NEDERLANDSCHE

DICHT- EN PROZAWERKEN.

NEDERLANDSCHE

DICHT- EN PROZAWERKEN.

BLOEMLEZING UIT DE NEDERLANDSCHE LETTEREN,

TEN GEBRUIKE BIJ

Dr. W. J. A. JONCKBLOETS „GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE",

DOOR

DR. GEORG PENON,

VOORTGEZET DOOR C. HONIGH.

ZESDE DEEL.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1893.

Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.

Veel later dan uitgever en verzamelaar hoopten of verwachtten, verschijnt dit zesde deel der „Dicht- en Prozawerken.” Toen de uitgever na den zoo plotselingen dood van den door ons beiden betreurden schrijver mij verzocht de beide nog ontbrekende deelen samen te stellen, mocht ik dit niet weigeren. Ik kon niet vermoeden, dat andere bezigheden mijne bewerking zoo zouden vertragen. Wel had ik mijn arbeid kunnen vergemakkelijken en bespoedigen, maar ik wilde, zoo veel ik vermocht, het voorbeeld van Dr. Penon volgen, die met zijne groote nauwkeurigheid, belezenheid en bibliographische kennis alle eerste en laatste drukken der door hem opgenomen teksten met elkander vergeleek en de afwijkende lezingen opnam.

Men zou kunnen vragen, of dergelijke nasporingen en vergelijkingen, waar het schrijvers van den nieuweren tijd geldt, wel de daaraan bestede moeite waard zijn. Ik moet daarop antwoorden, dat gebleken is — en in den laatsten tijd is daar door anderen reeds op gewezen — dat in de herdrukken onzer beste nieuwere schrijvers door onnauwkeurige correctie vaak fouten zijn ingeslopen. Daarom alleen reeds zou eene vergelijking van den eersten met den laatsten druk genoeg gerechtvaardigd zijn.

Maar er is nog eene andere reden voor. Beets heeft het reeds in zijne Inleiding tot Staring's gedichten gezegd: „Het loont de moeite en zou als aesthetische oefening groote nuttigheid kunnen hebben, de vroegere en latere uitgaven naast elkander te leggen en den bedachtzamen, fijn gehoorigen, meer en meer geoefenden dichter in dezen zijnen arbeid op den voet te volgen." Dit geldt van Staring in de eerste plaats, maar ook van onze andere schrijvers in meerdere of mindere mate.

Behalve de eerste drukken, waaruit ik zooveel mogelijk de teksten afdrukte, en die ik met de laatste door de auteurs nagezien, vergeleek, heb ik, waar ik kon, gebruik gemaakt van de oorspronkelijke handschriften, o. a. van Bilderdijk en zijne echtgenoote, van Da Costa en Van Lennep. Ik dank die kennismaking, behalve aan de welwillendheid der bibliothecarissen der Koninklijke Academie van Wetenschappen en der Rijks-Universiteit te Leiden, aan de H.H. I. Da Costa, A. C. Kruseman, de firma F. Muller en den heer R. W. P. De Vries.

Zulke vergelijkingen — het voorbeeld van het fragment uit F. Huyck is er een sprekend bewijs van — geven ons een aardigen blik in de werkplaats der schrijvers.

Nadat Da Costa's *De Gaaf der Poëzy* (bl. 159) was afgedrukt, kreeg ik door de welwillendheid van den heer R. W. P. De Vries te Amsterdam inzage van een exemplaar van „De Nederlandsche Muzen-Almanak voor 1822." Dit exemplaar, dat vroeger behoorde tot de bibliotheek van den heer I. Meulmans, bevat het handschrift van Da Costa's gedicht *De Gaaf der Poëzy*, dat in dien almanak is afgedrukt. De volgende afwijkende lezingen

(A uit het handschrift, B uit den afgedrukten tekst in den Almanak) teeken ik daaruit aan: regel 16 A en B: droppel van het bloed — 20 A: Haar blik vermag 't Heelal — 21 A en B: Verleden — 27 A en B: En echter — 35 A: die hulde — 38 A en B: dan gezangen — 39 A en B: In geestelijke drift — 40 A en B: Bestemming tot een hachlijk lot — 43 A en B: Zoo oefen' hij — 44 A: Dat Boos- en Dwaasheid — 46, 47 A en B: Gods Almacht schiep hem tot haar glorie! Zijn wenk verzekert hem viktorie! — 48 A: wordt hem B: zij hem — 52 A en B: op d' Ondeugd — 60 A en B: De hoop op andre — 62 A en B: Om eigen zelfheid — 63 A en B: En Englenleven in — 64 A en B: Van de aardsche slavenketen vrij! — 77 A en B: bij middagzonnegloed — 78 A en B: Het dartel.

Ofschoon het misschien overbodig is, moet ik toch om aanmerkingen te voorkomen nog even aanstippen, dat ik in de keuze niet altijd vrij was. Dankbaar vermelden de uitgever en ik de ondervonden belanglooze medewerking — toch beletten dikwijls bezwaren, die wij moesten eerbiedigen, het overnemen van gewenschte stukken.

Ik eindig met de verzekering dat het tweede deel, dat reeds ter perse is, en waarmede het geheele werk voltooid zal zijn, zoo spoedig mogelijk zal verschijnen.

WAGENINGEN, November 1892. C. H.

WILLEM BILDERDIJK.

JONCKBLOET, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, VI^4 3—80, 84—89, enz.

DE ACHTSTE MAART IN LONDEN.

JONCKBLOET, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, VI^4 1—79.

DE ACHTSTE MAART IN LONDEN[1]).

Hoe zullen wy den Lofzang des Heeren
zingen in een vreemd Land [2]).
DE PSALMIST.

Omzwervende in Uitheemsche palen
Met een in ballingschap door rouw benepen hart,
Het Lied van Sion op te halen,
Verlaten Jacob, welk een smart!

Ach! kunt gy 't minste toontjen slaken,
Dat u den boezem niet verscheurt,
Die steeds de Vaderlandsche daken,
Den Vaderlandschen grond betreurt?

In schralen Wilgenschaâuw gezeten
Met losse vlecht en hangend hoofd;
De raauwe wangen opgereten;
En 't licht in de oogen uitgedoofd:

De ontsnoerde borst door blaauwe plekken
Afzichtlijk, bloedende, opgekrabd,
Daar u de wonden overdekken
Der klaauwen die gy niet dan naauwlijks zijt ontsnapt:

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: *Vaderlandsche Oranjezucht* Leipzig, 1805, bl. 13 vgg. De hieronder volgende afwijkende lezingen worden gevonden in het eigenhandige afschrift van Bilderdijk, vroeger in 't bezit van B. Klinkert, thans berustende in de bibliotheek van de Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam. (Handschrift CI).

[2]) Hoe zullen wij zingen . . . . in eene vreemde Landouwe?

13 door. In den tekst staat: boor — 14 opgekrabd

Wanhopend, redloos, en bezweken
Op d'uitgedorden worteltronk,
Zijn tranen, die uw oog ontbreeken,
Uw eenigste, uw gewenschte dronk!

En zoudt ge in zulk een' toestand zingen?
Den feestgalm van uw' Maagdenrei
Uit d'afgeklaagden gorgel wringen?
Neen! neen, bedrukte! zwijg en schrei!

Ach! hoe aan Hoogtijdzang te peinzen, —
Te denken aan den lust van 't Vaderlandsche feest —
En zich zijn eigen hart te ontveinzen —
En niet met schrik te rug te deinzen,
Op 't denkbeeld wat we zijn, en wat we zijn geweest!

Met oogen, die in tranen zwemmen,
Met lippen, van hun stroomen, nat,
In de angsten, die ons hart beklemmen,
Den blijden Jubeltoon te stemmen!
Hoe ongelijkbaar hard is dat!

't Moet echter, 't moet, bedrukte braven! —
't Moet heden, dierbre Vriendenstoet:
ô Midden in den tegenspoed,
Is 't echte kenmerk der Bataven,
Oudvaderlijke Heldenmoed.

Ach! weinig zegt het, doodsgevaren
Te tarten in het Oorlogsveld,
Daar woede en slachting om u waren:
Helaas! de minste der Barbaren,
Is in dat oogenblik een Held.

Maar kalm in 't knellen van de rampen,
In ballingschap, gebrek en smaad,
Grootmoedig met zyn leed te kampen;
Zie daar, waarin de moed, de ware moed, bestaat.

19 ontbreken — 20 eenigste, uw gewenschtste — 42 waaren

En gy, myn ramp- mijn Landgenooten,
Ach! zou die moed aan u ontstaan,
Die, schoon uit erf en land gestoten,
In 't onheil op ons uitgegoten,
't Betrouwend oog op God moogt slaan!

Neen, braven, laat ons 't hoofd verheffen,
Gods rechter in ons hart, 't Geweten, spreekt ons vry:
In alles wát ons ooit kan treffen,
Is 's Hoogsten aanzijn ons nabij.

Schreit, oogen! ja, gy moogt vrij schreien,
Beschreit, beschreit den Val van 't dierbaar Vaderland,
Ten roof aan woeste Helharpeien,
Zieltoogende in den slaafschen band!
Schreit oogen! ja, gy moogt vrij schreien,
Beschreit den val van 't Vaderland!

Maar schept ook adem, wakkre zielen,
Die voor geen Drekgoôn onzer eeuw,
Die voor geen woedend Volksgeschreeuw,
Lafhartig in het stof woudt knielen,
Maar schoon er duizend nedervielen,
U waardig toondet Neêrlands Leeuw.

Ach! aan Oranje trouw gebleven,
Aan Vaderland, en eer, en God!
Is niets op 't aardrijk meer verheven
Dan 't ongeluk waarin wy leven;
Dan 't moedig doorstaan van ons lot!

Verheven? ja, gewis, verheven!
Hoe laag, hoe hard ons noodlot schijn',
Het zal nog by de laatste Neven
Een tytel van verheffing zijn.

Aan onze zij, rechtaarte Vrinden,
Met ons, is 't Vaderland, alleen.
Het hart van alle welgezinden,

63 Beschreit, beschreit — van 't dierbaar — 71 aan eer, aan God — 76 ons lot ook — 80 Met ons — In 't hs. staat eerst regel 82, dan 81

Wie ooit het Vaderland beminden,
Schaart eeuwig om Oranje heen.

En, zien wy Hollands rijke beemden,
Den grijzen Rhijn en frissche Vecht,
Door met Gods vloek gemerkte Vreemden
In bange ketenen gelegd:

Ja, zagen wy onze eigen daken
(Gewonnen door ons dierbaarst bloed)
Van Fransche gruwelvlammen blaken,
En weggestoven in den gloed:

Nog leeft de Godheid onzer Vaderen,
Nog leeft Oranje, Neêrlands troost.
Nog vloeit het Heldenbloed door de aderen
Van Willems onverbasterd kroost.

Nog zien we, in 't midden onzer plagen
Ons dierbaar Staatshoofd onverlet,
En moord- en krijgszwaard afgeslagen,
Op zulk een schatbre kruin gewet.

ô Zouden wy, by zulk een' zegen,
Erkentnisvol in 't hart, geen' blijden feesttoon slaan?
Deez' dag ter kimm' zien uitgestegen,
(Waarop de Cythers nimmer zwegen,)
En zonder zangtoon ondergaan?

Neen, braven! neen: aan welke wonden
Ons opgereten hart ook bloed';
Aan harten, eens zoo naauw aan Nassaus huis verbonden,
Waar zelfs op de onbewoondste gronden
Die Vaderlandsche feesttoon zoet!

Ja, stel ons in den nacht van 't Noorden,
Waar de adem met het bloed in borst en long verstijft; —
Aan de ongastvrije Pelewboorden,
Die nooit den zoeten naam van 't bloeiend Holland hoorden,

85 de frissche — 88 Al zagen — 109 De

Of in de dorgeblakerde oorden,
Waar 't Zonnewiel zijn' kring beschrijft:

Doe ons in 't bruischen van de Orkanen
Door 't golvenwentlend waterpad,
Op 't ranke hout een' doortocht banen,
Naar de afgelegen Formozanen,
Met Hambroeks eerlijk bloed bespat:

Dees vierdag zal ons niet beschijnen,
Schoon hongrend langs het Lybisch strand;
Schoon smachtende in de Zandwoestijnen;
Of waar, aan Peruus Zilvermijnen,
De Lucht van moordend pestvuur brandt;
Noch by Natuurs aâmechtig kwijnen,
Daar de Eskimaux de jachtboog spant:

Dees feestdag zal op Tethys plassen,
Schoon worstlend met den jongsten snik,
Zal in geen luchtstreek ons verrassen,
Al viel de wareld uit hare assen;
Of ons verblijden met zijn' blik.

Zijn blik is de aanblik van 't genoegen!
Van zegen! van erkentenis!
Die ons in 't allerhevigst zwoegen
(De Hemel moge ons noodlot voegen!)
Steeds even zoet voor 't hart, steeds even heilig is.

ô Dag, voorheen met bloem en palmen
En vlag- en wimpelpraal begroet!
Die thands, voor de oude vreugdegalmen,
Het knarsen van de ketenschalmen
Op Hollands vrijen grond ontmoet!

Ja, mocht ons 't roostend kreeftvuur zengen,
En vonden we op den tocht één teugjen zuivre bron,
Wy zouden 't U ter eere plengen,

119 Formosanen — 122 Lybiesch — 128 plasschen — 130 geene oorden — 131 heur

Met Vaderlandsche tranen mengen,
By 't rijzen van uw Morgenzon.

Ja, zelfs in pijnen, kluisters, boeien,
In 't midden van geweld en dwang,
Zag Holland nooit uw' uchtend gloeien,
Uw avondzon ter ruste spoeien,
Dan begeleid van onzen zang!

ô Dag, gezegendste aller dagen,
Die Neêrland, toen voor 't laatst, voor 't Fransche Juk gespaard,
By 's Oorlogs donderzwangre vlagen,
Ten zegel van Gods welbehagen,
Ten onderpand van welvaart waart!

Die d'aan de Aartsgoedheid afgebeden'
En dierbren Vorst een perk ontsloot,
Met zoo veel glorie ingetreden,
En, schoon bezaaid met tegenheden,
Doorluchtig echter, edel, groot!

Hoe zou — hoe zouden we u vergeten,
Zoo lang we, van ons-zelf bewust,
Met vrijen hals en vrij geweten,
Ons Nederlanders mogen heeten;
Alschoon dan aan een vreemde kust?

U mogen we op de vrije stranden
Van 't Vriendnaburige Albion
Zoo zuivre wierookgeuren branden,
Als 't middelpunt der Nederlanden
Met al de kruidery der Oostersche waranden,
U ooit ten offer schenken kon!

U groeten wy met zuivre handen;
Met harten niet besmet van schuld,
En die voor God en Nassau branden,
Verknocht door reine Vriendschapsbanden,
En van het toeverzicht op 's Hoogsten hulp vervuld.

157 Ten pand van onze — 161 schoon nu vol van — 164 wy — 169 vriendnabuurlijke

U groeten wy met dankbre lippen,
Van huicheltaal, van meineed vrij;
En meer dan duizend Aganippen,
Die uit gevoelige oogen glippen,
Zijn thands de Castalis van onze Poëzy.

Wel! vloeit dan, zangen! vloeit als stroomen,
Als stroomen van geheiligd vier! —
Weêrgalm' de Theems en beî zijn zoomen
Van onze Nederlandsche Lier! —

ô Vorst! ô Neêrlands Vorst en Vader,
In wien het Vaderland het Vaderland verliet!
't Is uit geen huurlings drabbige ader,
Dat deze gulle dichtstroom vliet.

't Is waar, die geest is lang vervlogen,
Die vlam in smeulende asch vergaan,
Die me eens voor de op mijn jeugd in gunst gevestigde oogen,
Van 's jonglings stoutheid opgetogen,
Het Lesbisch zangspoor in deed slaan.

Die me, onder 't blij viktoriestemmen,
Met Oostersch Dichtvuur toegereed,
Het schichtig Hoefbronros betemmen,
Bestijgen, en beheerschen deed.

Maar kunst en geest mocht van my vlieden,
Mijn trouw houdt onbezweken stand:
Geen hoop van lage Spartaciden
Zal ooit aan 't overschot gebieden
Van 't overaadlijk Teisterband.

Voor U is 't, dat in dees mijne aâren
De purpren levensstroom verschiet;
En, voor uw zaak dat bloed te sparen,
Te beven voor Geweldenaren, —
Dit valt in Heusdens afkomst niet!

195 opgetoogen — 196 — Lesbiesch — 204 ooit het — 210 Dit voegt aan

Dan Gy, Gy kent dit hart volkomen,
ô Vorst! — aanvaard zijn teêrste zucht!
Tot daar de wijdverspreide stroomen
Van Oost en Westen samenkomen
Zweeft geen oprechter door de lucht.

Aan U, voor U, is ze opgezonden:
Aan U verschuldigd, U gewijd,
Die 't leven van ons leven zijt!
En ach! met duizend Englenmonden
Kon nog de Dichtkunst niet verkonden,
Wat in die zucht vol tederheid
Besloten leidt.

De vreugd, de wellust onzer dagen,
De roem te wezen van uw' stam,
Dit heeft geen hart voor u te vragen,
Dat deel in al uw leed, in al uw' voorspoed, nam.

Dit voorrecht, u van God geschonken,
ô Vorst! VOORBEELDLOOS GOED TE ZIJN,
Heeft nimmer schooner uitgeblonken,
(Wie ook met weidsche tytels pronken)
Dan in Oranjes Antonijn.

Maar macht! — maar grootheid! — maar vermogen!
Vermogen —? Ja, om wel te doen,
(Uw hart kan anders niet beoogen,)
Dit smeeken we, in het stof gebogen,
Dat u vergund zij uit den Hoogen! —
Maar macht; maar grootheid; maar vermogen,
Om 't zinkend Neêrland nog te hoên.

ô! Zagen we u in Hollands steden
(Dat Holland, door 't geweld de lenden ingedrukt!)
Op nieuw gehuldigd! — aangebeden! —
De Muitzucht door uw' voet vertreden,
En — vastgekluisterd aan uw schreden,
Gantsch Neêrland in dat heil verrukt! —

214 West te — 225 Behoeft — 230 weitsche — 244 Heel

ô Mochten we u met lauwren tooien,
Met verschgeplukte rozen strooien
Uit Hollands omgewroete tuin!
En, schreiend aan uw' voet gevallen,
In dankbaar lof- en zegeschallen,
Gods weêrglans schittren zien om uw gezalfde kruin!

Gods weêrglans! zoo hy sterflijke oogen
Met eerbied, met ontzag doordringt,
En, zijn naijvrig Alvermogen
Ter wraak, in 't woest gezicht van zijn bestrijdren blinkt;
Het vlammend lemmer uitgetogen,
Waar de afgrond siddrend voor verzinkt!

ô Majesteit, die Vorstenschedels
Met d'indruk van uw Hoogheid hult!
Is de aarde vatbaar voor iets edels,
Dat deze bede niet vervult;
ô! De overvloed van uw genade
Koom mijn' bekrompen' wensch te stade,
En storte 't op Oranjes hoofd!

Zoo moge ik, na voleindigd zwerven,
In de armen van mijn Gade en lieve telgjens sterven,
En zeggen: „'k mocht mijn beê verwerven,
„Gods zeegnende Almacht zij geloofd!"

Dan hoe! waar voert de drift my henen!
Gy zoudt den vreugdetoon op de elpen feestlier slaan:
En ach! gy doet de boezems weenen!
Bedrukte geest, wat vangt gy aan?

Ach! sins ons schrik en ijzing slingeren
In duistre nevels, bangen nacht,
Vergaten mijne ontwende vingeren
De toongreep waar mijn hand naar tracht.

254 wrake — 255 Dat — uitgetoogen — 272 sints — 275 daar mijn

Gy[1]), lieve schoonheid, zoo bewogen!
Wier jeugdig bloed voor vreugde vloeit,
En in wier hartdoorstralende oogen
Het Dichtvuur zoo verrukkend gloeit!

ô Kom, vervang mijn doffe zangen!
Hef aan, uw zielvervoerend lied! —
Wat blos verheft zich op uw wangen? —
Mijn toon blijft in de winden hangen,
Daar de uwe door de harten schiet.

ô Wil een handvol bloemtjens strengelen
Door 't dorrend groen van deez' mijn' krans!
Uw daglicht aan mijn schaduw mengelen!
Mijn avondschemer geeft uw' uchtend dubblen glans.

Schoon mijn zoo vroegvergrijsde hairen,
Aanminnige Terpsichore,
Niet met uw blonde lokken paren;
Toch stemmen uwe Britsche snaren,
Toch 't Hollands Kunstbloed in uw aâren,
Met mijn Bataafsche Cyther meê.

ô Help my dan mijn stof voldingen,
En zeggen we, in Gods zorg gerust:
„Wy hebben aan uitheemsche kust,
„In spijt der Staatsverwisselingen,
„Het lied van Sion kunnen zingen,
„Met Vaderlandschen zwier en lust!"

1796.

---

[1]) Aan Miss S. die een' Engelschen Feestzang vervaardigd had. (N.B. Deze noot ontbreekt in het handschrift).

285 bloemen — 287 — met mijn — 287 ochtend — 293 Hollandsch — In 't handschrift staat eerst regel 299, dan 298.

LEYDENS RAMP.

VOORAFSPRAAK[1]).

Geen dartle trek, geen ijdle roembehaling,
  Is 't geen my drijft, het wit waarop ik doel;
Maar plichtbesef, maar zucht tot schuldbetaling,
  Beweegt mijn hart, vervult mijn zielsgevoel.
Ik span geen Luit; ik week haar met mijn tranen:
  Wat is my kunst? ik zing niet, maar ik ween:
Het nokkend hart, door 't jammren, lucht te banen,
  Is al mijn wensch, en, al mijn wensch-alleen.
Geen lauwer wast op deze steengruishoopen,
  Die voor mijn oog zich opdoen, waar het wei';
En, wee de kruin, die Leyden kon zien sloopen
  En lauwers zocht in 't snikkend noodgeschrei!
Barbaar! die hier met zwier en kunstgeest schildert,
  Bevallig toetst, en toon en trekken kiest! —
Dien heeft geen smart het lijdend brein verwilderd.
  Hy heeft geen hart, die hier geen hart verliest!
Mijn Vrienden, neen! brengt elders kunstgrâge ooren!
  Zoekt elders lust in vleiend stemgestreel!
Hy ween' met my, die mijn geween wil hooren,
  En neem voor zang het hikken van de keel!
Een ander ding' naar juichend handenklappen;
  My streelt de zucht die met mijn zuchten paart:
Van dien verzeld, den grafkuil in te stappen,
  Is thands voor my het eenigst goed op aard.
Dien zult ge my, ô dierbaar Leyden, geven:

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: *Leydens Ramp* door mr. Willem Bilderdijk en Matthijs Siegenbeek. Te Amsterdam, bij Joh. Allart en Jac. Ruis, 1808 bl. V vlgg.

Dien heeft aan u geen Zang, maar 't Hollandsch hart verdiend;
En mocht dit uur mijn tong aan 't dor verhemelt' kleven,
Gy zult dien zelfden zucht na mijn voleindigd sneven
Niet weigren aan den zerk van Leydens teêrsten vriend.

LEYDENS RAMP.

Wie heeft zich 't eerst verstout, den afgrond in te boren,
Om d'arm, ten dienst der wraak, te waapnen met het staal?
Verwoede! 't waar vergeefsch, uw dolheid na te sporen!
Uw hart, in de ijzren borst, was harder dan metaal.
Maar neen! — hy vloeke uw' naam, die nog geen ander wapen
Dan 't nietsbeteeknend zwaard in 's Krijgsmans vuist ontvlood,
Die d'afgrond onder zich niet vreeslijk op zag gapen!
Die nooit den bliksem zag van 't aldoorgonzend lood!
Wy kennen 't, wat dit zij, wien 't armvermoeiend moorden
Te min, te lastig is, de kling te dra verschaardt;
Wy storten stroomen bloed, en stroomen zonder boorden;
Wy moorden Volken uit, en lachen met het zwaard.
Wy splijten, wie 't begeer', dees aardbol tot zijn' navel,
En strijden met het vuur en de uitgezette lucht,
Ontvlammen 't berstend zout door de onbetembre zwavel,
En dondren Steden om in minder dan een' zucht.
Verga, wie 't eerst Natuur 't geheim wist af te dringen,
Dat ze eeuwen lang bedolf en in haar' boezem sloot!
Hy bracht de Hel op de aard uit de onderaardsche kringen,
En gaf geen wieken, neen, maar Alzijn aan de Dood!
Dan, beef niet, Bartholds geest, ik zal uw stof niet honen;
'k Herroep (en 'k doe u recht) mijn roekelooze uitspraak. Neen!
Het voegde uw werkzaam brein, verborgenheên te toonen;
't Was onzer, zoo, door die, de Menschheid heeft geleên.

Doch weinig, zoo de Wraak, zoo Oorlog, Haat, of Woede,
Naar lust en willekeur, die bliksems snorren deê.

Zoo 't grijnzende Verraad, daar 't op zyne adders broedde,
d'Onnoozle met dit zwaard verdelgde zelfs in Vreê.
Wat zegt het, of door 't lood, of knots, of pijl te vallen?
Wat, duizenden op eens, of een voor een, geslacht?
Wat, zoo men torens velt of hooggebouwde wallen,
Of stormram, toorts, of mijn de burchpoort heeft verkracht?
Gelukkig menschdom dan, waar dat-alleen te duchten,
Wat vijandschap of wrok tot uw verderf beraamt!
De wrevel waar verbeên, verijdeld, of te ontvluchten;
Of mooglijk, duurbetaald, voorkomen, of beschaamd.
Maar neen! de speelsche hand van d'onbedachten jongen,
Of de achtlooze argloosheid die niemand aanstoot gaf,
Wroet, met een enkle vonk aan kei of staal ontsprongen,
Paleizen in den grond en duizenden in 't graf.

Dit, Leyden, was uw lot! Dit, teêrbehartigd Leyden!
Dit zag ik, daar me uw wal de zoetste schuilplaats bood!
ô Vraag mijn' oogen niet, of zy uw' val beschreiden:
Geen dag verkwikt haar meer sints dien ontzetbren nood!
Ja, 'k heb (en dank zij Hem, die 't lot spreekt van ons leven!)
Uw onheil in mijn bloed, in 't mijne, niet gedeeld.
Ach! willig had ik 't u voor uw behoud gegeven,
En willig schenke ik 't nog, indien 't uw heil beveelt. —
Neen, 't kostte aan my geen bloed (uw onheil), zelfs geen have:
('k Had niets wat vlam of roof my nemen kon op de aard.)
Maar 't stond me op rust en vreugd, en 's hemels dierste gave,
Die schat noch weelde of lust voor die haar mist, herbaart.
ô Leyden, 'k ben geweest! mijne uitgeputte krachten
Bezweken in uw' val, en reddingloos — 't Is uit!
Gy echter wilt mijn' zang! dat is, mijn jammerklachten!
Welaan dan — 't is uw eisch; verschoon mijn wangeluid!

Wat vloeide in zachte rust, in stille zaligheden,
Het kalme leven voort in uw beroemde Vest!
Zoo effen als de stroom, uw' wallen doorgegleden;
Zoo helder als het nat, zijn glazen kruik ontprest!

Waar vond ik, zwervens moê, en walgend van mijn dagen,
　Één plekjen gronds op de aard, aan uwen grond gelijk?
Uw' grond, der Wijsheid roem, der Muzen welbehagen,
　En, door geen goud, maar vlijt, maar wetenschappen, rijk.
Ach, nooit vergeet mijn hart de wellust, die 't gevoelde,
　Dien morgen toen mijn voet dit Eden weêr betrad.
Ja 'k dacht me in 't vreedzaam Oord, waarin geene onrust woelde,
　Waar de afgescheiden ziel de stormende aard vergat.
Vol balsem waaide uw lucht mijn' adem lieflijk tegen,
　En streelend was heur teug aan 't afgepijnde hart:
De kwellingen der ziel en alle zorgen zwegen,
　En de angel scheen verstompt der lang gedulde smart.
Mijn Gâ, mijn dierbre Gâ, met zachtbesproeide kaken,
　Zonk juichende aan mijn borst, en zag den hemel aan:
„Hier (riep zy) laat ons 't lot het leven eindlijk smaken; —
　„Hier mogen we ons voor 't eerst verheugen in 't bestaan!"
Helaas! één donderslag moest al dit heil verdelgen!
　Één wolk van Helschen damp stort op haar muren neêr;
De schoot des afgronds splijt om Leyden in te zwelgen;
　En 't korts zoo hemelsch oord, dat Leyden, is niet meer.
Dat Leyden is niet meer! het woedende salpeter
　Dat ons beschermen moest voor vyand en verraad,
Wordt vyand in ons hart; doorbliksemt lucht en ether,
　En stuwt en rukt om verr' wat aan zijn vlucht weêrstaat.
Daar knalt het, vliegt in vlam; 't scheurt alles tot den wortel,
　En stort in brokken neêr, verpletterd op den grond.
De donder ratelt niet of Leyden ligt te mortel,
　En 't is een wildernis waar Leydens Hoofdbuurt stond.
Daar zieltoogt, daar bezwijmt de roem van Hollands steden!
　Uw praal, ô Leydens volk! wat is zy? — vormloos puin.
Die grond bezwijkt uw' voet, waar voor uw Vaders streden;
　Uw huis, uw erf verzinkt, en morselt u de kruin.
ô Gy, wier moed en trouw Kastielje perken stelden,
　Gy, die in Leydens wal heel Nederland behieldt,
ô Beurt het hoofd niet op, Gy, afgestorven Helden!
　Uw Leyden is geweest, uw glorie ligt vernield. —
Gelukkigen, gy slaapt! 't gekraak van Leydens muren

Drong door de diepe rust van uwen grafkuil niet.
Maar geve uw moed ons moed, op dat we een leed verduren,
Waarby noch troost, noch hulp, noch redding overschiet! —
Geen troost-zelfs! — Ach! by 't graf van afgestorven panden
Herïnnert zich het hart een' teedren afscheidsblik.
Dees zaligt nog het wee der scheurende ingewanden,
En lenigt zelfs de smart van 's levens jongsten snik.
De dierbre Gâ stort troost by 't stervend ademhalen
In 't diepbedroefde hart der tedere Echtgenoot.
Hy ziet zich 't schreiend oog vol liefde tegenstralen,
En voelt zijn hart gesterkt by de angsten van de dood.
U was die troost ontzegd, misdeelde Leydenaren,
Die onder 't stortend puin uw dierbren zaagt verstikt.
U werd het niet vergund, ze in 't sterven na te staren: —
Hun heeft geen teêr vaarwel het smorend hart verkwikt!
Ach! Weelde juicht in 't heil van welverworven schatten;
Verblijdt zich in 't genot van d'afgeloopen' dag; —
En, vaardig aan den disch den beker aan te vatten,
Verzwelgt haar de open grond die opbarst met den slag. —
De Vader dankt zijn' God voor 't aantal lieve telgen,
Wier minnelijke kring zijn' zoeten disch omringt.
Hy rijst; hy ziet zijn kroost het spattend hoofd verdelgen,
En vangt een' steen op 't hart, die voor zijn' boezem springt. —
De Moeder deelt het brood met huisgezin en vader.
Zy legt de handtjens saam van 't wichtjen, thands verzaad.
Waar is zy? — 't zelfde puin bestelpt hen al te gader;
En stervend, weet er geen, wien 't noodlot overlaat. —
De Werkman plengt zijn zweet om gade en kind te voeden.
De dagtoorts snelt ter zee, het hongrend kluisjen wacht.
Hy nadert. — Groote God, wat mag de onnoozle spoeden,
Zijn hut, zijn gade en kroost —! voor hun is 't eeuwig nacht!
De Nooddruft zoekt haar troost op 't stroo der legerstede,
Of blaast op 't scherfjen steens een vonklend spaantjen aan.
Nu heft zy 't oog tot God, in 't schaamle lot te vrede;
En voelt zich ribbe en borst op eens te bersten slaan.

ô Jammer, ô ellend dier ijslijkste aller nachten!

Nog loeit me uw luid gegil afgrijslijk in het oor,
Door de Echo nagebaauwd langs kaalgesloopte grachten,
Waar 't onder 't dof gehuil des stormwinds zich verloor.
De vlam, ter hemelhoogte uit d'afgrond opgestegen,
Spreidde één vervaarlijk licht op al uwe aakligheên.
Haar gloed stroomde als een zee langs de omgedolven wegen,
En joeg door vlakte en puin verwoesting om zich heen.
Ontbladerd stort de kruin der spichte lindenboomen,
Ontworteld ligt de tronk op asch- en steenhoop neêr:
De zilveren Rhijn verliest zijn langbespoelde zoomen,
En vindt in 't stuivend gruis geen' vasten oever meer.

Ontzachlijk schriktooneel! — hoe mengt zich Wanhoops kermen
Met raadloos handgewring en snikken door elkaâr!
Hier klemt een droeve Vrouw 't verbrijzeld Wicht in de armen;
Daar stort ze op 't lijk haars mans in 't schokkendst rouwmisbaar!
Wat heuvel heft zich ginds, wat hoogte daar, voor de oogen?
Wat woelt er op en af en over en omtrent? —
Geslechte woningen met asch en rook betogen!
En alles wat den dood, die nederploft, ontrent!

Wat doet ge, een schim gelijk, hier rusteloos, om te zweven?
Wat zoekt ge, ô teedre Gâ, een' dierbren Echtgenoot?
Wie zal hem uit de dood uw' armen wedergeven?
Wie delft úw' toeverlaat uit 's aardrijks duistren schoot?
Ga, volg uw' hartevriend! niets anders mag u baten.
Verplet uw zuislend brein op 't puin dat hem bedekt!
Dit, dit is 't eenig heil, u nog door 't lot gelaten,
Dat ge op zijn graf uw leên ten langen doodslaap strekt!

Wie ligt in bloedige asch daar krachtloos neêrgezegen —?
Zoo toont zich 't Moederhart, wanneer 't in de oogen beeft.
„ô! (Snikt zy) wie ge ook zijt, geniet Gods rijksten zegen,
„Wie me uit dees scheurende aard mijn telgjen wedergeeft! —
„Neem me alles, neem 't kleinood dat me over is gebleven:
(Dus zegt ze en rukt de snoer van d'open boezem af.)
„Neen; neem mijn hartebloed, mijn' adem, en mijn leven,

„Maar red, ô red mijn kind, wien de Almacht kinders gaf!"
Zy zwijgt. Men andwoordt niet. — Zy scheurt de blonde hairen
Uit bloote kruin en vlecht: „Redt, mannen, redt mijn kind!
(Dus schreeuwt ze en zwiert in 't rond.) hergeeft het my, Barbaren,
„Of — voegt my by mijn telg, eer u de wraak verslindt! —
„Is dan, ontfermend God, geen redding meer te koopen?
„Gebiedt ge uw' Englen niet, in dees afgrijsbren nood? —"
Ja, LODEWIJK verschijnt op Leydens steengruishoopen,
En bergt met eigen hand haar' zuigling van de dood.
De paarlenglans bezwijkt, dien we om uw kroon zien gloeien,
ô Hollands dierbre Vorst! voor zulk eene eedle daad.
Ach! Leyden ziet dit uur uw hart door de oogen vloeien,
En biedt u 't Hollandsch hart, dat steeds voor weldoen slaat.
Daar staat de Vorst op 't puin, en schaamt zijn oog geen tranen:
Zijn boezem nokt en beeft. Ach! dat hy redden mocht!
Zijn hart gevoelt in 't wee der kermende Onderdanen,
Voor zulk een' nacht vol ramp zijn' throon te duur gekocht.
Hier mag de kracht van 't goud geen hulp, geen troost gewaren,
Noch roept de snevenden uit 's puinhoops diepten op:
Geen schatkist kan hier 't bloed van 't vloeien doen bedaren:
Geen scepter voert gezag op 's levens hartenklop.
Dit voelt uw Vaderborst, en al wat troost mocht geven,
Stroomt uit uw teder hart de lijders te gemoet.
Gy waagt op 't plettrend puin uw eigen dierbaar leven,
En wroet door 't krakend gruis, nog rookend van den gloed.
ô Wie u daar 't gelaat ten hemel op zag heffen,
En d'uitroep van de smart besterven op uw' mond,
Die mag uw waarde, ô Vorst, en Gods genâ beseffen,
Die 't zinkend vaderland geen' andren hoeder zond.
Mijn Koning, 'k dank u veel: doch weinig is mijn leven,
Of 't luttel geest of vlijt dat ge in my kronen woudt.
Maar Leyden is u waard, gy zult het ons hergeven:
Die weldaad is my meer dan adem, gunst, of goud!

Maar hoe! verliest mijn oog, door 's Konings deugd te aanschouwen,
't Verschriklijk ramptooneel van Leydens woesteny?
Neen, 'k hoor het noodgeschreeuw uit schuddende gebouwen,

En zie de dood en schrik die omwaart aan mijn zij.
'k Zie Leydens jonglingschap om strijd aan 't puinhoopdelven
ô Zalig, wie hier vindt, wie 't graf zijn' prooi ontrukt!
Kloekmoedig zwoegt zy voort tot in de grondgewelven,
Geen denkbeeld van 't gevaar, dat kracht of moed verdrukt!
Daar sloopt men 't overschot der dreigende muraadjen,
Gespleten metselwerk, voor de eeuwen opgericht!
Daar ruimt men klompen steens en gruis van bouwsieraadjen,
Waar schat, waar bloed, waar goed, waar leven onder ligt!
Men luistert met het oor, of 't nog een' klank mocht vangen,
Uit d'overstelpten brand of ingezonken kolk.
Ach! vruchtloos klinkt de spâ door holle keldergangen
Aan 't luistrend oor te rug van 't onvermoeibaar volk.
Doch neen! men hoort! — ô Heil! Nu spannen duizend handen,
Nu, duizend armen saam, op 't ingebeeld gehuil.
Men breekt door grondvest heen en omgestorte wanden;
En ach! men vindt een lijk; onredbaar, in den kuil.
Onredbaar? — Ach! verminkt. — Men twist om eigen loten;
Miskent de dierbre borst, waar uit men 't leven zoog;
Men draagt de lenden weg, waar uit men is gesprooten,
En weet niet, welk een plicht de onzeekre hand voltoog.
Daar zie ik lijdenden, daar afgepijnde kranken,
Zieltogende uit het vuur, van onder de aard, gehaald,
En in den doodsnik zelfs voor hunne ontgraving danken.
Daar, dooden, half verbrand, of door den slag vermaald.
'k Zie naaktheid; wonden; bloed; gelaat en leên vertrokken,
Gekneusd, geknot, ... Mijn God! mijn hart weêrstaat dit niet.
Mijn krimpende aders slaan: ik voel mijn beenders schokken.
Genadig God, zie neêr, ô Gy die alles ziet! —
Doch wijk, ô weekheid, wijk! hier is geen tijd van treuren:
Geen menschlijkheid bezwijkt, waar yver roept en plicht.
Ja, arbeid, wakkre schaar, den dood zijn' roof te ontscheuren!
Een leven dat gy redt, is God' een rijk gesticht.
Dan, Hemel! spade en schup ontzinkt den strammen handen!
Ach! 't liefste Maagdelijn ligt hier op 't wreedst verplet.
Hier ligt zy, half verscheurd als van eens woudbeers tanden,
In walglijk slijk en asch, met gruis en bloed besmet.

Hoe teder blonk haar oog den vroegen morgen tegen!
Hoe korts nog zwoer ze u trouw, Gy, wien haar hart aanbad!
De Bruiloftsdag brak aan, en aâmde Huwlijkszegen; —
Ach! niets dan 't aakligst graf dat hy voor Emma had! —
ô Korte levensloop! hoe ijdel is uw pralen!
Daar valt ge als 't bloesemblad, door 't onweêr afgestormd!
Nooit stortte op schooner roos de Lentezon haar stralen,
Dan 't maagdlijk bloemtjen was, zoo gruwzaam thands misvormd.
Rampzalig Bruidegom, wat staart gy dus verwilderd —?
Miskent haar 't zoekend oog, uw hart miskent haar niet.
Waar leeft hy, die uw smart, uw woede, uw wanhoop schildert,
Daar 't bloed uit Emmaas hart u gulpend tegenvliet.

Gelukkigen, nochtans, wien steen of balk verplette!
De dood verborg zijn schicht en stiet verrassend toe.
Ach! zegen was die slag die u van 't licht ontzette:
De hemel ging u op, en naauwlijks wist gy, hoe?
ô Weent niet, gy die dus een' lievling hebt verloren!
Neen, dankt! erkent Gods gunst. Hy leed niet, maar hy was.
Maar half verscheurd, verminkt, in 't levend graf te smoren . . .!
ô God, wat ijslijkheid! hier koomt de traan te pas.

Wie zie ik aan den voet van gindschen muur gezeten,
Daar 't wankle dakgevaart' haar waggelt over 't hoofd,
Met handen stijf van bloed, den boezem opgereten,
En 't leven in 't gezicht tot stervens toe verdoofd?
Wie kent de moeder niet in 't beeld, versteend door smarte!
Een zoldring, ingestort, begroef haar diersten schat.
Wat zegge ik? Wat's een schat! Dees droeg zy onder 't harte,
En Echtgenoot en Kroost was in dit pand bevat.
Keer tot u-zelve weêr, ô diepbedroefde moeder!
Hy, die de dooden wekt, behoedt ook in gevaar.
Vertrouw uw telg aan Hem, der zuigelingen hoeder:
Uw jongsken leeft misschien, hy leeft misschien, bedaar!
Helaas! geen woord van troost mag in haar boezem dringen.
De klacht verstomde alreeds in haar bestorven mond:
Haar smart barst niet meer uit in 't razend handenwringen:

Slechts ziet ze, of eer, zy start, met holle blikken rond,
Zoo zit zy uren lang, en van zich-zelve onwetend;
En hoort geen spâgeklir, geen noodklok, geen gegil:
Een roerloos beeld des Schriks, aan 't schriktooneel geketend;
Staat nacht, natuur, en tijd, en schepping voor haar stil.
Dan hoe! een muur buigt in met daavrend donderkraken,
En toont een vreeslijk diep door lijken, puin en bloed.
Daar ziet men 't dierbaar wicht met blijden lach ontwaken,
Dat met een zoet gevlei zijn droeve moeder groet. —
De stem van eigen bloed...! ach, wie die stem ooit hoorde,
Zy roept in 't moederhart van dood en graf weêrom.
De droeve, die zoo korts, in 't nokkend wee versmoorde,
Was eerst van bittre smart, maar nu van vreugde, stom.
ô Lieve onnoozle knaap! wat vondt ge op ruwe steenen,
In 't donkre kelderhol zoo ongestoord een rust.
Bevoorrechte! op den plek waar zoo veel oogen weenen,
Waart gy door Englenwacht in zoeten slaap gesust.

Mijn oog, waar wendt ge u heen? — Een Vader, ach! een Gade,
Zoekt Kind en Echtgenoot, voor beiden even teêr.
„ô Hemel (roept hy uit)! één beê slechts, één genade!
„Mijne Egâ — of mijn Kind —! en ik, ik vraag niet meer."
Men delft. — Hy grijpt zijn kroost nog levende in zijne armen:
„Dank, Hemel! 'k heb mijn' wensch." — Hy drukt het aan zijn hart. —
Daar hoort hy onder 't puin zijn stervende Ega kermen —
Hy ziet haar, en bezwijkt in de ijslijkste aller smart.

Maar gy, waar vliedt gy heen, ô radeloos bedroefde,
Die 't pasherkregen licht u woedende verwijt?
Gy redde u, maar een vrouw, die al uw hulp behoefde,
Bleef aan de vlam ten roof die gy ontworsteld zijt.
Ga, berg u nu voor 't vuur der wroegende ingewanden!
Ontwijkt de onzichtbre vlam die 't hart inwendig zengt! —
Daar vliegt hy, stort zich-zelv' met grimmig knarsentanden,
Vertwijflend in den vloed die kade en wal besprengt.

Nog meer! Een Vader vluchtte en heeft zijn kind vergeten.
Vergeten in de dood? — voor 't daglicht afgestaan!
Daar gaat hy, gilt en kermt, de hairen uitgereten: —
Neen, 't was geen vader, neen, geen' vader gaat dit aan. —
Maar leeft hy? — ja, hy leeft, maar om van smart te sneven.
Nu waart hy om de plaats waar 't hulploos knaapjen ligt;
Dan vliedt hy ze, of het waar, van spooksels rondgedreven;
En voert de Hel ten toon op 't doodblaauw aangezicht.

Dees, reeds ten halve en meer, uit een der puinhoopwelven
Gered, maar ijlings weêr met muurbrake overstort,
Roept kermende om zijn kroost, niet denkende aan zich-zelven,
En acht zich 't sterven licht, zoo dat behouden wordt.

Wat knaapjen, 't lokkig hoofd ten puinhoope uitgedrongen,
Stijgt, klautrend, klemmrend op langs deze vensterpost?
Ach, moedig heeft hy zich door de engste scheur gewrongen,
En, onder 's broeders lijk die op hem viel, verlost.
't Vermorseld handtjen druipt; 't gezicht is blind van weenen!
Rampzalig kind, waar heen? — Gy zoekt uws Vaders huis?
Ach! Vader, huis, en goed, en maagschap zijn verdwenen!
Verstom, beklaagbre Wees! ten hemel hoort gy t'huis.

Wie sleept daar ginds door 't stof dat levendig geraamte?
Wat jongsken leidt het, naakt, en kruipende op de kniên?
Ach, naauwlijks dekt een lap des bleeken Grijzaarts schaamte;
En 't Wicht verkrimpt van koû — van wond by wond misschien!
Zoo is 't. De knaap bezwijkt, ik zie zijn heupen bloeden.
De Grootvaâr aan zijn zij' roept smachtende om de dood.
Wie steunt den kreuple thands? Wie zal den grijze voeden? —
Een dropsteen klooft hem 't brein, en strekt voor staf en brood.

Lief meisjen, hoop uws stams, en beeld van mijne Irenen,
Wie draagt u bloedig heen? — Een Vader? — Neen, hy schreit:
Een vader had geen' traan! — een bloedvriend draagt u henen.
Ach, sluit haar 't gapend oog! in naam der menschlijkheid!

Gy, spruitjen, zijt gered! Uw oogjen schijnt te lonken,
Een lachjen siert uw' mond! — Misleidend aanschijn! neen!
't Is Hemelzaligheid waar meê die lippen pronken,
En 't stervend bloemtjen lacht, dus bloeiende afgesneên.

Hoe houdt dit tweelingpaar elkaâr in d'arm gesloten! —
ô Wichtjens, in den dood als in geboort' vereend! —
Gaat, spruitjens, gaat tot God, gy waart er voor ontsproten: —
Maar wee haar, die in u haar' vruchtbren schoot beweent!

Ja, Dichtkunst, kerm en schrei, rijt ingewanden open!
Graaf onmeêdogend om in 't siddrend, lillend hart!
Gods Englen schreien hier en staan met bloed bedropen.
De taal is zonder kracht; wy smoren in de smart.

Wie juicht daar schaatrend uit: „Ik heb mijn' zoon gevonden!
„Triumf! mijn wellust leeft, heel Leyden is gered!" —
Rampzaalge! 't runnend bloed ontvloeit uw' schedelwonden,
Uw malend brein bezweek. — Daar ligt hy, maar verplet.

Het vuur, de damp, verdwijnt. God lof! Ook hier aan 't graven!
Hier spade en moker, hier houweelen aangebracht! —
Reeds werken ze in uw vuist, reeds hoor ik 't, Leidsche braven!
Zoo stond in dood en vuur uw moedig Voorgeslacht!
Ja, haast u, rept den arm! Een oogenblik vertragen
Is doodslag; laauwheid, moord; en werkloosheid, verraad.
Dit zegt u 't gloeiend hart: gy voelt het stormend jagen:
Ja; redbaar is hy niet, die reddingloos vergaat.

Men werkt. — Maar ach vergeefs. En plaats en macht ontbreken
Hier schudt een gevelmuur met kroon- en watersteen.
Daar waagt men 't naauw, de schup in aarde of puin te steken,
Of vorstbalk en karbeel glijdt klettrend naar beneên. —
Helaas! een doodlijk spant verkneust in 't nederzijgen
De redders: 't onvast puin bedreigt den stouten voet:
Men ziet, terwijl men 't roert, de vlam weêr opwaarts stijgen:
Wijkt, Braven, maakt u-zelv' geen offer van uw' moed!

Neem ademtocht, mijn hart! — Neen: Leydens Burgerscharen
Verflaauwden in 't gevaar, in 't vuur, in d'arbeid, niet. —
Vaar voort, mijn toon, vaar voort, op 't spoor der Leydenaren!
Men bluscht, men slecht, men delft; en gy, mijn vaerzen, vliet!

Doch, zinkt de grond op nieuw? Waar zetten we onze treden?
Op stijlen van een dak in stukken neêrgesmakt.
Op balken, splinters, gruis: — mijn God, op menschenleden!
Op beenders, half ontvleescht, vergruisd, of doorgeknakt!
Daar kleeft het stallend bloed, dat tegen 't muurwerk plaschte,
Tapijten, dischsieraad, gemengeld, aan elkaâr;
Daar, 't overschot des broods dat ze aan den disch vergastte,
Wier laatste en bittre beet hen leverde aan de baar.
Daar dekt des Vaders borst de spruiten van zijn lenden
Voor 't brijzelend gewicht van muur- of zolderbint:
Daar stortte, om van haar vrucht den doodslag af te wenden,
De moeder 't stervend lijf op 't met haar stervend kind.
Daar trapte 't spartlend kind in 's Vaders ingewanden:
Daar 't doodstuiplijdend wicht op 't harte van die 't droeg.
Daar ziet men onder de aard den hollen kolkgloed branden,
En zelfs geen enkle dood was hier den dood genoeg.
Daar vond (van 't vuur verrast, terwijl hy 't dacht te ontvlieden)
De kranke een vreeslijk eind in 't wislen van den dood:
Daar hoort men 't sprenklend bloed in 't vlammend haardvuur zieden:
Daar kookt een levende arm in afgesmolten lood.
Gesmolten lood, mijn God! van 't blaakrend dak gedropen,
Langs muur en waterlijst by stroomen neêrgevloeid,
In kuilen onder de aard al golvend saamgeloopen!
Daar worden pees en been, al knappende afgeschroeid!
Nog ademt hier een borst, nog wringen zich de spieren
Van 't halfgerooste rif, dit brandend diep ontroofd.
Nu hoort men er den wind door vlam en vonken gieren;
Dan schijnt door stortend puin de vuurgloed uitgedoofd.

Ginds graaft m'een afgrond uit, waarin men menschen waande:
Daar stort door 't spâgedreun een bystaand welfsel in;

En de eigen hand, helaas! die weg ten leven baande,
Verplet een' Vader 't hoofd met heel zijn huisgezin!
Daar rijst een wolk van stof en mengt zich aan de wolken!
Daar worstlen doodschrik, angst, te loor gestelde moed!
Daar gaat de noodgalm op, by 't wroeten door de kolken,
't Ontdelven, 't wederzien, 't erkennen van zijn bloed.
Daar krijt de redder, daar de redling, pas herboren,
De halfgeredde, en wie nog redding mooglijk acht.
Een schrikbre mengeltoon doet zich in d'omtrek hooren
Van snikken, smeeken, dank, gehuil, en jammerklacht.
„Mijne Ouders!" — „ô Mijn Kroost!" dus roept men. — ô Mijn Vader!" —
„Mijn Moeder!" — „Ach! mijn Gâ; mijn Broeder!" gilt hier door.
Een zelfde kreet van rouw vereent hier al te gader,
Wat Maagschap, Liefde, of Echt door d'eigen slag verloor.
Ach! Maagschap, Liefde, of Echt! ô onoplosbre banden,
Hoe klemt ge in 't uur des doods! in dat van 't doodsgevaar! —
Ja, laat Natuur haar recht; beklaagt uw dierste panden;
Zy noem' Gods Almacht wreed, Zijn Goedheid spreekt in haar.
Rampzaalgen, wie gy zijt, ja, klagen moogt gy, kermen:
De Vriendschap weent met, zy-zelve stikt in rouw.
Ja, 't schreien stort in 't hart gevoel van Gods ontfermen;
Maar troost — geeft Godsdienst, plicht, en Vaderlandsche trouw.
Wat wil die zilvren kruin, dat achtbaar, statig Wezen?
Wien beurt men daar om hoog door dees verschrankte poort?
Op 't voorhoofd is de rust van 't kalm gemoed te lezen,
En de onvertogen mond brengt zucht noch klachten voort. —
Een grijze Burgerheer wordt op der braven schouderen
Den zichtbren dood ontvoerd, en droefheid juicht van vreugd:
Ach, ieders hart kleeft vast aan broeders, kroost, of ouderen;
Maar alle harten slaan voor Vaderlandsche deugd!

Gants anders was uw lot, ô brave...! Zwijgt, mijn klanken!
Wat rukt ge aan 't versch verband de hartwond weêr aan bloed?
Ach, Raadhuis, kerk, en school...! De Godsdienst leert ons danken.
God nam één' Enoch weg, tien Noachs zijn behoed.

Hier schroeft het hart my toe. — De school der Valckenaeren,
ô Hemsterhuis, (zie op!) uw Grieksche school stierf uit!
De kennis, Vaderland! van uw Historieblaâren! —
Luzac, gy zijt niet meer; en gy, onredbre Kluit!
ô Leydens Voedsterjeugd, gy zweet langs gracht en straten
En geeft u-zelven bloot voor 't heil der Burgery: —
Helaas, 't verderf, de moord, op Leyden losgelaten,
Gaat u, gaat Leydens School, heur' luister, niet voorby.
De bliksem trof haar krans in 't hoofd dier Koryféën:
ô Jonglingschap, buig neêr! Strooit eppe, strooit cypres!
Geleerdheid-zelve zwijmt, zy zwijmt in Leydens weën;
En gy, die Leyden troost, wie troost u, Zangeres!

Maar ik, wat doe ik? ik? — Ach! raadloos ommezweven,
Waar vriendschap, dankbaarheid, waar menschlijkheid my dreef.
Ik zoek, maar zoek vergeefs mijn Vrienden nog in 't leven,
Of sidder op 't gezicht van die behouden bleef.
'k Herken de plaats niet meer waar huis en woning stonden,
Verlies me in 't hobblig puin, en tuimel zinloos rond:
Vind Vriend by Vriend gekneusd of overdekt met wonden;
Of, arm en uitgeschud, zich wentlend langs den grond.
ô God, verschoon mijn hart! ik dankte u niet voor 't leven:
'k Waardeerde 't by 't gezicht van zooveel jammers niet.
Maar 'k dankte u voor een' Vriend, mijn' wenschen weêrgegeven,
Voor wien me op dezen stond dees zuivre traan ontschiet.
De deugd eens Vaders, ja, vergoldt Gy aan zijn spruiten!
Ja, God, Gy hebt behoed; en meer! Gy hebt gered.
ô Mag mijn dankbaar hart zich hier niet kenbaar uiten,
Gy kent het, groote God, Gy, hoorder van 't gebed!
Geredden, ô verheft uw harten, heft uw handen,
Tot Hem, die ook dit uur ons met zijn' Geest omzweeft.
„Dank, Vader! Heiland, dank! voor ons en onze panden.
„Het uur des onheils kwam; maar toonde dat Gy leeft!"

En gy, ô zielen, op den wreedsten dag der dagen
Van 't lichaam uitgeschud, als van 't verzengd gewaad,
Die mooglijk, in 't gevoel van Englenwelbehagen,

Ons thands omglinstert met den glans van uw gelaat!
Koomt, Hemellingen, koomt, verlicht, verheft mijne oogen!
Nog blijven ze op dit stof, dit bloedig puingruis, staan;
Nog stijgt my voor 't gezicht die schrikdamp naar den hoogen:
Toont gy my de Almacht in dit deerlijk schouwspel aan!
Rukt af den logenmom der zinnen! — Dankbre zielen,
Die God den lofzang zwaait, ook zelfs voor 't geen gy leedt,
En de eeuwen voor zijn throon voorby ziet gaan als kielen,
De Volken, als het loof dat bosch en veld bekleedt!
Toont, toont me, in 't hoogste wee de weldaad opgesloten!
De roede... ach, in haar schijn de bloemknop van 't geluk:
Den balsem dien zy zweet, by stroomen uitgevloten:
De wijnoogst, die zy schenkt, ontloken uit den druk!
Leert, leert my — 'k hoore u aan; 'k blijf aan uw lippen hangen,
En Leyden aan mijn stem, daar ze u ten weêrgalm strekt.
Kom, Leyden, 'k brenge u troost in 't grievende onheilprangen!
Welaan, 't gordijn gelicht, de toekomst opgedekt!
Wat zie ik! Leyden rijst — op gouden grondpylaren!
Het rijst — in marmersteen — bedrieg ik me? — in robijn!
De straten hutzlen goud, de Rhijnstroom gouden baren!
Mijn oog, wat ziet ge u blind op zulk een' zonneschijn!
Ik zuizel! — ô Mijn hart! hoe klopt het in mijne aderen!
Wy dweepen! — ô Mijn God, vergeef mijn roekloosheid!
Wat zou eeu wurm der aard tot Uw nabyheid naderen,
Ik zie mijne onmacht, mijn' vermeetlen waan misleid!
Ach! is dan 't aardsche slijk, zijn goud en kostbre steenen
Ons 't eenig beeld van heil door Morgenlandsche pracht?
Is dit de hoogste gift, die de Almacht kan verleenen?
Het dierbaarst, daar ons hart, ons ijdel hart, naar tracht? —
Mijn Vrienden — verr' van ons die dartle mommeryen!
Verbeelding zwijge en duik'! — Ik kondig heil, ô ja!
Die lijdzaam 't smachtend lijf in 't juk der rampen vlijen,
Dien is 't onbandigst leed een waarborg van genâ.
U is 't het, ô mijn Stad —! Ja, noeme ik u, MIJN Leyden,
'k Ben de uwe! ô ja, ik ben, ik blijf het tot de dood.
Van bakermat, van huis, van Vaderland gescheiden,
Ontfing me uw Paradijs ter koestring' in zijn' schoot.

'k Ben de uwe, en deel met u. Gy zult, gy zult herbloeien!
Ik zie de Welvaart, ja, die in uw Vest herleeft:
Ik zie van wijd en zijd die schatten tot u vloeien,
Die vlijt, die eerlijkheid, die deugd en arbeid geeft!
Die schatten voeren goud, die, parels en robijnen;
Maar, meer dan parels, goud, robijn, of diamant!
Die, wat voor 't vlammend oog der Godheid durft verschijnen,
En, met de stopplen niet, voor 't vlammend oog verbrandt.
Waarachtig Heilgeloof; oprechte Waarheidshulde;
Volijvrig weldoen; zede; en onbesmette trouw,
Die, zonder opschik schoonst, uw muren steeds vervulde;
Zie daar uw' dageraad na zulk een nacht van rouw! —
Zoo rijst de Fenix op uit de uitgeblaakte vlammen!
Zoo, 't blinkend oog des daags uit zijne azuren koets!
Zoo, Hollands eedle Maagd, ommanteld met haar dammen,
Uit d'onafmeetbren schoot des breeden wintervloeds! —
Zoo rees, uit Gauler vuur, het Wereldwingend Romen
(Of 't waar, gelouterd) op, met nooitgeleken' glans!
Zoo uit driedubblen brand van Theems- en Iziszoomen
De Zeebedwingster, fier op 's Aardrijks stevenkrans!
Wat zegge ik? „Zoo —"! — ô Neen! Hun Welvaart stierf in Weelde!
Geweld en moedwil wies uit Voorspoeds weeldrig zaad.
Neen, Leyden, rijs als zy; maar wat hun bloeistand teelde
Blijve uit uw' grond gewied, zoo lang de Wareld staat!

Ja, vloeie, ô Leydens Burgerscharen,
Dat zelfde bloed steeds door uwe aâren
Van Na-, tot Na-, en Nageslacht,
Dat steeds, in haardsteên en altaren,
In trouw en eeden, te bewaren,
Zijn plichten moedig heeft volbracht!

Ja, vloeie u, als de Zomerregen,
Des Hemels onuitputbre zegen
Van eeuw tot eeuwen op het hoofd!

Ja stroom' de Welvaart allerwegen,
U als een staâge springvloed tegen,
Tot de Ochtendzon heur' luister dooft!

Ja, Hy, op wien uw afkomst hoopte,
Toen Pest en Nood hun krachten sloopte,
Voert nog de teugels van 't Heelal.
Zijn macht, die wind en stroomen noopte,
Toen Holland dijk en dammen stroopte,
Verheft u 't hoofd weêr van den val.

Uw muurkroon ligge, ô roem der steden,
In gloeiende asch, in puin, vertreden!
Uw gordel fladdere om uw borst!
Hy leeft, de troost in tegenheden,
Die d'uitgeschudde weet te kleeden,
En laving geeft aan hem die dorst.

Ja, zet voor 't Godbetrouwend hopen
Een' onbeladen' boezem open,
En laaf u met dit Voorgezicht. —
Met tranen, zweet, of bloed bedropen,
Gebonden of in 't stof gekropen,
De Hoop is troost, behoefte, plicht.

Uw kinders zullen, — lang vergeten
Wat hier de muren omgesmeten,
De straat met puin bedolven had, —
In overvloed en rust gezeten,
Het ongeluk weldadig heeten,
En bogen op hun schoone Stad!

Wanneer zich nieuwe praalgestichten,
Waar Amstel, IJ, en Maas voor zwichten,
Den wandlaar opdoen voor het oog:
Den smaak der verr'ste Volken richten;
Het kiesch gevoel voor 't schoon verlichten
En steigren tot den wolkenboog.

Wanneer uw Huizen, Tempels, Hoven,
De Seine van haar' roem berooven,
De Theems beschamen van zijn' trots,
En de onder 't Gothsche puin verstoven
Romeinsche statigheid verdoven,
Met d'adel van Minervaas rots.

Wanneer — en ach! wat doet mijn woorden
Hier stuiten op der lippen boorden,
Of is dit heil voor de aard te groot,
Dat Rijk aan Rijk, en Oord aan Oorden,
Van Middag, Avond, Oost, en Noorden,
De Wijsheid bedelt aan uw' schoot?

Wanneer ge weêr uw Lettergrooten,
Uit Vaderlandschen stam gesproten,
Herteeld ziet uit het Inlandsch bloed;
En altijd meer, beroemde loten,
Uit uwe kweektuin opgeschoten;
Wier glans aan d'uwen hulde doet.

Laat, Hemel! ons dat heil verbeiden,
Ons hart in dat vooruitzicht weiden,
En ô! vervul het aan ons kroost!
BEHOED UW HOLLAND, ZALIG LEYDEN!
En, mogen we in die hoop verscheiden,
Wat rampen 't lot ons mocht bereiden,
Wy zijn het in Uw' naam getroost!

DE POËZY.

DE POËZY[1]).

Het aardrijk daavre en dreun'; de Hel en Hemel scheuren,
En splijten 't diamant van de onbeweegbre deuren,
Wanneer Homeer zijn' toon op Mavors krijgsgalm zet,
Virgyl zijn' adem in de zilvren veldtrompet
Of koopren strijdklaroen de volken door laat klinken!
De dartle Bacchus sleep' by 't ordenloos rinkinken
Van thyrs en bekkenklank en trommel en schalmei,
Bekreten Melpomene op Thespis broos ten rei;
Euterpe spann' de luit voor liefde en mingenuchten,
En smelte 't teder hart in d'adem van zijn zuchten;
Ja zelfs Thaliaas mom vervulle 't volkstooneel
Met lach en jok en boert by 't hupplen van de veêl;
Wie is die Godheid toch, die 't hart als met de handen
Naar willekeur verkneedt, en brein en ingewanden
Beroert, bedwelmt, en schokt, en pijnigt, en doorwroet?
Van onzen wellust schikt, ons leven, ons gemoed?
Die, 't muitend hart ter spijt, den deernistraan doet vloeien;
Bevrozen boezems stooft, en, wil zy 't, dwingt te gloeien;
De schuchtre zedigheid met dartle rozen tooit;
Den sluier om de borst der wulpsche weelde plooit;
En, in Tyrtéus toon, leert sterven en verwinnen!
Wie is die Godheid toch, die ziel beheerscht en zinnen?

Geleerden, 'k vraag het u! U, mannen, grijs besneeuwd,
In de ongestoorde rust der wetenschap vereeuwd!

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: „Mengelingen." Te Amsterdam bij Johannes Allart 1808. 4e deel. bl. 3 vlg.

Uw wijsheid toog het vuur uit lucht en donderkeilen!
Zy leer' my 't menschlijk hart tot in zijn' afgrond peilen! —
Gy zwijgt. Gy, Staatsliên, dan! Gy wier vermeetle vuist
Den volken teugels smeedt, en wat u drukt, vergruist!
Gy weet het, in wier hand de gouden standaartletteren
Doen plasschen in het bloed van Vorsten of van Ketteren,
't Zy VRIJHEID, 't zij ALTAAR de leus is. Hebt gy de aard
Ontheisterd, uitgemoord, door beul en oorlogszwaard,
En duurt die vloed nog voort van 't ijslijkst noodgetijde,
(Aan de Almacht zij de dank, die 't Vaderland bevrijdde!)
Wat was UW tooverkracht? — Gy siddert, Poëzy!
Neen, 'k stel uw' invloed met geen dolheên in de rij,
Die, even als de pest, het gistend bloed ontstaken.
Gants anders is uw kracht, waar Gy de ziel doet blaken!
De woede en dweepzucht heeft haar wortel niet in 't hart.
Haar broeinest schuilt in 't brein, daar 't, in den strik verward,
En door verbeeldings toorts en geessels aangevochten,
Den Moedermoorder toont, bestookt van Helgedrochten.
Neen, draagt de Wijsheid ook den boezemsleutel niet,
Haar stem beveelt in 't hart waar Dichtkunst in gebiedt!
Haar stem, de wet der Deugd, der Godsdienst, en der Reden!
Geen Dichtkunst, dan in waan, waar deze wordt vertreden!

Gy hoort my, en uw ziel bestemt mijne uitspraak reeds,
ô Frissche Jonglingschap, nog door de last des leeds
Niet neêrgedrukt, gekromd, ontwricht, of neergebogen;
Wier vrije en open ziel uittintelt uit uwe oogen;
Die nog geen hart bezit, dat op verderven doelt,
Maar d'adel van den mensch in volle kracht gevoelt!
Behoefte voor uw hart, is weldoen, is beminnen,
En argloos deelt uw ziel haar wellust met de zinnen,
Scheidt wijsheid niet van 't hart, gevoel niet van 't verstand,
Maar voelt de waarheid daar, waar de overtuiging brandt.

Neen, wat een valsche Leer d'onnoozlen op moog dringen,
De zetel van 't gevoel is ook de bron van 't zingen.
Neen, 't is verbeelding niet (hy dwaalt, die 't zich verbeeldt)

Waar Dichtkunst in bestaat, die zoo veel wonderen teelt. —
Verbeelding —! Die slavin van de allerminste slaven
Die God de Reden schonk om in haar juk te draven,
Die deugd en ondeugd hult, en met haar valsch blanket
De afschuwlijkheid en 't schoon ten dienst staat aan 't toilet.
't Is waar; zy voert gebloemt', en verven, en juweelen,
Zy plondert aarde en zee om tooisels meê te deelen,
Bedriegt en oog, en oor, — en — leent beminlijkhêen
Aan wat het daglicht-zelf niet zonder schrik bescheen: —
Maar Dichtkunst —! is Vorstin, gebiedt haar throonslavinnen,
En houdt geen kroon te leen van de ijdelheid der zinnen.

Neen, ze is dien Keizers niet van 't vallend Roomsche Rijk,
Neen, ze is dien schaduwen van heerschers niet gelijk,
Dien, enkle speelpop van hun eigen lijfstaffieren,
Geen toom vergund wierd dan om gruwlen bot te vieren,
En, lijdlijk meêgesleept door 't ongeregeldst kwaad,
Ten vloek te zijn aan 't Volk, voor vaders van den Staat.
Geen ware Dichtkunst buigt voor die haar zetel schragen!
Geen drift, die door haar macht naar heerschappy durv' jagen!
Neen, zintuig, drift, ja 't al, is werktuig in haar hand,
De Legermacht van 't hart, het Tuighuis van 't verstand.

Beseft gy 't, die van zucht voor de eêlste kunst gedreven,
Uw ziel geblaakt voelt door 't onsterflijk, door 't verheven,
Door 't alvermeestrend schoon, waarin 't onzichtbre goed
Zich spiegelt; weêrschijn zelfs van d' ongeschapen' gloed!
Beseft gy 't, fiere Jeugd, die, door haar geest verengeld,
Uw tonen met den toon der Hemellingen mengelt,
Wanneer ze op de aardsche deugd wellustig nederzien,
En Gode in haren roem het welkom wierook biên!
Beseft gy 't? Ja, gewis. Gy zijt hun stamgenoten!
Gy, uit het zelfde bloed, uit Adams bloed gesproten,
Dat, (eer de ondankbaarheid, eer muitzucht, overmoed,
De vlam der Hell' ontstak in 't, toen nog, zuiver bloed,
Het kalm Geweten stoorde, en 't lichaam deed verderven,)
Den Hemel telgen gaf, niet vatbaar voor ons sterven: —

Gy, Zangers, als dat kroost, uw broederlijk geslacht,
Dat op ons jammer ziet, als starren by den nacht
Op 't duistere aardrijk, naauw bemerkbaar uit den hoogen,
Maar echter met de lust van 't werkzaam mededogen,
(Want mededogen is steeds werkzaam voor Gods throon)
En toejuicht aan ons hart by vatbaarheid voor 't schoon: —
Gy, Dichters, zegge ik, gy! Gy weet, waarachtig zingen
Is boven 't aardsch besef, behoort in hooger kringen.
Het heeft zijn bron in 't hart, van Hemelvuur ontblaakt,
En ligt in 't zintuig niet, noch wat het zintuig raakt.

Doch, zien wy op den throon der fiere Warelddwingeren,
In dienaars van hun macht, der Vorsten mededingeren;
Sejanen, fier en stout by de onmacht van Tibeer;
Wie geeft der Poezy', en niet haar gunstling, eer? —
Ach! 't aardrijk heffe alom 't verwonderd oog ten Hemel,
Het eert de Godheid niet, maar zon, of stargewemel,
Bidt hier, de stralen af van 't kreeft- en hondstargloên,
En daar, den angelstaart van 's hemels schorpioen,
Of juicht den hoornen toe der Nachttoorts, nieuw ontstoken.
Ja, 't eert den Moloch zelfs en Acherontsche spoken
Met bede en offerrook, — wat zegge ik! — eigen bloed! —
Gy, Dichters, kent haar recht, voor wie gy buigen moet!

De Aaloudheid riep weleer, van Dichtrendrift bevangen;
Met gloeiend voorhoofd en van vuurgloed bleeke wangen,
Aâmechtig, siddrend, uit: „Een Godheid blaast my in!
Een God vervult me en woedt, — ontvlamt my ziel en zin!
„Onheiligen, staat af! — Gewijden, leent uwe ooren,
„Ik doe u hemelval en heilorakels hooren!
„Mijn zangen vloeien, en mijn boezem hijgt en smacht! —
„Rust, heilige aandrift, rust — Het faalt mijn borst aan kracht!"
Dan borst de zangstroom los, meêsleepende in haar stroomen
Wat ziel of ooren had, door waterkil en zoomen;
En 't hart, het luistrend hart, bezweem in enkle lust,
En riep met 's Dichters zang: „rust, heilige aandrift, rust!"

Ons, needrig, ons, gewoon, die hemelsche Adelaren
In 't steigren van hun vlucht, van ondren aan te staren,
Ons zinkende in het stof of kruipende over de aard,
Voegt ons die zelfde taal, Homeer of Orfeus waard? —
Zy voegt ons! Laat ons 't hart van eedlen hoogmoed zwellen,
Mijn vrienden! 't Geef den toon aan 't speeltuig dat wy stellen!
Een God, ja 't is gewis, een God vervult ons 't hart!
Een God, die 't lot beheerscht! gezag voert op de smart! —
Ja, Hy, die 't menschlijk hart gebootst heeft naar Hem-zelven!
Hy, God in 't aardsche slijk als in de stargewelven,
Die 't (sints verbasterd) hart met d'indruk van Zijn beeld,
Zijn goed-, Zijn groot-, Zijn wijs-, Zijn alheid heeft bedeeld!
Hy, die (verdervend kwaad mocht d'eêlsten luister rooven)
Den sprankel van die glans niet redloos uit liet doven!
Hy, God van waarheid, heil — Hy, geest, en krachtgevoel,
Hy liet ons 't schoon tot troost, en 't eeuwig goed ten doel.

Wat zegge ik! 't goed ten doel! — Ach, zouden wij 't erkennen?
Zou 't eens verzinlijkt kroost zich-zelf aan 't stof ontwennen;
Zou 't vatbaar zijn voor 't heil, voor zucht tot grooter lot,
Zoo 't zielverheffend schoon, dat schijnsel van zijn God,
Het niet verlichtte in 't hart, verachting gaf voor de aarde,
En aandreef door 't besef van stoffelooze waarde?
Mijn vrienden! — In 't gevoel van 't waar, van 't eeuwig schoon
Spreidt de Almacht (ja!) haar beeld NOG zelfs in ons ten toon.
Haar beeld —? Een' schemer van haar beeldtnis, na aan 't vonkeren
Der oogen zwemende, by 't snelle lichtverdonkeren,
Maar, waar zich 't Alvolmaakte als oorsprong in erkent.

Zoo zien we op 't levend doek, door tijd en rook geschend,
De hand der Xeuxen nog, het gaadloos schoon der Frynen,
Als ware 't door een wolk van zwarte nevels schijnen.
Zoo, 't kalm gemoed somwijl door 't voorhoofdrimplend leed. —
Van daar die wellust dan van die voor andren zweet!
Van daar uw edelmoed; ô braven, wien 't genieten
(ô Godheid, 't is van u!) is, weldaân uit doen vlieten!

Van daar die grootheid, die de oneedle zelfmin wraakt!
De DEUGD is SCHOONHEID, ja; en ZALIG wie zy blaakt!

De Deugd is schoonheid. Ja! — ô Dierbre lust van 't leven,
Het hoogste en edelst goed, onze aard ten heil gegeven;
Gy, lieve wederhelft van 't menschelijk geslacht,
Uit wie de deugd volmaaktst, en de onschuld tederst lacht!
ô Kunne, 't beeld der deugd, in dat der zaligheden!
ô Boezems, in wier sneeuw zy teêrst wordt aangebeden!
Verheft u —! — Wee de borst, die koud is voor uw' gloed!
Den slijkklomp, die in u het schoon geen hulde doet! —
Hem loeg geen Engel toe by 't uur van zijn geboorte,
Geen heldre morgenstar uit 's hemels uchtendpoorte: —
Hem droeg zijn moeder nooit met wellust onder 't hart,
Noch, dankende, op den arm, na strenge barenssmart. —
Maar zalig, die voor u als de Englen mag gevoelen!
Als de Englen, met een' blik uw boezems door mag woelen,
En lezen in uw hart, voor 't heilig schoon gevormd,
En minder door 't geweld der driften afgestormd!
Gy, wie Natuur niet riep tot haatlijk bloedvergieten,
Tot zorgen, die aan ons het doodzweet uit doen schieten,
Maar zacht, maar teder schiep, aandoenlijkst voor het schoon:
Gy immers voelt in 't hart den weêrklank van mijn' toon!

ô Dichtkunst, 't is uw werk die vatbaarheid te wekken,
Het hart des stervlings op, van 't zintuig af, te trekken.
Wat schoon, wat edel is, is al uw krachten waard!
Hier, hiertoe werd uw harp voor 's warelds dag gesnaard!
De Morgen scheen nog niet met krokus om de hairen;
De stormwind ruischte nog om de onafmeetbre baren;
Wanneer ge u reeds in 't beeld van 't eeuwig schoon verloort,
En Heemlen worden zaagt, gestemd naar uw akkoord.
Waar waart, waar waart ge toen? In 't hart dier Cherubienen,
Die naast den zetel staan, gedrukt door d'Ongezienen,
Toen zuchtende om den mensch, hun broeder, nog in 't slijk. —
Hy werd — en de Aard hield feest met u en 't Hemelrijk!

Nu daalde 't Godlijk schoon als uit een' schoot van wolken,
Omglansde en aarde, en lucht, en diepe waterkolken.
Verzilverd spoelt de baar en lekt des stervlings voet,
En glinstrend straalt hem 't veld, van lichtgoud, in 't gemoet.
De Godheid zag haar werk in zijn volkomen waarde;
De schoonheid werd Gods band met d'Opperheer der aarde.
Behoefte en zinvermaak zij vast aan 't dierlijk deel;
Onzinlijk is het schoon, ook zelfs in 't zingestreel,
Onzinlijk geestgenot, genieting van ons-zelven,
Van d'oorsprong waar we uit zijn, in 't hart weêr op te delven.
Gevoel van Englenlust, die 't kranke harte laaft,
En in 't verbasterd kroost zijn heilbestemming staaft!

Ja, Dichtkunst woont in 't hart, in 't waar gevoel des schoonen.
Daar zetelt ze en regeert. — Begaafde Febuszonen,
Erkent haar in haar werk! — Daar ademt ze en bezielt
Geheel de sterflijkheid, die voor haar scepter knielt.
Daar licht haar gloed, haar glans met meer dan gouden stralen,
Als beeld van 't Eeuwig vuur dat 's Hemels Jaspiszalen
Doorschittert en doorschijnt, doortintelt en doorgloeit,
En licht en zaligheid op 's Hemels Choren vloeit.
De Driften toeven daar op 't wenken van hare oogen,
Of rusten, 't hoofd gebukt, met sluiers overtogen,
Als Rijksbodinnen, als Trauwanten van haar stoel. —
Ja, Dichtkunst woont in 't hart; haar wezen is, GEVOEL!

Verbeelding, Kunstnares, die ziel en zin betoovert,
In bonten dosch gekleed, met klatergoud omloverd,
Biedt Drift aan Drift de hand, leent vleugels en gewaad,
En stort haar horen uit met kwistige overdaad.
Dan nemen schaduwen gedaanten aan en kleuren;
Dan schijnen ze uit het stof den schedel op te beuren,
En groeien als een oogst uit 's aardrijks zwangre voor;
Ja, klautren 't luchtgewelf en 's hemels grondvest door. —
Daar stijgt heur fakkelvlam vervaarlijk naar de wolken,
Zet aarde en lucht in brand, en roost geheele volken;

Daagt de Elementen-zelv' in slagorde op de been,
En roept het Niet te rug uit d'afgrond van 't voorheen: —
Daar plant zy palm en myrth, laurier, en dadelaren,
En spreidt aan weelde en lust een koets van rozenblaåren: — —
Daar schiet de donder los, en plettert, en vergruist; —
Daar kust ons 't luchtjen laauw, dat door de hagen zuist: —
Daar voedt zy-zelve 't gevoel door siddring en ontroering,
En eindigt haar gebied in 't rijk der Geestvervoering!
Ja, spat met woeste vaart in 't eindloos duister uit,
Ten zij een sterker hand haar voor den slagboom stuit. —

Voert, Zangers, voert haar aan: zy geeft uw' zangen leven.
Maar waant niet, ooit door haar ter Kunststeilte op te streven.
Haar wieken schittren als de vlinder, rijk versierd,
Die, eer de Herfstwind loeit, om bloem en veldhalm zwiert;
Maar ach! zy houdt geen vlucht dan door die kracht gesteven,
Die niet dan 't waar gevoel van 't golvend hart kan geven!
Zy wemelt, zwiert in 't rond, en biedt haar weitschen dosch
Het oog ter schittring aan, op ijdle glansen trotsch;
Of mat zich, steigrend, af, in dartle tuimelkringen;
En machtloos stort zy neêr in 't midden van uw zingen.
Neen, volgt haar nimmer! nooit! Uw kunstkracht schuilt in 't hart.
Gevoel, gevoel-alleen is 't kenmerk van den Bard!

Mijn vrienden, 'k toonde uw oog den stoel der Poezyë.
Beschermt haar, handhaaft haar by 't recht der heerschappye!
Verbeelding neem de wet gedwee, gehoorzaam, aan!
De hartstocht spreekt door haar, maar zelve een onderdaan.

Voorzeker, 'k zag somwijl in ongekuischte zangen
De ontthroonde Poëzy van haar de wet ontfangen,
In ketenen gesleurd en jammerlijk verkracht;
Tot vuige dienst misbruikt; der grilligheid geslacht!
Dan holt de woeste drift, en brengt het brein aan 't hollen:
Het vurig ros draaft door: men ziet het zuizebollen,

En 't werpt zich, blind gerend, in zandkolk of moeras.
Ach! 't straks zoo flikkrend vuur vervalt in smeulende asch.
Wat doet ge, ô Dichter, dan —? Wat wordt uw wanhoopkrijten?
Ach, haatlijk pijngevoel; geen zalvend boezemrijten,
Dat (als de schicht der Min in 't foltringlijdend hart)
Het hoogste zelfgenot vereenigt met zijn smart.

De Dwaasheid wane 't groot, het leven uit te drukken!
Onnoozlen! wat 's uw recht? Betoovren en verrukken.
Zal dit Natuur? Natuur, verbasterd en ontaart!
Neen, ze is, beroofd van glans, geen voorwerp, Dichters waard!
Gaat, zoekt haar op geene aard, door doodschen damp verduisterd;
Maar in 't verhemeld hart, van d'aardschen klomp ontkluisterd,
Vertederd door 't gevoel van 't eeuwig, eindloos schoon! —
Dit, Dichter, zij uw wit, en dit uw lauwerkroon! —
Ruk, ruk die slippen weg van afgesleten kleederen!
Breid, breid uw wieken uit en drijf op zwanenvederen!
Gevoel in hooger, in volmaakter kring! — Wees meer
Dan stervling — Geef u-zelv' de ontvallen grootheid weer!
Gy kunt het! Zoek in 't hart den spiegel van 't volmaakte,
Waar in de Godheid schijnt, de aanbidbre! de ongewraakte!
Dan, donder, brijzel, scheur, vermorsel en verplet!
Wy nemen d'indruk aan van uw verheven wet.
Gevoelig is 't gemoed, maar fier, der stervelingen!
't Weêrstaat de zwakkre hand die 't onderstaat te dwingen,
En werpt, als 't moedig ros, met kindsche vuist gemend,
Den rijder uit den zaâl, wien 't zelf zich meester kent.
Salmoneus waant vergeefs den bliksem uit te slingeren;
Hem zwaaien, eischt een' God en kracht van Godenvingeren.
Te heerschen op de ziel en 't menschlijk hart te kneên,
Is 't werk van ongoôn niet, met harten, zelf van steen.
En God, gewis, een God moet in uw binnenst woelen:
Gy moet de menschlijkheid, maar God in haar, gevoelen!
Geheel de schepping moet verandren waar gy zingt.
Dit, Dichters, is de kunst die tot het merg doordringt!

Die siddren, beven doet; die, ijzen, gruwen, gloeien;
Die, aâmen in de maat waarin uw verzen vloeien!

Mijn Vrienden, 'k heb weleer, toen 't eerste zelfgevoel
Ontwikkelde in mijn borst, gestaard op zulk een doel:
De Cyther nagespeeld van Romeren en Grieken,
My-zelv' der vlucht gewaagd met saamgekleefde wieken;
En in 't Etherisch veld dat schoone nagespoord,
Waar voor 't onsterflijk vuur in onze boezems gloort.
Wat vond ik? Ydle waan eñ drogreên van Sofisten!
Ach, schoonheid welt in 't hart, maar sterft in 't redentwisten.
Gevoelen — met een ziel, van lage driften vrij,
En boven 't nietig spel der zinnenmommery;
Voor zeedlijkheid, voor deugd, voor God, en 't menschdom blaken;
De warmte van zijn ziel voor geen belang verzaken;
De waarheid, 't recht, en de eer bezeeglen met zijn bloed;
Zie daar wat Dichtkunst eischt van die haar drempel groet!
De bloote gorgeltoon is wildzang; nietig schreien,
Dat de Echoos bezig houdt in rotsklove en valleien:
Maar 't is de zang van 't hart, die wederklinkt in 't hart;
Geen holle en ijdle kaak, tot schrikkens opgespard!

Mijn Vrienden! leerde ik u de ware Dichtkunst kennen,
Die wind en stroomen boeit, den lichtstraal op haar pennen
Voorby rent, in een vlucht, die maat noch grenzen heeft,
En slechts by d' Englenrei in haar volmaaktheid leeft? —
Ach, luttel had mijn lied van haar vereischte tonen!
Wat vraagt ge, ô frissche Jeugd, van de uitgebleekte konen,
Van krankte en ouderdom, het vurig morgenrood
Dat op uw kaken bloost? Wat vraagt gy 's Levens dood
Den frisschen Lentegroei, de gouden Zomerairen? —
Wat bleef my, dan een hand verdorde Najaarsblaâren?
Die offre ik — 't is het al wat de onmacht overschiet;
En gy, dit leert me uw oog, versmaadt mijn ontuig niet.
Maar ô! de dag genaakt, ik zie hem stapvoets naderen,
Die 't groen, en 't dorrend hout al teffens zal ontbladeren,

Den bijl in wortels slaan die 's afgronds bodem vat,
En offren ze aan de vlam met heel des aardrijks schat.
ô Zalig hy, wiens lied dien dag zal overleven!
Zie daar de onsterflijkheid waar naar 't ons voegt te streven!
Zie daar de lauwren die ons voegen! 't Nijdig graf
Breek nooit de keten van uw hoop, uw uitzicht, af!
Neen, 't is een hooger kreits, waarvoor wy zijn en zingen!
Daalt neder, die my hoort, daalt neder, Hemellingen!
Mijn oor verlangt reeds lang naar 't ruischen van uw snaar;
Mijn boezem hijgt en zwoegt — ontfangt my, Englenschaar!
Hier wekt mijn kreuple zang slechts walging aan my-zelven,
Het aardrijk dreunt vergeefs, met bosch, en dampkringwelven;
Hun perken zijn te naauw voor 't geen mijn borst doorwoelt;
De Hemel hoort aan 't hart dat ware Dichtkunst voelt.

Mijn Vrienden, ô verschoont! hier blijft mijn adem smooren.
Mijn oog verduistert reeds; het zuizelt in mijne ooren!
ô Neemt mijns harten groet, veellicht den laatsten, aan!
En — kunt gy 't, geeft mijne asch een' enklen liefdetraan!

1807.

STERVENSZUCHT [1]).

'k Heb dan eens een uurtjen rust.
ô Wat sombre hartelust
  Maakt zich meester van mijn zinnen!
'k Sta hier op den rand van 't graf:
„Morgen werpt de dag my af!
  „Morgen, ja, den haven binnen!"

Heeft mijn ziel dit wel verstaan?
Zeî my dit een ydle waan;
  Of een voorgevoel van sneven?
Lieve God, ô blijf my by!
Wat gy raadsloegt over my,
  Zij aan u-alleen verbleven!

Immer voert me een zoete hoop
Naar den eindpaal van mijn' loop:
  Immer toef ik op dat *morgen*.
Maar dat *morgen*, zoo verlangd,
Daar geheel mijn hart aan hangt,
  Is in Uwen raad verborgen.

Waarom, waarom met geduld
Mijn bestemming niet vervuld?
  Waarom dus naar 't lot gegrabbeld? —
Zucht naar 't uiteind van mijn smart
Tergt en tokkelt aan mijn hart,
  Als de vlam aan 't haardhout knabbelt.

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst uit: Mengelingen. Te Amsterdam bij Johannes Allart, 1808, 4e dl. bl. 72 vlg.

Ach, mijn God! ik heb geleefd.
'k Heb door leed en nood gestreefd,
Moedig, vurig, onverschrokken.
Maar waar vond ik, ô mijn God,
Ooit een' oogwenk zielsgenot,
Dat mijn' boezem mocht verlokken!

Leven? ô wat valt dat bang,
Zelfs by weeldes tooverzang!
Zelfs in wellusts troetlende armen!
Leven is geen leven, neen.
't Is een schaduw hier beneên;
't Is, in 't hart versmoorend kermen.

Zalig, wien zijn laatste dag
't Hoofd ten doodslaap buigen mag!
Zalig, 't rusten van zijn werken!
Lieflijk kleppert aan en af
't Avondwindtjen over 't graf,
En verkoelt het met zijn vlerken.

't Morgenroosjen, moê en mat,
Laat haar saamgekrompen blad
Op den dorren wortel vallen.
't Veldkruid, van den middag flaauw,
Hijgt naar frisschen avonddaauw;
't Loeiend vee naar luwe stallen

Ik, mijn God, verlang als zy.
Plantjen in dees woesteny,
Schaars verkwikt door malschen regen,
Buig ik op mijn' dorren steel:
Runddier in het ploeggareel,
Schrei ik d'avondschemer tegen

Runddier (neen!) dat niet meer ploegt,
Maar op d'akker afgezwoegd,

Knikkend neêrzeeg in de voren;
Brandend naar den dronk versmacht,
Die hem in de toekomst wacht;
En, wiens loeien Gy wilt hooren!

DE ZIEKTE DER GELEERDEN[1]).

EERSTE ZANG.

Wien lust het, me in de vlucht van mijn bespiegelingen
Te volgen? 'k Zal de kwaal der Letterzwoegren zingen;
Den scherpen geessel, die het oefengraag verstand
In zijnen throon bestookt; en brein, en ingewand,
En bloed, en zenuw, stoort; den lust verwoest van 't leven;
Van 't daglicht walgen doet, voor eigen schaduw beven;
Wat de aard verruklijkst heeft, tot ijsbren folter maakt;
En 't hemelrein gemoed met helsche toortsen blaakt.

Vervul me, o loutrend vuur, dat, in het hart ontglommen,
De ziel ten hemel heft, uw' oorsprong! — Vorstendommen
Zijn nietig; vreugde is bros; de glorie gaat voorby;
Maar Gy zijt duurzaam in 't vergangbre schepsel, Gy!
o Telg der Godheid, zucht tot weldoen! teedre Liefde,
Die de Almacht, daar haar 't lot van 't lijdend menschdom griefde,
Op 't schuldige aardrijk bracht, in 's afgronds kerker sloot,
En aan 't onlijdlijkst wee U zelv' ten offer boodt,
Om stervelingen van een eindloos leed te vrijden!
o Liefde, ontsteek mijn borst! o zalig Gy mijn lijden!
Gy ziet my kwijnen, Gy in 't grievendst leed vergaan:

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in de uitgave van 1807. Te Amsterdam en 's Gravenhage bij Johannes Allart en de Gebr. Van Cleeff, bl. 3 vlg. In den tweeden druk — Te Rotterdam bij A. F. H. Smit, 1828 — is deze eerste zang daarmee geheel gelijkluidende.

o Vuur mijn klanken, vuur mijn zwakke tonen aan,
En leeren ze op een meir, hetgeen nooit Zeeman peilde,
De klippen mijden, waar mijn kiel zich op verzeilde,
Mijn ramp genieten, en zich spieglen in mijn wee!

U, prille Jonglingschap, die de uitgestrekte zee
Des levens inslaat met zoo fors gespannen doeken,
Om voedsel voor uw hart, om roem en eer te zoeken;
Om ware wijsheid, meer dan goud of kronen waard!
Hoe juicht mijn hart u toe! hoe deelt het in uw vaart!
Ja, vier uw' zeilen bot, bedien u van de winden,
Verlies geen oogenblik om 't edel doel te vinden;
Het leven is alreeds tot zulk een reis te kort,
En spoedt nog sneller voort, hoe snel uw vaartuig snort.
Maar ach! zie voor u! Reef, ô reef en plooi somwijlen
Het al te zwellend zeil en schroom het overijlen!
Niet slechts bedriegt men zich in 't kiezen van zijn streek,
Verzaakt den ankergrond, en moddert in een kreek,
Of vindt een woesteny voor 't paradijs vol weelde,
Dat de eens verhitte ziel zich op zijn' tocht verbeeldde:
Helaas! daar is nog meer dat u vernielen kan!
De mast wordt overtopt; de voorboeg duikt er van:
De romp is buiten staat de werking uit te harden;
Men zeilt zijn hulk op zij', of stoot de kiel aan flarden
Op de eene of andre plaat, die m' overglijden mocht.
Een ander geve u hulp en stiere u op den tocht,
Wijze op 't kompas den koers, die u ter ree' moet leiden,
En leere u op de kaart de gronden onderscheiden!
Voor my, ik zocht het oord waar naar uw yver brandt,
Doch nimmer zette ik voet aan 't zoo gewenschte strand.
Neen, 'k zal uw gids niet zijn naar 't voorwerp dat ik faalde,
Maar 'k schenke u trouwen raad, en dien ik duur betaalde.
Spoed langzaam! spaar U zelv', en breidel 't jeugdig bloed!
Zoek kennis; maar als mensch, die 't lichaam vieren moet!

En gy, o Grijzen, die met vroeg besneeuwde hairen
De woeste drift bezuurt der onbedwingbre jaren,

Waar in de stoute geest, door zelfgevoel verhit,
Zich uitschiet als een pijl, gedreven naar het wit,
Die, eens den boog ontsnapt, zijn vlucht niet laat vertragen:
Gy, deelgenooten in mijne Ilias van plagen!
Treedt toe, herkent uw leed op 't Dichterlijk paneel;
Herkent uw zuchten in den treurgalm dien ik kweel;
Neemt van mijn hand de troost, de lichtnis in uw smarte,
Met gulle blijheid aan, als vloeiende uit mijn harte;
Beproeft de middlen, die ik aanbied', hoe gering;
En, kunt gy 't, o vergeet u-zelven daar ik zing!
Voor 't minste, smaakt het zoet by 't foltren van uw plagen,
(Het zoet des ongeluks!) van niet alleen te klagen.

Gy, Zanggodinnendom, dat aan Scamanders vliet
Den schorren krijgstoon 't eerst in 't Godlijk heldenlied
Veredelde! en gy, Bard, die door haar aangeblazen,
Heel de aarde, eeuw uit, eeuw in, op uw gezang doet azen,
Als honigbyen op het bloemtjen dat haar voedt!
Homeer, onsterflijk licht, van ongelijkbren gloed!
Neen, 'k verg uw' invloed niet. Hy poge u na te streven,
Wiens vrije borst zich klemt en uitzet zonder beven,
Wiens adem zonder dwang door long en gorgel dringt,
En met een' heldren klank in zuivre tonen zingt!
Ons is die roem ontzegd. Ons, neêrgebogen' kranken,
Wier boezem hijgend aâmt en zuchten geeft voor klanken;
Wier afgebroken stem by 't uitgebleekt gelaat,
Een werkloos ingewand by stokkend bloed verraadt.
Ons koomt het krankbed toe, waar zacht en murmlend fluisteren
Den toon voert, vreeze en angst en keel en lippen kluisteren,
Terwijl zich 't oog verbergt voor dag- en fakkellicht.
Gezonden, wijkt van hier: den kranke vloeit mijn dicht!

Helaas! wat gruwbre reeks van onafzienbre kwalen
Vertoont zich, als een damp, uit waterige dalen
Opstijgende, om my heen! Een enkele appelbeet,
o Hemel, kan het zijn, wrocht menschen zoo veel leed!
Ja, 't was de gulzigheid, 't onmatig lustverzaden,

Die d' ijsbren jammerstoet op 's stervlings hals geladen,
En legers plagen, nooit door kruidery geheeld,
Uit dartle speelzucht, de aard ten erfdeel heeft geteeld,
Den mensch vernederd en zijns lichaams slaaf doen worden,
Geheel de schepping stoorde in samenhang en orden,
Aan de ijsselijke dood het gruwzaam aanzijn gaf,
En zelfs geen bloemtjen duldde op 't treurig pad naar 't graf.
Zoo vreeslijk, sterveling, is 't roekloos wellust rapen!

Men vraag niet, wat den mensch, tot 's Hoogsten roem geschapen,
Dat edel meesterstuk van wijsheid in Gods hand,
Die beeldtnis van Gods geest en eindeloos verstand,
Deed vormen in een' staat van vatbaarheid voor 't lijden?
Vermeetlen, smoort een vraag, die de Almacht zou bestrijden!
Of neen, treedt toe, beschouwt, rechtvaardigt, en aanbidt
Den Schepper van 't Heelal, in middel beide en wit!

Lichaamlijk, en bestemd, lichaamlijk heil te smaken
By 't Hemelsch geestgenot, waarvoor Gods Englen blaken,
Bestaat ge, o sterveling, in 't heerlijkst kunstgewrocht
Van veezlen, onderling op 't keurlijkst saamverknocht;
Maar vezels, week van aart, en vatbaar voor 't ontbinden.
Wat leeuw- of wolfsgebit gespitst zij tot verslinden,
Wat schuifelende slang zich wapen' met vergift,
Wat felle schorpioen met hoekige angelstift;
Wat tuimelend gebergt' ter neêr ploffe uit de wolken;
Wat opgeschoten vuur uit de onderaardsche kolken,
Wat stikkend sulfergas uit poel of mijnkloof well';
't Dreigt al vernieling aan uw teder samenstel.
Wat zegge ik? doornespits, en naauwlijks zichtbre dieren!
Ja, rekking beide en rust van ingewand en spieren,
Het voedsel zelfs, de lucht die 't brandend werktuig koelt,
Het licht, waar 't kunstrijk oog Gods schepping in gevoelt,
't Is alles — levensbaat, maar — machtig om te dooden.
Hoe, stervling, dan 't verderf, het wis verderf gevloden?
Ach, argloos ligt gy neêr, in stillen slaap vermast;

Verkwiklijk smaakt gy 't ooft, dat tot verkwikking wast;
Genoeglijk zweeft gy om langs berg en heuveltoppen;
Of laaft uw warme borst met levende aderdroppen; —
Daar scheurt u 't ongediert de weekgespannen huid,
En stort zijn gal in 't bloed, in aâr, of klierbuis, uit;
Daar zal het scherpe sap uw ingewand doorboren;
Daar wordt uw heup ontwricht; daar, bloed en ziel verloren;
Daar stremt u 't koude vocht de vloeibre levensbron!
Gy sterft, en onbewust van 't geen u deeren kon!

Neen, de Almacht wilde u 't lijf, het kostbre lijf bewaren.
Zy wrocht geen' doven klomp van vezels, vliezen, aâren;
Zy stortte een fijn gevoel aan 't dierlijk werktuig in,
Dat, trouwe wachter by een zorgeloos gezin,
D' allarmkreet opheft als vijandlijk leed koomt naderen.
De vijand naakt, men slaapt; geheime huisverraderen
Verbergen 't onheil, of verdeelen de aandacht: rust,
Begoochling van 't vermaak, genot van zinnelust.
Zie daar de deur geramd; den voormuur doorgebroken;
De vlam op 't onvoorzienst in 't voorportaal ontstoken!
Daar bruist ze, en vliegt omhoog, en dringt in 't slaapsalet!
Help, hemel, 't is gedaan, geen voorzorg meer die redt!
De binten vallen met de doorgeblaakte wanden,
En plettren 't droef gezin in 't wringen van de handen,
Verdelgen 't prachtig slot met torentrans en kruin,
En keeren 't tot een' hoop van gloeiende asch en puin!
Maar neen! de burgwacht blaast, de brandklok slaat aan 't kleppen:
Zie burgzaat en soldaat om 't zeerst de handen reppen;
Den vijand voor de poort op 't eerst rumoer geschut;
En 's wachters waakzaamheid maakt list en kracht onnut.

Zie daar de pijn! de pijn, zoo heilzaam, zoo behoudend,
Wier zintuig nooit verstompt, hoe teder, hoe veroudend!
Die elke tokkeling en spanning boven maat,
Met elken prikkel van de vezels, gadeslaat.
Geen werktuig, of zy waakt in 't buigen, rekken, knellen,

Voor de ongeregeldheên die elks bedrijf verzellen.
Onze oogbol stelt zich bloot voor 't al te sterke licht?
Zy waarschouwt, en terstond valt de open venster dicht.
't Gehoorvlies vange een' knal die 't werktuig dreigt te scheuren,
De reuk, te scherp een' geest van dier- of plantrijkgeuren;
Het ziedend hartebloed verstijve in borst en long;
De prikkling van een gif wring' gorgelbuis of tong;
't Gehemelt' word' geblaârd door bijtende amperzuren;
De voet ontvelle in 't gaan door 't korr'lig zand te schuren;
Of de arm verwring' zich door een poging, te onbedacht;
De wachter sluimert niet, maar houdt oplettend wacht.
Ja meer! 't wijsgeerig brein worde uitgeput van 't peinzen;
De maag verzuim' heur plicht van 't voedsel door te kleinzen;
De hevel van 't gedarmt' trekk' chijl noch sappen uit;
Zijn schroefkracht werk' verkeerd, verlamme, of word' gestuit;
Een klierbuis zij verstopt; een ader berste in 't vlieten,
Of zett' heur wanden uit, als 't bloed niet door kan schieten;
Wie, wie verstendigt ons van 't onbekende leed,
Dan zy, de dienares die nooit haar plicht vergeet!
Zy roept: „Laat af, houd op, herstel u, spaar uw krachten!
„Laat de artseny der rust uw ongemak verzachten!
„Breng 's lichaams werkingskreits in heilzame evenmaat,
„En verg geen werktuig meer dan 't van zich eischen laat!"
o Aartsweldadigheid, in 't pijngevoel besloten!
Behoud der dierlijkheid, behoud van Adams loten!
Wie eert, wie roemt u niet in dees zoo wondre gift! —
Ach! streelend zij 't vermaak, vervoerend zij de drift,
Betoovrend 't zelfgenot in geest- en krachtvermogen;
Hun stroking, hun gevlei, zijn zielbedrog en logen!
Gy, gy zijt waarheid, gy, getrouwe wachterin!
Gy logenstraft den waan by 't toklen van den zin.
Gy toomt de tochten! gy! Gy stelt der wellust palen.
Ach, moordend waar heur zoet, ja meer dan alle kwalen;
Verdelgend, meer dan gif, dan angel, vuur, of dolk:
Verslindend als de muil der onderaardsche kolk;
Verteerend als de pest, die, op bebloede vlerken,
Met schrik en nacht omhuld, langs de opgebroken zerken

Van 't zwijgend kerkhof zweeft, met lippen, blauw als lood;
Onzichtbre pijlen schiet, bezwangerd met den dood;
Gewest en land ontvolkt, en 't straks aanminnig Eden
In woesteny verkeert, vervult van aakligheden: —
Ja, doodlijk waar zy, hield uw voorzorg niet den toom.
Gy wekt den slapende uit zijn zorgeloozen droom,
Daar de adder onder 't gras reeds uitschiet om te moorden,
De strandvloed hem verrast in 't dartlen op de boorden,
Het vuur zijn kleeders zengt in de argelooze rust.
Uw prikkling scheidt verderf van zaligheid en lust!

Aaloudheid! leen me een beeld uit een van uw tafreelen.
't Is lieflijk, als de zon door neevlen heen mag spelen.
Haar zuivre lichtstraal treft, maar streelt ons de oogen niet;
En de appel trekt zich toe, waar m' op dien luister ziet.
Laat, laat me een luchtig gaas voor 't licht der waarheid trekken:
Aandoenlijkst is haar schoon door 't kunstig halfbedekken.

Japetus schrandre zoon had lang de dagkales
(Dus luidt het staamlend lied der grijze Zanggodes)
Bespied, een harstig hout in 't pijnbosch afgebroken,
En aan de hemelas het eerste vuur ontstoken.
Thands blaakte 't op het veld met onbekenden gloed,
In dorrend herfstgeblaârt' zorgvuldig aangevoed!
Het Veldgodinnendom, bekoord door zoo veel luister,
Verschijnt uit woud en grot, en ziet het aaklig duister
In hellen dag gezet, die door 't gelommer blinkt!
Het pluimgedierte ontwaakt, en tiereliert, en zingt
De nieuwe Godheid toe, ten hemel afgezegen!
Men ziet de dartle vlam, al kronklend opgestegen,
Als zocht zy d'oorsprong van heur aanzijn weêr, om hoog;
De golving van de rook zich welvend tot een' boog;
De vonken, schitterend, en tintlende onder 't knappen
Der lucht, die 't vluchtig zout de brandstof doet ontsnappen. —
Bewondrend ziet men 't, juicht, en voelt den zachten gloed
Diens nieuwen zonneschijns in 't vrolijk golvend bloed:

De klamme nachtdamp wijkt voor zacht en streelend walmen,
En de Echo schreeuwt zich moê van feest- en vreugdegalmen.

Nog hield de aanbidbre glans van dees verkwikbren dag
De schuchtre Naias in een eerbiedvol ontzag,
Wanneer de Veldgod naakt. Met opgehevene armen
Omhelst hy 't minlijk vuur en wenscht zich zat te warmen
Maar ijlings staat hem baard en boks-pels in den brand,
En heel de borst verschroeid. Geheel 't betooverd land
Verheft zich in gelach; en hy met angstig huilen,
Gewaarschouwd door de smart, verbergt zich in de kuilen
Van 't Lyciaansch gebergt'; of klaagt zijn minnewee
In strandspelonk of rots, aan zilvren Galatheê.

Zie daar ons aller lot! De weelde lacht ons tegen;
Haar lonk doordringt de ziel; haar boezem ademt zegen;
Verlokkend is heur glans, heur hemelschoone lach!
Wy zien ze, ons hart ontsteekt, wy gaan genieten. Ach!
Één vluchtig oogenblik, en alles is genoten!
Onze arm omvangt haar pas, of houdt de dood besloten!
Haar adem is een vuur dat spier en huid verzeert,
Ja heel het schepsel sloopt, en merg en bloed verteert!
En wie, wie had de kracht, zich aan heur' arm te ontstelen,
Wie sloeg de grenzen gaâ die 't goed en 't kwaad verdeelen,
Zoo 't heilzaam smartgevoel geen wacht hield by 't genot? —
Neen, stervling, neen, de pijn is weldaad van uw' God!

Doch, als 't onbandig kind, dat doof is voor vermanen,
Zijns Vaders tranen ziet, maar dartelt met die tranen, —
Hem 't hoofd ziet buigen van de zorgen voor zijn kroost,
Maar wulpsche dwaasheên stelt voor Vaderlijke troost,
Of de inspraak van zijn hart in zwelgen en rinkinken
Verdooft, als liet zich 't kwaad gelijk de zorg verdrinken;
Zoo slaat het menschdom, tot genoeglijkheên gezind,
De stem dier wachteres baldadig in den wind,
Of poogt haar door 't vergif van artseny te sussen,
Die 't vuur dat opvlamt, smoort, maar zonder 't uit te blusschen.

Natuur spreekt in haar; maar als moeder, zacht, gedwee;
Ontbloot geen felle roê, geen' sabel, scherp van sneê,
Geen snerpend foltertuig by 't nietigste overtreden:
Zy gruwt van woest geweld en roekloos krachtbesteden.
Zy spreekt, zy waarschouwt, maar met naauwlijks hoorbre spraak.
Somwijlen is een zucht genoegzaam tot haar wraak.
Ja, dikwijls zwijgt ze, en, vreemd van straffen en kastijden,
Beperkt ze slechts haar gunst, als de eerste graad van lijden.
Het lachj' ontbreekt dan op haar aanschijn, en 't gelaat
Staat statig, staat omwolkt, maar dreigt of spelt geen kwaad.
Het schijnt een sombre dag, gelijk in 't rijk der schimmen
Het Dichtpenseel ons maalt aan de onderaardsche kimmen;
Maar 't is geen stormweêr, 't is geen onweêr nog dat broeit.
Het lichaam voelt zich slap, de stroom des levens vloeit,
Maar traag, maar kwijnend, door de werkelooze spieren.
De vadzigheid des slaaps schijnt de aders door te zwieren,
En teelt een ongevoel, een' wondren tusschenstand
Van lust, en onlust, die den hersenvezel spant.
't Gebruik der leên vermoeit, en doet den boezem zwoegen.
Het zintuig, wars van lust, onttrekt zich aan 't genoegen.
Verveling treft de ziel, misnoegdheid, wrevelzin;
En de anders zoete rust heeft geen verkwikking in.

Gelukkig die u hoort, o zachte schuldvermaning,
Voorbygaande, als de nacht der middagzonnetaning,
Die 't daglicht onderschept, maar niet in 't pekel dooft!
Ze ontrust, maar stort geen ramp op 't nederbukkend hoofd.
Keer tot de matigheid; verschans u in haar perken,
En 't lichaam zal zich-zelf, het zal den geest versterken;
Maar wacht u, dat ge op nieuw uw' diersten schat verbeurt,
De zweep der smart verwekt, die 't zenuwweefsel scheurt,
En 't slopende verderf in bloed en aderbuizen
Verspreidt, om vroeg of laat op 't doodlijkst op te bruizen,
Of de al te matte spier van vezelkracht ontzet;
Om machtloos, buiten raad, gekluisterd aan het bed,
Als in een' kerkermuur een leven af te kwijnen,
Dat duizend beulen vindt in duizenden van pijnen.

Ach! 't is die voorzorg dan, die warme drift niet meer
Van 't moederlijke hart, voor 't dierbaar kroost zoo teêr,
Die roept, vermaant, en bidt, om zich van 't kwaad te keren;
Neen, 't is getergde wraak voor die natuur braveeren,
En welverdiende straf voor 't roekloos overtreên.
Wat zegge ik? hoorde ik wel? Neen, teedre Moeder, neen,
Geen straf, geen geessel; neen, 't is poging tot herstelling.
Uw weeke boezem schept geen lust in onze kwelling.
't Is poging om het lijf van 't wis verderf te ontslaan,
Dat, eens zich zeetlend in het werktuig, 't doet vergaan.
Ja, dan zelfs, als de pijn geen letsel voor kan komen,
Dan is zy heelend; dan, dan leert zy 't ons betoomen.
Dan, eedle werking van dezelfde moedermin!
Dan spant zy vezelkracht, dan dierlijke aandrift in,
Om 't uit te werpen, te bedwingen, en te temmen.
Van daar dat prikkelen, dat nijpend samenklemmen,
Dat wringen, persen, van de veezlen; en dat vocht,
Weldadig uitgestort, of 't scherptens stompen mocht!
Van daar die koking in de holligheên en builen,
Wier heilzame etterteelt haar zuivert van 't vervuilen,
En 't tergend lichaam, dat zich vastzette in den grond,
Omwikkelt, opstuwt, en te rug drijft uit de wond!
Van daar de ontsteking, die, de vochten feller nopend,
Verstopte buizen vaagt, gesloten sluizen opent!
Van daar de koortsen, zoo weldadig! zoo geducht!
Daar 't bloed, een heir gelijk, dat in een sterkte vlucht,
Zich samentrekt naar 't hart als in zijn binnenwallen,
Om met vernieuwd geweld naar buiten uit te vallen.
Dan schokt het lichaam; 't trilt; de doodkou grijpt het aan;
De boezem ademt zwaar; de slagaâr schroomt te slaan;
Des levens slinger schijnt in 't slingren in te korten,
En trilt onrustig, en met afgebroken horten;
En 't schijnt als of de dood gelaat en mond ontverft;
Één oogwenk, en 't is uit, de bleeke lijder sterft!
Doch 't opgepakte bloed, door krimping saamgedrongen,
Ontlast zich weêr op nieuw, als aan zijn' band ontsprongen,
En streeft met vollen stroom naar zenuwnet en huid,

En drijft in 't heilzaam zweet het giftig letsel uit.
Zoo waar is 't geen gy leert, o roem der Grieksche wijzen,
Wiens luister, thands bezwalkt, eens heerlijk zal herrijzen,
Als de ijdle nieuwigheid voor 't licht der waarheid vlucht:
„De ziekte is heelingskracht, en geen verdervingzucht!"

Van hier dan 't onverstand, dat 's lichaams beste poging
Te keer gaat door een kunst, verbijsterd in beooging,
En d' arbeid der Natuur, daar ze opstaat tegen 't kwaad,
Als waar hy 't onheil, stoort en roekloos nederslaat!
Neen, leeren we in de kwaal, Heur worstling niet vermengen
Met de oorzaak waar ze om zwoegt. Haar bystand toe te brengen,
Geneeskunst! dit 's uw werk. Gy zijt haar dienares!
Haar werking en haar doel, zie daar uw eerste les!
Uw eenigste misschien! — Wat zouden stervelingen
De wet, die de Almacht gaf, Gods stedehoudster, dwingen!
Neen, steun haar, schraag, en help, en voer verkwikking by,
Maar overheer haar niet door aavrechtsche artseny.
Geen plant, hoe rijk van kracht, uit Indus kruidwaranden,
Geen delfstof uit het diepst van 's aardrijks ingewanden,
Geen dierlijk geil, of bloed, of merg, of hersenschaal,
Bedwingt, Natuur ter spijt, de minste lichaamskwaal.
Zy werke! zy alleen! haar vragen wy bevelen,
En volgen leerzaam na; zie daar de kunst van heelen!

Maar wat, indien de kracht die 't kwaad bestrijden moest,
Door de overmaat van 't wee verlamd wordt of verwoest,
Natuur in onmacht valt, of, met een vruchtloos woelen,
Het lijden grooter maakt en dieper doet gevoelen?
Ach, zwakke wederstand is weêrstand zonder baat,
En tergt de woede slechts van 't overheerend kwaad.
Vergeefs, gevangen slaaf, gesparteld in uw keten!
Vergeefs, op d' ijzren schalm uw tanden uitgebeten,
Uw' arm verbrijzeld op uw grendlen, of ontwricht,
Tot ge in uw kerkerhol in eigen' bloedstroom ligt!
Uw leed vermeerdert slechts. — Voorzeker, stervelingen,
Slechts eindig is de macht, die 't onheil moet bedwingen:

Dit groeie, en 't wordt Natuur te machtig eer men 't weet.
Dan baat geen poging meer, geen ijdle wanhoopkreet!
Dan mat zich 't lichaam af, verspilt zijn laatste krachten,
En vruchtloos is 't dan ook, van kruiden hulp te wachten.
Dan, dan betreurt het hart de gouden spreuk te laat:
„Weêrsta, in 't eerst begin, het nog geneesbre kwaad!"
Dan wordt die pijn een plaag, die 't teeken was van plagen;
Dan wordt ze een wreede gier die 't hart zit af te knagen;
En 't pogen der Natuur verdubbelt angst en wee.
Zoo rukt, van pijn aan 't woên, de neêrgestorte ree
Al jammrend, aan den pijl waar van zy is doorschoten;
Maar om zich 't doodlijk staal te dieper in te stooten.
Ach, de angel van den schicht maakt telkens grooter wond.
Zy zieltoogt, krimpt van pijn, en kromt zich langs den grond,
En bijt in 't bloedig gras met sidderende tanden,
En 't vlijmende ijzer haakt in 't diepst der ingewanden,
Tot eindlijk, afgetobt, met doodzweet overdekt,
De jongste golf van bloed haar foltring nog volstrekt.

Beeft, Lijders! siddert steeds voor 't zelfverwareloozen!
Vreest, vreest de dorens steeds, verbonden aan de rozen.
Zy blijven, als de wind 't ontbladerd bloemtjen velt,
En wonden dubbel scherp wanneer hun geessel knelt.
Ducht alles van 't verloop der ras vervlogen dagen!
't Verderf neemt immer toe, en houdt niet op van knagen.
De schouder kromt weldra van 't groeien van den last;
Het onkruid tiert, schiet uit, en, eenmaal wortelvast,
Grijpt om zich, en verstikt de zwangre korenhalmen;
Onbluschbre vlam stijgt op uit naauwlijks zichtbre walmen;
Een zwerm van horsels die de boomgaard vaagt van 't ooft,
Uit nietige eiers, door de Lente rijpgestoofd. —
ô Offert, maar in tijds, 't bedwelmend schijngenoegen,
't Gestreel der vadzigheid, 't betoovrend hersenzwoegen,
De tokkling van den smaak, 't verlokkende venijn
Van geestenwekkend vocht, van aangezetten wijn,
Geblakerde olien, en laauwe waterdranken,
Aan 't plichtig zelfbehoud, beklagenswaarde Kranken!

ô Bluscht het smeulend vuur, ontdekt het daar het broeit,
't Is mooglijk dan vergeefsch, als schuur en zolder gloeit.

Doch, Lijders, vreest voor uit; maar wanhoopt nooit in 't lijden!
Natuur kan wondren doen, wat kwalen haar bestrijden:
Gods almacht mat de kracht van ieder werktuig af,
En 't erfgoed van de hoop verzelt ons tot in 't graf.

Ja, Zondaars, steeds is 't tijd tot boete, tot bekeeren.
Ja, Krijgsman, steeds is 't tijd, u 't veege lijf te weeren.
Ja, Kranke, steeds is 't tijd, dat ge uw verkeerdheên vliedt,
Uw lichaam viert, Natuur in 't worstlen bystand biedt.
Dan, als 't vijandig kwaad zijn throon heeft opgeslagen,
Dan, als de kracht ontbreekt, zijn prooi hem weêr te ontjagen,
Dan zelfs is weêrstand niet ontijdig, niet onnut,
Wanneer hy 't geen u rest voor de overmacht beschut.
Dan nog is 't tijd, door gracht, en wal, en buitenwerken,
Den nog betwistbren grond voor nieuw geweld te sterken;
Dan nog, den vijand-zelv' te houden in bedwang.
Vertwijfling, zy-alleen, is zekere ondergang.
Ja, kan mijn zwakke Lier de ziekten niet belezen,
Voor 't minst, zy moge u troost, zy moog verkwikking wezen!
Geneeskunst biê door haar u balsem voor uw smart,
En zy hergeef de hoop aan 't reeds bezwijkend hart!
Ja, Kranken! leert met my 't geheim der kwaal doordringen!
Ik zal haar oorsprong, aart, en echte kenmerk zingen.
Leert haar, eer ze uitbot, in den eersten knop voorzien;
Haar vordring, aanwas, en ontwikkling, recht bespiên!
Leert, wat haar opkomst stuit', haar wortel uit moog rukken,
Haar razerny bedwing', haar dwinglandy doe bukken;
En, staat haar heeling niet in sterfelijke macht,
Dan, 't leven draaglijk maak' en 't foltrend wee verzacht'!

AAN MR. JAN VALCKENAER,

MET MIJNEN „KALLIMACHUS [1]).”

’t Gegier der wervelwinden
Die eik en ceder knakken,
Rukt broederlijke takken,
Rukt teêre hartevrinden
In ’t stormgewoel van een.
Wy moesten ’t ondervinden,
Wy, eens zoo eensgezinden!
Wy, eens zoo lotgemeen!

Elkaâr van ’t hart gereten,
In ’t barnen van de vloeden;
In Landverdelgend woeden,
En wijd van één gesmeten
Op ’s wareld s Oceaan;
Wat wierd de Vriendschapsketen
By Staats- en Oorlogsveten? —
Gewis! zy moest vergaan.

Zou zy in woeste vlagen,
Die de allerhechtste banden,
De aandoenlijkste aller panden,
By broeders, echtknoop, magen,
Verwaaien deên als kaf;
Zou zy die felle slagen,
Die wreede schokken, dragen,
En breken nimmer af? —

---

[1]) Opdracht van „Kallimachus Lofzangen.” Afgedrukt naar den teks in de uitgave van 1808, te Amsterdam bij P. J. Uylenbroek en J. W. Yntema en Comp. bl. III vlg.

Zoo spreke de onbekende
Met innig hartgevoelen!
Wiens vriendschap (zelfbedoelen!)
Zich naar den weêrhaan wende
  Van 't onbestendig Lot!
Zoo, 's aardrijks stofklompbende,
Laaghartig in ellende,
  En dartel in genot!

Neen. Krimpen, kruipen, beven
Verachtbre, lage wormen! —
Door 's Noodlots dolle stormen
Langs golf en zand gedreven,
  Maar ziel noch hart verwrikt;
Was 't beurtlings ons gegeven,
Als balling om te zweven,
  Maar kalm en onverschrikt.

Vereend door 't Kunstbeminnen;
Door de echte Dichtrenader;
Door d' eerbied voor een' Vader,
Den Vriend der Zanggodinnen,
  En Leidsman naar heur Choor;
Kon niets den gloed verwinnen;
Die onzer beider zinnen
  Gelijkelijk doorgloor.

Ik strooi u hier geen bloemen,
Ik stort u hier geen zangen,
Voor weldaân, ruim ontfangen,
Die 't Nageslacht zal roemen,
  Indien het me ooit herdenkt:
Maar my uw' Vriend te noemen,
Dit kan geen kieschheid doemen,
  Wie dankbetooning krenkt.

Wat dan, wat ooit kan breken,
ô Houden deze banden,
Die wat hen aan mocht randen,
Voor tijd noch lot bezweken,
  Ons eeuwig vastgeboeid!
En laat dit Vriendschapsteeken
Van 't heilig Dichtvuur spreken,
  Dat harten samengloeit!

Leyden,
Zomermaand 1808.

AFSCHEID.

UITGESPROKEN IN DE AMSTERDAMSCHE AFDEELING DER HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ VAN WETENSCHAPPEN EN KUNSTEN, DEN TIENDEN VAN LOUWMAAND DES JAARS 1811 [1]).

Wat wacht gy, breede kring, met uitgerekt verlangen,
Uit 's afgeleefden mond een nieuwen vloed van zangen,
Als ware eens Dichters aâr, aan Rhijn of Po verwant,
Met onverdroogbren stroom voor de eeuwigheid bestand,
En vloeibaar tot het bloed zal stilstaan in zijn sluizen,
Zijn adem door de long vergeten zal te bruizen,
En 't levenlooze rif in één stort? Waan dit niet!
Neen, Dichtkunst is geen wel, die onuitputbaar vliet.
't Gevoel verstompt, verhardt; de geest, ter neêrgezonken,
Verstijft, het hel vernuft vervliegt in flaauwe vonken.
De sneeuw des Winters, die het wagglend hoofd bezwaart,
Stremt de eedler vochten in hun vorming, in hun vaart,
En doet de ontstemde ziel, geklemd in harder boeien,
Zich, vruchtloos worstlend, tot een hooger vlucht vermoeien;

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: Hollands Verlossing door Mr. Willem Bilderdijk en Vrouwe Katharina Wilhelmina Bilderdijk. Te Haarlem bij François Bohn, 1813, dl. I bl. 67 vlg.

Tot, wars van 't overschot eens levens dat zy haat,
't Gordijn der eeuwigheid haar stervend opengaat.

Wat dan, wat toeft men hier, wat eischt men meesterstukken?
Wat wil men, dat de snaar zal treffen en verrukken,
Die, reeds te lang verrekt, van tranenvocht doorweekt,
Tot de ooren naauwlijks nog, maar tot geen harten spreekt?
Wat zal de heesche stem, nog bevende in den gorgel,
(Zy, piepend wangeluid van 't uitgesleten orgel)
Wat zal zy? roeren? — of vermaken? — Neen, ô neen:
Zwijg, nachtegaal, 't is tijd, de zomer vloog daar heen!

Gelukkig mooglijk hy, die, met zich-zelv' te vreden,
Zich-zelv' ten maatstaf neemt in kunst en kundigheden;
Zijn werkelijk bereik voor uiterst eindperk houdt,
Zijn poging acht voor doel, en, hooger, niets beschouwt!
Die stervling is steeds rijk, steeds machtig, steeds verheven!
Zijn staamlen durft hy nog der kunst tot voorbeeld geven;
En, wie hem deernis toon' of om zijn dwaasheid lach',
Hy juicht zich-zelven toe, zoo lang hy beuzlen mag.

Maar ik, in 't zedig school der oudheid opgetogen,
Mijn vrienden, had van jongs, een hooger wit voor oogen.
Geen lof verblindde my, geen naspraak sloeg my neêr.
'k Was dichter, — maar 't is uit — de dichter is niet meer.
Mijn zwakheid vordert rust. Ja, de algemeene moeder,
Wier stof wy schepslen zijn, die brood verschaft en voeder,
Lijdt, jaren, dat de ploeg haar 't lichaam open rijt',
En brengt haar schatting op, maar eischt haar rustenstijd.
Geen vruchtbre huwlijkskoets gaat eeuwig voort te bloeien;
De schoot der moeder sluit, de borst verleert te vloeien,
Verschroeit en rimpelt, en de wellust-zelf van 't bed
Vergaat, waar de Ouderdom zijn loden stappen zet.
Gy echter, die dit weet, gy, zelf in Febus choren
Roemruchtig, wenscht op nieuw den Grijzaart aan te hooren!
Waartoe? op dat hy-zelf voor uwer aller oog
Zijn eens verworven kroon met voeten treden moog!

Ai! gunt dat luttel loofs, dat eens voor veertig jaren
Zijn lokken sieren mocht, die fletse lauwerblaâren,
Zijn late grafsteê! — Laat het wordend nageslacht
Het aanzien, als hy slaapt in de onverstoorbre nacht,
En zeggen: „In dees steen ligt een dier vroeger zangeren,
„Wier boezem meê een sprank van Vondel mocht bezwangeren;
„Die liefde en teêrheid zong met Abtwouds nachtegaal;
„En 't Vaderland vereerde in echt Bataafsche taal!"
Licht biedt een maagde-hand, vertederd door mijn zangen,
Die grafsteê nog een bloem, een traantjen van haar wangen;
Licht treedt een jongling op, die door mijn' toon gegloeid,
Mijne asch een hulde brengt, aan 't dankbre hart ontvloeid,
Of dankt een minnend paar, elkaâr om 't hart geklonken,
Aan 't uitgedoofde stof den oorsprong van zijn vonken,
En roept mijn schaduw toe: „Rust, zanger, sluimer zacht!" —
Wat zal de schorre toon der ademlooze klacht
De vroeger melody, eens dierbaar, doen vergeten? —
Ook eerder roem bezwalkt door al te veel vermeten.
De worstlaar, eer de tijd zijn reuzenkrachten sleet,
Onttrekt zich aan het perk, doorluchtig door zijn zweet,
En vreest, der frissche jeugd, die in den bloei van 't leven
Reeds in zijn' voetstap draaft, zijn grijsheid prijs te geven.
Ook ik, ik schroom, dit uur, by 't wanken van mijn kniên,
De waggelende heup in 't loopperk aan te biên;
Ontslaat my. 'k Laat aan u de zegepalmen over,
En schuil met hangend hoofd in 't lang verschrompeld lover,
Dat stoute jonglingschap (en mooglijk te onbedacht)
Zich eigende, eer uw arm nog opwies tot zijn kracht.
Benijdt haar niet! Zy had met HELMERS niet te strijden;
Geen KLIJN was 't, wiens triomf haar iemand kon benijden.
VEREUL bestond niet, en geen KINKER dwong de snaar
Gewijde galmen af voor Haydens grafaltaar.
Geen TOLLENS nog had toen de speelstift aangegrepen;
Geen LOOTS den toon beproefd om zielen weg te sleepen;
VAN LENNEPS zangster nog geen vleugels aangeschoeid,
Waarmeê ze in 't steile spoor van Thebes Dichter roeit.
Geen SCHENK wist de ernst van Young met waarheid uit te drukken.

Geen hand die lauwren zocht, of moed had, die te plukken.
Gy, gy-alleen, LANNOY, gy echte Dichteres,
Wier tombe, omwemeld van Bataafsche lijkcypres,
Ik-zelf met eigen hand uw lijkasch heb geschonken,
Verdiende in 't perk der eer eens Dichters hart te ontfonken;
Gy waart me een zegepraal, my dierbaar, mijner waard! —
Neen, Hollands Dichtrenoogst was tot dees tijd gespaard.

Maar neen, ik zal by u, by kunst- en lettervrinden,
Die heuschheid, die u voegt, geen rechtrenstrengheid vinden.
Gy eert de zwakheid die u voortrad langs die baan,
Waarop gy glorie wont, troféën op mocht slaan
Die eeuwen tarten, en des alverwoesters tanden
Verslijten, tot deze aard eene andre zon ontbranden,
Een' andren hemel zie, met nieuw gestarnt' bezaaid,
En om een' andren pool in andre richting zwaait.
Gy-zelf, gy zult zijn' naam aan 't late kroost vermelden,
Zijn overschot ontzien, zijn matte kunst doen gelden,
En licht, zijn schraal gebloemt' verplantende in uw' hof,
Zijn' naroem leven doen in uw verkregen lof.
Wat ducht, wat schroome ik dan? Ja, laat de stroeve tonen
Des Grijzaarts, na aan 't graf, den vroeger dichter honen;
Uw vriendschap vergt geen' zang: zy wacht geen melody
Maar laatste plichten van een stervend hart van my.
'k Voldoe uw wenschen. Ja, mijn borst worde u ontsloten!
Dit oogenblik misschien, geliefde kunstgenooten,
Is 't jongst eens levens, dat steeds hijgend kroop naar 't graf.
Licht breekt het gunstig lot zijn' taaien draad hier af!
En zou mijn veege mond u 't plechtig afscheid weigeren;
Mijne afgematte ziel haar kerkerband ontsteigeren,
Niet omziend naar uw' rei, ô Dichtren, Hollands roem,
Met wie ik me ook dit uur verwant en broeder noem?
Neen, 'k treê gemoedigd op om u die groet te brengen,
(Ik ben ze u schuldig), ja! en zonder tranenplengen,
Maar vol ontroering. 'k Zocht voor zesmaal negen jaar
De moederlijke borst, en, van die borst, de baar.
'k Lag in mijn wiegj' alreeds met natbeschreide wangen

In 't dorsten naar de dood te smachten van 't verlangen;
En, zoo ik 't leven droeg, zoo dit mijn kracht vermocht,
Dit, Dichtkunst, is uw werk, uw hoogste kunstgewrocht! —
Verbloemen wy het niet! veroordeeld steeds te treuren,
Door alles wat me omringt het hart te zien verscheuren,
Schonkt gy me uw heulsap. Niet die maankop, die, om 't hoofd
Des zuizelenden slaaps, gevoel en leven dooft,
Maar 't zacht, wellustig gif, dat, in de borst geslopen,
Zich-zelv' vergeten doet, en droomend voort leert hopen,
Verbeelding vleit en streelt, en andere oorden schept,
Waar in de ontslaakte geest zijn stoute vleugels klept!
Ach! in dat wiegj' alreeds, met de eerste levenstogen,
(Dus schijnt het) heeft mijn hart dien dichttrek ingezogen.
'k Bleef aan deze aarde vreemd, en balling op haar grond,
En zweefde een wareld door, die slechts voor my bestond. —
ô Lang, ô haatlijk perk der eerste dertien jaren!
ô Kindsheid, my zoo traag, zoo pijnlijk omgevaren!
Wat roemt u 't menschdom, dat, te onvreden met zijn' staat,
Zijne oogen achterwaarts op uw genoegens slaat!
Neen, nimmer roeme ik u. Nooit leerde ik uw vermaken,
Uw spelen, dartelheên, en zorgeloosheid, smaken.
'k Zag smarten om my, 'k vond ze in 't binnenst van mijn hart,
En, niets dat laven kon, by 't doorstaan van die smart.
Mijn ziel zocht elders haar bevrediging, en staarde
Naar wareldstanden, niet vereenbaar met deze aarde,
Naar tijden . . . tijden! — Ach, is 't alles slechts geen droom,
En wachten ze ons, ô God, verhaast ze! koom, ô koom!
Steeds streefde ik hen vooruit; steeds zocht ik in my-zelven
Verzeekring van die hoop, dat uitzicht, op te delven,
Verachtte 't walglijk slijk, van andren nagejaagd,
En kwijnde in mijmring weg, belachen of beklaagd. —
Zoo won ik 't perk der jeugd; zoo, rijper levensdagen,
En zweette in 't hard gareel, met wederwil gedragen:
Gareel . . .! Van plicnten? Neen — wat heeft het levenslicht
Dat balsem stort in 't hart, dan welbetrachte plicht?
Waar troost, dan by de plicht? Waar wellust of genoegen,
Dan, op haar eedle baan voor haar-alleen te zwoegen?

Wie schudt zijn plichten af, dan met zijn zelfgevoel?
Neen, wien de plicht bezwaart, is voor Gods hemel koel!

Neen, zalig, wen ik my in d' arbeid mocht verzaden,
Bedrukten nuttig was, (hoe drukkend, zelf, beladen!)
Of kennis putten, en haar bronnen tot den grond
Vervolgen, waar geen oog haar naspoort; 't wareldrond
Getuignis vordren van de langstvervloten tijden,
En in zijn wording-zelv dat einde doen belijden
Dat aanrukt; of den rei der kunsten by de hand
Opvoeren tot den roem van 't dierbaar Vaderland.
Maar ach! de nare last van slaap, van lichaamvieren,
Van eindloos in een' kring van dwaasheên rond te zwieren,
En 't zouteloos genot van wat vermaken heet,
Dit (hemel!) was me een juk, en onverdraagbaar wreed.
Om dit vervloekte ik soms het daglicht aan de kimmen,
Waarin me een razerny verwoed scheen aan te grimmen,
Wier ijzren zweep my steeds, met elk wie ademhaalt,
Naar disch en nachtkoets dreef, in enger kring bepaald,
Dan, of mijn ziel gedoogde, of zelfs die plicht kon lijden,
Wien nooddruft van mijn hart het zoet vond zich te wijden,
En waar 't met drift aan hong, als 't jongsken aan de speen:
Dan voelde ik me enkel leed, en wat ik was, verdween.
Dan, docht my, was de hel met duizenden van spoken
Ter kwelling van mijn ziel in dolheid losgebroken,
Wen feest of staatsgewoel my aan my-zelv' ontstal,
Of de arbeid wijken moest voor 't ijdle lustgeschal.

Neen, 'k rep van plagen niet; ik noem geen tegenspoeden.
'k Beproefde 't, tot hoe verr' hier rampen kunnen woeden!
Maar, God, vergeef my 't woord dat me uit den boezem barst;
In 't leven, hoe 't ook zij, was leven-zelf my 't hardst!

En echter 'k heb dat leed reeds half eene eeuw geleden:
'k Heb kwalen doorgestaan, en al de afgrijslijkheden,
Die armoê, honger, spijt, en wat de borst verscheurt,
Vereenen: 'k heb op de aard wat dierbaarst was, betreurd,

En leefde (aan u zij dank, ô Dichtkunst!) voor mijn plichten!
Stond voor geweldnaars pal, voor hoon en lasterschichten;
En droeg, door ramp, door nood, door duizend nooden heen,
Een vrij geweten meê, wat zon my ooit bescheen.
Gy schraagde, gy alleen, gy troostte my in 't leven:
U leefde ik, u dit hart, my slechts voor u gegeven!
En mooglijk, zoo mijn ziel aan 't eindperk dezer baan,
De wieken stouter rept en vrijer uit durft slaan,
Om 't blijde morgenrood dat voor haar op moet dagen,
Te groeten, van dit kleed, dit aardsche kleed, ontslagen,
Dat ze u als leidster in haar hooger vlucht erkent.
Dan, mooglijk, steiler dan de zonnewagen rent,
Strijkt ze aan uw zijde neêr op andre wareldkloten
Van d' onzen door een' riem van vuurgloed afgesloten
En zielenloutrend licht; en eert voor 's Hoogsten throon
In u een' troostgezant van Zijn gezalfden Zoon!

Mijn vrienden, ja; gewis, zy is geen spruit van de aarde,
De Dichtkunst, die ons blaakt: zy is van hooger waarde;
Zy, boven stof en wolk en lucht en ethervloed
In hemelvuur geteeld, van hemelvuur doorvoed.
Zy zijgt den mensch in 't hart met d' adem van ons leven.
Door haar gevoelen we ons aan 't nietig ons ontheven,
Der Almacht nader, en de toekomst doorgevoerd.
Dan kent des Dichters hart de Godheid die hem roert;
Dan roept hy siddrend uit, zich-zelv' en de aard onttogen:
„Een Godheid blaast my aan, een Godheid uit den hoogen!"
Zijn oogen vonklen, en zijn boezem staat in vlam.

Geleigeest (want ô ja, gy zijt het) van mijn' stam,
Gy die van 's Bosfors boord, en waar de kruisaltaren
In 't lang verdelgde puin hun beenders nog bewaren,
Mijn vaadren in den held dien Segons lans doorstiet,
Geleid hebt waar de Rhijn den Waal in de armen vliet!
Gy, die van eeuw tot eeuw de mijnen nooit verzaakte,
In hun, sints Holland wierd, voor Hollands dichtroem waakte,
En nog mijn borst ontsteekt in d' Ouderlijken gloed;

Getuig gy, of ik ooit ontaartte van mijn bloed!
ô Hollands Poezy! wie ooit u heeft gehuldigd,
Of wien ge uw' hoogsten bloei, zoo glansrijk, zijt verschuldigd,
Ook my behoort een deel dier glorie. Ja, ook my!
Wie rookte uw outers, wie van al uw priestrenrij,
Met zuivrer wierook, of versierde uw Chooraltaren
Met edeler gebloemt, met frisscher myrtheblaâren,
Op Tempes heuvels, of aan Peneus boord gegroeid?
Wie heeft de Atheensche broos uw Zangster aangeschoeid,
Den Siciljaanschen halm uw' tempel opgedragen?
Wie ijverde om uw' roem door 't wareldrond te schragen,
En leerde een vreemde lier te klinken naar uw' toon,
Of vormde in 't diepe Noord bewondraars van uw schoon;
Ja, huwde uw melody aan 't lied der Massageten?
Maar neen; wat moge ik my op 't fier bestaan vermeten!
't Zegt weinig, 't geen ik deed, zoo kiesche en zuivre smaak,
Zoo taal en harmonie mijne stoute poging wraak.
Doch, leerde ik oor en hart naar d' aanslag van mijn vingeren
Zich neigen met den toon, en met de snaren slingeren,
Ja, kneedde ik taal en maat met vrije en losse hand;
Dan — heb ik iets verdiend by 't zangrig vaderland.
Verdiend? Helaas, te min! wat zoude ik, ô mijn vrinden,
My vleien? wat mij-zelv' door valschen waan verblinden? —
Ach, wat vermocht ik in een leven, zoo vervuld
Van arbeid, onrust, leed, en wat ik heb geduld!
Hoe zoude ik in den drang der pleitbeslommeringen,
In Staats- op Staatsorkaan, met vrijen boezem zingen?
In jammer, ballingschap, van echtgenoot en kroost
Op 't hart getrapt, verscheurd? Helaas! mijn voorhoofd bloost.
Neen, zuivre Poëzy eischt ademtocht van 't harte;
Geen' boezem, toegeschroefd, verwrongen van zijn smarte.
Of is 't op 't hongrend nest, van slangen aangegrimd,
Dat, nachtegaal, uw toon door woud en wolken klimt?
Of zoudt ge om rots en klip, naar aas en voedsel hijgen,
En nooddrufts gruwbre kreet in 't fluitend orgel zwijgen,
Daar ze uit uw' gorgel breekt? Of, als gy 't jong betreurt
Door vijandlijken gier voor uw gezicht verscheurd,

Zal dan uw wanhoop nog, in meer dan krijschend gillen,
Den adem die u rest, den laatsten snik, verspillen?
Neen, wanhoop heeft haar recht. Des noodlots bliksemslag
Verplette' 't arendsjong in 't steigren naar den dag.
't Werd, met verlamde wiek en afgeschroeide schachten,
Ten hemel afgebonsd om hier in 't stof te smachten:
Zijn vleugels uitslaan, was het alles wat het kon.
Maar, ook dat uitslaan-zelf wees andren 't spoor der zon.

Mijn vrienden, ziet te rug uit de eeuw waarin wy leven
Op die my 't aanzijn gaf: toen by den grond te zweven,
Toen kruipen, Dichtkunst heette; of liever, rijmery
Naar strenggesmede wet, den naam van Poëzy
(Dien Goddelijken naam!) zich eigende en onteerde;
Toen Monen op de taal, en Pels de maat regeerde.
Een valsche netheid won, gebootst naar Franschen trant,
Op Hollands Pindus veld: en kluisterde 't verstand.
Ach! VONDELS grootheid was verloren, POOT vergeten!
Men draafde in stijven tred aan Frankrijks gladde keten,
En koude Redekunst, in angstig rijm gekneld,
Nam eer en eerplaats in van Dicht- en Lauwerheld.

Toen dreef me een nieuwe geest in 't stoute spoor der Grieken.
Mijn boezem vloog in vlam: Met nooit beproefde wieken
Verhief ik me, als het kroost des ethers, uit zijn nest
Door onbekende drift naar hooger lucht geprest.
Vermetel! — Maar het lot bekroont een edel pogen.
Men zag mijn nieuwe baan met eerstverbijsterde oogen,
Doch volgde allengs: En straks was Dichtkunst meer dan maat;
Werd denkbeeld, werd gevoel. Geen louter praalgewaad
Der stugge Rethoryk volstond, geen enkle klanken,
Hoe kunstig saamgehecht: geen wildverspreide spranken
Van geest; maar houding, smaak, maar ware dichtrentoon:
En VONDEL, lang verguisd, hernam zijn eerste kroon.

ô Gy, aan Pindus voet weleer mijn tijdgenooten,
Waar zijt gy? waar, de band die ons zoo vast gesloten,

Zoo teêr vereenigd hield? Gy liet my, dierbre rei,
Als d' afgeblaârden tronk in 't midden van de hei,
Of, uit een talrijk woud, door stormwind omgesmeten,
Alleen gespaard, maar 't hoofd door bliksems afgereten,
Maar halfontworteld; waar geen wandlaar op zijn tocht
By neêrzit; van geen mees, geen leeuwrik meer bezocht;
Ja wiens verstorven loof door 't ritslen van de bladeren
De vooglen wegschrikt, en te rug drijft wie hem naderen.
Het aardrijk draagt hem nog, maar 't is met wederzin:
Een nieuw gewas steeg op, en drong ten wolken in,
En lokt door 't frissche groen de Veldjeugd in zijn lommer.
Zoo helt my 't matte lijf by 't overwicht van kommer!
Zoo praalt ge in 't Vaderland, dat, door uw' toon vergast,
Den grijzen Tithon schuwt, van honden aangebast!

Dan, wat beklage ik my? Of was mijn vlijt verloren?
Vervloog mijn Grieksche zang uit Hollands dichtrenchoren,
En laat ik 't Vaderland de nieuwe bastaardy
Ten roof! Versterft de toon der hooger kunst met my?
Neen, 'k zie een rijker koor van zangers voortgesproten,
En 't eenmaal needrig woud hersteld in fierer loten:
'k Zie Helmers aan hun hoofd! hem, wiens ervaren hand
De Lesbiaansche lier met voller krachten spant,
Met eedler zwier bespeelt; en, 't eigen vuur in de aderen,
Wreekt Loots de moederspraak, de glorie onzer vaderen,
In hymnen, hunner waard, en heft uit Hollands puin
Thands stuivende op den wind, den lauwer van hun kruin
Der vale Nijd in 't oog! Zie daar, wie my vervangen!
Zy heffen stouter toon ten hemel: rust, mijn zangen!
't Gewelfsel weigert reeds uw' stemgalm na te slaan,
Hy sterft, en kondigt my het naadrend tijdstip aan.
ô Neen, 'k beklaag my niet: Mijn leven snelt ten ende.
Dank, hemel, de uitkomst spoedt eens loopperks vol ellende!
Ja! spoed, ô heilrijk uur dat me aan mijn' band onttrekt,
En met de koele schaaûw der grafrust overdekt!
'k Vervulde 't lot. Ik had aan 't Vaderland mijn snaren
Gewijd, en, met dit hart, het bloed van uit mijne aâren.

'k Betaalde. 't Vloot, verteerde; en, wat my overbleef,
Behoort met d' adem 't nog, en, tot zoo lang ik leef.
Ik zag dat Vaderland gelukkig. 'k Zag het zinken,
'k Zag by zijn' diepen val de woestaardy rinkinken.
En woelen, als een' stoet Bachanten, die by 't wee
Den hemel daavren deên van 't juichend Evoë,
En Razernyen door de heiligdommen spoken.
Ik zag een morgenrood van nieuwen bloei ontloken!
Een' dag beloven — ach! van redding, ja, van roem!
Maar laas! die zon bezweek. Des noodlots ijzren doem
Klonk door de ruimte, en sprak: „Zij Hollands naam verdwenen!"
Wat bleef my sints dat uur, wat kon ik meer dan weenen!
De naam van 't Vaderland, van Holland, is geweest.
Zie daar mijn' laatsten snik; met dien geve ik den geest.

Waar Meanders zilvren water door zijn kronkelbochten schiet,
Groet de Zwaan haar stervensstonde met een zacht en kwelend lied.
Dan, dan zuizen lucht noch stroomen; alles luistert, alles zwijgt,
(Zelfs het lied der filomelen,) waar die toon ten hemel stijgt.
Maar wat zingt gy, veege zangzwaan, in uw kabblend stroomgebied?
Ach, gy dankt de zuivre plassen, waar zijn volle kruik van vliet!
Ach, gy dankt de groene boorden, in wier dons gy rusten mocht,
En de loverrijke bosschen, waar gy 's middags schaduw zocht!
Wis, gy zingt den frisschen stroomen 't teêr, 't aandoenlijk afscheid toe;
En gy doet, geliefde zanger, wat ik op uw voorbeeld doe!
Moog, als u het westenwindtjen op uw blaauwe waterbaan,
My een zachte dood verrassen, in mijn jongste cytherslaan!
Roemen u de stroomnajaden van uw' spiegelheldren plas!
Slechts één traan in Hollandsche oogen zegg' van my: DE DICHTER WAS!

Maar gy, broeders,
Gy, behoeders
Van den Vaderlandschen roem!
Mijn verscheien
Eischt u schreien,
Lijkmuzyk, noch offerbloem.

Uit die rustplaats,
Uit die lustplaats
Waar mijn ziel de dood ontvliedt,
Ziet zy teder
Op u neder,
By het stemmen van uw lied:

Leent zy de ooren
Aan uw choren,
Als gy liefde zingt en echt;
Als uw tonen
Deugden kronen,
Waarheid staven, godsdienst, recht:

Als ze in 't lijden
't Wee bestrijden
En verduren doen aan 't hart;
Moed ontsteken,
Helden kweken,
Die niet zwichten voor hun smart.

Ach, de dagen
Onzer plagen
Lieve broeders, gaan voorby.
Uit dit duister
Rijst de luister
Van een nieuwe heerschappy.

'k Zie de kimmen
Reeds ontglimmen
Van een nieuw, een Godlijk licht!

Op de randen
Dezer stranden
Straalt zijn glans my in 't gezicht.

Op de randen
Van de stranden
Van dien onafzienbren vloed,
Die dit leven
Houdt omgeven,
En reeds omzwalpt om mijn' voet.

'k Heb het vallen
Van uw wallen,
Hollands Ilium, voorspeld;
'k Zag het blaken
Van uw daken,
En uw Hektors neêrgeveld:

De ingewanden
Voelde ik branden
En verteeren van die vlam:
'k Riep, ik weende;
Ja, 'k versteende;
Maar de dag des jammers kwam.

Doch verduren
Wy deze uren!
ô! De toekomst brengt ons troost.
Trojes vallen
Schiep de wallen
Van oud Romes heldenkroost.

Wat verschijne,
Wat verdwijne,
't Hangt niet aan een los geval.
In 't voorleden
Ligt het HEDEN;
In het NU, wat worden zal.

Opgaan, blinken,
En verzinken,
Is het lot van ieder dag:
En wy allen
Moeten vallen,
Wie zijn licht bestralen mag.

Of de kronen
Luister toonen,
Volken, Staten, bloeiend staan,
Langer stonde
Duurt hun ronde,
Maar hun avond spoedt toch aan.

Doch de dampen
Dezer rampen,
Doch de nevels dezer nacht,
Zullen breken
By 't ontsteken
Van den dag waarop zy wacht.

Mocht mijn' lippen
Dat ontglippen
Wat mijn brekend oog hier ziet!
Mocht ik 't zingen,
En my dringen
Door dit wemelend verschiet!

Ja, zy zullen
Zich vervullen,
Deze tijden van geluk!
Dees ellenden
Gaan volenden;
En, verpletterd wordt het juk.

Holland leeft weêr,
Holland streeft weêr,
Met zijn afgelegde vlag,

Door de boorden
Van het Noorden
Naar den ongeboren' dag.

Holland groeit weêr!
Holland bloeit weêr!
Hollands naam is weêr hersteld!
Holland, uit zijn stof verrezen,
Zal op nieuw ons Holland wezen;
Stervend heb ik 't u gemeld!

Stervend zong ik,
Stervend wrong ik
Deze heilvoorspelling uit!
't Sterflot wenkt my;
Gy, herdenkt my
Als u 't juichensuur ontspruit!

1810.

DE ECHT[1]).

UITGESPROKEN IN DE MAATSCHAPPIJ „FELIX MERITIS" TE AMSTERDAM IN DEN JARE 1812.

VOORZANG.

De tranen zijn uw deel op aard,
Rampzalig sterveling!
En wil men dat IK zing,

---

[1]) De tekst is genomen uit: Affodillen van mr. W. Bilderdijk, Haarlem by François Bohn, 1814, I, bl. 43 vlg. De varianten zijn naar het oorspronkelijk handschrift van den dichter, afkomstig van B. Klinkert en thans berustende in de Bibl. der Kon. Academie van Wetenschappen (*Cat. hs.* CII).

Met, wat zy gruwzaamst heeft, bezwaard;
Ja, onder de overlast
Van 't drukkend leed vermast?

Wat wroette ik in de borstkwetsuur
Die ik, die ieder voelt,
Met zilte stroomen ieder uur,
En vruchteloos, bespoeld?
Wat voegde ik eigen wee en ach
By 't algemeen beklag?

Wat plukte ik, in heur toovergaard,
De bloesems, die de Hoop
Ons lachend biedt te koop,
Waar 't oog met zoo veel lust op staart,
En balsemig van lucht,
Maar zonder knop of vrucht?

Wat smoorde ik door een hupplend lied
De zorgen in het hart? —
Den neep der boezemsmart
Betoomt het ijdel pralen niet;
Maar dubbel knaagt de pijn,
En wreekt den valschen schijn.

Mijn vrienden, neen, verwacht van my
Geen ijdel spel by leed,
Of, dat zich 't hart vergeet:
Mijn grijsheid voegt geen mommery:
Mijn hart weêrstreeft alle ander lied,
Dat uit zijn springaâr vliet.

Maar echter 'k ken by 't aardsche wee
Een' balsem die verzoet;
Men worstel' dan met wind en zee,
Of drijve met den vloed!

6 kwaad — 14 oorspr. bloemtjens — 19 Wat suste ik door 't streelendst

Daar is een bron van troost, van heil,
Voor goud noch parels veil.

Welaan! dien balsem klink' mijn snaar!
Dien biedt mijn zang u aan.
Zijn zalving zaligt ons bestaan,
Al valt het lijden zwaar.
ô Gy, die hier mijn lied verbeidt,
Ik zing u 't heil der aard, het heil der menschlijkheid.

Daar is, daar is een Macht die 't groot heelal gebiedt;
Een Wijsheid, die bepaalt, verordent, en voorziet;
Zy vormde ons voor geluk. Ja, uit uw' kring verzonken,
ô Stervling; waar ge in wierdt, van dartle weelde dronken
Uw' God trotseerde en naar de kroon stakt, om in 't slijk
Te wriemlen met den worm, in 't stofkleed u gelijk;
Ja, zwerver op deze aard, en balling van Gods Eden,
Door d' opgeladen vloek verpletterd en vertreden,
Slaat de Almacht die u wrocht, u nog met teêrheid gâ,
En 't zalig Eden volgt den droeven vluchtling na.

Het zalig Eden, hoe! — Ja, waar gy de aard moogt bouwen,
In d' arbeid zalig zijn, in rustend Godsbetrouwen,
En, in een teedre Gâ (vervulling van uw lot)
Zijn hoogste weldaad smaakt, uw eenigst zelfgenot. —

Mijn vrienden! lijden we ooit wanneer we 't lijden deelen
Met haar die 't ons verzoet? Zijn 't paradijsprieelen,
Door de Almacht-zelv geplant, Eufraat, of Hiddekel,
Waaruit de vreugde schuimt in 't borlen van haar wel,
En, in heur kronklend vocht, den lusthof doorgeschoten,
Den hemel wederkaatst van 's Hoogsten keurgenooten? —
Neen, daar, by al de vreugd van 's warelds morgenstond,
Zoekt Adam in dien hof naar 't zalig Eden rond;

Zoekt zelfvoldoening; zoekt berusting in 't genoegen;
En voelt, in 't volst genot, zijn' boezem wreevlig zwoegen.
De schatting van 't Heelal, hem knielend toegebracht,
Der Godheid schaduwbeeld in 's aardrijks oppermacht,
De rijke bogaardherfst, de lentedosch der dalen,
't Betoovrend woudmuzyk van duizend nachtegalen,
Het mollig velddons, dat zich uitbreidt waar hy rust,
Of 't streelend luchtgezuis dat hem de wangen kust
En 't hoofd bewierookt met den geurwalm der jasmijnen;
Ja, zelf de broederdienst van vlugge Serafijnen,
Vervult dat ijdel niet dat overblijft in 't hart,
Zich-zelv' nog onbekend, en blind in 't geen het smart.
Maar de Almacht kent het, geeft, voorkomt zijns gunstlings beden,
En, toen zijn weêrhelft wierd, werd Eden 't eerst tot Eden.

ô Zalige Echt! ô gy waar 't aardrijk door bestaat;
In u is 't paradijs. De palmboom en granaat
Ontspruiten aan uw zij'; ja, purpren dadeltrossen
Ontluiken aan de schorsch van Finlands heesterbosschen,
En de eik zweet honig. Zelfs het onheil, waar gy treedt,
Mengt zaligheden, mengt verrukking aan zijn leed.

ô Mocht ik, heilige Echt (gy, eenigst goed op aarde!
Gy, spiegel van dien God, die weêr- aan weêrhelft paarde,
En beeld zijns wezens, liefde, en leven, en genot!)
U zingen met een' toon, u waardig en dien God!
Hoe galmde de aard my toe! — hoe de ongenaakbre kringen,
U vreemd, waar de Englenrei zich uitputte u te zingen
En 't niet vermocht! — Maar neen, van uit zijn lichtgewaad
Benijdde 't Englendom verbannen' Adams zaad.
't Bewondert uw geheim, en slaat met heilig beven,
Zijn oogen neêr by 't bed, waarom ze als wachters zweven
En zegen daauwen; en hun zegenende hand
Ontziet den voorhang die uw heiligdom bespant.
Ja, ze is ontzagbaar! ja ze is heilig, ook voor Engelen,

98 Ontziet het Englen, ja, ze is

Die koets, die zielen teelt door ziel in ziel te mengelen;
Waar 't saamgesmolten één zich uitbreidt en vergoodt,
En 't wijd heelal volstroomt van uit een' vruchtbren schoot.

Span snaren, ô mijn hand! maar wacht u, haar te roeren!
De tijden zijn voorby van hart- en zielvervoeren.
Uw vingers siddren met de zangstem, in mijn keel
Verroest by 't hikkend wee en foltrend leedgekweel.
Ontheilig 't outer niet met lang verschrompeld lover!
Geef, wien de loopbaan voegt, en lier en fakkel over!
En gy, mijn vrienden; gy, mijn volgers, op het pad
Dat Vondel, dat Homeer, dat Pindarus betrad!
Gy, wien het bruischend bloed door jeugdige aders vloeien,
Het voorhoofd vlammen kan, wanneer gy 't hart voelt gloeien,
Vervangt my. 'k Sta aan u de cyter juichende af,
En zijge op uwen toon wellustig neêr in 't graf.
Slechts moge ik van den rand, reeds gapende aan mijn voeten,
Met momplend kniegebuig de Heilgodes begroeten,
En werpen haar van verr', om kunstgebrek beschaamd,
Den kus des eerbieds toe, waar heel mijn ziel in aâmt!
Vergunt my 't, Dichters! en, Gewijden, stoort geen tonen,
Naauw hoorbaar! Laat uw gunst hen sterken en verschoonen,
En deele uw borst in mijn verrukking! 'k Zing niet, neen;
'k Betracht een offerplicht, en kwijt mijn hart alleen.

Gelukkig die u kent! wien uw gewijde boeien
Omslingren, die van myrth en hemelrozen gloeien,
En nooit verwelkend, nooit ontbladerd of verbloeid,
Maar, Godgeheiligde Echt, uit Pisons bron besproeid!
Driewerf gelukkig hy! — Van hier de flonkervieren
Der kronen die het hoofd der koningen versieren,
De gloed van 't purper, en de schittring van 't metaal
Dat op de harten heerscht! — Van hier het vreugdemaal
Der weelde, wit beschuimd van 't nat der muskadellen
Met dartle hand geplengd! — Roemt ijdle waterbellen
Om 't valsch schakeersel van heur kleuren, om heur glans,

121 en 'k kwijt — 125 Gihons

En huppelt met haar om in kinderlijken dans
Naar 't blazen van den wind waarop zy drijven. Dwazen
Wier zielen op den schijn en leêgen luchtgreep azen!
Verkoopt uw rust, uw heil! en staat voor nietig kaf
De nooddruft van uw hart, uw zielsvervulling, af.
Leeft, vreemdling op deze aard, en vreemd aan die uw zijde
Bekleedt, en 't hart, u vreemd, aan tooi of weelde wijdde;
En sterft rampzalig, zoo die weêrhelft u verried:
Maar lastert, wie ge ook zijt, het heilig huwlijk niet.
Vergeefsch was 't, voor 't altaar, by wierook en gebeden
De handen saamgelegd met rasvervlogen eeden.
Geen God ontfing hen, of bezegelde in dien knoop
Het zoet des levens, en uw roekelooze hoop.
De band der Echt klemt om geen handen, Trouwgenooten!
De harten vordert zy; die houdt zy saamgesloten.

De harten? — zegge ik wel? — Neen, weinig. — neen, te min!
Geen harten. — 't Zelfde hart neemt beider boezem in.
Één saamgesmolten hart vervult u, Echtelingen,
En door geweld noch dood van één of los te wringen.
Maar neen, ook dit zegt niets. Men klinkt geen twee tot één;
Men maakt door 't smeltend vuur het wezen niet gemeen.
't Wordt samenmengsel, 't wordt verbinding in zijn deelen;
Slechts schijnbaar is 't geheel, by 't innig soortverschelen.
Neen, dat is de Echt niet, waar het een het andre wijkt,
En mengling van gevoel eenzelvigheid gelijkt;
Waar worstling, en bedwang, en wederzijds verdrukken,
Den wil door wil verheert, den wil voor wil doet bukken.
Het echte huwlijksjuk kent strijd noch evenaar;
Maar één, één zelfde ziel vervult het minnend paar.

Een zelfde ziel, een hart, dat, zelf van 't uw gereten,
U aanbidt: zonder u, van doodsche smart verbeten,
In stillen weemoed kwijnde, en bloedende aan zijn wond,
In u-alleen 't heelal, en heel zich-zelf hervond:
Zie, stervling, daar de Gâ die uw geluk zal maken,

135 leege — 158 Daar worstling

Indien ge een hart bezit dat aard noch waan kan smaken
Maar zielvervulling en vernoegend zelfgenot.
Zy is op 't wijd der aard de hoogste gaaf van God.
Wat baatte 't voor uw rust, heel Peru uit te delven?
Hier vindt gy 't, wat gy zocht: 't ontbrekende aan u-zelven!
Dit zocht, by 't ledig niet der kinderlijke vreugd,
Dit, by de morgenstond, de ontluiking van uw jeugd,
Het golven van uw borst; in droomen, by 't ontwaken,
In 't eenzame, in 't gewoel, in droefheid en vermaken.
Hier dorstte uw boezem naar, zich-zelv' nog onbewust,
En dwarrelde onbestemd, verwildrend, zonder rust;
Tot u de onzichtbre hand naar 't dier kleinood geleidde;
Die parel, die op 't strand naar uwe ontmoeting beidde!
Mijn vrienden, dus is 't waar: De welgelukkige Echt
Wordt, naar der Vaadren spreuk, door de Almacht-zelv gelegd.

Wanneer des Schilders hand een groep van beelden mengelt;
Wanneer hy op 't paneel zijn kunstfestoenen strengelt
Wier schoon ons de oogen niet, maar 't innig hart ontzet,
En Floraas glorie zwijmt by 't bloemhof der palet:
't Is geen toevalligheid, die vormen, kleuren, standen,
Vereende; 't is geen klem van uitgedachte banden.
Hy schiep ze als broeders niet; verschillende in hun aart;
Afzonderlijk; voor zich, en, eenzaam; ongepaard.
Neen; 't is één groep; één krans; en niet gevormd by stukken.
Zijn geest omving ze in eens, en wist zich uit te drukken.
't Geheel is 's werkmans doel, en geen byzonder deel.
Die werkman is hier God; — het echtpaar, één geheel.

Vlecht tuiltjens, Lycidas! Huw Lentes schoonste rozen
Aan 't goudgekelkte hart der zilvren tijdeloozen,
En geef haar schittring kracht door 't sombre korenblaauw,
Of 't veldviooltjen, van Auroraas tranen laauw.
Schakeer er bladers door, met knopjens, half ontsloten,
Door bruine myrth verhoogd, met veldhaagpalm doorschoten,

174 uw ongeruste — 175 in vermaken. — 183 van 't gebloemt' de ontzetbre kransen — 191 Zijn geest ontfing ze

En win den prijs van 't dal by Chloës wedermin!
Het pronkstuk van 't paneel heeft eindloos meerder in,
Uw roos kan in 't festoen met andre bloemen paren:
Het wies voor 't kransjen niet noch Chloës blonde hairen;
Maar God, en 's Malers kunst, in scheppingkracht gemeen,
Wrocht alles voor zijn plaats, en voor die plaats alleen.

Neen, de Egâ is voor één', en niet voor meer, geboren.
Zy kiest zich geen' Gemaal. Zy wordt niet uitgekoren.
Ze is eenig; wordt herkend; en 't in haar kloppend hart
Gevoelt wien ze aanbehoort, om wien-alleen zy werd.
't Hereent, wat, één in God, in 't lichaam zich verdeelde:
't Hereent zich! en (ô God!) zie daar de hoogste weelde!
Mijn borst, bezwijk niet; neen, stort uw verrukking uit:
't Is de indruk van God-zelv, dien de Echtkoets in zich sluit!
't Is 't beeld der Godheid dat zich meêdeelt aan de zinnen!
Juich, stervling! juich, ô juich! 't is Godheid, ons beminnen.
't Is vlam, waar in de ziel zich uit-, zich overgiet,
En weêrkeert in zich-zelv, en wat zy roert, doorvliet.
Bezieling, levenskracht bewoont haar; waar zich 't wezen
In uitbreidt, in verheft, en, hooger opgerezen,
Den Englen nadert, ja, beneên zich in zijn vaart
Verdwijnen ziet, en door der heemlen hoofdstof waart,
Waar, Liefde, uw zetel is, uit de Almacht-zelv geboren;
Uw hand den teugel houdt der duizend zangrenchoren,
In samenstemming met d' ondenkbren levenstoon
Dier schepping, die in God herspiegelt op zijn throon;
En volle zaligheid het aanzijn door mag stroomen;
Ja, uitzwelt, als een vloed, geborsten uit zijn zoomen,
Of 't onbetoombre licht, dat door de oneindigheid
Zijn wezen uitschiet in de stralen die 't verspreidt.

ô Eerste, ô hoogste wet, die de Almacht gaf by 't leven,
Gy, door haar vinger-zelv' in 't sterflijk hart gedreven
En onuitwischbaar! Wet, die aarde en stof erkent,
En dier- en plantrijk eert, waarheen ons oog zich wendt!

232 onuitwisbaar

Gy, zaligheid van 't stof, op 't aardrijk, in de wateren,
Sints Zy 't „Vertalrijkt u" door lucht en zeên deed klateren,
En zegen van 't bestaan! — Waarvoor de worm slechts leeft,
En weêrkeert tot het niet, als hy gehoorzaamd heeft!
Die 't plantjen blindlings volgt in 't telen van zijn zaden,
Bezwangerd door een lucht met bloemstofmeel beladen!
Wat zijt ge aan Adams kroost, dan 't zegel van die Echt
Die, eens voor de eeuwigheid, de harten samenhecht?
Neen, 't is de wellust niet, die op de lichte vlerken
Des Zefirs henenvliegt door hof en wandelperken,
En hier op 't roosjen aast, daar 't eglentiertjen kust,
En ginds zijn heete dorst op 't leliekelkjen bluscht.
Neen 't is geen wufte drift, waarvan zich 't hart voelt zwoegen
Naar oogenbliklijk zoet van wisselziek genoegen,
Die heil, die zaligheid in 't harte stort. De wet
Der Almacht is verknocht aan 't heilig huwlijksbed.
Waar ooit de dartle knaap zich in den slijkpoel bade,
Geen lust, dan in den arm der teêrgeliefde Gade:
Geen kroost, geen dierbaar kroost, waarin ge u-zelv' herteelt,
Dan uit haar zuivren schoot, die heel uw aanzijn deelt,
In wie-alleen gy leeft; wier lijden en genieten
Uw ramp, uw wellust maakt in 't stofloos samenvlieten;
Wier adem gy vervult, en wier gevoelig hart
Geen droppel bloeds verwarmt dan die u heilig werd.

Rijs stouter, ô mijn toon! en donder den verwaten'
In 't oor, als Ebals stem. — Vergaan zy, die u haten,
ô Keten, goudener dan 't fijnstgezuiverd goud,
Verband der maatschappy, en, menschdom, uw behoud!
Aan u hangt Volk en Staat; de toekomst, die 't verzwelgen
Van 't rijpe heden boet door nieuwontsproten telgen,
En 't vluchtig oogenblik op dees verganklijke aard
Tot eeuwigheden vormt, steeds uit zich-zelf herbaard;
En, 't uitzicht, dat de dood braveeren durft in 't woeden!
Door u is 't dat Natuur zich d'arbeid ziet vergoeden

237 als zij voldoening — 258 Rijs hooger

Van 't geen zy voortbracht en verteerd ziet, keer aan keer;
En 't sterven, waar gy heerscht, is geen versterven meer.
Gy plant de zielen voort van oud- en oudervaderen,
Wien één ontzachtbre dag hun afkomst zal vergaderen,
Als parels, aan een snoer geregen; niet, in 't gras
Geworpen en verstrooid als onrijp boomgewas,
En door den voet des tijds in 's aardrijks slib vertreden. —
Uw schakels druppelen van loutre zaligheden,
Van balsem, die de smart van 's levens ramp verzacht;
En tijd noch lotgeval heeft op haar during kracht.
Maar 't zijn geen handen, 't zijn geen leden, die ge omvademt.
Onstoflijk is uw aart, als hy die in ons ademt,
De onsterfelijke Geest; En 't zich hervindend één
Vlijt in uw banden saam, gevoel- en aartgemeen.

Ja, Plato, ja 't is waar: geen stervling is volkomen;
De weêrhelft van hem-zelv' werd hem van 't hart genomen,
En de opgescheurde borst bloedt troostloos, kermt en hijgt,
Terwijl zijn wanhoopkreet ten hoogen hemel stijgt.
Hy doolt het aardrijk om, streeft bergen op en neder,
En zoekt dat eigendom, dat deel zijns aanzijns, weder.
Helaas! de drift van 't bloed, die oog en geest verblindt,
Het bruischende ongeduld, dat merg en vleesch verslindt,
Bedriegt hem. 't Is een schijn, die voor zijne oogen fladdert;
Een blinkende aspisslang, met moordvenijn bezwadderd;
Hy grijpt ze, en waant in haar den hemel zijn gewin.
De honger bijt naar brood, en zwelgt de doodpil in!
Dus paren leeuw en draak, dus lamm'ren met harpyen,
Gereed zich onder 't juk des echtgareels te vlijen.
Maar welk gespan (mijn God!) van wederstrevigheên!
De borstwond blijft en knaagt, en 't leven is geween.

Vergader, breede Raad der menschelijke driften
In Redens naam gedaagd om goed en kwaad te schiften;
En gy, ô Reden-zelv, zit voor in dezen kring!
Om niet beraamt ge uw lot, vermeetle sterveling!

288 de drift der jeugd

Zoek schoonheid, deugd, verstand; kies lijfsbevalligheden;
Peil harten; 't is vergeefsch, om ziel in ziel te kneden.
Een bondgenootschap dat u draaglijk is, misschien,
Waar vrede en rust in steunt op wederzijdsch ontzien;
Believen, plichtgevoel, en daaglijksch zelfverzaken,
Inschiklijkheid tot grond van 't huisgeluk moet maken,
En liefde een schuld is door rechtvaardigheid betaald;
Dit, mooglijk, wrocht uw zorg, indien zy 't doel niet faalt.
Maar ach! de eenzelvigheid des wezens blijft ontbreken!
't Is Staatkunst, in het kleed der huwlijksmin versteken.
't Is Waanëcht die alom op 't wareldrond gebiedt;
Maar de Echt, die de Almacht vormt, helaas, gy kent haar niet.

Hoe! liefde als schuld betaald! Te geven om te geven? —
Één heilloos koopverdrag is heel het menschlijk leven? —
Zoo is het, hemel! — Ja, ook de echtkoets werd verdrag:
De deugd is handelgeest in dees verlichten dag!
De plicht, de liefde, 't recht, 't hangt alles aan verbonden.
Gevoel en menschlijkheid zijn uitgedachte vonden,
Aan 't bygeloof verwant, en vrucht van dweepery.
Ook de echt is hersenschim; haar keten, dwinglandy.

'k Herken de taal der eeuw; haar wanbegrip; haar zeden.
Ga, dartle, geef u veil aan de ongebondenheden
Der wellust; ren 't vermaak in d' arm eens booswichts na;
En maak de wanhoop uit van d' u getrouwen Gâ.
Wat zocht ge, in hem de hand voor 't echtaltaar te geven,
Dan dwangloosheid, genot van 't rasvervliegend leven? —
Het zalven van zijn wee, het deelen van zijn pijn,
In 't leed eens Echtgenoots zijn lotgenoot te zijn; —
Wie 't vergde, wulpsche vrouw, zijn eisch ware onrechtvaardig.—
Ook hy, voor wien gy 't deedt, is hy dat offer waardig?
Wat zocht hy in uw' arm? — Vermaak en dartle lust,
(Verdwenen met den waas, uw' wangen afgekust)
Die plaats maakt voor den haat, den afkeer van 't vervelen.
Of, mooglijk, was uw goud het voorwerp van zijn streelen! —

312 't Is de echt, die wijd en zijd

Uw goud! — ô Hemelmacht, men bidt dien afgod aan,
En de echt, de heilige echt, zou nog op de aard bestaan!

Hoe kan zy 't? Heeft Natuur hare orde niet verbroken? —
„De kunnen zijn gelijk." Dat vonnis is gesproken.
De nieuwe Wijsheid die thands voorlicht, bracht dit uit,
En heel Europa knielt voor 't heerlijk raadsbesluit.
Neen, 't is de Schepper niet, die, één in zijn gewrochten,
Aan 't talloos schepslenheir zijne éénheid kon verknochten,
Die alles voor zijn stand, zijne orde, en plaatsing schiep,
In 't roepen 't aanzijn gaf en nimmer tweewerf riep:
Neen, 't is die God niet, die u voortbracht, stervelingen!
Een Geest is 't, zwak als wy, van wien wy 't licht ontfingen.
Dees vormde 't menschdom by miljoenen uit het slijk,
En wierp ze door elkaâr, eens Kadmus oogst gelijk;
En liet aan 't wuft Geval, een godheid meer verheven,
Om elk uit dezen hoop een eigen lot te geven. —
Zie daar Gelijkheids leer; haar grondslag; en heur aart! —
Neen, geen gelijk bestaat waar God zich God verklaart!
Geen kunnen zijn gelijk. Hy vormde u tot gebieden,
Verheven Rijksmonarch, wiens opslag tijgers vlieden
En de Abissijnsche leeuw met eerbied gadeslaat!
Hy prentte u d' afdruk van zijn Godheid in 't gelaat!
En gaf uw' arm de kracht om stier en hengst te dwingen,
Te worstlen met Natuur, en de aard uw brood te ontwringen;
En zachte aanminnigheid was 't aandeel van de Vrouw,
Wier arm uw rust, uw heil, uw hemel wezen zou.
't Ontzag was 't uwe, 't schoon, haar eigendom. Haar leden,
Voor weêrstand niet gevormd maar malsche tederheden,
Bestemmen 't argloos hart dat in haar oogstraal lacht,
Het uwe onwetend zoekt, om uw bescherming pracht,
De nooddruft van het uwe in 't hongren zal vervullen,
Daar liefde en zedigheid haar 't minlijk aanschijn hullen.
Geen steigrend hairbosch, als uw voorhoofd overschaâuwt;
Geen ruigbegroeide rand die 't glimmend oog bebraauwt,
De bliksems van den moed uit zijn spelonken slingrend;

367 Daar eenvoud, liefde en schaamt — 370 uit donkre holen slingrend

Geen norsche en woeste baard, die, mond en kaak omwingrend,
Een borst belommert, zelv met stopplen overdekt,
Omschanst haar teder schoon, zoo zacht als onbevlekt,
Met golvend rag gesierd, en lelien, en rozen;
Waar schaamte en lust in speelt met wederkeerig blozen,
De bron der wellust in hare appels lieflijk zwelt
Van levensstroomen, uit Gods volheid opgeweld,
En 't donzig huidsatijn, tot lustgevoel geschapen,
De malsche spieren kleedt, voor 't u omtogen wapen.
Zy, Koning van 't heelal, uw edelste onderdaan,
Bidt, in uw' arm geklemd, in u haar Schepper aan;
Ontfangt uw' wil, uw wet, met eerbied, met genoegen;
En stort zich uit in 't hart dat u de borst doet zwoegen.
Kent, kent ze een wareld, kent ze een zoetheid, één genot,
Dan 't lezen in uw oog, haar wetboek, en haar God?
Gevoelt ze een trek, een drift, dan in uw hart te leven?
Neen, stervling, 't waar zich-zelv en u den doodsteek geven.

Men roem' my de Arria, de moedige Egâ, niet,
Die Petus 't bloedig staal van uit haar boezem biedt,
En, met Romeinschen trots, haar weêrhelfts zwak beschaamde.
Zy stierf, maar met een hart dat voor de glorie aâmde!
Ook dit was ontrouw. Ja! 't behoort den Echtgenoot
Niet minder onverdeeld dan de onbevlekte schoot.

ô Gy, der Britten roem, Homeer van later dagen,
Oorspronklijk in uw lied, der Englen welbehagen!
Gy, zanger, op den klank van wiens vergode keel
De zilvren zwanenstoet van Izis stroomgareel
De wieken uitslaat om zijn' nagalm op te vangen;
Kom, leen me een' enklen toon uit uw verheven zangen!
U blies de Siloiet met heilige aandrift aan.
Gy zongt geene afgoôn, gy geen' afgesleten' waan,
Maar de Almacht, maar heur werk; gy, d' oorsprong onzer rampen,

379 voor 't u omhangen wapen — 386 één trek, één drift — 392 Reeds dit was ontrouw

Den zegepraal der Hel, bezweken onder 't kampen,
En 't menschdom, prooi der list, in Satans strik verward.
Maar gy, gy schetste ons ook hun onschuld, eedle Bard!
't Aartsouderlijke paar in 't eerst en zalig blaken;
't Verrukkend oogenblik van Adams blijd ontwaken;
De streelende aanblik van een weêrhelft, van een bruid,
Uit de eigen borst gescheurd die ze in haar armen sluit
En brandend wederzoekt, en eeuwig aan zal hangen.
„ô! Roept ze, en 't levend rood wordt vuurgloed op haar wangen.
„ô Gy, van wien ik ben, voor wien-alleen zy leeft,
„Wier aanzijn zonder u noch doel noch oorzaak heeft!
„Mijn wezen eer ik was! — Ontfang, ontfang my weder,
„Uw eigendom, uw vleesch, gedwee, gehoorzaam, teder.
„Spreek, wil voor my, beveel, ik volg wat gy gebiedt:
„God is uw wet, gy mijne, en meer betaamt my niet.
„Niets, niets dan gy bestaat voor die, uit u genomen,
„Uw adem en uw bloed haar aders door voelt stroomen.
„In u, haar wareldrond, haar hoofd en opperheer,
„Bepaalt zich al haar wensch, haar zaligheid, en eer.
„Ach! 't morgenkoeltjen ruisch' verkwiklijk door onze ooren,
„Gemengeld aan den zang der vliegende orgelchoren;
„De stralende uchtendzon die 't bloeiend veld ontsluit,
„Schepp' parels zonder tal op 't natbedaauwde kruid;
„De bloemhof walm' haar zoet; al wat deze aard moog schenken,
„Wat is 't voor Evaas hart by éénen van uw wenken!
„Ja, God onttrok me uw zij', en schonk me u weêr als vrouw,
„Op dat ik 't gene ik was volmaakter wezen zou."

Zoo sprak ze in Miltons zang, dien de Englen nog hergalmen!
Zoo sprak ze in Edens hof, in 't lustprieel der palmen
Die ze overschaâuwden, en, betooverd door heur taal,
Zich bogen van 't ontzag voor haar en haar gemaal!
Zoo spreekt ze (en sterker nog) in 't hart van elke Gade,
Die in haar edel lot Gods Almacht niet versmaadde,
Maar, pronkstuk van zijn hand en laatste kunstgewrocht,
Zijn meesterstuk op de aard geheel vervullen mocht!
Zy kent geen wareld, neen; geen glorie; geen tooneelen

Van ijdle mommery, die dwaze zinnen streelen.
Haar Egâ leeft ze alleen. Hem bloeit haar zuivre schoot
In telgen, zijner waard, en wie zijn ziel doorvloot.
Hem offert ze alles op met lust en welbehagen;
En fier is ze, aan zijn zij' het aakligst lot te dragen.

Verdwijn dan, welke bloem van 't oogverlokkend schoon!
Ontbladerd roosjen, breek van de ambrozijnen koon,
En, blonde schedel, schud de goudstof uit uw hairen;
De huwlijksketen bloeit in weêrwil van de jaren.
Haar goud duurt eeuwig, en verzilvert door geen tijd. —
Bevoorrecht sterveling, die haar is ingewijd!

Van waar die gruwel dan, op 't aardrijk uitgegoten —
Gedrochtlijk denkbeeld — hoe! — verwijderde Echtgenooten.
De Broeder legg' de hand aan 's broeders leven! 't Bloed
Des vaders spatte 't kroost met teêrheid opgevoed
In 't aanzicht, kleve 't aan, en druipe 't van de handen!
Belang, en hartstocht, scheur', Natuur, uw hechtste banden.
Maar heiliger is de echt; maar naauwer sluit haar knoop. —
Eene eeuw, der Hel verknocht, draagt eed en trouw te koop;
Maar scheurt zich 't hart in tweên, en rijt het zich aan flarden?—
Kan zaligheid ten vloek, en hel ten hemel worden?

Wel hem, die twijflen mocht! Hy kende 't zielverdriet,
Aan 't menschlijk lot verknocht, in al zijn' omvang niet.
Het menschdom bleef hem nog beminlijk, en het leven
Een weldaad, waard den God wiens gunst het heeft gegeven.
Hy denkt zich in den schoot der huisselijke rust.
Geen gruwzaam twistvuur, dat steeds voortsmeult, nooit geblust:
Geen krocht, waar haat en wrok hun sijflende adders broeien;
De wanden van 't gehuil der doemelingen loeien;
Een nooitverzaadbre gier het ingewand verteert;
Het afgewenteld leed gedurig wederkeert;
Verkwiklijk ooft en vocht zich aanbiên aan de lippen,
Om de uitgestrekte hand, den dorren mond, te ontglippen;

466 Geen poel, waar haat

En 't folterende wiel nooit stilstaat, nooit verpoost. —
Hy maalt zich 't kwijnen niet van 't opgeofferd kroost;
Dat, jammerlijke vrucht der zegenlooze sponde,
Der oudren echt verwenscht met de eerste levensstonde. —
Doch neen, een spook der Hel vermomm' zich in heur' schijn,
Geen Echt, het werk van God, kan ooit onzalig zijn.

Heur schijn —? den naam van Echt—? ô Gruweltijd, ô Zeden,
Waar de ondeugd onder 't kleed der deugden op durft treden,
't Gezag der wetten tot beschutsel heeft, en 't recht
Zijn zegel aan 't vergrijp van 't gruwzaamst misbruik hecht!
ô Zalige eeuw, eer 't goud, tot ons verderf ontgraven,
Eer weelde en dartelheid, de zielen mocht verslaven;
Toen 't aardrijk heiligdom, de hemel tempel was,
Geen adder de onschuld trof terwijl zy bloemen las,
En de Echt geen outer had dan 't geen de Liefde vierde!
Maar wee de onzalige axt, de hand die haar bestierde,
Die 't eerst het vuig metaal uit 's moeders ingewand
Ontblootte, en zich vergreep aan 't schitterende zand!
Een zwarte stikdamp, straks uit 's afgronds poel gebroken,
Omhulde een wangedrocht, omringd van duizend spoken,
Die, opgedonderd door de mijnbreuk, aarde en lucht
Verpestten. Uit was 't toen met reine Liefdezucht.
Van toen verborg zich de Echt: een helslang, krom van leden,
Verdrong, in valschen dosch, de spruit van 't hemelsch Eden.

Beef, teedre Jongling, beef, beminnelijke Maagd,
Voor 't monster, dat heur naam op 't schaamtloos voorhoofd draagt
En snood ontheiligt! Beeft, uw eenig heil te wagen,
Uw eeuwig, mooglijk! — Wacht uit listige verdragen
Of ijdel Kerkgebaar geen zaliging voor 't bed
Door Eigenbaat gespreid, door lage drift besmet,
En honend voor den God, haar oorsprong, en haar wreker!
Wat mengt gy de akonijt aan 's levens reinen beker,
U ingeschonken? En gy, wijsgeer, roekloos stout,
Die over de Almacht-zelv uw oppervierschaar houdt,

475 Der oudren echt vervloekt bij de

Haar wetten afweegt, toetst, en afschaft of bezegelt,
Terwijl gy zeden, plicht, Natuur, en Staten regelt,
En nieuwe bronnen graaft voor waarheid en voor recht,
O! sla de handen niet aan 't heiligdom der Echt,
't Is, waar God zichtbaarst woont. Draagt eerbied aan haar banden,
En sidder, wat Hy stichtte, onzinnig aan te randen.
Het schuddende aardrijk zie zijne oorden, beurt by beurt,
Door toomlooze oproerzucht en dwinglandy verscheurd;
Het Vaderlijk gezag, verbasterd en geschonden,
Vernietigd, en verplaatst door nietige verbonden;
Het snoer der maatschappy door tuimelzucht geslaakt;
De volken tot een prooi van blinde twist gemaakt,
Waar macht en vrees voor macht zich eindloos wederstreven,
En worstlen, als een storm waarvan de stranden beven,
Tot, nu, 't ontteugeld graauw de zetels nederrukk',
En dan, de menschlijkheid verplet worde onder 't juk.
Waar, waarom moet ge ook hier des Hoogsten wet vertreden,
Voor bloemen, die Hy schenkt, uw knellende ijzers smeden,
En oorlog zaaien in de harten? — Neen, ô neen,
De Godheid lei in de Echt Haar onverdeelbaar één.

Men zegt, eer Adam nog, uit d' eersten slaap geschoten,
Zijn weêrhelft aan de borst, waarin zy lag besloten,
Mocht drukken, en in haar zich-zelven spieglen zag;
Terwijl hy, moê gedwaald, op 't mollig moschbed lag,
En met een zuchtend hart naar 't medeschepsel haakte
't Geen de eenzaamheid der aard voor hem verdraaglijk maakte, —
Dat de Almacht hem een' droom verschijnen deed voor 't oog.
Het scheen, of Edens hof, of alles zich bewoog,
En de Eeuwige afdaalde om zijns gunstlings klacht te ontfangen.
„Wat wilt gy (riep Gods stem)? ontdek uw zielsverlangen." —
Hy andwoordt: „Groote God, zie al wat adem heeft;
„'t Paart alles met een gade in wie zijn weêrschijn leeft:
„En ik — ik ben alleen. — Wat kostte 't, op mijn beden
„Uit d' eigen' klei met my een deelgenoot te kneden,

508 En nieuwe bronnen schept — 524 En oorlog stoken — 531 Dat de eenzaamheid op aard — 534 En de Almacht

„Met wie ik danken, en uw weldaân smaken mocht!
„Dan waar mijn lot volmaakt; dan ware uw werk volwrocht!"
De Godheid schudde 't hoofd, en greep een handvol aarde,
En bootste 't tot een vrouw, die hy aan Adam paarde.
't Was Lilith; Lilith, ach! — Geheel haars Egaas vreugd,
Bekoorlijk in gestalte, en hem gelijk in jeugd,
Zal ze Adam dierbaar zijn en zijn geluk volmaken! —
Ach hemel! vruchtloos lacht de wellust van haar kaken;
En vruchtloos strookt zijn hand 't aanminnige gelaat;
Of legt haar de offers voor van palmbosch en granaat;
Of leidtze door een beemd van lelien en rozen;
En smelt van liefde en lust in 't eerbre liefdekozen.
De trotsche weigert zich en slaat zijn gaven af.
„Hoe (zegt ze)! 't Is één God, die beiden 't leven gaf,
„Één stof, waaruit wy zijn; en gy, zoudt ge u vermeten
„My de uwe, en dezen hof uw eigendom te heeten?
„'k Begeer uw giften niet; een deel behoort aan my:
„Gelijk zijn we in geboort', gelijk in heerschappy.
„Zoek arbeid of vermaak, ik zal het mijne vinden!"
Zoo spreekt ze, en zweeft in 't rond op vleugels van de winden.
Gods englen voeren haar van uit haar woeste vlucht
Te rug: — ze ontvliedt op nieuw, en heft zich in de lucht;
En werpt zich, afgeweerd van 's hemels zalige oorden,
Den duivlen in den arm, om Adams kroost te moorden.

Zie daar gelijkheid in haar werking. — „Groote God!
„(Roept Adam) 'k heb gedwaald: voleindig Gy mijn lot!" —
Thands schrikt hy en ontwaakt; maar (hemel!) hoe bewogen —
Wat schouwspel toont zich thands voor zijn ontsluitende oogen!
't Is Eva, 't is de vrouw, die God hem heeft bestemd,
(Zijn hart verkondt het hem, dat thands in vreugde zwemt)
Die vleesch is van zijn vleesch, en aandeel van hem-zelven.
„Beheerscher (roept hy uit) van aard en stargewelven!
„Gy, gy-alleen zijt wijs. Gy schonkt me mijn manin!"
Hereening met zich-zelv', zie daar de huwlijksmin!

572 Gy schonkt my

Zegt my, beemden en valleien;
  Holle rots, en tierig woud,
Waar Gods schepsels spelemeien
  Als Natuur hun bruiloft houdt:
Waar de boschleeuw zijn leeuwinne,
  Waar de ram het ooilam dekt;
En de tooverkracht der minne
  't Vischjen uit zijn stroombed trekt:

Zegt my, wat er in dat woelen
  Van de dartelende lust,
In dat juichen, in dat joelen,
  Meer dan dronkenschap berust?
Ach! de gloed der zonnestralen
  Drijft de gisting in het bloed;
En wat leeft door ademhalen,
  Bruischt en huppelt van den gloed.

Teelzucht prikkelt hart en nieren,
  Door een Lentekoorts ontgloeid.
Bosch en veldhaag tierelieren;
  Woesteny en akker loeit.
De Echo voert naar verre heiden
  't Hijgend wrenschen door de lucht,
Van den springhengst uit de weiden,
  Aan de Gâ, die om hem zucht.

Teelzucht stompt des tijgers tanden,
  Voor zijn weêrpaar zacht en teêr:
De aspis van Cyrenes zanden
  Legt vergif en wrevel neêr.
Maar de jaartijd is verstreken,
  't Ziedend bloed heeft uitgegest,
En gevoel en liefde weken
  Uit het moordvol gruwelnest. —

601 vergif en felheid

Aan de bron der liefde nader,
Daalt de vogel uit de lucht,
En zijn hart gevoelt zich vader
Van zijn naauw verwekte vrucht.
't Gaaitjen stooft het pluimloos kieken,
En hy deelt haar kindermin,
Wappert om op vlugge wieken,
En verzadigt zijn gezin.

Maar het jong beproeft zijn krachten,
En die teêre band breekt los.
't Rijst op de uitgebreide schachten,
En verliest zich in het bosch:
Met den Vader en de Moeder
Houdt nu man en gaaitjen op;
Ieder zoekt zich lust en voeder
In een eik of lindentop. —

Anders heeft u God beschoren,
(Telgen uit een' hooger stam!)
Die de Vrouw, voor u geboren,
Uit uw' eigen boezem nam.
Hy verdeelde tot hereenen;
Hy hereent voor de eeuwigheid.
't Laatste licht heeft uitgeschenen,
Eer het echte paar zich scheidt.

Hallel Hem, die 't stof verengelt,
De aard verhemelt, door een echt
Die de zielen samenmengelt,
Niet in breekbre banden vlecht!
Juicht, gelukkige Echtgenooten!
Wat de zaligheid voltooit,
Is in eenen band besloten,
En die band ontbindt zich nooit.

1812.

609 Van zijn ongeboren — 610 't Gaaitjen dekt — 633 breekbre snoeren

---

DE DIEREN [1]).

— Priore relictâ
Sede, novis domibus habitant vivuntque receptae.
OVIDIUS.

It is against the impious degradation of the ancient Mosaïcal doctrine of transmigration that the Fathers declaim, and it is alone this, that the Councils condemn, and not the true Scripture doctrine of degraded intelligences that animate brutal forms, which regards only that portion of angelical spirits that were not shut up in the abyss and that are quite different from human souls. RAMSAY'S Philos. principles of natural and revealed Religion, Part. II Chap. V.

Genoeg (schoon nooit genoeg) in eigen borst gewroet!
Den Koning van deze aard gegrepen in 't gemoed;
Zijn kroon hem afgerukt; zijn hoofd in 't stof gebogen,
En met een grooter glans zien rijzen naar den hoogen,
Terwijl hy 't Englendom de handen reikt in 't licht!
Een ander voorwerp treft me en staat my voor 't gezicht,
Afgrijslijk, gruwzaam; maar verteedrend —! Heilge machten
Des hemels! heb ik 't wel? verdwalen mijn gedachten?
Is 't mijmring? zelfbedrog? — of is de mensch zoo groot,
Zoo waardig, die uit slijk, uit nietige aarde sproot?
Hy hier op aarde reeds (— hoe ducht ik 't uit te spreken! —)
Der Englen meester! — Hy! 't gezach der Godheid wreken?
Helaas, de val vernielde al 't Englenaartig schoon:
Uw maagschap, Englen, viel, — zy stortte van haar throon.

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: De Dieren. Dichtstuk. Te Amsterdam bij P. den Hengst en Zoon, 1817. Dezen tekst heb ik vergeleken met het eigenhandig manuscript van Bilderdijk, berustende in de Bibliotheek der Koninkl. Academie van Wetenschappen. Wat door Bilderdijk daarin reeds vóór den druk was doorgeschrapt, is hier cursief; het overige zijn òf varianten (var.) door Bilderdijk in 't handschrift aangegeven; òf oorspronkelijke lezingen (oorspr.) door Bilderdijk in de drukproef, maar niet in 't handschrift veranderd.

11 (oorspr.) En hier — 12 (oorspr.) moet hy Gods almacht wreken?

Aanbidden is haar wet, haar boete, heil, en leven. —
Maar, stervling! in uw schuts? en — boven u verheven?
Ach, 't is zoo; en dit stof, dit zichtbre Schijn-heelal,
Wat is 't? — Van 't Geestlijk waar een enkle wederschal.

Gy, eerstgeboornen van de schepping! Legerbenden
Des Hemels, met het licht gegordeld om de lenden,
Met morgenstarren op het glinstrend hoofd gehuld;
Door de Almacht, van naby, met hemelkracht vervuld;
Die 't ongeschapen Woord, dat al wat wierd, deed worden,
Eerbiedigt aan de spits van uw verheven orden!
U heugt het, hoe een deel van de uwen, door den trots
Geblakerd, afviel, en voor 't oog des schrikbren Gods,
Den oproerstandert plantte om hooger op te stijgen,
Als of beperkte macht Zijne Almacht mocht bekrijgen,
En Weêrschijn flikkren kon by de Ongeschapen glans.
Gods bliksem ratelde in de hand des throontrawants:
Zy stortten, en hun stoel verdween van uit den hemel.
Nu vloden ze — ach! waarheen? — Als 't zichtbre stofgewemel
Wen de Oostenwind op de aard het golvend zand beroert,
Zoo worden ze in een stroom en draaikolk omgevoerd,
Van wroeging, spijt, berouw, en wrok, en schrik bevangen,
En bleven in de drift der zwevende ether hangen.
God zag het; schifte en schuld en schuldige naar 't recht;
Zijn Godlijk oog straalde uit; hun noodlot was beslecht!
Het wordend aardrijk tierde, en 't water was geweken:
't Geboomt' verhief zijn kruin in de opgedroogde streken:
De velden groenden in den opgestegen daauw
Van frissche kruidery; en 't boomooft bloosde flaauw,
En 't scheen of 't met ontzach zijn rijpheid voorbereidde,
En op den Godenzoon, den Wareldkoning, beidde.
De zeën golfden in de nieuwe heerschappy
Van 't zilvren maanlicht, en bewaarden 't vloedgetij'.
God zag. 't Gewicht der schuld die 't Godlijk oog moet schuwen,
Verzwaart. Een aantal zinkt, en schijnt van 't licht te gruwen,
En ploft door ether, lucht, en 's aardrijks steenkorst heen,

24 (var.) aan het hoofd

In d' afgrond dien ze ontsluit, met krijschingvol geween;
Waar 't alverwoestend vuur dat eens deze aard moet blaken,
Hen opneemt in zijn brand, om nimmer weêr te slaken;
In ketenen gekneld van eeuwig diamant.
Een deel houdt, als een wolk, in 's aardrijks dampkring stand,
En vestigt daar zijn stoel; en zweeft, door lucht en winden,
In neveldampen, die met zachter snoeren binden;
En lijdt geene andre pijn dan 't wroegen van 't gemoed,
En 't foltren van 't gekwel dat 's trotsaarts borst doorwoedt.
Daar is 't aan hen vergund, den stervling, ook gevallen,
Te omgeven, te bespiên, met duizend duizendtallen,
En als beschuldiger voor de Almacht op te treên,
Wanneer.... Maar 't is voorby, die bange tijd verdween,
Het bloed des Heilands heeft 's betichters mond gesloten,
Hem neêrgeworpen, en den schuldzoen uitgegoten;
En heel hun mogendheid gaat met een wenk te niet,
Als Hy de wolken drukt, die door de harten ziet.

Dan groot is 't aantal nog der afgevallen Geesten,
Gepijnigd door 't berouw. — Ach! waarom niet, de meesten!
Gy weet het, Hemel, gy-alleen! maar sta my toe,
Dat ik uw wondren zinge, en 't aardrijk kennen doe.
Beklaachlijk is hun lot. Zy konden niet verbasteren,
Om de Almacht, om zich-zelv', om 't geen Zy wrocht, te lasteren;
Ze erkenden al hun schuld, gevoelden ze, en, helaas!
Het aardrijk werd, als ons, hun woon- en folterplaats.
Hun misdrijf dwingt hen niet, door onze berggranieten
En lagen steens op steen, ten afgrond in te schieten:
Zy vormen zich geen throon, geen aanhang, in een vlucht
Die nog op hoogheid doelt, en macht voert in de lucht.
Maar eenzaam, mijmringvol, benepen, afgezonderd,
Betreuren zy 't vergrijp, dat door hun boezem dondert,
En wenschen stof te zijn. God hoort het — 't stof der aard
Omvangt hen. De Englengeest wordt met een lijf bezwaard,

58 (var.) van de kwaal die — 59 (var.) eens gevallen — 66 (var.) die aller hart doorziet — 79 (var.) mistroostig, afgezonderd — 81 (oorspr.) God hoort hen

Een lichaam, welks gestalte, en vormgestel, en leden,
Zich wijzigt naar elks aart, gevoel, en vatbaarheden,
En 't geestlijk aanzijn toont, in 't stoflijke uitgedrukt;
Gevangnis, waar hun hart gedwee in nederbukt!
Van daar dat onderscheid der duizenden van dieren,
Die aarde, en lucht, en zee, en meeren en rivieren,
Vervullen, en door 't stof krioelen, van geslacht
Verscheiden, uit den schoot der hoofdstof voortgebracht.
God sprak, en aarde en zee gehoorzaamt. Vlugge Geesten,
Bedwongen in den band des stofklomps, zijt gy beesten.
Bedwongen, minder vrij, of minder ingeperkt,
Naar mate uw schuld u perst, of zwakker tegenwerkt.
Van daar die wondre kracht die we in de dieren kennen!
Die kunstdrift; dat besef; die leerzucht; dat gewennen!
Die gramschap; dat ontzach; die liefde en teedre schroom,
(Die haat en woede zelfs, die breidel kent noch toom,)
Waarvan wy 't voorwerp zijn! — Der Englen aanverwanten,
Vervallen en verminkt, bewerktuigd als de planten
In 't lichaam, zijn ze, als wy, met groeiend leven niet,
Maar denkingskracht begaafd die 't leven-zelf gebiedt.
Descartes! wilt gy 't dier de macht van denken rooven,
Keer in u-zelv', en spreek! hoe kunt ge u-zelv' gelooven?
Dan! 't lot des aardrijks werd verschriklijk. Mensch en dier
Gevoelden 't. — Maar 'k bedwing me, en gy, ga voort, mijn Lier!

De hoogmoed was uw val, ô Geesten! thands bedwongen!
Die hoogmoed moest getemd, en 't heilig recht voldongen.
Die de Almacht zich onttrok in de Opperheerschappy,
Viel uit zijn Englenstand, en 't was, tot slaverny.
Den mensch, die worden moest, werd de oppermacht beschoren
Op hen, wien 't griefde, een wet van 's Hoogsten throon te hooren.
Den mensch te dienen, was hun boete, en in zijn band
Te leven, hem gedwee de Koninklijke hand
Te kussen, aan zijn voet te buigen, zijn bevelen
Te wachten, en met hem, in 't zwoegen zelfs, te deelen;

83 (var.) gestalte en vormgewrocht — 98 (oorspr.) teugel kent noch toom — 108 (var.) moest geboet

Te siddren voor zijn oog en onbepaald geweld.
Zoo is verneedring 't loon dat overmoed vergeldt!
Zy hooren 't vonnis, en bestemmen 't in 't geweten.

Nu trad die heerscher op, die God op aard moest heeten.
Dat pronkstuk, dat God-zelv' in 't stoflijk overkleed
Des lichaams (aarde en slijk!) voor 't zintuig schittren deed:
Onwraakbaar, door den geest, uit God hem ingevloten;
Onwraakbaar, door de stof, op 't Godlijk woord ontsproten,
En onverdorven als in d' eerstgeschapen dag;
Onwraakbaar, door zijn vorm, waarin Gods afdruk lag.

't Gedierte juicht hem toe, en knielt voor dezen Koning
Van Goddelijk gezag, wien de ijdle praalvertooning
Geen gloeiend kinkhoornbloed of hermelijnenvacht
Om d'achtbren schouder hangt, noch 't hoofd met goud bevracht,
Maar schoonheid, wijsheid, kracht, uit oog en leden blinken;
En voor wiens opslag zelfs heel de aard schijnt weg te zinken,
De bosschen buigen, en de golven roerloos staan.
Zoo maalt de stoute Griek in zijn verhitten waan
Den trotschen Febus niet, die op zijn gloênden wagen,
Het vlammend vierspan noopt, in 't lichtgareel geslagen,
Of, met de zege in 't oog, op 't schrikdier triomfeert,
En wien zijn maker-zelf met wierookoffren eert!
Neen, eedler, schooner, dan of mensch of Englen denken.
Zijne onderdanen staan op d' eerste van zijn wenken
Voor 't aanzicht van hun Heer, en wachten zijn gebod.

Wat, Adam, voelde uw ziel in dit gezaligd lot!
Daar overzaagt ge één reeks van onderworpelingen;
Van Englen, maar onthult van 't goud der hemelkringen;
Genooten, eenmaal, van die Geesten, welker oog
U gadeslaat, beschermt, en toewenkt van omhoog,
Wien ge als uw broeders eert, uw eerstgeboren broeders,
Geleiders op uw pad, begunstigers, behoeders;
Wier wijsheid u den God verkondigt die u schiep,

120 *die God gelijk* (oorspr.) mocht heeten

En op u afstraalt als een morgenstar op 't diep!
Die zijn, ontluisterd, thands uw slaven! — aan uw voeten
Gekromd! — Ge erkent hun aart; gy gaat hun lot verzoeten,
De heilge afhanklijkheid hun dierbaar maken in
Het vaderlijke juk van 't wareldlijk gezin.
In uwe, in uwe dienst, zal 't aan den plicht gewennen
Des hemels, God in u, in u zich-zelv' erkennen;
En eens, als perk en doel vervuld zijn van hun straf,
Herrijzen ze aan uw zijde, en deelen in uw staf!
Zoo, zoo aanschouwt ze uw oog. Reeds ziet ge in tijdverschieten
De zaligheên op de aard als door uw handen vlieten;
Gods strengheid met hun boete en uwe dienst, voldaan;
En, zelfs voor 't stof der aarde een hemel opengaan.
Gy leest hun-allen in den boezem; ziet hen kwijnen,
En 't ingekerkerd licht door 't oog vol nevels schijnen.
Hier ziet ge needrigheid, blijmoedig neêrgebukt,
En eerbied voor de hand die op hun schoudren drukt,
Met bede om schuts en troost, door heel het aanzijn stralen;
Daar, schuwen, sombren trek, naar 't aakligst eenzaam dwalen:
Hier, de onderworpenheid tot zielzucht omgekeerd;
Daar, pijnlijk, en met schaamte, als nooddwangs plicht, vereerd!
Gy kent hen, Adam. Aart en eigenschap onthullen
Zich voor het scherpziend oog. Uw oor vangt erglijk brullen,
Verwilderd krijschen, of weemoedig stemgevlei
Dat hulp smeekt, of zijn' heer zich opdringt in 't livrei
Der zoete dienstbaarheid, en teder zelfverzaken
Voor zijn genoegens aâmt, en leeft in zijn vermaken.
Gy schift, gy scheidt hen, geeft hun namen in de taal
Der Englen, de uwe, en hun nog eigen. — Nachtegaal
Der wouden, ach! uw zang in 't dichtst der loovrenzalen
Kon by haar melody niet reiken. — Zangchoralen
Des hemels, Gy-alleen behieldt dien zuivren toon,
Die onuitputlijkheid van rijkdom, kracht, en schoon!

ô Vloeibre klanken, waar, met d' adem uitgegoten,

164 *door oog en leden* — 165 *met wellust neergebukt* — 172 (oorspr.) 't doordringend oog

De ziel (als Godlijk licht, in stralen afgeschoten,)
Zich-zelve in meêdeelt! Meer dan licht of melody;
Maar schepsel van 't gevoel in de engste harmony
Die 't stofloos met het stof vereenigt en vermengelt!
Door wie zich 't hart ontlast, verademt, en verengelt!
Gy, band der wezens; en geen ijdel kunstgewrocht,
Door arbeidzaam verstand met moeite en vlijt gezocht,
Maar goddelijke gift, met den ademtocht van 't leven,
Aan 't schepsel ingestort zoo verr' er geesten zweven;
En, tevens met zijn val, vervallen en ontaard!
Wat waart ge, als Adams hand zijn scepter had aanvaard!
Nog doet ge ons door uw kracht het stroomgeruisch der wateren,
't Geplasch van 't klettrend nat, 't geklak der beekjens klateren,
Des afgronds joelen op 't gedonder van de lucht,
En 't stormgebulder van den noodstorm als hy zucht —,
Nog 't zacht geritsel van het lover, 't aaklig loeien
Des woudstiers naar zijn prooi, door luistrende ooren vloeien,
En 't tjilpend piepen der gepluimde burgerschap
Met krakend raafgekras of knettrend uilgeknap
Verwisslen, — liefde en haat met onderscheid van klanken
Bezielen; 't spartlen zelfs der dartle wijngaardranken
Erkennen, en den toon waarmeê de braambosch schudt,
Of de olm het hoofd beweegt, wen hy zijn weêrhelft stut.
Nog rukt ge 't hart om hoog, of weet het door uw galmen
Met sombren weemoed, als een mistdamp, te overwalmen;
Stort vreugde en droefheid, stort den hemel voor ons uit,
Of 't siddren van de hel, vermogend spraakgeluid!
ô Schildring zonder verf, door loutre luchtpenceelen!
ô Mocht ge een oogenblik het sterflijk zintuig streelen
Als toen ge in Edens hof der Serafijnen lied
Aan 's menschen adem huwde, en aarde en bosch en vliet,
Van hemelweelde stom, den weergalm op deed vangen,
Waarby de praalzucht krijscht van onze kunstgezangen;
En elk der woorden, vol van echten wijsheidsschat,
Meer uitdrukte aan 't verstand, dan heel onze aard bevat!

196 (var.) 't stortend nat

Gedierte, in 't aardsch Heelal nog vreemdling, maar te vreden,
En zalig (kan men 't zijn) in aardsche zaligheden!
Uw staat werd draaglijk, werd, van welk een top gy vielt,
Behaaglijk, nu ge 't stof, 't gevoelloos stof bezielt.
Behoefte, u nieuw, en trek, uit nooddruft opgestegen,
Vervult u; en ook thands gevoelt gy 't aanzijn zegen.
Het aardrijk had gedreund van 't zegenaâmend woord:
„Vermeerdert u op de aard, gy dieren! plant u voort!"
Uw meester spilde aan u zijn weldaân en zijn zorgen.
Gy naderde om zijn koets by 't opgaan van den morgen;
De middag, de avond, vond u wandlende in zijn spoor,
Of hangende aan zijn mond en lippen door 't gehoor:
Hy wees u 't voedsel aan, vertroostte u door zijn streelen,
En trachtte de open wond in uw gemoed te heelen;
En 't scheen, of 't leven-zelf dat door zijne aadren speelt,
In Englenonderhoud en 't uwe was verdeeld.
Daar leert hy 't moedig paard zijn fiere borst verbreeden,
Met opgeheven nek langs beemd en weide treden,
De winden snuiven, en, verheerlijkt door zijn gunst,
Zijn leden buigen naar eene aangenomen kunst.
Daar, aangevoerd door hem, en van zijn oog ontsteken,
Doorstreeft de schrandre hond en bosch en waterbeken,
En brengt hem 't blozend ooft, gegrepen met den tand,
In ongeschonden glans. De rijzige Elefant
De dadels, aan den top des palmenstams gewassen.
Daar voert des schilpads rug zijn meester door de plasschen,
Waar in de hemel zich verdubbelt door 't lazuur,
En 't koele water laauwt van 't flikkrend zonnevuur.
De schuwe das vliegt toe, en strekt, eer de avondwinden
Ontwaken onder 't loof van populier en linden,
't Verwarmend lichaam op de voeten van zijn heer,
Op dat hy 't scherp der lucht van zijn beschermer weer'.
De dolfijn duikt in 't nat, berooft de zeetrezoren,
Doet op 't verwonderd strand de bloedkoralen gloren,
En spartelt, by dien cijns, van vreugde en zelfgenot,

222 *Gelukkig, nu gy* — 240 (var.) de vlugge hond — 251 (var.) plascht door 't nat

Zijn schatting aan te biên aan 's warelds ondergod.
't Juicht alles om hem heen door heuvelen en dalen,
Gelukkig, waar zijn oog verkwikking toe mag stralen;
En zelfs het koeltjen zwijgt, bevangen van 't ontzach,
Tot, wen hy 't zoele West bemoedigt door zijn lach.
Gy, wouden, 'k zwijg van u, van 's aardrijks lievelingen,
Die onder 't schomm'lend dak het lied der liefde zingen;
Hun toon klonk de Almacht, maar hun Koning ook, tot lof,
Die, op der Almacht wenk, Heur plaats bekleedt by 't stof.
Wie meldt den tooverzang, waarmeê zy by 't ontwaken
Hun ingeslapen Heer de dagwacht kenbaar maken;
Hem nooden op 't genot der balsemende kracht
Die uit den hemel daauwt op 's aardrijks morgenpracht?
Wie, 't zoet gefluister van de zangsters op de abeelen,
Wanneer zy 't sluimrig oor met zwijmende orgels streelen,
De nachtrust roepende uit de schaâuw der bergholkluis
Waarin zy 't licht ontschool en 't daavrend daggedruisch?
Wie schildert Hem! dien mensch, die, 't hart tot God geheven,
Zich door 't bezield heelal als meester ziet omzweven?
Wiens dank ten hemel stijgt! wiens vaderlijke zucht
Zich stralende om haar spreidt door aarde, zee, en lucht!

Dan, Rijksmonarch der aard, nog voelt ge uw boezem ledig!
Wat zucht..? — De Godheid daalt op dat ze uw hart bevredig'.
Een slaap bevangt u, diep, als 't sluimren van de dood,
't Heelal nog onbekend. Gevoel, bewustheid vlood
Naar 't innigst ingewand; en brein noch boezem waken,
Zoo dra de ontzachtbre tred der Almacht komt genaken.
Zy spreekt! Eene Egâ wordt, en scheurt zich van uw hart;
Een deel uws-zelfs; met u één vreugdgevoel, één smart.
Uw ziel, uw levensaâm, van uit uw borst genomen,
Om, met een nieuw gevoel, die borst weêr in te stroomen,
En, wederkeerig, op uw lippen af en aan
Te golven, wederzijds verdubbeld in 't bestaan.
Hoe slaat uw hart voor haar, ô Adam! Welk een gloeien!

265 *vertroosting toe mocht* — 265 *by 't genot* — 269 *loovrenkluis* — 274 (oorspr.) om hem

Wat ruimte, welk gebruis, waarmeê uwe aders vloeien!
Hoe vliegt ze u in den arm, hoe klemt gy ze aan uw borst!
Gy voelt het, ja, Gemaal is meer dan Wareldvorst.

De teedre bidt u aan, en zal uw plichten deelen;
Met u, op 's aardrijks throon, aan 't schepslendom bevelen!
Ach! zalig in haar liefde, en in die liefde-alleen,
Verliest ge u-zelv' in haar, in haar bekoorlijkheên,
En aarde- en hemelschoon moet by haar oog bezwijken. —
Gy ziet de aanloklijkheên, waar meê haar leden prijken,
ô Burgers van haar Rijk! Uw ondergod en heer
Zinkt, smeltende in zijn gloed, zinkt aan haar kniën neêr.
Betoovring, nooit gekend, nooit in uw hart gerezen,
Nam heel zijn boezem in, vergodlijkt heel zijn wezen.
Verheugt u met hem! deelt in zijn verrukten staat,
Waarin zijn borst geheel voor minlijke Eva slaat!
Wat staat ge ontzet, en zwijgt, en slaat uwe oogen neder?
Is 't aanzien van die vlam uw brekend hart te teder?
Of ziet ge in deze min u als verstootnen aan? —
Gy zwijgt! maar welk een stem! wat ruischt er door de blaân!
Gy zijt niet meer alleen zijn zorg en welbehagen;
De lust en 't onderhoud van zijn geruste dagen;
Het voorwerp dat hem trekt, dat al zijn vuur ontgloor!
Ééne Eva gaat heel de aard in rang en aanspraak voor!
Ééne Eva heerscht op hem met gaadloos minvermogen!
Gedierte! 't is vergeefsch, het moedloos hoofd gebogen,
Vergeefsch, 't gewillig lijf in zijne dienst vermoeid!
Zijn arm omslingert haar; haar oog houdt hem geboeid.

Wat hoor ik? welk een taal! — Neen, Adams onderdanen,
Verbant van uit uw hart dit achterdochtig wanen:
In Adams ziel is plaats voor Gade- en Koningsplicht.
Wie is er die zijn Vorst, en God in hem, beticht?

Bedrieg ik me, of is 't waar? Wie poogt in gindsche struiken,

306 *Helaas! Wat hoore ik daar?* — 310 (oorspr.) Eene Eva — 311 (oorspr.) Eene Eva

Nog schuddende, onbemerkt in 't duister weg te duiken?
En schemert me in het oog met vonklend flikkerlicht?

Gy zijt het, Nachas! gy, bevallig voor 't gezicht,
En glinstrend in een dosch van goudglans en saffieren,
En groenende esmerald; de listigste aller dieren,
Wiens tong 't geschubde lijf in gladheid overtreft;
Die de uitgerekte hals ten hoogen hemel heft,
Op taaie vlerkjens wiegt, en, 't aardrijk langs gegleden,
Geen voetspoor laat in 't zand, geen indruk van uw leden.
Gy, Engel, fierst van aart by 't neêrgebukt geslacht,
Die, in uw kerker zelfs, op nieuw naar grootheid smacht,
Met weêrzin de aard beschouwt, en, met het hoofd verheven,
Den mensch en d' Englenstoet in houding na durft streven.
Gy, Adams gunstling, die uw schranderheid waardeert,
Uw buigzaamheid bemint, uw fierheid-zelv vereert;
U knaagt de nijd in 't hart. Het streelde zich, als de eerste
Der onderdanen die zijn scepterstaf beheerschte;
Nu zijt ge (en tot hoe verr'!) te rug gezet! 't Gemis
Des hemels trof u min by 's bliksems schrikbre flits.
Thands moet ge op Eva, thands op Adam-zelv' gewroken.
De keten die u bond aan Adam, is verbroken.
Wat, wat verscheelt u thands hoe 't uitvall'! In uw staat
Is 't ijslijkst, 't geen gy lijdt. Uw eerbied werd tot haat.

Dus spreekt ge, snoode slang. Met donkre purperstreken
Begint het bruischend bloed den goudgloëd door te breken,
En 't nieuw schakeersel maakt u schooner dan voorheen.

Maar gy, waar voert ge 't licht van uw bevalligheên,
Beminlijke Eva? Waar, waar wordt gy heen gedreven,
En laat dat golvend hair op d' aâm der winden zweven,
Waarin uws Egaas hart zich strengelt? Koningin
Der aarde, aanschouwt ge uw Rijk, het Rijk der huwlijksmin?
Ja, zie gedierte aan dier, van de eigen zucht bevangen,
Elkaâr aan 't kwijnend oog, aan borst en leden hangen,

328 (oorspr.) Geen voetspoor drukt — 343 (oorspr.) snode slang

En zoeken de eenzaamheid van woud of sombre grot,
Versmeltende in het heil van 't zeegnend echtgebod.
Uw Adam wacht u, vlieg in de uitgeslagene armen,
Van 't vlammend vuur vervuld, dat ook uw borst verwarmen,
Uw hart ontsteken moet, nog kalm, en onbewust
Wat de aarde op 't Englendom voor uit heeft in de lust.

Reeds had haar 's Warelds vorst geheel zijn Rijk ontsloten,
Geboomte, en diergeslacht, hun beider stofgenooten;
Den schat dier wareld voor hare oogen uitgebreid,
En, 't heerlijk schouwtooneel des lusthofs omgeleid.
Hy meldde, hoe die God, die beide riep in 't leven,
Hem d' adem van zijn borst, den scepter had gegeven,
Haar uit zijn boezem nam tot lieve gezellin,
En dank en eerbied eischte uit kinderlijke min.
Thands meldt hy, by die gift, dien overvloed van gaven,
Het eenige verbod, dat hun getrouwheid staven,
Hun teedre afhanklijkheid en ongekreukt ontzach
Moet toonen, waar 't Heelal en beider heil aan lag.
Mijn weêrhelft, zegt hy, ja! een ongestoord genieten
Mag eindloos ('t is Zijn wil) ons beider hart doorvlieten,
En de eeuwen om ons hoofd in loutre lust vergaan;
Die bron van warmte en licht verdoven op zijn baan;
Dees ceders zich in 't zaad verwisslen en hertelen;
En 't onverderflijk bloed blijft ons door de aders spelen.
Geen heilige Englen zelfs wie 's hemels ether torscht,
Zijn eeuwiger dan wy en de adem onzer borst.
Gy ziet u 't geurig ooft verruklijk tegenlachen,
Ja, vleiende, om den druk van uwe tanden prachen.
Pluk! eet! verzadig u: 't is 't uwe; en elk genot
Is nieuwe zaligheid, en huldigt onzen God.
Maar, wacht u, dat uw hand...! hy brengt haar aan zijn lippen,
En 't scheen, als wilde een zucht zijn bornend hart ontglippen,
En 't oog benevelde als van tranen, by dit woord.

355 *uitgestokene* — 359 *de Wareldvorst* — 360 *uw beider* — 361 *der wereld voor uwe oogen* - - 367 *Hy meldt haar* — 368 *de onderwerping staven* — 369 *ontzag* — 380 *uwe handen* — 384 *borrlend hart*

ô Wacht u, dat door 't oog uw boezem zij bekoord,
Om de eene onzaalge vrucht des kennisbooms te smaken.
Vergeefs schijnt ze aan 't gezicht, met gouden gloed te blaken,
En schittert ze door 't loof met schijn van lieflijkheên;
Gods wijsheid — (bid haar aan!) — ontzegt ons dit-alleen.
Één kennis slechts zij de onze! één plicht en één bedoelen.
Geene andre moge ons 't brein, geene andre 't hart doorwoelen!
't Afhanklijk schepsel voel' zijne onmacht; buig zich neêr;
En leef zich-zelven niet, maar die hem wrocht, ter eer'!

Zoo spreekt hy, en een kus waar 't overstelpte harte
In uitvloeit, kus van liefde en voorgevoel van smarte,
Bezegelt op haar mond zijn rede. En Adam vliedt
Naar 't olmbosch, onbewust wat door zijn boezem schiet.
Hy mijmert, en voor 't eerst. — De schoone staat bewogen.
't Geboomte spreidt om strijdt zijn vruchten voor hare oogen,
Waar appel, malsche vijg, en blozende granaat,
De wellust van den smaak door schel en schors verraadt.
Zy doolt door d' overvloed, zoo talloos, zoo verscheiden!
En, in den keur verdwaald, waardoor haar blikken weiden,
Grijpt ze, en onwetend wat, en — wederhoudt haar hand.

Nu nadert haar de slang, die kronklende in het zand,
Zijn gouden huid in 't licht betoovrend af laat stralen,
En oprijst om haar oog op al zijn schoon te onthalen.
Hy groet haar. Teedre bruid, dus zegt hy, Adams lust,
Gedoog de hulde en dienst van die uw voetstap kust,
En de aard gelukkig roemt waarin uw treden drukken.
Wat strekt gy de armen uit om 't sappig ooft te plukken?
Die zorg zij my betrouwd, die starende op uw schoon,
Geene andre weelde ken dan 't kruipen voor uw throon.
Aanvaard van my de gift der edelste aller vruchten,
Die meer dan 't smaaktuig streelt, en wegvloeit van genuchten.
Hy spreekt, en klemmert om een boomstam, biedt haar 't ooft,
In frissche morgenwaas aan tak en steel ontroofd,
En werpt het in haar hand, onwetende uitgestoken.

397 (var.) Verzegelt op — 400 strijdt (ook het handschr. heeft deze fout) — 414 (var.) knielen voor uw throon

Ze ontroert, een vreemde drift schijnt in haar borst gebroken.
Aanminnig dier (dus zegt ze), ik doe uw ijver recht,
Maar weet gy 't? één gewas is onzen mond ontzegd.
De boom der kennis is ons giftig, ons verboden.
Wat zoudt gy me op de dood in schijn van wellust nooden?

De boom der kennis? Ach, onnoozle, roept hy uit;
Het edelste aller vrucht die in den hof ontspruit!
De wareldkoningin zou haar verkwikking derven?
Misleide, neen ô neen, gy zult, gy zult niet sterven.
Voor u is 't dat zy wast; u pluk, u bied ik ze aan,
En zoudt ge in haar, een hart dat voor u leeft, versmaân?

Maar 't strenge plichtgebod! —
Volschoone! hoor my spreken.
Wy zijn alleen — 't geheim — maar neen, hy moge 't wreken
Op die uw heil bedoelt! 'k Verbloem niet: voor uw heil
Heb ik, dit leven niet, maar duizend levens, veil.
God weet het, die 't verbiedt, die kennisvrucht te smaken,
Dat ze u, en wie haar proeft, aan God gelijk zal maken,
En de oogen openen, in goed en kwaad verlicht.
Aanvaard haar! stijg in rang! ik kweet my van mijn plicht.

Dus zegt hy, ziet haar aan met hevig blakende oogen
Wier vonkling 't harte blindt, en, hemelwaart gevlogen,
Laat in de lucht, naar 't schijnt, een stroom van flikkring na.

Wat zal ze? — 't Ooft verlokt — 't begeerig hart zegt Ja.
De geur betoovert haar, by Nachas tooverwoorden.
't Verlangen bleekt haar mond, en huppelt op zijn boorden.
Ach! zegt ze, een enklen beet! een enklen slechts gesmaakt!
Neen, Adam kent het niet, waar aan hy heeft verzaakt.
Zy brengt den appel aan haar lippen; balsemwalmen
Doortrekken uit zijn schil de blanke handenpalmen,
En heel haar adem, met verkwikkende amberkracht
En zwijmelgeur, waar 't hart in dartle lust naar smacht.

441 (oorspr.) schittring — 449 (var.) verheugende amberkracht

Nog aarzelt ze, en een druk der schuldelooze tanden
Voltooit het misdrijf. Ze eet, en voelt in de ingewanden
Geen wroeging, voelt geene angst, geen wringen van de dood.
Nu spoedt ze, en vliegt verrukt haar dierbren echtgenoot
In d' arm. — „Geliefde, proef! deel met uw teedre gade!
Deze appel sterkt het hart, verkwikt, en doet geen schade.
Zie, zie my — 'k at. Vergeef, indien ik 't overtrad,
Maar neem 't verbod te rug, en — zegen dat ik at!

Hoe treft die zoete stem, die stem vol alvermogen,
D' ontzetten Adam thands? — Is 't liefde, of mededogen,
Of wanhoop die hem drijft? verbijstring van den schrik,
Of twijfling aan zijn God in 't schriklijk oogenblik?
Hy staart haar spraakloos aan — een traan bedaauwt zijn kaken,
Hy eet — Een zelfde stond moet ons rampzalig maken,
Dus zegt hy; Eva, ja, wy sterven hand in hand.

Neen, zegt ze, 't sterflot niet, is aan die vrucht verpand,
Maar wijsheid, 't goed en, 't kwaad beseffende, ons onthouden;
Een kennis, wier bezit een wareld kon vergouden,
Die Goden maakt van hun, wien 't onrecht, hier op de aard,
Tot blind gelooven doemde, een vrije ziel onwaard.

Zoo spreekt ze. 't Vluchtig woord, haar lippen afgevloten,
Verwaait in 't ruim der lucht: en, rampvolle echtgenooten,
Uw lot beslist zich. 't Oog van 't nooit ontrust gemoed
Gaat open, 't schijnt een slang die door uw boezem wroet.
Ge aanschouwt u-zelv', ô ramp! Uw onschuld is vervlogen:
't Ontblootе lichaam drijft den schaamtegloed in de oogen;
Gy siddert; zijgt elkaâr in de armen; maar, helaas!
Als wormen, die, verschrikt voor 't naadrend stormgeblaas,
In 't om haar stuivend zand zich aan elkander klemmen.
Gy voelt u 't kille bloed in long en aders stremmen,
En schudt als 't trillend riet of 't bevend espenblad,
En de Aartsmonarch verdween: de dood is 't, dien hy at!

474 (var.) uw boezem woedt — 475 *Ge aanschouwt u-zelv', helaas* — 482 (var.) die hy at

Zy schuilen onder 't loof; een schort van vijgenbladeren
Omgordt hen — maar helaas! zy voelen de Almacht naderen,
Daar Ze, op den avondwind, die dwars door 't luchtruim schiet,
Gezeteld, Adam roept, en van de wolken ziet.
Haar oog doorpeilt de schuld, en 't vonnis wordt gesproken,
De mensch, de onterfde mensch, van Edens lust verstoken,
En 't juk des arbeids wordt zijn' schoudren opgelegd;
Der vrouw', de wil haars mans, in weedombarende Echt.
Al 't schepsel treft de dood; wat aarde was, moet sterven.
En gy, Verleider, gy, weêrspannige, anderwerven
Uit trots en vuigen nijd baldadig opgestaan,
Vermeetle, kruipt in 't stof, en neemt den banvloek aan.
Niet langer zult ge in 't licht op gouden vlerken zweven;
Maar, afschrik van 't heelal, voor al wat ademt beven;
Der dieren vijand zijn; en, doodlijk door uw beet
Voor wie u 't lichaam kneust of op de lenden treedt.
In d' onverzoenbren haat aan 't Vrouwlijk zaad gezworen,
Zult ge eenmaal, plat getrapt, in eigen bloed versmooren,
Wanneer de ontzachbre Held, de Wreker van 't heelal,
Uw' gruwbren kop vergruist by 't heemlen-vreugdgeschal,
U neêrwerpt in den gloed, waar, in onbreekbre banden,
Uw broedren sints hun val onredbaar knersetanden,
En dood en hel met u, verwonnen door zijn kracht,
Voor eeuwig meê verzinkt in ongenaakbre nacht.

Uw Heerscher viel, geslacht der Dieren! en zijn vallen
Trof aarde, en zee, en lucht; en, schepslen, 't trof u-allen.
Gevloekt, versteende de aard op 't dondren van Gods woord,
En bracht geen vruchten meer, maar enkel distlen voort.
Ach! Adam moest haar rug met stroomend zweet besproeien,
En doornen schonk hem de oogst. Zijn troost was, tranenvloeien.
Het onkruid tierde, en wies den bouwman boven 't hoofd;
Het boomtjen kromp en kromde, en 't onvoldragen ooft
Viel als de bloesem af, en dekte veld en paden,
En de akker stond, voor graan, met scheerling overladen.

489 (oorspr.) aan zijn schoudren — 500 (var.) 't ruischend bloed versmoren

De stormwind dreef de golf te berg op, en het meir
Zocht nieuwe boorden, by het buldrend najaarsweer,
Dat lucht en aard beroerde, en op geen tijd meer paste,
De hagel plette 't kruid; de zomerregen plaschte,
En vormde stroomen, die met daverend geweld,
Verwoesting spreiden, door geen oevers meer bekneld,
De luchtstroom sloopte stulp, en beestenstal, en schuren.
De traaggerijpte halm ontstak door bliksemvuren,
Ontzetlijk voor het hart, en nam, na taaie vlijt,
En hoop en voeder weg, by 't aakligst noodgekrijt.
Zijn moed bezweek. En gy, ontvloden uit zijne oogen,
Verwilderdet, zijn tucht en heerschappy onttogen,
En wierpt den teugel af; of, zuchtende aan zijn zij',
Leedt ge in uws meesters leed, en zwoegde, en derfde, als hy.
Uw spraak verloor zich, in 't mistroostig, jammrend, hijgen,
Of eenzaam woudgebrul en hartverbijtend zwijgen:
't Verhemelt' werd beklemd, de tong verstijfde en zwol,
En de adem in de borst klonk dompig, woest, en hol.

Vliegt henen, grimmige aart van tijgren, schakals, leeuwen,
Gaat door gebergte en bosch om aas en nooddruft schreeuwen,
't Onvruchtbare aardrijk heeft geen voedsel. Vliedt de hand
Die voor u zorgde, en klaagt in 't heetstgeblakerd zand
Uw nooit geleschte dorst een hemel, doof voor 't huilen.
Ondankbren! 't is uw loon, die de afgelegen kuilen
Voor Adams rampen kiest, en, krakende uit zijn macht,
Uw meester (eens zoo groot!) in 't krokend wee veracht.
Dat voorhoofd, nog zoo korts met hemelkracht omschitterd,
Betoome u 't hart niet meer, op God en mensch verbitterd,
Nog vreest gy 't, schoon onthult. Verheft u, schudt uw straf,
Met d' opslag van zijn oog, en wet, en eerbied, af!
Die tuchtstraf, u ten heil, die 't woest gemoed moest temmen,
Gewennen aan den plicht, tot beter staat bestemmen!
De afzichtbre trots, de zucht tot vrijheid, zelfbeheer,
De springbron van uw val, ô Englen, keerde weêr

539 (var.) den hemel — 542 (var.) drukkend en buigend — 544 (oorspr.) Betoom' — 545 *onthult* verbeterd in onthuld — 550 (var.) De wortel van uw

In dubble woede en kracht: En moorden en verslinden,
Wordt lust, wordt nooddruft van uw boezem. Gaat, ontzinden,
Uw leest vervormt zich naar uw woede. Klaauw en tand
Verscherpen, groeien uit; en 't blaakrend ingewand
Verschrompelt van den gal, uit grimmig bloed verbasterd.
Uw brullen is 't gehuil waarmeê de Satan lastert;
En elke drop van 't bloed dat uw verwoedheid koelt,
Wordt mooglijk door geene eeuw van tranen afgespoeld.

Genadige Almacht...! Maar Gy-zelv' schouwt uit den hoogen,
En ziet uw bann'ling aan met Godlijk mededogen.
Neen, zegt Gy, 'k heb dat hoofd het zegel ingeprent
Waarin wat sterflijk is mijn alvermogen kent.
Ontziet u, roofgediert', zijn hoogheid aan te schennen!
Ja! hoort wat de aard vertreedt, of omzweeft op uw pennen!
Wat bloed of levend aas uw hol gedarmte mest,
'k Gedoog een blindling woên, door nooddruft afgeprest;
Doch! heilig zij u 't bloed van Adam, van zijn loten!
Ik wreek, en eische 't af, van wie het heeft vergoten.
Beef, aardrijk dat my hoort, en gy die aarde zijt!
Mijn yver scheldt de wraak geen' menschenmoorder kwijt.

ô Stervling, ja 't is waar: Hoe diep ook neêrgebogen,
Dat kenmerk van 't gezag verblonk niet in uw oogen.
Geen ondier, hoe getergd door honger, hoe verwoed,
Of 't wendt zijn blikken af, wanneer uw oog ze ontmoet.
De boschleeuw deinst er voor, en voeltze, als felle schichten,
Zich vlijmen door de borst. De woeste stieren zwichten
En keeren 't aanschijn af, en duiken 't hoofd gedwee,
Als lamm'ren uit de kooi van 't huislijk zuivelvee.
De wreede tijger-zelf, van louter Hel doordrongen,
Sluit op zijn naadren 't oog, en stort in blinde sprongen
Zijn overheer op 't lijf, uit vreeze dat hem 't hart
In d' aanval niet ontvalle als hy zijn' aanblik tart.

561 'k heb myn merk dat voorhoofd ingedrukt — 562 *Waarvoor wat sterflijk is met eerbied nederbukt* — 564 *Hoort wat deze* — 566 *uw blindling* (var.) afgeperst — 572 (var.) gezag blijft schittren

Maar gy, ô tam geslacht, beproefde menschenvrinden
Wien dank, behoefte, en trek, aan uwen heer verbinden!
Gy, trouwe lijfwacht, gids, en jager door het woud,
Die aan zijne oogen hangt, aan zijn belang getrouwd,
Onscheidbaar van zijn zijde, en fier op zijn bevelen,
Zijn bystand in 't gevaar, en medgezel in 't spelen,
Die voor hem sterft in nood, en alles voor hem lijdt,
En (zelfs!) verongelijkt, hem 't onrecht niet verwijt.
Kloekhartig, edel dier, wiens naam wy roekloos honen,
Maar achtbaar voor een hart waarin uw deugden wonen!
Bewaker van ons erf, van akker, kooi, en stal!
Gy mint uw meester, slaaf, of koning van 't heelal. —
Gy, schaapjen, dat hem kleedt, en voedsel en bescherming
Met frisschen zuivel loont, en deksel, en verwarming! —
Gy, runddier, dat in 't juk uw breede schoften vlijt,
En hijgende in 't gareel, den ijzren kluit doorsnijdt,
Zijn welige oogsten treedt, of de opgeladen halmen
Ten schuur voert, in den rook van 't dampig avondwalmen
Of gladde boter schenkt uit klavergras en wei'! —
Gy, oorlogsbriescher, trotsch op 't menschlijk eerlivrei,
Die, 't schuimende gebit beknabblend met de tanden,
Hem over struik en heg, door bosschen en waranden,
Door stroom en meeren voert, en, juichende in uw vracht,
Gemoedigd door zijn stem, en vuur en staal belacht! —
Gy, minder edel, maar geduldig dier, den slagen
Nooit wederspannig: gy, geboren om te dragen,
Voor wien de distel bloeit! — Wie immer hem verlaat,
Gy blijft uw meester by, hoe duur zijn dienst u staat.

Gy ook, ô hulprijk dier der Baktriaansche zanden,
Die 't dorre gras niet smaadt; by 't felste zonnebranden
Den dronk ontbeert, en kalm, uw steeds gelijken tred
Door 't onafzienbre ruim der woestenyen zet,
Afryke aan 't Oost verbindt, met beider schat beladen;

583 *getrouwe menschenvrienden* — 603 (oorspr.) Gy, oorlogsbriescher — 612 *Wien luttel gras vernoegt, o* — 613 *den dronk ontberend en wiens onvermoeiden tred*

Gy, van geen mindre trouw, gy zult hem nooit verraden.

Ik zwijg van 't rendier, dat in 't afgelegen Noord,
Op IJslands mosch vergast, naar de eigenste inspraak hoort,
Den wind voorby stuift, en in 's meesters losse toomen,
De bergen overglipt als spiegelgladde stroomen.

Vermelde ik 't huisdier, dat, van 't warme bont omringd,
Zich aan de haardsteê vlijt, langs dak en boomtak springt,
En 't knagend ondier weert uit voorraadschuur en spinden;
Maar in 't bedrieglijk hart den duivel weêr laat vinden,
Die lustziek dartelt of verraderlijk vermoordt?
Neen, 'k gruw van 't valsche vuur dat uit zijne oogen gloort.
Men dulde, en voede 't, ja, en schenk' zijn dienst vergelding,
Maar andren eischen 't hart een teedrer lofvermelding.

Gy, ô gewiekte schaar van dieren, in de pluim
Beminnaars van den mensch, (het zij in 't waterschuim
Of 't ongeziene spoor der luchtkring opgeheven,
Of hupplende over de aard,) hem dienstrijk bygebleven!
Gy, morgenkraaier, met al 't klokkend kiekenbroed,
Uw stem gehoorzaam! Gy, ô beeld van huwlijksgloed,
Getrouwe tortel! en gy dartle duif! — Mijn klanken
Vermoeiden, wilde ik u voor trouw en liefde danken,
Aanhanklijk, teeder, en voor 's stervlings oog gedwee.
Wie telt de golven op der ongemeten zee?
Wie al de schelpen die zy opwerpt aan de stranden! —
Gelukkig in uw staat, in de opgelegde banden,
Verbeidt ge 't oogenblik van 't algemeen herstel,
ô Dieren! — 't Nadert; hoopt! — Ook 't bijtjen in zijn cel
Ontslipt de zorgen niet der Godheid. — De albezieling
Bedoelt, waar 't stof bezwijkt, behoudnis, geen vernieling.
Geen wormtjen wordt vertreên, geen mijtjen zal vergaan,
Of 't zwakste leven zelfs verëdelt in 't bestaan.

628 *dankbre lofvermelding* — 632 (oorspr.) tredende over de aard — 637 (oorspr.) teder; (var.) 's stervlings stem

Wat durft ge, ô trotsche mensch! wat, weifelende Christen,
't Gedierte dan, den geest die in hen werkt, betwisten?
Neen, zoo 't een werktuig waar, geroerd door 't gistend bloed,
Dat zelf, door 't geen 't verkleinst, zijn slijting weêr vergoedt,
Zich afscheidt, zich vernieuwt, ja schijnbaar voort mocht telen;
't Begeeren toch, 't verstaan, het luistren naar bevelen,
Gevoeligheid voor schaamte, en prijsbre zucht naar lof,
Is geen verschuiving, geen verplaatsing slechts van stof.
't Is geest, die geest verstaat, in 't stoflijk van de klanken
't Onstoflijk willen leest; die wenschen kan en danken
Geheuge en denken zij een kunstgewrocht, niets meer!
Wil, vinding van 't verstand, werktuiglijk even zeer!
Te erkennen dat men denkt, en zelf zijn wil te weten,
Zie daar uw kenmerk, geest! Wie durft dit werktuig heeten?

Waar, waarom dan getwist, of, eens aan 't lijf ontvlucht,
De geest die 't dier bezielt, zich oplost in de lucht,
Als mocht de onsterflijkheid in stoflijkheid verdwijnen?
Of waarom zou ze een poos door 't neevlig lichaam schijnen,
En, als een handvol zands dat hier een kunstwerk draait,
Daar 't lichte radertuig der kindermolen zwaait,
En elders, de uren meet in onze kinderspelen,
By wiss'ling nu het een, dan 't ander lijf bedeelen?
ô Mensch! vergaat de geest, ook de uwe (sidder vrij!)
Staat vlotter dan de golf van 't ebbend stroomgetij'.
En gy, gy zoudt u-zelv' verliezen door te sneven?
Neen, 't ware een droom geweest, ons aanzijn, en geen leven,
Onsterfbaar is de geest, of hy bestaat niet. Neen!

Maar ach! waar dwalen wy aan de andre zijde heen?
Een geest! een geest, gevormd voor eeuwig, in de dieren!
Het dier onsterflijk zijn! — dit denkbeeld bot te vieren
Verschrikt! — Zoo wachten wy met d' Ohi-indiaan
Den hond die met ons jaagde, in 't later weêrbestaan!
En waarom 't ros dan niet, door Petraas veldberijder
Met broedermin gevoed, als vriend en medestrijder? —

667 (var.) by onze kinderspelen — 677 *Ohies Mexikaan*

Gy lacht, mijn vrienden? — Neen, het dierbestaan vergaat:
Wy dooden 't, en 't houdt op: Wat is het, dan gewaad?
't Omwindeld wezen breekt uit de omgewonden doeken;
De geest, zijn dierpels uit, om 's Vaders huis te zoeken;
De slaaf, zijn tuchtkluis. Tucht en tuchtstaat liepen af,
En nieuwe stand neemt plaats: herstel, of — zwaarder straf.
Ons lichaam slechts is 't ons (wy zijn er in ontsproten);
Niet, na 't bestaan der ziel, als kleeding aangeschoten,
Maar eigendom; en 't blijft, veredeld en verfijnd,
Zoo lang de Hemelglans het grensloos al beschijnt.

684 *de wolfsvacht uit* — 689 *Maar eigenschap*

1817.

DE ONDERGANG DER EERSTE WARELD.

FRAGMENT UIT DEN TWEEDEN ZANG [1]).

't Was nacht. De heldre maan bescheen de breede vlakte,
Waar langs de kronklende Ur al kabblend nederzakte,
En strooide 't rimplend nat met zilvren loverglans.
Het koeltjen ging door 't woud op 't hupplend groen ten dans,
Of joeg met luchte vlerk de golfjens voor zich henen,
En kuste Elpines wang en boezem onder 't weenen.
Vergeefs! Die boezem voelt der wroeging felsten prang,
En 't traantjen droogt niet op langs de uitgebleekte wang.

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: *De ondergang der eerste Wareld. I—V Zang door mr. Willem Bilderdijk. Te Amsterdam. By P. den Hengst en Zoon.* 1820. bl. 31 vlgg. Dezen tekst waarmede die van den tweeden, door mr. H. J. Koenen bezorgden, druk (Leeuwarden, 1834) gelijkluidend is, heb ik vergeleken met het oorspronkelijke handschrift, vroeger eigendom van B. Klinkert, thans berustende in de Bibliotheek der Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam (Catal. handschriften LXXX). Wat door Bilderdijk reeds vóór den druk daarin was doorgeschrapt, is hier cursief; het overige zijn òf varianten (var.) door Bilderdijk in 't manuscript aangegeven, òf oorspronkelijke lezingen (oorspr.) door Bilderdijk in de drukproef, maar niet in 't handschrift veranderd.

Daar zat zy, troosteloos, in diepen rouw verzonken,
En scheen een zielloos beeld, uit marmersteen geklonken.
De dagtoorts zonk ter kim, door de avond afgelost,
En 't heldre nachtgestarnt' betrok zijn hemelpost;
Haar oog bemerkte 't niet, en, troostloos neêrgeslagen,
Had de engbenepen keel geen' adem meer tot klagen,
Het hart geen krachten meer tot doorstaan van zijn wee,
En 't was haar, of de ziel haar matte borst ontgleê.

Een oogenblik vervloog. Zy vond zich weêr in de armen
Des Jonglings, voor wiens drift geen deugd haar kon beschermen.
Hy wien haar hart aanbad, en 't aan zich-zelf beleed,
Terwijl het hem 't verwijt van al haar jammer deed.
Zy voelt het drukken van die armen, voelt het kloppen
Van d' eigen' boezem aan haar hart, en vangt de droppen
Van 't rozenriekend hair dat om zijn' schedel speelt,
En hemelbalsems daauwt, in hooger lucht geteeld.
Maar 't schemert voor haar oog, met nevels overtogen.
Een druk der lippen sterkt de halfgeopende oogen,
En ach! zy ziet, ze erkent, den zelfden hemeling,
Die eenmaal aan heur borst in dartle omarming hing,
Van wien zy 't liefdepand zich onder 't hart voelt leven!
Ze erkent hem, en gelooft van enkle vreugd te sneven.

De Jongling spreekt haar toe, terwijl een morgenlicht
Hem afstraalde uit den blos van 't vlekloos aangezicht.
„Elpine, ô teêrgeliefde! ô bloem, het zalig Eden
„(Der vaadren erfgrond) waard, ja waardig aangebeden!
„Heradem! zie my weêr, die voor uw schoonheid kniel,
„En d' Englenrei ontzeg waar uit ik nederviel,
„Om u, om u-alleen mijn' boezem op te dragen.
„Herken hem, die in d' arm, om uwe heup geslagen,
„Het hoogste heil omvat dat aarde of hemel heeft,
„En, zelfs de onsterflijkheid voor uwe liefde geeft!
„Maar neen! Hy geeft haar niet, dan om haar weêr te winnen,
„En eeuwig in uw' arm te leven en te minnen."

36 (var.) En de Englenrei ontzeg: d' Englen*stand*

Dus sprak hy, en de roos van 't uitgebleekt gelaat
Heropende om haar kaak een' nieuwen dageraad.
Een parel blonk in 't oog, en rolde langs de wangen,
En, stollende op den mond, bleef aan heur lippen hangen.
Haar oog ontvonkte, en schoot door 't wolkjen van de smart
Het waatrig licht der hoop die weêr ontglimt in 't hart.
Dan, spraakloos bleef haar tong; haar boezem stikte in 't wellen
Van zuchten, zonder tal, die naar den gorgel zwellen,
Wier worstling onderling den doorgang zich verbiedt.
Zy drukt des Jonglings hand, en meer vermag zy niet.

„Elpine (vangt hy aan)! ontfang my als uw' Gade!
„Vergoed my, 't staat aan u, des Hemels ongenade.
„Mijn noodlot is beslist. Ik deel met uw geslacht
„De ballingschap der aard, vrijwillig, zonder klacht.
„Of — gy, gy zult met my den heilstand uwer vaderen
„Hernemen. Hemellucht zal stroomen door uwe aderen,
„En, door mijn' arm hersteld in 't leven zonder dood,
„Zal Godlijk Englenkroost ontspruiten uit uw' schoot.
„Doch hoor my! 'k zal u meer, en wonderen, verhalen.

„Elpine! 't Is één stam, waar uit wy beide dalen.
„Ja, de eerste stervling gaf ons 't aanzijn uit zijn bloed:
„Maar my, in Edens hof, van fijner geest doorvoed
„Dier Heemlen, welker lucht dien blijden Hof doorwemelt;
„En hun, wier spruit gy zijt, reeds balling en onthemeld.
„Gy weet: dat eerste paar, der Englen zorg en vreugd,
„Leefde opgehoopt met heil, in onvergangbre jeugd,
„Onvatbaar voor 't besef der eensbezuurbre kommer:
„En sleet zijne eeuwigheid in Edens zuivre lommer,
„In volle zaligheid en onbeperkt genot.
„De hooger Geesten zelfs benijdden 't heerlijk lot.
„Het viel, het overtrad en werd naar de aard verdreven,
„Om aan d' ondankbren grond zijn drupplend zweet te geven.

47 (oorspr.) ontfonkte — 48 (oorspr.) ontfonkt in — 67 (oorspr.) En hen — 67 *en lust* — 68 *Was veilig in 't genot der ongestoordste rust* — 71 *In stille*

„Het vlammend zwaard der wraak, en meer, 't besef der schuld,
„Sloot allen rugkeer af, en 't vonnis werd vervuld,
„Dat, van dat uur af aan, zijn ongeboren loten
„Uit Godenheerlijkheid in 't jammer neêr moest stoten.
„ô Kroost, rampzalig kroost, dat voor uwe Oudren boet!
„ô Oudren, die dat kroost uw' wangreep nooit vergoedt!

„'t Gedoemde paar vlood heen, van wanhoop ingenomen.
„Nog had de troost geen plaats van nokkend tranenstroomen;
„Nog wist de zucht geen' weg te vinden naar om hoog.
„'t Vlood siddrend, hand in hand, met zwartbeneveld oog,
„Vergat zich-zelf, en 't kroost dat in hun bruiloftsweelde
„Een nog onwraakbre min in Godenreinheid teelde,
„En wachtte, elkaâr aan 't hart, in één', één' zelfden nood,
„'t Nog onbegrijpbre leed der hun bedreigde dood.

„Wy, vruchten van hun koets, wy, spruiten uit hun lenden,
„Wat zagen we op die stond, daar zy zich dalwaart wendden!
„Onzalig Oudrenpaar, hoe bleef uw kroost verstomd!
„Nog hoor ik 't bliksemvuur dat door de wolken gromt,
„Waar nooit dan Englenzang den weêrklank had doen hooren
„Der Hemelmelody van de onbevlekte Choren.
„'t Was of ons Paradijs, al schuddende op zijn' grond,
„Verbrijzelde op de puin van 't lager wareldrond.
„'t Was vuur, verterend vuur, met buldren, kraken, donderen,
„Met rook en zwavelvlam, dat Eden af moest zonderen;
„'t Was stikdamp, dien de hel van ondren opjoeg, om
„Ten muur te strekken van der zaalgen heiligdom.
„'t Ontzag, de vrees, de schrik, hield tong en oog gebonden.
„Wy strekten de armen uit, of wy ze omhelzen konden.
„Ons harte vloog hen na. — Vergeefs! een zwarte nacht
„Verzwolg het dierbaar paar dat ons had voortgebracht.
„Hoe schetse ik u den staat van ons, ontzette telgen!
„Gods Almacht daalde omlaag met alverwoestend belgen!
„Wy sidderden, van liefde en deernis aangedaan,
„Maar offren ons gevoel, en bidden zwijgend aan.

77 van dat *oogenblik* zijn

„Ja, heel de schepping zweeg, en cederstam en heester
„Hing loverkruin en tak om 't jammer van zijn' meester;
„Het paradijsooft bleekte, en 't vooglenzangchoor zweeg,
„Dat dwars door 't bladgewelf ten hoogsten hemel steeg.

„Ik maal u 't ijslijk niet van Adams aardrijkploegen;
„Zijn leven niet, verteerd in 't rustontbeerend zwoegen;
„Noch 't scheuren van den schoot dier Moeder, die haar leed
„Met dubblen weêrzin torschte om 't geen zy zich verweet.
„Gy kent hun echt-, en wee-, en rouw-, en moordgeschichten,
„Hun uitzicht, en hun troost in wrange levensplichten,
„Hun jamm'ren, met één woord; en waarom die herhaald!
„ô Oogenblik van lust, wat werdt gy duur betaald!

„Maar, dierbre Elpine, ik heb nog andre ramp te melden.
„'t Waar weinig, zoo de ploeg moest snijden door de velden,
„En 't voedsel, door de spa' gedolven uit het zand,
„De prijs des arbeids was van de onvermoeide hand.
„'t Waar weinig, van een' grond, met bloedzweet overdropen,
„Den mondvol smaakloos brood voor pijn en angst te koopen:
„Maar 't lichaam-zelf ontaarde, uit groven klei gevoed,
„Verdierlijkt, en hersteld uit rund- en lamrenbloed.
„'t Verloor den hemelgeest, die 't eenmaal door mocht stralen,
„'t Oorspronklijk weefsel zelfs, in 's aardrijks woeste dalen,
„Die veêrkracht, die 't verhief en uitbreidde in de lucht,
„En 't nam die logheid aan, waar onder 't velddier zucht.
„Wy mogen, met een lijf, uit fijner stof geweven,
„Op d' adem onzer borst door lucht en ruimte zweven,
„En zwieren naar 't ons lust, verheven op den stroom
„Des Ethers, heemlen door, tot 's werelds buitenzoom
„En waar 't oneindig NIET de nooit beklimbre bogen
„Van 't levenvol Heelal met nevels houdt omtogen.
„Wy spannen 't lichaam uit, en schenken lucht en licht
„Een' doorgang, die 't verbergt voor aangreep en gezicht:

119 (oorspr.) Hun jammer — 124 (oorspr.) des arbeids waar — 127 ontaarde: zoowel het handschrift als de beide drukken hebben deze fout. — 133 (var.) met een leest — 136 (oorspr.) 's warelds — 138 (var.) heeft omtogen

„Of doen het, meer verdikt door stoflijk samentrekken,
„En, weer biên aan 't gevoel, en, 't oog ten voorwerp strekken,
„Gelijk ik thands aan U my aanbiê, schoone Maagd.
„Zoo zag, zoo minde ik u, daar gy te rusten laagt,
„Voor u onzichtbaar, tot, van heete drift aan 't blaken,
„Mijn ziel zich uitstortte op uw' boezem, op uw kaken,
„In kussen, daar uw hart onwillig deel in nam.
„Maar ach! wat schetse ik u den oorsprong van mijn vlam!
„Hoor eens de strenge wet des Hemels. — Afgesneden
„Van 't Godlijk menschenkroost, bewoners van zijn Eden,
„Bleef Adam nog de schuts der Englen toegezegd,
„En, by die Englen, ook der spruiten van zijne echt.
„Wy zweefden om zijn koets, die van de lamm'renvachten
„Gespreid was, die zijn hand op 't veldaltaar moest slachten
„Als 't eerste zuiglam blaatte aan moederlijke speen,
„En smolten onze beê met zijn gebed in één.
„Wy waakten by zijn' slaap, en telden, by 't ontwaken,
„De zuchten, die zijn borst aan Evaas borst mocht slaken,
„En samenklotsen met de snikken van haar hart.
„Wy hoorden 't noodgeroep by Evaas barenssmart,
„En hielden, onbemerkt, haar kniën onder 't kermen,
„Of steunden 't wringend lijf, en vingen 't kroost in de armen,
„Dat eens de onzalige aard die 't in zijn kommer voedt,
„In weêrvergelding, met zijn lijken spijzen moet.
„'t Gejammer by de dood diens Abels, dien Gods liefde
„Ter dood voerde, als hem 't staal zijns woesten broeders griefde,
„Klonk ons in de ooren en doorsneed ons 't ingewand:
„Maar 't was ons niet vergund, de kinderlijke hand
„Den vader of zijn kroost ooit zichtbaar toe te strekken.
„Hy stierf. Ik zag het zand zijn zielloos rif bedekken.
„'k Zag zes geslachten na hem opstaan, en vergaan.

142 ten *rustp*(unt?) — 149 (oorspr.) Hoor eerst — 155 (oorspr.) Toen 't eerste — 159 En samen*schokken* met *het* snikken — 163, 164 *Dat eens de onzalige aard bespatten met zijn bloed Of tot haar jongste stond met lijken voedren (dekken) moet.* (var.) Dat eens des aardrijks rug, die 't zoo bekrompen voedt Ter weervergelding met zijn lijken welven moet — 165 (oorspr.) den dood

„Maar de aard nam middlerwijl een ander aanschijn aan:
„De velden tooiden zich, dank 's stervlings rustloos wroeten!
„De dalwind scheen allengs zijn' adem te verzoeten;
„De zon, met minder gloed te drukken op het hoofd,
„Terwijl zy eetbaar kruid en volle halmen stooft.
„De lucht, van bloem en plant met nieuwe geur doortogen,
„Werd zachter; en 't gedierte, in 't menschlijk juk gebogen,
„Verloor zijn' schuwen aart, werd minzaam en gedwee,
„En gaf, in 's menschen dienst, verlichting aan zijn wee:
„'t Gevogelt'-zelf, gelokt door de uitgeworpen koornen
„Des akkers, zocht zijn hut, en hupte door de doornen;
„Gaf voor zijn slaapsteê dons, en zong zijn zorg van 't hart;
„Of zalfde door 't muzyk de reeds verdraagbre smart.
„Ja 't scheen, of Adams val door heuvels en valleien
„Het Eden, hem bestemd, op 't aardrijk uit moest breien.

„Doch, Adam was geweest; zijn weêrhelft daalde in 't graf,
„En brak den band der aard met Edens burgren af.
„Ons, meer verheven tak der zwakker menschlijke orden,
„Was 't broederlijk geslacht allengskens vreemd geworden.
„De stervling werd steeds meer vertrouwlijk met zijn lot,
„En wischte 't denkbeeld uit van Englendom en God.
„Wy vonden 't grover hart van onze stamgenoten
„Voor d' invloed onzer zorg vereeld en toegesloten:
Wy gaven 't de Almacht op, en, aan Heur eer verknocht,
„Niet een, die Adams kroost op 't aardrijk meer bezocht!

„Nu rezen moord, geweld, en bloeddorst! — 's Afgronds Koning
„Sloeg de ijzren valdeur op der Helsche gruwelwoning,
„En aâmde een pestdamp uit die alles overtoog!
„Ja, de aarde werd een poel, afzichtlijk in ons oog.
„Men zag 't verdwaasd geslacht, zijn' Schepper afgevallen,
„Dat Goden zocht om laag, gehuisd in aarden wallen:
„Hun kniên bogen voor 't gewelfde firmament;

183 Gaf *pluimen* voor — 184 Of *t* zalfde — 187 (oorspr.) Maar Adam — 191 werd *allengs* — 197 *gruwlen*

„En, die hun 't aanzijn gaf, in blinde drift, ontkend.

„Een enkle tak hield stand in de algemeene boosheid.
„God zag 't, en stelde een perk aan 't woên dier zinneloosheid.
„Zijn Engel daalde en riep! en 't waardig kroost van Seth
„Bekeerde, of hield zijn ziel dier gruwlen onbesmet,
„En zocht zijn' Schepper weêr, geloovend, brandend, hopend.
„Nu scheen ons de aaklige aard weêr dierbaar en geopend:
„Nu dwaalden we op een nieuw zijn ruime vlakte door;
„En 't menschdom kwam in eens ons weêr beminlijk voor.

„'t Was, ja, de tijd niet meer, dat Adam, forsch van spieren,
„Den nek bedwingen kon der ongetemde stieren,
„Den leeuw zijn kaken brak, den groven elefant
„Voor 't dreigen siddren deed van de opgeheven hand:
„Dat Eva, als vorstin, den tijger aan haar voeten
„Zag knielen, 't pantherdier haar siddrend kwam begroeten;
„Dat de arend uit de lucht zich neêrvlijde aan heur schoot;
„En de aanblik van haar oog, wat adem had, gebood.
„Doch 's menschen heerschappy, in enger kring omschreven,
„Leed door verzwakking niets, maar werd door geest gesteven,
„En 't schouwspel van zijn Rijk was Englen toezicht waard:
„Ja, 't scheen dat God in hem zich zetelde over de aard.

„Beklaaglijk was 't gezicht, ja, Goden-zelv' beweenbaar,
„Dier schoonheid, die 't volmaakte, aan 't sterflijke onvereenbaar,
„Aan dier- en plantaard huwde, en Godlijk samensmolt,
„Als watervloeibaarheid tot diamant gestold.
„ô Eva, kunstgewrocht der Godheid, voor wier oogen
„Gods Englen, als voor God, vernietigd nederbogen,
„En sluiers zochten om dien gloed te wederstaan
„Die uitstroomde uit uw schoon! hoe greep u 't jammer aan!
„Geen roos verwelkt zoo snel, gebroken van haar stengel!
„Hier schreide en Cherubijn en afgevallen Engel!
„Ja, Satan-zelf werd week, en voelde om u, berouw.
„Der schepping heerlijkheid, wat is zy, dan de vrouw?

211 (oorspr.) vlakten — 235 (oorspr.) de Vrouw!

„Ach, bloemen van den grond! ach paauw- en fenixvederen!
„Wat zoude uw vroeg verval de vaste ziel vertederen!
„Wat zijt gy? siersels, maar geen deel-zelf, waar het hart
„Aan wortelt! Eva, ja, gy wierdt der Englen smart!
„Hoe zagen we uw albast verrimplen en verschroeien!
„Hoe 't morgenrood der kaak, zoo schittrend eens in 't gloeien,
„Verduisterd, weggewischt! het oog van glans beroofd,
„En 't stralend zonnegoud verzilverd op uw hoofd!
„Hoe 's levens welbron aan uw' boezem, uit wier togen
„Wy eens de Onsterflijkheid en Englenfierheid zogen,
„Verdroogd, verflenst! Ai my, wat wierd die volle borst?
„Een stroobosch, door den staf des jammers uitgedorscht!
„Een nevel overtoog, een wreede worm verknaagde
„Het Godlijkst in 't Heelal, waar op ooit zonlicht daagde.
„Ja, Evaas ouderdom was aller Englen straf,
„En trok ons oog en hart van aard en menschdom af!

„Dan, zachter, teêrder lucht, met balsemende geuren
„Doortrokken, sints 't gebloemt' den schedel op mocht beuren,
„Bedekking van het kleed, van 't hagelkeerend dak,
„Voor Zomers roostend vuur en winterongemak,
„Een stiller levenswijs, aan haard en huis gebonden,
„Genoegens, die het hart in 't lijden, sterken konden,
„Ja, 't slijten van dien rouw, die 's lichaams bloei verslindt,
„En, 't geen gewoonte aan 't leed, in 't leed behaaglijk vindt;
„Dit al, was vruchtbaar, en, vereenigd in vermogen,
„Herriep de roos der wang, de morgenstar der oogen,
„'t Aanlokkend lipkoraal, 't yvoor van arm en hals,
„En 't donzend wolkensneeuw van 't golvend boezemmalsch.

„Een deel van Edens teelt, gewoon zich te onderscheien
„Als 't Godlijk menschenkroost, zag Kaïns dochters reien,
„En 't sloot zijn boezem niet voor hare aantreklijkheên:
„Het Eden, 't Englendom, de Hemel, God, verdween!
„Elpine was nog niet; en echter, zy bezweken.

243 (var.) afgewischt — 250 (var.) ooit het zonlicht — 253 *balsemrijke* — 258 *streelen* konden — 266 godlijk *Adamskroost;* de 2e druk heeft: Kaïns dochters, reien,

„Zy vielen op die prooi, als in dees lager streken
„De havik op de duif. Vergeefbrer lust voor 't minst,
„Dan blozende appels, of gevaarlijke overwinst
„Van kennis, ons te hoog, vervoerde ons. Ach, Elpine!
„Hy weet het, die ons kent, de vleklooze Ongeziene;
„'t Was alles weggesleept, betooverd, zich ontvoerd;
„En de Engel zweeg in 't hart, door 't maagdlijk schoon geroerd.
„Nu was hun Paradijs op 't aardrijk, en ze omvingen
„Wat de aarde hemelscht had, en teelden stervelingen!
„'t Ontzachlijk Reuzenvolk ontsproot uit deze min,
„En nam in luttel tijds den hooger berggrond in.
„Zy, mengling uit het zaad van tweederlei geslachten,
„In 't sterflijk lijf voorzien van meer dan stervlingskrachten,
„En blakende in het hart van dien ontembren moed,
„Die Englen, Goden toont, als d' oorsprong van hun bloed!

„Elpine! melde ik u den overmoed der rooveren?
„Gy zaagt de helft der aard door hun geweld veroveren;
„Wat weêrstond, neêrgeveld, verdreven, of vergaan.
„Gy-zelv naamt in hun wieg de wreede kluisters aan,
„Als woeste Ramanoth van Nob- en Gezerstroomen
„Zijn Leeuwenspitsers dreef naar Bethurs balsemboomen,
„En de Ur, met bloed gemengd, de lijken zeewaart joeg,
„Van daar 't verwoestend heir zijn' groenen zoom besloeg.
„Ja 't aardrijk is te kleen, om onder hen te deelen;
„Hun zucht is, meester zijn, en heerschen, en bevelen,
„En ach! dit-zelf is niets voor de eensontruste ziel.

„Van toen de vrome Seth zijn schreiend kroost ontviel,
„Vergat ik de aarde, en zocht in 't altijd bloeiend Eden
„'t Genieten mijns bestaans in d' uitvloed der gebeden,
„En 't streelende onderhoud van 't hooger Geestendom.
„Doch eindlijk trof 't geruisch van Arbals reuzendrom
„Den Hemel, en ook ons in 't stoorloost onzer dreven. —
„De ontzachbre Michaël had d' arm reeds opgeheven;
„Reeds blonk de bliksem ter verplettring in de vuist

289 (oorspr.) Rhamanoth — 295 (var.) eensverzade

„Eens Engels, en heel de aard ware op die stond vergruisd,
„Had niet de Serafijn die vóór het Hemeldonderen
„Der vrome zuchten in zijn reukschaal gaârt van onderen,
„En de uitverkoornen op zijn vingren telt, den slag
„Verbeden, en God-zelv' bewogen tot verdrag.
„Wy hoorden in den Hof den voorknal van 't ontbranden;
„Den kreet der Geesten, die, met opgeheven handen,
„Ontzett'en van den schrik, reeds daavrend door 't Heelal,
„En afgebroken door hun dankend juichgeschal.

„Wy deelden in dien dank; ons hart versmolt en weende:
„'t Gevoelde, welk een band, en ons en de aard, vereende,
„En nooit beproefde ik zoo de teêrheid van dien band.
„Een dorst, haar weêr te zien, beving my 't ingewand.
„Wat zag ik —? Moedwil, moord, verdrukking, dartelheden.
„Hier, de onschuld, zwak van teelt, door overmacht vertreden;
„Daar wulpsche geilheid, die en ziel en lijf verslond;
„En arglist, met geweld en onrecht in verbond.
„Ginds gruwbaar ongeloof met bygeloof gesteven,
„En God verlochend om voor 't ijdel niets te beven;
„Of de inspraak van het hart versmoord door razerny
„Van driften; ja, de deugd gedoemd als huichlary.
„Ik ging! — Maar ach! Elpine, ik voelde my gekluisterd
„Door wondre tooverkracht. Mijn oog was als verduisterd;
„Mijn hemelsch lichaam werd getrokken naar deze aard: —
„'k Had (Hemel!) 'k had Elpine, en menschlijk, aangestaard.
„Haar oog, haar houding, ja de lucht-zelfs die ze omzweefde,
„Waar in zy adem vond, door wie haar boezem leefde,
„Was Godlijk in mijn oog, en bond my als den steen.
„Volschoone, ik minde, en ach! mijn laatste heilzon scheen!

„Elpine, u heugt de dag, dat eenzaam, droef, aan 't dwalen
„En zichtbaar voor uw oog, mijn oor de nachtegalen
„Beluisterde in dit woud. Het maanlicht scheen, als thands,

304 (oorspr.) dien stond — 306 (oorspr.) Der vromen zuchten — 316 (oorspr.) hen weer te zien — 318 (var.) Hier onschuld, zwak van teelt en: laag van stam — 329 *waar ze in zweefde* — 335 (var.) in het woud

„In statelijke pracht aan de onbewolkte trans,
„Maar half bezwemen naar het Oosten. 'k Zag u weder.
„Gy knielde op 't graauwe mosch, en zeegt in weemoed neder,
„En stortte tranen, die geen Engel ooit moest zien
„Of, meer dan Engel zijn, ja meer dan God misschien!
„Ik nader, en — ô God, Gy zaagt het, ben ik schuldig,
„Wanneer ik in uw werk uw blijkbre Godheid huldig;
„Aanbidde, en neêrstort, en in de onmacht van mijn' gloed
„My-zelv' en u vergeet, en aardsche lusten voed'?
„Elpine, 't was geen kus, in sluimring opgedrongen!
„'t Was, van uw maagdlijk hart de grendels afgewrongen!
„'t Was 't onbegrijplijk, dat geen Engel smaken mocht;
„En, voor den hemel zelfs niet duur genoeg gekocht.
„Geliefde, sints dat uur, en wat dat uur u kostte,
„Wat leed ik, eer mijn hart zich 't wondre raadsel loste,
„Om eeuwig de uwe — ja, voor eeuwig u te zijn;
„U (sterflijke), in mijn' arm, en zonder einde, mijn!" —

„Ik de uwe, en eeuwig! Gy, ô Engel uit den hoogen,
„My sterflijke...? ach, laat af! (Dus roept zy, teêr bewogen).
„Neen, tot dien oogwenk slechts zij 't leven my verlengd,
„Dat dees mijn zwangre schoot den moederplicht gehengt.
„ô Drukk' de onnoozle vrucht, my spartlend tegen 't harte,
„Mijn borst, mijn lippen eens, en sterve ik dan van smarte!
„En gy, verlaat my; gy, ô voorwerp al te waard!
„Laat me over, 't is mijn lot, aan de op my wachtende aard.
„Haar moet ik met mijn bloed, als met mijn tranen baden.
„'k Behoor haar: 'k ben, als zy, met 's Hemels vloek beladen.
„Die drukt my. Vlied me, ô vlied, of, neem my 't levenslicht
„Dit uur zelfs, en met een' aan 't ongeboren wicht!
„Wat zoude 't door zijn lach my 't moederwee verzoeten,
„Om, nog, by Adams val, ook ons vergrijp te boeten? —
„'k Verwijt u niets, maar — vlied me, en laat my ademtocht;
„En dan, dan danke ik 't lot; het heeft mijn ramp volwrocht." —

Zoo spreekt ze, en scheurt zich los, en rukt met woeste vingeren

346 *aan* uw

De vlechten uit het hoofd, terwijl haar leden slingeren
En schudden. Ach, zy vliedt, maar stort, op d' eersten tred
Den Jongling weêr in d' arm, als van een schrik verplet.
„Onnoozle (roept zy uit), ik ging u dan verlaten!
„Ik wilde u — minn'lijkste, ach! vermocht ik u te haten!
U, die my liefde zwoert, my weêrvindt in mijn' rouw,
„En zelfs uw Eden liet, voor my, onzaalge vrouw!
„Neen, spreek, ik hoor u. Spreek! Hoe God en vloek verbeden?
„Hoe, my, aan 't graf verwant, vereenigd met dat Eden?
„ô Zoo mijn bloed.. de dood.. Ja, 'k wensch haar te ondergaan;
„Indien ik aan uw zijde eens juichend op mocht staan!
„Ach, had des Hoogsten gunst u daar toe uitgelezen,
„Om Heiland van Elpine, en — haar Gemaal te wezen!" —

„Ja (zegt hy) 't is beslist, Elpine! 'k Zweer by Hem
(En dees ontzachlijke eed geev' aan mijn opzet klem!)
„By Hem, wiens raadsbesluit, nooit wanklend of verwrikbaar,
„Ook Geesten siddren doet, aan heel de schepping schrikbaar.
„Ik zweere 't by uw schoon, by mijne onbluschbre vlam:
„Ik voere u 't Eden in, dat Hy uw' oudren nam.
„Het kroost der Englen zal met dat der stervelingen
„Niet wriemlen over de aard met eeuwig handenwringen.
„Zij Adam om 't vergrijp eens oogenbliks gedoemd,
„Met wat zich naar den naam van doemling Adam noemt;
„Zij, wat zijne aardsche koets aan 's aardrijks vloek mocht geven,
„Tot banneling geteeld, en om als hy te sneven!
„Ons, afkomst van den Vorst, gesteld in Edens rijk,
„Van Adam, nog oprecht, zijn' Schepper nog gelijk,
„Ons treft die vloekspraak niet van 't schendig overtreden;
„Ons kroost behield zijn recht op 't eeuwigbloeiend Eden,
„Dat graf noch jammer kent; (aanminnige!) en die schoot
„Die Englen telgen geeft, behoort niet aan de dood.

„Gy siddert! hoor my uit. Die forsche Reuzenkrachten,
„Die armen, afgericht op dier- en menschenslachten,

372 (oorspr.) van den schrik — 394 Tot banneling *gedoemd*, *gevormd* — 399 Dat *dood* — 402 (var.) armen, lang volleerd in

„Die boezems, van een bloed als 't Englendom doorstraald
„Maar minder week dan wy, en voor 't gevoel verstaald;
„In 't kort, dat fier geslacht, dat alles kan bedwingen,
„Is voor deze aard te groot, te groot voor stervelingen.
„Het lot der dierbre vrucht, die my uw schoot belooft,
„Verbindt me aan hun belang. Ik stel my aan hun hoofd:
„Hun zal ik, en die Gâ, die 'k eeuwig zal beminnen,
„Het erfgoed van hunn' stam, het Paradijs herwinnen."

Hy zweeg. De schoone beefde, en zag zijn aangezicht
Betrokken, en de glans van 't hem omvloeiend licht
Op 't heldre voorhoofd als een avondstond verbleeken.
Zijn stem verloor allengs haar melody in 't spreken,
En nam een schorheid aan, als in de keel beklemd.
Zijn open oog vertrok, en wemelde onbestemd,
In blikken, die, of 't waar, het daglicht niet verdroegen;
En 't hart verried eene angst, die heel zijn borst deed zwoegen.
't Zij dat de Godswraak, door die stoute taal verstoord,
Hem aangreep op de stond, of 't uitgesproken woord
Den boezem siddren deed die 't voortbracht, en vertsaagde,
Of 't innig plichtgevoel aan 's levens ader knaagde;
't Zij dat de Godheid-zelv dien invloed wederhield
Die 't hemelzalig mensch- en englendom bezielt;
Iets schriklijks scheen in eens zich op 't gelaat te spreien.
Elpine schokte, en wilde, en ach! zy kon niet schreien.
Haar tong verstijfde. In 't eind, „O (riep zy), mijn gemaal,
„Wat doet ge, en welk bestaan! Wat schrikbre bliksemstraal,
„Wat donder op dit hart! ô laat my, laat my sterven!
„God leeft, Hy, eindloos goed, ook hun die Eden derven!
„Hy weegt ons noodlot met zijn vaderlijke hand:
„Hem drage ik me op, en hoop, hoe streng Hy vierschaar spant.
„Hoe wilt gy 't droef vergrijp verdubblen van onze Ouderen?
„Hoe Satans eeuwgen vloek u laden op uw schouderen;
„En moet de Hemel hier een' tweeden opstand zien
„Die de Almacht naar de kroon... Wat zegge ik, die misschien

406 (var.) Is dit verblijf — 411 *Elpine* beefde — 412 (oorspr.) den glans — 415 als *wierd* — 423 *Of* dat — 433 *Hoe!* wilt gij — 434 *Hoe!* Satans

„Geheel het menschdom, in dien gruwelbond begrepen,
„In 't eindeloos verderf onredbaar meê zal sleepen!
„Te rug, mijn eenigste! Keer weder tot u-zelv'!
„Ja, Lucifer bezweek aan 't Hemelsche gewelf;
„En gy, des menschen kroost, omstuwd van sterflijke armen,
„Bestrijdt Gods vonnis? — Neen, toon deernis, toon erbarmen,
„Toon liefde aan uwe Elpine, aan haar, die om u lijdt,
„Wie ge alles, wie ge meer dan zelfs Gods almacht zijt!
„Ja, 'k veins niet; heel mijn hart, mijn ziel, mijn gantsche wezen,
„Hangt thands aan u, aan u. Wat heeft dit hart te vreezen,
„Daar 't graf nog openstaat en God ontferming biedt?
„Maar neem, ô neem mijn ziel die dierbre toevlucht niet.
„Neen, de Almacht heeft voor ons, in Adams doem verstoten,
„Voor 't kroost van onzen schoot, uw Eden toegesloten;
„Wy erfden vloek van hem, ellende, en ramp, en graf,
„Niets hoogers: maar — één hoop, één uitzicht by die straf.
„Die hoop is Gods genâ, verlossing, en herstelling!
„Verbeiden wy, getroost, in de engste zielsbeknelling!
„Verbeiden wy het uur, dat Gods geheimenis
„Onthuld, en in de ry der toekomst zeker is.
„Dit erfdeel van mijn vrucht zij nimmer opgegeven!
„Dit zal zijn Eden zijn, dit is zijn eeuwig leven!
„Voor u, keer weder, val Gods grimmigheid te voet!
„Boet voor uw opzet, keer Zyn wraakvuur eer 't ontgloed'!
„Vergeet voor eeuwig die u minde, die gy 't harte
„Verscheurde, en in 't heelal geen' balsem voor haar smarte,
„Geen troost meer, overliet. Ja, dat ik 't u bezweer'!
„Verplet Gods wraak me, en u, ziet gy my immer weêr!"

Zoo spreekt ze en ijlt vol drift den Jongling uit zijne oogen.
Hy stond, een rots gelijk, ontbloot van denkvermogen,
Beweging, en gevoel; en, had de hooger kracht
Der Geesten, onbekend aan 't stervend Aardsch geslacht,
Hem 't hoofd niet opgebeurd, zijn lenden niet gesteven,

444 (oorspr.) Wien ge allen, wien ge meer — 447 Daar 't graf *zich* open*sluit* — 448 (var.) Maar sluit, o sluit — 452 (oorspr.) een uitzicht — 456 (oorspr.) Onthult (var.) maar in — 460 keer zijn *bliksem*

En spier en zenuwdraân een' nieuwen steun gegeven,
Hy waar bezwemen, en het aardrijk had voor 't eerst
Onsterflijkheid gezien, van 't kil der dood beheerscht.

Nu zag de morgen uit. 't Gevederd choor ontwaakte;
Het West verzwolg de nacht: het schittrend Oosten blaakte.
De Wachter van het licht, heraut der uchtendstond,
Had reeds door Beth-urs dal den nieuwen dag verkond,
Om 't vadzig menschdom tot den arbeid aan te manen,
En 't veldkruid beurde 't hoofd uit de uitgestorte tranen
Des nachtdaauws, dien het licht in nevelen verhief.
Elpine voerde in 't hart haar nimmer heelbren grief
Door 't bloeiend palmwoud rond, dat Arbals zandvalleien
Omarmde, en schaduw gaf aan Nivals rundrenweien,
Tot daar het eikenbosch zijn kruin boorde in de lucht,
En 't koelend windtjen zocht dat uit het Westen zucht.

478 *hief het* hoofd — 479 (oorspr.) die het licht — 482 *runddierweien*, *kemelweien*

SINT-ALBAAN [1]).

Ziet, ziet gy dat Burchtslot, zoo vast en zoo hoog?
En ziet ge die Jonkvrouw met tranen in 't oog?
En ziet ge dien Pelgrim van 't Heilige land?
Dien hoed met die schelpen, dien staf in zijn hand?

[1]) De tekst is uit: „Krekelzangen. Rotterdam. J. Immerzeel Jr., 1822—1823, dl. II, bl. 65 vlg. De hieronder volgende lezingen zijn uit het oorspronkelijke handschrift van Bilderdijk, berustende in de bibliotheek der Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam. (Catalogus handschr. dl. C).

1 ge — 4 met die mossels

„Gy Pelgrim van 't Oosten, ik bid u, hou stand!
„Wat brengt gy voor nieuws uit het Heilige land?
„Hoe gaat het met de oorlog daar over het meir?
„Hoe maakt het onze adel, betracht hy zijne eer?" —

„'t Gaat wel met onze oorlog in 't Heilige land:
„Reeds viel ons Napluza, reeds Rama in hand.
„Onze adel is moedig, gelijk hem betaamt;
„Het Kruis is verwinnend, de Maan wordt beschaamd." —

Een goudene keten (een gift voor een Vorst!)
Met parels doorschakeld, hing af van haar borst:
„Och, Pelgrim (dus zegt zy, en werpt hem die om,)
„Heb dank voor die troostmaar, waardoor ik bekom!

„Maar Pelgrim, ai meld my! ook hebt gy misschien
„Graaf Albert, den dappre, by 't Leger gezien.
„Als 't Kruis overwon en de Maanstander dook,
„Was hy niet de voorste, en de zegenrijkste ook?" —

„Och, Jonkvrouw, het knopjen groent lief aan den boom;
„Het water is helder als 't welt tot een stroom;
„Uw burchtmuur staat stevig; en hoog zweeft uw hoop;
„Maar alles is vatbaar voor ramp en verloop.

„De knopjens verwelken; de donder ontbrandt,
„En laat van den burchtwal slechts puinhoop en zand;
„De stroom raakt vermodderd; de hoop heeft gedaan. —
„Graaf Albert — nam ketens — op Libanon — aan." —

Nu schudden haar kniën, heur blosjen verschiet;
Maar liefde doorvlamt haar, dus weifelt zy niet.
„Mijn Albert (dus zegt zy), de mijne voor God!
„Ik red u voor eeuwig, of deel in uw lot."

10 (oorspr.) Reeds hebben wij Rama en Napluus' in hand — 19 Maanstandert — 32 red u voorzeker

Fluks tuigt zy een ros met gevleugelden voet;
Fluks grijpt zy een slagzwaard dat dorst heeft naar bloed;
Fluks scheept ze in een vaartuig met goud overhoopt,
Op dat zy Graaf Albert de vrijheid herkoopt.

Doch weinig denkt Albert aan haar die hem mint,
Of wat hem als Christen of Ridder verbindt.
Een Heidensche schoonheid wischt alle drie uit,
Des Sultans van Jaffa bekoorlijke spruit.

Hem trof, van haar opslag het vlammende git,
De raafzwarte hairvlecht op 't boezemsneeuw-wit,
De zwellende heupzwaai in Oosterschen zwier;
Hy zag die, en stond op den aanblik in vier.

Dit gitzwart verdoofde dat teder geweld
Der oogen vol Hemel waar 't hart in versmelt;
't Ebeen van die hairlok het golvende blond,
Waar 't hart van den minnaar zijn kluisters in vond;

Die statige wending der rijkste gestalt',
De tengere rankheid die 't Westen gevalt!
Die hemel der oogen, die kluisters van goud,
Verdwijnen aan 't harte, voor 't Vaderland koud.

Straks hangt hy met de oogen aan de edele maagd;
Met oogen, waar 't hart in, om wedermin vraagt.
Zijn lippen besterven! dat hart brengt het uit,
En 't hare verstaat hem, en wenscht zich zijn Bruid.

„ô Christen (dus sprak zy) gy dingt naar mijn min!
„Drie zaken begeer ik, zoo willig ik in.
„Eerst zult ge u bekeeren tot onze Moskee;
„Dit zult gy, ter liefde van Zulimaas beê.

„En dan zult gy treden in de eenzame grot,
„Voor 't heiligend geestvuur, der Kurdmannen God,
„Drie nachten doorwakend, aandachtig en stil,
„Dit zult gy verrichten om Zulimaas wil.

44 zag dit — 49 (oorspr.) schoonste gestalt — 63 (var.) eerbiedig en stil

„En dan zult gy yvren met schild en rapier,
„Om Franken en Christnen te drijven van hier.
„Wanneer dit verricht is, alsdan en niet eer,
„Ontfang ik u willig tot Man en tot Heer.” —

Straks smijt hy, op 't woord dat de schoone hem gaf,
Zijn Ridderschap, Kruisschild, en degenkruis af;
Verloochent den Heiland in wien hy gelooft,
En zet zich verbijsterd den tulband op 't hoofd.

Hy gaat onbekommerd en dringt in de grot
Door 't ijzergeknitter van grendels en slot.
Hy waakt tot het daglicht; niets wordt hy gewaar,
Dan 't flikkren der vlam op het steenen altaar.

De Maagd was verwonderd; de Sultan niet min:
Het Priesterdom waant daar een tooverkracht in.
Men zoekt, en — men vindt in een plooi van zijn kleed,
De rozenkrans waar hy zijn beden by deed.

Hy gaat weêr en waakt in de holle spelonk.
Nu hoort hy gejammer en stormwindgeronk:
Maar alles op afstand, en 't naderde niet;
En 't branden der vuurvlam is al wat hy ziet.

Luid morden de Priesters; de Sultan verstomt;
Nu worden er rijmen en vloeken gebromd.
Men zoekt aan zijn lichaam, en vindt op zijn hart
Een kruis dat by 't doopsel hem ingedrukt werd.

Men snijdt dit zorgvuldig en pijnelijk uit.
Hy keert in het hol, en een fluistrend geluid
Verrast hem by de intreê. Het was het Vaarwel
Dat de Engel hem toeriep, nu buit van de Hel!

Ach, de Engel, zijn wachter, van 't wiegjen af aan, —
Die immer getrouw aan zijn zy had gestaan, —
Zijn Leidsman ten hemel, verlaat hem met smart;
En de aakligste ontroering bevangt hem om 't hart.

Nu stopplen zijn hairen en rijzen van schrik.
Hy deinst en bedenkt zich, en woest is zijn blik.
Maar neen, hy verhardt zich: hy nam zijn besluit,
De Schoone begeert het, hy voert het ook uit.

Naauw over den drempel van de innigste cel,
Omgeeft hem de draaiwind der Macht van de Hell'.
Het rammelt en davert, en in dit gerucht
Verschijnt nu de Vuurgeest op vleugels van lucht.

De rots sloeg aan 't loeien, waarheen hy bewoog:
De vlam op het outer verhief zich om hoog:
De bergen ontborsten en schroeiden het kruid,
En riepen aan 't aardrijk den Vlammenvoogd uit.

Onmeetlijk in grootte, wanschapen van vorm,
Is 't weêrlicht zijn adem; zijn stem is de storm.
De pols van Graaf Albert hield regel noch slag,
Wanneer hy den Vuurgeest in 't aangezicht zag.

Zijn hand hield een sabel, doortinteld van 't vuur;
De Libanon schokte met burchtgrond en muur;
„Neem (sprak hy) dit staal, dat u alles verneêrt,
„Zoo lang gy niet weder den Kruisgod vereert." —

Eerbiedig ontfangt hy, geknield in het zand,
't Omwolkte geweer uit de omnevelde hand.
De vuurvlam verflaauwde, de donder deinsde af,
Daar 't spook op zijn luchtwiek den tempel begaf.

Nu wapent zich Albert by 't Heidenenrot;
En strijdt tegen vrienden, Verlosser en God.
Geen kracht, die de kracht van zijn wapen gelijkt!
De Zeismaan herstelt zich! de Kruisvaan bezwijkt.

Voor Libanons bosch tot aan 't Westersche meir,
Dreef de aard in één bloedbad van 't Christenenheir,
Tot Boudewyn-zelf, uit Jeruzalems vest,
Hem tegen kwam trekken, tot weêrstand geprest.

125 Van Libanons

Men hort met de lansen verwoed op elkaâr;
Trompet en tymbalen verdoven 't misbaar;
Maar Albert werpt ruiters en paarden omveer,
En Boud'wijn, de Koning, bezwijkt voor zijn speer.

De Koning zinkt ruglings en schokt in de zaâl;
Zijn bloed sijpelt neêr door de voegsels van 't staal;
En eer hy zich weder ten afweer verheft,
Zwaait Albert den sabel die zekerder treft.

Daar heft hy zijn vloekzwaard den Vorst boven 't hoofd,
En 't had dien voorzeker de hersens gekloofd,
Maar 't zwaard van een Paadje die tusschen hen snelt,
Houwt dwars door zijn tulband met mannengeweld.

De slag was zoo hevig dat Albert zich boog,
En 't Kruisschild des Konings hem schitterde in 't oog.
Bedwelmd en onwetend van 't geen hy bestond,
Ontglipt hem 'ô Jezus' den bevenden mond.

Het zwaard gaf een zucht en zijn vloekkracht verdween.
Het vloog uit zijn vuist, en men weet niet, waarheen.
Doch (zegt men) een Poeldraak der zwavelvuur-kom
Bracht daadlijk het lemmer den Vuurgeest weêrom.

Hy beet op zijn tanden, en sloeg met zijn hand
Den moedigen Paadje ten zaâl uit, in 't zand.
Daar rolde de helm en het aanzicht was bloot;
En, eer het nog de oogen voor 't levenslicht sloot,

Zie daar blonde lokken, bevlekt met haar bloed,
En waterblaauwe oogen, die vonklen van gloed;
En 't maagdelijk aanschijn, den minlijken mond,
Die eenmaal zijn hart aan Klaudina verbond!

159 Klaudine

Zy, die tot zijn redding uit boeien en nood,
Geen zeegevaar schuwde, geen onheil of dood!
Die schoone, die hy met zijn God had verzaakt,
En die van zijn hand hier de marteldood smaakt!

„ô Gruwel!" Dus zucht hy. Versteend staart hy ze aan,
En voelt zich den boezem van wroegingpijn slaan.
Maar 't Kruisheir dringt voort, als een stroomende vloed,
En drenkt thands zijn spietsen in vijandenbloed.

De Kurd, de Kalmuk, Saraceen, Arabier,
't Valt alles en zinkt voor de Christenbanier;
En de arenden vliegen naar 't slagveld om buit,
Tot daar zich 't gebergte aan het middelmeer sluit.

De slag is voorby. Maar wie is 't die daar ligt,
Met stuipen van wanhoop in 't grimmig gezicht? —
En wie ligt daar by hem met bloed overspat? —
't Is Albert, en zy, die hy schendig vergat.

Zy vond van heur minnaar geen naricht by 't heir,
Vermomt zich als Paadje, en omgordt het geweer;
En waant hem te wreken op 't Hagars-gebroed
Wanneer zy het leven des Konings behoedt.

De schoone begroef men in melkwit gesteent':
Maar gieren verslonden zijn vleesch van 't gebeent';
Zijn beenders verstrooiden, zijn stam is vergaan,
En de eeuwige vloekspraak vermeldt SINT-ALBAAN.

De Luit van de Zangers herdenkt in hun lied
Het lot van Klaudina en die haar verried;
En gy, wien de harten van tederheid slaan,
ô Schenkt aan heur onheil eene enkele traan.

1822.

164 in 't vijandenbloed — 183 voor tederheid

UITVAART[1]).

Befloersde trom
Noch rouwgebrom
Ga romm'lende om
Voor mijn gebeente;
Geen klokgebom
Uit hollen Dom
Roep 't wellekom
In 't grafgesteente;
Geen dichte drom
Volg' stroef en stom;
Festoen noch blom
Van krepgefrom
Om 't lijk, vermomm'
Mijn schaamle kleente!
Mijn jaartal klom
Tot volle som,
Mijn oog verglom;
En de ouderdom
Roept blind en krom
Ter doodsgemeente.
Wat zoude ik thands,
Beroofd der glans
Van 's hemels trans,
Op de aard begeeren?
Geen moed des mans,
Geen spies of lans,
Geen legerschans,
Kan 't sterfuur keeren.
Geen spel of dans,

[1]) Afgedrukt naar den tekst uit: „Naklank." Te Dordrecht by J. de Vos en Compie 1828. bl. 173 vlg. De varianten zijn uit het oorspronkelijke handschrift van Bilderdijk, berustende in de bibliotheek der Koninklijke Academie van Wetenschappen (Catalogus handschriften LXXXVIII).

5 geen dof gebom — 6 arme kleente

Geen dobbelkans,
Geen lauwerkrans,
Of Rijkbeheeren.
Een handvol zands
Des grafkuilrands
Is 't nietig gants,
Dat de asch mag eeren:
De beet des tands
Des Aartstyrans
Des menschenstands,
Zal 't lijk verteeren.

Doch wat 's dit my,
Die bandenvrij,
In 't uitzicht blij
Dat ik belij,
Op 't noodgetij'
Mag triomfeeren?
Ik juiche en strij';
Wat glippe of glij',
Hy staat me by,
Die 't af kan weeren.
Geen dwinglandy,
Geen razerny,
Geen Helharpy
Van Sofistry,
Geen nood, dien wy
Aan Jezus zij'
Niet stout braveeren!
Zijne Englenrij
Verordent Hy
Tot wachters om ons hoofd. Geen onheil kan ons deeren.

1827.

35 (oorspr.) 't alles thands — Uit het handschrift blijkt, dat dit gedicht oorspronkelijk eindigde met regel 57; regel 58, 59 en 60 zijn er eerst later aan toegevoegd.

VROUWE KATHARINA WILHELMINA BILDERDIJK.

JONCKBLOET, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, VI^{1} 23, 34, 38, 40, 84—86

HERINNERING

BY HET GRAF VAN MIJNE ADELHEIDE [1]).

Lief, aanminnig, dierbaar wicht,
  Al te teêr geliefde!
Gy, wier sterven 't oudrenhart
  Onherstelbaar griefde;
Gy, het eerste maagdelijn
  Met mijn bloed gevoedsterd:
Gy, met hemelzoete vreugd
  Aan mijn borst gekoesterd,
Gy, die reeds mijn ziel verstond
  En mijn smarten deelde,
Eer u de aard ten derdenmaal
  Lentebloemtjens teelde!
ô Wat werdt gy teêr beweend
  Toen gy van ons scheidde!
Nooit was smart mijn smart gelijk,
  Dierbare Adelheide!

'k Staar nog vaak by middernacht
  Op het stargewemel,
En dan zoekt mijn oog uw schim
  Aan den stillen hemel:
'k Zie u nog het kwijnend hoofd

---

[1]) De tekst is genomen uit: Nieuwe Dichtschakeering door mr. Willem Bilderdijk en Vrouwe Katharina Wilhelmina Bilderdijk." Te Rotterdam by J. Immerzeel Junior. 1819. 1e deel bl. 107 vlg.

Op mijn kniën drukken,
En viool- en rozenblaân
Van hun stengels plukken:
'k Zie u nog die losse blaân
Tot een kransjen rijgen,
Onder 't pijnlijkst smartgevoel
En 't aandoenlijk zwijgen!
Dierbre, zoo ooit moederhart
Bloed en tranen schreide,
Ik, ik heb uw graf doorweekt,
Zalige Adelheide!

Mijn verbeelding volgt u na;
Ja, gy zweeft daar boven!
Daar, waar ge in des Serafs choor
Eeuwig God moogt loven.
Ja, daar zweeft gy juichende om
In den rei der Engelen,
Die u, lieve hemelbruid,
In hunne armen strengelen!
ô, Wat heil u ooit het lot
Op deze aard bereidde,
Zalig is thands boven al
't Lot van Adelheide!

Zoo mijn droefheid waanzin is,
Hemel, wil 't vergeven!
'k Riep u niet om 't rekken aan
Van haar pijnlijk leven!
Doch, vroeg m' ooit een pandtjen weêr,
Zy, zy mocht het vragen,
Die het onder 't harte droeg
En naar 't graf zag dragen.
God, gy zaagt hoe veel het leed,
En uw Engel riep het:
Aan de Vaderborst geklemd,
Lachte 't, en ontsliep het!

Met wat zegen, met wat vreugd
  't Moederhart zich vleide,
Al die zegen stortte in 't graf
  Met mijne Adelheide!

Wandlaar, wraak mijn tranen niet:
  't Moederhart is teder!
Gaven tranen, gaven bloed,
  My mijn lievling weder,
ô! Ik smolt in 't weenen weg
  Op dit grafgestichtjen;
ô! Ik strekte my by 't stof
  Van mijn dierbaar wichtjen.
Ja, ik zou .... maar Hemel, neen:
  Leer my 't wee verduren:
Immers als een snelle stroom
  Vloeien 's levens uren!
Geef slechts, dat mijn ziel gedwee
  Op het weêrzien beide,
En vernieuw my 't leven weêr
  By mijne Adelheide!

1805.

HET AFSTERVEN VAN ONS JONGSTE DOCHTERTJEN [1]).

'T Was avond, en ik lei mijn dierbaar telgjen neêr,
Nog bloeiende als een loot van 't eerst geschapen Eden:
'k Hong over 't lieve wicht en kuste 't keer op keer,
En drukte 't aan mijn hart, gelukkig en te vreden!

---

[1]) De tekst is afgedrukt naar: Poëzy, uitgegeeven (sic) door mr. Willem Bilderdijk. Te Amsterdam. By Johannes Allart. MDCCCVII 4e deel bl. 46 vlg.

3 De tekst heeft: kustte

Aan 't overschoon gelaat, met Englenglans omhuld,
Bleef heel mijn ziel geboeid: 'k verloor my in 't aanschouwen.
Ik dacht me een toekomst door, als de aarde nooit vervult,
En zag geen storm naby die 't struikjen af moest houwen.
Ik smeekte uw zegen, God, voor 't ingesluimerd wicht:
En vergewist van dien, beveelde ik me in uw handen.
Mijn wichtjen sliep gerust tot d' aanbraak van het licht;
't Ontwaakte, en ach! zijn schreeuw doordrong mijn ingewanden.
Wat wierd ik! — Groote God! de trekken van de dood
Ontsierden 't nog zoo korts geheel aanbidlijk wezen:
Geen hulp, geen redding baat, het minlijk lachjen vlood
Voor 't gruwzaam stervenswee, in 't starende oog te lezen.
Ach, de avond keerde weêr, en ik, ontzind van smart,
Als of ik 't gapend graf zijn prooitjen mocht ontrukken,
(ô Mocht ik 't, riep de hoop in 't moederlijke hart)
Bleef 't eindloos aan de borst, aan teedre lippen drukken.
Neen, de Almacht wilde 't niet. — Een Engel daalde neêr,
Een Bode van 't verderf; maar neen, van Gods genade!
Hy eischte op 't Hoogst bevel, 't geleende pandtjen weêr;
En kuste 't doodzweet af, waarin mijn telgjen baadde.
De spoor van 't foltrend wee geprent in 't lief gelaat,
Verving een zachte trek die 't hoogst genoegen maalde;
't Genot van zaligheid, die eindperk kent noch maat,
Blonk uit de kalme rust, die thands van 't voorhoofd straalde.
'k Verraste een teedren lach om 't mondjen, blaauw als lood:
Toen hief zy 't handj' om hoog, en streelde my de lippen;
't Was de afscheidsgroet, helaas! die my een Engel bood,
En met deez' laatsten groet, voelde ik haar' adem glippen.

Brunswijk, 1805.

20 De tekst heeft: eindeloos — 24 De tekst heeft: kustte — 29 In den tekst: verrastte — 32 De tekst heeft: laasten

SIR PHILIP SIDNEY [1]).

Gewond, en onder duizend lijken,
Lag SIDNEY op het oorlogsveld,
Maar, moest hy ook voor 't staal bezwijken,
Nog altoos onverwinbaar Held.

Die onmacht die zijn arm thands boeide,
Terwijl zijn gloriezoekend hart
Van onverzaadbre krijgsdrift gloeide,
Was 't onverduurbaarst van zijn smart.

Vermoeid en uitgeput van 't strijden,
Met koortsgloed blakende in zijn borst,
Verzwaarde zijn verbeten lijden
De prikkel der onleschbre dorst.

Hy vraagt den zijnen, om hem kermend,
Een waterdronk tot lafenis,
Die, ach! van niemand hoe ontfermend,
Voor goud noch schat verkrijgbaar is.

„ô Mocht één enkle teug my laven!"
Roept nogmaals zijn verflaauwde stem;
En ijlings nadert een der braven,
Die zocht, en vond — en reikt ze hem.

---

[1]) De tekst naar: Nieuwe Gedichten van Vrouwe K. W. Bilderdijk. Brussel, by Brest van Kempen. 1829 bl. 78 vlg. De hier volgende varianten zijn uit het oorspronkelijke handschrift der dichteres, berustende in de bibliotheek der Koninklijke Academie van Wetenschappen (Cat. hs. C 1).

2 op het bed van eer (op het slagveld neer) — 4 onverwinbre — 10 De koortsgloed — 17 Ach, mocht

Nooit werd in Barkaas heete zanden
  Met blijder hart een wel ontdekt,
Als SIDNEY thands zijn zwakke handen
  Naar 't lang gewenschte bronnat strekt.

Reeds heeft hy 't naar zijn mond geheven,
  Wanneer hy 't oog ter aarde slaat,
Gewis, om stillen dank te geven,
  Aan Hem, die nooit den mensch verlaat.

Daar treft zijn oog een stervend' strijder,
  Die, onaanzienlijk en gering,
Met menig half bezweken lijder,
  Van zwakheid en gebrek verging.

Dees sloeg zijn haast verstijfde blikken
  Zoo gretig naar die waterdronk,
Als of zy onder stervenssnikken
  Het vlottend leven wederschonk!

De dappre SIDNEY ziet dat smachten,
  En, hoe de dorst hem hijgen doe,
Hy reikt als met vernieuwde krachten
  Den stervende die laafdrank toe!

„U, zegt hy, zij dees teug geschonken,
  Waar stervensnood U recht op geeft."
En naauwlijks was zy uitgedronken
  Of de arme strijder dankt, en sneeft.

1808.

22 een bron — 27 om Hem den dank — 33 half verstijfde — 34 dien laafnisdronk — 40 zijn laafdronk — 40 Of de uitgeleefde

BERUSTING [1]).

Mijn steun is niet
Het zwakke riet,
Dat afknakt by de hand in 't worstlen met de stroomen,
En, valsche toevlucht in den nood,
Den bangen drenkling in den schoot
Van 't overstelpend nat, bedrieglijk om laat komen:

Mijn hoop geen beeld
Uit waan geteeld,
Dat ons verbeelding schept voor de overnevelde oogen;
Geen wezen dat me ontzinken zal
Als, by de wrakken van 't heelal,
Het aardschgezinde hart zijn uitzicht vindt bedrogen.

Oneindig Een!
Gy, gy alleen,
Zijt d' arme, steun en hoop, door 't lijden neêrgebogen.
Ja, Gy-alleen, wiens mond niet liegt,
Gy, die by de uitkomst niet bedriegt,
Blijft my onwrikbaar by, van liefde en macht omtogen!

Als 't argloos wicht,
Zijne oogjens richt
Met zorgeloozen lach, op 't oog der teedre moeder;
Zoo zie ik, Vader, tot u op,
En blijf, by elken harteklop
Gerust in uw bestuur, genadige Albehoeder!

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: Wit en Rood door mr. Willem Bilderdijk en Vrouwe Katharina Wilhelmina Bilderdijk. Te Rotterdam by J. Immerzeel, Junior. 1818. 1e deel, blz. 145 vlg.

Drukte ooit een smart
Me op 't weeke hart,
Nooit leed ik, wat my thands met elken nieuwen morgen,
In spijt van d' onderwerpingsplicht,
Doet schrikken voor het dagend licht,
Dat immer zwanger gaat met wisseling van zorgen.

Als de avond daalt,
Die 't schuifdoek haalt
Op 't schreiende gelaat, en de oogen sluit voor 't weenen;
Niets deelt ze my dan dubbeld wee
Op 't natbeschreide peuluw meê,
En hartbeknellende angst zweeft rustloos om my henen.

ô Moeders, gy,
Gevoelt voor my!
Beseft wat zy verduurt, die met een moeders teêrheid,
Om 't kind, aan eigen borst gevoed,
Omdobbrende op den hollen vloed,
Met hartdoorwroetende angst zich elken avond neerleidt!

Gevoelt het, hoe
Zy is te moê,
Wanneer de stormwind giert die muur en trans doet beven!
Wat angst haar 't siddrend hart doorknaagt,
Wanneer dat weeke hart zich vraagt,
Waar, waar de lievling zwerft, haar dierbrer dan het leven?

Geen andwoord! neen,
Zy hoort alleen
Het woeste windgebons; en 't hart herhaalt die slagen
Die de aard doen schudden op haar as,
Verwoesting langs d' ontembren plasch,
En de ijzing van het graf haar door den boezem jagen!

Hier kent men eerst,
Hier voelt men teêrst,
Hoe naauw de banden zijn die 't moederharte trekken.
Neen, nooit treft de onmacht ons zoo zwaar,
Dan als we in 't uur van doodsgevaar
De handen, als geboeid, vergeefs tot noodhulp strekken!

Hoe hard dit zij,
Hier voelen wy
In de inspraak van den plicht het blijk van Gods ontferming:
Gewis, zy vloog door nood en dood,
Die 't hart voor deze plichtstem sloot,
Den dierbren zwerver na, tot bystand en bescherming.

Bescherming? God!
't Ware u bespot,
In deze afhanklijkheid, ons, machteloozen wormen,
Het hart te vleien met den waan,
Als konden zy uw hand weêrstaan,
En d' afgrond kalm doen zijn by de opgeruide stormen!

Hier baat geen moed!
Geen vlietend bloed,
By zeën uitgeplengd, kan d' overdierbre nutten!
Geen tranen, talloos als het zand
Van 't onafmeetbaar oeverstrand,
Hem in den nood-orkaan voor 't doodsgevaar beschutten.

Wat rest er dan?
Die redden kan
Te storten aan den voet met kinderlijk vertrouwen.
Ja, Vader, zie ons voor uw throon!
Behoed Gy dien beminden zoon,
In wien we 't kostbaarst pand van uwe gunst aanschouwen.

Gy, Almacht, leeft,
Die palen geeft
Aan 't woelen van de zee, en storm en onweêr kluistert!
Door wien in 't hevigst van d' orkaan,
De kielen even veilig gaan,
Als wen op d' effen plasch het avondwindtjen fluistert.

De stormwind hoort
Nog 't zelfde woord,
Dat Galileaas meir in 't woeden deed bedaren!
Gy, die dat meir ten voetkleed naamt,
En 't kleinst geloof ook niet beschaamt,
Gy zult ons kind behoên, in 't barnen der gevaren!

1817.

ISAAC DA COSTA.

JONCKBLOET, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, VI^4 86—90.

DE GAAF DER POËZY[1]).

Gevoel, Verbeelding, Heldenmoed,
Tot ééne ondeelbre kracht verbonden,
Te zaam gesmolten tot één gloed,
En door den boezem uitgezonden
Op vleugelen van melody,
Om al wat ademt te betooveren,
Om al wat hart heeft te veroveren! —
Zie daar de gaaf der Poëzy!

Gevoel, dat plotseling ontwaakt
By ieder indruk uit den hoogen,
Zich uitbreidt, meêdeelt, brandt en blaakt
Met telkens aangegroeid vermogen!
En ieder zenuw trillen doet
Door fijner dan lichaamlijk prikkelen,
En hemelwellust weet te ontwikkelen
Uit ieder druppel van ons bloed!

Verbeelding, grijpende om zich heen,
Om voedsel voor die vlam te vinden,
En machtig, het Heelal tot één,
Eén enkel denkbeeld te verbinden!

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: Poëzy van mr. Isaac da Costa. Te Leyden, by L. Herdingh & Zoon. MDCCCXXII, dl. II, bl. 119 vlg. De hieronder meegedeelde varianten komen voor in den tweeden druk van bovengenoemden bundel: te Haarlem, by A. C. Kruseman 1847, dl. II, bl. 112 vlg.

7 veroveren —

De buit, die zich haar kracht vergaârt,
Is, beide, Toekomst en Voorleden,
Haar buit, natuurs verborgenheden,
Haar buit, de hemelen en de aard!

Des Dichters hand stort wel geen bloed,
(Hy is geen gruwzaam tweedrachtstichter!)
Maar echter is zijn wezen — moed!
En zonder heldenmoed geen Dichter!
Moed, die waar recht of waarheid spreekt,
Tyrannen vreest, noch schandschavotten,
Noch voor het woedend zamenrotten
Eens God vijandig' volks verbleekt!

Moed, die den snaren hymnen vergt,
By 't lasteren der Ongodisten;
En 't oproer met de hulde tergt,
Die 't Gods gezalfden durft betwisten!
Moed zonder steun, dan in zijn God,
En zonder wapen, dan die zangen,
In Goddelijke drift ontfangen,
Waar meê hy inrukt tegen 't lot!

Zie daar de gaaf der Poëzy!
Wie roemt zich dat zy in hem leve?
Die oefene zijn heerschappy,
Dat Dwaas- en Boosheid voor hem beve!
Hem juicht de brave te gemoet!
Gods wenk verzekert hem viktorie!
Gods Almacht schiep hem tot haar glorie!
Het leed der wereld is hem zoet!

Versmade hy de lauwerkrans,
Hem door een aardsche hand gevlochten!
Geen and're zege geev' hem glans,
Dan die op d' afgrond is bevochten!

22 Verleden — 30 Tyrannen vreest — 33 de snaren hymnen vergt

Geen menschenblaam mag hy ontzien!
Hy moet hun ongenade dragen!
Niet streelen moet hy, niet behagen,
Maar overwinnen! maar gebiên!

Hy dwing' met reuzenovermacht
Den geest der eeuw te rug te treden!
Hy leere ons zinnelijk geslacht
Den weg tot hooger zaligheden!
Aan 't hoofd der menschheid streve hy,
Om alle zelfheid te verdelgen,
En Englenwellust in te zwelgen,
Van wereldsche verleiding vrij!

Zie daar de gaaf der Poëzy!
Het ideaal van dichtvermogen,
Verwant aan heilge profecy,
Als zy, gezante van den hoogen!
Wat is, by dit, het maatgeluid
Van ongewijde cithertonen,
Die de aarde toejuicht, waar we op wonen,
Geen ziel, die uit den hemel spruit?

Wat, dan het nederige riet
By den standvasten Vorst der boomen?
Wat, dan een namelooze vliet
By Donau- Rhijn- en Wolgastroomen?
Wat, dan, by zomermiddaggloed,
Het wufte hupp'len der kapellen,
By 't aarde- en luchtverbazend snellen
Des Aadlaars, die de zon ontmoet?

56 Maar overwinnen, — 61 streve hy — 74 vorst der boomen — 76 By Donau-, Rhijn-, of Wolgastroomen? — 78 kapellen

VIJF EN TWINTIG JAREN,

EEN LIED IN 1840[1]).

VOORZANG.

Kan het zijn, dat de lier, die sints lang niet meer ruischte,
Die sints lang tot geen harten in dichtmuzijk sprak,
Weêr op eens van verrukking en hemellust bruischte,
En in stroomende galmen het stilzwijgen brak?

Kan het zijn, dat een ader, verstikt en vergeten,
Schoon eens mede van jeugdige zangtonen vol,
Thands op nieuw, door een stout maar gelukkig vermeten,
In den zandgrond geraakt, weder uitschoot en zwol?

't Mochte zijn, dat een Winter voorbij waar gevaren,
En haar ijs bij de stralen der Lentezon smolt; —
Of — een reeks van onvruchtbaar vervlotene jaren
Door één oogst voor het minst al die dorheid vergold!

Neen! de mensch mag zijn lente geen tweedemaal smaken!
Op *zijn* winter volgt nooit weêr herleving en groei; —
Dan alleen als dit stof eens zijn dooden zal slaken
Voor een eeuwige Zon, voor een eindloozen bloei!

---

[1]) Den tekst heb ik genomen uit: „Verslag van de openbare Vergadering der Tweede Klasse van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten; gehouden den zestienden November des jaars 1840. Te Amsterdam, 1840." bl. 62 vlg. Dezen eersten druk heb ik vergeleken met den laatsten door da Costa zelf bezorgden afdruk in den bundel: „Politieke Poëzy van mr. Isaac da Costa." Haarlem, 1854. bl. 1 vlg. De daarin voorkomende afwijkende lezingen zijn hieronder medegedeeld. — In den eersten druk staat overal: bij, hij, wij, gij.

9 een winter — 10 lentezon — 11 Dat — een reeks — 13 smaken; — 14 groei! — 16 zon

Evenwel heeft wellicht onze Dichtkunst haar tijden. —
O! de harp van mijn stam heeft de wissling gekend
Van gejuich en geklag, van verheffing en lijden,
Van bevrijding en lange — verdorrende ellend.

Heeft ze in glansrijker eeuw niet die hymnen doen rijzen,
Waar de Dochter van Sion bij opsprong in lof?
Waar nog heden de Volken *haar* Koning in prijzen,
Schoon Jerusalems kroon ligt gedoken in 't stof!

En Jerusalem viel! en, Euphraat! aan uw boorden
Hing het speeltuig ontsnaard in de wilgen verward! —
Werd van daar ook niet nog in vermogende akkoorden
Prophecij en vertroosting gebracht tot het hart?

En nog later zong Juda, daar 't, balling, zijn staf voert,
Of het waar' met een zweem van den vroegeren zwier,
Waar de Taag langs Lisbóa zijn goudkorrels afvoert,
Waar zich Cordua baadt in den Guadalquivir!

Ja, ook daar nog deed Isrel zijn liederen stijgen,
Op zich huwende Westersche en Oostersche wijs: —
De Inquisitie daagt op, en de harptonen zwijgen,
Aan verstrooiende stormen geworpen ten prijs!

Zoete boorden des Amstels! Gij deed ze herleven.
Op den toon van uw VONDEL, uws BILDERDIJKS stem,
Ving de snaar weder aan van vervoering te beven,
En des Jongelings greep had een oogenblik klem.

O! hij zong — uit de zucht, die nog leeft in zijn aadren,
Schoon met mindere snelheid van dichterlijk bloed, —
Dan eens Dichtkunst en Liefde, of het lot zijner Vaadren,
Of het land, aan die Vaadren zoo gul en zoo goed.

36 geslingerd ten prijs! — 43 Dichtkunst en Min, dan eens 't lot — 44 land, eens dien Vaadren

Of, den strijd tegen Afgôon, uit d' Eeuwtrots gesproten;
Of, den lofzang den God aller heemlen ter eer;
En (de hand van dien God had mijn zielsoog ontsloten!)
Den EMMANUËL, eindlijk, mijn Heiland en Heer!

Zweeg die lier voor altoos? — En indien zij herleefde,
Door de deining der Eeuw uit haar sluimring geschokt,
Of om dat weêr een Adem de snaar overzweefde,
Die de zilveren tonen ten wederklank lokt?

Wat dan nog zou zij zingen? Wat voorwerp zich kiezen
Uit Verbeelding- of Waarheids onmetelijk veld?
Daar zich aandacht en geest in den maalstroom verliezen
Van wat telkens de dag aan zijn opvolger meldt? —

Ziet! het vierde eener eeuw heeft zijn stonden doorvlogen,
Sints ik aanving mijn hand aan de cither te slaan! —
Weggevlotene jaren! herrijst voor mijne oogen!
O! geeft Gij mij de stof voor mijn maatgezang aan!

Ja, een stof voor mijn verzen, een grond voor mijn voeten,
Van waar verder mijn oog in het rond moge gaan,
Om aan d' eindpaal der tijden een Toekomst te ontmoeten,
Die alleen van die tijden den loop leert verstaan!

't Zijn vijf en twintig jaar! — 't Kanon van Waterloo
Bromt in mijne ooren nog, als toen de vlugge Boô,
Met losgelaten toom van 't slagveld afgezonden,
Door Hollands steden rende; — en duizenden van monden
Herhaalden wijd en zijd de ontzachelijke maar:
„'t Uur, dat der volken lot beslissen moet, is dáár!
„De honderdduizenden ontmoetten zich, en botsen.
„De Pruissen naadren en de Britten staan als rotsen, —
„Maar de Adelaar bezielt zijn benden, dol van moed.

45 afgoôn — 52 heur zilveren — 53 wat voorwerp — 54 Verbeelding- en Waarheids onmetelijk veld

„Oranje leeft! maar op de velden stroomt zijn bloed!"
En straks: „Triumf! geeft lof den God der legerscharen!
„Hij heeft des Drijvers arm, den moedwil der Barbaren
„Ten spot gemaakt, ontwricht. — Tot hiertoe, Aartstiran!
„Uw kroon, uw staf, uw ster heeft uitgeschenen. Van
„Uw ban herademt de aard. Ja, de afgod is gevallen,
„O stad der weelde! stad des bloeds! Ontsluit uw wallen
„Ten tweedenmale voor Euroop! Hergeef den roof,
„O Babel! Voor de stem der wraakvermaning doof,
„Ontkwaamt ge een tweedemaal die wraak; houdt op te wroeten
„In 's menschdoms ingewand (daar komt een tijd van boeten!),
„En 't zij weêr Vrede op een te lang geteisterde aard!"
    Het zij zoo! ja, de storm hebbe uitgewoed; het zwaard,
Verpozingloos gezwaaid, ruste eindlijk in de schede;
En 't heilig Vorstenbond verzeegle 't! — Is het Vrede,
Om dat de donder zweeg van 't moordverspreidend kruid?
Is de Oorlog, in zijn vaart, ook in zijn bron gestuit?
En viel de Omwentling in de macht der Dwangbezweerders?
Zij, met haar bloedig rot van orde- en rechtschoffeerders!
Zij, telg en moedêr van onzaalge tirannij,
Ontfangen en gekweekt bij 't leugenlied van: VRIJ!
    Neen! Kroost van Adam! wacht niets anders dan vertooning
Van vrijheid, orde of rust, tot dat die Vredekoning
Zal heerschen over de aard, in wien de Hemel juicht,
En voor wien eenmaal al wat leeft de knieën buigt!
Neen! wacht, Euroop! geen heil van waapnen of verbonden!
Uw moederschoot heeft nog den Vuurberg niet verslonden,
Wiens ingewand van 't zaad des Opstands woelt en blaakt;
En, schoon het ook niet steeds de lavavloeden braakt,
Zijn gisting toch verraadt in trilling, rook, en steenen
Die 't oprispt! — Zij de krijg der volkeren verdwenen;
De kiem werd niet gesmoord, maar kruipt en woelt in 't rond,
En dreigt als *Tijdgeest* meer, dan ze ooit als *Krijg* bestond.

    Het ZEVENTIENDE JAAR der eeuw! — Wat jubeltonen

83 houd op — 85 vrede — 93 Tiranny — 96 kroost — 97 Komt heerschen — hemel — 100 vuurberg — 101 opstands — 106 tijdgeest ... krijg

Doordaavren oud Germanje, en wakkren in haar Zonen
Herinneringen op, waar Rome tegen wrokt,
Het ongeloof voor staat, en Laauwheid zelf van schokt?
Wat zingt men? Welke daân? Wat mannen? — Zijn het Vorsten,
Die tegen 't Vatikaan hun zwaard ontblooten dorsten?
Is 't Keizerlijke trots en Vorstlijk wangedrag,
Ten tegenwicht beproefd van 't Pauselijk gezag?
Neen! Vierde HENDRIK boog! de HOHENSTAUFEN vielen!
En zelfs dat Koningswoord: „'k Zal Babylon vernielen!"
Verwoei, gelijk de stem van Kerkvergadering
En menig Kerkvoogd in onvruchtbre klacht verging,
Met raad- op raadslag, naauw gescherpt, of weêr bezworen
Door d' eeuwenouden Staf. — Wien de Almacht had verkoren,
Was zwakker werktuig! 't Was een boetling, arm en klein,
Een Monnik zonder glans van Vaadren, als onrein
Verworpen zij zich zelv', — maar hijgend naar vergeving,
Naar waarheid, naar de kracht van Boven, naar herleving,
Naar zielsbevrijding uit der zonde nacht en hel!
't Is LUTHER! — Worstelend in de engte van zijn cel,
Of zwervend door de stad der Cesars, vraagt hij beide
Wat geen van beide heeft te geven! . . . En God zeide:
„Daar zij licht!" en het licht verrees hem uit dat Woord,
Op Erfurts kloosterstof heroverd! Ja, hij hoort
Als uit Gods eigen mond den Evangeliezegen:
„*Geloof!* — De zaligheid is in geen *doen* gelegen
„Van menschen. Ze is Gods werk. Gerechtigheid en heil,
„Voor schat noch wijsheid, voor geen boete of aflaat veil,
„Is gave van Zijn liefde aan zondaars. 't Eeuwig leven
„(Geloof in CHRISTUS en Zijn zoenbloed!) *is* gegeven.
Dat Woord werd leven in zijn ziel, wordt in zijn mond
Een overwinnend zwaard. — Hervorming! Gij bestondt.
De Monnik, in de kracht van 't Heil, hem aangebroken,
Heeft op den dag te Worms 't getuignis uitgesproken!
Daar staat hij! Ja, God hielp. — Daar knielt hij, keer op keer:

110 Ongeloof — 120 Wat de Almacht — 122 van vaadren — 123 In den tweeden druk is de drukfout: zij verbeterd in: by — 132 wordt door geen doen verkregen — 138 Hervorming! 't was uw stond

Onweders drijven af, en zegens plasschen neêr.
Gevaarten storten in, die de eeuwen reeds trotseerden,
En Waarheden staan op, die als in 't graf verteerden.
In 't huis des Heeren is de Kandelaar herplaatst,
En glinstert van een licht, dat Rome zelf weêrkaatst.
En thands! drie eeuwen, sints, zijn in de zee der tijden
Verdwenen, — en gij deelt dien jubel, dat verblijden,
O zonen eener eeuw, zoo rijk, zoo hoog verlicht?
Neen, LUTHERS vrijheidszin was de uwe niet. Gij sticht
Een ander werk, en op een andren grond. De kennis,
Ontworteld aan 't geloof, werd trots, werd heiligschennis.
Een andre geest stuwt thands de stoute raadren voort!
't Is geen doorvorschen meer, maar richten van het Woord
Des Heeren, — God, gedaagd ter vierschaar van de Rede, —
Zijn Waarheid, veil gesteld voor ingebeelde vrede
Of wijsheid uit het stof! 't Is Heidendeugd en kracht
Gepredikt aan de ziel die naar vergeving smacht!
't Is uit het Christendom de CHRISTUS weggenomen! —
Is 't wonder, zoo een Eeuw, verzonken in haar droomen,
Én oorsprong én banier van 't grootsche werk vergat,
En 't jonge Duitschland joelt, waar eenmaal LUTHER bad?
Maar 't overblijfsel leeft! Trots Wet- en Woordverkrachting,
Daar *is* een toekomst voor 't Geloof! een heilverwachting
Voor onze zuchtende Aard! Daar is een Christuskerk,
Niet in de gunst des Tijds, maar in haar Heiland sterk.

'T JAAR TWINTIG! — Onder de aard zijn schuddingen vernomen!
De vuurberg rookt en ronkt, en dreigt weêr uit te stroomen;
De Volken zijn op nieuw verbolgen; en de toorts
Des oorlogs walmt van ver. De Constitutiekoorts
Doorwandelt half Euroop, van Portugal en Spanje
Tot Napels en Piémont; — ja, 't moederlijk Germanje; —
En Koningsbloed rookt weêr in Frankrijk! — Alles wacht,
Of 't monster, pas getemd door Noordsche reuzenkracht,

144 waarheden — 146 En schittert — 150 de Uwe — 156 ingebeelden — 159 den Christus weggenomen. — 161 Én grondslag — 164 geloof — 165 aard! — 169 Volken — 174 heldenkracht,

Den band ontspringen zal van legers en verdragen! —
Tien jaren uitstel nog! De Zon der Julijdagen
Is aan den hemel nog niet opgegaan! — Maar ziet!
Een ander Godsgericht vertoont zich in 't verschiet.
De Ster, voor veertig jaar uit Corsica verschenen,
Is in uw rotsen, Sint Heleen! voor de aard verdwenen.
  Gij waart een Morgenster, NAPOLEON! uw blik
Straalde én de Omwentling én haar vijanden ten schrik!
O! eenmaal stond Gij groot. Onsterfelijke glansen
Ontglommen bliksemend aan uwer helden lansen!
En Gij, bewelkomd door een gloriedronken volk,
Zweeft, Aadlaar, over hen, — als op een donderwolk
Van rook, een zee van licht, den golvenden helmetten
En borstkurassen uitgestraald, en bajonetten,
Ter brijzeling geveld van wat U weêrstand bied' —
Naar 't vastberekend punt, waar Gij de zege ziet!
Ja, eenmaal stond Gij dáár, een beeld van alvermogen!
De Koningen der aard omkringden U, en bogen.
De wil van Frankrijk was Euroop de wet, uw wil
Aan Frankrijk! Op uw wenk vloog alles en stond stil. —
Maar neen! Gij waart de Man van God niet! Werelddwinger!
Gij werdt het speeltuig van dat Lot, dat aan den vinger
Der hooge Godheid drijft, toen Ge in *uw* hoogheid tradt,
En een verdwaasd geslacht U als een God aanbad! —
Gij vielt! — Gij sterft! — De rij der Aartsveroveraren,
Die eenmaal, als Gij zelf, des werelds geessels waren,
Ontmoet U met dees taal in 't vale Doodenrijk:
„O Zoon des dageraads! hoe werdt Gij ons gelijk!
„Gij vielt! — Rust eindlijk, rust in 't verre grafgesteente!
„Zoo rusten mooglijk is, zelfs voor uw koud gebeente."

  't JAAR DRIE EN TWINTIG rees. — 't Is feest in Haarlems wal.
De menigte vloot zaâm op 't schel trompetgeschal.
't Is wel haar tijd niet meer van blinkende tournooien,
Waar duizend Edelen de heirbanier ontplooien

176 zon — 189 wat ook weêrstand — 192 koningen — 193 Uw wil — 194 vloog alles of — 195 de man — 201 doodenrijk — 204 is zelfs aan

Voor Hollands Liebaart en den Henegouwschen Leeuw!
't Geldt echter hier een dag der bonte Middeneeuw.
Een man ('t was in den tijd, toen Beijeren reeds taande,
En 't stout Bourgondië den weg der grootheid baande,)
Een man, in Haarlems hout, sneed op den beukenstam
Een vorm, die in den grond als letter nederkwam!
Maar op die letter zeeg een stemgalm uit de blaêren:
„Vermenigvuldig u!" en 't was zoo. Vijftig jaren
Had de Eeuw nog niet geteld, als 't Aartsbisschoplijk Stift
Den troon der Drukkunst op zijn bodem zag! De Schrift,
Het eerste, ging van toen vertienmaalduizendvuldigd
Naar 's aardrijks hoeken uit! — O wonderen, verschuldigd
Aan 't toeval van één' dag! Hier is de vinger Gods.
Wat ook ontheiligd werd door menschelijke trots
Of wrevel; hier was God! 't Was, wat ge ooit sedert werkte,
o Drukkunst! 't was, het bleef, met nooit gekende sterkte,
Vermenigvuldiging! — van licht, van wetenschap,
Van woord, van wil, van macht. Het was een reuzenstap
Ten hemel — en ter hel. Ja, menschdom! ook ter helle.
O! wie in arren moed' dat woord in twijfel stelle,
Zie om zich! Zie die Pers, die in haar jonge kracht
Den dag des Bijbels aan 't verduisterd menschdom bracht,
Sints, tegen God in kamp, verharde Zondekweekster,
Verboden- lust- en- haat- en- oproervlam-ontsteekster!
Zie spottend Ongeloof aan waarheid, hemel, deugd,
Als opgedrongen door haar dienst aan 't hart der jeugd,
Aan 't oog der kindren! Zie haar legioen romannen
Gezondheid beide en schaamt' van maagdenwangen bannen,
En met haar sluipen in het eenzaam slaapsalet,
En in den droom, of zelfs de nachtwaak op het bed,
Gedachten mengen, die, in 't woelend bloed gevloten,
D'echt verontreinigen, eer dat hij werd gesloten!
Hij zie die Drukpers, als verwaten Koningin
Gezeten op haar koets, de Meening als slavin

215 de blaeren; — 222 menschelijken trots — 223 Of wrevel: — 229 zie die Pers — 231 zondekweekster — 236 zie haar — 238 in de nachtwaak — 241 koningin

In teugels klemmen, en aan 's Afgronds macht verraden:
Ja, ongeduldig, met een zwerm van vlugge bladen,
Vermenigvuldigd dag bij dag, en uur voor uur,
Onze aard bezwangeren van ondermijnend vuur,
De Majesteit weêrstaan, Gods ordeningen honen,
De tempels plonderen, en Koningen onttroonen.

'T JAAR DERTIG! — Julij... 'k Zag uw kroon in 't slijk gesleurd,
BOURBON! — September! . . . 't Rijk der Nederlanden scheurt!
Nu was 't een worstelen van langgerekte Vrede
En wrevel; 't zwaard, of 't waar, bezworen in de schede;
In schijn van Midlaarschap, geweld en hoogheid heer;
Aan 't Recht zijn recht, en aan den zegepraal zijn eer
Ontkend! — En TALLEYRAND in de onderhandlingswijsheid
Der eeuwen — en der Eeuw — volleerd, plaatst in zijn grijsheid
Met afgerichte hand de Vrede in evenwicht
Op Staatsomkeering, en het Wanrecht dat zij sticht. —
Europa! Nederland! Verbonden triumfeeren,
Gesponnen onder de aard. Maar zie ook God regeeren!
God, met Zijn cholera de volken schuddend; God,
Hoe hel en wereld woel', Bestemmer van ons lot;
God, nog *uw* God, o van uw Vaadren afgeweken,
O in de omklemmingen der Vreemde schier bezweken,
O om dien afval diep vernederd Nederland!
Ja! 't is der Vaadren God, die d' onbestaanbren band
In 't eind verscheurde; die èn roem èn verschen zegen
Deed rijpen voor dit Volk, uit alles wat ons tegen,
Ja, ter vernieling scheen bestemd te zijn. GIJ eert,
Als alles zamenspant en ons vertrapt. GIJ weert
D' omwentlingsstortvloed van ons af, o Isrels Herder!
Antwerpens citadel sprak dondrend Uw: „Niet verder!"
Tot Galliër en Belg. En om d'Oranjestam
(Uw Godsgeschenk op nieuw!) schaart Neêrland zich. Hij kwam,

248 koningen — 249 Julij? . . . — 250 September? . . . — 251 vrede — 253 midlaarschap — heer, — 254 de zegepraal haar — 259 verbonden — 262 bestemmer — 268 volk — 271 Neêrlands Herder! — 274 (Uw heilgeschenk op nieuw!)

Hij zag, hij overwon. Tien afgeperkte dagen
Door Uwe Almachte hand! — de legers zijn verslagen;
En 't onze keert gestuit, maar overwinnaar weêr!
O roem der Ridders! geef als Christen Gode de eer!
    Als Christenridder? neen, van nu aan Christenkoning!
O Zoon der WILLEMS en der FRISOOS, op wiens krooning
Het Nederlandsche Volk in deze wallen wacht!
Vertegenwoordiger van 't dierbaarst Voorgeslacht!
Heil zij dien dag! heil U! in 't hart reeds ingehuldigd
Der duizenden met liefde en eeden, U verschuldigd
En aan dier Vaadren Stam! Maar o! vergun de vraag,
Aan wie haar in den naam des hoogsten Konings waag':
Hebt ge aan dien Heer alreede Uw kroon en troon verbonden,
Die, in Zijn eigen bloed Verzoener onzer zonden,
Het hart der Vorsten als der Volken proeft; den weg
Van Volk en Koning in 't aanbidlijk overleg
Zijns nimmer feilbren Raads omvat; die met Uw Vaadren
(Wier bloed, voor CHRISTUS veil, tot Hem trekt in Uwe aadren!)
Oud-Neêrland zamensmeedde in snoeren, sterker dan
Partijschap breken kon, of dolle-Omwentlingban?
Die God (Hij zij ook de Uwe in rijkdom van Genade!
Als op uw stamhuis lag!) sloeg steeds uw paden gade!
Zijn oog was op U, 't zij Ge, als pas gegeven Kind,
Ten teeken waart van heil, toen 't Fransche Schrikbewind
Voor Neêrlands vestingen de hoop vast gaf verloren,
En deinsde; — of, als de spruit der Czaars U werd geboren,
Terwijl Gij dobbert op de waatren der Noordzee
('t Gebed van Nederland ging op die golven meê!)
Verdreven Prinsentelg! — het zij Ge in 't grootsch Brittanje
Den degen gordde voor het heldenteelend Spanje, —
Of straks bij Quatrebras en Waterloo! — of toen,
In sombrer tijdsgewricht, bij 't Godvergeten woên
Van 't Brusselsche verraad, gehuurde kannibalen
U tegengrimden! — of, tot nieuwe zegepralen,

285 stam! — 292 van Hem spreekt in Uwe aadren!) — 295 genade, — 298 moordbewind — 300 of, toen de Spruit — 301 dobberde — 307 betaalde kannibalen

Bij 't hachlijk Bautersem! — of eindlijk, als die maar
Het land met doodschrik sloeg: *krank! zorglijk! in gevaar!*
o Koning! welk een schat van zielsherinneringen,
Die wat U lief heeft naar des Heiland voetbank dringen!
Geef eer dien Heiland! Hem, den God gezien op aard,
Behoort Gij, met uw ziel en lichaam, — met uw zwaard
En scepter! — Tot dien God moet Vorst en Volk zich wenden,
Met al de zonden, al de nooden, al de ellenden!
Geen kracht, geen wijsheid, hoe door menschen ook betrouwd,
Geen Grondwet, hoe oprecht bezworen, geeft behoud;
Ten zij der Vaadren God het menschlijk woord verzegel',
De zondeschuld verzoen', den Staat geneze en regel',
Zijn Woord in eer zij, van Zijn vrees de daad getuig',
En voor Zijn zaalgen Naam heel 't Land aanbiddend buig'! —
Kniel, Koning! met uw volk! — En nu! DE KONING LEVE!
ORANJE VOOR ALTOOS! — Dat elke vijand beve
Voor d' opslag van Zijn oog, de liefde van zijn volk,
En 't heil des Heeren, dat Hem toestraalt uit de wolk!

En ondertusschen bleef een tijdperk van tien jaren,
Steeds oorlogszwanger, steeds onmachtig dien te baren,
Zijn loop vervolgen. 't Is rumoer van krijgsgerucht,
En tevens vrede, rijk in onafzienbre vrucht.
Beschaving breidt zich uit met nooit beproefde spanning,
Gescherpt als door de vrees voor plotslinge verbanning
Door 't losgerukt geweld der dolle woestaardij.
Een nieuwe levenskracht doorstroomt de maatschappij
Der volken; kunst aan kunst, door ijvervuur geprikkeld
En mededinging, die geen grens kent, wordt ontwikkeld
In duizend richtingen met steeds versnelden spoed!
Natuur, tot in het diepst haars heiligdoms doorwroet,
Legt voor het vorschend oog geheimenissen open,
Verbanden, spelingen, die telkens zamenloopen
Tot nieuwe bronnen voor 't Vernuft. De Wetenschap
Verstout zich niet alleen een steeds verwijden stap,

312 des Heilands — 319 vaadren — 325 Zijn volk — 334 Maatschappij — 335 Volken,

Maar paart en huwt zich, de eene aan de andre, en geeft zich spruiten,
Vertalrijkt dag aan dag. Dan treedt zij, fier, naar buiten,
In 't leven, en verlaat het stoffig boekvertrek
Voor ruimer dampkring en voor schittrender bestek;
En streeft al verder van ontdekking tot ontdekking,
Tot telkens dieper kracht- en- levenslust-verwekking,
En richt verbonden met den Wereldhandel op,
En voert de wonderen der Nijverheid ten top.
Het menschdom spiegelt zich, betooverd, in de weelde,
Die vereenvoudiging der Werktuigschepping teelde,
In woning, in kleedij, in levenswijs en staat
Verjeugdigd, ja, kan 't zijn, in houding en gelaat.
Een nieuwe loopkring is voor heel deze aard begonnen!
Uit kool en ijzermijn ontsprongen haar de bronnen
Van snelheid, macht, en licht. Het helle koolvuurgaz
Vervangt de tinteling van 't maagdelijke wasch.
Het zeegevaarte voelt zijn ingewanden leven,
En roept geen drijfkracht meer van buiten, om te zweven.
Ja meer! de vrije zee, waarin de stoomboot zwemt,
En 's aardrijks vaste korst in ijzren band geklemd,
Waarop de spoortrein gonst, wedijvren met elkander.
Zie langs zijn tweelingslijn dien fellen Salamander!
Vuur sist het uit zijn buik, die rammelt over de aard.
Hij voert bevolkingen en legers in zijn staart,
Metalen tenten, die op bliksemende wielen
Wat stand houdt, waar hij schreeuwt, verplettren en vernielen.
Hij runt, hij vliegt; hij rukt, verwaten en verwoed,
Afgronden in 't gezicht, en bergen te gemoet,
Die wijken, of, doorboord, een open heirbaan laten.
De steden naadren tot elkander; Volken, Staten
Doorkruisen, mengen zich. Één zelfde stoomkrachtvaart
Sleept heel ons menschdom voort, en effent heel onze aard, —
Bij 't ruischen van een zee muzijk- en zangakkoorden,
Waar 't lied van STRAUS meê stemt, en invalt met dees woorden:
„Zie hier uw goden: Kunst en Kracht en Industrie!
„En voorts! geen eerdienst meer dan de eerdienst van 't Genie!"

352 werktuigschepping — 358 was — 369 vliegt, — 376 Strauss

Erken uw wegen, kroost van JAPHETH! Neen het teeken
Der afkomst van uw geest is nooit van u geweken!
Gij zijt van Goddelijk geslacht! de heerschappij
Der Schepping hoorde aan u, — maar aan haar Schepper, gij!
Nog heeft Natuur in last haar Ondergod naar de oogen
Te zien; of, biedt zij 't hoofd en spot zij met uw pogen,
Nog zijt gij met een gaaf gewapend van verstand,
Van moed en geestkracht, die weldra u de overhand
Verzekert, 't zij ge dringt naar 't hoogst der sterrekringen,
Of kennisschatten aan de diepten *wilt* ontwringen!
Nog zijt ge Koning, ja! — maar ach! wat baat een kroon,
Gedragen niet meer God tot heerlijkheid, maar hoon?
In opstand tegen 't licht uit Hem, wat baat verlichting?
Wat baat, o praalzieke Eeuw! uw grootsche Babelstichting,
Uw opgetaste schat van wetenschap en kunst,
En roemverheffing in Beschavings hoogste gunst?
Wat baat het? als uw schoot met de eigen sapverkwisting
De zaden onderhoudt van woeling, wrevel, gisting,
Van ontucht, gif, en moord, en zelfmoord, en geweld,
En slaafsche aanhanklijkheid aan de oppermacht van 't Geld?
Als heel de Maatschappij te midden der verrukking,
Die uw ontwikkling wekt, door de ongelijke drukking
Van 't machtig raderwerk, zeeplassen van ellend'
Ter zijde ontwaart van 't spoor, waar langs uw wagen rent:
Hier — weelde ontwassen aan zich zelf, van buiten bloeiend
En schitterend van jeugd, maar innerlijk verschroeiend
En sapverdervend als een kanker, en, als 't waar,
Der standen evenwicht met moedwil brekend, — *dáár*
Gemor bij d' arbeid die geen brood geeft, jokdierbanden
Geworpen om den hals van vrijen, waar de wanden
Van hette blaakren nacht en dag, en eeuwge rook
De steden zwart verwt, en de ziel verstikt in smook? —
Of, wilt ge in hooger kring? Verantwoord die tooneelen
(De tempels onzes tijds!) herschapen in bordeelen,
Waar Dichtkunst zich verlaagt tot vuige boeventaal;

382 schepping — 388 diepte — 389 koning — 403 *Hier* weelde — 405 en, of 't waar, — 409 Van hitte blaakren dag en nacht — 411 toneelen

Terwijl voor 't wuft geslacht zelfs de achtbre Rechtspraakzaal
Een schouwplaats werd, waar 't oog met wellust leert te staren
Op elken gruwel, dien uw vorderingen baren!
O machtige Eeuwgeest! in uw hoogheid moogt gij staan!
Maar spreek! wat hebt gij met die heerlijkheid gedaan?
Ach! in die mengeling, dàt misbruik, voelt ge uw leven!
En zelfvolmaking, zelfvergoding blijft het streven,
Ten koste van wat deugd of heiligheid het zij!
Doch op den bodem der ontwijde Maatschappij
Ligt tevens de éénheidszucht. Tot éénheid drijft de klemming
Der opgespannen veêr, — tot éénheid, de bestemming,
Maar, buiten God, de vloek der menschheid. Ja, de Man,
Die in het middelpunt zich eenmaal wringen kan
Van 't weefsel zonder gâ, dat onze leeftijd baarde,
Is meester van Euroop, is meester van heel de aarde!

Asch van NAPOLEON! Wat brengt ge aan Frankrijk? Wat
Aan 't ondermijnd Euroop? — Verbeidt de Wereldstad
In U den vonk in 't eind, die de opgeladen stoffen
In 't lang gedreigde vuur weldra moet doen ontploffen?
En is de voorboô reeds gezien, het sein gehoord
Voor Beyruth? — te Parijs? — Werd reeds de droom gestoord
Des Vredes? Is de Krijg, van al zijn Razernijen
Omstuwd, of die nog veel vernielender Harpijen
Van oproer, burgertwist, onttrooning, klubsgeweld,
Reeds ingespannen? — Werd het vonnis reeds geveld
Dier niet meer vreemde straf, eerst van Regeringloosheid
En straks van Tirannij, elkaâr gelijk in boosheid,
Waarmeê de horizon bewolkt is? Of blijft rust,
Blijft: „Vrede! Vrede! en geen gevaar!" de leus, de lust
Der Eeuw? en is een reeks van Staatsverwikkelingen,
Waaruit de kracht ontbreekt zich weder los te wringen,
Op nieuw voor luttel tijds op handen? — O! wie gist,
Wat van des Menschdoms lot Daarboven is beslist?
Wie heeft Gods raad gekend? — Doch neen! de Orakels spreken:

418 uw heerlijkheid — 419 voelt ge u leven! — 426 den vloek — 446 menschdoms

Die Schriften, van wier woord geen titel mag ontbreken,
Zoo lang de Zon haar glans, de Maan haar wederschijn
Zal geven! — Ja, voorzegd is de ingeschonken wijn
Der gramschap, de onrust van de volken, de geruchten
Van oorlog, de ijzren arm eens Heerschers, en het zuchten
Van 't schepsel, dat, vermast, het oog ten hemel richt; —
Voorzegd, de donkre nacht; voorzegd, het Morgenlicht.

Op 's hemels wolken zal Hij komen,
Die aan die nacht een einde maakt!
Die, in Zijn heemlen opgenomen,
Het troostwoord uitsprak: „Wacht Mij, waakt!"
Hij komt, naar wien Gods schepslen smachten,
Wien 's werelds eeuwen tweemaal wachtten,
Wien de Aard reeds eenmaal heeft gebaard!
Het Lam, wiens bloed hier heeft gevloten,
De Leeuw, uit Isaï gesproten,
De Man der smart, de God der aard!

De aloude Prophecyen zweven
Met deze galmen de eeuwen door:
Des aardrijks vloek wordt opgeheven —
Maar de Offerlijdenskelk gaat voor!
Is God een mensch, dat Hij zou liegen?
Of kunnen de eerstlingen bedriegen,
Die Golgotha gedragen heeft?
Voorzeggingen der Zoenverwerving!
Voorzeggingen der Rijksbeërving!
Ondeelbaar zijt ge, als God die leeft!

Ja, 't woord is uit den mond des Heeren
Naar 's werelds einden uitgegaan.
't Zal nimmer tot Hem wederkeeren,
Ten zij voldragen en voldaan:
„Mijn Koning, ziet! Hij zal regeeren!

449 zon — maan — 452 de zuchten — 465 prophecijen — 468 offerlijdenskelk — 470 of konden

„Hem zullen alle volken eeren,
„Hem, alle Vorsten hulde biên.
„Hem, allen die zijn smaadheid droegen,
„Die om behoudnis naar Hem vroegen,
„In Zijne aanbidbre schoonheid zien."

In Zijne dagen daauwt het Vrede;
In Zijne schaduw lofzingt de Aard!
't Gedierte zelve jubelt mede,
Weêr onder Edens wet geschaard.
Een jongske zal den leeuw beheeren!
De wolf zal met het lam verkeeren —
En de Englen Gods weêr met den mensch!
Het zijn de lang verwachte dagen
Van 't aangekondigd Welbehagen,
En aller hemelingen Wensch!

Is 't wonder, dat de heuvlen rooken?
De bergen waggIen als van schrik?
Des Afgronds ingewanden koken,
Vermoedende het oogenblik,
Als van Zijn heiligen omgeven,
Die Zijn bazuin herriep in 't leven,
De groote Koning komen zal,
Om voor der eeuwen eeuwigheden
Den kop der Helslang plat te treden,
Bij 't hemelsche triumfgeschal?

Uit Patmos hoordet gij ze schateren,
De Hallelujahs voor Gods troon,
Gelijk een stemme veler wateren,
Lof ruischend den gezalfden Zoon!
„De Koninkrijken en de Machten

480 Volken — 482 Zijn — 498 Vermoedende — 500 herroept

„Zijn voor altoos aan den Geslachten,
„Wien heel het schepslendom aanbidt!
„De laatste hoogten zijn gevallen!
„En met Zijn duizend duizendtallen
„Neemt Hij de wereld in bezit!

Looft Hem, Gij Natiën te zamen,
Op een van God gelouterde Aard!
Looft Hem, Gij Volken aller namen,
Tot JESSES heilbanier vergaârd!
En Gij! sints twintig eeuwen zwervers!
Eens weêr beloftenisbeërvers! —
Naar Davids troon! naar Davids Heer! —
Van uit dat hart, door ons verbroken,
Van uit die zij', door ons doorstoken,
Stroomt Zijn vergeving op ons neêr!

Brengt aan dien Koning op Uw knieën,
o Koningen! Uw heerlijkheid!
Zij voor Zijn voetbank, o Genieën!
Uw schatting needrig neêrgeleid!
Gij Wetenschappen en gij Kunsten!
Gij krachten, machten, gaven, gunsten,
Door d'Adem Gods in ons verwekt!
Weg met de dienst der heiligschennis!
Gij hoort den Goël toe, wiens kennis
Eerlang het aardrijk overdekt!

Gij, o vooral! Gij Harpenaren,
Die de aandrift voelt tot hooger lof!
Voor uwe aan God gewijde scharen
Wat ongelijkbre zingensstof!
Laat — wat de wentelende jaren
Van worstelingen of gevaren,
Van dreiging of verleiding baren, —

513 duizend-duizendtallen — 516 aard — 519 En gy! — 526 uw

Trots Eeuwgeest en Algodendom, —
Laat met de galmen van uw snaren,
Het wachtwoord van Gods Geest zich paren,
En lovende ten hemel varen:
„Kom, Koning JESUS! kom; ja kom!"

HAGAR [1]).

Wat zaagt ge al wonderen, woestijnen van het Oosten!
Verrijzen op uw grond, dien 's hemels vuren roostten
Tot ééne onoverzienbre, één waterlooze zee
Van golvend zand en rots, tooneel van schrik en wee,
Verlatenheid en dorst en zonder laafnis sterven! —
Wat hebt ge al in die lucht, die d' ademstroom laat derven
Aan wat daar adem zoekt, den stormwind vaak gezien
Zich als aan ketenen ontwringend; niet slechts dien,
Waarvoor de reiziger 't gelaat verbergt in de aarde,
Tot dat de gruiskolom, die werv'lend zich vergaârde

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: *Bijbelsche Vrouwen*, *Dichterlijk Album. Vrouwen des Ouden Verbonds*, bl. 15 vlg. Haarlem 1848. De hieronder volgende varianten (A) zijn naar het oorspronkelijke handschrift des dichters, dat mij welwillend werd verstrekt door den heer A. C. Kruseman te Haarlem. De hieronder medegedeelde afwijkende lezingen (B) zijn uit den tweeden druk van *Bijbelsche Vrouwen*, de varianten (C) naar den afdruk in: *Hesperiden* van mr. Is. da Costa. Haarlem, A. C. Kruseman, 1855. bl. 25 vlg.
In den eersten druk staat hier en daar: Hij, gij, bij, enz.

1 B en C: Wat wondren zaagt ge al niet, woestijn-vorstin van 't Oosten! — 2 A: Voor vruchten van een grond, dien B en C: Een grond vereeuwigen, dien — 4 A: Van vlakten zand B en C: Van golven steen en rots — 6 B en C: die d' ademtocht doet derven

By 't loeien van dien reus[1]), voorbijgerold zal zijn!
Nog andre schuddingen bestookten uw woestijn,
Aloud Arabië! 't Zijn zulken, die de scharen
Opdreven, uit uw schoot, van landveroveraren.
Hier, langs uw noordergrens, trok Israël weleer,
Omstuwd van teeknen Gods, naar 't erfland op en neêr,
De veertig jaren door; — daar, twintig eeuwen later,
Verhief de Saraceen met dweepend krijgsgeschater
Zijn wapens, om aan de aard een half gekenden God
Te brengen, en een keer in heel der volkren lot.
Maar in het hachlijk uur, hier voor des Dichters oogen
Herroepen, is het stil, van stormen onbewogen,
In deze wildernis, en eenzaam. Slechts één vrouw,
Met fierheid, diep verneêrd, in 't oog, — met naberouw
En kommer in de ziel, diep in die ziel bestreden, —
Richt op den sombren weg haar ongewisse schreden.
De waterfles klopt op haar borst, eerlang geleêgd,
Het brood ontbrak alreede, en dubbel klemmend weegt
De last haar onder 't hart, waarop voor weinig dagen
Haar blik zoo onbedacht naast Sara roem dorst dragen.
Verwatene! waarheen? De tent van Abraham
Wierp tuchtigend u uit! Keer tot geen land van Cham,
Maar tot de schaduwen van Mamres eiken weder,
En dat zich 't hart voor God aan Saraas voet verneder'!
Voor u ook is daar brood en water, heul en troost
En Goddelijke trouw! Wees dienstmaagd, — en uw kroost
Zal groot zijn! meer dan één belofte omvat die woning, —
En wat uit Abrams heup geboren wordt, is koning.

De moeder Ismaëls!
Maar Sara mede staat,

11 A: By 't gloeien der Simoom B en C: van den reus — 13 A: Ja zulken, die — 14 A: aardveroveraren — 16 A: van wondren Gods — 19 A: De wapens — 21 A: thands voor — 23 A: In heel de wildernis — 27 B en C: waterflesch — 30 A: voor Sara — 35 A: U — 37 (in 't hs. stond doorgeschrapt: Zal heerschen) — 38 A: Al wat — 40 A: Maar Sara zelve — 41 A: Op Gods beloofden tijd. (Doorgeschrapt is: Naar 't onbedrieglijk woord

Op Gods gezetten stond, de moeder van een zaad,
Een zoon, waaruit DE Zoon eens menschlijk wordt geboren! —
En nu — die Abram 't eerst den vadernaam deed hooren,
Die veertien jaren op de aartsvaderlijke kniên
Geen tweeden nevens zich gekoesterd had gezien,
Moet thands dien tweeden als zijn' meerdere gehengen,
En, man in zelfgevoel en krachten, hulde brengen
Een weenend kindeke! Gelijk den pijl zijn boog,
Schiet op den zuigeling zijn verontwaardigd oog
Den blik des wrevels en des spots. De moederzonde
Herhaalt zich in dien spot, en slaat een versche wonde
In 't hart der meesteres; — en deze blik beslist.
Het woord des Heeren handhaaft Sara. Neen! geen twist
Van broeders onder 't oog van Abram! Twee vorstinnen
Gedoogt de tentgordijn van Mamre niet, noch binnen
Haar plooien deze twee, schoon spruiten van één stam:
Den herder en den held, den woudstier en het lam.

De moeder Ismaëls!
Een moeder veler volken
Ook zy! — Wel dekten eens verwarrende onheilswolken
De ster der moeder en des zoons, wanneer de dorst
Der schroeiende eenzaamheid het leven in de borst
Des jonglings, reeds ten grave als uitgestrekt, ging doven.
Maar neen! des Engels stem spreekt deernis uit van Boven.
Gy zult niet sterven, zoon uit Abram! De woestijn
Heeft zich een oogenblik uw graf gewaand te zijn, —
De woesteny zal eens uw gloriën getuigen!
Voor u zal stam aan stam het hoofd met eerbied buigen,
By 't gonzen van uw boog, o Schutter! Vrij en fier
Plant, kennende zijn bloed, de zwervende Arabier
Uw naam voort en uw beeld. Zijn hand is tegen allen!
Geen menschlijk bondgenoot die hem te beurt zal vallen!
Het dier slechts in zijn dienst, — geen koutertrekkende os

48 A: Gelijk zijn' pijl de boog — 61 A: des Zoons — 65 A: zoon van Abram! — 67 B en C: Die woesteny. A: uw overmacht getuigen.

Geen jacht- of huishond, — maar zijn kemel en zijn ros.
Zijn kemel! — 't Levend schip, dat door de zandzeebaren
Zijn koers houdt, rijk bevracht met keur van Oosterwaren; —
Het zandpaard, dat in 't zaâl, hem door natuur gewrocht,
Zijn ruiter rustig voert door d' eindeloozen tocht,
Hem knielend afwerpt en weêr opvangt, en, waar de oogen
Vergeefs een waterdrop als uit te vorschen pogen,
De karavane met zijn reuk ten dienste staat,
En wellen opspoort, die nog laven. Op de maat,
Van dat de zon herrijst, vervolgt het dier te vrede
Met onvertraagden vaart, met onverhaasten trede,
Gelijk de kloknaald tikt, zijn' weg, ten zij zich 't lied
Versnelle, waar ook hy gevoelig 't oor aan biedt:
De klaagzang, niet altijd eentoonig, van den drijver,
Of wel, de lofpsalm van den pelgrim, vol van ijver
Maar lijdzaam, die aan 't eind van 't onverkwikkend pad
Jerusalem zal zien, de onsterfelijke stad.
Zijn ros! — de roem van ouds, de vriend van zijn berijder!
Dat ros steeds, waar de spreuk van d' Idumeeschen lijder [2])
Ter eer zijns Gods van zong: „Wie gaf het paard zijn kracht,
„Zijn heldenhart? Wie heeft zijn hals bekleed met pracht
„Van manen, golvende op den wind? Men ziet hem dansen
„Gelijk een sprinkhaan, by de bliksemende lansen,
„De pijlen, rootlend in hun koker, en het zwaard
„Dat flikkert in zijn oog, voor galm noch glans vervaard;
„Een wolk gaat opwaart van zijn snuiven, — met zijn hoeven
„Verslindt hy 't slagveld of hy trappelt het tot groeven,
„En ijlt het harnas te gemoet, of schuimt en woelt,
„Terwijl hy aan 't gebit zijn krijgsdrift bloedend koelt,
„En antwoordt brieschend op den donder der trompetten,
„Waarby de vaandelen zich in beweging zetten."

74 Geen schaap of huishond — 76 A: zwaar bevracht met geurige — 77 B en C: 't Woestijnpaard — 78 A: Den ruiter — op d' eindeloozen — 80 B en C: uit te lokken — 83, 84, 85 A: Gelijk de kloknaald tikt vervolgt hy straks te vrede Met onvermoeiden vaart, met onverhaasten trede, Tot zonnenondergang zijn weg — 98 A: Dat blikkert in zijn oog voor glans noch galm — 101 A: en schuimt

De moeder Ismaëls!
Hoe schudt en schokt die schoot!
't Zijn volken, — stroomen van veroovraars, die den dood
(Een paradijs in 't oog!) met waanzins lust verbeiden,
En tot des aardrijks eind uitdagen en verspreiden.
't Schiereiland goot hen uit, Egyptes Zevenmond
Gelijk, wen hy zijn bed als opheft, en den grond
Met waterdiepten dekt waar bergen in bezwijken;
Of, zoo zich de Oceaan een baan veegt door de dijken,
En 't land in zee herschept, of uitbijt met zijn zout.
Geen hoogte die weêrstaat, geen glooijing die weêrhoudt,
Geen kracht of kunst by macht den aanloop te verduren!
Zij stappen zeeën door en springen over muren,
En vielen ze in een lans, de lans verwondt ze niet!
Half de aarde werd op eens Arabisch grondgebied.
En, als een veld in 't rond bezaaid met hagelsteenen,
De donderwolk ontperst, zoo zien van Hagarenen
Drie werelddeelen van den Indus tot den Taag
Hun breedten overstelpt. Buig, Syriër! en waag
Geen weêrstand, Palestine! en torsch by al uw weeën,
Stad Davids! nog 't gesteent der Omarsche moskeeën.
Zink, Oosterchristenheid, dien naam sints lang onwaard!
Onredbaar, voor den zwaai van 't Damasceensche zwaard!
Ach! werd het Bijbelwoord voor fabelen en beelden
En menschenvonden, die uw zinlijke ooren streelden,
Te lang te rug gezet? aanvaard den Koran thands,
Wiens halve waarheid in haar duizelenden glans
Uw afgoôn wel kan slaan, maar u geen God hergeven, —
En overmogen moet, waar Christendom geen leven
Maar vorm werd, — schijn, geen zijn. Egypte! ontfang de wet,
U weêr in dezen tijd van den Nomaad gezet! [3])
Neig 't hoofd, Alexandrië! en geef dien woestijnieren

109 B en C: Ja, tot — 122 A: De werelddeelen — 125 A: doorgeschrapt is: nog 't gewicht B en C: nog den last — 127 A: Ter aarde voor — 't halvemaansche zwaard — 130 A: ontfang den Koran — 133 B en C: overmogen moest — voor leven — 134 B en C: Een vorm. A: Egypt', verneem — 136 A: Buig 't hoofd

De boektresoren prijs, die uw paleizen sieren,
Met al de wijsheên van uw scholen! Laatste bloed
Van Oud-Numidië! laat varen uwen moed.
Carthager of Vandaal! spaar 't slagzwaard in de schede!
Het geldt heel Africa; het geldt Europe mede!
Zie! Calpes rotsen [4]) zijn beklommen, overheerd
Ligt Spanje, diep ook daar de Christennaam verneêrd!
De fiere Westgoth heeft zijn kerken zien ontwijden,
En, dolende in 't gebergt, wacht op den eb dier tijden.
Maar neen! nog wast de vloed. Geen Pyreneën staan
Aan gieren in den weg, of Muselmansche vaan.
Waak op, gij Noordenwind! en drijf die sprinkhaanzwermen
Te rug! rijs, Karel! [5]) rijs om 't Westen te beschermen;
En wees in hooger hand een HAMER [5]) die verplet,
En wat nog kruis belijdt van Mekkaas dwang ontzet.

De moeder Ismaëls!
Wie heeft der krijgren klingen
Tot dezen kamp gescherpt, en de aarde leeren dwingen
Van uit hun eenzaam zand en vesten, naauw bekend
Voor dezen? Wie dat volk uit d' armelijke tent
Verplaatst op troonen? Wie de toekomst en het leven
Der wereldnatiën als in hun hand gegeven? —
Een man, als uit het niet gebiedend opgetreên;
In aart en levensgang vol tegenstrijdigheên;
Veehoeder, handlaar, held, straks Staat- en sectestichter,
Schoon ongeletterd, toch in 't diepst zijns wezens Dichter,
Voor Godsdienst brandende, voor waarheid koel van zin;
En (zoon van Abram en de Egyptische slavin!)
Zich voelende beheerscht doòr Israëls propheten,
Voor Issa [6]) bovenal gedrongen in 't geweten
Tot eerbied en ontzag, toch in onbuigbren trots

137 A: De aloude schatten prijs — 146 A, B en C: De Pyreneën — 147 A, B en C: Geen gieren — A: noch Muselmansche B en C: geen Muselmansche — 150 A: Hooger hand, die — 158 A: Van honderd natiën — 160 A: en levenslot B en C: en levensloop — 162 A, B en C: Wel ongeletterd — maar — 163 C: voor Waarheid

Zich zelven predikend als opperzendling Gods; —
Hervormer, ja (wellicht!) zijns tijds, en voorbereider
Van beetre, maar weldra slechts zelf- en volksmisleider;
Om strijd zich vleiende en gevleid, gewaand Profeet,
En lasterlijk in 't eind begroet als Paracleet. [7])
Mohammed! o, wat kracht, wat wijsheid waren de uwen?
Slechts deze: een waarheid Gods den Logen uit te huwen
En teelen uit dien echt een monsterachtig kroost
Van dweepend zingevlei en ingebeelden troost.
Ach! uwe niet alleen was 't opzet om één waarheid
Met al haar hemelglans en Goddelijke klaarheid
Te spannen in 't gareel ten dienste van een Macht
Van menschenvonden en verfoeisels; — of de kracht
Van ééne zondedrift met ijzren wil te breken
Om de andren ongestoord te koestren en te kweken.
Maar uwe, o Koreischiet! [8]) was de Oostersche natuur,
't Bezielend krijgsgenie, 't betoovrend dichtervuur,
Waardoor ge een fakkel werd, die wijd en zijd de stammen
In lichterlaaien gloed vermogend waart te ontvlammen, —
Een gloed, nog niet gebluscht, maar blijvend, tot die Zon,
Die eens by 's menschen val zijn wondren loop begon,
En nacht èn fakkelglans èn dwaal- èn flikkerlichten
In zijn volheldren dag verzwonden zal doen zwichten.
Verhaast o God! dien stond, en laat van oord tot oord
Tot dat hy dáár zal zijn, uw Evangeliewoord,
Klaar als de feestbazuin, het menschdom vergewissen
Van wat er volgen zal op zoo veel duisternissen;
Ja, van dat Koninkrijk, dat over 't wijd heelal,
Wat dreige of tegensta, eens zegevieren zal,
Niet door toegeeflijkheên aan menschelijken logen,
Noch door verbindingen met menschlijk alvermogen,
Maar enkel Waarheid, enkel Leven, enkel Licht,
Op vastigheid van kruis en lijden blijft gesticht.

168 A: oorspronkelijk: Stedehouder Gods — 170 A: oorspronkelijk: verleider — 174 B en C: den logen — 178 A, B en C: goddelijke — 181 A: Om ééne — 184 A: Het stoute — 188 A: by Adams val — 199 A: waarheid, enkel leven, enkel licht

De moeder Ismaëls!
God heeft een woord gesproken!
Geen stofken heeft er ooit by de uitkomst aan ontbroken;
't Zij oordeel, lang getergd, 't zij heerlijkheên beloofd
Voor de aarde of de eeuwigheid, en neêrgelegd op 't hoofd
Het zij van Jacob of van Edom. Aan uw zonen,
o Hagar! was de glans beloofd van koningskroonen, —
Ziet! de eeuwen wentelden! En honderd troonen zijn
Ten buit geleverd aan de kindren der woestijn.
Wat schittring! welke gloed of 't waar van regenbogen
Robijn en esmerald en diamanten, de oogen
Verblindend! wat muzijk van waterval by val
In lustspelonken, als getooverd uit kristal.
Caïro, Balsora, Granada, paradijzen,
Wie geen Geschiedenis maar Fabel schijnt te prijzen,
Wanneer zy aanheft van uw wondren, wier geraamt'
Of ingestorte puin steeds Morgenluchten aâmt!
Van uit uw scheppingen verhieven, ja, tirannen
Hun ijzren roede vaak, maar andre Muselmannen
Een scepter, 't Recht ter eer, of Wetenschap en Kunst,
Geleerdheid, onderzoek, en letteren ter gunst.
Alraschid, gy hier 't eerst, gy Bagdads Charlemagne! [9])
Of Abderahman, [10]) gy! sieraad van 't Moorsche Spanje!
Hoe slaat het nageslacht uw prachtig Cordua
Niet om zijn bouwkracht slechts en duizend zuilen gâ,
Maar om die scholen meê, waar studiën herleven,
Den Noordlijken Barbaar sints eeuwen prijs gegeven!
Hier boogt Geneeskunst op Averroës genie,
En kiemde Scheikunst reeds in 't slijk der Alchymie,
En wenkte 't sterrenheir met vriendelijk geflonker
Heur banen te bespiên by 't Andalusisch donker.
Gy Dichtkunst, gy vooral, der woestijnieren lust
Van ouds! gy vondt hier stof in Ridderfeiten, rust

208 A: wentelen — Vier honderd — 211 B en C: regenbogen, — 214 A: Bassora — 217 A: Ooster-grootheid aâmt — 218 A: uit die — 222 A: o Bagdads — 223 A: Almanzor, Gij sieraad van 't Saraceensche Spanje — 224 A: 't aloude Cordua — 231 A: Zijn banen — 232 A: dier woestijnieren

In schaduw van den troon des Arabiers, herschapen
In kunstenkwekend Griek. — De Christenvolken slapen
Den middeneeuwschen slaap. 't Is nacht. Maar juist dien nacht
Beheerscht de Halvemaan met heel haar sterrenwacht.

De moeder Ismaëls!
Ja moeder, in geslachten,
Van koningen, die de aard aan hunne voeten brachten
En toch! by al dien roem Egyptische slavin —
Geen evenboortige der achtbre Tentvorstin,
Die in haar ouderdom den Vreugdverwekker [11]) baarde! —
Neen, welk een uitstel 't hart der Meesteres bezwaarde,
Zy zou niet altijd by de dienstmaagd achterstaan —
Uw waarheid niet altoos by d' Islam en zijn waan,
Verneêrde Christenheid! als overschaduwd treuren!
Ook 't Noorden wordt zich zelf bewust. De nevels scheuren
Van d' eeuwenlangen nacht. Een nieuwe morgen naakt;
Een nieuwe wereldtijd, een nieuwe kamp ontwaakt.
Wat stormen! welk een reeks van nieuwe worstelingen,
Onvruchtbaar lang, zoo 't scheen, maar kiem van grooter dingen!
Zie! 't Westen werpt zich op het Oosten by den kreet,
Van Clermont uitgegaan: „God wil het!” leus en eed
Dier in gestalte en hart onovertroffen Ridderen,
(Voor wie de Bondgenoot [12]) het eerst moest leeren sidderen!)
Gekleed in ijzer, en van ijzer zelf. Naar 't graf
Des Heil'gen trekken ze op, het zwaard voor pelgrimstaf
Geheven, om dien grond vóór 't rijpen van Gods tijden
(By- tegen Wangeloof!) van d' Islam rein te strijden!
Ai! zoek den Levende niet by de doôn! noch wacht
Van 't ijdel zelfgekwel, van de ijzren heldenkracht,
Triumfen, die alleen Gods waarheid kan behalen.
Het Oosten staat u nog. Uw negen tochten falen! . . .
God had iets beters voor u weggelegd, Euroop!
In zijner mogendheên aanbiddelijken loop:

236 A, B en C: Hun middeneeuwschen — 259 A: Omklemmend, om — 263 A: zal behalen — 264 A: Het Oosten wrikt (?) niet en uw kruisvaarttochten falen — 266 A: Zijner

Der talen sleutel weêr-, de Drukkunst uit-gevonden,
De Schrift der Waarheid van haar windselen ontbonden,
Het Woord des levens op het aardrijk wijd verspreid, —
Van 't aardrijk te gelijk de grenzen uitgebreid....
Uw tijden gaan te rug, uw geestdriftvlammen kwijnen,
Een teering schijnt allengs uw krachten te ondermijnen,
Mohammed! wien ge ook nog (een jongste flikkerschijn
Van stervend nachtlamplicht!) ontzachlijk dreigt te zijn.
Constantinopel vall', sints eeuwen reeds zieltogend,
Den Muselman in d' arm! die arm werd onvermogend
In Spanje! Brenge straks, een enkel oogenblik,
Aan Weenen en Euroop het Turksche kromzwaard schrik!...
Gy, negentiende reeks van dubble jubeljaren!
Getuig gy wat er werd van 't rijk dier Oostbarbaren.
De Janitsaar verdween. Het zwaard van Mahomet
Viel in den Bosporus [13]). Vergeten wordt zijn wet.
De Sultan aan den disch drinkt Griekschen wijn met Franken;
Hy baadt zich in 't genot van Fransche zangspelklanken.
't Is Westersch, wat de Turk nog tot zich nemen mag
Van leven, en de dag bevestigt aan den dag,
Wat Navarino eens met luid kanongedonder
Aan de aard verkondigde: de Halvemaan gaat onder! [14])

De moeder Ismaëls!
Hy heeft ook u herdacht,
O zoon der dienstmaagd, u tot in uw verst geslacht,
De Aartsvader, — als hy riep, voor God in 't stof gebogen:
„Ach! dat ook Ismaël genâ vinde in Uwe oogen
„En leve!" Heeft die God van Abrahams gebed
Ooit de ooren afgewend? De tijden zijn gezet,
Waarin ook Ismaël den schedel diep zal buigen,
En van zijns broeders eer, verrukt van zin, getuigen.
Ge ontfingt, o Salomon! van dien vernieuwden zin
Een eerstling uit den mond van Schebaas koningin!
Straks bracht Arabiën in Bethlems herderswoning
Zijn wierook, myrrhe en goud aan hooger Vredekoning, —

268 A: zijn windselen — 274 A: tracht te zijn — 287 A: reeds met luid

Ook dit een eerstling slechts van ruimer heilverschiet,
Wanneer, om Jesus naam en koninklijk gebied
Te vieren, Sions stad van volkeren zal weemlen,
Ja, van uw rammen meê, o Kedar! van uw keemlen
Nebájoth, Midian, en Hefa! [15]) Welk een dag,
Waarop ook Ismaël met Isaac hopen mag!
Wat tijden, vast voorzegd, van groote schuldvergeving,
Van voor geheel deze aard volzalige herleving!
Wen Israël zal zien Wiens hart zijn hardheid brak,
Wiens zijde 't met de speer der Heidenen doorstak,
En dan — den Christusmoord beschreiende aan Zijn voeten,
Zich uit dien eigen mond op eenmaal hooren groeten
Als d' eerstgeboren weêr der volken; — wen zich dáár,
Voor d' eigen voetbank Gods ontmoeten zal Barbaar
En Griek, Romein en Parth, het Zuiden en het Noorden
En van den Ganges af tot Missisippis boorden
Door elke natie, elken tongval, elk geslacht,
Met daverenden dank de lof wordt uitgebracht:
Verzoening! Vrede op aard! In menschen welbehagen
't Besluit van eeuwigheid voor de eeuwigheid voldragen!
Lof zij den Vader! lof aan 't onbevlekte Lam,
Dat, even groot, Zijn sterkte èn aflegde èn hernam!
En aan den Heil'gen Geest, die de aard met heil beregent,
En uit de volheid Gods met levensstroomen zegent!

De moeder Ismaëls!
Op u een laatste blik!
Op u, te midden van dier steenwoestijnen schrik!
Gy ongetrooste, gy door onweêr voortgedrevene,
Aan zielsmart en ellende en wanhoop prijs gegevene!
Gy ook — gy gaaft in 't eind den God des hemels eer!
Hy kwam, Hy sprak tot u. De hoogten vielen neêr.

307 A: Isac — 309 A: onze aard — 314 A: Weer d' eerstgeborene der volken — 321 A: eeuwigheid werd in den tijd voldragen! — 322 A: oorspronkelijk stond in 't hs.: Lof aan den Vader; dit is veranderd in: Eer zij den Vader, eer aan 't onbevlekte Lam — 327 A: Op U — 328 Op U — 332 A: tot U. Uw hoogten

Gy gaat voor Saraas voet uw dwazen trots bekennen;
Gy wilt in Abrams tent u aan Gods ordning wennen!
Ja! (roept ge en voelt, met één, geheel uw aanzijn vrij!)
„o God des levens! Gy zaagt neder ook op my.”

334 A: U — 336 A: oorspronkelijk stond in 't hs.: o God des aanziens, Gij hebt aangezien ook my.”

AANTEEKENINGEN DES DICHTERS.

1) De woestijnwind of Sammum.

2) Job, XXXIX : 22—28.

3) De Hyksos, die omstreeks 1800 jaren vóór de Christelijke tijdrekening Egypte vermeesterd hadden, waren insgelijks Nomaden of Herdersvolken.

4) Gibraltar.

5) Karel bijgenaamd Martel (d. i. Hamer), die A°. 732 de Saracenen tusschen Tours en Poitiers versloeg.

6) De naam van Jesus in den Koran.

7) Hij liet het zich gaarne beduiden dat de Evangeliebelofte van den Paracleet of Trooster (Joh. XIV : 16) van hem te verstaan was.

8) Mohammed behoorde tot den stam van Koreisch te Mekka.

9) Harun al Raschid, vijfde Kalif uit het huis der Abassiden (A°. 786—809).

10) Van het uit Bagdad verdreven maar in het Westen gehuldigd stamhuis der Omijaden A°. 756.

11) 1 Mos. XXI : 1—7.

12) Alexius Comnenus, Grieksch Keizer, A°. 1081—1118.

13) Een voorval, onder de regeering des vaders van den tegenwoordigen Sultan, by de Turken voor een zeer treurig voorteeken gehouden.

14) Reminescentiën uit W. de Clercqs treffend overzicht: *het Oosten* in de *Nederl. Stemmen*, III. 118—120.

15) Jesaia LX : 6, 7.

DE SLAG BIJ NIEUWPOORT[1]).

GRANDIAQUE EFFOSSIS MIRABITUR
OSSA SEPULCRIS.

Hoe zag in Nederland de zon zoo rood, de straten
Zoo doodsch! Kasteel en burcht van Edelliên verlaten!
Der burgren voorhoofd bleek en klam, terwijl de lucht
Van 't zwaaien van het zwaard, den val der bijlen zucht,
De houtmijt riekt en rookt, — het lied der Martelaren,
Gestemd in ballingschap en bange doodsgevaren,
Tot op 't schavot niet zwijgt van God en van het Lam,
Tot dat het stikt in 't koord, of wegsterft in de vlam!

Hoe viel een nacht zoo zwart op Nederland, na dagen
Als sints de Aposteleeuw geen latere eeuwen zagen!
Want ook tot Nederland was doorgedrongen 't Woord
Uit Wittenberg herleefd, en 't had van oord tot oord,
Van Henegouwen en Artois tot aan de stroomen
Des Amstels voortgesneld, de harten ingenomen, —
Uitwendigheden, door der eeuwen duur versteend,
Ontworteld, — plechtigheên van 't Heidendom ontleend,
Of opgegraven uit de schaduwwet der Joden,
Geheel haar grond betwist van menschlijke geboden, —
Voor schitterschoon of schijn de rechten van „het Waar"

---

[1]) Hier is de tekst gevolgd uit: „Bladzijden uit de geschiedenis van Neêrlands Roem en Grootheid." Haarlem, A. C. Kruseman. De hieronder medegedeelde varianten zijn uit een handschrift, mij welwillend ten gebruike verstrekt door 's dichters naamgenoot en kleinzoon, den heer I. da Costa te Amsterdam. Dit handschrift, eene kopie in 't net, heeft de dichter blijkens de aanteekeningen op 't schutblad — „Voorgelezen in *het Wapen van Amsterdam* 14 Jan. 1859, in de Holl. maats. van Fr. K. en Wetens. 7 feb., in den Haag op het Huis ter Noot, 9 feb. — gebruikt bij 't voordragen van zijn zwanenzang.

Gehandhaafd, — 't licht der Schrift op zijnen kandelaar
Herplaatst, — de zuivre bron ontzegeld van het Leven, —
Den een'gen Middelaar zijn eeuwige eer hergeven!
Het nieuw ('t aloud!) Geloof had, elken dwang ten spijt,
Conscientiën geschokt, conscientiën bevrijd!
't Had volle vijftig jaar, door Karels bloedplakaten
Gedreigd, gedrukt, gevoed, vervolg'ren en soldaten
In lange duldzaamheid het weêrloos hoofd geboôn;
Straks, in den grooten naam van Gods gezalfden Zoon,
Zijn smaad en kruis getroost, dat hoofd omhoog geheven
Om van zich zelf voortaan een rekenschap te geven,
Waaruit niet de onschuld slechts, maar de eisch der Waar-
By middagzonnelicht, in de openbare preêk! [heid bleek

En op die prediking, die versche wedergeving
Van 't levend Bijbelblad, was in het Land een beving
En koking als der zee vernomen, en een schaar,
Men weet niet door wat geest gedreven of van waar
Vergaderd, had op eens bewustelooze handen
Aan beeld en kunst gewaagd van Kerk- en kloosterwanden,
En 't zij haar ijver of haar plonderlust gekoeld
Als met der stormen vaart. De daavring was gevoeld
Tot in Segovia en 't koninklijke klooster
Naar 't streng model geraamd van foltertuig en rooster,
Weleer door Heidnen voor Laurentius, maar toen
Voor Christenen bereid door Christenen, ten zoen
Der nieuwe kettery, — het eigen Woord des Heeren.

Om 't misdrijf met één slag zijn Volken te verleeren,
Van 't pestgif eens voor goed te zuivren heel het Land,
Zond weêr de Koning 't zwaard, het zwaard in Alva's hand,
En met dat zwaard, het vuur. Van edel en onedel,
Van Roomsch en Onroomsch, trof de bliksemstraal den schedel,
Uit de onheilzwangre wolk van 't Zuiden aangesneld.
De steden zijn vernaauwd tot kerkers, 't verre veld
Met vluchtelingen als bezaaid, wier herten bloeden

31 't recht der Waarheid — 47 te zuiveren het Land

Om have, om gade en kroost, verbleven aan het woeden
Van 't Spaansche Veemgericht. Een wijl nog! en het woord
Van Vrijheid, 't woord van Heil is door 't geweld versmoord, —
Maar niet die liefde, die geen waatren kunnen blusschen,
Geen graf verslinden, die ook nu de Juniussen
Ontsteekt, en drijft om, meer dan immer onvervaard,
't Geloof te prediken, dat harten wederbaart,
In huizen, van den gloed der markt- en martelvuren
Beschenen, — onder 't dak van afgelegen schuren, —
In katakomben, afgesloten voor het licht,
Waarin de herder zijn verstrooielingen sticht.

Wie maalt, doorluchte Prins! in de aakligheid dier tijden
Het grievend boezemleed, het naamloos zielelijden,
Waarin, — had niet de Heer van Boven U behoed, —
Verzwonden ware uw hart, verslonden ware uw moed,
Die moed zoo hoog, dat hart zoo week en sterk te gader,
Ook waar U alles schijnt te te ontzinken? Teedre Vader
Van Neêrland, op dien trap te Delft niet enkel, maar
Geheel een leeftijd dóór, gekoren Martelaar!
o! Zoo Gij, balling thands, den bijstand van een' broeder
Op 't vroome Dillenburg behoeft, ook nog een moeder
(U lang van God gespaard) was noodig, waar uw hart
Zich aan ontlasten mocht, van nog gantsch andre smart, —
Naast al die kwellingen, die bannen en die banden
Waarin de bloem vergaat van 's Konings Nederlanden, —
De smart des kankers van een huislijk zielsverdriet,
Zelfs voor geen Zwijger meer verzwijgbaar. Neen! hy ziet
Geen teedre Montpensier, geen Anna meer Van Buren,
Met hem één ziel, één zin, zich in die hachlijke uren
Ter zij staan, maar wie thands de Oranjekroon en eer
En stamnaam naast hem voert, ach! eene die veel meer
Zijn stam een schande werd, zijn eedle borst een doren!
Straks wordt, tot overmaat der vuurproef hem beschoren,
Zijn zoon, zijn een'ge, — pand van onvergeetlijke echt
In schier vergeten jeugd, — met schending van het recht

71 op dien steen

Van Brabants Hoogeschool, van d'erfrang van Oranje, —
Door Vargas opgedaagd om, gijzelaar in Spanje,
Zijn Vader dag aan dag een pest te zien verklaard,
Heel 't Neêrlandsch volk een bent, 't licht van Gods zon onwaard.

o! Was 't in Neêrland nacht, van uur tot uur verdikking
Der tastbre duisternis, en van rondom verschrikking, —
Ook over Nassaus erf en Dilles oeverslot
Scheen op dien nacht van leed en ongenâ van 't lot
Geen morgen denkbaar meer, — voor tranen en gebeden
De naadring tot Gods hart, waar 't mooglijk, afgesneden,
En op herademing de laatste hoop verbeurd.
Als, ziet op eens! aan 't zwerk een open wordt bespeurd;
De dampen allerweeg verdeelden zich en weken;
Een vriendlijk sterrelicht (dat Neêrland, schier bezweken,
En adem scheppe èn juich'!) begroette met een glans
Van welkomst en van heil d'alouden burchtslottrans!
Wees welkom, teedre scheut, ten hoogen eik geboren!
Een zoon, op nieuw een zoon, was Willem's stam beschoren!
Gij zult Graaf Maurits zijn! de Vrijheid, in 't gemoed
Ontkiemd uws Vaders, straks met kostbaar burgerbloed
Beregend, wacht van U haar grond om op te bloeien,
En in de ruimte Noord- en Zuidwaarts uit te groeien.
Wees welkom aan de spits dier Machabeesche teelt
Van Wrekers, in Gods gunst aan Neêrland toebedeeld!

Want ja! om Neêrlands zaak met Nassaus zwaard te helpen,
Stond heel het Stamhuis op, de Leeuw met al zijn welpen
Ontvlamde, en wenkte, of 't waar, van op zijn blaauwend veld
Den rossen Liebaart toe, om 's Vreemdlings aartsgeweld,
Zijn vloten en zijn vloek, zijn donders en zijn klingen,
Te trotsen en te staan. Daar brulden zij en gingen
Met statelijken stap, vereend van zin, op buit,
Op buit van oorlogsroem en heil'ge vrijheid uit!

Zoo was het, toen de kamp werd opgevat met Spanje

107 Held Maurits

Op dood en leven, zege of ondergang. Oranje
Door eigen broeders, eerst en teêrst, in elken nood
Gevolgd, of voorgegaan, bevond tot in den dood
Zijns vaders huis getrouw. Had niet een zelfde moeder
In nachtlijke gebeên aan der verdrukten Hoeder
Heel 't Vijftal toegewijd, ten dienste van Zijn rijk?
Dien Hendrik nog zoo jong, dien een'gen Lodewijk,
Van wie de Mookerheî de lijken met het leven
Verslond, na dat voorlang „Graaf Adolf was gebleven
In Friesland in den slag." Met zijner vaadren goed
Verbond Graaf Jan zich zelf, en zijner zonen bloed!

Ziet gy die zonen zich om 't nieuwe Stamhoofd scharen? —
By 't aadlijk jachtvermaak? — In de ernst der doodsgevaren
Van slagveld en beleg? — Een uitgelezen stoet,
All' Ridders zonder vrees, all' Nassau's hoog van bloed,
Maar nederig van hart, — voor 't minst, wie U geleken,
U, Maurits trouwste vriend, en meer dan vriend gebleken,
In 't kamp als in den raad U zelven steeds gelijk
In vroomheid, ootmoed, deugd, Graaf Willem Lodewijk!
o Flonkerster, zelfs naast dien Maurits niet verbleekend,
Maar vaak door zuivrer gloed nog boven hem uitstekend!
o! Zie ze t' zaam in 't veld, twee Duitsche Scipioos,
Of Dioscuren, maar wie hooger hand verkoos
Ten dienst van beter zaak en Vaderland. De harten
Der volkeren gaan meê, waar dees den vyand tarten,
Verrassen, fnuiken, slaan, te scheep, te paard, te voet,
Met uitgezocht beleid, met teugelloozen moed.
De Spanjaard geeft zich lucht in smalen, dreigen, brallen,
Met Parma zelf aan 't hoofd òf plotsling overvallen
Of schrander afgeleid, maar overal bestookt,
Van Schelde, Maas, en Waal, tot waar de Dollaart spookt. —
Straks, als na tocht op tocht de lang geworden nachten
Tot schorsing van den kamp Natuur's bevelen brachten,
Gun' 't Winterleger vrij aan Overste en soldaat
Voor 't afgerende lijf by stilte of feestvreugd baat, —

152 de Dollaart kookt

Voor 't jeugdig Heldenpaar heeft geen verpoozing waarde,
Waarby hun 't rustloos brein geen nieuwe plannen baarde
Van schade en nederlaag, den vyand toegedacht,
En op de kaart reeds dáár! Men ziet ze, dag en nacht,
Zich oefnen in de taal en krijgskunst van Oud-Romen,
De tafel, lang en breed, door strijders ingenomen
Uit volgzaam lood gebootst, om aan Quiriet of Griek,
By 't licht der Wetenschap, geheimen van taktiek
Of legerleidingskunst te ontwringen. Op de dreven
Van 't Haagsche ridderplein wordt de Oudheid in het leven
Herroepen, schild en speer hanteerend, naar 't bevel
In nieuw-Teutoonsche spraak. Het manlijk kinderspel
(Waar was ter wereld ooit een scheppende gedachte,
Die niet een wufte hoop voor halven waanzin achtte?)
Begroet met schampren spot, of glimlach hoog en koel,
Rechtvaardigde weldra de diepte van zijn doel:
Geplant was de oorlogsschool, wier kloeke kweekelingen
Der Middeneeuwen glans en glorie gaan verdringen
Door 't huwen van heur kracht aan regel, orde, tucht,
Bereekning, wetenschap, ja, wiskunst die, bevrucht
Door d'adem van 't genie, 't bereik vermenigvuldigt
Van 's Veldheers scheppingen. Geheel Europe huldigt
Den Stedendwinger, door wiens oog en staf bezield
Het heir, geen rotsklomp meer, die neêrploft en vernielt,
Maar levend lichaam werd. Zie met hoe rappe leden
Het op- en afwaarts streeft trots duizend tegenheden,
Straks op het slagveld zelf èn dicht èn keert èn zwenkt,
Zijn wendingen volvoert, zich inkrimpt of verlengt,
En aanvalt of ontwijkt naar de aangeleerde wetten;
Of, stroomen langs en door, hier opdaagt om te ontzetten,
Daar ijlings aangerend als met een vlaag of ruk
Van storm of wervelwind, de panden stuk voor stuk
Van Neêrlands kostbaar erf op Spanje weêr komt winnen.
Niet anders dan wanneer met ingespannen zinnen
Twee spelers worstelen op 't vorstlijk schaakvierkant:
Het paard in dol galop, de toren langs haar rand

185 En invalt

Of strakke rechtelijn, neemt man voor man gevangen.
De vorstlijke Amazoon doorzwiert en dunt de rangen
Des Tegenkonings, wien, naar alle zijden bloot,
Geen keuze langer rest, dan overgave of dood!

Maar by geen schaakstrijd, neen! tot meer dan dertigmalen
Beproefd aan vest by vest, aan stad op stad, bepalen
Die zegetochten zich, steeds blinkender gelukt,
Waarvan de weêrgalm nog het nageslacht verrukt,
En 't hart in vlammen zet van dichters en van helden!
Onovertroffen Hoofd! men zag op de open velden
Uw krijgskunst even diep, Uw krijgsvolk even stout.
Getuigt het, Thieltsche heide, en torens van Turnhout!
Waar *Varax* ruitren eens zoo hoog de borsten droegen,
Straks *Maurits* honderden hun duizenden versloegen;
En Neêrland riep: „Hy zag, Hy kwam, God overwon!"
Het was de Morgenster van Nieuwpoorts gulden Zon!

Ontzachlijk Guldenjaar! aan wat herinneringen
Uit twee en dertig maal voltogen jubelkringen
Sloot zich de duinzang aan, gehoord van Vlaandrens kust! —
Was Vlaandren, was de Kerk, zich 't uur nog wel bewust,
Toen 't opgetogen Gent met luide lofgezangen
Het vijftiende eeuwslot vierde, en op zijn schoot ontfangen
En welkom juichen mocht d'aanstaanden Erfgenaam
Van *grooten Karels* kroon, en van dit Neêrland t' zaam
Met Spanjes op één hoofd gedaalde Koningshoeden?
Toen, wen zich groot en klein op dezen hoogtijd spoedden
Naar hofpoort of kapel, tot hulde of dankbetoon,
In naam van Romes Kerk aan haren nieuwen Zoon
Door Neêrlands Abtenschaar de rol werd aangeboden
Der Schriften, met dat woord van JESUS, door de Joden
In 't veeg Jerusalem vernomen: „*Onderzoekt!*"
De stem, voor later stond niet vruchteloos geboekt,
Vond reeds in *Karels* dag haar wondere vervulling.
Voor 't zwaard des Geestes sloeg het uur van zijn onthulling:

197 geen schaakstrijd slechts — 206 zijn duizenden

De Bybel aan den leek hergeven! Door de kracht
Van 't doorgebroken licht werd straks tot stand gebracht
Die machtige ommekeer, — die gisting, eerst, en scheiding
Van elementen, lang verbonden, — voorbereiding
Van nieuwe vormingen, — waaruit ook Gy ontstondt,
Aloud Gemeenebest van 't Stichtsche Staatsverbond!
Op eens volwassen en in vollen dosch geboren
Nieuw Neêrland! waart ge een plant tot hoogen groei verkoren?
Of slechts een wolkenbeeld, dat wegstuift? — Tachtig jaar
Van dwars door 't onweêr heen en rots- en strandgevaar
Voorbeeldeloozen koers beslisten 't, eer nog Vrede
Haar olie uitgoot op de branding! En gy mede,
o Strand van Nieuwpoort, waar der Helden blinkend bloed
In 's Lands gedenkrol schreef: „Ja, God bleef Neêrland goed!"

Wat pracht van kielen, met wat vracht van oorlogslieden,
Voor Rammekens, vermoeit zich 't luchtruim te bespieden,
Of de adem, die de wolk haar richting geeft en vult,
Aan der tienduizenden ontstoken ongeduld
Haast laving brengen mocht van uit een frisch Noord-Oosten.
't Geldt Vlaandren met dat heir! 't geldt, om den Zeeuw te troosten,
Duinkerken met die vloot! Hoe gaat ze Joost de Moor
In 't turen op dat nest van waterwolven voor!
Hoe Warmond, uit den stam dier oude Wassenaren
Met Hollands varensvolk zoo monter op de baren,
Als aan der Eedlen hoofd, sints Holland Holland heet,
Ter kruisvaart en tournooi en leenmansplicht gereed!
Helaas! hoe laat de mast zijn blanke vleugels hangen,
Als moedloos, dat de lucht zich weigert aan 't verlangen
Van scheepling en soldaat, en, blazende uit den Zuid,
De zeegolf opruit, en met tergend windgefluit
Het krijgsontwerp belacht en tegenstreeft der helden,
Verwinnaars reeds in hoop op slag- en pekelvelden!
Wat spelt die wederstand, zoo kwellend voor den moed
Die voorwaart dringt en drijft? Van nu aan tegenspoed?

234 hoogren groei — 236 in rots — 238 op die branding

En neêrlaag? toen, vooral de jongste Junijdagen
't Ontzaggebiedend heir in twee gescheiden zagen.
Het volk, de Schelde langs by Philippine's schans
Ontscheept, vernam op eens het keeren van de kans.
Hy vond geen vyand hier, in eigen krijgsgelederen
Door muitery geknakt, en ijlings te vernederen, —
Maar eenen, die veelmeer by d' eersten invalskreet
Om legervaan en Hoofd herzameld en gereed,
En eer verrassend dan verrast, de Staatsche benden
Te woord stond. Leffinghem scheen onafzienbre ellenden
Te spellen, toen Graaf Ernst in Nieuwpoorts ochtendstond
Den fel betwisten, voet vóór voet bevochten grond,
Bezaaid met vaandelen, en acht maal honderd lijken,
In 't eind ontgeven moest, en naar Ostende wijken.

Zoo was dan 't voorgevoel, aan half het land gemeen,
Niet ijdel, toen de schaar met zuchten en geween
Uit Dordrecht en den Haag zijn dappren begeleidde,
En, door geen glans verblind van wapenpraal, niet scheidde
Dan luid' weeklagend, dat een Hoofd, zoo onvertsaagd,
Zoo kostbaar, aan den raad der Baatzucht wordt gewaagd
Op avonturen, die èn Prins, èn heir, èn schepen,
En Vrijheid, èn Geloof in 't wis verderf gaan slepen!

Neen — dat zal God verhoên, de God van Nederland,
De God, o Maurits! van Uw vaadren, — HY, wiens hand
Het lot der volken stiert, de kans der Legerscharen.
Uw moed, steeds kalm en koel, had van des volks bezwaren,
Door kundig Hoofd aan Hoofd getrouw uiteengezet,
Geen enkle zich ontveinsd. Thands was U de eerste Wet
Gehoorzaamheid. Uw oog, een wijl — wellicht — betrokken
By 't hachlijk aanzien van den dag, staat onverschrokken.
't Had eerlang alles en in alles stout voorzien,
Om op den mullen grond den Spanjaard 't hoofd te biên,
Die, overmoedig op zijn bloedige ochtendzege
En tuk op nieuwen roem, vast aanspoedt. Allerwege

265 Men (het) vond — 284 van Uw vader

Groeit 's Prinsen leger aan, doorstreeft het zand, doorwaadt
De kil, laat los de stad, bezet de vlakte, en staat
In liniën geschaard, straks op een wenk der oogen
Van stelling wisselend, en naar den eisch bewogen
Van ieder nieuw bestaan der felle weêrpartij.
Daar staan zy, nog zoo korts elkaêr van wederzij
Een stip of dunne streep in de oogen, — duizendtallen
Geordend om, in 't eind, elkaêr op 't hart te vallen,
De krijgskreet op de tong, de zegepraal in 't oog!
Een dubble donderbui gelijk, aan 's hemels boog
Met sombre plechtigheid opkomend, de een in 't Zuiden
En de ander uit den Noord. Met angst en schrikgeluiden, —
Met stilte banger nog, — verbeiden veld en vee
De botsing, — 't aardrijk zucht of 't ware in barenswee.
Straks, lang genoeg geperst, ontladen zich de wolken
In vuur- op vuurschicht, die met hagelsteen en kolken
Van regen, met gedruisch van hoos en wervelwind,
Verwoestend neêrschiet, en de hoop des jaars verslindt.
De zon, wanneer zy keert aan de uitgeraasde transen
Beschijnt het treurtooneel met nog onzeekre glansen,
Maar verwt den regenboog, die Noachs lijdend kroost
Van uit dat eigen zwerk èn heil belooft èn troost.

Kronijk van d' ouden dag, en overleveringen
Des gullen tijdgenoots, wel nimmer om te dingen
Naar Clioos eerloof of den lof der poëzij,
Beschreven, maar van praal en ijdlen opsmuk vrij,
Of met nog ruwe stift aan magen en beminden,
En onder d' indruk zelf van eigen ondervinden,
Getuigd! Gy, schijnbaar dor, toch in de aanschouwlijkheid
Van 't zonder kunst van stijl stout neêrgeworpen feit
Zoo rijk aan leven, rijk aan dichtstof, voor den dichter

295 Trekt 's Prinsen leger zaam — 306 Met schrik en angstgeluiden — 314 nog verbleekte glansen — 319 lof van poëzij

Verheffend tevens en beschamend, in verlichter
Misschien! maar, trots zijn trots, niet dichterlijker tijd.
Meldt, uit dat schittrendst vak van tachtigjaar'gen strijd,
Meldt enklen ons voor 't minst der wederzijdsche helden
Van uit het worstelperk der Vlaamsche zeezandvelden; —
En hoor' het nageslacht, bewondrend en in dank,
Na vijf maal zestig jaar, dier namen grootschen klank,
Der natie lieflijk of barbaarsch, doch waar de glorie
Van heel een eeuw in spreekt, geheel eens volks historie!

Zegt van der Staten heir, de rangen van den Geus,
Het eerst, den bloem en keur, — de aanvoerders, die de keus
Des Veldheers door hun trouw rechtvaardigden, — de mannen
Wier lange ervaring, met de diepte zijner plannen
Vertrouwd, den zin begreep, of ried, van elk bevel, —
Den wenk voorkwam des noods, — dan pijl- of kogelsnel
Tot stand bracht, — Oversten van voetvolk, in de krijgen
Sints Alva, lang gewoon van rang tot rang te stijgen,
En Ruiterhoofden, die vooral sints dezen dag
Den Spanjaard noopten tot erkenning en ontzag.

Geen deel van 't Stichtsch Verbond, of 't had op deze velden
Zijn aandeel in den roem, en leverde zijn helden.
Uit Friesland, aan de spits der vendels van Nassau,
Streed Taco Hettinga, wien Grovestins, de Blaeu,
Assuerus, Ripperda, op Spaanschen, Walen, Ieren,
By de oopning van 't gevecht reeds hielpen zegevieren.
Uit Utrecht en zijn Stift was 't regiment ontboôn
Van Huchtenbroek; Calvaert, en Jonker Jan van Loon,
Wien 't Vaderland eerlang Ostende toebetrouwde,
Met Rijsenborgh, gezegd de Maarschalk van Abcoude.
Voor Zeeland, wien de dood op 't Leffinghemsche bed
Drie Hopliên afsneed, stond van Prince, met Pagnet,
En Rolle, en Ingenhave, en beide van der Nooten,

333 In Holland lieflijk — 336 de kern en keur — 344 Den vreemdling dwongen tot

Wier vaders, om den bond in Pallandts zaal gesloten
Berooving, ballingschap, en wederspoed getroost,
Hun zwaard vermaakten aan een zegerijker kroost!
Van 't oovrig Nederland, aan Zuiderzee of Schelde
Gelegen, aan den rand van Hunze of IJssel, telde
Het leger heel een schat van zonen, vaak van naam
Of afkomst Waalsch of Vlaamsch, maar met Noord-Neêrland t' zaam
Volhardend in den kamp, verbroederd aangevangen
„Voor God en Gideon!" — of in dezelfde rangen
Sints eeuwen t' zaam genoemd: Van Gent, Imbyse, Blois,
Hertaing, en Baertenberg, Ghistelles, en Dubois,
Met Herauguières, van den Tempel, Randerode,
En vijftig anderen, die 't lied des Dichters noode
Voorbijsnelt, — maar niet U, in voor- of tegenspoed
Van Balen! even koen, wiens nooit verlegen moed
Voor Nieuwpoorts wallen mede in 't hachlijkst uur besliste,
En, — wie geen evenknie dien voorrang ooit betwistte, —
Ontzachlijk driemanschap van Baxen, gaadloos groot
En fabelachtig stout! — Maar ook den Bondgenoot
Moog 't Hollandsch nageslacht met wilg- en palmtak eeren!
Gaf niet Brittanje ook hier zijn schittrende De Veren,
Lord Grey de Wilton, en Sir Robert Henderson,
En Edmund, kolonel die van soldaat begon?
Die beiden moest eerlang het heldenmoedig leven
Voor Neêrlands zaak en wraak op Neêrlands grond begeven! —
Aan zijner Zwitsren spits vecht als een leeuw of stier
Hans Kriech, — met d' eigen moed, wellicht met losser zwier,
De Fransche strijdgenoot: Dussault, La Simendière,
By d'Ommervilles vaan; en gy — o! blijf van verre
Voor 't minst nog dezen dag, te wakkre Châtillon!
Bloem al te ras verbloeid by de eerste lentezon!

364 En afkomst — 367 Bloys — 370 En vijftig andren nog — 371 voor- en tegenspoed — 376 Doch ook den Bondgenoot — 377 Gunn' 't Neerlandsch nageslacht zijn wilgenloof en eere! — 378 het broederpaar de Vere — 381 beide — het oorlogshafte leven

Moest dan in Neêrland meê bloed uit de hartaâr stroomen
Van martlaar Coligny? Moest, Nieuwpoorts storm ontkomen,
Ostende, toen ze in 't end den puinhoop overgaf,
Ook afstand doen van U en Uw gelauwerd graf?

In 't midden van dat heir, de menigte dier dapperen
Uit half Euroop vergaârd, prijkt, kenbaar aan het wapperen
Der op den hoogen helm geplante Oranjepluim,
De Prins, op 't blank genet dat, overdekt van schuim,
Met brandende oogen en van drift bewogen manen,
De trilling uitdrukt, hem met al die legervanen
Gemeen, van ongeduld en schier onhoudbren gloed.
Oranje temt dat vuur, en in zijn rijken stoet
Van Anhalts, Holsteins, Solms, Gebieders, Graven, Heeren,
Gekomen om naast hem de kunst des krijgs te leeren, —
Het fnuiken aan te zien der Spaansche hovaardy, —
Blikt welgevallig op twee broeders aan zijn zij':
Justinus, d' Admiraal van Zeeland, Willems basterd,
Maar om geen andre vlek licht by zijn stam gelasterd,
En Fredrik Hendrik, die met tranen en gebeên, —
Dat toch des Veldheers last zijn prille jeugd niet speen'
Van dees gerijpten oogst van lauwren en gevaren,
Niet weêr te wachten vast in eeuwen of in jaren, —
In 't eind zijns broeders hart een hachlijk „ja" ontwrong,
Thands, steigrend naast hem, juicht! Zoo leert het arendsjong,
Op zijner oudren vlerk met liefde en lust gedragen,
Het spoor ten wolken in, trots dreigende onweêrsvlagen!

Dees tegenover staat Albertus, Cardinaal
Primaat van Spanje, straks èn Bruigom èn Gemaal,
En sints vierdubbel held in 't vuur. Ook hem omkringen
Veldoversten van naam, doorluchte Vreemdelingen:
Montelimar, van ouds de vyand van zijn Vorst;

389 Neerland ook — 391 in 't eind — 392 in uw — 393 van het heir — 395 Van de op den — 396 overspat van schuim — 400 De Veldheer temt — in dien rijken stoet — 412 Straks (En) steigert aan zijn zij! — 415 rijdt Albertus — 417 En thands

D'Aumale die, als hy, naar kamp met ketters dorst,
En liever hulde brengt aan Oostenrijk en Spanje,
Dan, Lotharingens zoon, en bloed van Charlemagne,
Aan de oude Ligue ontrouw, met klanken flaauw of valsch
Voor Hendrik van Bourbon te buigen knie of hals. —
De Graaf van Reifferscheid leidt op zijn kurassieren
Uit Duitschland, — uit Milaan met keur van Cavalieren
Graaf Balbiano zijn vrijwilligers, naast Rho,
Pallavicini, Buongiovanni, Fabio,
Der Fabiussen van Oud-Rome — zoo zy melden —
Nog steeds herkenbaar kroost. — Ook België zendt helden
En namen, rijk aan roem in allerlei bevel
Of dienst in vrede en krijg: Richardot, Pilmorel,
En Longueval-Bucquoy, en, die hem heeft vervangen
In 't opperste bevel van zijner Walen rangen,
Vliesridder Graaf en Heer Lannoy Lamotterie,
Met dien ten Veldheerstaf, door kracht van krijgsgenie,
Van scheermes en lancet geklommen La Barlotte,
Die adeldom en dood met d' eigen lach bespotte,
Schoon by dien adel om zijn opkomst min misschien
In arren moed benijd, dan om zijn deugd ontzien.

Ter eer van 's Keizers bloed, ter viering der Infante,
Door 't Vaderlijk besluit Voogdes noch Gouvernante,
Maar Erfvorstin voortaan der Nederlanden, geeft
Hier Spanje, of 't waar op nieuw, al wat het kostbaarst heeft
Van strijders, Oversten, en ridderlijke loten:
Toledoos, uit één tronk met Alva voortgesproten,
Monroy, Arosteguy, de Silva, Carvajal,
Met Torres, uit het bloed der kroon van Portugal,
Met Bracamonte, del Villar, en Espinosa,
Zapéna, d'Avalos, — en gy, vooral, Mendoza!
Uit glorierijker huis geboren, dan wellicht
Het huis uws Konings zelf, dat voor den praal schier zwicht

427 Barbiano. Zie aant. bl. 227 — 430 Steeds wel herkenbaar — 437 gestegen La Barlotte — 439 Maar by dien adel — 446 uit den tronk der Alvaas — 447 Arosteguy, Monroy, — 452 voor de pracht haast zwicht

Uws breeden stambooms en zijn tallelooze zonen
Uit twintig takken, met Hertogelijke kroonen
En Gravenwrongen en banieren overlaân,
De prijs van ridderdeugd en oorlogsheldendaân
Niet slechts, maar wijsheid mede, aan 't roer der Koninkrijken,
In 't purper van de Kerk bewezen, by het prijken
Ook met de palm der kunst! — Beklaagbre, wien dees dag
Geen nieuwe lauweren om 't voorhoofd slingren mag,
Geen afkomst baten zal uit zoo doorluchte Vaadren,
Geen onverbasterd bloed in eigen levensaadren,
Geen titels eener Gade, erfdochter van Colon,
Die met America Castielje en Arragon
Vermenigvuldigde. — 't Is in dit natte Noorden
Ons, zonen van Euphraat-, Jordaan-, of Ebroboorden,
Te kil, — te kil voor 't minst, wanneer geen schooner zaak
Den arm te wapen daagt, dan Inquisitiewraak,
Der middeneeuwsche Kerk ter heillooze eerbetooning,
Tot elken prijs gewild door een ontzinden Koning. —
Ga, eedle Arragonees, ga, fiere Castiljaan!
Zing van uw Cids den roem, waarvoor de Halvemaan,
Van uit Asturiës onwinbren hoek bedwongen,
Verbleekte en nederzeeg, van plek tot plek verdrongen
Tot Calpes overzij! of brenge later dag
U versche gloriën uit grootschen slag op slag,
By Salamanca's en Toulousen, op de Gallen
Behaald naast Wellington, — uit Saragossa's wallen,
Het aandeel van wier asch in d'Europeeschen strijd
Uw Palafoxen zelfs door Moscow word' benijd! ....
Maar in zijn duinen is de koele Nederlander
Te huis en meester. Ziet! èn ros èn staf èn stander
En voeten glijden uit in 't doolhof van dit zand.
Gy zult dees avond nog, roemruchtige Admirant!
Nadenkend aan den disch uws Overwinnaars spijzen,

460 lauwren om het voorhoofd — 461 verheven Vaadren — 466 en Ebroboorden — 467 te kil vooral — 468 Den arm gewapend heeft — 475 Naar Calpes — 476 slag bij slag — 477 Uit Salamanca's en Toulouses

En, eerlijk Edelman, eens vijands krijgskunst prijzen!

Maar vóór het vallen van den avond, en nog vóór
Dat de Arragonner weg en degen hier verloor,
Wat deinend wisslen van de hoop! Wat overspanning
Van woede, ginds en hier! Wat steeds op nieuw vermanning,
In duizenderlei vorm, van duizenderlei dood!
Wat uit de diepten zelf van lijfsgevaar en nood
Weêr aangegrepen moed, trots wreede lichaamspijnen!
Wat daavrend moordmuzijk: geknal van karabijnen, —
Gekletter van het staal, dat indringt of verplet,
Het pantser beukt en deukt, — geknetter van 't musket, —
Waaronder 't schutgevaart uit zijn ontsloten kelen,
Uit zee, van strand, op 't veld, begonnen in te spelen,
Of dondrend uit het zand, door Maurits kunst bevloerd,
Zijn grove basstem mengt. De waatren zijn ontroerd,
En rijzend met den vloed bezetten en beëngen
De ruimten van het strand en worstelperk, en brengen
Den strijd steeds dieper in het duin. De zon, — de zon
Van uit haar loopplaats, sints het vreeslijk pleit begon,
Streed meê, en blindde 't oog der Spaansche tegenstanderen,
Door diep beleid belet hun stelling te veranderen.
De ontknooping draalt, neen! wijkt. Een pijnigend verlangst
Naar de eindbeslissing, een van weêrzij zeldzame angst
Bevangt en overmant de harten, niet om leven
Of lichaam, sedert lang het krijgslot prijs gegeven,
Maar om de zege of smaad van Spanjes kroon en vaan!
De vraag: zal Nederland stand houden, of vergaan?

Heel Neêrland, Zuid en Noord, deelt in de hachlijkheden
Van d'ongelijkbren dag, door hoop en vrees bestreden
By beurten; naast en meest Ostende, waar het zwerk
Aan oog of oor van verr' den gang van 't oorlogswerk
Laat gissen of verstaan, — of 't enklen vluchtelingen,

487 van dien avond — 494 Wat daavrend veldmuzijk — 497 metalen kelen — 498 meê te spelen — 500 De golven zijn beroerd — 507 draalt en wijkt — 512 zal Neerland hier stand houden — 513 Noord en Zuid — 514 hoop en schrik — 517 Doet gissen

Dwars door den vyand heen, gelukte door te dringen,
Met weiflend antwoord op der fel bedreigden vraag
Naar dezen eb en vloed van zege en nederlaag.
Daar 't eerst is de uitslag dood of leven. Daar vergaadren,
Benepen en benard, 's Lands uitgetrokken Vaadren,
Met Oldenbarnevelt, de wijsheid van den Staat! —
Of met een hart, dat thands niet slechts van onrust slaat,
Maar ook van naberouw in 't end? — Hoe 't zij, met oogen
Bedaauwd, met knieën voor Gods Almacht neêrgebogen, —
Gy in hun midden, vroome en eedle Casimir,
Met handen, hier niet meer zich klemmend om rapier
Of staf van Veldheer, maar gevouwen, opgeheven
Ten hemel, om, ook Gy dien Josua in 't streven
Te sterken, die nu draagt de hitte van den strijd,
Tot de overwinning door Uw moeiten ingewijd!

Maar ook nog elders in des Spanjaarts Nederlanden
Stijgt uit een boezem, door nog andre dan de banden
Van eenerlei belang en haardsteê aan het lot
Van Maurits volk verhecht, een smeekgebed tot God! —
Ziet ge in dat rijk kwartier van Brabants hoogen adel
Dat hofplein? — op dat plein die knechten, toom en zadel
Aanbindende aan een stoet van rossen, als ter vlucht
Gereed gehouden op het eerste schrikgerucht? —
En ziet ge in dat vertrek, dat bidvertrek, dien Grande
En Ridder van het Vlies, pas met gejuich ten lande
Verwelkomd by den trein van 't Aartshertooglijk paar? —
En ziet ge op dat gelaat die Nassaustrekken, maar
Meer Spaansch, meer somber, met een schaduw overtogen
Van lijden, doch beheerscht door manlijk wilvermogen? —
't Is, — twee en dertig jaar na d' onvergeetbren roof
Van Leuven, — 't is diezelfde, in Spanjes Kerkgeloof
En hofdwang en den boei zijns eigen rangs omsloten,

522 's Lands meê getrokken — 523 En Oldenbarnevelt — 527 daar in 't midden — vroome en vroede Casimir — 528 thands niet meer — 529 des Veldheers — 542 met ontzag — 547 sints d' onvergeetbren — 549 van eigen rang

Phlips Willem van Oranje! ook hy, een leeuw gesproten
Uit leeuwen, en zich zelf het leeuwenhart bewust, —
Maar ach! als een wiens aart kunstmatig werd gesust,
Wiens oog verdofte, die het tergende beletsel
Van 't houten traliewerk en splinterig staketsel
Verafschuwt, en ontziet; dan weêr een oogenblik
Zijn staat vergetende, den tuin vervult met schrik,
Wanneer hy ver in 't rond dat diep gebrul laat hooren,
Waaruit de Woudvorst blijkt. Dus ook de Vorst, geboren
Uit zoo verheven stam tot zoo verborgen kamp.
Maar neen! op dezen dag verschrikt geduchter ramp
Dat prinselijk gemoed. Wien zullen de oorlogskansen
In dit ontzachlijk uur met de overwinningsglansen
Begunstigen? Wien 't hoofd doen bukken in het zand? —
Of Spanje en Habsburg, of Oranje en Nederland?
Dat Spanje bracht hem groot, dit Neêrland was zijn moeder!
Albertus is zijn vriend, en Maurits is zijn broeder,
Zijns vaders zoon, zijn naam, zijn bloed, — dat bloed, die band,
Behoudt in 't barnen van den zielskamp de overhand.
En zie, ook deze, by een kruisbeeld neêrgevallen,
Smeekt voor eens broeders hoofd met Hollands duizendtallen!

En weder elders werd gebeden, — werd geroemd, —
Te Brussel op dien dag. — Van 't schittrendst hofgebloemt
Van Staatsjonkvrouwen, rang- en stam- en Echtgenooten
Van Brabants Edelen, Paleis- en legergrooten
Omgeven, voert het woord de fiere Aartshertogin,
Met kalme majesteit, met d' opgeruimden zin
Der blijdste zekerheid. Heeft niet haar moed de muiters
Voorgister nog getemd, voor de opgezeten ruiters
Verschenen in den dosch van 't mannelijke staal
Met mannelijke klem in vrouwelijke taal?
En zou dat leger, meer dan immer aan zijn plichten

556 van schrik — 557 doet hooren — 559 Uit zoo roemruchten — 560 op dezen stond beklemt (bedreigt) geduchter ramp — 565 is zijn moeder! — 568 barnen van den zielstrijd — 570 Bidt voor — 572 Door 't schoonste hofgebloemt' — 573 Van Hofjonkvrouwen, echt- en stam-rang-genoten — 575 Omschitterd — 578 aan de opgezeten

Herinnerd, in zijn trouw geen wondren thands verrichten?
Of mag zy minder van de ster van haar Gemaal
Verwachten dan èn heil èn volle zegepraal
Op 's Geuzen overmoed? „Houdt vast uw hart, Mevrouwen!
„Gy zult aan deze plaats weldra den leeuw aanschouwen,
„En 't welpjen aan zijn zijde, in banden. Hoe de Held,
„De Stedendwinger, eens voor goed in 't open veld
„Ontfangen, hier zal staan? hooghartig, of verslagen?
„Men zal zich, hoe het zij, geen hoflijkheid beklagen,
„Na de overwinning aan de weêrparty betoond!
„Doch, worden deugd en trouw in d' onderdaan beloond,
„Het Recht, het hoogste Recht, eischt straf van dit Oranje,
„Dat voor den dank en gunst van Keizerrijk en Spanje, —
„Mijns Vaders hooge dienst in krijg- en Landsbevel, —
„De oneedle rol verkoos van ketter en rebel.
„De Aartshertog temt ze vast." — En of het Maurits hoorde,
En of het schampre woord zijn eedle ziel doorboorde,
Een blik, bezielender dan ooit, ontschiet zijn oog
Eerst stil, doch openlijk, geslagen naar omhoog!
En vrolijk rolt zijn stem door rangen en gelederen:
„Houdt, mannen! houdt het pad, dat deze Oranjevederen
„U wijzen. 'k Ga U voor; heel 't bloed van Nassau meê! —
„Te bijten in dit zand, te drinken deze zee,
„Of dat de Spanjaard ons den ijzren nek toekeere!
„Zie daar de keus. Gy hoort de mijne. Ik sneed met eere
„De toevlucht af der vloot. Wie onzer denkt aan vliên?
„Wy willen, wel te moê, den dood in de oogen zien,
„Wil 't God! zoo zij voor eb het bloedig spel gewonnen!" —
Graaf Gunther! voorwaarts met uw paarden! — De escadronnen
Des vijands schudden van den schok. Zy houden stand
Een wijl. Een tweede stoot verzekert de overhand
Op Alberts ruitery, die nu by honderdtallen
In 't duinzand zuizelt en tot onder Nieuwpoorts wallen

582 Herinnerd, en getrouw — 590 hoe dit zij — 592 Maar worden — 593 op dit Oranje — 595 Voor 's Konings — in krijgs- en staatsbevel — 599 schiet uit zijn oog — 602 houdt het spoor — 606 'k Zeide U de mijne. Ik

De wijk zoekt, — dan, door schaamt bekomen van den schrik,
Een vaart neemt op haar beurt en inhouwt, straks door blik
En degen van den held op nieuw teruggeslagen
Terrein en kracht verliest. Ten koste van wat wagen,
En schier ontzinden moed! — Ritmeester Cloet, ruk aan!
De Ridder ('t is zijn zwak!) is weêr te diep gegaan
In dezen dichten drom van speeren. Hoe zijn veder,
Met helm en paard en al, daar wiegelt heen en weder,
En 't tiental om hem wuift en wenkt als om ontzet!
Stoot-in de sporen! — Stout gedaan! zy zijn gered!
Zie hoe zy zich met glans door heel die menigt sloegen,
En met vereende kracht nu weêr den vyand joegen
Steeds verder, verder, en weêr verder achterwaart. —
Dan kentert weêr de kans. — Maar 't vlammenspuwend paard
Trapt ondertusschen, met de woede van een strijder,
Wat in den weg staat plat, of sleept van zijn berijder
De leden, opgescheurd door lans- of sabelwond,
En hangende in het zaâl, het rookend slagveld rond;
Tot dat het in zijn vlucht doorstoken of doorschoten
Met streepen van het vocht, uit eigen borst gevloten,
De sporen teekent, half aâmechtig doorgehinkt,
En pijnlijk siddert, en bezwijkend nederzinkt.

De linker draagt den last, waar zich de keurkohorten
Van voetvolk naar den top opstuwen, of weêr storten
En slingren van de hoogte in 't glibberige duin,
By beurten hinderlaag, verweeringschans, of puin,
Dat zich de vechtenden, verward door één gemengeld,
Betwisten, voet by voet als in elkaêr gestrengeld,
En klevend in één slijk, of plassend in één vloed
Van Spaansch, van Schotsch, van Fransch, van Duitsch, van Neêrlandsch bloed.
De Veldheer overschouwt de weifelende kansen,
En peilt het slagveld, dat geen wemeling van lansen,
Geen rook of sulfervlam onttrekken aan den blik
Diens aadlaars, even vry van aarzling als van schrik.

623 met hem wuift — 628 Nu kentert — 637 de krijgskohorten

Wat ziet hy? in den drang der allervoorste lijnen
De Vere zelf, verwond, op pieken van de zijnen
Verwijderd, — 't strandgeschut, zoo zorgelijk geplant,
Haast door een stouten greep den Spanjaard in de hand
Gevallen, — Fries en Brit naar zee te rug gedrongen,
En — nog een oogenblik! — de zege zich ontwrongen.
Geen nood! hy geeft bevel. De benden snellen aan
Tot op dit uiterst uur als opgespaard, en slaan
Den vyand blinkend af. „Victorie!" roept — voorbarig! —
Heel de opgetogen schaar die 't aanziet. Ach! te karig
Heeft nog der helden bloed geborreld aan dit oord! —
De Uurwijzer aan de kim schrijdt middlerwijle voort
En waarschuwt, dat de tijd vast inkrimpt, en het spannen
Der laatste krachten vergt van de afgestreden mannen.
De stem des Veldheers geeft weêr steun. Zy staan in gloed,
Van wederzij'. Want ook Albertus houdt zich goed,
En, aan de onthelmde kruin herkenbaar, gaat zijn scharen
Vóór, op zijn fieren hengst, voor wonde of lijfsgevaren
Gevoelloos in zijn vaart. 't Geldt Spanje en Duitschland zaâm!
't Geldt Isabella, 't geldt den aangeërfden naam
Diens Alberts, Rudolfs zoon en Habsburgs Rijks-stoelstichter,
Die Keizer Adolf sloeg, den hooggeboren Dichter
Uit Nassaus oudste bloed, hem sleurde van het zaâl
En neêrplofte in het zand, by 't rampvol Rosendaal,
En op de nederlaag des doodelijk verwonde
De vastheid van zijn kroon en Keizerstitel grondde. —
„Val aan, val aan, val aan!" 't zal Nassau zijn ditmaal!
Geen kroon voor Oostenrijk, geen dag van Rosendaal!
Oranje is aan de spits, en stort, met losse teugels,
Met heel de zwaarte van de beide legervleugels
Op Alberts zwermen af. — Eén laatste mengeling
En schok der menigten beslist het grootsch geding.
De zon, eer ze in den schoot van d'Oceaanvloed dompelt,

650 zelf gewond — 666 wonde en lijfsgevaren — 668 Isabella en den — 671 bloed bij 't rampvol Rosendaal — Hem neersmeet in het zand en sleurde van het zaal

Ziet redloos allerweeg den vijand overrompeld,
En 't heir, by d'opgang nog zoo roemrijk, zoo geducht,
Zich zelf ontbindend in een ordelooze vlucht.

Men zegt, dat op dien stond, by 't dondren der bazuinen,
Twee groote schaduwen gezien zijn op de duinen,
De een, prinslijk van gestalte, en met de rechterhand
Geslagen op het hart, en die voor God en 't land
Door 't opgetogen oog zoo wel erkenbre wonde,
Terwijl de linker aan den halsvriend (Aldegonde
In zweem en zwier gelijk!) zich vasthield, beider oog
Met dankbren weemoed, dan geheven naar omhoog,
Dan weêr omlaag gewend naar 't strand, en naar die velden
Pas van het bloed doorweekt der Nederlandsche helden.
't Bazuingeschal, op eens, ging over in een lied
Dat de echo opving uit het roerend wolkverschiet:

„Wilhelmus van Nassouwe
„Was hy van Duitschen bloed!
„Den Vaderland getrouwe
„Bleef hy tot in den doet!"
By leven en by sneven
In God, zijn Heer, getroost,
Is Neêrland nagebleven
Zijn zegen — en zijn kroost.

Straks volgden stemmen als in antwoord, die daar loofden, —
Een koor van geesten, met den bijl voorheen onthoofden,
Of versch verslaagnen met het zwaard, hun God in 't hart,
Thands vrij met éénen dood van heel eens levens smart:

Hy heeft geen welgevallen
Aan de eigen kracht des mans, —

686 schaduwen zich toonden op — 688 hart op die — 695 't Bazuingeschal verdween wegsmeltend in een lied — 705 En stemmen volgden (Toen volgen stemmen als uit hooger lucht, die loofden — 707 verslaagnen op het veld

De macht der duizendtallen, —
  De scherpte van de lans, —
De menigten der paarden
  Die met den oorlogsheld
Zich in slagorde schaarden, —
  Der wagenen geweld!

Den Heer der legerscharen
  Zij eenig lof en dank!
Dat velden, bergen, baren
  Weêrgalmen dezen klank!
Die 't heir doet zegepralen,
  Is Isrels God en Heer!
Met orgels en cymbalen
  Verbreidt in 't rond Zijne eer!

Van uit der heemlen glorie
  Slaat Hy de wereld gâ, —
Geeft aan Zijn volk viktorie,
  D'ootmoedigen gena, —
De nederlaag aan Spanje:
  Wiens Rijksmacht de aard omspant,
De zege, door O r a n j e,
  Aan 't needrig Nederland!

Verkondigt het, gy duinen,
  Gy duinen van Nieuwpoort!
En zegge 't uit zijn puinen,
  Ostende verder voort!
Reeds houden zich èn Noorden
  En Oosten op dien kreet,
Straks Theems- en Boyneboorden
  Ten wedergalm gereed.

712 De scherpe punt der lans — 737 het Noorden — 738 En Java op Uw kreet

Verneemt hem, Wereldrijken!
  En vorsten, aardsche goôn!
Gy Frankrijks Lodewijken,
  Gy Stuarts op uw troon!
Beheerschers van de Volken,
  En Machten van den Tijd!
Uit hooger dan de wolken
  Verneemt hem wijd en zijd!

Hooghartigen weêrstaat Hy,
  En nu, en t' allen stond.
Zijn hateren verslaat Hy
  Met d' adem van Zijn mond!
't Geheim van allen zegen
  (Oranje en Neêrland! hoor 't!)
Is in Gods vrees gelegen,
  Zijn dienst, Zijn gunst, Zijn woord!

„Tot God wilt u begeven!
  „Zijn zalig juk neemt aan!
„Als vroome Christnen leven,
  „'t Zal hier haast zijn gedaan!"
Wie zich aan God wil geven,
  Zijn dienaar wezen mag,
„Diens ziel in 't eeuwig leven
  Verwacht den jongsten dag."

Des werelds zwijmelkelken
  Vergallen in den nood!
De lauweren verwelken
  Bij d' adem van den dood!
Te niet gaan koninkrijken,
  En sterren vallen uit;
Ja, deze heemlen wijken
  By 't jongst bazuingeluid!

741 Verneemt het — 748 Verneemt het

Maar heil den Heldenscharen
  Wie 's Heeren vrees bekoort!
Maar heil den Martelaren
  Die kampten voor Zijn woord!
Hun wordt van God gegeven,
  Om 't zoenbloed van den Zoon,
Voor dit verganklijk leven
  Een onvergankbre kroon.

Dus 't lied naar Marnix hart. — Met wapperende veder
Keert Maurits ruitery van 't eenzaam slagveld weder.
Geen vijand zag zy meer op dees haar laatsten rid! —
Maar de Overwinnaar in het stof gebogen, bidt.

1858—1859.

781 uit Marnix — 784 En de

AANTEEKENINGEN DES DICHTERS.

Gelijk hare zusteren, toon- en schilderkunst, zoo heeft ook de poëzy veelal eenige inleiding of geleide noodig ter hare toelichting. Voor een Hollandsch gehoor of publiek schijnt een dichtstuk op den Slag by Nieuwpoort ten aanzien zeker van het hoofdonderwerp, herinneringen naauwlijks te behoeven. De eenvoudige herlezing van den gedenkwaardigen dag en zijne voorbereidingen by oudere en nieuwere nationale historieschrijvers zou in elk geval genoegzaam zijn, om den lezer geheel op de hoogte en als in het midden der zaken te brengen. — De dichter loopt ten dezen aanzien alleenlijk gevaar, dat de historie, ook waar zy het meest prosaïsch (dat zelden het geval was) werd te boek gesteld, het opzetlijk geschreven dichtstuk in poëtisch vuur en leven zal beschamen. En ook aldus mag hy zich verheugen de aanleiding gegeven te hebben tot het wederopslaan van eenige der zegen- en zegerijkste bladzijden der geschiedenis van het Vaderland. — Doch daar kunnen in den loop van het vers plaatsen zijn, die al hare poëzy ontleenen van min of meer rechtstreeksche toespelingen op meer of minder algemeen bekende feiten, voorvallen, bijzonderheden, op het gebied van Algemeene of Kerkelijke, zoo wel als Nederlandsche geschiedenis. Om den lezer daarby van toelichting of geleide te dienen, zullen wellicht niet geheel overbodig geacht worden de volgende

AANTEEKENINGEN.

Bladz. 192, v. 41.

Tot in Segovia en 't koninklijke klooster
Naar 't streng model geraamd van foltertuig en rooster,

In de streken van Segovia, niet ver van Madrid, bouwde koning Philips II een klooster, — tevens paleis en begraafplaats voor het Vorstelijke huis, — het beroemde Escuriaal. Het plan daartoe, reeds door Keizer Karel V gevormd kwam by zijnen zoon tot rijpheid, na de overwinning by St. Quentin op het Fransche leger in 1557 door den Graaf van Egmond behaald. Het nieuwe prachtgebouw werd toegewijd aan Laurentius, den Romeinschen Diaken die ten jare 258 onder de regering van Keizer Valerianus zijnen Bisschop, Sixtus II, in het martelaarschap volgde. De bijzonderheden van dezen marteldood, door Ambrosius, Augustinus en Prudentius beschreven, gaven aanleiding tot de voorstelling van een rooster, waarop de geloofsheld letterlijk gebraden zal zijn geworden. Van daar dan dat foltertuig, als zinnebeeld van Laurentius nagedachtenis in de Roomsch-Catholijke Kerk aangenomen, en de aanleg van het Escuriaal naar het model van dien rooster, die ook binnen het gebouw op meer dan éène wijze vertegenwoordigd wordt. Tijdens den beeldstorm in Nederland, intusschen, was nog slechts zeer aanvankelijk het weitsche plan door koning Philips verwezenlijkt.

Bladz. 193, v. 58.

die ook nu de Juniussen
Ontsteekt, enz

Zoo vóór als in en na de dagen der openbare preêk was Franciscus Junius (François du Jon) een der uitnemendste geloofshelden der Hervorming in de Nederlanden. Later een der eerste sieraden der Leydsche Hoogeschool, stond hy in zijne jeugd en manlijken leeftijd steeds op de meest beslissende en bachelijke plaatsen in het werk der prediking. Zijne prediking te Antwerpen in een huis, door de vlam van de houtmijt, waarop zijne geloofsbroeders den marteldood stierven op dat zelfde oogenblik, is slechts eene onder de vele daden van Christenmoed, die zijn werkzaam leven onderscheiden. Te Genève studeerende werd hy uit een volslagen Atheïsme tot een levend geloof in Christus bekeerd, toen hy eenmaal krachtig bepaald was geworden by de plaats in het Evangelie van Johannes: I. 1—14.

Bladz. 193, v. 74, 75, 76.

ook nog een moeder
(U lang van God gespaard) was noodig, waar uw hart
Zich aan ontlasten mocht van nog gantsch andre smart, enz.

De voortreffelijke Gravin Juliana van Stolberg en Koningstein, gemalin

van Willem den Oude, en moeder zijner twaalf doorluchtige spruiten, waarvan de vijf mannelijke geweest zijn: Willem Prins van Oranje, Graaf Johan, Graaf Lodewijk, Graaf Adolf, en Graaf Hendrik, alle uit de eerste tijden van den tachtigjarigen kamp te zamen bekend en beroemd. De Gravinmoeder overleed in 1580, zeven en zeventig jaren oud, na te hebben aanschouwd „honderd zestig" Graven en Gravinnen uit haren schoot afkomstig. Mijn edele vriend, Mr. G. Groen van Prinsterer, die al wat in Europa en America de wetenschappen van historie en staatkunde, en, in Nederland in het bijzonder, al wat Godsdienst en Vaderland en Oranje lief heeft, door zijne uitgaaf der „Archives de la Maison d' Orange-Nassau" zoo uitnemend aan zich verplicht heeft, deed aan de nagedachtenis der Godvruchtige en allezins uitnemende Christin in hare betrekking van Vorstelijke Gemalin en Moeder op meer dan éene plaats recht en hulde wedervaren. Het laatst nog, en niet het minst karakteristiek, in het „Avant propos du Supplément" op zijne „Première Série (Leiden, 1847), waaruit ik my het genot niet kan weigeren het slot der aangeduide plaats over te nemen: „La mère de Guillaume Premier nous semble occuper une place parmi ceux, qui, avec des armes plus terribles que la lance et l'épée se sont montrés forts dans la bataille. Elle vécût et mourût presque ignorée, souvent au milieu des épreuves et de la douleur; mais Celui qui regarde aux humbles avoit fait de cette pauvre et misérable femme (zoo noemde zy zich zelve in een soort van geloofsschaamte over hare moederlijke droefheid na den heldendood harer twee zonen op de Mookerhei) une héroine de la foi." Hetgeen èn hier èn bl. 195 in het Dichtstuk gezegd is, wordt door deze herinnering, meenen wy, allezins gerechtvaardigd.

Bladz. 193, v. 84, 85.

ach! eene die veel meer
Zijn stam een schande werd, enz.

Men gevoelt, dat hier Anna van Saxen, Willems derde Gemalin, bedoeld wordt. Het huwlijk, gesloten in 1561 en na 1571 om Anna's wangedrag ontbonden, heeft als men weet aanleiding tot velerlei ergernis gegeven. Dr. R. C. Bakhuizen van den Brink heeft, in zijn historisch-kritisch Onderzoek van „Het huwelijk van Willem van Oranje en Anna van Saxen" (Amst. 1853), de onderscheidene vraagstukken, tot die treurige echtverbindtenis betrekkelijk, op meesterlijke wijze toegelicht en opgelost. Hy heeft vooral, met de kalmte van een zuiver wetenschappelijk onderzoek, doch alles behalve zonder de warmte die de handhaving van de goede zaak der waarheid op elk gebied als van zelve te weeg brengt, zoo wel de grootheid der schuld van Anna van Saxen als hare onschuld aan de bekeering van Oranje tot het Protestantsche Geloof, op eene wijze doen blijken, die ten volle zijne bewustheid rechtvaardigt van „met dit zijn betoog de zaak te hebben afgedaan." (Voorrede bl. VIII).

Bladz. 193, v. 87.

Zijn zoon, zijn een'ge, enz.

Philips Willem van Oranje, des Prinsen oudste, en op dat oogenblik, eenige zoon. — Zijne moeder was Anna Gravin van Buren, uit den huize van Egmond. Opgelicht van de Hoogeschool te Leuven den 10 September 1567 (hy was toen dertien jaren oud), werd hij in Februarij eerst des volgenden jaars naar Spanje gevoerd. Intusschen was den Prins te Dillenburg op 13 November 1567 uit zijnen echt met Anna van Saxen een zoon geboren, naar zijnen grootvader van moederszijde, den vermaarden Maurits van Saksen, Maurits genoemd. Philips Willem opgevoed in Spanje (alwaar hy ook de Hoogeschool te Alcala de Henares, door Cardinaal Ximenes gesticht, eenen tijd lang bezocht heeft), keerde in 1596 naar de Nederlanden terug, als rechthebbend Vorst van het Prinsdom van Oranje, te gelijk een eersten rang bekleedende aan het Hof van den Aartshertog Albertus, dien hy by den intocht te Brussel op 11 Februarij van dat jaar verzelde.

Men zie de nog steeds onovertroffen monographie van „Filips Willem, Prins van Oranje, door Johannes Pieter van Cappelle (Haarlem, 1828), alwaar een menigte belangrijke bijzonderheden over de betrekking tot zijn oude vaderland, over de houding en handelingen van de Staten der Vereenigde Gewesten tegenover dezen doorluchtigen Persoon, en de gedachten, die zijne komst wellicht by Oldenbarnevelt kan hebben doen oprijzen, te vinden zijn. De in vele opzichten belangwekkende en beminnenswaardige Vorst overleed te Brussel ten jare 1618, in het vier en zestigste jaar zijns levens. Zijn huwelijk met eene Prinses van Condé, vaders zuster van den beroemdsten Prins van dien naam in Frankrijk werd niet met kinderen gezegend. Zoo volgde hem in den titel en het recht van het Prinsdom zijn broeder Maurits op.

Hetgeen verder in het Gedicht (bladz. 207 en 208) tot hem betrekking heeft, is, wat de oorzaak betreft, zuiver historisch, en kan in de evengemelde monographie zijne nadere toelichting vinden. De uitdrukking t. a. p. „Zich zelf het leeuwenhart bewust," ziet op meer dan éene bijzonderheid uit zijn leven, by name zijn hevigen toorn tegen den bevelhebber van de Spaansche wacht die hem bewaken moest, toen zich deze een onbetamelijke uitdrukking omtrent zijnen vader veroorloofde. Hy smeet hem eenvoudig het venster uit, hetgeen hem, zonder het trouwe getuigenis van den Spaanschen Edelman Don Gabriel Osorio, die tegenwoordig was, het hoofd zoude hebben kunnen kosten. Teder en hartstochtelijk als hy zijnen vader lief had, en diens moord met geheel zijn ziel beklaagde en verfoeide, kan men zich voorstellen hoe hy opstoof en uitborst, toen de President Richardot hem het voorstel kwam doen, dat de overbrenger haast met zijn leven geboet had: de teruggave der bezittingen van zijn Stamhuis in Bourgondië onder voorwaarde eener jaarlijksche uitkeering ten behoeve der erfgenamen van Balthazar

Gerards! — Hy was overigens, als zijne broederen en neven, geboren krijgsman, schoon zeldzamer in de gelegenheid zich te onderscheiden. Het beleg van Calais door den Aartshertog in 1596 bijwonende, begaf hy zich gaarne op de gevaarlijkste punten, dengenen, die hem drongen zich te sparen, terwijl van drie doodelijk getroffene Spaansche Edellieden in zijne nabijheid bloed en hersenen zijn gelaat bespatten, koelbloedig ten antwoord gevende: „Je suis de trop bonne maison pour craindre la mort." — Te bejammeren is, by zoo vele hoedanigheden, de hem te laste gelegde losbandigheid in het private leven, aan zijnen broeder Maurits maar al te lang met hem gemeen! „Ik hebbe groffelijk gezondigt," riep deze laatste op zijn merkwaardig en aandoenlijk sterfbed uit, maar ook: „Ik neem mijn toevlucht tot de genade en groote barmhartigheid Gods; en ik geloof dat de Heer Jesus Christus voor my aan het kruis gestorven is; daar op stel ik al mijn betrouwen. — Ik ben alleen bekommerd geweest, of mijn berouw over mijne zonde zoo groot was als het wel behoorde", enz. Zie mijne Inlichtingen omtrent het karakter van den Stadhouder Prins Maurits van Nassau, Rott. 1824, bl. 50, 51, 58.

Bladz. 194, v. 105.

teedre scheut, ten hoogen eik geboren!

Toespeling op Maurits bekend devies: „Fit tandem surculus arbor."

Bladz. 194, v. 115, 116.

en wenkte, of 't waar, van op zijn blaauwend veld
Den rossen Liebaart toe,

Toespeling op het blasoen van Nassau: den Leeuw van goud (verzeld van de blokjes van hetzelfde metaal), op een veld van lazuur (blaauw); en dat van Holland: in goud een Leeuw (Liebaart) van keel (rood).

Bladz. 195, v. 128, 129, 130.

Dien Hendrik nog zoo jong, dien een'gen Lodewijk,
Van wien de Mookerheî de lijken met het leven
Verslond,

„Van de vijf zonen van Graaf Willem van Nassau den Oude, handhavers en kampstrijders voor de zaak der Christelijke Godsdienst en der Nederlandsche vrijheid, waren Prins Willem van Oranje en Graaf Johan van Nassau de oudsten, Graaf Adolf en Graaf Hendrik de jongsten, Graaf Lodewijk de derde. Met zijnen broeder Graaf Hendrik en Hertog Christoffel van de Paltz verloor hy (Lodewijk) op de Mookerheide het leven, zonder dat men ooit heeft kunnen te weten komen op hoedanige wijze. Van geen der drie edele Wapenbroeders zijn de lijken op het slagveld gevonden. — De Gezant van

koningin Elisabeth in Frankrijk, Walsingham, schreef van hem: Graaf Lodewijk is de volmaaktste Edelman, dien ik gezien heb, zoo lang ik in Frankrijk ben geweest, — welsprekend, sierlijk in woorden, maar, dat het voornaamste is, in het stuk van Godsdienst zulk een eerlijk man en onbebesproken van leven, als rondborstig en ter goeder trouw in de onderhandelingen." — Zijn devies was: patience en innocence." — „Aanteekeningen op mijn Bijschrift: Lodewijk van Nassau."

Bladz. 195, v. 130, 131.

na dat voorlang „Graaf Adolf was gebleven
In Friesland in den slag."

Toespeling op — of liever aanhaling van — twee versregels uit den „Wilhelmus van Nassouwe."

Bladz. 195, v. 132.

Verbond Graaf Jan zich zelf, en zijner zonen bloed!

Men zie ook van dezen voortreffelijken broeder van Willem van Oranje het Godsdienstig en Staatkundig karakter in de uitgegeven „Archives de la Maison d'Orange Nassau." T. VIII. p. XI. — „Hy overleed in 1606, nalatende een tachtigtal Graven en Cravinnen, uit zijne lenden gesproten. — Graaf Willem Lcdewijk, Johans oudste zoon, Maurits bekende wapenbroeder, ontfing by de belegering van Koevorden (a. 1580) een zware wonde aan het linker been, waaraan hy sedert levenslang kreupel ging. Graaf Philips sneuvelde (a. 1595) by Bislich. Graaf Ernst Casimir (Stamvader in de rechte manlijke lijn van ons regeerend Koningshuis), bleef in de loopgraven voor Roermonde (a. 1632). Graaf Adolf, de jonge, des ouden Graaf Johans kleinzoon door Graaf Johan den jonge, (die ook de vader was van Johan Maurits, den Gouverneur van Brasilië, en van Graaf Willem den Veldmaarschalk, gesneuveld a. 1641 voor Gennep), overleed in twee en twintigjarigen ouderdom aan zijne talrijke wonden (a. 1608) by Santen in het Kleefsche." Aant. op mijn Bijschrift Johan van Nassau [Dichtwerken, Dl. II bladz. 470]. Verg. die op Willem Lodewijk van Nassau [Id. Dl. II bladz. 471]. Zoon van Graaf Johan van Nassau, Oranjes broeder, was ook Graaf Lodewijk Gunther, Generaal der Cavalerie, en, naast Maurits, de held van Nieuwpoort. Hy overleed in 1604 voor Sluis, aan de gevolgen van ongemak en vermoeiing in den fellen krijg.

Bladz. 195, v. 143.

twee Duitsche Scipioos,
Of Dioscuren,

De beide Scipioos by Virgilius (Aen. VI. 843 en 844) „duo fulmina belli

(twee oorlogsbliksems)" genaamd. — Dioscuren zijn de twee broeders Castor en Pollux, uit mythologie en astronomie bekend.

Bladz. 196, v. 160, 161.

Men ziet ze, dag en nacht,
Zich oefnen in de taal en krijgskunst van Oud-Romen,

Men zie van dit alles in bijzonderheden, onder onze tijdgenooten, Bosscha, „Neêrlands Heldendaden te land", Dl. I, bl. 271—277, verg. bl. 313—317, Dr. R. Fruin, „Tien jaren uit den tachtigjarigen Oorlog," 1588—1598, bl. 56—62 (beide, zoo wat de zaken als wat stijl en vorm betreft, meesterwerken), en, als schier van zelve spreekt, de „Archives de la Maison d'Orange-Nassau," II. Série, T. I et II.

Bladz. 196, v. 168.

In nieuw-Teutoonsche spraak.

In eenen Brief van Graaf Willem Lodewijk aan Graaf Maurits van Nassau, [Archives," II. Série, T. I, Lett. 130, p. 335,] leest men: „V. E. m'a faict dire par Regemorter de désirer les mots Allemands lesquels j'usoy en l'exercice de mes soldats, lesquels sont:

Assiste ad arma } sta gereedt,
past op 't geweer.

(Ici suit une série de locutions latines traduites en Hollandais, etc." 8 Dec. 1594).

Bladz. 197, v. 204, 205, 206.

Turnhout!
Waar Varax ruitren eens zoo hoog de borsten droegen,
Straks Maurits honderden hun duizenden versloegen;

„In minder dan een half uur waren meer dan 2000 gewapenden, waaronder de Aanvoerder zelf en meest al de Officieren waren, doodgeschoten of neêrgesabeld, behalve nog 400 of 500 krijgsgevangenen gemaakt, door 800 ruiters, die — het grenst aan het wonderbaarlijke — met een verlies van 8 of 10 dooden en gekwetsten, op een leger van 6000 man de volkomenste zege hadden behaald, waarvan de teekenen bestonden in 38 vaandelen en de kornet van Alonso Mondragon." Bosscha t. a. p. bl. 332 en 333.

Bladz. 197, v. 207.

„Hy zag, Hy kwam, God overwon!"

De gedenkpenningen, ter gelegenheid van de merkwaardige gebeurtenissen van het jaar 1597 geslagen, voerden deze spreuken: „O miranda Dei opera!" en „Venit, Vidit, Deus vicit."

Bladz. 197, v. 220, 221, 222.

In naam van Romes Kerk aan haren nieuwen Zoon
Door Neêrlands Abtenschaar de rol werd aangeboden
Der Schriften,

„Toen Karel V, de Erfheer dezer landen, in 1500 te Gent was geboren, en de Edelen en Grooten zich beijverden om den jonggeboren Vorst, op zijnen doopdag, kostbare geschenken te vereeren, zonden de Nederlandsche Abten eenen Bijbel met het opschrift: Onderzoekt de Schriften!" Ter Haar, „Geschiedenis der Kerkhervorming in tafereelen," bl. 242.

Bladz. 199, v. 275, 276.

Zoo was dan 't voorgevoel, aan half het land gemeen,
Niet ijdel, enz.

„Het gevaar was zoo in het oog loopende, dat de gemeenten in de steden, waar hy (Maurits) doortoog, hem met zuchten en tranen navolgden, het ongeval bejammerende waar hy zich in storten ging." Van Lennep „De voornaamste Geschiedenissen van Noord-Nederland", 2de Afd. 2de St. bl. 117.

Bladz. 199, v. 286, 287, 288.

Uw moed, steeds kalm en koel, had van des volks bezwaren,
Door kundig Hoofd aan Hoofd getrouw uiteengezet,
Geen enkle zich ontveinsd.

Niemand had zich stelliger of krachter tegen het plan van campagne der Staten verklaard dan Graaf Willem Lodewijk. „De Stadhouder van Friesland (zegt Bosscha t. a. p. bl. 341) ijverde met kracht van redenen tegen eenen togt waarbij, naar zijne meening, het lot van den Staat werd in de waagschaal gesteld. De Staten besloten desniettemin tot denzelven, en Maurits liet zich overhalen, de uitvoering op zich te nemen." Wy bezitten thands van Graaf Willem Lodewijk's eigene hand eene krachtige uitdrukking ten aanzien van de juistheid van zijn gevoelen over het gewaagde, en ook na den meest gewenschten uitslag blijkbaar onvruchtbare, van geheel den tocht. „Und wirdt nhun in der that befunden, auch nach sulcher herlicher victorie, dasz ich nicht sonder fundament jegen den hern Statten und jedermans opinie gewesen bin, das man uf solche weys nichts würde auszrichten konnen, und ich fast ein prophet gewesen bin." „Archives," t. a. p. Lett. 120, p. 41. Men zie ook aldaar (Lett. 102, p. 15) den vertrouwlijken brief van den eigen tijdgenoot, van Reid: „Barnefeld und [die] lankrocke haben uns precipitiert; Gott gleichwol hat uns nit willen lassen verderben, der allein zu dancken ist das er unsern häubtern und soldaten solch hertz hatt gegeben." Verg. „Introduction," p. XLIII.

Bladz. 199, v. 289, 290.

Uw oog, een wijl — wellicht — betrokken
By 't hachlijk aanzien van den dag, staat onverschrokken.

Waarom zou een groot Veldheer zich schamen over gemoedsaandoeningen in oogenblikken, waarin behoud en eer van het aangevoerde leger als aan een dunnen draad hangt, of, gelijk de Dichter het uitdrukt, op de snede van een mes ligt? In zijn „Leven van Willem den Tweede, Koning der Nederlanden," (bl. 109, 110), noemt Bosscha twee omstandigheden op, waarin dergelijke aandoening tot verbleekens toe op het gelaat van den Hertog van Wellington te lezen stond.

Bladz. 200, v. 321, 322, 323.

Of met nog ruwe stift aan magen en beminden,
En onder d' indruk zelf van eigen ondervinden,
Getuigd!

Het behoeft naauwelijks herinnering, dat hier gezien wordt op de belangrijke mededeelingen aangaande den dag van 2 Julij 1600, in de Brieven der Nassausche helden zelve, „Archives" t. a. p. Lettre 203 tot 211. Verg. Introduction, p. XV—XVIII.

Bladz. 201, v. 329.

Meldt enklen ons voor 't minst der wederzijdsche helden

Uitvoerig worden de voornaamste Veldoversten en Officieren van onderscheiden rang in de beide legers opgenoemd, onder anderen, by van Meteren, in het 22ste Boek zijner „Nederlandsche Historie." Naauwkeurig vooral en belangwekkend zijn de „Verzamelde Berichten omtrent de Krijgsbevelhebbers by Nieuwpoort," 2 Julij 1600, uitgegeven (ter gelegenheid van een Feest der Utrechtsche Hoogeschool) by van der Post, in 1836, en (ik meen te mogen zeggen: met recht) toegeschreven aan mijnen hooggeschatten vriend Mr. Schuller tot Peursum door Dr. Swalue, in zijn „Justinus van Nassau," bl. 36.

Bladz. 201, v. 356,

Pagnet,

„Pierre Panier of Pagnet heeft de eer gehad dat het zijne ruiters waren die den vijandlijken veldoverste Mendoza van het paard wierpen en vervolgens gevangen namen" „Verzamelde Berigten," bl. 24 en 25. Verg. van Meteren, fol. 441.

Bladz. 201, v. 357, 358.

en beide van der Nooten,
Wier vaders, om den bond in Pallandts zaal gesloten enz.

De Ritmeester Lamoraal van der Noot, Heer van Risoir, die de ruiterij der afdeeling van Graaf Ernst commandeerde, en Jonkheer Charles van der Noot, die over zeven compagniën Zeeuwen het bevel voerde, waren zonen van Charles van der Noot, Ridder, Heer van Risoir, die met zijn broeder, den Heer van Carlo, aan het Verbond der Edelen deel nam, en deswege de strenge wraak van Alva ondervond. Zy bleven hem ook hunnerzijds, zoo veel in hun vermogen was, niets schuldig, en hadden hem in 1568 bijna opgelicht. Later hebben zij onder de Watergeuzen gestreden. — Men weet dat de grond tot het Verbond der Edelen gelegd is te Brussel in het huis van den Graaf van Kuilenburg, Floris van Pallandt, op de Paardenmarkt, welk huis door den Hertog van Alva eerst bewoond, later geslecht is.

Bladz. 202, v. 366.

„Voor God en Gideon!"

Richteren VII. 48.

Bladz. 202, v. 378.

zijn schittrende De Veren,

De twee Engelsche broeders, Francis en Horatio, hier bedoeld, behoorden tot den Oud-Normandischen stam van de Vere, die vele eeuwen achtereen Graven van Oxford zijn geweest. Beide de evengenoemde broeders hebben zich aan het hoofd der hulptroepen van Koningin Elisabeth in Nederland, en in het bijzonder by Nieuwpoort, door ongemeene dapperheid en kloekheid onderscheiden. Te Ostende schijnt later Francis minder geschitterd te hebben, immers als Generaal. Ten jare 1601 althands schreef Willem Lodewijk aan Maurits van hem; dat hy „vieux et bon colonel, comme je le tiens," evenwel nog ter school gaan moest, „quand il veut faire le Général." „Archives" t. a. p. Lettre 150. In een verhaal van den slag by Nieuwpoort, later door Francis uitgegeven, vond hy goed niet alleen zijne eigene verdiensten op dien dag nog al sterk op den voorgrond, maar ook den held van den dag tamelijk op den achtergrond te plaatsen, onder anderen ook hoog opgevende van zijne eigene bedaardheid in tegenstelling van de gemoedsgesteldheid van den Prins vóór den aanvang van den kamp. Men zie deze (ongelukkig by onze Engelsche bondgenooten ook in later tijd niet vreemde) miskenning van Nederlandsche militaire verdiensten op waardigen toon en wijze opgenomen en te recht gewezen in een Franschen Brief (gedagteekend 16 April 1629) van Maurits natuurlijke broeder Justinus, den Admiraal van Zeeland, later Gouverneur van Breda, aan C. Huyghens.

Men vindt dien brief, door den Heer Groen van Prinsterer verstrekt aan Dr. Swalue, in de „Bijlagen op den Justinus van Nassau, bl. 110 en 111. — Horatio Vere heeft nog langen tijd de wapenen tegen Oostenrijk en Spanje gevoerd. Hy was in 1632 een der voornaamste Generaals van Fredrik Hendrik by de belegering van Maastricht, waarby ook nog zijn neef, de Graaf van Oxford en hoofd van het geslacht, als Luitenant-Colonel onder zijne bevelen diende en het leven verloor.

Bladz. 202, v. 379, 380.

Lord Grey de Wilton, en Sir Robert Henderson,
En Edmund, kolonel die van soldaat begon?

Lord Grey de Wilton, een bloedverwant van de om hare Godvrucht en kortstondige titelvoering van Koningin welbekende Lady Johanna Gray, ter dood gebracht onder Maria Tudor. — Sir Robert Henderson sneuvelde aan het hoofd van een Schotsch regiment in Staatsche dienst by de verdediging van Bergen op Zoom in 1622, — Kolonel Edmund reeds in 1603 in het belegerde Ostende.

Bladz. 202, v. 387.

te wakkre Châtillon!

Henri de Coligny, Graaf de Châtillon, kleinzoon van den Admiraal de Coligny, den beroemden martelaar in den St.-Bartelsnacht, was alzoo volle neef van Fredrik Hendrik, wiens moeder Louise de Coligny zijns vaders eigen zuster was. Hy was, even als Graaf Fredrik Hendrik, destijds tusschen de zestien en zeventien jaar oud, aanminnig van gelaat en van een schoone gestalte. Hy werd den 10 Sept. 1601 binnen Ostende doodelijk getroffen, terwijl hy op den wal, op een stuk geschut gezeten, met eenige andere hoofdofficieren het plan van eenen uitval tegen den volgenden dag besprak.

Bladz. 203, v. 407.

En Fredrik Hendrik, die met tranen en gebeên, —

Graaf Ernst Casimir in het postscriptum van een brief aan zijnen broeder Willem Lodewijk van 20 Julij 1600 schrijft: „Son Exc., le jour de la bataille, a esté fort en peine pour Monseigneur le Comte Henry, et le voulu contraindre d'aller s'embarquer, mais il a si longtemps prié à mains joincts, qu'à la fin ast obtenu de demeurer auprès Monseigneur son frére lequel nullement il a voulu abandonner, mais l'a suivi armé de toutes pièces, tout ce jour de la bataille, et bien passé de hasards avec lui; aussi a fait Monsieur de Schastillon à qui ne manque de courrage." „Archives", t. a. p. Lett. 209, p. 39, 40.

Bladz. 203, v. 415.

Dees tegenover staat Albertus, Cardinaal

De Aartshertog Albertus, op dat tijdstip Opperbevelhebber van de Spaansche krijgsmacht in de Nederlanden, was een jonger zoon van Keizer Maximiliaan II en alzoo ook broeder van twee Keizers, Rudolf II en Matthias. Hy was vroeger Aartsbisschop van Toledo en, in die hoedanigheid, Primaat van Spanje. Eerst Landvoogd voor Philips II in het door Alva veroverde Portugal, bekleedde hy later in de Nederlanden denzelfden rang, tot dat de Koning het plan vormde om zijne Dochter Isabella Clara Eugenia aan hem uit te huwelijken, en aan het Aartshertogelijke paar de Souvereiniteit der Nederlanden over te dragen, hetgeen eerlang, na verkregene dispensatie van Rome en ontheffing alzoo van de priesterlijke geloften van den Cardinaal Aartsbisschop, tot stand kwam. In 1599 had de plechtige intocht der Aartshertogin tot Brussel plaats. De staatkundige berekening van Philips by deze niet lang voor zijn uiteinde volvoerde overdracht is door Dr. R. Fruin met de hem eigene helderheid van inzicht en uitdrukking uiteengezet in zijn Decennium „Uit den tachtigjarigen Oorlog" (Stedelijk Gymnasium te Leyden, 1857—1858), bl. 217—224. — Aan het personeel karakter zoo van den Aartshertog als in het bijzonder van de Aartshertogin is, met betrekking vooral tot het lot der Zuidelijke Nederlanden onder hunne regering, — (na hun kinderloos overlijden keerden die Gewesten in 1633 onder de rechtstreeksche heerschappij van Spanje te rug) — deed meer dan een onzer Historieschrijvers recht wedervaren. Uit het standpunt zijner eigene en kerkelijke overtuiging is door mijn begaafden vriend J. A. Alberdingk Thym nog onlangs aan de deugden en de vroomheid van „Isabella Clara Eugenia, Vorstin der Nederlanden" eene hulde toegebracht, die in vele opzichten op onze Evangelisch-Christelijke sympathiën aanspraak heeft. Ten aanzien van één punt verdiende hier nog de langdurige Regering dezer Vorstin over België eene eervolle melding: het staken der vervolgingen om der Godsdienst wille, terwijl, onder de regeering van haren broeder koning Philips III en diens opvolgers, de Inquisitie in Spanje nog steeds, met ongelijke vlagen van woede, en niet zonder eene (haar in de zeventiende en achtiende eeuw bijzonder eigene) aanneming van personen hare vervolgingen en wreedheden voortzette. Niettegenstaande de velerlei aanleiding tot vervolging het zij om Protestantsche ketterij onder het volk, het zij om bedekt Jodendom aan het Hof zelve in de Spaansche Nederlanden, dagteekent het laatste voorbeeld van ter dood brenging aldaar om der Godsdienst wille, van het jaar 1597, als wanneer zekere Anneken van den Hove, dienstmaagd te Brussel, volgens de oude, allengs verouderende plakaten levend in een poel werd versmoord.

Bladz. 204, v. 419.

Montelimar, van ouds de vijand van zijn Vorst;

„De Sénéchal de Montelimar, eigenlijk Colas genaamd, was een man van geringe afkomst, maar door de gunst van den Hertog de Mayenne en de verwarringen der Fransche burgeroorlogen in hooge betrekkingen gekomen. Hy was een tijd lang Liguistische Gouverneur der stad La Fère, naar welke hy zich den titel van Graaf aanmatigde. Na derzelver overgave in 1596 week hy naar Vlaanderen uit, streed by Nieuwpoort, viel zwaar gewond in handen van den vyand, en overleed reeds des anderen daags te Ostende." „Verzamelde Berigten," bl. 82 en 83.

Bladz. 204, v. 420.

D'Aumale die, als hy, naar kamp met ketters dorst,

Charles de Lorraine, Hertog d'Aumale, uit het stamhuis der Guises, de vermaarde Hoofden der R. Catholieke Ligue, en tegenstanders van Hendrik III (van Valois) en van Hendrik IV (van Bourbon), koningen van Frankrijk. Hy was broederszoon van François Hertog van Guise, die in 1563 door Poltrot voor Orléans vermoord werd, en volle neef van diens zoon Hendrik Hertog van Guise, die op bevel van Hendrik III te Blois werd afgemaakt. — Ook na de toetreding van zijn stamhuis tot de erkenning van Hendrik IV, na diens overgang tot de Roomsche Kerk, als Koning van Frankrijk, bleef hy zijnen Vorst wederspannig, week uit naar de Spaansche Nederlanden, en overleed a°. 1631 te Brussel. — Het huis van Lotharingen roemde zich afkomstig van Charlemagne, en grondde op deze afstamming een recht in de verte op den Franscben troon.

Bladz. 204, v. 426, 427.

uit Milaan met keur van Cavalieren
Graaf Balbiano (l. Barbiano) zijn vrijwilligers

„Jan Jacob, Graaf van Barbiano en Belgiojoso, uit een oude Milaneesche familie, behoorde tot die krijgshaftige Edellieden die men in dien tijd op alle oorlogstooneelen vond, en die ons nog aan de dolende Ridders der Middeneeuwen doen denken. Reeds in 1588 diende hy als vrijwilliger in de Nederlanden, en vervolgens by de Pauselijke troepen in Frankrijk. In 1592 vinden wy hem weder in de Nederlanden als kapitein eener compagnie van het Italiaansche Regiment van Spinola. In het volgende jaar wierf hy in zijn vaderland een compagnie Carabiniers, aan wier hoofd hy vervolgens eenigen tijd den Spaanschen koning in deze Landen diende." „Verzamelde Berigten, bladz. 96 en 97. Het is hier een soort van dichterlijke vrijheid geweest, den naam van vrijwilligers te geven aan de op de gewone wijze geworven troepen van dien Vrijwilliger. Deskundigen zullen ook wel

elders in dit vers, en by name in de beschrijving van een veldslag zelven dichterlijke vrijheden ten aanzien b. v. der rangschikking van voorvallen, bewegingen en andere bijzonderheden kunnen opmerken. Zy zijn uit het standpunt van den dichter niet alleen te wettigen, maar in zekeren zin noodig om het essentieel onderscheid te doen uitkomen tusschen een chronologisch historisch verhaal of militair verslag, en een Dichtstuk, waarin, voorzeker! de vaste grond der historie altijd erkenbaar moet zijn, en de historische waarheid — zelfs naauwkeurigheid tot zekere hoogte — overal moet doorschijnen, maar evenwel de poëzy haar recht van ordonnantie en imaginatie, vooral niet minder dan de schilderkunst, behoudt.

Bladz. 204, v. 432.

Richardot, Pilmorel.

Men versta door Richardot den Heer van Ottigny, zoon van den bekenden President van Vlaanderen van dien naam. Zoo wel Ottigny als de Baron van Pilmorel verloren by Nieuwpoort het leven.

Bladz. 204, v. 433, 434.

Longueval-Bucquoy, en, die hem heeft vervangen
Vliesridder Graaf en Heer Lannoy Lamotterie,

Longueval-Bucquoy is Charles Bonaventure de Longueval, wiens vader, de Baron de Vaux, een van Parma's beste Veldheeren, door den Koning tot Graaf van Bucquoy verheven werd. — Claude de Lannoy, die hem in 1606 opvolgde in het commando over zijn Regiment Walen, was tijdens den slag van Nieuwpoort nog geen Vliesridder; zoo wel deze waardigheid als den titel van Graaf verkreeg hy eerst in latere dagen. De oude adel van zijn huis is bekend.

Bladz. 204, v. 436, 437.

Met dien ten Veldheerstaf, door kracht van krijgsgenie,
Van scheermes en lancet geklommen La Barlotte.

„In het Luxemburgsche van geringe ouders geboren, had hy te Parijs de gunst gewonnen van den Graaf Karel van Mansfeld. — Uitstekend moeten voorzeker zijne bekwaamheden geweest zijn, om in het Spaansche leger, alwaar niet eens geborene Italianen zonder moeite tot hoogere krijgsposten konden komen, den lof te doen verdienen, dien alle schrijvers hem met milde hand toezwaaijen. — Strada verhaalt, dat hy zijne Walen zijne „enfants perdus" noemde, daar hy nimmer tegen eenig gevaar opzag. — By Nieuwpoort werd hy slechts ligt gewond, doch nog in dezelfde maand vond hy zijnen dood by de verdediging van het fort Isabella. De verachting der hoovaardige Spanjaarden had hy steeds met de grootste trotschheid

beantwoord." „Verzamelde Berigten," bl. 111—113. Verg. van Meteren, fol. 442. Men weet dat Prins Maurits de dankzegging in de Kerk te Ostende bijwoonde met de rotting van La Barlotte in de hand. Wagenaar, IX. 86.

Bladz. 204, v. 448.

Met Torres, uit het bloed der kroon van Portugal,

By wie, met den Dichter, eenig belang stelt in genealogische berichten en bijzonderheden, betreffende stammen en geslachten van het Spaansche Schiereiland, zullen misschien deze en de volgende aanteekeningen niet ten eenenmale als een hors d'oeuvre beschouwd worden. Men zou in het geheel de studie van genealogie op het gebied der wetenschap de kleine geschiedenis kunnen noemen, doch eene kleine geschiedenis, dikwerf in het naauwste verband staande met groote lotgevallen van Staten en Vorsten, en waarin niet zelden de wegen der Goddelijke Voorzienigheid op buitengemeen treffende wijze uitkomen.

Om den zin, in elk geval van den aan het hoofd dezer aanteekening geplaatsten versregel volkomen te vatten, is een korte toelichting noodig aangaande het geslacht de Torres, waaruit twee Officieren by Nieuwpoort streden en gevangen genomen werden, Don Diego en Don Francisco. De naam van Torres werd in het Spaansche Schiereiland door twee onderscheidene adelijke geslachten gedragen: de Torres in Portugal (ook dezen evenwel uit Castilië afkomstig), waartoe onder anderen in dat Rijk de tak der Graven da Ponte behoort, en de Torres in Spanje, die in de rechte mannelijke lijn koningen van Portugal tot voorouders hebben, maar, ten gevolge van het huwelijk van Don Fernando de Portugal met Maria de Torres in de vijftiende eeuw zich genoemd hebben, deels Torres y Portugal, deels enkel Torres. Deze Don Fernando was een zoon van Don Dionis de Portugal, een zoon van Pedro bijgenaamd el Justiciero (Rechtshandhaver) koning van Portugal, uit diens huwelijk met Ines de Castro, de gekroonde na haren dood. By het overlijden van koning Ferdinand van Portugal (zoon van denzelfden koning Pedro uit zijn eerste huwelijk) zonder manlijk oir, zouden de zonen van Ines de Castro hebben moeten in aanmerking komen voor de opvolging; doch zy verbeurden door onderscheidene onvoorzichtigheden en misdrijven de gelegenheid om hun recht te doen gelden. De Portugeezen verkozen, eerst tot Regent (a°. 1383), daarna tot Koning (a°. 1385), den Grootmeester van Avis, D. Johan I, bijgenaamd de Wreker (el Vengador) en de Vader des Vaderlands. Deze Vorst was insgelijks een zoon van Koning Pedro, hem na den dood van Ines geboren uit de Israelitische Jonkvrouw Tareja (Theresia) Lorenzo. Van deze stammen alzoo af in de mannelijke lijn alle de volgende koningen van Portugal, daaronder begrepen het geheele huis van Bragança, mitsgaders talrijke geslachten van den getituleerden en niet getituleerden adel in Spanje en Portugal, — en, in

de vrouwelijke lijn, al wat in Europa uit Karel den Stoute, wiens moeder eene dochter van Johan I was, en uit de Catholieke koningen Ferdinand en Isabella, zijne afkomst rekent.

De van Koning Pedro en Ines de Castro afstammende Torres en Torres y Portugal voerden het wapen van Torres: in rood vijf kasteelen van goud, gekwartierd met Portugal. Het hoofd des geslachts droeg den titel van Graaf del Villar Dompardo, met de Grandeza. Nog andere takken uit Koning Pedro en Ines vormden zich uit de veertig eigene telgen van zijn kleinzoon Don Fernando de Eça.

Bladz. 204, v. 450, 451, 452.

En gy, vooral, Mendoza!
Uit glorierijker huis geboren, dan wellicht
Het huis uws Konings zelf.

Een ten aanzien van rang, rijkdom, en overvloed van uitnemende en begaafde spruiten onovertroffen Stamhuis is langen tijd in het Spaansche schiereiland geweest dat der Hurtado's de Mendoza. De hoogste luister van dit geslacht dagteekent van de vijftiende eeuw, gelijk het geval is met ver de meeste geslachten van Spanjes hoogen adel, die niet tot den koningstam zelven in de manlijke lijn behooren. Inigo Lopes Hurtado de Mendoza, zoon van den Admirant van Castilië Don Diego, en van Maria, dochter van koning Hendrik II van Castilië, werd in 1445 door koning Johan II tot Markies van Santillana verheven. Hy was uitstekend door vele hoedanigheden in den krijg, in den Staat, en aan het hof, groot voorstander van wetenschap en poëzy, en zelve goed dichter voor zijnen tijd. Zijne zonen vormden de hoofdtakken van het stamhuis, als volgt: Don Diego, (sedert a°. 1475) was de eerste Hertog del Infantadgo, wiens opvolgers de hoofden van het geslacht der Mendoza's bleven, tot dat de titel door aanhuwelijking (als veelal in Castilië, ook buiten het geval van ontstentenis van manlijke leden van het geslacht) in een ander stamhuis overging; — Don Lorenzo, de eerste Graaf van Cozuña en Burggraaf van Torija; Don Pedro Gonzales de Mendoza, Aartsbisschop eerst van Sevilla, later van Toledo, een van de grootste Staatslieden van zijnen tijd, doorgaans genaamd de groote Cardinaal van Spanje, en bijgenaamd de „derde koning," van wege zijn machtigen invloed by de Catholieke koningen Ferdinand en Isabella; zijn natuurlijke zoon, Don Rodrigo de Mendoza, was die Markies van Cenete, wiens dochter Mencia de derde Gemalin werd van Henrik Graaf van Nassau, den broeder van Willem den Oude en alzoo Oranjes eigen Oom; — eindelijk, Don Iñigo, Graaf van Tendilla en Markies de Mondejar, sedert de verovering van Grenada (a°. 1492), erfelijk Gouverneur Capitein-Generaal van dat Gewest mitsgaders van Andalusië.

De Admirant Don Francisco de Mendoza, die by Nieuwpoort streed en

gevangen werd, behoorde tot laatstgemelden tak; hy was zoon van den derden, en broeder van den vierden Markies van Mondejar, Graaf van Tendilla. De Admirant Don Francisco, zijnde een jonger zoon, bezat geene Grandeza of titel van hem zelven. De titels van hoogen adel die hy voert kwamen hem aan (als wederom veelal in Spanje) van zijne Gemalin Maria Ruiz Colon de Cardona, eene dochter van den Markies van Guadeleste uit het beroemde Arragonsche huis der Cardona's. De titel en waardigheid van Admirant, die in Castillië sedert Ferdinand en Isabella erfelijk is in het huis van Henriquez, Hertogen de Medina de Rio Seco, afstammelingen van den natuurlijken zoon van Pedro den Wreede, werd in Arragon gevoerd door Mendoza's Schoonvader, en kwam alzoo, mede in den weg van aanhuwelijking, aan hem. — De titel van Admirant is (in het voorbijgaan aangemerkt!) in den grond geen andere in Spanje, dan die van Admiraal in Nederland en elders, schoon de Admiranten (Almiranten) van Castilië en Arragon meermalen, en Mendoza zoo goed als uitsluitend, te land dienden; doch dit is ook elders, b. v. in Holland met Justinus van Nassau en anderen, het geval geweest.

Tot Christoffel Colombus, in Spanje Colon genaamd, had de Gemalin van Mendoza de volgende familiebetrekking. Don Diego Colon, zoon van den beroemden ontdekker van America, was door Keizer Karel V tot Hertog van Veragua en Jamaïca verheven. By ontstentenis van wettig manlijk oir, werd over de opvolging in den titel en daaraan verbondene Grandeza lang geprocedeerd tusschen de afstammelingen van Don Diego in de vrouwelijke lijn. Onder deze behoorde de Gemalin van den Admirant de Mendoza, die dan ook onder zijne titels zich dien van Hertog van Veragua eigende, ofschoon na zijnen dood de opvolging is toegewezen aan den Graaf van Gelves uit den huize van Portugal, wiens moeder insgelijks eene Colon was.

Wat verder den persoon van den Admirant, zijne krijgsbedrijven, zijn gevangenschap zoo in den Haag als op het huis te Woerden aangaat, mitsgaders de gesprekken aan den disch van Prins Maurits in den nacht na den slag, men vindt daarvan by onze historieschrijvers uitvoerige melding tot in bijzonderheden. Minder bekend schijnt hier te lande de bijzonderheid dat Mendoza, later naar Spanje teruggekeerd, en aldaar zijne Gemalin en zijne eenige dochter verloren hebbende, in den geestelijken stand trad, en op het punt was tot Bisschop van Siguenza benoemd te worden toen hy (a^{c} 1623) overleed. — Ik doe ten slotte, nog van den Admirant opmerken, dat hy ter zelfder tijd met Philips Willem van Oranje, den Hertog van Aarschot, en nog andere Nederlandsche Grooten in 1599 te Brussel in de Orde van het Gulden Vlies opgenomen werd.

Bladz. 205, v. 454.

Uit twintig takken, met Hertogelijke kroonen

Het „twintigtal" is geen poëtische vergrooting; daar zijn er, alle de

takken en takken van takken des huizes van Mendoza, (waaronder ook nog die van Don Iñigo's neef, den eersten Graaf van Priego) te zamen genomen, nog veel meer geweest, indien men vooral daarbij in aanmerking neemt den stam der Portugeesche Furtado's de Mendoza (Furtado en Hurtado is, uit kracht der wel bekende verwisseling van de H met de F, in het onde Spaansch en in het Portugeesch één!), waartoe in laatstgenoemd rijk de Graven del Rio, die van Val de Reys enz. behoord hebben. Doch ook in Castilië bestonden nog Hurtado's de Mendoza, niet van Iñigo Graaf van Santillana afstammend, maar naar diens tijdgenoot Rodrigo Diaz Hurtado de Mendoza, stamvader der Graven van Castrogeriz, die van Orgaz, die van Lodosa, en der Markiesen de la Hinojosa. De oudere genealogisten zijn evenwel niet zeker van de gemeenschappelijke afstamming, ofschoon (hetgeen in Spanje en Portugal meermalen plaats heeft by verscheidenheid van afkomst) de gelijkheid van naam, adel, en rang niet betwijfeld wordt. Ook is het wapen grootelijks hetzelfde. De Mendoza's, waartoe de Admirant behoorde, voerden: gekwartierd en sautoir 1 en 4 in sinopel den schuinbalk van goud in keel, 2 en 3 in goud de letters „Ave Maria" ter rechter, en „Gratia plena" ter linker, van lazuur; — de andere Mendoza's voerden alleen den schuinbalk, of kwartieren ook anders. Die van Portugal blasoneeren op meer dan ééne wijze.

Bladz. 206, v. 507, 508.

Een pijnigend verlangst
Naar de eindbeslissing, een van weêrzij zeldzame angst

„De victorie was aldus langen tijdt twijfelachtig, beyde partijen vermoeit en t' eynden adem sijnde, soo dat de kloekmoedste hun wel hondert mijlen van daar wenschten, en geerne gevlucht hadden, indien Eere en devoir hun niet wederhouden en hadde, want daer geen man zoo sterck en was, wiens hair niet te berge en stondt van vreese, alle cholere of gramschappe verteert, het herte soo perplex ende bedwelmt als oft sy den uytersten dagh des Heeren teghenwoordig hadden gesien." Van Meteren, Fol. 440.

Bladz. 207, 524, 525.

Of met een hart, dat thands niet slechts van onrust slaat,
Maar ook van naberouw in 't end?

Het laatste was te wenschen geweest. Het tegendeel evenwel schijnt het geval te zijn, indien althands de opmerking van onze historieschrijvers, waaronder Wagenaar, juist is, dat bepaaldelijk van dat oogenblik de verwijdering tusschen den Prins en den Advocaat, die zoo treurig een gevolg en einde had, dagteekent. — Aan wien de schuld? Ik neem (behalve de jeugdige heftigheid, waarmede die brochures geschreven zijn) niets terug van

hetgeen ik omtrent het goede recht van Maurits in de gebeurtenissen van 1617 tot 1619 in mijn Karakter van Prins Maurits (a°. 1825) en Rechtspleging van 's Lands Advocaat Johan van Oldenbarnevelt (a°. 1825) uiteengezet heb. Sedert is veel aan het licht gekomen, dat het goede recht zoowel als het politiek karakter en gedrag van Maurits, en althands de „politieke" strafschuldigheid van Barneveld van alle zijden voortgaat te staven; eene overtuiging, die by elk rechtschapen gemoed zeer wel gepaard kan gaan met innig medelijden met het lot van den grijzen Staatsdienaar en zijne zelden geëvenaarde talenten. Hy was inderdaad (gelijk hem de aandoenlijke Aanteekening in de „Resolutiën van Holland" 13 Mei 1619 noemt): „een man singulier in alles. Die staet, sie toe dat hy niet valle; ende zy Godt syner siele genadig Amen." — Wat den tocht in 1600 in Vlaanderen betreft, ik voeg by het deswege aangeteekende op bladz. 222 boven, nog het volgende getuigenis van den Franschen Gezant de Buzanval (4 Julij 1600): „Croyez que ces Messieurs avaient bien joué leur État à un coup de dé, et que Mons. le Prince Maurice avoit fait paraitre sa prudence devant que partir de ce lieu, en remontrant aux États les accidens de cette entreprise et la suite infaillible et forcée d'une bataille Il a bien montré sa résolution quand il a fallu boire la lye de ces indigestes conseils." Men zie „Archives" t. a. p. bl. 41 en vergelijke de „Introduction." — Wanneer de Heer Fruin verder voort zal gaan de geschiedenis met die kalmte en dat doorzicht te onderzoeken, die hy tot hiertoe getoond heeft te bezitten, dan zullen de vrienden van Maurits en van de Contraremonstranten voor hunne goede zaak meer aan dezen trouwhartig liberalen Schrijver hebben, dan aan de Ypey's en soortgelijken, die sedert lang in den boezem zelven der Nederlandsche Hervormde Kerken er een eer in stelden, de hun toevertrouwde panden ook op historisch gebied prijs te geven en te verloochenen. — Van den Heer Alberdingk Thym had men inderdaad indien al niet het zelfde, althands een onpartijdiger oordeel mogen verwachten, dan zijne uitingen zoo over Maurits als Veldheer (die hem Spinola zelf, zoo ik meen, niet zou hebben gepermitteerd), als over de rechtspleging van Oldenbarneveld en de Groot, zonder eenige notitie te nemen van eene historische bron b. v. als de Tweede Serie der „Archives", vooral T. II en zijne „Introduction." — Doch de Heer Alberdingk Thym zal my veroorloven, hem ook in het openbaar (behoudens mijne hoogachting voor zijne talenten en vriendschap voor zijn persoon) te doen opmerken, dat de wijze waarop in zijne „Isabella Clara Eugenia" (bl. 45 en 46) de nagedachtenis van Prins Maurits beleedigd wordt, tegen alle wet en regel van historische of wetenschappelijke polemiek inloopt. Het is te wenschen, dat de geleerde Schrijver met iets degelijker voor den dag zal komen dan het geen hier zijne beschuldiging van den voortreffelijken Prins zal moeten staven, — de beschuldiging van uit heerschzucht in het jaar 1621 te hebben onderhandeld over het wederbrengen der Vereenigde Nederlanden onder de gehoorzaamheid van

den Koning en de Aartshertogen! Vrienden en hoogschatters van den beroemden Held en Stadhouder zouden dan op nieuw in de gelegenheid kunnen gesteld worden, hem door een bevoegde en onpartijdige pen even glansrijk tegen deze ongehoorde blaam gehandhaafd te zien, als met betrekking tot zijnen Vader, recht en waarheid getriumfeerd heeft door het reeds herinnerd Geschrift van Dr. Bakhuizen van den Brink in 1853.

Bladz. 207, v. 532.

Tot de overwinning door uw moeiten ingewijd!

„Het is voor een krijgsman de moeilijkste, — maar tevens een heerlijke taak, geroepen te zijn, tot behoud van velen met weinigen een' strijd te gaan strijden, waarbij bereidvaardigheid tot zelfopoffering ten pligt gesteld, en nederlaag, geene overwinning te wachten is. Dien strijd heeft Graaf Ernst by Leffinghem loffelijk, en met den besten uitslag gestreden. Want Maurits kreeg hierdoor tijd, om zijn gansche leger by lager water door de haven van Nieuwpoort te doen trekken, enz." Bosscha t. a. p. bl. 346. Men zie deze opmerking bevestigd door de eigene woorden van Graaf Ernst Casimir in zijn relaas van het gevecht van Leffinghem (Archives, 2de Série, Lett. 209, p. 38): Toujours aye empêché l'ennemy l'espace de 5 heures, qu'il ne pouvoit marcher vers s. E. tellement s. E. par la basse marée, qui entretems survint, avoit encorres loisir, mais à grand peine, de passer le havre et se mestre en ordre de bataille, tellement que messieurs les États, s. Exc., et tout le monde m'en savent bon gré et confessent que par ma défaite ont été sauvez et gaigné la bataille."

Bladz. 209, v. 606, 607, 608.

Ik sneed met eere
„De toevlucht af der vloot. Wie onzer denkt aan vliên?
„Wy willen, wel te moê, den dood in de oogen zien,
„Wil 't God!

Dit: „met eere" en „wil 't God" was (natuurlijk by den Dichter) eene reminiscentie van Willem Lodewijk's bekend devies: „Will 's Gott, mit Ehre!"

Bladz. 211, v. 669, 670, 671, 672.

Diens Alberts, Rudolfs zoon en Habsburgs Rijksstoelstichter,
Die Keizer Adolf sloeg, den hooggeboren Dichter
Uit Nassaus oudste bloed, hem sleurde van het zaâl
En neêrplofte in het zand, by 't rampvol Rosendaal,

Op den 2 Julij, dag van den slag by Nieuwpoort, hadden drie honderd en twee jaren vroeger ook een Nassau en een Albertus van Habsburg

tegenover elkander gestaan. Het gold toen de Keizerskroon van Duitschland, door de Keurvorsten in 1292 opgezet aan Graaf Adolf van Nassau in de plaats van Keizer Rudolf van Habsburg, maar door diens zoon Albert wederom betwist met dat gevolg, dat Adolf overwonnen, en met de eigene hand van zijnen mededinger gedood werd. De slag viel voor nabij Spiers of, gelijk het Abraham Saur in zijn „Parvum Theatrum" heeft, nabij Gilheim niet ver van het klooster Rosendaal, alwaar de verslagen Keizer ook begraven (later, onder Keizer Hendrik VII van daar opgegraven en in de Keizerlijke graftombe te Spiers bijgezet) is. — De Kronijk meldt, dat ook op dien 2 Julij de zon een deel gehad heeft aan de overwinning, toen den Nassauschen held en zijn volk, gelijk by Nieuwpoort den Habsburger, in de oogen stralende. — Keizer Adolf was de oudste zoon van dien Walram Graaf van Nassau, naar wien de oudste linie Weilburg, Wiesbaden, Usingen, enz. de Walramsche heet, terwijl die der Nederlandsche Nassaus en Oranjes de Ottosche genaamd wordt naar Otto, Walram's jonger broeder uit Hendrik bijgenaamd de Rijke. — Keizer Adolf, by alle hem toegeschreven misstappen, heeft den naam nagelaten van een niet slechts dapper en ridderlijk Vorst, maar ook van een beschermer en beminnaar der Wetenschap. „Hooggeboren Dichter" noemt hem het vers, van wege de hem toegeschreven hoogachting en misschien zelfs beoefening der poëzy. Het volgende tweeregelig versje, op een venster van het slot Adolfseik gevonden, zal, volgens sommigen, van hem afkomstig zijn.

„Wenn Sünde auch nicht hätte Sünden Nahmen
„Wollt' ich mich doch der Sünde schamen."

Bladz. 211, v. 675.

'tzal Nassau zijn ditmaal!

Toespeling op het devies der Nederlandsche Nassau's, sedert Engelbrecht II van Nassau, den Vliesridder: „Ce sera moi, Nassau!

Bladz. 212, v. 697, 698, 699, 700.

„Wilhelmus van Nassouwe
„Was hy van Duitschen bloed!
„Den Vaderland getrouwe
„Bleef hy tot in den doet!"

De bekende aanhef (met een geringe, door den toestand gebodene wijziging) van Marnix nooit geëvenaard „Wilhelmuslied." Het rijm van „bloed" en „doet" (voor „dood") ware het te wenschen dat een zuiverder uitspraak der moedertaal ons ook nog heden ten dage veroorloofde. Men behoorde „bloed" meer op de wijze van het Engelsche „blood" uit te spreken, als wanneer het met „dood" naauwkeurig genoeg in klank zou overeenstemmen.

Immers is, meen ik, de klank „oe" in „bloed" niet dezelfde met de „oe" b. v. in „koe (cow)" — Nog een paar dergelijke toespelingen op het „Wilhelmus van Nassouwe" zijn ook in deze slotcoupletten met aanhalingsteekenen aangeduid. Dat wy het aandoenlijk verheven lied (bijna geheel ten onzent door het kleurlooze „Wien Neêrlands bloed" verdrongen) hier en elders aan Marnix toeschrijven, behoeft, na al hetgeen in de laatste veertig jaren daaromtrent geschreven en aan het licht gebracht is, wel geene rechtvaardiging meer of uiteenzetting. Met den haar eigenen geestvollen tact heeft Mevrouw Bosboom-Toussaint het recht van Marnix door Coornhert zelven laten erkennen, waar zy hem op haar meesterlijk souper by den Kanselier Leoninus het vertrek laat instuiven met den uitroep: „De gezondheid van Prinse Mouringk? die drinkt men niet zonder het lied van den heer van St. Aldegonde!" — en daarop dan het Wilhelmuslied. „De Graaf van Leicester in Nederland," Dl. II, bl. 56, 57.

Bladz. 215, v. 784.

Maar de Overwinnaar in het stof gebogen, bidt.

Historisch.

JOHANNES HENRICUS VAN DER PALM.

JONCKBLOET, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, VI^4, 115—123.

REDEVOERING OVER HET OORDEEL DER NAKOMELINGSCHAP.

UITGESPROKEN BIJ HET UITDEELEN DER PRIJZEN IN HET DEPARTEMENT TEEKENKUNDE VAN DE MAATSCHAPPIJ FELIX MERITIS [1]).

De *eer is de prikkel der verdiensten.* Met dit dagelijksch gezegde, (maar wie versmaadt de dagelijksche spijs ook aan het toebereide gastmaal?) met deze gewone opmerking open ik mijne aanspraak in eene maatschappij, aan DE VERDIENSTEN toegewijd; in eene vergadering, waarin verdiensten door eer zullen bekroond worden. Eer en verdienste; er bestaat in het gansche gebied der schoone en zedelijke natuur geen edeler zamenvoeging dan deze! Verdiensten met den lauwer der eer bekranst, schitteren met een luister, die het oog bekoort en verkwikt, zonder het te verblinden of te beleedigen. Eer, zonder verdiensten verkwist, kan geen eer meer heeten; het is laffe vleijerij; de vernederende ophef der ligtgeloovigheid, des vooroordeels en der domheid; een schorre trompet, met wind uit opgeblazen kaken vervuld, slechts behaaglijk voor het ijdel kermisvolk!

Doch niet altijd gaan roem en verdienste hand aan hand; gelijk niet altijd de bekoorlijke maagd aan den mannelijk schoonen en fieren jongeling gepaard wordt. De edelste gaven der natuur, door verstandige en vlijtige oefening beschaafd, schuilen

---

[1]) De tekst is afgedrukt naar: Verhandelingen, redevoeringen en losse geschriften door J. H. van der Palm. Te Amsterdam, bij Johannes van der Hey. 1818. 2e deel bl. 148 vlg.

somtijds in het duister; een dikke nevel schijnt rondom haar zamen te trekken, dien zij vruchteloos pogen door te breken, om aan het licht te verschijnen; en zijn zij dien ongunstigen zamenloop van tijden en omstandigheden te boven geworsteld; ach! straks wenschen zij veelligt, nooit uit hun vergeten hoek te voorschijn te zijn getreden; want de nijd knaagt aan de schoonheid hunner kunstgewrochten; de ijverzucht brengt kleine feilen als onverschoonlijke gebreken aan den dag; de valsche smaak ziet uit de hoogte op hen neder; de dweeperij schreeuwt van gevaar en verleiding; de menigte gaat zonder opmerking voorbij, en terwijl, opdat ik dit voorbeeld gebruike, terwijl voortreffelijke boeken, de vrucht van jaren overpeinzing en onderzoek, vol waren en schoonen zin, ongezocht en ongelezen, op sluizen en markten worden uitgestald, ziet men beuzelachtige modeschriften in vensterbanken en op schoorsteenmantels ten toon liggen!

Doch deze ondankbaarheid, deze wanstaltigheid duurt niet altoos. Eindelijk heeft de nijd zijne tanden stomp gebeten; de ijverzucht zwijgt uit vrees van zich te verraden; de valsche smaak is van zijn' zetel gestooten, en de dweeperij vergenoegt zich met in stilte te zuchten! Eindelijk zegepraalt de verdienste, en de lang geweigerde, lang betwiste eerekrans, wordt onder luide toejuichingen aan haar uitgereikt! En wanneer breekt dat heugelijk tijdstip aan, dat elk regtschapen hart van vreugde doet huppelen? Wanneer ziet het oog des voortreffelijken Schrijvers, des Dichters en des Kunstenaars dien lang gewenschten triumf? Wanneer zijn oog dien ziet? . . . misschien *zijn* oog nimmer! Misschien is het reeds lang in den eeuwigen nacht ingesluimerd; het brein, dat meesterstukken schiep, ontbonden en vergaan; de hand, die doek en marmer bezielde, reeds lang verdroogd; wanneer een ander geslacht het ongelijk wreekt, door tijdgenooten aangedaan, en hetgeen men den levenden afgunstiglijk onthouden, of al te karig geschonken had, aan den gestorvenen met des te ruimer hand wordt uitgedeeld. Zoo bezat Engeland zijnen onsterfelijken MILTON, bezat het pronkstuk zijner dichterlijke schepping, en vergat het wonder zijner eeuw voor staats- en kerkgeschillen: tot dat ADDISON den ontslapen Zanger naast HOMERUS en MARO

zijne plaats aanwees, en zijnen lof door geheel Europa deed weërgalmen!

Niet altijd echter is het levende geslacht even onregtvaardig, in de waardéring der groote talenten, die in deszelfs midden bloeijen. Hoe vele geletterden, hoe vele beoefenaars der schoone en beeldende kunsten, zamelden bij hun leven een rijken oogst van zelfsvoldoening uit de achting, de goedkeuring en toejuiching hunner tijdgenooten; genoegzaam om hunnen ijver aan te moedigen, en hun eergevoel te streelen. Het zij, omdat het geluk hen tot zijne gunstelingen had verkoren; hetzij, omdat de tijd, waarin zij leefden, het land dat hen kweekte, den prijs der verdiensten wisten te schatten en te gevoelen; het zij eindelijk, omdat de luister hunner gaven te groot was, om door wangunst, door jaloezij, door den ophef der overdrevenheid en valsche oorspronkelijkheid verdonkerd te worden. Maar ook dan, wanneer hunne werken den vuurproef des tijds doorstaan; ook dan is de roem des nageslachts grooter en onbekrompener dan die der tijdgenooten, en gaat zelfs den hoogsten wensch te boven, dien de levende Geleerde of Schrijver, de Dichter of Redenaar, de Schilder, de Beeldhouw- of Toon- of Bouwkunstenaar, in de oogenblikken zijner zoetste begoocheling, zich had durven voorstellen. DEMOSTHENES verwierf te Athene de kroon der welsprekendheid, en handhaafde die, door eene redevoering, die een nieuwe kroon verdiende; CICERO en VIRGILIUS waren de orakels hunner kunst bij het volk dat dagelijks hen bewonderde; maar nimmer hebben zij durven hopen, dat na eeuwen met eeuwen vermenigvuldigd, niet slechts in Griekenland en Latium; maar bij Britten, bij Gallen en Bataven, bij Daciers en Pannoniers, hunne schriften voor den toetssteen gelden zouden, waarna de prijs van al wat schoon en bewonderenswaardig is, berekend en vastgesteld zou worden.

Moest deze gedachte, M. H.! niet natuurlijk in mij oprijzen, bij een feest, aan Teeken- en Schilderkunst gewijd? Waar is de Schilder, al werd hij ook door zijne tijdgenooten bewonderd, geëerbiedigd, vergood; waar is hij, wiens kunstwerken bij zijn

leven dezelfde waarde hadden, als na zijnen dood? Geen Rafaël, Titiaan of Correggio; geen Rubbens of van Dijk; geen Rembrand, van der Helst, Ruisdaal, Douw, en waar zoude ik ophouden namen te spellen? geen hunner heeft den prijs gekend, waarop de gewrochten zijner gelukkige vinding, zijner edele zamenstelling, van zijn stout en gloeijend penseel, eenmaal geschat zouden worden. Geschat, niet in een vlugtig oogenblik van dwaze luim eens grilligen koopers; maar als bestemde, erkende, steeds klimmende waarde van hetgeen boven alle waarde, en onbetaalbaar geacht moet worden. Het is met de heerlijke gewrochten dezer kunst eveneens gelegen, als met het fijne en zuivere goud: den kenner schittert hunne onvervalschte glans en gloed van zelf, en overal in de oogen; maar het merk hunner hooge gehalte, en algemeene gangbaarheid, moet door de nakomelingschap op dezelve gedrukt worden!

Ik was dus geenszins in verlegenheid, om eene stof te vinden, ter beknopte behandeling in deze plegtige zamenkomst. Ik zal spreken *over het oordeel der nakomelingschap*, als een beslissenden toets der waardij van alle werken van kunst en smaak; ik zal den prijs van dit oordeel voor den levenden kunstenaar, en den invloed van hetzelve op de verëdeling zijner kunstgewrochten pogen in het licht te stellen. Hoor mij met toegevendheid, opdat ik het mij nimmer als eene vermetelheid moge te laste leggen, het vereerend aanzoek gehoor te hebben gegeven, om in eene vergadering als deze het woord te voeren.

Het oordeel der nakomelingschap is beslissend in het gebied der schoonheid; in alles wat tot werken van verbeelding en gevoel, van vernuft, kunst en smaak betrekking heeft: dit eerste voorstel vordert terstond alle onze overweging.

Maar wat is nakomelingschap? Het denkbeeld, aan dit woord verknocht, is van grooten en ruimen omvang. Er is eene vroege, eene latere en late nakomelingschap. Zoo ras wij dit licht niet meer aanschouwen, zijn alle overblijvenden onze nakomelingen:

wij leven dus nog met een gedeelte van ons nageslacht. Wanneer wij echter van de nakomelingschap als beoordeelares der verdiensten spreken, moeten wij den ruimen zin dier benaming beperken, en ons nageslacht althans niet eerder doen beginnen, dan na het uitsterven van alle onze tijdgenooten. Ja ook deze nakomelingschap bezit nog de bevoegdheid niet, om de voortbrengselen der genie met den ijk der onvervalschte echtheid te merken. Zij miskent wel geene verdiensten, maar zij kan nog Antonides boven Vondel, en Lucanus boven Virgilius stellen. Haar getuigenis begint wel te gelden, maar het moet door dat van volgende geslachten bevestigd en bekrachtigd worden; en de uitspraak ook van dezen ontvangt steeds grooter en grooter gewigt, door de overeenstemming met latere en latere eeuwen; tot dat eindelijk het vonnis, 't welk in alle tijden, bij alle afwisseling van omstandigheden, denkwijze en zeden, onveranderlijk hetzelfde is gebleven, ook voor onherroepelijk wordt gehouden, en in het rijk der kunsten de volle kracht van wet heeft verkregen.

Hier zie ik, M. H.! bij sommigen uwer eene gewaarwording van onwil, eene begeerte oprijzen, om mij te weêrspreken; als of het oordeel der nakomelingschap te hoog door mij wierd opgevijzeld; als of ik aan het levende geslacht alle roeping ontzeide, om de verdiensten zijner tijdgenooten te schatten, hunne stukken met die der Oudheid te vergelijken, en de plaats aan te wijzen, dien zij in den tempel des roems bekleeden moeten. Doch verre zij van mij deze gevolgtrekking, even vernederend voor den levenden kunstregter, als ontmoedigend voor den levenden kunstenaar. Gelijk er in alle tijden vernuften kunnen ontstaan, die hunne voortbrengselen aan de onsterfelijkheid wijden; zoo ontbreekt het ook geenen leeftijd aan heldere verstanden, wier juist en wikkend oordeel, wier vaste en fijne smaak, het onvergankelijk schoon terstond weten te keuren; wier lof en toejuiching eene onfeilbare voorspelling zijn van de uitspraak der latere eeuwen. Doch het komt hier niet enkel aan op innerlijke bevoegdheid, er wordt ook erkend gezag vereischt, 't welk het scherpst en geoefendst kunstgevoel zich zelf niet geven kan. Zoo er eene regtbank bestaat, door wie het vonnis der onsterfelijkheid

of der vergetelheid, het vonnis van leven of dood, indien ik het dus noemen mag, over de vruchten van smaak en genie zonder hooger beroep wordt uitgesproken; dan moeten de leden dier regtbank, niet slechts boven alle beschuldiging, maar ook boven de geringste verdenking verheven zijn, van onkunde, partijdigheid, vooringenomenheid, omkoopbaarheid, ligtzinnigheid, en alle gebreken of ondeugden, die het oordeel kunnen verblinden, verwarren, en gunst of ongunst stellen in de plaats der onzijdige, onkreukbare regtvaardigheid. Maar waar is die Areopagus der kunsten? Verbeelden we ons, dat eenig levend geslacht, fier op zijnen rijkdom aan schitterende talenten, de vermetelheid had, van uit deszelfs midden zulk eene vierschaar van kunstregters zamen te stellen, niemand zou hare onfeilbaarheid erkennen, zelfs niet hare achtbaarheid eerbiedigen; de echte kunstenaar zou weigeren voor haar te verschijnen; of indien hij de zwakheid had, om haar oordeel in te roepen, hij zou wel de kroon uit hare hand aannemen, maar nimmer zich aan haar doemvonnis onderwerpen; en het eerste, hetwelk zijn beleedigd eergevoel hem zou ingeven, zouden deze woorden zijn: *ik beroep mij op de nakomelingschap!*

Zoo ik mij niet bedrieg, hebben wij reeds den grond ontdekt, waarom alleen het oordeel des nageslachts, in alle gewrochten van kunst, vernuft en verbeelding, als beslissend gelden kan. Iedere leeftijd heeft zijn' onderscheiden' trap van beschaving, die wederom niet in elke eeuw voor alle volken dezelfde is. Toen Griekenland bloeide, lag het Noorden in nacht en nevel bedolven; en nu schijnt geen enkel vonkje van het oude vuur den boezem der Grieken meer te verwarmen, terwijl het in nieuwen gloed op Celtischen bodem is ontstoken. Iedere leeftijd heeft zijne zwakheden en vooroordeelen; dwalingen, die hij begunstigt; kleinere of grootere gebreken, die door een' bijkans algemeenen wansmaak in bescherming worden genomen. Ieder levend kunstbeoordeelaar heeft zijne eigene voorkeuze omtrent bijzondere schoonheden; hij kweekt gevoelens van persoonlijke liefde of afkeer, van achting of minachting, die hij, zelfs onwetend en onwillig, van den meester op zijnen arbeid overbrengt; hij heeft

eene aangeborene neiging tot prijzen of tot berispen; hij wordt door ijverzucht gekweld, door luimen beheerscht, en is vaak des avonds dezelfde niet, die hij des morgens was. Voegt hierbij, dat het getal der beoordeelaars van een levenden Schrijver of Kunstenaar geene perken heeft, en elk zich in den regterstoel plaatst, bevoegd of onbevoegd, wien het slechts lust zich te doen hooren, zich te doen gelden, en den wijrook zijner bewondering, of de striemen zijner hekelroede, naar welgevallen uit te deelen. Kan het dan anders, of het oordeel der tijdgenooten moet altijd wankelen, dikwijls verdacht zijn, zich zelf doorkruisen, tegenspreken, ontzenuwen, en naauwelijks den naam eener beoordeeling, hoeveel te min eener heilige Godspraak, verdienen? Wilt gij een voorbeeld? doch misschien is het ongeoorloofd, vermetel althans, dit voorbeeld aan te halen; aanschouwt dan sommige, ik zeg sommige regtbanken der levende vernuften, die wij in ons midden zien opgerigt, en elke maand, of op andere gezette tijden, hare vonnissen zien openbaar maken. Regtbanken, welker leden aan hoogere en onweêrstaanbare ingeving hunne roeping tot dien post te danken hebben, daar zij door niemand, dan zich zelven, gekozen of bevoegd zijn verklaard. Welke vrees zij aan velen, welke vreugde zij somtijds, schoon altijd getemperd, aan anderen veroorzaken; welk een' eerbied zij aan allen inboezemen, daar zij als Oostersche Monarchen, ja den onzigtbaren Goden gelijk, hun aangezigt met een' digten sluijer bedekken; zoudt gij echter, al ware het ook dat zij niet somtijds met elkander in strijd waren, hare uitspraken wel voor Orakels durven houden? Al ware het ook, dat niet somtijds de sporen der menschelijkheid, van vriendendienst, van jaloezij, van staat- of letterkundige partijschap zich hier en daar ontdekken? zoudt gij wel met al den eerbied, dien gij voor hen koestert, hun oordeel met dat der nakomelingschap durven gelijk stellen?

Doch gij vraagt misschien: waardoor onderscheidt zich dan het oordeel des nageslachts van dat der levenden over hunne tijdgenooten? Hoe bezit het dat karakter van vastheid en van regtvaardigheid tevens? Van waar ontleent het dat heilig en onbetwistbaar gezag, waaraan alle ware verdiensten zich met

onbepaalden eerbied onderwerpen? Daarvan alleen, dat deszelfs onpartijdigheid, en de bevoegdheid dergenen, die het uitbrengen, zelfs aan den minsten schijn der verdenking niet onderhevig zijn. Hier zwijgen liefde, haat, gunst en ongunst. Het lang vermolmd gebeente boezemt geene vrees noch hoop meer in. Volks- of Godsdienst-haat, of burgerlijke partijschap, die zoo vele echte verdiensten verwaarloosden en vertraden, zoo vele schijnverdiensten ten hemel verhieven, zijn lang bejammerd, geboet en vergeten! De nijdige mededinging, die den mond des roems houdt toegeklemd, misgunt slechts aan den levenden de toejuiching der levenden. De vleijerij mist haar doel; geen ambt, geen voordeel, geene wel voorziene tafel, niets van hetgeen haar bekoort, kan zij wachten van den gestorvenen, wiens naam, wiens geslacht niet meer overig is, die reeds vergeten zou zijn, zoo zijne kunst hem niet onvergetelijk gemaakt had! Gelijk de zuivere hulde van het getroffen hart, dat in zijne zoete opgetogenheid geene andere behoefte kent, dan zijn eigen innerlijk gevoel, wien het dan ook gelden, wie het ook hooren moge, met verrukking uit te storten: zoodanig M. H.! is de hulde der nakomelingschap!

Maar, zegt gij: de verwaande onkunde, die wijzer wil zijn dan alle wijzen, is zij niet van alle tijden en eeuwen? Mengt zij niet den wanklank harer heesch geschreeuwde keel met de stem der echte kunstbeoordeelaars, om de onsterfelijkheid te betwisten aan hen, die haar sinds eeuwen niet verdienden, of om ze aan onwaardigen te schenken? Zelden geschiedt dit! Zij heeft te veel met hare tijdgenooten te doen, om zich over de dooden te bekommeren. Ook heeft zij nog een duister gevoel van hare eigene nietigheid overgehouden, en waagt zich doorgaans niet op plaatsen, waar zij in het getier eener dwaze menigte geene ondersteuning, geene Echo vinden kan. Doet zij het echter somtijds, in eene overmaat van onbeschaamde, gevoellooze onwetendheid; hare stem is als het geblaf der honden buiten den tempel, waar achtbare wijzen vergaderd zijn, om aan de bevalligheid, aan de kracht, den rijkdom en de verhevenheid des vernufts, aan het Goddelijke in den mensch, eene dankbare hulde te offeren! Zij hooren het geraas op den drempel niet, en wanneer het hun

hinder doet, is de geringste hunner dienaren genoeg, om het verachtelijke vee, druipstaartend en jankend, in zijn nest te jagen!

Ja! het oordeel der nakomelingschap is dat der bevoegden alleen; dat van de echte priesters der schoonheid. Het is zamengesteld uit de juiste en onzijdige beoordeelingen van vele eeuwen en geslachten. De partijdige, de dwaze en voorbarige oordeelvellingen, verschijnen, maken misschien eenigen indruk, maar verdwijnen allengskens, en worden vergeten: die der ware kunstregters gaan van het een tot het ander geslacht over; en indien nog iets onzuivers dezelven aankleefde, het wordt gedurig gezift, gelouterd, tot dat alleen het echt metaal den stempel zijner innerlijke fijnheid, en zijner betrekkelijke waarde erlangt. Het oordeel der nakomelingschap is de zamenstemming van alle volken; van hen, die reeds op het tooneel der wereld ondergingen, en van hen, die nog op hetzelve bloeijen; onder allerlei luchtstreken, allerlei wetgevingen, onder gewoonten en zeden, nog verder van elkander verwijderd, dan het Westen van het Oosten. Wat het nageslacht der onvergetelijkheid waardig keurt, heeft duizend proeven moeten doorstaan, de eene moeijelijker en strenger dan de andere; het is, als 't ware, van smeltkroes in smeltkroes gegoten, en nimmer heeft het zijn' glans of zwaarte verloren. Want, gelijk het gevoel van waarheid en van deugd eeuwig en onuitdelgbaar is, in de borst van alles, wat mensch mag heeten, zoo is het ook het gevoel der schoonheid, uit dezelfde bron gevloeid, afgedaald van dien Eenigen, Aanbiddelijken, Wijzen en Heiligen, wiens werken allen het kenmerk der verhevenste schoonheid dragen, het hoogste ideaal zijn der onnavolgbare schoonheid. En gelijk waarheid en deugd wel voor een' tijd verdonkerd, onkenbaar gemaakt, verloochend en als ballingen verstooten kunnen worden, maar eindelijk in het hart, dat zijne ledigheid niet langer dragen kan, tot haren zetel worden terug geroepen; zoo wreekt de nakomelingschap de regten der miskende schoonheid, hare stem is eene Godspraak, als die van het ontwaakt geweten!

Welk is de prijs van dit oordeel der nakomelingschap voor den levenden kunstenaar? Welk een' invloed moet het hebben op de veredeling zijner kunstgewrochten? Ziet daar den inhoud van het tweede deel mijner rede!

De *nakomelingschap!* Is met den klank van dit woord niet een somber en troosteloos denkbeeld verbonden? Verplaatst het ons niet in een' tijdkring, waarin wij niet meer zijn zullen? Dan moge men ons prijzen en ten hemel verheffen, wij hooren het niet meer! Dan mogen onze werken tegen goud worden opgewogen, wij hebben er geen nut meer van! Onze geschriften mogen in alle boekverzamelingen prijken, onze konststukken in prachtige zalen ten toon hangen, het lang gesloten oog kan zich in dien roem niet verlustigen! Ongelukkige Schrijver! zoo lang leven en genot nog uw deel waren, achtte men uwen arbeid, waaruit duizenden een' schat van leering zamelden, geestverheffing, zielenwellust inademden, met weinige stuivers te duur betaald! Als gij niet meer leven of genieten kunt, zal men zich verwonderen, hoe zoo veel verdiensten in behoefte of middelmatigheid konden kwijnen! Ongelukkige kunstenaar! wat baat het u, dat men eenmaal schatten zal verspillen, om een gering voortbrengsel van uw penseel of beitel te bezitten; toen het u baten kon, werd de waarde uwer schepping naar den besteedden tijd, bij dagen en uren, als het werk eens daglooners, berekend! Ongelukkige Schrijver! Kunstenaar! eerzucht blaakt in uwen boezem, meer dan winst of voordeel: maar waar gij naar jaagt en hijgt, zal u dan eerst geworden, wanneer die boezem koud, een ongevoelige klomp aarde wezen zal! Neen, Kunstgenooten, Broeders! niet de nakomelingschap, het tegenwoordig geslacht zij onze Regter, opdat onze belooning, onze zelfsvoldoening ten minste wezenlijk, geene ijdele hersenschim zij!

Wacht niet van mij, M. H.! dat ik deze taal — ik weet het, zij is niet gansch ongehoord — uit de hoogte zal berispen en doemen. Men moet der zwakheid te hulp komen, niet haar trotschelijk voor het hoofd stooten: straks zal zij zich opbeuren, en den prijs der onsterfelijkheid boven dien des vergankelijken levens schatten. Onderzoeken wij dan zonder drift of vooroordeel,

zonder ijdelheid of dwaze gevoeligheid: maar vooral met den adel der menschelijkheid in oog en hart!

Neen! wij behooren niet enkel tot het tijdperk, waarin wij leven. Ook het voorgeslacht is ons geslacht. Hoe! uwe voorouders, raken zij u niet? Wier bloed in uwe aderen vloeit, van wier vlijt gij misschien de vruchten plukt? Bij het noemen van hunnen naam, bij het aanschouwen van hunne beeldtenissen, met dat achtbaar gelaat, in dien deftigen dos, doordringt niet eene onbekende gewaarwording uwe borst? [gevoelt gij niet: zij zijn de mijnen! ik ben de hunne! Doch wat spreek ik van voorouders, wier naam wij dragen, wier goed wij erfden? Onze landgenooten, die eeuwen geleden, ons Vaderland een' geëerbiedigden rang onder de volken verwierven: de Nassaus, de Oldenbarnevelds, de Grotiussen, de Vondels, de Rembrands, van Huisums, van de Veldens, zijn zij ons niet dierbaar? Gevoelen wij niet onze betrekking op hen, en trachten wij niet hunner waardig te zijn; als waren zij mede onder de levenden, bij en rondom ons, getuigen van onze daden; als hoorden wij hunnen lof, vreesden wij hunnen gramstorigen blik; als hoopten wij eenmaal met hen in dezelfde rij te pronken, en door hen voor de hunnen erkend te worden!

Maar, indien wij tot het voorouderlijk geslacht behooren, wij behooren nog veel meer tot de nakomelingschap! Vaders! Moeders! gaat het u niet aan, wat er na uwen dood van uwe kinderen worden zal? Hunne welvaart of tegenspoed, hunne eer of schande zijn u onverschillig? Gij zorgt niet voor hun toekomstig bestaan, wanneer gij niet meer zijn zult, en stervende bekommert gij u niet over hen? O! hoe menig een onthield zich jaren lang gemak en genoegen, sloofde en zwoegde tot aan zijn graf, opdat zijn kroost na hem de rust en het genot, die hij zich zelven weigerde, zou kunnen smaken! Wat plant gij die boomen, wier vrucht gij nimmer eten zult, wier lommer u nooit zal verkwikken? Wat beschikt gij over uwe nalatenschap met zorgvuldige naauwkeurigheid, bestemt de plaats, waar uw gebeente rusten zal, maakt bestellingen, die volgende geslachten moeten uitvoeren, deelt

weldaden uit na uwen dood, en poogt te leven in gestichten van mildheid en liefdadigheid? Is dit denkbeeldig, louter begoocheling, de vrucht des vooroordeels, van kindsbeen ingeprent, met de moedermelk ingezogen? Wie zijt gij, die dit oordeel velt? In welke school hebt gij het meesterschap verworven, om de heiligste ingevingen des menschelijken gevoels voor dwaling en droomerij te verklaren? Toont ons uwe voorregtbrieven, om uw helderder doorzigt, boven dat der schranderste hoofden, te staven! Toont ons den last, uit den hemel of uit den afgrond, om uwe zending als Profeten der dierlijkheid te bevestigen? Neen! al wat groot en goed was onder de menschen gevoelde steeds eene naauwe betrekking tot het nageslacht, en naar mate men grooter en edeler was, werd deze betrekking heiliger, haar invloed magtiger, en vergat men zich zelven, vooroordeel, geluk en toejuiching zijner tijdgenooten, om voor volgende geslachten te leven, om voor dezelve te sterven en zich op te offeren!

Het menschdom is slechts één geslacht, van deszelfs eerste wording af tot den laatsten, die geboren zal worden. Die leefde, die leeft, en leven zal, zij zijn allen met een onverbreekbaren band aan elkander verbonden. De onverdelgbaarheid van ons redelijk vermogen; de onsterfelijkheid van den hemelschen geest, die in ons is, smelt voorleden, tegenwoordig en toekomend voor ons in een; als leefden wij allen, voorouders, tijdgenooten en nakomelingen, in dezelfde maatschappij met elkander, gelijk wij met onze ouders, met onze medgezellen, met onze kinderen en kindskinderen, op deze wereld als één geslacht zamen leven! De vlijt en het vernuft der voorvaderen kwamen ons te stade, de onze moeten het doen aan de nakomelingen! Hoe kort is het oogenblik van ons bestaan hier beneden! De arbeid, die slechts tijdgenooten ten nutte strekt, waarvan alle vruchten met ons in het graf bedolven worden; wat is die in vergelijking dier edele bemoeijingen, waarin eeuwen, door eeuwen opgevolgd, zich verblijden! Als het geluk der staten bevestigd, de band der natiën zamengestrengeld, de rust der gewetens bevorderd wordt! Als heerlijke ontdekkingen het gebied der menschelijke kennis met schatten verrijken, en deszelfs grenzen uitbreiden,

verder dan het oog die volgen kan! Als nijverheid en schranderheid nieuwe bronnen van welvaart openen, zeeën en landen te eng zijn, om haar stoute vaart te beperken! Als kunsten en letteren hare schoonste gaven ten toon spreiden, om hart en zinnen met onweêrstaanbaar geweld te boeijen, om het edelst levensgenot met volle stroomen uit te gieten, om door den adem der bevalligheid de stroeve deugd te bezielen, en de onwaardeerbare vruchten der beschaving van geslacht tot geslacht over te planten!

En wanneer nu de namen van hen, die het menschdom als zijne weldoeners eerbiedigt, op de lippen der dankbare nakomelingschap zweven; als elk met verrukking stil staat bij de vruchten van hunnen geest, van hunnen moed en ijver, van hun smaak en gevoel, en aan hunne nagedachtenis de ongevraagde schatting van zijnen lof, of een traan der erkentenis aan hunne graftombe wijdt, hebben zij dan geen deel aan die hulde? is die schatting hunner verdiensten voor hun verloren, omdat hun gebeente vermolmd, hun stof verwaaid is, terwijl hun geest in vrijer kringen zweeft? Neen! de lof der nakomelingschap is niet alleen de eenige ware, het is ook de zoetste lof, die ingeoogst kan worden; haar oordeel is meer dan dat der tijdgenooten, haar oordeel is alles waard! De Zanger, de Redenaar, de Schilder, die slechts zijne eeuw behagen wil, verga met zijn kunstwerk! Hij is gelijk de Krijgsman, die met zijn Vaderland in weelde leven, niet voor hetzelve sterven wil! Hij is den onwaardigen Regent gelijk, die zich een trotsch gevaarte sticht van opgeblazen grootheid, dat met zijn dood in puinen moet storten! Doch wat noem ik hem Zanger, Redenaar, Schilder? hij was het nooit! Wien slechts een enkele vonk van het Goddelijk kunstvuur in zijnen boezem gloeit, hij neemt wel de hulde zijner tijdgenooten aan, maar zij is hem niet genoeg! Hij ziet eeuwen en geslachten voorbij; hij plaatst zich zelf in den strengen regterstoel der toekomst; en dan eerst klopt zijn hart van vreugde, wanneer in de eenzaamheid, door niemand bespied, eene edele zelfbewustheid hem influistert: *gij zult leven!* Toen Sostratus van Cnidos, op last van den Egyptischen Vorst, den beroemden vuurtoren op het eiland

Pharos had gesticht, die onder de wereld-wonderen zou geteld worden; toen graveerde hij zijnen naam op eenen steen, en wijdde zijnen arbeid aan de behoedende Godheden der zeevarende toe; maar hij overdekte dien steen met pleister, waarop des konings naam in prachtige letteren prijkte. Hem gunde hij den lof der tijdgenooten, misschien van geslachten en eeuwen daarna! Doch eindelijk zou de brosse kalk het vaste marmer verlaten, en zou voor den naam des koning, dien des vergeten kunstenaars doen te voorschijn komen, die den lof der nakomelingschap zich zelf had voorbehouden!

Door dit vooruitzicht alleen, niet door de hoop op winst, niet door het handgeklap der menigte te bedelen, ontvangt de kunst haren adel, en de voortbrengselen der kunst hunne hoogste volkomenheid. Poogt gij slechts te behagen, te schitteren, toejuiching te verwerven, ook zonder ze te verdienen: welaan! schik u naar den smaak des tijds; vraag niet, wat schoon is, maar wat voor schoon gehouden wordt; spoor zorgvuldig uit, wie het zijn, wier oordeel den algemeenen toon bestemt, wat hun gevalt, gevalle ook u! Verkracht uw eigen kunstgeweten; spreek, schrijf, maal, wat gij zelf veroordeelt, en breng tot verschooning van het onverschoonlijke bij: men wil het zoo! Verraad de kunst, heul met hare vijanden, of maak een schandelijk verdrag met hen! Misschien wordt ge als de afgod uwer eeuw geëerbiedigd, uw beeld, onder luid geschater, een Pantheon ingeleid! Maar uit den tempel der onsterfelijkheid zijt gij uitgesloten; waar zij alleen hunne plaats bereid vinden, die aan het onvergankelijk schoon eene onbevlekte hulde bragten, den wansmaak hunnes tijds moedig het hoofd boden, en den lof van één geslacht verachteden, om dien van alle volgende te verwerven!

De gedachte, wanneer eeuwen over mijn graf zullen zijn heên gevloden; wanneer onedele berispers, onwaardige mededingers reeds lang vergeten zullen zijn; dan zal mijn naam, mijn werk nog leven; dan zal men den jeugdigen Kunstenaar met de hand tot het zelve voeren, dan zal men de nu onopgemerkte schoonheden, de fijnste en keurigste toetsen en tinten, die wufte tijd-

genooten voorbij zagen, hem aanwijzen, en mijn voorbeeld zal een vuur der edele eergierigheid in zijne borst ontvonken! Dan zal mijn Vaderland roem op mij dragen: ik zal die dierbare moeder hare weldaden vergelden, door mijnen roem op haar te doen afstralen, en haar te verheffen onder de natiën der wereld! Dan zal de menschelijkheid mij eeren, en in welke winden ook mijne asch verstrooid moge zijn, zegen zal op mijne nagedachtenis rusten! — Kent gij iets, M. H.! dat den geest verheft gelijk deze gedachte? En hij, die door zulk een gloed geblaakt wordt, zou deze geestverheffing zich niet mededeelen aan zijne kunstgewrochten? Zou zij het niet zijn, die zijne verbeelding reinigde van wilde vlammen zonder warmte of koestering, die de weelderige ranken zijns vernufts besnoeide; die zijn gevoel met reinen hemelwellust drenkte; die zijn mond, zijn pen, zijn hand bestuurde, om zich zelf, en der goddelijke kunst, onvergankelijke en onvergetelijke gedenkstukken op te rigten! Ja, zij is het! En komt dan, gij Kunstgenooten en Broeders! zweeren wij aan de nakomelingschap hulde en trouw! zoo zullen we ook onzen tijdgenooten, niet als pluimstrijkers en oogendienaars, maar als wijze vrienden en leidslieden, tot onwaardeerbaar nut verstrekken! Volgen wij dien weg standvastig en moedig, zoo zal hun oor en hart zich voor ons openen! Dan zal hunne toejuiching, hunne goedkeuring en belooning, indien zij ons mogen te beurt vallen, ons niet behoeven te doen blozen! Zij zal niet te duur door ons gekocht zijn, en ons de kroon niet ontrooven, die in den tempel der eeuwen voor ons bewaard wordt!

FRAGMENTEN UIT: GESCHIED- EN REDEKUNSTIG GEDENKSCHRIFT VAN NEDERLANDS HERSTELLING IN DEN JARE 1813 [1]).

I.

Er is voor de menschelijkheid geen schooner schouwspel, dan de val eens dwingelands. Nooit zag de wereld er een, grooter dan NAPOLEON BUONAPARTE, nooit eene vernedering gelijk aan de zijne. Gansch Europa lag aan zijne voeten. Pruisen had in éénen veldslag alles verloren, en bestond slechts door des overwinnaars genade. Duitschland huldigde zijnen verdrukker onder den nieuwen titel van Beschermer; Zwitserland onder dien van Bemiddelaar. Belgien was reeds vroeg aan Frankrijk gehecht; de Hollandsche gewesten, lang geplaagd en uitgemergeld, waren eindelijk zonder schaamte ingezwolgen. Gekwetste eer had Denemarken voor hem gewonnen. Zweden had een Franschen krijgsman tot de erfenis der KARELS en GUSTAVEN geroepen. In Italien werd geene andere magt geëerbiedigd dan de zijne. Oostenrijk, van zijne schoonste Provinciën beroofd, perste nog het bloed zijner onderdanen in drukkende oorlogsschattingen voor hem af, toen het hem eene Prinses schonk op zijn' bezoedelden troon, in zijn geschonden huwelijksbed. Want de misdaad, door de overwinning bekroond, in oorlogsroem gehuld, boezemde ontzag in, meer dan afgrijzen. Aan haar zich te onderwerpen, scheen hetzelfde te zijn, als den verborgen wil des Hemels te eerbiedigen; haar tegenstand te bieden, gelijke dwaasheid, als tegen Gods bestellingen te kampen. Het was als of door hare hand de Voorzienigheid kroonen uitdeelde, en oude Stamhuizen met haren vloek wilde treffen, om nieuwe Dynastien in derzelver plaats te scheppen!

---

[1]) De tekst is afgedrukt naar den eersten druk: Te Amsterdam bij P. den Hengst en Zoon. 1816, bl. 16 vlg. De hieronder volgende varianten zijn uit den tweeden druk. Te Amsterdam bij Johannes van der Hey en Zoon 1828.

8 Belgie — 13 Italië — 15 oorlogschatting

Rusland evenwel had zijne onafhankelijkheid behouden, beveiligd door ijs en sneeuw, en duizend mijlen afstand. Engeland, beheerscheres der zeeën, kon op zijne eilanden gerustelijk den geweldenaar trotseren, wiens vloten het vernield had. De gruwelijkste trouweloosheid had het Spaansche bloed doen koken, en, door verachting des doods, den gevaarlijksten opstand gestookt. Maar dat vuur kon gedempt worden door gematigdheid. Wijze gematigdheid zou ALEXANDER tot Frankrijks trouwsten Bondgenoot hebben gemaakt; en Engeland was veelligt het slagtoffer geworden van den belemmerden handel, indien trotschheid niet het mogelijke had verloren, door het onmogelijke te begeeren. NAPOLEONS val was buiten het bereik van alle Europa's Magten: hij zelf moest dien voorbereiden — en bewerken.

Naauwelijks kan men van dien man spreken, of men vraagt zich, onwillig bijkans, waardoor heeft hij zich tot die hoogte verheven? Hoe kon hij volvoeren, wat groote Vorsten, en groote mannen tevens, geboren tot regeren en belust op overheerschen, nimmer volvoeren konden? En, mij dunkt, deze vraag is der beantwoording waardig: zijne grootheid was de bron van onze ellenden, zijne vernedering die van onze verlossing. Zijne kennis behoort niet enkel tot de geschiedenis van onze ongelukken, zij behoort ook tot die van onze herstelling.

NAPOLEON BUONAPARTE was zijne verheffing nog meer aan zijn karakter dan aan zijne talenten verschuldigd. Zonder schitterende bekwaamheden nogtans, enkel op de schouders van anderen gedragen, of door een blind fortuin begunstigd, speelt men geen rol gelijk de zijne. Hij bezit misschien geene zeldzame hoedanigheden, waarin hij niet door anderen, nu of eertijds, geëvenaard, of overtroffen werd; maar zij vormen in hem een geheel, zoo volkomen, zoo harmonisch, indien dit woord hierdoor niet ontheiligd wordt, dat men er bezwaarlijk de wedergâ van zal aantreffen. Zijne talenten, geaardheid, en ontembare kracht van wil, boden steeds elkander de hand op eene wijze, in eenen toon en sterkte van uitdrukking, die eenig in hem waren. Wie had, gelijk hij, de gaaf, om over den wil van anderen te heerschen, om zich onbegrensd te doen gehoorzamen?

25 schouderen

Wie verstond, als hij, de kunst om groote gedachten van zich te verwekken, moed en vertrouwen op zich in te boezemen? Hij ontving van de natuur die strenge terughouding, die veel meer van zich vermoeden doet, dan zij volbrengen kan, en onuitputtelijk schijnt, waar zij slechts rijk is in hulpmiddelen. Aan beleedigende stuurschheid wist hij den indruk te geven, als of niemand zijne gunst verdiende. Hij geleek eene Godheid, die men verzoenen moest, het kostte wat het wilde, wier ongenade de hoogste vloek was. Hij deelde weldaden uit, niet als uit zijn hart, maar uit zijne onbegrensde magt vloeijende; hooge titels, landgoederen, roof der overwonnenen, duizenden waren te gering, schatten, millioenen! maar geene genegenheid, geene vertrouwelijkheid, die een denkbeeld van gelijkheid had kunnen opwekken. In den huisselijken kring heeft men somtijds norsche, dwingende karakters, die men viert, en voor wie men beeft, om dat wrok, terging en onbeschoftheid, hun even zeer ten dienste staan, terwijl een blik van hun welgevallen de geopende hemel schijnt. Zulk een karakter vertoonde BUONAPARTE op den troon en in het veld. Zijne ontwerpen waren minder groot dan buitensporig; maar zij schitterden, en hadden een zweem van het bovenmenschelijke. Niemand kon volvoeren wat hij volvoerde, die de drie vermogendste drijfveeren van der menschen willen en handelen in één punt had weten te vereenigen: vrees, hebzucht en ijdelheid. En ook dit was niet genoeg, om dien alles vermogenden, dien verschrikkelijken invloed te doen ontstaan, die zijn bestuur kenmerkte. Voortvarend, rusteloos, stout en vurig, was alles, wat hij in het openbaar deed of sprak, geschikt om geestdrift te ontvlammen: geestdrift die, gelijk een electrike schok, zich mededeelde tot aan de uiterste grenzen der lijn, die met hem in aanraking was. Zoo had een gansche krijgsmagt, van den eersten Bevelhebber tot den laatsten soldaat, geen anderen wil dan den zijnen. En welk eene krijgsmagt! de bloem der jongelingschap eener dappere natie, opgegroeid in het midden der gevaren, gehard in het strijden, gewoon te overwinnen: Soldaten vlammende op buit en eereteekenen, Bevelhebbers verrijkt met den roof van Europa, onverzadelijk door steeds ontvlamde begeerlijkheid! met zulk een gevaarte, door éénen wil bewogen, ver-

pletterde hij alles! — Er ontbreekt slechts ééne trek aan onze beschrijving. Hinderpalen der zedelijkheid stonden hem nooit in den weg: geen mededoogen drong in zijne ijzeren borst; het kostte hem niets, door stroomen menschenbloed te waden tot zijn doel. De wetten van eer en trouw achtte hij voor allen, behalve voor zich te zijn; hij eischte hare volbrenging met grooter gestrengheid van anderen af, naar mate hij ze zelf schaamteloozer vertrad. Leugen en veinzerij nam hij te baat, somtijds uit gevoel van zwakheid, maar doorgaans uit praal en ijdelheid, of aangeboren verraderschen inborst. Hij beloofde aan de volken voorspoed, ter zelfder tijd dat hij bevelen gaf, om hunne welvaart op het hart te trappen; en terwijl hij hen in tranen en wanhoop dompelde, wilde hij openlijk als hun weldoener geprezen zijn.

Zoodanig was de man, die FRANKRIJK, nog bedwelmd van vrijheids-droomen en klanken, met de woorden vrijheid en orde in den mond, in de schandelijkste slavernij heeft geketend; die van hooger tot hooger magt gestegen, eindelijk geene titels of namen meer voor zijne heerschappij wist te doen uitdenken; en het bevel voerde over eene legermagt, die in talrijkheid, toerusting, krijgskunde en zelfsvertrouwen, misschien nooit haar gelijke had. En binnen twee jaren tijds ging die geduchte wereldmonarchij te niet. De dwingeland, door vleijerij bedwelmd, beeldde zich in te zijn wat hij scheen. Hij was een ontzagchelijk luchtverschijnsel, en meende een zon te wezen, die welk gedeelte der aarde hij wilde, kon koesteren of verbranden. Eene onderneming zonder redelijk doel, waarbij kansen noch gevolgen berekend waren, moest zijne almagt staven, en verried zijne onmagt. Zijne onverwinnelijke legioenen, dood gevroren en dood gehongerd, lieten slechts een schaduw over van hetgeen zij waren. En de held van Europa kwam in zijne hoofdstad terug als een vlugteling, naauwelijks herkend aan de poorten van zijn paleis!

II.

Ons verhaal kan alle de namen niet noemen van hen, die op deze dringende noodiging aan het hoofd des stedelijken bewinds zich plaatsten: zij staan elders opgeteekend, en zullen nooit vergeten

worden. Hun moedig besluit, dien zelfden avond, bij fakkellicht, en door een' plegtigen omgang, aan de gansche bevolking der stad bekend gemaakt, lei den grondslag tot de rust en kalmte, die binnen weinig tijds geheel hersteld waren, en niet meer gestoord werden. En hiertoe moest dit begin der Hollandsche omwenteling zich bepalen; het ging althans niet verder.

Doch hoezeer het nieuw Amsterdamsch Bestuur, hetwelk VAN DER HOOP tot zijnen voorzitter had verkoren, in de verrassing, door dezen onverwachten schok veroorzaakt, het raadzaam hield, zich binnen de grenzen der bewaring van rust en goede orde te beperken; die schok was gelijk aan de opwekking van het lang onderdrukt levensbeginsel. De Hollandsche geest ontwaakte alom; de opstand was in de steden en op het land gereed om uit te bersten: alles verlangde, om het Fransche juk af te werpen; en er werd slechts vereischt, dat mannen van naam, gezag en algemeen vertrouwen de banier opstaken, om de keur van het Nederlandsche volk zich onder dezelve te zien verzamelen.

Dit werk was voor eenige grootmoedige Vaderlanders in 's Gravenhage bewaard. Zij waren het, van wie wij te voren reeds spraken; die voorlang hunnen blik in het toekomende hadden geslagen, bezorgd, dat men misschien, of een gunstig tijdstip der verlossing door besluiteloosheid zou laten voorbijgaan; of, wanneer men er gebruik van maakte, door gebrek aan beradenheid, of aan onderling vertrouwen, of aan kloeke en doelmatige stappen, niet die vrucht der groote gebeurtenissen zou plukken, waarnaar men in de eerste plaats streven moest: de spoedige, beslissende, volkomen herstelling van Nederlands volksbestaan!

Twee dingen; dus oordeelden deze mannen naar waarheid; twee dingen werden hiertoe vereischt: miste men die beiden, of slechts een derzelven, dan kon wel het land van de Franschen verlost worden, maar niet tot waarachtig geluk herboren. Vooreerst: de Prins VAN ORANJE moest terstond als het Hoofd van Nederland worden uitgeroepen. Ten tweede: alle partijschappen moesten worden beschouwd als uitgeroeid en vernietigd. Want indien de herstelling van het Oranje-huis in de eerste oogenblikken verzuimd werd; of zoo zij niet geschiedde als de eenparige

wensch en wil des ganschen volks, maar als de triumf eener partij; dan waren, schoon de Fransche dwingelandij geheel wierd verpletterd, in de tegenwoordige spanning van Europa, Nederlands rampen niet geëindigd!

Hier weigert mijne pen in het verhalen der gebeurtenissen, en van derzelver oorzaken, voort te gaan. Wie zou dit mogelijk geacht hebben; ik zeg niet voor twintig of vijftig, maar voor honderd, ja twee honderd jaren mogelijk geacht hebben, dat de verheffing van het Oranje-huis, weleer de twistappel der verwijdering, de leus zou worden der vereeniging? En niet de leus alleen, maar het krachtig werkend middel ter uitroeijing van verdeeldheden, die nimmer opgehouden hadden het braafste en vreedzaamste volk te verscheuren! het brandpunt, waarin alle hunne partijschappen zouden verteren en wegsmelten! Dit wonder nogtans bestond; het bestond reeds lang, vóór het zich openbaarde; sedert jaren was de gelegenheid met angst verbeid, waarin het zich met nadruk en opregtheid openlijk zou kunnen vertoonen. Dit wisten de wijsste en beste der genen, die onze herstelling voorbereidden, bewerkten en voltooiden; hun hart, zoo wel als hunne ondervinding, had het hun geopenbaard; en hun beleid rekende er op, bij alles wat zij ondernamen.

Onder dezen staat boven aan GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP, door allen, die zich verbonden hadden om het Vaderland te verlossen, voor hun Hoofd erkend. Zoo moge dan, in een GEDENKSTUK VOOR NEDERLANDS HERSTELLING, de eerste nis zijn standbeeld vertoonen!

Een karakter, gelijkende naar dat der Romeinen, uit de schoone tijden dier Republiek: doch zonder de hardheid der formen en hoekigheid der omtrekken, die meerdere woestheid weleer tot grootheid achtte te behooren. Deftig en achtbaar, maar beschaafd en zachtaardig: een verlicht hoofd, niet slechts met kennis der fraaije wereld en harer zeden, maar ook met een kostbaren voorraad der wezenlijkste en nuttigste kundigheden verrijkt. Begaafd met het talent van wel te spreken en wel te schrijven, voorheen met een aanzienlijken post bekleed, had het hem, ook na den val van het Stadhouderlijk huis, aan geene aanzoeken ontbroken, om in gewigtige Staats-betrekkingen ge-

plaatst te worden; maar hij had die allen standvastig afgewezen. Niet uit onverschilligheid, noch uit wrok; maar omdat hij Vaderland en Oranje niet van elkander kon scheiden, door vrijheidzucht, door eer en trouw geleid. Want, waar het ongeluk zijn raad of hulp; waar de verdediging des regts zijne pen; waar nuttige of grootsche ondernemingen zijn vermogen behoefden, vond men hem steeds vaardig tot medewerking, en, was het noodig, om zich vooraan te stellen. Schoon ambteloos levende, was er niemand, die hem niet bij doop- en geslachtnaam beiden kende; wien die vereenigde namen geen eerbied inboezemden voor verstand en braafheid. Ook wilde hij zich geheel bewaren voor de goede zaak, wanneer die eenmaal weder zou zegepralen. En schoon dit menigwerf door alle anderen hopeloos werd gesteld, door hem nimmer. Terwijl NAPOLEON van stap tot stap de wereldmonarchij scheen te naderen, arbeidde hij in zijn kabinet aan het ontwerpen van Staats-beginsels voor het in de toekomst herstelde Nederland. Tot zulk een karakter behoort ook verbeelding en geestvervoering. Wat door hetzelve wordt voortgebragt, steunt niet enkel op koele beschouwing en berekening; het kenmerkt zich ook door opgewondenheid, door verheffing van ziel boven het gewone inzigt in den schakel van uitkomsten en oorzaken. Waar anderen slechts natuurlijke krachten zien, ziet en weegt het ook de zedelijke; waar anderen, bij het einde aller menschelijke hulpmiddelen, stuiten en stilstaan, daar stijgt het op tot de verborgen bronnen van heul en heil, die de Almagtige Bestuurder der volken in zijnen raad houdt opgesloten. Van daar die hoog gestemde, maar tevens onwrikbare moed, dien hij in het beginnen, voortzetten en voleindigen van Nederlands herstelling, aan den dag leide; een moed, die zich nooit een enkel oogenblik verloochende; dien hij bij alle braven even sterk en zuiver onderstelde, als hij dien in zich voelde gloeijen, en in sommigen, die hem omringden, zag blaken: een moed, zoo groot, dat, zoo hij aller borst gelijkelijk ontvlamd had, de behoudenis des Vaderlands zelfs geen oogenblik twijfelachtig zou geweest zijn. Ziet daar den man, op wien, in den dageraad onzer verlossing, het oog van alle braven gevestigd was; en van wien het nageslacht nog onzeker zijn zal, wat het geweest zij; of het vertrouwen

op zijne wijsheid; of de eerbied voor zijne deugden; of het voorbeeld van zijne zelfs-opoffering; 't welk het meest heeft toegebragt, om uit dien dageraad een blijden en helderen dag te doen geboren worden!

Naast hem prijke het beeld van LEOPOLD Grave VAN LIMBURG STIRUM, in deszelfs reine, ronde, ongetooide waardigheid en kracht. Deelgenoot der vertrouwelijke beraadslagingen van 's Lands redders, was hij tevens de onverschrokken uitvoerder derzelven. Geen Vaderland meer te hebben, was sints lang het hartzeer, dat zijne dagen verbitterde: dat Vaderland met zijn hoofd te herwinnen, eene gedachte, die hem bekoorde en ontgloeide. „Als de tijd daar is, als de nood het eischt, zult gij mij aan uwe spits zien!" met deze woorden deed hij, weinige dagen te voren, eene zaamgeschoolde menigte uit een gaan, gereed om door ontijdige drift alles te bederven. En toen ook dat oogenblik aanwezig was, heeft hij trouw zijn woord gestand gedaan. Als Krijgsman stond hij op zijnen post, gelijk VAN HOGENDORP, als Staatsman, op den zijnen, bereid om alles te verliezen, voor de kans om alles te herstellen. Zijn moed had roekeloosheid kunnen heeten, zonder het vertrouwen op God en de goede zaak, dat zijn regtschapen ziel geheel vervulde. Nooit had hij het geweld gediend; in Gelderlands lusthof sleet hij zijne dagen in stille vergetelheid, toen schijnbare toevalligheid hem riep naar 's Gravenhage. Daar was hij, toen de vrijheid van Europa begon te dagen; daar moest hij zijn en blijven, om haar in zijn Vaderland te helpen vestigen. Want Gods Voorzienigheid waakte voor Nederlands herstelling: aan Haar hebben wij het begin onzer verlossing te danken, aan Haar den voortgang en het einde!

Deze man was het, die het eerst de Haagsche burgerij in beweging bragt; die met VAN HOGENDORP en de overige deelgenooten van zijn vertrouwen, toen het beslissend tijdstip daar was, kloek en rustig voorwaarts trad, om het onderling beraamd ontwerp te volvoeren, en, wat misschien nog aan de volle rijpheid der omstandigheden voor hetzelve mogt ontbreken, door stoutheid der onderneming te vergoeden.

Hier is het de plaats, om aan VAN DER DUIJN het offer der

nationale dankbaarheid te brengen: zijne eerzuil voegt naast die van VAN HOGENDORP en VAN STIRUM.

ADAM FRANS Baron VAN DER DUIJN VAN MAASDAM, uit ouden Hollandschen adel gesproten, is edeler nog van zin en deugd, dan door naam en geboorte. Bij zoo veel zedigheid en minzaamheid, en zucht om elk te dienen en te verpligten, zou men bezwaarlijk durven hopen, zulk eene vastheid van geest, zulk eene onbegrensde zelfs-opoffering aan te treffen. De kalmte en harmonie, die de grondtrekken van zijn karakter uitmaken, spreiden een' aangenamen glans over de beradene, openhartige, mannelijke beslotenheid zijns gedrags. Eenvoudig van zeden, hoffelijk zonder hoofschheid, rein van bedoeling, onkreukbaar in trouw, gezond van hoofd en hart, warsch van twist, zonder zweem van partijgeest, zonder argwaan of achterdocht, onbepaald van vertrouwen, van geloof aan deugd en deugdzame beginselen! Nooit gaf misschien iemand hiervan sterker proef dan hij. Des avonds na het vruchteloos scheiden der tweede Vergadering op Zaturdag, riep het belang, en het gevaar der goede zaak, hem naar Amsterdam: maar door zijn afzijn moest niets vertraagd worden: VAN HOGENDORP had zijne handteekening op schoon papier, om daarboven te schrijven, wat het Vaderland eischen zou.

Zoodanig is de man, die met VAN HOGENDORP, in het hagchelijkst oogenblik, aan 't hoofd van 's Lands Bestuur zich plaatste. Doch de omstandigheden, die deze daad vergezelden, zijn te merkwaardig, om hier te worden voorbijgegaan.

Door het weigeren der Vergadering, om zulk een Bestuur te benoemen, was niemand in moeijelijker stelling gebragt, dan de Graaf VAN STIRUM; voor zich zelven in de eerste plaats, maar ook voor de hoofden der kleene krijgsmagt, die onder zijne bevelen stond. Zijne voornaamste Officieren waren des Zaturdags avonds ten zijnen huize bijeen, toen de tijding van den onverwachten ongunstigen uitslag aldaar gebragt werd. Zij verwekte bij allen eene diepe gewaarwording, daar eene wankelende houding nooit doodelijker had kunnen zijn, dan in dit oogenblik. Tijdig en welkom was dus het voorstel van den Graaf, dat men des anderen daags morgens gezamenlijk zich naar VAN HOGENDORP zou begeven, en hem plegtig opeischen, om met VAN DER DUIJN,

in naam des Prinsen VAN ORANJE, het hoogst bewind op zich te nemen. VAN HOGENDORP, door zijnen vriend verwittigd van dit voornemen, betuigde niets beter te verlangen; ontving de bezending met achtbaarheid; stemde haren wensch volkomen toe, en verklaarde, zoo voor zich, als voor zijnen toen nog afwezigen Ambtgenoot VAN DER DUIJN VAN MAASDAM, het opperst beleid van zaken, tot op de komst van den Prins, te aanvaarden.

Ziet daar het tweemanschap, waarop van toen af het herstel des Vaderlands rustede; en 't welk hartelijke begunstiging vond, ook bij hen, die het min noodig, of min raadzaam hadden geacht, hunne namen openlijk bij hetzelve te voegen. Het vond ijverige medewerkers in CHANGUION, FANNIUS SCHOLTEN, KEMPER, en, dien ik niet het laatst moest noemen, in FALCK, tot Secretaris van dit nieuw Bestuur verkozen; maar door CHANGUION vervangen, omdat, in dit dreigend oogenblik, Amsterdam van zulk een man niet beroofd mogt worden.

Er zijn weinige menschen, die zoo veel groote gaven van geest en gemoed in zich vereenigen als FALCK. Een hoofd, zoo helder, een overzigt, zoo ruim, een blik, zoo snel en gewis, dat het ware en goede zich van zelf aan hem schijnen te ontdekken, misleiding of begoocheling het masker voor hem strijken. Gevormd door de Schriften der Ouden, door strenge en regelmatige studien, die hem zelfs als Geleerden in het Nederlandsch Instituut eene plaats verwierven; door de natuur met smaak en gevoel voor het schoone begiftigd; door oefening rijk in kennis, zoo wel der wereld als der boeken; bij uitstek beschaafd, bevallig in den omgang, voor fijne scherts zoo wel als gepasten ernst gestemd; is hij in den kring der geletterden, in de gezelschappen van den goeden toon, en in de vergadering der Staatslieden gelijkelijk op zijne plaats. Staatsman te zijn, was zijne bestemming: en paart hij met zijne overige talenten alle de behoedzaamheid, tot dien stand vereischt; bezit hij de groote kunst van te zwijgen zonder achterdocht te wekken, en te spreken zonder zich bloot te geven; de nog grooter kunst, om zijne hartstogten te bedwingen, om niet slechts te volharden waar pligt gebiedt, maar ook om te kunnen buigen, waar eer en trouw het gedoogen; wat

post is dan voor zijne bekwaamheden te hoog, waarin hij zich niet handhaven kan, tot roem en heil van zijn Vaderland en Vorst? Hoe gerustelijk aan hem eene gewigtige onderhandeling kan worden toevertrouwd, dat moge de Amsterdamsche Koophandel getuigen, die hem in den jare 1812 de aangelegenste en teederste belangen aanbeval, om bij het hof van Petersburg te vereffenen. Indien men hem toen aldaar, gelijk daarna, gekend had, zijne reis zou niet te Stokholm gestaakt zijn. Kan somtijds zulk een karakter, bij het klimmen in jaren en eer, bij het getuigenis dragen van vele streken en slechtheden, bij den schijnbaren nooddwang om list door list te ontwapenen, iets verliezen van zijnen zachten en schoonen omtrek; van zijne meêwarigheid of rondborstigheid; deze bezorgdheid moge omtrent anderen oprijzen, doch niet omtrent FALCK! Hem behoedt en behoede steeds daarvoor zijn zuivere verstandelijke en zedelijke zin, zijne braafheid, door niemand besproken of berispt, en dat echt Nederlandsch hart, 't welk bij Nederlands herstelling zich luisterrijk openbaarde.

Tot nu toe hebben wij van KEMPER weinig gewaagd, omdat zijn naam eene afzonderlijke melding verdiende, en de Stichter van een Gedenkstuk voor Nederlands herstelling eene trouwlooze ondankbaarheid zou plegen, zoo hij voor dezen man geen burgerkroon vlocht, zoo goed en schoon hij ze vlechten kon!

Men zegt, dat KEMPER, met een zeer kennelijk en open gelaat, zeer moeijelijk te treffen is, zoodat geene der van hem gemaakte afbeeldingen gelijkt. Waar de natuur zich geheel onopgesmukt, in de eenvoudige uitdrukking harer eigen kracht en waarheid vertoont, is zij voor de kunst onbereikbaar: van daar die ontrefbaarheid door penseel en teekenpen, want zoodanig is KEMPER. Kracht van ziel, doch zonder overspanning; geestdrift voor al wat groot, en schoon, en goed is, onafhankelijk van tijd en luim, in zijn ganschen aanleg ingeweven. Natuurlijk en ongedwongen, niet slechts uit afkeer van veinzen, van vleijen, van gemaakte deftigheid; maar omdat het hem onmogelijk is, zich anders te vertoonen dan hij is. Goedhartig en menschlievend zonder grenzen, gul, open, vrij, een vaderlandsch hoofd, door

REMBRAND te malen, en een vaderlandsch hart daar bij. Vlug van bevatting, gelukkig in uitdrukking, gemakkelijk in daarstelling, kost de arbeid van uren hem niet meer dan oogenblikken. Als Geleerde werd hem reeds vroeg de rang aangewezen, dien hij verdiende; een parel aan de kroon van den uitmuntenden CRAS, een leerling zulk een Meester waardig. FALCK was de vriend zijner jeugd, zijn medgezel in de loopbaan der letteren, door beiden met gelijke geestvervoering bemind en beoefend; doch KEMPER had zijn geheele leven daaraan toegewijd, en tot zijn beroep verkozen, wat FALCK tot sieraad strekken moest. Beider vriendschap bleef steeds ongekrenkt, beider hart sloeg voor dezelfde zaak, beider aandeel aan Nederlands herstelling was groot en gewigtig, van beiden misschien het gewigtigste, zoo lang hun naam nog in het duister school. Vertrouwde deelgenooten van al wat beraamd en volvoerd werd; jong en vurig; hun gezigtskring niet beperkt door denkbeelden, uit vroegeren leeftijd overgehouden; zetteden zij aan de wijsheid veerkracht bij, snellen voortgang aan den tred der bedachtzaamheid; schraagden, verstoutten, ontgloeiden de vaderlandsche deugd, en stelden zich mede aan de spits der gevaren. Reeds onder de Fransche overheersching had KEMPER nooit gezwegen, als er gesproken moest worden voor het regt tegen onbeschaamde willekeur; maar hij sprak zonder drift, zonder ijdelheid, geroepen door hen, wien hij tot vader verstrekken moest, met bescheiden, bedaarde, mannelijke overreding. Hierom werd hij ontzien door hen, die niemand ontzagen: want men vreesde nog meer de achting voor zijne braafheid, dan zijne kloeke taal. Toen het uur der verlossing sloeg, kon, mogt geen KEMPER stil zitten. Ook joeg hem van binnen eene edele onrust, met sporen en prikkels van heilig en onweêrstaanbaar pligtgevoel. Geen lage baatzucht deed hem het stille boekvertrek voor het woelig Staatstooneel verlaten; geen hooger stand bekoorde hem, noch deed zijn borst van glorie zwellen: zijn doel was zoo zuiver, als zijn werk moedig en krachtig. Hij toonde dit, en hield het voor zijn grootst geluk, dat hij het kon en mogt toonen. Anderen, die het Vaderland hadden helpen redden, werden door rang, betrekkingen, of ambteloosheid geroepen, om het geredde Vader-

land te dienen. Met Nederlands herstelling mogt KEMPER zijn werk afgedaan rekenen. Niets ook kon hem bewegen, om het edel beroep te verlaten, 't welk hij eenmaal gekozen had, en sinds jaren tot luister verstrekte; het beroep, om door grondige kennis, echten smaak, groote beginsels, jongelingen te vormen, hem gelijk! Zoo keerde hij, overdekt met waren roem, vereerd met het vertrouwen van zijnen vorst, gezegend, geliefd van al wat het Vaderland lief heeft, in den vreedzamen kring der letteren te rug, en kende geen grooter, geen anderen loon, dan DE BESTE BURGER te heeten!

J. GEEL.

JONCKBLOET, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, VI[4] 123, 203, 204, 206—208.

LOF DER PROZA.

VOORGEDRAGEN IN HET LEES-MUSEUM TE UTRECHT, DEN 18DEN FEBRUARIJ 1830[1]).

GEËERDE TOEHOORDERS!

Gij hebt dikwijls gehoord of gelezen, of zelve nagedacht, over de geschiedenis der poezij, en Gij zijt steeds terug gevoerd naar een tijdperk, misschien niet van barbaarschheid of redeloosheid, maar van nog onbeschaafde zeden, wanneer men U den oorsprong dier edele kunst aanwees. Men heeft U den natuurmensch geteekend, en uwe verbeelding heeft er nog iets bij geschilderd, hoe alles wat dien natuurmensch treft, een levendig en driftig gevoel in hem opwekt, dat hij niet intoomen kan, maar waaraan hij lucht geeft in eene beeldspraak, die zijne zinnelijkheid schept: hoe die uitboezeming bij hem allengs gezang wordt, en dat gezang hem dwingt tot een maatgeluid en evenreedige afdeeling zijner woorden. — Dit was dus de oorsprong der poezij, en zij bleef gezang, tot dat vordering en beschaving, wier beginsel verdeeling schijnt te wezen, eene kunst ontwikkelden, die verheven is, om dat zij gewaarwordingen opwekt, die niemand beschrijven kan; ons doet genieten, maar niet bevredigt, en, in hare hoogste volkomenheid, de ziel aandoet door een duister en dwepend besef eener hoogere behoefte. Sedert dien

---

[1]) De tekst is afgedrukt naar den eersten druk van dit opstel in: „J. Geel en A. Simons, Voorlezingen gehouden in het Lees-museum te Utrecht. Utrecht, 1830.” bl. 1 vlg. De hieronder medegedeelde varianten zijn uit den „tweede, verbeterde Druk” van „Het Proza” door Geel zelf bezorgd. Utrecht, 1841.

1 bij u zelve — 2 Hier en verder overal heeft de tweede druk: Poëzy. — 8 kan intoomen — 11 tot maatgeluid en evenredige — 12 Dit was de — 15 dewijl zij — 18 dweepend

tijd gaat de poezij veelal onvergezeld, en gescheiden van hare zuster; maar de Dichters blijven hun werk *gezangen* noemen; velen van hen zeggen ons bij hunnen aanhef, dat zij de luit aanvatten, dat zij de harp bespelen, dat zij de snaren zullen doen ruischen, en evenwel spelen en zingen en ruischen zij niet. Maar deze belofte is eene beeldspraak, eene onwillekeurige bekentenis van hetgeen hunne kunst moest wezen. Zingende riep Homerus uit: *Zing, Muse, den toorn van Achilles!* Onze Dichters heffen aan: *ik zing den held!* Maar het is onwaar; zij moesten aanheffen: *ik schrijf*, of, *ik spreek in kadans van den held!* — Doch ziet, hoe groot eene kracht de natuur heeft, dat zij den mensch, die in zijnen maatschappelijken toestand zoo ligt van haar afdwaalt, telkens wederom tot zich trekt! In alle volgende eeuwen heeft men dat dicht-talent, die eigenschap van den natuurmensch, behouden, en met ijver en vlijt aangekweekt. — Wanneer verstand en rede verfijnd waren, en zich met het opsporen van oorzaken en het berekenen van gevolgen bezig hielden, dan waren er nog altijd, die zich aan een eersten indruk leerden over te geven, en hunne gewaarwordingen ontboezemden, op eene wijze, die men hun benijdde. Wanneer het verstand een bedaarden gang had, en het menschelijk genie het karakter droeg van eenen rijpen leeftijd, dan bleven er toch steeds, die de jeugd in aandenken hielden, en huppelden met het kind. Wanneer het ongelukkig menschdom terug ging, en vroegere wijsheid en beschaving vergat; wanneer men over geschiedenis en wetenschap boeken schreef, die wij nu nog lezen, maar niet om den stijl, — dan bleven er toch altijd over, die zich in verzen verre boven de domheid hunner eeuw verhieven, en thans nog velen in verrukking brengen, wier gemoed de taal dier Goden-zonen weet te bevatten. Daarom ziet men hoog op tegen hen, die deze heerlijke gave bezitten: daarom wordt de dichtkunst, als het eigendom van weinige uitverkorenen, gedurig geprezen, bijna altoos benijd, en niet zelden ziet men zulken om haar bezit dingen, die zich veiliger van dien wedloop zouden verwijderen. De uitdrukking eener schoone gedachte, in de taal des dagelijkschen levens, wordt er gering bij geacht: zelfs zult

24 ongelukkige — 28 boven den lagen stand hunner

gij velen van die nastrevende bewonderaars den prozaischen luchtkring zien vermijden, even als of zij bevreesd waren voor het lot van die wijzen, die te Athene kwamen, en, naar het zeggen van zekeren Menedemus, door hunnen omgang met het fijne Atheensche volk, van wijzen wijsgeeren werden, daarna redenaars, daarna gewone menschen, en eindelijk gemeene menschen.

Maar is die proza-taal, die ongebonden stijl, gelijk men ze noemt, is zij waarlijk zoo alledaagsch? vereischt zij zoo weinig oefening en kunst? heeft zij, met de dichtkunst vergeleken, zoo veel minder waarde, om dat haar bezit geen voorregt, maar een gemeen goed is?

Ik zal, zoo het U welgevallig is, G. T. eene poging doen, om deze vragen te beantwoorden: niet uit minachting van eene kunst, die gij met mij op hoogen prijs stelt, en aan wier echte voortbrengsels wij veel genoegen dank weten, maar om mij zelven te troosten, en zoo velen van u, als de natuur tot prozaïschen bestemd heeft. Want zoo het blijkt, dat ons bescheiden deel eene deugdelijke en bruikbare en schoone bezitting is, dan zullen wij minder streven naar een goed, dat voor ons niet is weggelegd, en te vredener zijn met ons lot.

Ofschoon ik geene vergelijking bedoel tusschen de poëzij en het proza, zal het echter nu en dan noodig wezen, dat ik de eerste met een enkel woord vermelde, om de verdiensten van het laatste beter te doen uitkomen. Ik zal het proza niet op den voorgrond plaatsen, van waar het meestal verdrongen wordt, maar ik zal het van zijnen achtergrond een weinig opwaards beuren.

De Dichter en de Prozaschrijver hebben dit met elkander gemeen, dat zij beide een onderwerp hebben. Want al schrijven of zingen zij, bij voorbeeld, *over niets*, dan wordt dat niets door de behandeling toch iets; maar de Dichter heeft dit onschatbaar voordeel, dat men op zijne kennis van het onderwerp niet naauw en scherp toeziet. Wat er hem onbekend van is, dat

7 prozaische taal — 10 Hier en overal elders heeft de tweede druk: omdat. — 17 prozaïsten — 21 Hoewel ik — 22 zal het nu en dan — 26 opwaarts — 28 en de Prozaïst

schept hij, ja somtijds schept hij het bijna geheel en al. In zijne verbeeldingskracht vindt hij eenen voorraad van bijwerk en omkleedsels en sieraden. Indien hij te diep in zijn onderwerp ervaren was, dan zou er geene speling genoeg blijven voor zijn gevoel, zijne poëzij zou te stevig, zij zou te zwaarlijvig worden. — Ik verbeeld mij eenen Dichter, uit wiens diepste gevoel de lust begint op te wellen, om een onderwerp te bezingen, waarvan hij niets weet. Het wil hem (gelijk natuurlijk is) niet regt helder worden: hij mist een plekje vasten grond, en een' steun, om zich met kracht op te heffen en zijne vlugt te nemen. Gelukkig valt het hem in, eenen vriend en deskundigen op te zoeken. „Kom, zegt hij tot dezen, vertel er mij wat van in uw' proza." — De andere gehoorzaamt: hij doet één of twee grepen in de schatkamer van zijne wetenschap, en spreidt ze voor hem uit: hij is mededeelzaam, en wil nog meer halen; maar reeds is de Dichter verdwenen. Wat hij medegenomen heeft, is toereikend: — hij keert en wentelt het, en slijpt er poëtische kanten aan: en hij plukt en pluist en rafelt het uit, en het wordt grooter en zwelt, en het begint te zweven, en het gaat het zwerk in. — Niets van dit alles mag de prozaschrijver doen. Hij moet zijn onderwerp kennen: hij moet het kennen tot in de kleinste bijzonderheden, immers zoo verre het plan van zijn opstel zich uitstrekt. Zijne onkunde zou zich altijd verraden: want hij mag niet zoeken te behagen en te vermaken, wanneer hij toonen moet wat hij weet: en waarom toont hij dit, zoo het niet is, om het aan anderen te leeren: en waarom wil hij het aan anderen leeren, zoo het niet is om nut te stichten: en hoe kan hij nut willen stichten, met hetgeen onvolkomen, onnut en misschien schadelijk is? Daarom moet hij onderzoeken en overwegen en bepeinzen.

Maar hoe zal hij het overdachte voordragen? — Ziet wederom, hoeveel de Dichter vooruit heeft! Hebt gij wel ooit van hem gevorderd, dat hij U aankondigen zou, uit hoeveel hoofdstukken en onderdeelen zijn gezang zou bestaan, op dat gij, met hem mede zingende, een helder begrip der zaak zoudt hebben? Indien

2 verbeelding — 9 plek vasten gronds en een steunpunt — 17 hij slijpt — 20 de prozaïst — 22 immers voor zoo veel het doel van zijn opstel vereischt. — 23 zou zich verraden — 24 enkel te behagen — 34 mogt hebben?

hij niet een rijmende keuvelaar, maar een echt Dichter in zijn eigen oog, en in dat van velen is, dan zult gij geene wandeling met hem doen, met overleg afgesproken, waarbij hij u aan zijne hand zachtkens zal opleiden; maar hij zal U rukken en medesleepen over heg en steg; in de donkerste afgronden zult gij rondtasten, en opstijgende met kwalm en pestdamp, straks in de wolken duizelig worden: in ééns zult gij met hem stil staan en weenen van weemoed, en dan weder vliegen; zoo dat gij, te huis gekomen, niet regt weten zult, waar gij geweest zijt. — Er is ongetwijfeld orde in deze handeling, maar zij is van eene ongemeene soort. Hoe vele lierdichten, zelfs van de Ouden, zijn er niet, waarin de natuurlijke gedachten-opvolging zoo diep ligt, dat men ze nóg niet gevonden heeft? Wat was er hooger, wat stouter dan de Dithyrambus, in later tijden menigmaal nagevolgd; — maar het was een gezang in de vreugde van het Bacchus-feest, en men meent uit sommige berigten, en door gissing geholpen, te kunnen opmaken, dat de feestvierenden veel wijn dronken. — Het is geen onedel beeld, dat de poëzij als eene dronkenschap voorstelt. Want, indien deze niet overmatig is, dan heldert zij de ziel op: zoo misschien het oordeel niet scherper wordt, de geest wordt levendiger: al wat gedachten en tong belemmerde, wordt weggeruimd: het gevoel spreekt sterker dan ooit, en hart en karakter vertoonen zich zoo als zij zijn, zelfs bij die weinigen, waarvan de gemeenzame spreekwijze zegt, dat zij een kwaden dronk hebben, die al wat hen omringt, aantijgen en beleedigen, en, door de verbijstering van hun brein, in de welgemaaktste lieden niet anders meenen te zien dan *apen* en *ezels*. — Daarom verwijt Horatius aan zekere dichters, dat zij te veel water drinken; maar die zelfde scherpzinnige man zegt, dat het beginsel en de bron van een goed geschrift is, *wijs te zijn*. Ziet dien Proza-schrijver! voor de gezondheid van zijnen stijl is hem matigheid en onthouding opgelegd: daar zit hij — koel, ernstig, ingespannen, nuchter. Wat hij nederschrijven zal, is de vrucht eener bedaarde en rijpe overweging. Hoe menigvuldig hem de denkbeelden ook toestroomen, zijn zij hem allen onbruikbaar,

12 natuurlijke opvolging der gedachten — 17 kunnen besluiten — 19 is, heldert zij — 35 zij zijn

vóór dat hij ze geschift heeft en geschaard in die orde, volgens welke hij geheel zijn plan overziet. Ook hij ontleent warmte en beweging uit zijn gevoel en uit zijne verbeelding; maar hij heeft gevoel en verbeelding op zijne eigen wijs, en zijn verstand houdt den teugel, dat de eene niet onbesuisd voortholle, en het gevoel (ach, zoo menigmaal misbruikt) niet opga in verterende vlammen!

Doch mij dunkt, gij voert mij den Dichter te gemoet, in gezelschap van al zijne beelden, met de geheele wereld, waarin hij leeft en zich beweegt. Indien die toestel *natuur* is, gelijk het eertijds was, waar is dan de moeielijkheid der kunst? Indien het kunst is, zullen wij den Dichter daarom hooger stellen dan den Proza-schrijver, en dezen uit die denkbeeldige wereld buiten sluiten? — Vergunt mij, dat ik dit vraagstuk iets breedvoeriger behandele.

Zoo iemand uwer ooit een kind onderwezen heeft, is u wel eens eene kleine teleurstelling wedervaren, wanneer gij een afgetrokken denkbeeld zinnelijk wilde voorstellen? Gij schiktet u naar zijne vatbaarheid, en verplaatstet u in den kleinen kring zijner ondervinding, en daaruit koost gij een beeld. Ik stel, dat gij den jongen wilde leeren, wat een *staat* en wat een *Koning* is. Gij weest hem op zijne school en op den Onderwijzer, en herinnerdet hem daarvan ééne of andere bijzonderheid, als middel van vergelijking. — In zijn tintelend oog laast gij dat hij u verstond, en gij waart over hem, en over u zelven, te vreden. — Nu begont gij hem terstond van verschillende regeringsvormen te spreken; — maar vooreerst vergeefs! — De jonge hoorde u niet: *Gij* hadt zijne school even aangeroerd, maar *hij* was er geheel in met zijne gedachten, en zij was hem levendig voor den geest, met al den toestel van werk en spel, van belooning en straffe, en misschien heeft hij uwe uitlegging eener grondwet afgebroken met een verhaal, hoe één van zijne makkers dien morgen te pronk gestaan had. — Gij werdt gemelijk, maar het kind was poëet! — Die jongen een poëet! — Even als Homerus.

1 eer hij; — 2 waardoor hij geheel — 12 den Prozaïst — is u niet — 26 maar — te vroeg en vergeefs! — De jongen.

Men houdt het weelderige en overtollige van de Homerische vergelijking gewoonlijk voor sieraden. Het zij zoo, maar men dichte ze aan den Bard in dien zin niet toe. — Wanneer hij Paris beschrijven wil, — hoe deze, in volle wapenrusting en met jeugdige fierheid door de stad snelt, kiest hij een edel beeld, den brieschenden klepper; maar hij stelt zich dat dier al levendiger voor, en hij verwijlt er bij; — en het wordt een hengst, die bij de ruif gevoederd, zijn halster breekt, den stal ontvlugt, in zijnen loop den kop verheft, zijne manen laat zwieren, en rennende den oever zoekt, waar hij gewoon is in het water te plasschen, of het veld, waar zijne makkers grazen. — De poëzij van latere dagen fatsoeneert hare beelden in denzelfden vorm, zij tooit ze op in denzelfden smaak, dikwijls met nog meer zorg en naauwkeurigheid in kleinigheden. — Bevallen en treffen zij altijd even zeer? — Neen: — waarom niet? — Laat onze levenswijs, de verfijning onzer zeden, laat de beschaving het antwoord geven! Wanneer Milton het schild van Satan vergelijkt met de maan, dan ben ik getroffen; doch wanneer hij er bijvoegt: *op wier ronde schijf de sterrekundige van Fesolé of in Voldarno, met zijn kunstglas, nieuwe landen, rivieren en bergen poogt te ontdekken,* — dan denk ik onwillekeurig aan uwen jongen met zijn' te pronk staande makker: — en evenwel was Milton een bejaard man! En hoe kan mij het tegenwoordige beeld van den leeuw (o, hoe veel leeuwen hooren wij niet brullen in gedichten!) wanneer het ter voorstelling van kracht en moed dienstbaar is, — hoe kan het mij schrik aanjagen, wanneer ik weet, dat de dichter den leeuw nooit in het woud heeft ontmoet, nooit hem zijne prooi heeft zien verslinden. Ik blijf bij die voorbijgaande schilderij even kalm, als bij de leeuwenhuid, die ik, met groote kunst opgevuld, achter de glasramen van een kabinet zie grijnzen: want het is maar een vel! — Maar blijft de natuur niet steeds dezelfde: is de eik, is de ceder nu minder statig, bulderen de orkanen nu anders dan in de grieksche en oostersche oudheid? — Neen, maar de tooverkracht dier heerlijke beelden is gebroken. Wanneer een dichter van onzen tijd ze schildert, weet ik niet meer wat ze hem ingeeft, zijne eigen

7 bij; het wordt — 9 in zijnen loop — 22 staanden — 32 thans minder

ondervinding, zijne verbeeldingskracht, of zijne geleerdheid en zijn geheugen. Want hoe onuitputtelijk de natuur ook zij in rijkdom, schijnt zij het in verheven dichterlijke beelden niet te wezen. Waarom anders wordt mij de standvastigheid altóós voorgesteld als de rots, waar de loeijende golven op razen en breken? waarom anders is het geweld altijd een stroom, die in zijnen val de boomen ontwortelt, steenklompen medesleept, dijk en dam verscheurt, en over het veld zich uitbreidende, het werk van den akkerman vernielt? waarom anders is de staatsman, van de oude poëzij af, tot op onze dagen toe, altijd een stuurman, die het roer houdt, en zijn hulk door brandingen en klippen naar behouden haven stuurt? — Of zijn die beelden, door lang gebruik, onmisbare bestanddeelen der poëtische taal geworden, evenzeer als ik van een *bruischend geweld* spreek, en u, naar verkiezing, daarbij aan eenen stroom, aan een waterval, of aan een ziedend vocht doe denken? — Dan zal men ten minste toestemmen, dat die poëtische taal omslagtig wordt. Zijn het beelden, in den ouden zin, dan vergunne men mij, zoo dikwijls ik ze zie terug komen, niet uit te roepen, *welkom oude vrienden*, maar in stilte te zeggen: *ach, zijt gij daar alweêr!* — Is deze beschouwing welligt oppervlakkig en eenzijdig? de natuur is immers niet het eenigste beeldenmagazijn van den Dichter: hoe vele gedachten wekken kunst en wetenschap en beschaving niet op! O, zoo dit alles somtijds iets aanlokkends heeft, indien het al één enkelen keer de snaar des innerlijken gevoels kan doen trillen, de dichter zij evenwel voorzigtig met de werktuigen: want de voorraad van bruikbare stoffe is schaarscher dan het schijnt, en er is zoo groot een afstand tusschen de beschaving der Heldentijden en die van onze eeuw! — In dat gevaarvol oogenblik, toen de Grieken op het strand, binnen hunne verschansingen terug gedreven waren, en Hector, met zijne Trojanen hen benaauwde, toen (zegt Homerus) spoorde Ajax zijne helden aan tot den laatsten strijd: overal was hij tegenwoordig, en hij sprong van het eene schip op het andere, even als een man, die, ervaren in het rijden, vier paarden uit velen uitkiest, en daarmede uit het veld naar de stad rent, langs

3 zij schijnt — 20 stilte te zuchten: — 27 die werktuigen

den grooten weg: mannen en vrouwen staren hem na, met verwondering, terwijl hij, onder die snelle beweging, gedurig van het ééne paard op het andere springt. — Leest het bij Homerus zelven, hoe schoon dat beeld is, en hoe passend in de Homerische wereld; — maar indien eene Hollandsche overzetting reeds Hollandsche denkbeelden medebrengt, wachten wij ons ten minste voor de navolging! immers zoo wij niet een bijzonder doel hebben, en ons de kermisvreugd van onze dagen niet willen herinneren. — Dezelfde Dichter (op dat ik nog één voorbeeld uit honderd kieze) vergelijkt het bloed, dat uit de wonde langs het been van Menelaüs nedervloeit, met het purper, waarmede eene Meonische of Karische vrouw het ijvoren paardenhoofdstel verwt. — Bedrieg ik mij, of stond Homerus hier op de uiterste grenslijn der kieschheid, en zou ik mogen zeggen: hij gevoelde het zelf, en hij heeft daarom een dagelijksch beeld met een kostbaar kleed omhuld: het is elpenbeen: de kunstenares legt het weg in hare binnenkamer: veel ruiters haken naar het bezit van dit sieraad; maar het is bestemd voor den Koning. — Waagt het nu, en zoo het stoutheid is alles te durven ondernemen, vergelijkt de slagen van twee strijdende helden, bij twee mannen van Leijden: beurtelings scheert hun gespierde arm het opgehangen doek: zij hijgen in het zweet van hun gelaat, en de grond is bedekt met stukken van kaarden en wolvlokken; velen wedijveren om het bezit van dien fijnen deken, maar hij is weggelegd voor de wieg van den jongen Prins.

Vergeef het mij, T. dat ik een weinig afgedwaald ben, en weggesleept door de Homerische poëzij. — Het zou nog meer tijd vorderen om te betogen, dat indien onze eeuw dichterlijk is (waarover men twist) zij het op eene andere wijze moet zijn, dan die van Homerus. Doch, hoe dit ook zij, indien het waarschijnlijk geworden is, dat de uitdrukking eener gedachte, door beeld of leenspreuk, zich schikken moet naar den toestand der maatschappij, en dat de dichtkunst (op dat ik het aldus noeme) in de tegenwoordige niet geheel op haar gemak is, terwijl die uitdrukking nogtans het voornaamste sieraad der taal gerekend wordt, dan moet zij zich bij uitnemendheid in den ongebonden stijl bevinden.

22 opgehangen weefsel — 28 vorderen, zoo ik betoogde

Het is zoo: het proza houdt gelijken tred met de beschaving: want het staat daarmede in een voortdurend wederkeerig verband. Hoe naauwkeuriger de kennis wordt, des te juister en volkomener poogt de taal ze mede te deelen: en hoe meer innemendheid en bevalligheid zij met hare naauwkeurigheid vereenigt, des te beter ingang vindt het gesprokene en het geschrevene. — Gij eischt niet, dat ik bewijze, wat aangenomen, maar wel eens vergeten is: dat het groote geheim dier bevalligheid in het schilderachtige van den stijl ligt. Al wat natuur, en kunst, en wetenschap is, het kan alles dienen tot verfraaijing van den stijl, en de voorraad van verwen en beeldwerk is onafzienbaar groot. Doch hoe bevoorregt die weinigen ook zijn, die door gaven en door vlijt, het bezit van zulk eenen rijkdom verkregen hebben, het is minder moeijelijk dien te vergaderen, dan met geen ongewasschen handen er in rond te tasten; dan te weten, wanneer mildheid betaamt, wanneer spaarzaamheid pligt is: wanneer die schatten in al hunnen glans mogen schitteren, en wanneer zij moeten ontveinsd en geheel verborgen worden. — Of mogen wij dit gemakkelijk rekenen, terwijl wij zoo zelden een geschrift ontmoeten, dat dien toets kan doorstaan; waarin het juist en onbedorven oordeel niet schraalheid en dorheid meent te ontdekken, of uitstalling in eene te groote volheid en overvoeding; eene netheid en gemaaktheid, die (volgens het oude verwijt) naar de lamp riekt, of eene slordigheid, die zich losheid en ongedwongen zwier, bij verbloeming, noemt: — even als of de schoone, die haar kleed schikt en verschikt, dat het niet prange, noch hare bewegingen belemmere, als of *zij* zich bevlijtigde slordig te schijnen!

Gaarne zoude ik u van alle die deugden en tegenovergestelde gebreken eenige proeven mededeelen, of herinneren; maar het bestek mijner rede vergunt mij alleen, dat ik er ééne in het licht stelle, en ik kies daartoe twee voorbeelden uit den dagelijkschen brievenstijl: — Want de grootste redenaar moge bevreesd zijn, voor velen het woord te voeren, en zijne eigene stem te hooren, terwijl allen zwijgen: de ervarenste schrijver moge huiveren, het boek, dat hij met zorg bewerkt heeft, door

9 natuur of kunst of wetenschap — 20 juiste — 21 uitstalling eener al te — 27 bevlijtigt

den druk gemeen te maken, — brieven te schrijven, dit kan iedereen, dit durven allen, en hoe weinigen voorzien er de openbaarmaking van, met eigen afgeperste toestemming, of door het onbescheiden nageslacht! — — En het is evenwel moeijelijk, die gemeenzame taal te verlevendigen en te bezielen; op dat hij, die uwen brief ontvangt, dien niet even min beware, als hij uwe woorden zou opgeschreven hebben, zoo gij ze tot hem gesproken hadt. — Ook hier behoeft de kunst zich niet te schamen, dat zij werkzaam is, waar geen vertooning gewacht wordt, waar alles natuurlijk moet zijn, even, (zegt men) als in het gesprek. — Doch waartoe onthoud ik u nog langer den brief van Cicero aan zijnen vriend, waarin hij over den dood zijner dochter treurt. „Niet alleen uwe woorden (zegt hij) en het deel, „dat gij aan mijne smart neemt, troosten mij, maar zelfs uw „gezag. Want ik zou het berispelijk vinden, indien ik mijn „ongeluk niet zóó droeg, als gij, een man van zóó veel wijsheid, „zegt dat ik het dragen moet. Maar ik word somtijds neêrge-„drukt, en met moeite overwin ik mijne droefheid om dat mij „die troost ontbreekt, die anderen, wier voorbeeld ik mij voor „den geest breng, niet misten. — Mij bleef, na het verlies van „die eer en waardigheid, waarvan gij melding maakt, en die ik „met moeite en arbeid verkregen had, — die eenigste troost „bleef mij over, die mij nu ontnomen is. Geen zorg voor de „belangen mijner vrienden, geen zorg voor het gemeenebest, „onderving mijne droevige gedachten; geen lust noch bezigheid „riep mij naar het Forum: het Raadhuis kon ik niet aanzien: „ik meende — zoo als het was — dat ik de vrucht verloren „had van al mijnen ijver en van al mijnen voorspoed. — Maar „wanneer ik overwoog, dat ik dit met u en met anderen deelde, „en wanneer ik mij zelven onderdrukte, en mij dwong dat alles „met gelatenheid te dragen, dan wist ik toch waarheen ik mijne „toevlugt kon nemen: in wier toespraak en lieven omgang ik al „dien kommer en kwelling kon afleggen. Doch nu wordt, door „deze zware wonde, ook wat genezen scheen weder opengereten." Ik kon in mijne overzetting, de deftigheid en ernst der latijnsche

3 na eigen — 4 een onbescheiden — 14 in mijn smart — 15 berispelijk achten — 35 overzetting den ernst en de stille pracht

periode niet behouden; maar gij ziet nogtans, dat in deze plaats slechts één beeld is, en dat zelfs de verbloemde spreekwijzen, wier gebruik bijna onvermijdelijk is, geene kunst en geene studie verraden. — Maar wie denkt ooit aan studie, wie neemt ooit de kunst te baat, wanneer hij eene aandoening wil openbaren, die uit het diepst der ziel ontspringt? — Ik beken dat de kreet der smart ongekunsteld is; maar dien kreet heeft het redelooze vee met ons gemeen. Doch wanneer die smart zich zal uitdrukken in woorden van den redelijken, verstandigen mensch, dan wordt de taal het middel, om onze gewaarwordingen te toetsen en te beproeven: de overspanning, die zich toont in onzamenhangende weeklagten, houdt op, en het onderzoek onzer innerlijke stemming scheidt al die hartstogten af, die niet duurzaam kunnen zijn: — wat er overblijft, en zuiver en echt is, dit aan anderen medetedeelen, en, zoo het mogelijk ware, in hen hetzelfde gevoel op te wekken, dat in ons zoo levendig is: — het woord kunst moge u mishagen, maar het is de kunst alléén, die het ons doet gelukken: wat zij daartoe bezigt, sieraden, beelden, de berekening der kracht van één enkel woord, het is alles even min te veroordeelen, als de betamelijke netheid van het rouwgewaad, wanneer geene zeden ons noodzaken onze kleederen te verscheuren, en ons te dompelen in ruige zakken en morsige assche.

Welligt zal men mij wederom tegenwerpen, dat die stille soberheid in Cicero's klagt, geene andere oorzaak had, dan zijn opregten, ongeveinsden weemoed, en dat hem, daar hij immers eenmaal meester in den stijl was, ongezocht die woorden en die toon van uitdrukking invielen, waar de omstandigheid mede overeenkwam. — Ik antwoord: wanneer zal ik leeren, welke stijl aan ernst, opgeruimdheid, weemoed of vrolijkheid past; zal ik het leeren, wanneer ik in gééne van die gemoedsstemmingen ben? dan zal ik juist gevaar loopen eene kunst te bejagen, waarvan gij walgen zult. Het geheele leven, met zijne verscheidenheid van omstandigheden, met de trapswijze vordering onzer opvoeding: — het geheele leven is onze oefenschool. — Maar ik heb

19 wetenschap der kracht — 24 die kalme — 26 opregte, ongeveinsde smart — 32 van eene kunst — 33 met al zijn

nog beter antwoord. — Heeft van Baerle, onze landgenoot, niet veel geschreven: heeft hij niet in dichtwerken en in stukken van welsprekendheid, zijne zorg aan den dag gelegd, en zijnen ijver, om de ouden op zijde te streven? Was hij niet geleerd en scherpzinnig: was hij niet braaf en opregt; en was het een gering verlies, toen zijne echtgenoote hem ontviel? — en hoort evenwel, hoé hij jammert over dat verlies, in een' onuitgegeven latijnschen brief aan zijnen vriend Const. Huijgens:

„Een huisselijk onheil heeft mij getroffen, voortreffelijke Huij„gens! Ik ben een tortelduif zonder Gâ: een olm zonder wijn„rank: een wandelaar zonder gezellin. Wanneer ik Aurora „aanschouw, dan jammer ik, arme Tithonus, dat mijne Thau„mantia niet opstaat:" (Hier verzon zich Barlaeus: want Thaumas was de vader van den Regenboog en niet van den Morgenstond!) „Wanneer ik den dag met mijne oogen aanschouw, dan klaag „ik met Apollo, dat mijne Leucothea niet meer leeft. Ik, Adonis, „zoek te vergeefs mijne Venus; maar wanneer de nacht zich „over het aardrijk spreidt, dan ben ik Morpheus, en ik zoek de „schaduw mijner Psijché met eene ledige omhelzing. Zoo gaat „de tijd mij voorbij, onder zuchten, gesnik, en droevige ge„dachten. Mijne boeken zijn getuigen van mijne klagten: mijn „middag- en avondmaal van mijne tranen; mijn dorpel, mijne „slaapkamer, mijne sponde van mijn geween. De pen, waarmede „ik u en zoo vele vrienden bezongen heb, is droog en slorpt „geen inkt. Ik klaag (om met Persius te spreken) dat het vocht, „verdikt in mijne veder blijft hangen. Mijn papier trekt zich „in vouwen en rimpels zamen, om dat het geene dichtregelen „wil ontvangen. De kracht van mijnen geest is verslapt. Mijne „versen stroomen daarheen, zonder wet en maat, om dat mijne „Terpsichore mij ontrukt is. Het verschil van accenten is ver„loren, zij zijn alle zwaar (βαρύτονοι) voor mij. Geen voet staat „overeind, om dat de mijne wankelt. Mijne sijllaben zijn stijf, „om dat zij gevoel hebben van mijnen rouw, en liever stom „zouden willen zijn. In het heldendicht ontbreekt mij die vrolijke „sprong der dactijli. In mijne jamben is nog meer mankheid „dan in de laatste lettergreep. In de elegie ben ik nog treuriger

2 en in kunststukken

„dan de elegie zelve. In het lierdicht ben ik al te ongebonden.
„In de dithijrambus sta ik, als door den donder getroffen, op
„éene plaats, en ik onderscheid geene *epanodas*, geene *strophe*
„en geene *anti-strophe* meer. Welke Apollo zal mij de vorige
„kracht hergeven? Welke Thalia zal in staat zijn, den lof mijner
„echtgenoot te verkondigen, die vroom was zonder geveinsdheid-
„heid, zedig zonder gemaaktheid, eerbaarder dan hare eeuw,
„spraakzaam zonder praatzucht, geestig waar het pas gaf, ver-
„standig tot benijding van haar geslacht, een voorbeeldige be-
„stuurster van haar huishouden, haren man beminnende zonder
„dartelheid, hare kinderen zonder zwakheid. Zoo ik Orpheus
„was, zou ik deze Eurijdice terug halen, al blafte Cerberus mij
„nog zoo tegen. Indien ik Admetus was, zou ik doen, wat
„Alcestis gedaan heeft, indien ik Antoninus was, ik zou mijne
„Barbara niet minder, dan hij zijne Faustina, als eene Godin
„vereeren. — Nog kort geleden, als ik mij van ernstige studiën
„wilde verpoozen, dan begaf ik mij in de aanminnige wijkplaat-
„sen der Pegasiden, dan eens naar het spel van Anacreon, dan
„weder naar de bevalligheid van Catullus, of het weelderige van
„Tibullus en Propertius; of, als het nieuwere mij aanlokte, dan
„baadde ik mij in de kussen van Secundus. Thans, nu al het
„vrolijke mij mishaagt, wil ik liever in de Tristia van Ovidius,
„in de Epicedia van Statius, in de Tranen van Scaliger weg-
„smelten. Al wat treurig en akelig is, trekt mij zoo zeer aan,
„dat ik al mijne vrienden wenschte te zien schreijen. Ik wenschte
„alle Hollanders in rouw te zien, op dat ik van alle kanten den
„aanblik van ongeluk en ellende mogt genieten. Ik wenschte
„dat de zon in een' eeuwigen nacht verholen bleef, en dat die
„helderheid van den dag voor de stervelingen niet opging,
„waarop mijn licht, mijn leven, mijn wellust is ondergegaan.
„Ik wenschte dat die ure uit den Zodiac uitgeligt werd, die de
„laatste geweest is van mijne beminde, en van mijne vreugd.
„Ach, of eene Lethe mij de herinnering van mijn vroegere
„leven ontnam, op dat ik niet herdacht, o mijne Barbara! aan
„die vriendelijke toespraak, en alleenspraak en troost, waarmede
„gij dikwijls uwen kwijnenden echtgenoot opgekweekt hebt! —

13 zoo aan — 21 kusjes — 34 opdat ik niet mocht herdenken

„De Cornelia's, de Sempronia's, de Porcia's, de Clelia's, de „Livia's mogen groot geweest zijn: voor mij Barbara, zijt gij „geen mindere heldin geweest. Ik zeg *voor mij:* want ik heb zoo „groot eene achting niet voor de moeders der Gracchussen, die „triumfen voor huwelijksgoed rekenden. Zij' is mij eene Porcia, „die naar haren man luistert: zij' eene Cornelia, die voor haar „kroost zorgt: zij' eene Sempronia, die het vrouwelijk handwerk „bedrijft (eigenlijk zegt Barlaeus: — *die de draden van het spin-„rokken laat afloopen*). Zij' eene Cloelia, die zich in den kerker „der huwelijkstrouw wil laten opsluiten. Zij' eene Livia, die vleit „zonder list of bedrog: Zij' eene Faustina, die het huisgoed „vermeerdert, en niet karig is. Zulk eene had het lot mij gege-„ven. Zulk eene heeft het lot mij ontnomen. Maar zoo vele deug-„den als ik herdenk, zooveel gemis en smerten pijnigen mij: „wanneer ik ze vermeng en vereenig, dan word ik door allen „bijna overstelpt: wanneer ik ze wil onderscheiden, dan ben ik „op velerhande manieren ellendig".

Meer schrijf ik niet af; maar het zij in het voorbijgaan, en ter eere van van Baerle gezegd, dat hij verder (want het is een lange brief) minder heidensch over zijn ongeluk en zijne onderwerping spreekt.

De geschiedenis zegt niet, voor zoo verre mij bekend is, hoe groot een deel Huijgens in het leed van zijnen vriend genomen heeft; maar, mij dunkt, zoo de inhoud hem heeft bewogen, de vorm van den brief heeft hem zeker niet minder bedroefd.

De vergelijking der twee voorgelezene stukken zou mij aanleiding kunnen geven tot meenige opmerking; maar Gij zult ze voor u zelven nog beter kunnen maken. Ik zeg alleen: hoe rijk is het opstel van Barlaeus: hoe schittert dáárin zijne belezenheid en zijne wetenschap, hoe kunstig is het: hoe heeft hij niet moeten arbeiden, om zulk een krioelend gewemel van persoonsverbeeldingen in zulk eene naauwe ruimte in te sluiten! Maar herinnert u, dat Cicero zeker weinig minder gelezen had, en

8 en 9 het tusschen haakjes geplaatste is in den tweeden druk weggelaten — 21 voor zooveel mij — 30 hij wel — 31, 32 personen en leenspreuken in zoo naauw eene ruimte

wist: dat hij zeker niet armer geweest is in verbeelding dan Barlaeus: dat zijne eigenliefde hem misschien niet minder aanspoorde, om ten toon te spreiden, wat hij vermogt; — en rekent dan na, hoe diep bij hem het inzigt was, in eene kunst, waaraan hij zóó veel kon opofferen. — Immers hoe zal men weten, of het beeldrijke geheel ongepast, of een gekozen beeld juist en bevallig is, of men het te weinig uitgewerkt, of te uitvoerig geteekend heeft, indien men niet voorzigtig en met beleid te werk gaat, en zich zelven op het standpunt van lezer of toehoorder plaatst, op dat zij zich niet verliezen in de beschouwing van het beeld, en de oorzaken vergeten, waarom het gebezigd is. — Muretus zeide in het begin van eene zijner Redevoeringen: dat hij de aandacht zijner Toehoorders niet zou inroepen: „welk „schipper, wanneer hij reizigers voor een vrachtloon overvoert, „zal hun vragen, of zij zoo vriendelijk willen zijn, met hem „mede te varen." Hierbij liet de fijne stilist het berusten; maar verbeeldt u, dat hij het zoogenoemde derde van vergelijking nog sterker aldus had willen doen spreken: „Gij zijt vrijwillig het „vaartuig mijner Redevoering met mij ingetreden: wanneer zij, „met volle zeilen, u in de haven der overtuiging brengt, dan „zult gij mij het loon eener voorbijgaande goedkeuring geven; „maar gij zult het mij altoos mogen verwijten, zoo wij schip„breuk lijden op de blinde klippen van langwijligheid en verve„ling, en gij u naar huis redt, ieder op een stuk of plank van „de kiel mijner rede."

Laat ons eindelijk deze beeldengallerij verlaten: want ik moet nog spreken van het geestige, van het vernuft, van het zout der rede, als bijna uitsluitend het eigendom van den ongebonden stijl. Ik bedoel, *vooreerst*, die beweging en levendigheid, welke in alle schrijfsoorten hare plaats vinden, in meerdere of mindere maat: zij zijn gelijk aan de stoffage van een landschap, in de schilderkunst. Wat er tegen over staat, is mat, eentoonig, levenloos, doodsch. Zoo ik mij niet bedrieg, dan hebben Zij onregt, die dat talent geheel voor eene kostelooze gift der natuur houden, omdat het natuurlijk, dat is ongedwongen, los en gemakkelijk

30 schrijfsoorten eene min of meer ruime plaats — 33 dan is het eene dwaling — 34 wanneer dat; natuur gehouden wordt

moet wezen. *Het moet van zelf komen*, zeggen zij, *en niet gezocht worden.* Daarom ook schrijven velen, en wachten het al schrijvende, en het opstel is af, en het is niet gekomen! Een vooroordeel, bij overlevering voortgeplant, keurt dit zoeken af. Maar is men het ééns omtrent het woord *zoeken?* — Stellen wij eenen prozaïst, die eene gedachte nedergeschreven heeft, duidelijk en naauwkeurig genoeg: hij leest ze nog eens over, en de uitdrukking komt hem loom en laf vóór. Indien hij zulk een is, die, in zijnen spoed, over dit struikelblok heen stapt, en niet omziet, laat hem voortspoeden, en zien waar hij te huis komt: van dezen spreken wij nú niet; maar zoo het iemand is, die iets geestigers verlangt, hoe moet hij doen? Wat begeert het vooroordeel? — Dat het hem invalle, dat hij niet zoeke. — Doch het zij dit nu terstond, of naderhand, bij beteren luim, hem invalle, hoe zal dit gaan? Wanneer hij niet denkt? — niemand kan gedachteloos zijn. — Wanneer hij aan iets anders denkt? dan is het onmogelijk. — Zoo moet hij toch denken, dat hij wenscht, dat het hem invallen zal. — Wel nu, dit noemen wij *zoeken*, en het geschil houdt op. — Er is eene kunst, die zulk eenen geest en levendigheid en warmte zoekt; maar zij is moeijelijk: want zij is de vereeniging van vele volkomenheden, en wat zij levert, moet aan het natuurlijke *gelijk* zijn. — Ik bedoel, *ten tweede*, het korte en puntige, dat wij eenen inval heeten, en dat met zoeken hoogst zelden te verkrijgen is. Het is een gelukkig schrijver, die met deze invallen ruim bedeeld wordt: hij kan zijnen lezer aangenaam verpoozen en onderhouden, en den rimpel der ingespannen aandacht hem doen ontplooijen; maar geene andere gave vereischt in haar gebruik meer kieschheid en fijner gevoel, want haar misbruik ligt steeds nabij: en zoo dikwijls, in die snelheid der geestbeweging, de aard van het onderwerp en de persoon des schrijvers vergeten wordt, zijn de grenzen in één oogenblik overschreden. — Komen die keurigheid en die takt óók van zelfs? — dan zouden wij nooit geest in potsenspel zien ontaarden, noch jokkernij in bespotting, noch

8 drukking schijnt hem loom en traag — 19 Er bestaat — 20 geest, zulk eene — 24 Hij — 25 wie met — 29 want gevaar van misbruik is steeds — 31 vergeten worden

scherts in bitterheid: — neen, het is eene lange, langdurige oefening, het is eene moeijelijke kunst, die dit krachtig, maar gevaarlijk werktuig leert hantéren. — En zou de stijl niets toebrengen tot de uitwerking van den inval? — Een beroemd Engelsch Redenaar overpeinsde de redevoeringen, die hij in de Raadsvergadering houden wilde, maar hij schreef niets daarvan neder. Doch zoo dikwijls hij een' geestigen inval had (en hij was er rijk in) teekende hij dien in verschillende bewoordingen op, en prentte zich díe manier in het geheugen, waarmede zijne geestigheid zich op het voordeeligste toonen, en op de toehoorders het krachtigste werken kon. Zijn proza, zijn stijl ontving ze, even als de slijper den diamant.

Daar rijst een laatst gevaarte van rijm, van korte en lange lettergrepen, van voeten en versmaten! — De dichters staan er boven op en zien ver over ons heen: en ik vrees, dat het ons niet gelukken zal, hen allen nederwaarts te lokken. Want zoo velen van hen, als dit spel in bedwang hebben, en daarin het wézen hunner kunst niet stellen, die zullen vrijwillig afdalen, en ons de hand toereiken; maar er is eene onberekenbare menigte, die, zoo als Plato zegt, aan de deur der Muzen aankloppen, die een' ganschen dag zwoegen over twee verzen, en een' raad van vrienden bijëenroepen, om te oordeelen: even als de Dichter Boileau, van wien men ook zegt, dat hij een' uitmuntenden aanleg had voor het proza: — dezen zullen wij moeten dwingen, met een zacht geweld: breken wij daartoe voorzigtig het hooge timmerwerk onder hen weg, om hen zachtkens op gelijken grond met ons te brengen!

Het *rijm:* ja het rijm, die beschaafde barbaarschheid, martelt hen dikwijls, wanneer de taal niet gedwee is, en de voorraad van gelijke klanken zich niet schikken wil in het denkbeeld dat uitgewerkt wordt. Maar wat zij ons als zoo moeijelijk, zoo belemmerend voorhouden, zou daarin niet bij sommigen een

2 krachtige — 3 gevaarlijke — 9 die uitdrukking — 10 geestigheid het meest schitteren — 11 krachtigst

geheim hulpmiddel hunner kunst gelegen zijn? Zij hadden den draad eener gedachte gevolgd: — dáár komt eene ongelukkige eindklank, en de woorden, die daarmede zamenklinken, passen in allerlei gedachten, behalven in die, welken zij nu vervolgden. Zij snijden dien draad één ogenblik af, en vlechten er het toevallig gevondene in: er komen aldus wel knoopen in den draad, maar het is toch een geheel. — Hoe veel stoute en onverwachte wendingen zijn zij aan dit hulpmiddel niet verschuldigd? — *Wij* daarentegen, moeten het rijm vermijden, en daarom juist staat het ons zoo dikwijls in den weg. Het moet verschoven worden, en een ander woord, van verschillenden klank, moet in de plaats komen, zonder dat er zin of beteekenis verloren ga, zonder dat wij den reeks onzer gedachten afbreken. Zouden dit *zoeken* en *vermijdcn* in moeijelijkheid niet tegen elkander opwegen?

Hunne *voeten:* — die heeft ons proza ook: en terwijl zij overdragtelijk zeggen, dat hunne voeten *staan* en *wandelen*, kunnen wij even eens beweren, dat ons proza *staat* en *wandelt;* — maar dat kunstige zamenstel hunner voeten, die liefelijke afwisseling van kort en lang, dat streelend geluid van beurtelings hoog en laag, dat getoover met woorden, wanneer telkens eene gedachte in hetzelfde getal lettergrepen besloten is: de versmaten, en, in sommige dichtsoorten, derzelver verscheidenheid; wanneer het zintuig der oogen te gelijk bekoord wordt, en de verzen een, twee of drie vingerbreed langer zijn, het eene dan het andere; — is er iets dat hierbij haalt, in het proza, dat naar zijne beteekenis, slecht en regt daarheen gaat, om dat het ongebonden is? — Wachten wij ons, deze ongebondenheid voor bandeloosheid te nemen! — Onze gehoorzaamheid aan taalwetten, waarvan zij' zich zoo dikwijls ontslaat, is een band, die meermalen even zeer knelt, als de maat hunner verzen. Ons proza schijnt ongebonden, maar het is, om dat de banden minder merkbaar zijn voor oor en oog. Het schijnt vrij te wezen; maar die vrijheid is eene bijna oneindige uitbreiding en rekbaar-

1 huismiddel — 5 voor een oogenblik — 14 dit vermijden en zoeken — 29 te houden! — 30 ontslaan — 32 omdat die band — 33 merkbaar is — 34 uitbreiding, eene rekbaarheid

heid, die echter grenzen hebben, waarvan wij niet onkundig mogen zijn. Het schijnt geene maat te hebben; maar het heeft er eene, die niet tastbaar is, en niet op de vingeren kan nagerekend worden. Het schijnt geen klank of zang te hebben, doch het heeft eene welluidendheid, die verscheiden, maar niet onbestemd, — die moeijelijk te bevatten, maar ook moeijelijk voort te brengen, — die het diepste geheim der kunst is.

Ik heb mijne taak volbragt, G. T. naar mijn vermogen: want ik heb u willen herinneren, dat de ongebonden stijl oefening en kunst vordert. — Het is de taal, met hare bevalligheid en kracht en rijkdom: het is de taal in haar' ganschen omvang. — Geen rede is er denkbaar zonder spraak, even min als eene spraak zonder rede. Die rede zong, gelijk men beweert, in de kinderjaren van het menschdom; maar zij was die der kindschheid: zij bond zich; om dat zij het genot der vrijheid niet kende; hare uitdrukking geleek nog niet naar de volkomene taal der beschaving, even als het wicht, dat met doeken en zwachtels omwoeld is, en nog weinig naar een mensch gelijkt. Het menschdom is opgewassen, en de poezij is bij velen een kindsche ouderdom geworden; bij weinigen is zij natuur gebleven met de frischheid der jongelingschap. Maar het proza heeft zich allengs door denken ontplooid, door nasporing verrijkt, en door kunst volmaakt.

Onze taal (gij weet het, T.) wordt door weinige overtroffen in die deugden, wier ontwikkeling aan de buigbaarheid en zuiverheid harer eerste grondstoffe te danken is: — dat bewijst onze letterkunde, en eenige meesterstukken die wij daarin tellen. — Maar verbergen wij het niet: er is bij ons nog geene vrees voor dat afslijtend polijsten, waardoor in eenige andere taal misschien de zenuwen der veerkracht verrekt zijn. Er blijft ons nog veel

1 maar die grenzen heeft — 2 tastbaar is die niet — 8 vermogen. Ik — 24 weinige andere — 26 dit bewijzen — 29 waardoor misschien eenige andere taal — 30 hare veerkrachten verloren heeft

te buigen, te kneeden, te lenigen: — niet door hen, die het vreemde najagen, en overal te huis zijn, behalve in ons Vaderland; maar door onze schrijvers, op wier gezag het nageslacht zich beroepen zal, zoo zij met moeite, met zorg en met gestadigen arbeid hunnen stijl bewerken, niet als een lastig, schoon onontbeerlijk, voertuig hunner gedachten, maar als een kostbaar talent, als een geschenk van hooger hand, als een kenmerk hunner veredeling.

1 te lenigen, te beproeven — 2 uitgenomen in hun — 5 als een onontbeerlijk, schoon lastig voertuig.

Geel's redevoering werd door sommige hoorders o. a. door prof. A. Simons opgevat als een aanval op de poëzie. Simons hield op veler verzoek in hetzelfde jaar eene redevoering: „Over de poëzie, bijzonder in Nederland." Simons sprak daarin o. a. zinspelende op den door Geel medegedeelden brief van Barlaeus van „brieven, welke beter waren verbrand, dan onlangs uitgegeven, omdat zij de nagedachtenis van een' beroemd man nimmer kunnen vereeren." Hierop slaat de volgende aanteekening van Geel, die hij achter den tweeden druk van „Het proza" plaatste:

AANTEEKENING.

Men heeft het mij ten kwade geduid dat ik den brief van Barlaeus openbaar heb gemaakt. Simons heeft deze wandaad zelfs gelijk gesteld met het uitgeven van nagelaten brieven, die een leelijke karakterzijde ontdekken van een of ander groot man, „wiens nagedachtenis zij nimmer kunnen vereeren."

Hier heeft eene verwarring van begrippen plaats. Wanneer die groote man een wijsgeer is geweest, of een geleerde, afgezonderd in zijn studeervertrek, arbeidende aan diepe nasporingen of speculatieve wetenschap, wat baat het dan der geleerde wereld, zoo men, na zijnen dood, de gebreken van zijn hart aanklaagt, en de achting ondermijnt, die hem vroeger toegedragen werd? Er is iets wreeds in, en toch werkt het slechts op de tijdgenooten van den grooten man of van den beschuldiger. Hoe meer geslachten er voorbijgaan, des te meer scheidt de grootheid van den geleerde zich af van de zwakheid des mans. De tijdgenooten beminnen zoo gaarne den geleerde, dien zij meer of min van nabij kennen: hunne liefde voor den *man* helpt hen zelfs zich opwinden tot hooge bewondering van hetgeen in den *geleerde* misschien minder lof verdient. Het nageslacht is onpartijdiger: het leest zijne werken; het bekommert zich minder om de deugden of gebreken van zijn karakter — immers zoo hij niet geschreven heeft over onderwerpen, waarin zijn hart betrokken was. De naklank der gebreken wordt allengs

flaauwer, en wie, als snuffelaar in de *historia literaria* of als liefhebber van anecdoten, er jagt op maakt, zal misschien leeren — dat er niets volmaakts is onder de zonne. En juist om het weinig opbeurende van deze bekende uitkomst, zou ik niet gaarne een gunstig vooroordeel der tijdgenooten bestrijden of hun genot bederven, zoo lang het, om der wetenschap of lezeren wille, niet noodig was dat de waarheid aan den dag kwam. Nog eens: Huijgens, Boerhave, Rühnkenius zijn brave mannen geweest. Hebben voor hem, die dit weet, hunne heerlijke uitvindingen en ontdekkingen eene hoogere waarde? Er valt iets af te dingen op de deugd van Muretus en Perizonius, indien berigten en overlevering hen niet beliegen. Maakt het voor hem, die dit toevallig weet, hunne geleerdheid minder bruikbaar? Heeft voor hem de eene minder fijnen smaak, en de andere minder scherpen blik, dan voor mij, die het niet weet? Of wordt de grootheid van Aristoteles en het nut zijner werken twijfelachtig, omdat wij van zijn karakter en hart niets met zekerheid weten?

Liefde voor de waarheid — is alles wat wij in den geleerde, buiten zijn wetenschap en talenten, mogen eischen: maar het is ook een groote eisch! Haar gaafheid of gebrek behoeft in geen levensberigten noch nagelaten brieven aangewezen te worden. Zij is evenzeer een karaktertrek van den geleerde en van zijn werk, als van den man. Het is een schoone deugd van den Nederlander, dat hij in den geleerde een beminnelijk mensch, innemend door luim en omgang, wenscht te vinden: zij toont zijne ontvankelijkheid voor de fijner beschaving, die uit den geleerden kring in de maatschappij afdaalt; maar zij slaat bij hem al te ligt over tot een dweepende liefde, waarbij de middelmatigheid aan beide zijden haar rekening vindt.

En wat nu van dit alles heeft iets met Barlaeus te maken? Ik wist reeds, wat sommigen bezwaarlijk zullen toegeven, dat een uitsluitende navolging der Latijnsche Dichters zijnen smaak en dien zijner tijdgenooten benadeeld en zijn proza onaangenaam gekleurd heeft. Zijn hart had met die verkeerde rigting niets te doen. Toen ik toevallig een wansmakelijke uitdrukking der diepste smart ontmoette, ontving ik eene les: ik wilde ze niet voor *mij* alleen houden.

Uit de tegenspraak van wijlen mijnen vriend Simons blijkt dat hij den Brief van Barlaeus voor een Dichtstuk aangezien had. Ik had evenwel geen aanleiding gegeven tot dit zonderling misverstand. „Zou het," zegt hij, „edelmoedig zijn, eene zwakke taal van den Dichter op te zoeken en het gebrekkige uit te kiezen, om daartegen het voortreffelijkste van den Redenaar te vergelijken?" Maar de Dichter Barlaeus schreef een prozaïschen brief over zijne smart. Indien de laatste zijne Oratorie afgelegd heeft, waarom toch de eerste niet zijne Poëzij?

Dit is de eenigste plaats in den uitval van Simons, die ik meende te moeten wederleggen.

PETRUS VAN LIMBURG BROUWER.

JONCKBLOET, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, VI[4] 130—136, 207, 247, 289.

FRAGMENT UIT:

LUCIUS OF DE EZEL[1]).

Neen, riep ik in mij zelven, geen ezel meer, geen ezel! Nu is de maat vol, en, met eenen ruk den halster losscheurende, ren ik de nog openstaande staldeur uit, zoo hard ik loopen kon, het vrije veld in.

Nu was ik vrij en besloot niet te rusten, voor dat ik rozen gevonden had. Maar het was bijna donker. Waar zou ik heen? Waar den nacht doorbrengen? Was ik hier veilig voor het wild gedierte? Deze gedachten deden mij mijnen stap matigen en van tijd tot tijd bevreesd omzien. Het geritsel der bladeren, het blaffen van een' hond was genoeg mij van angst te doen sidderen; en ik was niet weinig verheugd, toen ik eindelijk in de verte een licht ontwaarde, dat bij nader onderzoek bleek uit een boerenwoning voort te komen. Ik was echter zoo voorzigtig eerst eens hoogte te nemen. Ik vond een open schuur bij het huis, trad binnen en vleide mij zeer aangenaam op een' hoop stroo neder, dat daar als voor mij gespreid scheen. Het kan niet lang geduurd hebben of ik sluimerde in, want ik weet mij verder van die schuur niets te herinneren, dan dat ik mij, toen ik mijne oogen weder opende, met een fiksch touw aan een' stevigen paal vond vastgemaakt.

Helaas, helaas, dacht ik nu, het is maar al te waar: eens ezel, altijd ezel! Van een' mensch een' ezel te maken, ach, hoe weinig is daartoe noodig: maar een' ezel tot een' mensch te hervormen, neen, dat gaat zoo gemakkelijk niet. Daar heb ik

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: Een ezel en eenig speelgoed. Te Groningen bij W. Van Boekeren, 1842, bl. 66 vlg.

mij nu immers weder gewillig in de gijzeling begeven. Gisteren avond zoo vrij als een vogel, en toen te bang om alleen op den weg te blijven. Dat moest een slaapplaats hebben, dat moest op het licht dier verraderlijke menschen afgaan; en, in plaats van dan even een klein tukje te nemen, zoo dom te slapen, dat men 't niet eens voelt, als een kinkel hier nieuwe boeijen voor ons komt smeden, en ons op zijn gemak vastremmelt aan den trog der slavernij!

Mijne tranen stroomden in overvloed, tranen van spijt en verontwaardiging, toen ik (want het was nu hoog dag) twee lieve kinderen, een' jongen en een meisje, op de plaats voor de open schuurdeur elkander spelende zag naloopen. Welk een bekoorlijk gezigt, die onbezorgde kleinen spelende in het gras, in dezen verrukkelijken morgenstond! Wat weten, dacht ik, die beminnelijke schepseltjes van onmatige begeerten of bittere teleurstelling. Hunne kleine zorgen, zoo zij ze hebben, worden vergeten, zoodra een ander voorwerp hunne aandacht trekt. Zij denken niet om het voorledene; zij denken niet om de toekomst; zij genieten elk oogenblik, en genieten het in volle mate en zonder eenig inmengsel van vrees of kwelling. Zij weten van geen zalfpotjes en van geen ezels! Zalige jeugd! — Op dit oogenblik waren de twee kleinen bezig een' vlinder na te loopen, die alle hunne pogingen om hem te vangen te leur stelde. Na hem gedurende een' geruimen tijd vervolgd te hebben, bleef eindelijk het jongetje radeloos staan, en, terwijl hij den zich ver boven zijn bereik verheffenden vlinder nastaarde, riep hij uit: „ô Als ik eens een vlinder was!" — „Wel, wat zoudt gij dan Lysias?" vroeg het meisje. — „Wat ik zou? Dan kon ik bij die appelen komen, daar ginds in den boogaard, die zoo hoog hangen en naar welke ik altijd zoo verlangd heb!" . . . . Hoe, riep ik in mij zelven uit, ook hier reeds onvoldane begeerten! Och kind! zie eens wat hier in den stal op stroo ligt, Lucius de Bacchiade, aan een touw, en ook omdat hij appelen plukte... Of ik hierbij een geluid maakte, weet ik niet, maar op eens zag ik de kinderen zich naar de schuur wenden en het meisje verschrikt achteruit deinzen. — „Hoordet gij niet iets zuchten, Nannium?" vroeg Lysias. — „Hooren?" antwoordde zij zachtjes",

ja, zie maar eens naar de schuur, daar in den donkeren hoek, twee vurige bolletjes, die schitteren in de duisternis. Zeker een spook! Schielijk naar huis, Lysias, anders eet het ons levendig op." — Lysias was een jongen: hij bleef staan. — „Neen, Nannium, dat is mis, de spoken vertoonen zich nooit over dag. Ik ga zien wat het is." — „Bij alle goden, Lysias, ik smeek u!" — Lysias naderde met vasten tred, en, om hem wel te ontvangen, stond ik uit beleefdheid op. — Maar deze beweging, met het beste oogmerk van de wereld gedaan, had eene geheel verkeerde uitwerking. De jonge held schrikte zoo, dat hij veel schielijker ging, dan hij gekomen was. Maar nu werd Nanniums eergevoel opgewekt. — Hartelijk lagchende riep zij uit: „Zoo, gij loopt toch, al vertoonen zich de spoken niet bij dag. Nu ga ik eens kijken." — En hiermede naderde zij de deur zeer voorzigtig, en, na haar lief kopje even in de schuur gestoken te hebben, kwam zij, in hare handjes klappende, naar Lysias toe. — „Weet gij wat het is, Lysias? Raad eens, raad eens! — Een ezel, jongen, anders niet dan een ezel!"

Anders niet dan een ezel, het is toch om razend te worden. Ik bulkte van verontwaardiging, maar dit had geene andere uitwerking, dan dat de nu stoutmoedige jongeling op mij afkwam, om mij, schoon op een' behoorlijken afstand, een' tik met een' rietstok te geven, dien hij daar bij de hand vond.

„Foei, Lysias," riep het meisje, „dat arme dier nu te slaan, dat is niet mooi. Hoe zou die ezel hier komen, Lysias, zoo vroeg in den morgen?" — „Och," antwoordde Lysias, „dat is een ezel van een' van de buren, die dezen morgen bij vader gekomen is, om groenten te koopen, en die hem zeker zoolang in de schuur gezet heeft." — „Zou ik 'er niet eens op mogen rijden, Lysias?" vroeg Nannium weder. — „Ja, waarom niet!" was het antwoord, „als gij 'er op kunt komen." — „Ik zal het Nico vragen," riep zij, en liep haastig weg. Na eenige oogenblikken kwam zij met een' grooten boerenjongen terug, waarschijnlijk dezelfde, die mij had vastgebonden. Hij spreidde een dek op mijn' rug en zette 'er het meisje op, waarop hij het touw losmaakte en mij de schuur uit deed stappen. Gewoon meisjes te dragen, was ik uiterst mak. Ook geloof ik dat, al

had ik 'er mijne oude gedaante door kunnen terug krijgen, ik dit lieve schepseltje zelfs geen oogenblik schrik zou hebben kunnen aanjagen. Maar wat zien mijne oogen? Naauwelijks zestig schreden van den stal, om een' hoek van het huis, staat een rozenboschje in vollen bloei. — ô Gij ezel van alle ezels, dacht ik, die rozen zijt gij gisteren avond, in uw' mallen angst, en verlangende naar een' stal, als een regte ezel voorbijgeloopen. Hoe heerlijk hadt gij toen uwe gedaante kunnen hernemen, zonder dat iemand het zag; dan hadt gij als Lucius aan het huis geklopt, dan waart gij bij de familie ontvangen, hadt meê gesoupeerd en van nacht op een bed geslapen. Met dat al, nu of nooit: ik wil rozen eten! Met deze woorden (of eigenlijk gedachten) trek ik zachtjes naar de zijde van het rozenboschje. — „Neen baas, regt uit is de weg," zeide mijn geleider, gaf mij een' ruk en — ik volgde — wanhopig. Op dit oogenblik wordt de boerenjongen geroepen. Hij ligt Nannium van mijnen rug, laat Lysias, die nu vol moed ook al een hand aan het touw geslagen had, met mij staan, hun aanbevelende hem op die plaats te wachten.

„Dat is een lief mak beestje, Lysias," zegt nu het beminnelijke meisje, streelt mij en loopt eensklaps naar het rozenboschje. „Kom, ik zal hem een kransje vlechten, dat heeft hij verdiend." Met veel behendigheid worden eenige rozen, viooltjes en andere bloemen ineengestrengeld en mij om den hals gehangen. De heerlijke geur stijgt op in mijne wijde neusgaten, de rozen hangen om mijn' nek; het middel om een mensch te zijn bedekt mijn ligchaam, en — toch ben ik een ezel! ô Noodlot!

Een oogenblik daarna komt de boer terug. Nu is het de beurt van Lysias. Wij maken weder eenige keeren den toer om huis en schuur, en eindelijk word ik weder op mijne oude plaats gebragt, terwijl ik het meisje hoor zeggen: „Zou vader mij dat beestje willen geven, zoo 'n mooi ezeltje, dan zou ik 'er op leeren rijden. Hoe pleizierig, Nico!" — „Wie weet," antwoordde Nico, „het is een verloren schaap. Van morgen vond ik hem in de schuur slapen."

„Ik ga 't vader vragen!" — Met deze woorden dribbelde zij heen. — ô Gewenscht oogenblik, dacht ik, keek schuins naar

mijn' rozenkrans, en nam voor 'er mij, zoodra zij weg waren, meester van te maken. Maar, helaas, daar blijft die ongelukkige Lysias bij mij staan, en, zoodra zijn zusje met Nico weg is, neemt hij schielijk den onwaardeerbaren schat mij van den hals, versiert 'er zich zelven mede, en loopt, uit blijdschap over zijn' tooi, alleen zich zelven beziende, met zijn' neus tegen de schuurdeur: en ik — blijf een ezel.

Ik zal de aandoeningen mijner lezers sparen. Dit gedeelte van mijne geschiedenis is wezenlijk tragisch. Dit alleen: Heb medelijden met alle ezels, ô lezers; vrees voor u zelven, want gij kunt ook een ezel worden, als gij u niet voor de balsemdoosjes der Palestra's wacht; en denk om den ongelukkigen Lucius.

En toch, ja, de rozen werden mij ontnomen, maar ik kreeg weêr haver en hooi en brood en water, ik kreeg versch stroo alle avond, en ik behoefde niets te doen, dan dagelijks een of tweemaal de lieve Nannium, van welke ik naauwelijks voelde dat zij op mijn' rug zat, door de heerlijkste boschjes of over fraai beplante heuvels rond te dragen. Het lieve kind beminde mij, zij voerde mij zelve, zij liet het mij aan niets ontbreken.

Had ik, daar ik toch geen mensch kon zijn, ten minste geleerd mij in mijn ezelslot te schikken, ô welke gelukkige dagen had ik kunnen doorbrengen!

Maar ik was diep ongelukkig. Dagelijks zag ik de rozen voor mijne oogen; nooit mogt het mij gelukken ze te naderen. Zij stonden midden in het bed, en de kinderen zoowel als die hen geleidden pasten altijd zorgvuldig op dat ik niet in de bloemperken trad.

Op een' zekeren morgen echter, toen ik opgetuigd gereed stond om weder een toertje met Nannium te doen, loopt zij met Lysias nog even naar huis om haar zweepje te halen, welks slagen mij steeds meer streelden, dan dat zij leed deden. — Nu, Lucius, zeg ik tot mij zelven, het oogenblik waargenomen! De Fortuin lacht u toe. Wees nu eens geen ezel! — Bevende van blijdschap loop ik de schuur uit, regt naar het rozenbed, rits in eens, met mijnen ongefatsoeneerden bek, eene heele kroon rozen van de stengels, en dat met zulk een drift dat de doornen mij tong en lippen verwondden. Ik zwelg ze in met doornen en

takken en al, en naauwelijks heb ik ze doorgeslikt, of mijn staart valt af, mijne ooren verdwijnen en mijn ruige huid wordt geheel van haren ontbloot. Dat gaat, dacht ik, en wil een' tweeden hap doen, maar — daar voel ik eensklaps een' dikken knuppel op mijn' rug, die nu, door 't verlies van het haar, vrij wat gevoeliger was dan te voren. Ik zie om. — 't Was de vader van Nannium, die, gebelgd dat ik zijne bloemen beschadigde, mij met stokslagen uit het perk jaagt. Maar naauwelijks heeft hij dit gedaan, of hij komt nader en beziet mij naauwkeuriger. „Groote goden," roept hij uit, „een prodigium, een ezel zonder staart of ooren, en zoo glad als mijn eigen ligchaam." In de daad, verder had ik het, in mijne metamorphose gestoord, niet kunnen brengen: ik was nu een halve ezel, of eigenlijk niets met al, een monster.

De geheele buurt wordt bij een geroepen, om het wonder te zien. Mannen, vrouwen en kinderen, alles loopt te hoop. Daar sta ik zonder ooren, zonder staart, geplukt als een hoen, dat zoo in den pot zal nederdalen, beschaamd over mijne naaktheid, en woedend van spijt over het mislukken van mijnen zoo wel begonnen rozenmaaltijd. — Op eens hoor ik roepen: „Slaat hem dood, jongens, slaat hem dood! Het is een prodigium, een werk van de booze geesten. Steenigt hem!" In een oogwenk regent het op mij steenen en kluiten en stokken van alle zijden. — Ik viel neder, en meende niet anders of mijn laatste uur was gekomen, toen een eerwaardig man, met een' witten baard, door de menigte drong en zeide: „Gij weet niet wat gij doet, menschen! Als gij dat dier in woede vermoordt, zonder 'er de waarzeggers over gehoord te hebben, komt al het kwaad dat zulk een prodigium den eigenaar zou voorspeld hebben, op uwe hoofden neder. Dood zal hij, wees daar gerust op (in de daad zeer troostrijk voor het prodigium zelf), maar naar het voorschrift dergenen die 'er verstand van hebben." Met deze woorden neemt hij mij bij den toom, en voert mij naar mijn anders zoo rustig leger, dat nu waarschijnlijk weldra getuige van mijne laatste oogenblikken stond te worden.

Dat had ik nu van mijn rozeneten. Nu was ik een prodigium, een teeken van den toorn der goden, een afschuw voor de

menschen, niet eens een ordentelijk dier, en veroordeeld om een' smadelijken dood te sterven: dat was ik, nog voor weinige oogenblikken, een geliefde, een welverzorgde, een gelukkige ezel!

Ik wierp mij wanhopig op het stroo, maar overal prikten mij de stekels, en mijn anders voor mij zoo zacht bed was mij eene marteling geworden. De vliegen en hommels kwamen mij plagen: ik had geen staart om ze weg te jagen. — Ik was radeloos, en ik moet bekennen dat het denkbeeld van nu spoedig aan den eindpaal van mijn lijden te zijn mij eene troostrijke gedachte werd.

Maar ook deze uitkomst benijdde mij de godheid. Toen het volkomen donker was, gaat de staldeur zacht open; ik hoor fluisteren, zonder iets te zien, want licht had men niet medegebragt. — Dit zijn de uitvoerders van de bevelen der wigchelaars, dacht ik, ô lieve Nannium, waart gij hier! Men ziet, ik was toch nog zoo geheel los niet zelfs van dit rampzalig bestaan. Intusschen ik wapen mij met moed om den laatsten slag te ontvangen, om, zoo ik dan als een ezel geleefd had, ten minste als een held, mijn aanzienlijk geslacht waardig, te sterven. Terwijl ik mij alzoo schrap zet — ik durf naauwlijks zeggen: om den dood onder de oogen te zien, want het was pikdonker — hoor ik achter mij een' tusschen de tanden uitgesproken vloek, en onmiddellijk daarop een aanhoudend doch versmoord lagchen. Een mijner moordenaars (daarvoor hield ik ze toen nog) was in het duister uitgegleden, en met mond en neus juist in een zekere stof geraakt, waarvan de groote hoeveelheid mijne vastberadenheid in het afwachten van den dood eenigzins twijfelachtig maakte. Om kort te gaan, mij werd geen haar gekrenkt. Men maakt mij los, voert mij uit den stal, in de open lucht, ik voel een dek op mij werpen, twee menschen op mij springen, mij de hielen in de zijden drukken; en, als had ik al de wigchelaars van Thessalie achter mij gehad, vlieg ik in galop met mijne berijders voort.

De volgende morgen loste dit raadsel op. In een afgelegen vlek, waar, tusschen de bouwvallen eener weleer volkrijke stad, eenige leemen hutten waren opgeslagen, wordt mij een oud versleten zijden dekkleed omgehangen, een kap over den kop getrokken, en de plaats waar weleer mijn staart gezeten had, met een

ander stuk doek bedekt. In dezen staat voeren mij mijne geleiders van dorp tot dorp, van vlek tot vlek; en voor eenige obolen krijgt ieder, die 'er nieuwsgierig naar is, mijn' ooreloozen kop, mijn staarteloos achterste en mijn kale huid te zien. Ik behoef 'er naauwelijks bij te voegen dat deze twee personen, overtuigd dat zij van mijn leven meer voordeel konden trekken dan Nanniums vader van mijn' dood, mij uit den stal gestolen en dus heimelijk weggevoerd hadden.

Het bleek echter aldra dat ik niet veel reden van dankbaarheid aan mijne bevrijders had. Gansche dagen moest ik loopen, veeltijds met mijne beide meesters op den rug, dat nu voor mijn bloote huid een wezenlijke pijniging was. De minste slag deed mij schreeuwen van pijn; mijne pooten, die hunne hoeven verloren hadden (want ook dit bekleedsel was weggevallen), werden opengereten door de scherpe keijen of door de doornen die op den weg lagen; en kwamen wij dan aan een dorp of vlek, dan moest ik vaak nog een' geruimen tijd het gelach en de onbetamelijke uitdrukkingen van het domme landvolk aanhooren, voor dat ik eenige verversching kreeg, dat meestentijds uit een uiterst schraal maal bestond, daar mijne meesters zich beijverden om zoo min mogelijk voor mij uit te geven, ten einde zoo veel mogelijk door mij te winnen. Toen ik een mensch was, wilde ik een Cesar zijn, en werd daardoor een ezel; toen ik een ordentelijke ezel was, wilde ik een mensch zijn, en werd daardoor een gedrocht, dat elk met nieuwsgierigheid, ja maar ook met afschuw beschouwde.

Ik heb geen lust langer bij dit treurige gedeelte van mijne geschiedenis te verwijlen. Het wordt ook tijd dat ik eindige; en, mijne lezers vergeving vragende voor de langwijligheid in welke ik soms, door eene zekere aandoenlijkheid over mijne geledene ongelukken, vervallen ben, haast ik mij tot de ontknooping. De maat mijner rampen was nu vol, dacht ik. De zomer was voorbij, de rozen hadden uitgebloeid, en ik kon nu zeker zijn dezen winter ten minste in den verschrikkelijken tusschenstaat, in welken ik mij bevond te zullen moeten doorbrengen.

Op zekeren dag was ik met mijne beide meesters op weg; een zat boven op mij, de ander liep 'er naast, en zij waren

druk bezig de winsten te berekenen, die zij sedert eenige dagen hadden opgedaan, toen drie romeinsche krijgsknechten, van het hoofd tot de voeten gewapend, ons aanhouden, en vragen waar die vreemd toegetakelde ezel heen moet. De man, die op mij zat, antwoordde wat vlugger misschien dan met de voorzigtigheid overeenkwam: „Waar wij hem brengen.” De ander schrikte op dit antwoord, en wilde juist iets meer bevredigends in het midden brengen, toen de rijder reeds door een' der krijgsknechten naar beneden gehaald was; en, terwijl hij, met een duchtig pak slagen voor zijne onbeschaafdheid gestraft werd, maakten de beide andere zich van den voetganger meester, en, na hem niet minder onzacht behandeld te hebben, laten zij hen beide op den weg voor half dood liggen, en voeren mij in zegepraal met zich mede. Toen wij een eindweegs ver waren, bekroop deze edele krijgslieden de lust om eens te onderzoeken, waarom ik aldus vreemd toegetakeld was; maar naauwelijks hadden zij mij van mijne omkleedselen ontdaan of zij barsten alle drie in een koor van lagchen uit, en, zonder verder veel over mij te beraadslagen, laten zij mij eenvoudig op den weg staan en gaan hunnes weegs.

Daar stond ik nu, vrij, geheel mijn eigen meester, maar — zonder staart of ooren, en zonder rozen, om mijne gedaanteverwisseling te voltooijen. Ik stap onwillekeurig voort, maar naauwelijks kom ik in het gezigt van menschen of men begint te lagchen; de een roept den anderen om mij te zien, de jongens smijten mij met steenen en vuiligheid, en ik heb geen ander redmiddel dan een overhaaste vlugt. Houd ik den menschen, die ik ontmoet, mijn' kop toe, om mijn ontsierd achterste te verbergen, dan lagchen zij om dat ik geen ooren heb; draai ik mij om, om mijn' kop te verbergen, dan lagchen zij nog harder om het gemis van mijn staart.

'Er zullen 'er zeker onder mijne lezers zijn, die zelve wel eens ondervonden hebben hoe onaangenaam het is, eenig ligchamelijk gebrek te hebben, dat elk mensch, ook den bescheidenste, en die het meest geneigd is den schijn aan te nemen van 'er niets van te zien, onwillekeurig naar ons de oogen doet wenden; om nu van bogchels of hazenlippen niet te spreken, al is het

maar een gering en tijdelijk ongemak, een blaauw oog, een groote puist voor op den neus, of iets dergelijks: maar dan denke men zich eens een' ezel zonder ooren of staart. Ach, hoe menig man, wien het niet aan geest ontbreekt, en die misschien door zijne welsprekendheid bestemd was eene eerste figuur onder zijne medeburgers te maken, wordt een nietsbeduidend wezen, alleen om dat hij niet het geluk heeft, dat Socrates zoo wijsselijk van Pan afsmeekte, dat het uitwendige met het inwendige overeenstemt. In een' ezel, zal men denken, komt het 'er zoo niet op aan; maar, om nu niet te zeggen dat ik al den last had van een ezel te zijn, en geen enkel der voordeelen, die deze stand meêbrengt, zoo zou het de vraag zijn of niet ook de redelooze dieren 'er eenig gevoel van hebben, wanneer men hen van hun sieraad, van hunnen voornaamsten tooi, berooft.

Ik, voor mij, ik dacht, zoo ik boven zeide, dat ik ongelukkig was, toen ik, om een' ander' te verrijken, mijne gebreken voor de nieuwsgierige menigte moest zien ten toon stellen; maar toen werden die gebreken nog als iets bijzonders beschouwd; men was 'er verdacht op dat men iets vreemds zou zien; men rekende het als verschuldigd voor de obolen die men gegeven had: nu kwam ik met geen hoogere aanspraak, dan die van een gewoon ezelligchaam te vertoonen, en hetgeen daaraan ontbrak werd voor eene teleurstelling gehouden, terwijl ieder zich het regt aanmatigde om zich schadeloos te stellen door mij uit te lagchen. Het is wel lastig voor een dwergje of voor eene dikke vrouw zich voor geld te laten zien: maar het is toch nog veel lastiger een dwerg te zijn, als men voor een heel mensch verlangt gehouden te worden, of voor een wandelend wijnvat aangezien te worden, als men niet anders verlangt te zijn dan een uit velen en meê te doen met de gewone menschenkinderen.

Men ziet intusschen dat het mij van kwaad tot erger ging. In iederen toestand, in welken ik mij bevonden had, had ik mij ongelukkig gevoeld, en, zoodra de Fortuin mijne beden tot verlossing verhoord had, zou mij niets aangenamer geweest zijn dan terug te keeren tot den staat, dien ik vroeger voor het toppunt der ellende hield.

Maar nu toch! Ja, benijdenswaardig was mijn toestand niet,

dat is waar: maar, had ik mij minder ongelukkig gevoeld, had ik minder naar verandering gehaakt bij de roovers, in den molen, bij de bedelpriesters, zelfs bij die lieve Nannium? Was ik daar niet nog het ongeduldigste geweest? En, toen ik een mensch was, was toen verlangen naar verandering, naar hooger genot, naar meerder vermogen niet de voorname oorzaak geweest van alle mijne verdere ongelukken?

Ik wist dit alles niet anders dan bevestigend te beantwoorden, maar, als ik tot de toepassing kwam, dan sidderde ik. Deze toch was geene andere, dan: zich schikken in zijn lot, 'er de best mogelijke partij van trekken, en niet verlangen naar verandering, noch pogingen aanwenden om die te verkrijgen. — Ja dacht ik, dat zal ik doen, als ik maar eerst weêr eens of een heel mensch, of zelfs een heele ezel ben, maar zoo'n half wezen, dat is onverdragelijk. Ik heb naderhand menschen genoeg ontmoet, die de beste en de wijsste van de wereld zouden zijn, mits de Fortuin eerst maar aan de voorwaarden voldaan had, die zij haar voorschreven.

Ik eindigde met het gewone besluit, dat ik nooit ongelukkiger geweest was dan thans, en dat ik, bij eene verandering mijner omstandigheden, hoedanig die dan ook zijn mogt, wel winnen, maar niet verliezen kon.

Met deze gedachten was ik in een boschje van cederboomen ingetreden, waar ik op een bank van zoden aan den weg twee vrouwen zag zitten, met een mand voor haar, waarover zij in een druk gesprek schenen. Nader bij komende, zag ik dat de eene vrouw reeds vrij bejaard was, de andere nog jong, en, hoewel uitgeteerd van gebrek en haveloos in de kleederen, echter kenmerken dragende eener nog bloeijende schoonheid. Mij dacht, ik had dat gezigt meer gezien, die houding had iets bekends. — Zij slaat de groote zwarte oogen op: — ik zie — Palestra.

Palestra, wil ik uitroepen, en men hoort niets dan een akelig gebulk. De vrouwen zien verschrikt op, beschouwen mij, en beginnen, zoo als alle anderen gedaan hadden, uit te schateren van lagchen.

Daar stond ik ten spot van haar, die mij, door hare onvoorzigtigheid, in dien bespottelijken toestand gebragt had. Ik treed

voor haar, ik zie haar bewegelijk aan, hef mijn' ooreloozen kop naar den hemel, als om haar bij de goden te bezweren mij te herkennen; — een vernieuwd en nog luider gelach was al het antwoord dat ik kreeg.

„Genadige Hecate!" roept in eens het oude wijf uit, dat Palestra vergezelde, „kon de Fortuin ons gunstiger zijn! Daar zendt zij ons het eenige wat ons nog ontbrak. Aan de mandorakels zijn de boeren nu al lang gewoon: een ezelskop, dat is hetgeen ons de obolen en de drachmen in menigte zal doen toevloeijen" [1]). — „Ja," antwoordde Palestra, „daar hebt gij wel aan, maar hoe krijgen wij dat lompe dier kapot? En hoe dan nog den kop 'er af? Dat is voor ons geen werk." — „Geen werk," roept het afschuwelijk gedrocht (ik vond nu dat zij veel van eene furie had), „dat zal ik u spoedig toonen." — Zij staat op en treedt naar de mand, zeker om daar een mes uit te halen, maar ik, die geen lust had om mij door eene oude tooverheks te laten kelen, wend mij eenvoudig om en herneem mijnen weg, wel overtuigd dat ik mij niet behoefde te haasten, als kunnende des noods dit leelijke vel gemakkelijk met een' trap van mij afhouden. — „Het is of hij hoort wat wij zeggen," roept Palestra lagchend uit, „hij bedankt u, hij gaat heen. Kom hier graauwtje, kom hier jongen!" — Op deze zoo bekende stem, die welluidende bekoorlijke stem, die mij, helaas, eenmaal in het verderf gelokt had, wend ik het hoofd om, en blijf staan, om haar nog eens te aanschouwen. — „Wij zullen u geen kwaad doen, kom gerust weder bij ons." — Op eens schiet mij te binnen dat ik mij misschien door haar zou kunnen doen herkennen. Ik treed terstond nader, en, als verzocht ik hare bescherming tegen de oude, zie ik deze wantrouwend, en dan haar, zoo ik meende, weder smeekend aan. „Waarachtig," roept nu de oude uit, „hij verstaat ons; vraag hem eens of hij een stuk brood lust." — Palestra vraagt het, en ik antwoord, door met mijn' kop te

---

[1]) De landloopende wigchelaarsters voorzegden onder anderen de toekomst uit de bewegingen van een mand, in balans aan een' stok gehangen en heen en weder geschud. Een ezelskop, boven het vuur opgehangen, diende haar dikwijls tot hetzelfde doeleinde.

knikken. De oude neemt een' steen op en houdt mij dien voor. Ik schud terstond van neen. — „Hoeveel van deze broodjes kunt gij wel op?" vraagt zij, terwijl zij een' bol uit de mand neemt. Ik stamp eenige malen met mijn poot op den grond. — „ô Mijn' dierbare Palestra," roept nu de oude, verrukt van blijdschap uit, terwijl zij haar omhelst, „dat is nog wat anders dan een doode ezelskop, zulk een ezel is goud waardig." — Ik zag dat Palestra in gedachte zat. Zou zij mij herkennen? Zij weet toch wat met haren Lucius gebeurd is; waarom noemt zij mijn' naam niet eens? Daar schiet mij eensklaps te binnen mijn' naam met mijn' poot in het zand te schrijven. Ik ga naast Palestra staan, en trek de letters zeer duidelijk voor haar in het zand. — Zij ziet ze, slaat hare handen in een, en, mij naderende, zegt zij fluisterend: „ô Mijn lieve Lucius, ik heb het al vermoed; maar houd u stil, wij moeten veinzen elkander niet te kennen. Zoodra de rozen weder bloeijen zal ik u verlossen." Vol vreugde over dit geluk, volg ik nu Palestra en hare gezellin, die mij thans weder allerbeminnelijkst voorkwam. In het eerste dorp het beste, werden mijne kunsten vertoond, met dat gevolg dat het obolen en drachmen in de mand regende. Palestra bedankte mij zeer vriendelijk voor mijne gewillige dienstbetooning en herhaalde hare belofte.

Ik werd nu een kunstezel, en een kunstezel zoo als 'er nog nimmer een vertoond was. Ik antwoordde op alle vragen; ik schreef alle woorden in het zand; ik hield gesprekken met wie mij wilde onderhouden. Waar de vrouwen met haren wonderezel kwamen, overal liep het volk te hoop; men overlaadde haar met rijke beloonigen en geschenken, en niet alleen het gemeen, ook de rijken en aanzienlijken wilden den ezel zien en spreken, en zich zelfs de toekomst door zijnen kunstrijken poot zien voorschrijven. De staart en de ooren en het gladde vel werden vergeten; geen mensch dacht 'er aan om met mij den gek te te steken. Die gebreken werden beschouwd als noodzakelijk tot mijn wonderbestaan behoorende. Men zegt zelfs dat sommige menschen hunne ezels van staart en ooren lieten berooven, en hen kaal scheren, in de overtuiging dat zij ook zouden antwoorden en schrijven. Hoe dikwijls worden ook bij de menschelijke

ezels op deze wijze gebreken schoonheden, die men zelfs naäapt, als men ze niet heeft.

Wat mij zelven aangaat, mijn lot was stellig zoo verbeterd als ik met geene mogelijkheid had kunnen hopen of verwachten. Overal werd ik gevierd en geprezen, en het verstand, dat naauwelijks toereikend zou geweest zijn om mij voor een mensch met gezonde hersenen te doen houden, was over genoeg om mij voor een allerschranderste ezel te doen doorgaan. Daarbij zal men ligt begrijpen, dat Palestra het mij aan niets liet ontbreken. Ik had volop eten en drinken, goede dekking, goede ligging, en, als de vertooningen uit waren, kwam Palestra altijd een weinig bij mij in den stal, om mij gezelschap te houden, en wat met mij te keuvelen. — Zeker was dit wel een weinig tandtergend, want 'er zijn weinig punten van aanraking tusschen een' ezel, al is hij nog zoo verliefd, en eene vrouw: maar de gedaante zelve, die ik droeg, herinnerde mij te levendig aan het gevaarlijke van haren omgang, en het verlangen om mijnen vorigen vorm terug te erlangen was te sterk, om mij niet, ook al ware dit anders geweest, gedurig te herinneren mij verstandig te gedragen. Daarentegen was het gesnap van Palestra, dat onuitputtelijk was, mij een aangenaam tijdverdrijf. Ik vernam in eene dezer bijeenkomsten dat Hipparchus en zijne echtgenoote door de roovers schoon waren uitgekleed, en dat Palestra zelve, geen ander middel van bestaan ziende, het land was gaan doorreizen met een doosje met lootjes om den menschen waar te zeggen, bij welke gelegenheid zij kennis gemaakt had met hare tegenwoordige gezellin.

Maar hoe aangenaam Palestra's babbelen mij ook ware, hoe lekker de haver ook, die ik kreeg, hoe warm mijn stal, hoe groot de roem mijner kundigheden, reikhalzend bleef ik uitzien naar het jaargetijde der rozen. Eindelijk — dat jaargetijde kwam, en nu wachtte ik niet anders dan spoedig weder Lucius te zijn. Maar, hoe ik Palestra naar de handen keek, als zij bij mij kwam, rozen kreeg ik niet te zien.

Dit begon mij te verdrieten, en ik nam de eerste de beste gelegenheid waar om met mijn' poot voor haar in het zand te schrijven: — „Geef mij rozen." — Palestra glimlachte, streek mij over den hals en zeide: „Die zult gij hebben, lieve Lucius,

als gij ze verlangt; maar gij zoudt ons zoo bijzonder verpligten, als gij nu nog een weinig geduld wildet hebben. Eigenlijk, als gij eens wist wat al ellende ik uitgestaan heb, die toch altijd een mensch geweest ben, gij zoudt zoo sterk niet verlangen van uwe tegenwoordige gedaante verlost te worden. Geloof mij, een ezel heeft het zoo kwaad niet, en, ook zonder staart en ooren, zijt gij een allerliefste ezel; het staat u goed, dat zeggen alle menschen. Buitendien, uwe erfenis is zeker nu al lang door een ander genaast; uwe ouders denken zeker dat gij dood zijt, als zij zelve nog leven. Waar zult gij heen, als gij weder een mensch zijt? Dan moet gij toch vooreerst weêr kleêren hebben, want, als Lucius, zoo rond te loopen, zoo als gij nu, als ezel, doet, dat zou niet fatsoenlijk zijn, en geld hebt gij immers niet." Wat, ondeugende meid, dacht ik, heb ik u niet al genoeg laten verdienen, om mij in de kleêren te steken? — Ik dacht het, maar kon niets zeggen. Dat wist zij; daarom ging zij voort: „Gij hebt ruim den kost, zijt geëerd en bemind, en voor uwe zedelijkheid is het ongetwijfeld beter een ezel dan een mensch te zijn." — Voor uwe zedelijkheid! Nu, dacht ik, gij zijt een lievertje, om van zedelijkheid te praten. — Ik zag haar hier aan met een' veel beteekenenden blik, maar zij hield zich als of zij 'er niets van bemerkte. „Evenwel," dus eindigde zij, „als gij 't begeert, het zal geschieden; maar, zoo ik zeide, gij verliest niets met nog eenige weinige dagen te wachten. Ons ontbreekt nog eene kleinigheid om zamen een huishoudentje op te zetten; als gij dan wilt, Lucius, dan kunt gij ongestoord mijn eigen lieve Lucius zijn; ik ben altijd geheel uwe Palestra geweest (ik zag haar schuins aan, maar geene verandering in haar gelaat) en wil het altijd blijven. Blijf nu nog voor een' korten tijd een' ezel, en gij maakt ons alle drie tot gelukkige menschen." —

Palestra sprak zoo lief en smeekte mij zoo hartroerend dat ik mij liet verbidden. De dagen gingen om, niet weinige, maar vele, maar geen rozen. — Ik herhaalde mijn verzoek. Dezelfde boodschap. Zij ging echter nu zoo ver dat zij een' dag bepaalde. — Ik zuchtte en — bleef een ezel, om Palestra pleisier te doen. Men zal mij veroordeelen, ik weet het: maar ik heb besloten de waarheid in geen opzigt te verbergen; en het zou de vraag zijn

of 'er niet wel meer ezels worden en blijven, om het genoegen te hebben van door een paar mooie oogen vriendelijk te worden aangekeken.

De bepaalde dag kwam, maar ongelukkig was Palestra toen niet wel. — ô Verraderlijke Palestra, dacht ik, nu doorgrond ik uw voornemen. Gij wilt geen afstand doen van het gewin dat ik u aanbreng, en daaraan offert gij mijn geluk op; daarom ziet gij liever dat ik een ezel ben dan een mensch. Maar ik werd niet eerst een ezel door uwe vervloekte zalf: ik was het reeds toen ik u dien eersten kus gaf. — Doch, goed, ik zal mij zelven wel helpen, wacht maar, wreede Palestra!

Palestra kwam twee dagen daarna mij zeggen dat zij bij den dood af geweest was (ik kon niets aan haar bemerken), en dat de medicijnen zoo veel geld gekost hadden, dat ik nu noodzakelijk nog eene decade een ezel moest zijn, om de verlorene schade weder in te halen. Zij omhelsde mij zoo teeder en kuste mij zoo lief vlak voor mijn lompen bek, dat — ik toegaf.

Zoo ging het van de eene decade op de andere. Palestra deed mij beloften en kuste mij, en — ik bleef een ezel. Zoolang ik een ezel *moest* blijven, had ik alles gedaan wat ik kon om een mensch te worden; en, nu ik een mensch worden *kon*, bleef ik gewillig een ezel.

Maar eindelijk vernam ik iets, dat mij de oogen opende, en mij deed besluiten, het kostte wat het wilde, zelf mijne redding te voltooijen. Te weten, uit een gesprek, door twee slavinnen in een vertrek naast den stal gehouden (slavinnen van Palestra, want ook die hield zij 'er op na, letterlijk ten koste van mijne huid), bleek het mij ten volle dat dit schepsel reeds gedurende geruimen tijd eenen minnaar had, met wien zij den buit deelde, en met wien zij waarschijnlijk zoo lang mogelijk van mij zou zoeken partij te trekken. Dit bepaalde mijn besluit en verloste mij van mijne ezelachtigheid, reeds voor dat ik mijne uitwendige menschelijke gedaante terug erlangde.

Daags nadat ik dit vernomen had, sloop ik de stal uit, en, zonder mij om rozen of iets anders te bekommeren, ging ik bedaardelijk weg, met het vaste voornemen om liever roovers of priesters te diẹnen, liever in den molen te loopen of *en guise de*

chevreuil op tafel gezet te worden, dan de kunstezel te zijn van zulk een vrouwspersoon. In een woord, ik was bekeerd, volkomen bekeerd. Ik wist dat al mijne ongelukken geen andere oorzaak gehad hadden, dan dat ik gedurig mijn lot had willen verbeteren. — Neen, dacht ik, ga ik nu rozen eten, dan doe ik maar wat ik altijd gedaan heb. Ik wil terugkeeren op mijnen weg, ik wil mij schikken in mijn lot, ik wil een ezel zijn, heel of half, dat doet 'er niet toe. Wat men van mij maken wil, het is mij hetzelfde: maar, wat ik word, ik wil het blijven, en nu niets beters zoeken.

Dit besluit moet ernstig gemeend zijn geweest, want, zoo als het genomen was, toonde de Fortuin dat zij te vrede was over mijne boete en over de leering die ik zelf uit mijne lotgevallen getrokken had.

Ik was nog naauwelijks buiten, of een arm grijsaard, die mij waarschijnlijk herkende voor den beroemden kunstezel, neemt mij bij den halster. Goed, dacht ik, u zal ik dienen, brave man. Het zij zoo. De oude man voert mij onmiddellijk tot den pretor. „Zie hier," zegt hij, „den gewaanden kunstezel, die de stad verbaast door zijne wonderen. Hij is niet anders dan het slagtoffer van de geldzucht eener tooverheks. Ik ben bereid het bewijs daarvan met de daad zelve en in 't openbaar te geven. Deze ezel is een mensch; door een zeer eenvoudig middel zal ik hem zijne vorige gedaante wedergeven." Hij noemt daarbij de vrouwen, die mij hadden rondgeleid, als de schuldigen. Zij worden ontboden. Natuurlijk ontkennen zij de beschuldiging, en nu ontstaat 'er een hevige strijd over de vraag of ik een ezel was of niet. Bij mij was daaromtrent geen twijfel. De pretor, dit marren moede, beveelt eindelijk den grijsaard zijne bewijzen voor den dag te brengen, en nu haalt hij van onder zijn' tabbaard een mandje met rozen voor den dag en houdt mij die voor. Ik laat het aan den lezer over te beslissen of ik nu nog langer bij mijn voornemen moest volharden. Te vergeefs had ik altijd rozen gezocht: en toch ze als een dwaas voorbij geloopen en bijna onder mijne voeten vertreden; altijd had ik mijnen toestand willen veranderen: en toch was het steeds van kwaad tot erger gekomen. En naauwelijks heb ik besloten mij in mijn lot te schikken, of het middel ter redding wordt mij van zelf aangeboden. Neen, nu of nooit. —

Ik eet rozen — en daar sta ik als een mensch voor de oogen des verbaasden pretors. Schoon ik niet behoefde te vreezen de oogen te beleedigen der juffers, in wier tegenwoordigheid ik mij bevond, deed het mij toch genoegen, dat de pretor mij een' mantel liet omwerpen, waarop hij mij beval te spreken.

Ik had hier de beste gelegenheid mij op die trouwelooze Palestra te wreken. Ik deed het niet, want ik was nog niet genoeg verezeld om niet in te zien dat ik aan mij zelven alleen mijn ongeluk te wijten had. Ik vergenoegde mij dus met mijn naam en afkomst bekend te maken, en te zeggen dat ik door eene toovenaarster in dien staat was gebragt geworden, en dat deze vrouwen zelve niet geweten hadden wien zij rondleidden. De pretor, die mijne familie kende, nam mij terstond in zijn huis. Palestra kwam mij des anderen daags bedanken en geluk wenschen, en beloofde mij eene eeuwige liefde. Ik antwoordde haar dat een ezel zich maar eens aan een' steen stoot, en dat het voor een mensch al wel is eens in zijn leven zoolang een ezel geweest te zijn.

R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK.

JONCKBLOET, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, VI^{4}, 134, 144, 148, 150, 153, 155, 157, 161, 162, 171, 178, 180, 181, 182, 185—191, 200—207, 210, 212, 213, 221, 242, 248, 271, 372, 402, 403, 404, 407.

DE VERZOEKING VAN DEN H. ANTONIUS [1]).

Geen mijner lezers, geene althans mijner lezeressen, brak zich voorzeker het hoofd met het vraagstuk omtrent het ledige; een vraagstuk dat nog vóór weinig meer dan eene eeuw de hoofden der wijsgeeren vulde als een luchtbol, en als een luchtbol buiten het bereik van gezigt en zintuigen vervoerde. Ik weet, dat ditzelfde onderzoek mij een rusteloozen nacht en een benaauwden droom gekost heeft, in den tijd toen ik mij in Locke's boek over het menschelijk verstand verdiepte, en daarnaar het uurwerk van het mijne poogde te regelen. Of was het geene vraag, die ons doet duizelen, de vraag: wanneer iemand aan den uitersten kreits van het Heelal, op den eindschalm van de keten der dingen, op de grens der Schepping geplaatst was, en hij niet verkoos zijne armen langs zijn lijf te laten hangen, waarheen hij ze dan moest uitstrekken? „In het ledige", antwoordde de wijsgeer; en schoon ik duizendmaal in mijn brein de vraag omwentelde, ik wist geen beter antwoord: maar toch kwelde mij die eindschalm der dingen waarin mijn voet gekneld bleef zitten; toch klom ik tot geen aanschouwelijk begrip van het ledige op, maar gevoelde mij in een chaos verward, waarvan de zwarte aardkorst onder mij, de grijze nevel boven mij, en ik zelf, de bestanddeelen waren; toch voelde ik, dat ik vleugels noodig had, om mij uit den doolhof te redden, — dat ik op de grenzen stond van dwaasheid of — van fantasie.

Ik moet hier alle Odendichters, alle Romanschrijvers waarschuwen, dat zij zich bedriegen, wanneer zij wanen met een

---

1) Afgedrukt naar den tekst in: „Tesselschade, Jaarboekje voor 1840. Te Amsterdam bij H. Frijlink." bl. 190 vlg.

enkelen luchtsprong in het gebied der fantasie op te stijgen. Het is eene oefening van den geest en het ligchaam beide. Zelfs de knaap, die op zijn stokpaardje veldslagen levert en Sarracenen overwint, die de wereld omzeilt en onbekende landen verovert, heeft eene reeks van herinneringen achter zich liggen, die, van elders ontleend, verschillend gerangschikt en geschakeerd, eindelijk zich in die vormen voegen, waarin hij den dadencyclus zijner verbeelding afspeelt. Er zou een leven van onderzoek noodig zijn om de grens van het bovenzinnelijke te vinden. Terwijl ik mijzelven afmartel, om iets over den H. Antonius te schrijven, vertelt mij Zimmermann in zijn boek over de Eenzaamheid, dat, wanneer men veertig nachten niet slaapt en zijn ligchaam uitmergelt door hongerlijden, men alles kan zien, wat men wil. Duur genoeg is tot dien prijs de vlugt der fantasie gekocht — zoo duur, dat ik er van afzie.

De vlugt? — alsof er eigenlijk sprake van vliegen kon zijn. Slechts in half wakenden droom suist ons iets door de ooren, dat naar wiekgeklep zweemt. — Doe de oogen helder open, en gij zult zien, dat, zoo gij werkelijk met uw hoofd en uw ligchaam boven de aardwormen uitsteekt, gij op stelten gaat, waarmede gij u pijnlijk door zand en modder heenwerkt. Draaf harder zoo gij kunt; maar pas op, dat gij minder naar uzelven dan naar alles om u heen kijkt, en gij zult te beter zien, hoe veel stof en slik u om de ooren spat. Arme vlugt! arme Odendichters!

Is dan het zinnelijke voor ons niet genoegzaam? Is het niet genoeg, oor en oog en hart te ontsluiten voor elken indruk van buiten? Is er geene voedingskracht genoeg in de duizenden droppen, die de milde bron der natuur ons toesproeit? Wekt niet ieder hartstogt eenen aanverwanten op uit den sluimer? Splitst zich niet elke gewaarwording in honderden gevoelens, honderden begeerten, honderden bedoelingen? Niet hij weet te leven en te genieten, die, als de Indiaansche God, den teen in den mond legt, en, in zijn lotusblad gewiegeld, langs den stroom tusschen de bebloemde oevers heendrijft! Waarom staat hij niet op en zoekt de schaduw der boorden, wanneer de middagzon zijnen schedel roost? Waarom slaapt hij niet in, als de sterren voor zijne oogen in verwarde flikkering versmelten? Waarom

rept hij zich niet met handen en voeten naar de grot, waaruit de gnomen hem tegemoet zingen? Waarom klimt hij niet op gindschen berg, waarachter de avondzon ondergaat? Peinzen is goed, maar de gedachte moet door eene gewaarwording gewekt, door eene daad gevolgd worden; droomen is goed, wanneer het voor de oogen schemert; maar het is zalig met een schoon beeld voor den geest in te sluimeren, en te ontwaken met eene verlevendigde zucht naar genot.

Lezen noch schrijven verstond de H. Antonius. „Maar de natuur,” zoo zeide hij, „was zijn boek.” Hoeveel wordt er dag aan dag in dat boek gelezen, en hoe verschillend! Hoeveel met het hoofd, hoe weinig met het hart! Er zijn er, die het, als echte critici, enkel en alleen voor de varianten doorpluizen. Er zijn er, die er alleen citaten in zoeken. En voor deze laatsten toch gevoel ik de meeste belangstelling. Want onze taal moet levendiger, moet aanschouwelijker, moet rijker worden, wanneer wij, kinderen aan den boezem der groote gesluijerde moeder, hare klanken, hare spreuken leeren nastamelen. Om de vormen onzer gedachten op te schikken, hebben wij den Olympus geplonderd, en het beste gestolen uit gewijde en ongewijde geschiedenis. Wij hebben elkander nageklapt en elkander voorgepraat. Maar een boek ligt er opgeslagen, dat niet het cijfer draagt van het jaar, waarop Babels toren gebouwd werd; een boek, dat voor allen verneembaar spreekt; een boek, waarin geene enkele verouderde zegswijze voorkomt, maar iedere zinsnede zoo frisch en klaar voor den geest des lezers staat, als de gedachte uit het brein van den Schrijver voortkwam: het boek der natuur. Indien, gelijk de legende verhaalt, Antonius al de woorden, die hij in de Christen-vergadering had hooren lezen, in het geheugen geprent had, hoe vaak mogt niet, terwijl hij in het boek der natuur las, de zin dier oude profeten voor hem opgaan, die door den geest Gods gedreven, de taal gesproken hadden, die de Geest Gods in de Schepping deed vernemen.

Maar de arme man had een zwak voor die bladzijden van het boek, waarop het minste te lezen is, waarop de meeste stippen en strepen staan. Hij liep Lamartine, hij liep *** vooruit. Werwaarts het prachtig schoon der natuur u, mij en al de

Egyptenaren van zijn tijd (indien slechts al de Egyptenaren niet zoo vervelend taai geweest waren) zou hebben heengelokt, van daar vlood Antonius met gejaagden spoed; maar waar steile bergen geen ander uitzigt gaven dan de onmetelijke woestijn, — waar zich niets bewoog dan van tijd tot tijd eene wolk van stof, — waar eene diepe stille grot hem zelfs voor het zonlicht kon verbergen, — waar de dieren des velds het zoo onaangenaam vonden, dat zij op verzoek van den kluizenaar nooit meer terugkeerden, — daar ging hij afwachten, wat de natuur hem zou vertellen van de Goddelijke dingen, die hij zocht. Om in de natuur te lezen, doodde de Heilige de natuur in zichzelven. Kon het wel anders, of er moest eene zamenspraak van misverstand op volgen? Hij wilde op de grenzen van het ledige staan; hij strekte zijne armen uit; en wat greep hij? — allerlei duivels!

Zijn groote vriend Athanasius, regtzinniger gedachtenisse, die hem van tijd tot tijd in de kleêren stak, en een mantel ten geschenke zond, wanneer de mot den zijnen verteerd had, en die naderhand weêr zijn eigen mantel van hem erfde — een mantel is een profetisch geschenk: ik heb er een gehad, die vol zat van herinneringen, en mij in de toekomst voor souvenir zou hebben kunnen dienen, ware hij niet onlangs verscheurd geworden, zooals de mantel Jeroboams door den profeet Ahia, — Athanasius, zeg ik, heeft uitvoerig beschreven, wat de heremiet zag en ondervond. Hij heeft eene geheele redevoering medegedeeld, waarin de Kluizenaar van zijn wedervaren verslag doet. Het is mogelijk, dat Athanasius een en ander een weinig heeft opgekleurd; want het was zijn zwak, overal iets van het zijne bij te doen; en dat hij daardoor de zaken wel onbegrijpelijker, maar juist niet mooijer gemaakt heeft, — dat weten de Heeren Godgeleerden zeer wel.

Hoe het zij, zoo het verhaal van den Heilige waarheid is, dan heeft de Duivel de doorslaandste proeven van onhandigheid gegeven en Antonius het niet verdiend, dat er van zijne overwinning zooveel ophef werd gemaakt. Zoo gij met een onkundige, met een eerstbeginnende aan het schaakbord zit, veroorloof ik u den coup de berger te wagen; maar speel dien zet nooit met iemand, die op de hoogte is van het spel. De Duivel speelde

hem met Antonius — en verloor. Was het niet den coup de berger spelen, dat de Booze zich aan den Egyptischen boerenzoon vertoonde in den vorm eener schoone ontkleede vrouw?

Zoo als de mensch is, zoo is zijn God, en zoo als de mensch is, zoo is ook zijn Duivel. De oude slimme slang, die, naar ik mij voorstel, den verleidelijken appel van den kennisboom al dadelijk op een sierlijk vijgenblad zijne pupille heeft aangeboden, kent te goed den prijs der bevalligheid, om dat juweel niet in eene kostbare kas te besluiten. Er zijn zaken, die van het verbodene hare waarde ontleenen. Maar, spijt Propertius, spijt Titiaan, spijt Göthe en Gutzkow, schoon ik er mijlen ver af ben om ooit een fat te worden, ik kan mij beter de weelde van aankleeden, dan van uitkleeden verbeelden. Zoo gij, o Antonius! uwe oude Heidensche dichters, waaraan ik duizend lieve beelden verschuldigd ben, niet hadt weggeworpen, — zoo gij den mantel van Tyrisch purper niet van de schouders uwer zuster genomen hadt, om er voor een bedelwijf een onderrok van te maken, — de Duivel had ten minste van u nog een dichter of wijsgeer gevormd. Gij hadt iets gevoeld van hetgeen de aanblik der schoonheid bij mij opwekt: niet het vermogen, om lijn voor lijn van het schoone gelaat in duizend spiegels voor mijne verbeelding te weêrkaatsen; niet de domme verbluftheid van een Griek uit de heldeneeuw, die eene Godin voor zich ziet; maar het opmerken van eene hoogere gedachte of eene hoogere kracht, die onder den schoonen vorm vlugt en verlokt, en al lokkende in haren geheimzinnigen doolhof u medetroont. Noem het zedelijk schoon, zoo gij wilt, maar zoek er, bid ik u, niet naar in de Categoriën van Kant of in de Zedelessen van Gellert. Gij gevoelt het, wanneer gij u afvraagt, welke bloem het beste past in die zijden haarvlecht, of welk schemerlicht die hagelwitte tanden moet verlichten, wanneer zich het mondje opent voor den kus. Dan zit ge als spelend kind naast de schoone pop, en gij verschikt en verlegt het blanke voorhoofd, tot de parel, door het maanlicht bestraald, daarop schittert als een dauwdrop; gij verplaatst den donzen arm van de schoone slaapster, opdat gindsche klimoprank juist hare blaadjes op dat zachte dons late huppelen; gij vereenigt tot een smeltend geheel den sluijer om

het hoofd en het zwarte lint om den hals, opdat ze van den zwoegenden boezem alles beloven en slechts iets geven. En zoo gij bezig zijt met dat spel, zoo gij iederen vorm rekenschap vraagt wat hij is en wat hij worden kan, dan beginnen uwe oogen te schemeren; het is of er een nieuwe zin zal doorbreken, die, tot dusver verborgen, nog beter onderscheiden kan, wat de waarheid zij van het schoone. En daarom, weg met die onbeschaamdheid die niets meer te loven en niets meer af te staan heeft! Voor mij de sluijers en de in nevels gehulde tred; voor mij de halve vistas en het schemerlicht, die mij laten gissen, hoe weinig de engelin van de aarde, hoe veel zij van den hemel heeft; — voor u, lompe Egyptische boer, de naaktheid waaruit gij de eeuwige waarheid leert, dat iedere vrouw eene dochter van moeder Eva is.

Ziet ge, dat de duivel zelf niet regt fantastisch worden kan, zoo lang de kracht van den geest, al is het ook in zijne ondergeschikte vermogens van voorstelling en herinnering, blijft leven en waken, zoo lang zij nog uit de tien geboden de begrippen heeft onthouden van goed en van kwaad! Maar ik verheug mij, dat de Heilige, door bidden en vasten, eindelijk dien lastigen reus gekluisterd heeft, die alle fantasie met geweld naar beneden trekt; dat hij dien halfblinden Cycloop, die alles wegrooft en verslindt, eindelijk het allerlaatste oog heeft uitgebrand. Thans eerst begint het goede leven: de duivel is in zijn rijk. Ik weet niet, waar de wonderlijke rotskloof lag, waar Antonius zijnen voornamen bezoeker onder vier oogen ontving; maar gij hebt het regt u een brandenden hemel te denken, die alles om zich heen tot hongerige dorheid verzengt, doch wiens licht en gloed in de diepe rotskloven niet doordringt. Hare toppen mogen tot asch geblakerd zijn: eene dier geheimzinnige omwentelingen van de voorwereld heeft een berggevaarte van zijne grondvesten gerukt, dat thans, door de uitstekende klippen zijner geburen ten halve geschoord, over den afgrond hangt, en vertiendubbeld in de diepte de grimmige dreigingen terugzendt, waarmede de orkaan zijn rug kastijdt. Geen leven, geen licht, geen warmte in dit oord; slechts de bliksem baant er zich den weg; slechts de arend zoekt er zijne prooi, en verbergt de sporen zijner

geweldenarij in dat zwijgend graf. — Daar zit de heremiet: zijne herinneringen zijn uitgebluscht, zijne wenschen gekortwiekt, zijne verbeelding verdoofd. Slechts de scherpe stem der natuur laat zich hooren: zij eischt den slaap na de afmatting, en de geest des slaaps is de duivel; het afgevaste lichaam eischt spijze, en de Booze brengt hem den scorpioen. Slechts ééne gedachte beheerscht hem: hij klopt aan de deur des hemels: zij is onverbiddelijk gesloten: maar stilstaan is teruggaan; hij voelt zich terugtrekken en een schrede achterwaarts is de poel des verderfs.

Gij ziet, dat, zoo de duivel gewild had, hij zich veel zwarter had kunnen maken, maar eere zij zijner fantasie! toen eenmaal het verstand van den heremiet ruim baan had gemaakt, begon hij een kluchtig en vermakelijk spel. Hij liet alle ligchamelijke begeerten door elkander draven, op elkander klimmen en onder elkander rollen. En zij namen allerlei gestalten aan, en trokken allerlei gezigten, en slingerden allerlei bogten en figuren; en de heremiet kwam oogen te kort om te kijken. Maar hij was niet amusabel: hij riep niet eens bravo! Leve de Socratische wijsbegeerte voor de negentiende eeuw! Want door haar weten misschien drie of vier lezers meer dan anders, wat Plato verteld heeft van die beesten en monsters, die hij begeerten noemde, en waarover de vriendelijke Schepper een menschelijk vel heeft geschoven. Ten gevalle van Antonius, keerde de Gott sei bei uns het binnenste buiten en liet ze allen hunne stuipen voor den Heilige vertoonen.

Nog hield een doffe slaap den Kluizenaar in zijne armen gekluisterd. De nacht was hol en donker, en in de afgezonderde rotskloof bestond er in allen gevalle geene reden om vroeger dan de ochtend te ontwaken: toch was het, of een haan, wiens vederen zooveel glans verspreidden, dat de grot er van verlicht werd, door zijn gekraai den afgesloofden Heilige uit zijnen sluimer wekte. Gekraai? — neen! alles was veranderd; want het bezeten dier riep op den ernstigen toon van een boetprediker den ontwaakten Antonius toe: „Waak!” — Hij trachtte zijne oogen te sluiten; want, dat een haan gesproken had, was niet van deze wereld, en waaraan kon hij anders denken, dan aan een strik, hem door zijn doodvijand en vervolger gespannen. Maar

het was hem wel onmogelijk de oogleden toe te nijpen, bij het afgrijselijk gebrul, dat op de in schijn vrome raadgeving volgde. De haan was in een leeuw veranderd en vonkelend blikten de oogen van het monster den verschrikten heremiet aan. Nog was de muil niet opgesperd om zijne prooi te verslinden. Eene hoogere tooverkracht scheen hem te beklemmen. Het was de blik van Antonius, die zich schrap zette tegen het dreigend rollen der oogen van het ondier; de blik van Antonius, die van hemelschen glans straalde, en alleen de verscheurende woede van den Koning des wouds kon temmen. Toen daalden de opgerezen manen vlak en effen neder: ja, het was of eene onzigtbare hand ze gladstreek; een bruin kemelsgaren kap scheen zich om het vreeselijke hoofd te plooijen; het gebrul ging in gemurmel en geprevel over; slechts de kaakbeenderen bleven uitsteken, als aan een uitgevast menschelijk wezen, en over de groote oogen vielen de leden tot op die juiste helft neder, die geestverrukking of wellust, vroomheid of teederen weemoed verraadt; armen vertoonden zich in plaats van klaauwen, en kruisten zich over eene ruige borst; en een boetende monnik, een nieuwe heremiet, als het ware het levende afbeeldsel van Antonius zelven, zat tegen hem over. Ik versta de taal niet, waarin Antonius zijne gebeden plagt op te zenden, maar de verschijning tegenover hem verstond haar: want toen de eerste tot zijn gewoon hulpmiddel in den strijd met den Booze zijne toevlugt nam, toen prevelde de ander in even demoedigen toon de eindwoorden van iedere bede na. En eerlang scheen hij ook de gedachten van Antonius te raden, en begon iedere zinsnede aan te heffen, zooals deze haar in gedachten voorbereidde, voordat zijn mond haar tot woorden vormde. En sneller en sneller ging het geprevel, als tartte hij den Kluizenaar om hem bij te houden, en toen deze, verontwaardigd over dien onstichtelijken wedstrijd, langzaam en plegtig zijn Amen uitsprak, toen volgde een schrille lach. Dit was het oogenblik, dat zich de Booze verried, en het bestraffende woord lag den Kluizenaar op de lippen. Maar eer hij het uitgesproken had, verhief zich een kerkgezang, zoo plegtstatig en ernstig, als het eens klonk in de vereeniging der geloovigen te Alexandrië, voordat de onzalige kerktwist de broedergemeente verdeelde.

„Het is zoet en liefelijk als broeders zamenwonen. Want aldaar gebiedt” — Hoor! wanordelijk rollen de toonen door elkander; het schijnt, of ieder zanger zijnen makker tracht te overschreeuwen, of het geluid door een valschen toon te bederven. En van rondom vertoonen zich de tot dusverre onzigtbare zangers: dieren, zoo als de fabelkunde ze nog niet bedacht had, steken van alle zijden hunne monsterachtige hoofden te voorschijn. Slechts Antonius zag zulke vormen, zulke gedaanten, belagchelijk evenzeer als verschrikkelijk. Van de meer bekenden is het genoeg leeuwen, stieren, wolven, adders, slangen, scorpioenen, panthers en beeren te noemen. In hun midden was de Vorst der Duisternis. Het was die nacht geweest, waarop de vrienden des Kluizenaars, tot zijne woning genaderd, de woorden onderscheidden: „Waarom dringt gij in onze woningen? Waarom verontrust gij de woestenij? Hier is uwe plaatse niet: ga uit van onze landpalen! tegen onze lagen zijt gij niet bestand!” Het was de nacht, waarin zij Antonius vonden, bedekt met striemen en kwetsuren, die de kracht van alle menschelijke volharding overtroffen. Een slag van den Booze wierp hem neder. Bijna ware hij verpletterd geweest, indien niet een mollige vrouwenarm hem had opgevangen. Verdoofd van den hem toegebragten slag, kon hij alleen dien zachten druk gevoelen: maar zijne redster was achter hem geplaatst. Dankbaar wilde hij het hoofd omwenden. „Een kus!” vleide zij. Thans was hem de nieuwe strik gebleken; de blik van den geloovige was genoegzaam om de onzinnige verleidster in het niet te doen verdwijnen: maar zelfs zijn hoofd om te wenden, en den schijn aan te nemen, alsof hij het verzoek inwilligde, dat ware heiligschennis geweest. En de onbeschaamdheid, die vergt haar gelaat tegen het zijne te drukken! Dubbel gevaarlijk is de list! Wat zal de Kluizenaar doen?

Voor den ingang der grot stonden Antonius bezorgde vrienden. De booze geesten boezemden hun angst in. De morgen brak aan, en Antonius trad hen te gemoet. „Kruist u,” zeide hij, „en gaat gerust henen. Zij mogen zichzelven bedriegen!!!”

De tijd, waarop Leopold Wilhelm het Bewind over de Oostenrijksche Nederlanden voerde, mogt boven allen de eeuw der kunsten heeten. Te midden der Godsdienst- en Staatsoorlogen, die Europa van het eene einde tot het andere verdeelden, scheen de band der kunst bestemd het vaneengescheurde menschdom op nieuw te verbinden. Van hunne hooge zetels hadden Karel van Engeland, Philips van Spanje, Frederik van Denemarken en bovenal Paus Urbanus van Rome, de groote talenten beschermd en aangemoedigd, van wier glans hunne kroonen de schitterendste stralen mogten opvangen. Naarmate in Leopold zelven fijne beschaving zich met aangeboren kunstzin paarde, deelde hij te ijveriger den in die tijden vorstelijken smaak. Wanneer hij zijne galerij doorwandelde, dan misgunde hij zijnen voorgangers het geluk, dat een Rubbens onder hunne regering zijne onsterfelijke kunstwerken schiep; dan benijdde hij den onlangs gestorven Urbanus, die in Rome de schilderkunst tot haren hoogsten luister had gevoerd. Doch zelfs op het gebied der kunst gevoelde hij, hoe de banden van den hofdwang hem omsloten. Te Brussel waren het de talrijke edelen van Braband, waren het de gezanten van Spanje en Oostenrijk, de spionnen, welke de listige Richelieu als erfmaking aan de Hoven zijner vijanden had achtergelaten, die hem iedere schrede belemmerden, ieder plan kruisten, ieder voornemen ontzenuwden. Ginds, in het leger, de onzekere en weifelende bondgenooten, die beurtelings den vrede zochten of ontweken, die de uitbreiding van Frankrijk of van Oostenrijk met jaloersche blikken gadesloegen; en hier voelde hij, hoe zijn smaak ondergeschikt bleef aan het gezag van anderen. In de kunstwereld hadden zich namen verheven en vooruitgedrongen, waar het bescheiden talent terugtrad: de opvolgers, de leerlingen van Rubbens, maar geenszins zijns gelijken in bekwaamheid en genie, vormden om den Vorst een muur, waardoor hij niet vermogt heen te dringen. De Bakkereels, de Rijkaerts, Quellinus en de Jezuit Seghers waren het, die, op de wieken der faam gedragen, van den Vorst zelfs hulde eischten als eene schatting, waartoe zij geregtigd waren.

Waren het deze bedenkingen, die hem ontevreden deden aarzelen en stilstaan op het oogenblik, dat hij het voorportaal van

het paleis zoude verlaten, waar voor het oog der nieuwsgierige Brusselaars het tafereel der Tentatie van St. Antonius ten toon gesteld was, dat, pas uit het penseel van den beroemden David Rijkaert gevloeid, eerlang het kabinet des hertogs zou verrijken? Door zijne zonderlinge scheppingen had hij de gunst der menigte, voor wie het vreemde altijd iets bekoorlijks heeft, verworven, en de Hertog, die er prijs op stelde de Meceen der kunst te heeten, had door edelmoedige bescherming den man aan zich verbonden, in wien, zoo het heette, de geest van Breugel „de Helsche" zou herleven. Thans echter had de kunstenaar de les van Horatius niet betracht: aan een schoon vrouwenlijf zat een vischstaart; een spreeuwenkop verborg zich onder gitzwarte, in sierlijke bogen afdalende lokken; en fraaigebouwde heupen rustten op ruige bokspooten; de natuur was onnatuurlijk geworden, doordien hare onderscheidene deelen, met vlijtige zorg nagebootst, onderling in verhoudingen geplaatst waren, die aandruischten tegen de regels, welke zij zichzelve schiep. Hoe dreigend hij ook den ruigen poot tot slaan ophief, hoe grillig hij ook den staart in het ronde zwaaide, hoe schalks de tot ezelsooren gepromoveerde hoornen uit de borstelige haren uitkeken, toch vertoonde het gelaat de onmiskenbare trekken van den schoonen Satan, die op het beroemde tafereel van Rafaël, door den krachtigen arm des Aartsengels overwonnen, eens vooral alle hoop opgeeft op de herwinning van het heerlijk gebied, waaruit hij nedergestooten wordt. Maar die herinnering van het meesterstuk van Rafaël bevredigde den Vorst niet. Hij zag de rij zijner edellieden rond, of ook hun gelaat de ontevreden plooi mogt trekken, die het zijne aannam. Maar zelfs de navolgingszucht der hovelingen scheen zich ditmaal verzaakt te hebben. Het gelaat van den ouden Jan van Hoek, die, om zijn talent als Schilder, tot Edelman des Vorsten was verheven, vertoonde een glimlach van goedkeuring.

„Ik verwonder mij niet langer", sprak hij, „dat Pictura mijnen beroemden meester, den ridder Rubbens, niet onsterfelijk heeft gemaakt, sedert zijn geest herleefd is in onzen edelen kunstbroeder David Rijkaert."

David Rijkaert boog zich, als beloofde hij zijnen kunstbroeder

eene dergelijke lof niet te zullen sparen, indien de oude man nog eens het penseel in zijne stramme vingeren nam. De Hertog wendde zich nog eenmaal om, en zag een enkelen toeschouwer, in het vertrek, als in gedachten voor de beeldtenis staan. De Hertog was vroeger Geestelijke en zelfs Bisschop geweest; maar hij had dien stand verlaten, om de lauweren van heldenroem en dapperheid te oogsten: in beide opzigten was hij boven alle bijgeloof verheven, ofschoon hij, als een geloovig zoon der kerk, voor hare belangen het zwaard getrokken had. Doch hij had al zijne tegenwoordigheid van geest noodig, om hier niet te verschrikken. — Het scheen of de Duivel zelf ditmaal voor zijn afbeeldsel stond, om de magtelooze kunst van zijn portretteur te belagchen.

Eene gestalte, middelmatig van grootte, stond daar met een fluweelen mutsje op het hoofd, waarlangs twee morsige roode pluimen nederhingen, die over den kraag van zijn wambuis en tot op de helft van zijn rug nedervielen. Het was hare schuld niet, zoo zij dien weg in een zoo kort bestek aflegden, want rug en achterhoofd waren bijna aan elkander gehecht; althans er was niets te zien, dat naar een menschelijken hals geleek. Het wambuis van zwart fluweel, dat, zelf door ouderdom vaal, scheen te blozen over den jammerlijken staat, waarin zich de gouden oprijgsels bevonden, geleek voor de gestalte eens twaalfjarigen knaaps gesneden, en echter paste het volkomen aan de zonderlinge gestalte; eene roode broek, insgelijks met gouden rijgsels bezet, en niet minder verkleurd en versleten, scheen te moeten aanvullen, wat aan het wambuis ontbrak; juist gemeten, was zij viermaal zoo lang, en echter, zoo verre men zien kon, bergde en bedekte die broek slechts beenen, die in even kwade verhouding tot het ligchaam stonden. Maar de paardenvoet ontbrak: enge rijglaarsjes bedekten een voet, zoo fijn en welgemaakt, dat ieder Italiaansche danser den eigenaar van deze moest benijd hebben. Het gelaat vertoonde een zonderling mengsel van luim en treurigheid, vernuft en ruwheid: dikke ongekamde lokken kwamen uit de muts voor den dag; droefheid of ouderdom hadden er enkele grijze haren doorheen gestrooid; geheel vergrijsd waren twee dunne knevels, die echter, in sierlijke bogten opge-

kruld, de onbeleefdheid hadden ten minste een halven voet vooruit te dringen. Er was iets katachtigs in die sprieten, die, door een grooten mond als vooruitgeblazen, wederkeerig iedere beweging van de lippen, ja zelfs van de kleine grijze oogen, volgden. De fijngevormde neus herinnerde daarentegen onwillekeurig aan Rubbens, en het kleine sikje, dat de kin bedekte, maakte zelfs op eenige coquetterie aanspraak. — Zoo de H. Antonius, gelijk Athanasius berigt, verteld heeft, dat de booze geesten eene eigenaardige lucht bij zich droegen, dan moeten wij erkennen, dat de persoon, dien wij beschrijven, sterk rook naar tabak en Leuvensch bier.

Ik zou misschien hetzelfde gezegd hebben, dat de jonge Hertog van Aremberg, die als Page den Aartshertog volgde, de vreemde gestalte toevoegde. „Bij St. Genoveva!" zeide hij, „het schijnt of uwe zwarte Excellentie het kwalijk neemt, dat de gelijkenis niet beter getroffen is."

„Corpo di Bacco!" hernam de aangesprokene, als stemde hij de aanmerking toe: „de Schilder is een ezel, een knoeijer, die verdiende, dat Heintjeman hem zelf voor palet gebruikte, om er verw op aan te mengen."

En David Rijkaert, tot dusverre trotsch als een paauw, trad eenige schreden achteruit, alsof hij de nieuwe kennismaking duchtte, en vreesde dat de dreiging wel eens een begin van uitvoering kon nemen. De Edelknaap droeg den verwaanden Schilder geen goed hart toe, of hij had met onnavolgbaar hovelingstalent den gedachtenloop van zijnen Heer geraden; althans hij vervolgde luchtig:

„Dat is het oordeel van een Maestro, schoon onze uitstekende Jan van Hoek het een tafereel vindt, den ouden Rubbens waardig; maar ik meen, dat U-Edelheid meer van de hel heeft gezien, dan ...."

„Gelijk heeft la vostra Signoria; gelijk heeft la vostra — la vostra" — zijn tong sloeg hoorbaar dubbel — „dáár is een hel," riep hij, op zijne borst wijzende: „en Michel Angelo en Breugel hebben de hel geschilderd, omdat zij wisten hoe eene hel wezen moest. En ik en al de Oltramontani zullen vroeg of laat de hel zien! — Maar het is altoos beter dan zulk

knoeiwerk: ik heb nooit een Inferno gezien, of de Duivel zag er schrikbarend uit, zóó of zóó!" En hij rigtte zijne knevels op en vertrok zijne kleine graauwe oogen, en zijn grijnzende mond ontdekte eene rij leelijke, gebroken tanden; en ondanks het zonderling gebaar, beefde Rijkaert van woede, en lachte de page, dat hij schaterde.

De Aartshertog was een deftig man, en een ernstige blik bestrafte den knaap, wiens dartelheid het ergerlijk tooneel had uitgelokt.

„Maar wat doen de knoeijers," raasde de gestalte voort, „die nog erger broddelaars zijn dan Monsignore il Cavaliere Bernini! Zij plonderen hier een lap en daar een lap; zij bestelen mij en mijne meesters; zij nemen een arm van Rubbens, en een kop van Rafaël, en een paardenpoot van Snijders, en een achtergrond van Breugel, en lappen de stukken aaneen, om de wereld te doen gelooven, dat zij verbeelding hebben. Wat zegt la vostra Excellenza?"

En hij trad voor den Hertog en ligtte met eenen zonderlingen zwaai de muts af, waaronder zich ten minste noch horens, noch ezelsooren, maar fijn gevormde, hol gebogene, muzikale ooren opdeden. „Wie zijt gij?" vroeg de Hertog, terwijl zijn doordringende blik zich gebiedend op den vreemden kunstbeoordeelaar vestigde.

„Een arme broeder uit de bent der Oltramontani, die te Rome den doop ontvangen heeft, en nooit op de doopfeesten van de bent heeft ontbroken, en die, al zijn zijne oogen zwak en blind door de sterke zon van den Italiaanschen hemel, zeer goed zien kan, dat gindsche haan geene enkele veer draagt, of zij is uit het lijf van een ander gestolen. Een Schilder, die goed gedoopt is, moet aan één stuk een kanne wijns opdrinken en eene schilderij schilderen; maar niet, als eene vermaledijde contrabandista, hier wat en daar wat nemen, en er de goê liên de pistolen voor uit den zak kloppen. Hier is een paardenkop, die mij toekomt!" riep hij, en zijn vinger in den mond stekende, trad hij op de schilderij toe, als wilde hij de nog natte verw uitwisschen. Maar Rijkaert zag het gevaar, dat zijn tafereel bedreigde, en klemde de heiligschennende hand zoo vast, dat de man zijne poging opgaf.

„Bij St. Lucas!” zeide de onbekende, „er is bij St. Lucas genoeg geknoeid, zonder dat ik er iets heb bij te voegen; maar er is een tijd geweest, dat geen Rubbens mijne hand zou tegengehouden hebben, wanneer ik naar het penseel wees.” Hij plaatste zich voor Rijkaert en lachte den wanhopigen Schilder uit. Tranen van woede sprongen den armen vernederden man uit de oogen.

„Stil! stil!” ging de broeder der Oltramontani voort, terwijl hij Rijkaert, als om hem te troosten, bij de hand vatte: „wat ik niet meer kan, en gij nooit hebt kunnen doen, dat kan mijn meester; — maar hij is dood, doodgehongerd, eer zijne Tentatie af was; hij is dood, zoo dood als die duivel, die daar op het doek staat.” — En eenige onverstaanbare klanken volgden, waarvan het onzeker was, of zij de uitdrukking waren van zijn roes of van zijne droefheid.

Het werd tijd, dat het tooneel een einde nam, en ik geloof waarlijk, dat de Hertog op het punt stond om zijnen helbaardiers de verdere zorg voor den dronkaard op te dragen. Maar zijne ingenomenheid met Schilders, wier ongeregeldheden hij allertoegefelijkst verdroeg, deed hem het oor neigen naar het voorstel, dat Jan van Hoek hem ter sluik deed. Misschien zocht de oude hoveling de door hem gemaakte pligtpleging te vergallen, zoodra hij zag, dat de wind van de vorstengunst tegen David Rijkaert keerde. Hij zeide dan ook niet, dat hij hem kwaad wenschte; integendeel: „het vernuft van den Hertog was de hoogste regtbank, waarvoor het blijken zou, dat hij, Jan van Hoek, niet te veel van zijn geliefden kunstbroeder gezegd had, zoo het Zijner Hoogheid behagen mogt den verloopen knaap te bevelen een staal van het kunstwerk zijns meesters te brengen.”

„Wel gesproken!” schreeuwde de ander: „ik haal het, ik haal het; misschien is mijn meester niet geheel dood,” en hij verliet het vertrek.

Ook het andere gezelschap volgde. Maar Rijkaert had dien nacht geen rust, om den zonderlingen mededinger, dien hij had aangetroffen. „Het is òf de Duivel,” dacht hij, „òf een schilder, òf een dronkaard. Het laatste geval is het beste van de drie; maar in allen gevalle kan het geen kwaad zich voor de beide eerste te wapenen.”

In een der achterwijken van de stad Brussel zat een man voor zijn schildersezel, met penseel en palet in de hand; hij mengde en verdunde of verdikte de verwen; maar naauw was het gedaan, of zijn arm zonk magteloos aan zijne zijde neder. Er heerschte diepe stilte in het huis. De voorkamer of het voorportaal — want het kennelijk onderscheid van beiden ontbrak — was nog met zwart behangen; een breed zwart kruis beschermde den gewitten wand tegen het indringen der booze geesten. Geen leerling, geen kunstkooper verontrustte den klopper; want sedert dagen was de boodschap gegeven, dat de meester ziek, dat hij gevaarlijk, dat hij op het uiterste, dat hij dood was. De dood was in de vensters geklommen.

Maar houd u eens dood, zoo gij levend en welvarend zijt. Bedek uwe zoogenaamde weduw met het rouwfloers, en zet haar op eene afzonderlijke kamer, opdat haar wezen die treurige plooi aanneme, die de mode voor dergelijke gelegenheden heeft voorgeschreven; laat alles bij u stil zijn, zooals in het huis van een doode; laat de gewenschte bezoeken, het verlangde berigt afgewezen worden; laten uwe huisgenooten zoo ernstig kijken, dat zij zelfs voor u hun geheim niet verraden; verhuis van uw studeervertrek, en schik alles in die fantastische wanorde, die de Engel des verderfs bemint, wanneer hij zijne prooi grijpt; berg u op eene plaats, waar slechts Gods zonlicht u ziet, en zeg mij, wat gij doen zult? Zoo gij koopman zijt, balansen van vorige jaren optellen; zoo gij boeken van smaak schrijft, gedachten lijmen (of neen, niet lijmen), door duizende streepjes veeleer eene enkele verdeelen, die tusschen Young en Claudius in het midden hangt; zoo gij dichter zijt, misschien iets maken in den trant van de Ziekte der Geleerden; zoo gij schildert, de tentatie van den H. Antonius op het paneel brengen.

Doch de man, waarvan wij spreken, had geen de minste treurige gedachte. Op het oogenblik, dat hij dood heette, was de gedachte aan het leven levendiger in hem, dan ooit. Niet die onsterfelijkheid, die getrouwe zielenhoeders voorprediken, en waartoe zij u de droeve doodsvallei met hare naargeestige omgeving laten bewandelen, was hem voor den geest; neen, de onsterfelijkheid van den kunstenaar, die eene poos met de dooden

verkeert, om altoos levend onder de levenden te blijven. David Teniers had zich op de proef gesteld, wat hij voor zichzelven kon verwachten, en hoe de wereld en de geschiedenis hem oordeelen zou. Hij had zich dood verklaard, om de verzoeking van den H. Antonius te schilderen.

Slechts één man wist van het geheim. Gij raadt wie? Mijn verhaal moest geheel mislukt zijn, zoo gij in den kunstkeurigen schooijer, van wien Rijkaert dien nacht onder allerlei schrikkelijke vormen droomde, niet iets bijzonders, iets romantisch vermoed hadt. Schamel en berooid had de bedelaar bij Teniers huisvesting en onderhoud verzocht. Want de bedelaar was trotsch, en zou van niemand hulp verlangd hebben, tenzij hij hem voor zijnen meester erkende. Velen zeker waren thans zijne meesters, waar het op uitvoeren aankwam. Weelde, wellust, dronkenschap hadden den krachtigen arm verlamd; maar in heldere oogenblikken zweefde zijn geest over allen heen. Pieter van Laer, eenmaal het hoofd van de schilderschool der Oltramontani te Rome, was van zijne omzwervingen teruggekeerd. Kunstbroeders, leerlingen, ieder had hem verstooten; hij mogt de meermalen uitgesproken woorden herhalen:

Ick ben een Gooijers kind, vervallen in Godts tooren.

Uit mededoogen gunde Teniers hem op zijne terugreis huisvesting in zijne woning. Zijne bevende hand kon den jeugdigen zich ontwikkelenden schilder naauwelijks tot verwmengen dienen.

David Teniers de oude had eenmaal Rome bezocht; de beroemde Adam Elshaimer had hem het spoor gebakend naar den tempel der kunst. Slechts schetsen had hij teruggebragt. Schetsen zeg ik, doch niet met verachting. Het is een vurige geest, die het niet verder dan tot schetsen brengt, die vroeg van de meerderheid van het genie van anderen overtuigd, eigen pogingen verwerpt, of alles aan een ideaal toetst, dat onbereikbaar is, en waarvan slechts de eerste trekken helder voor den geest staan. — Dacht zoo de jonge Teniers, toen hij het teekenboek zijns vaders opsloeg en uit al de Heiligen-aangezigten eindelijk een voor zijnen Antonius voltooide?

„Niet dat ik zooveel aan een baard hecht; ik heb er te Rome valsche genoeg gezien," dus begon Pieter van Laer zijne aanspraak; — maar ik vergat te zeggen, in welke houding hij die eigenlijk begon.

Hij zat geheel in de schaduw van den schildersezel, schrijelings op een matten stoel, met een stuk brood in de eene, een kluif ham en een mes in de andere hand. Het brood was groot en de kluif was groot; maar beide sloeg hij met de onverzadelijkheid eens dronkaards naar binnen. Terwijl bladerde Teniers in het schetsboek.

„Niet dat ik zooveel aan een baard hecht," — een snede brood ging naar binnen — „maar Antonius was jong, toen hij door den Booze bezocht werd." — Teniers hield even op om de aanmerking te wederleggen. — „Schilder voort, bij St. Lucas! schilder voort; alles schildert baarden, omdat allen er jaloersch op zijn, en niemand het in onze onzalige eeuw verder brengen kan, dan de vermoorde Koning van Frankrijk — een Bamboccio, zoo als ik Bamboccio zelf."

Met een veelbeteekenenden blik zag Teniers zijn gast aan.

„Gij schildert mij, bij St. Lucas, mij, Pieter van Laer, anders gezegd Bamboccio, en ik wil, zoo het wezen moet, voor model zitten, mits niet voor een Heilige, maar voor den Duivel. Ha! ha! eens heb ik vlak over mij een Paap gehad: hij prevelde gebeden en hij gaf mij de absolutie, omdat ik te Rome nimmer gebeden had. Ik vloekte, en hij lachte, alsof hij het aardig vond. Ik smeet hem in het water," — de stem van Bamboccio beefde — „en sinds, als ik slapen ga, zit hij altoos naast mijne bedstede en bidt."

Bamboccio nam eene teug uit de bierkruik, die naast hem stond, en Teniers ontwierp de trekken voor een beeld op den voorgrond zijner schilderij.

„Schilder voort!" zeide Bamboccio, opstaande en zich achter Teniers plaatsende. — Teniers was een man, die niets van de ruwheid der Oltramontani had, wiens voorhoofd tot dusverre geene rekening met zijn geweten had behoeven te houden, maar die aan Rubbens den eervollen naam benijdde, dien hij aan de wereld had nagelaten. — „Schilder voort," zeide Bamboccio;

en of de blik, dien de Schilder hem toewierp, er iets toe deed, althans hij herhaalde: „leg vooral kracht in dat oog; laat die blik u aanzien, zoo als een portret van Rembrandt; laat hij u volgen, zoo als het gezigt van den Paap, dien ik in den Tiber wierp."

In plaats van te antwoorden legde Teniers de vlakke hand voor de oogen en verzonk in gepeins. Of hij zooveel dacht, als hij scheen te doen, weet ik niet zeker te zeggen; maar opziende, twijfelde hij, of het daglicht hem begeven had. Tegenover hem, achter den ezel, zat Bamboccio in doffe sluimering verzonken.

Maar Teniers had den wenk begrepen. Toen hij opzag, weken al die gestalten, die Bamboccio's rede, die de slaap, die de gedachten, welke hem in zijn droom omzweefden, hadden opgewekt. Maar de blik, die ze had verjaagd, kon hij dien ook in zijne vlugt stuiten? Hij beproefde het: maar alles week, alles vlugtte, alles zocht zich tot een gewonen vorm te herstellen. Het eene beeld kroop weg in de lamp, die aan zijn zolder, het ander in den mantel, die voor zijne kast hing. Alles om hem heen bezielde zich, om tot onbezielde stof te verstijven. Het punt, waarop alles scheen te ademen en te leven, was geweest; een inspanning van den Schilder was er noodig om dat oogenblik in zijn geheel te herstellen.

Op dat oogenblik luidde de klok van den St. Gudula-toren; zij herhaalde welligt den geburen de maar van den dood van Teniers. Althans de Schilder dacht aan de zielmissen, aan de gebeden, die voor hem opgezonden werden. Het woeste leven der zinnelijkheid, het leven der fantazij, het leven, dat de Godsdienst aan den gestorvene belooft, stond in grillige vermenging voor zijn geest. Slechts dat leven wenschte hij zich te verwerven, dat de roem aan ieder uitstekend talent bij den nakomeling belooft.

Ondertusschen scheen Bamboccio te ontwaken. „De Paap," riep hij, „de Paap!" En zoodra hij bemerkte, dat Teniers hem gadesloeg, nam hij een spottend gelaat aan, om zichzelven en den ander over de benaauwende gedachte te vertroosten. Maar Teniers nam het oogenblik waar, en sprak:

„Verhaal mij van Italië, Pieter! daar is het schoon, daar is het misschien verschrikkelijk, daar brandt de zon, en daar woeden de hartstogten. Hier drukt eene doffe lucht alles neder; hier — —"

„Hier," hervatte de ander, „is het zoo goed als in Italië, mits men slechts dagelijks eene kan wijns heeft. — En de geschiedenis van den Priester is kort en eenvoudig deze. Andries Both en ik, wij wandelden langs den oever des gelen Tibers, met het schetsboek in den arm en de teekenpen in de hand. Vermoeid van onzen togt, stapten wij af in eene herberg aan den weg. Eene oude vrouw zat daar, zoo leelijk als de Campagna di Roma ze slechts oplevert; en tegenover haar een Priester die haar aflaten verkocht. „Paus Urbanus," zeide Andries, „is een ezel, zoo hij langer Bernini en zijn school beschermt." En de Priester vond, dat zulk een harde uitspraak jegens den Paus wel een aflaat waardig was. Om kort te gaan, in dat land bemoeit zich ieder, van den magtigsten Kardinaal tot den geringsten Lazzarone, met de kunst, en de Priester verdedigde Bernini, en schold op de Vlamingen, en schold op Salvatoriello, die anders onze vriend niet was. Hij noemde hem een roover, een moordenaar, een sluiker; en wij beweerden, dat een roover, die zoo goed schilderde, beter was dan een priester, die niets kon dan aflaten verkoopen. Hij kon meer ondertusschen: want hij daagde ons, ons, de kloekste der Oltramontani, op een drinkgelag uit, en wij deden hem bescheid, en wie het won, raadt gij. Toen trokken wij den monnik de kapoets over het hoofd, en zetteden hem overeind — want hij verroerde geen vin — en gaven hem zijn rozenkrans in de hand en plaatsten er de waardin naast, die schudde van lagchen over het ernstige gezigt van haren biechtvader. Wij waren niet half weg, of de goede pater kwam ons achterop, schokkende op zijn ezel, nog half buiten zinnen van den wijn. En hij beloofde ons een gloeijend hemd van de Inquisitie. Korte raad was de beste. Een, twee, drie, met de hulp van den krachtigen arm van Andries Both, en de goede Pater lag in den Tiber. Ons allen heeft hij voor afscheid een gelijken dood toegewenscht, en nog altoos beef ik, wanneer ik bedenk den Moerdijk te zullen oversteken."

Italië, dacht Teniers, het land werwaarts zich de innigste wensch der schilders uitstrekt, — Italië, het land waar het marmer spreekt, en de schimmen van groote voorvaderen verbieden om te bedenken hetgeen laag is en verachtelijk, — Italië, waar een zuiverder dampkring de ziel op de wieken des gevoels den zuiveren hemel invoert, — werd ontheiligd door de ruwe zeden van de Zonen der Kunst. Spreekt de natuur vergeefs, wanneer het gemoed hare taal niet verstaat, en zijn de beelden, waarmede de opgewekte verbeelding het tooneel der wereld vervult, slechts dan eerst waar, wanneer zij de afspiegeling zijn der gedachten, die het gemoed beheerschen?

Het beeld van Antonius lag daar, geknield met priesterlijke waardigheid voor het steenen outer, vanwaar zoo dikwijls het liefelijke reukwerk zijner gebeden ten hemel steeg; men ontdekte in hem al de grootschheid, al den ernst, al de zachtheid dier Heiligen, waarmede eene, meer dan eenige andere, dichterlijke godsdienst den hemel had bevolkt, en die van de hoogte der kerkgewelven op de schaar nederzien, die nog strijdt om in te gaan. Maar een geest des kwaads, die magt bezat, om met dien indruk een kamp te voeren, waarbij, op den eersten aanblik, de overwinning onzeker moest zijn, — schroef, schroef de verbeelding op, zoo hoog gij kunt, — het zal moeite kosten, om het booze als schoon voor te stellen, en de trekken der boosheid kennelijk te houden. Het zal een vruchteloos pogen worden, het booze tot den hemel te verheffen, die alleen geschapen is, omdat het goede er troonen zou. En zit dan nevens Teniers, onder het geklap van een Bamboccio. Zie voor u, het voorbeeld, hoe de natuur terugkomt, al tracht gij haar door den invloed van dichterlijke indrukken te verjagen, en zeg of het niet te vergeven is, dat het beginsel van het booze nooit met meer kracht tot hem sprak, dan waar het zich in de schuilhoeken der onbeschaafdheid verborg. Zoodra de Booze een boer werd, gehuld in de ruwe pij, gereed om beurtelings den roeiriem of de spade te roeren, zoo als de hoop op gewin het ieder oogenblik voorschreef, moest het gezelschap daaraan gelijken: gaauwdieven, op brieschende schelvisschen gezeten; oude wijven, die den naam van tooverij hadden; bedelende monniken, die voor niet teerden;

valsche tuischers, die het mes trokken, om de speelschulden te betalen; en sluwe sluikers, de diplomaten eener lagere maatschappij, die overal op hunne plaats zijn, omdat zij hunne wereld het beste kennen. Mag tot het tafereel iets bijgedragen hebben, dat de bevende hand van Bamboccio gedurig de kan opnam en de glazen vulde? Teniers, de deftige Teniers, zal zich misschien verontschuldigd hebben, dat hij met hooger kunstdoel zich de uitspatting veroorloofde, die zijn makker slechts om haar zelfswille najoeg. Hoe het zij: toen de ochtend over de luikjes heenkeek, waarmede de kleine vensters gesloten waren, vond hij de beide kunstenaars in diepen slaap gedompeld, ronkende achter het half voltooide tafereel.

Gij kent, Lezers, de gewoonte der oude Germanen, die 's avonds na den maaltijd hunne besluiten namen en ze 's anderendaags voor den maaltijd herzagen en bekrachtigden, opdat de avond den moed der opgewondenheid, de morgen de nuchterheid van het nadenken aan hunne overwegingen geven mogt. Maar meer dan één ochtend besteedde Teniers aan het tafereel: nog altoos, zoo het heette, hield de dood voor vrienden en bezoekers het huis gesloten; eindelijk daagde een vrolijker morgen.

Alles was schoongeveegd en glad geschuurd: het kannebord aan den wand, de betielen, alles scheen te teekenen, dat de Eurydice van het huis haren Orpheus hervonden had, of zich met een nieuwen zou troosten: een bonte stoet hield stil voor de nederige woning en de magtige Beheerscher der Oostenrijksche Nederlanden stapte af, en omarmde binnentredende den Schilder, die de glorie der dagen van Rubbens voor den tijd zijner heerschappij zou herstellen.

Voor den schildersezel schaarden zich de Hertog en de Edellieden van zijn gevolg, schaarden zich met geveinsde belangstelling de Kunstenaars van het hof, en met verkropten spijt de overwonnen David Rijkaert. Hij bekeek het stuk en pijnigde zich om eene aanmerking te vinden: dáár op den grond lag een roode baksteen; zijne hoeken schenen zich te bezielen; een hoofd

verhief zich als uit den grond; het onmiskenbare ezelskinnebak stak vooruit. „Ziet gij wel," zeide Rijkaert tot den jezuit Dan. Seeghers, die naast hem stond, „hoe onze Schilder de heeren van de geleerdheid vinnig doorstrijkt, en hoe zich onder gindsche Leuvensche doctorale muts een ezelskop verschuilt?"

Zoo ziet ieder het eerst den zak, die op den rug zijns naasten hangt.

„Het is duidelijk," hervatte Seeghers, „dat de Schilder dien fijnen zet aan onzen hoogwijzen Abrahamus Quellinus heeft toegedacht. Zie, hoe spijtig hij zijn gezigt plooit over de juiste gelijkenis!"

„En waar is de schooijer uit de bent der Oltramontani, die u in het leven teruggeroepen heeft?" sprak de grootmoedige Vorst, „aan hem komt een deel der belooning toe."

Wat zou Teniers antwoorden? Verheugd over de dienst, aan zijnen vriend bewezen, dronken door de vooruitzigten, die de zijne niet waren, was Bamboccio den vorigen avond, na een buitensporigen roes, in diepen sluimer, vervallen. Teniers zocht hem, en nergens was hij te vinden. Hij had een paar dagen later in stilte het huis van den herboren, van den van nu af aan beroemden Schilder verlaten; hij had zijn treurig aanzijn naar elders heengesleept. Wel had hij op zich den regel mogen toepassen:

Ick ben een Gooijers kind, vervallen in Godts tooren.

Armoedig, uitgeput van wanhoop en behoefte, vond hij den dood in het water, en het scheen, dat in zijn stervensuur zich de Litanij herhaalde van den vermoorden monnik, die hem van den Tiber af tot in de laatste stulp vervolgde, waar hij huisvesting vond.

Teniers bloeide en werd beroemd; hij verwierf het opzigt van de Kunstgalerij des Hertogs; hij werd de uitgelezen Hofschilder; en als een der kostbaarste kleinooden uit het volk, dat hij beheerschte, leverde hem Leopold aan zijnen opvolger Hertog Jan van Oostenrijk over.

EVERHARD JOHANNES POTGIETER.

JONCKBLOET, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, VI[4], 112, 170, 179—186, 272, 275.

CIRQUE OLYMPIQUE [1]).

I.

o, 't Is een schoon gezigt in zoele voorjaarsdagen,
Door lommerrijke dreef of over groen tapeet,
In onbetoomde vaart, een' klepper te zien jagen
Naar 't oord, van waar de kreet, door 't windje voortgedragen,
De schelle liefderoep zich lokkend hooren deed;
Geen slagboom, die hem stuit — bevleugelt springt hij ze over,
En breekt een woudstroom dáár 't smaragd van 't jeugdig loover
Door kronklend zilver af, hij poost, hij aarzelt niet;
In wolken stijgt het vocht, waarin hij wordt bedolven,
Maar ginder steekt hij 't hoofd verwinnaar uit de golven,
Schudt vloeibre paarlen af op 't krakend oeverriet,
En is verdwenen in het schemerend verschiet; —
Een zoeter schouwspel is 't dien woestling te zien bukken,
Wanneer een teedre maagd zijn dartle manen streelt,
Zijn steigren zou den toom aan de elpen hand ontrukken,
Hij schijnt zijn' eerbied door gedweeheid uit te drukken,
De kracht is dienares, de schoonheid slechts beveelt!
Hoe blonk hare oppermagt in lang verleden jaren,
Wanneer een jonkvrouw toog naar Egmonds heilge altaren,
Om gaven te offren voor de t' huiskomst van haar' held,
En zij zoo zacht door 't bosch werd op haar ros gedragen,
Dat steeds 't getij-boek voor haar' blik bleef opgeslagen

---

[1]) Deze tekst is genomen uit den eersten druk van dit gedicht in „De Gids" 1838. 2e dl. bl. 35 vlg.

Bij iedre kraal, aan haar' gewijden krans geteld,
Een beê ter Moedermaagd der vrome was ontsneld; —
't Is blakend in zijn drift, gehoorzaam in zijn hulde,
Bewondrenswaardig bij 't geklink der krijgsklaroen,
Het stampvoet, briescht en snuift, alsof 't geen marren duldde,
Verbreedt de forsche borst of roemzucht die vervulde,
En ijlt met d' aanvalskreet zijn' strijdlust te voldoen, —
't Ontgloeit door grootscher drift dan toen geen stang 't betoomde,
Waarachtige Centaur, van wien de aloudheid droomde:
De wellust in 't gevaar smelt ros en ruiter zaam;
De nevel van 't geschut omsluijer' 's legers vanen,
En doe den heldren glans van 't middagzonlicht tanen,
Uit donkre wolken vlamt de bliksemflits der faam,
't Wijdt zich zijn' heer, zijn' vriend, tot aan zijn' jongsten aâm!

II.

Ziedaar het ros, mijn lust, in d' opgang van mijn leven,
Toen 't mij door 't paradijs van Gelders heuvlen droeg,
Het ros in liefde ontvlamd, geduldig en verheven,
Der weelde schoonste slaaf, het sieraad onzer dreven,
Den zoon der woestenij, dien list in kluisters sloeg;
't Ros, dat ik nog bemin, als toen geen zorg mij kwelde,
Daar vriendschap me op den rid door 't eenzaam dal verzelde,
En 't schoonste kind de lente in 't wintersch landschap scheen,
Dewijl hare oogen 't licht der flaauwe zon beschaamden,
Wanneer we een levensplan, die reis gelijk, beraamden,
Een reeks van louter zaligheên.
't Ros, dat ik nog bemin, ofschoon ik 't renperk schuwe,
Niet wijl ik, door de koorts der gloriezucht geblaakt,
Aan d' ijver van de jeugd den ernst der grijsheid huwe,
Of van de woeste vreugd der wufte menigt' gruwe;
Neen, wijl gevoel en geest zijn schandtooneelen wraakt!
De paardenrijderskunst, de ontuchtige onzer dagen,
Heeft onbeschaamd de hand aan 't heilige geslagen,
En sleurt dien plonderschat door 't stinkend, dwarlend stof;
't Vernoegt haar' trots niet meer het stoutste dier te temmen,

In haar vereelte hand wil ze ook de dichtharp klemmen,
Den schepter uit het koningshof.
En d' Opera gelijk, die aller dwazen ooren
Der englen hemelvreugd, der duivlen boezemstrijd,
Wat nooit gezongen werd, in zang en lied doet hooren,
Rooft zij de wondren uit verbeeldingsschoot geboren,
Bindt ze op 't getemde paard en schreeuwt dan juichend: „rijdt!"
Dringt onbesuisd den raad, het hof, de kunstzaal binnen,
Om offers voor haar' lust, buit voor haar spel te winnen,
En doet in euvlen moed den krijgsgod onzer eeuw,
Die Vorsten aan zijn kniên gebogen zag als slaven,
Voor hoog en laag gemeen naar haren zweepslag draven,
Wat ezels voetschop voor den leeuw!
Verleert, ontuchtig schoon, haar priesteressen 't blozen,
Verstompt door ruwe scherts het vrouwlijke in 't gemoed,
Ontbladert en verzengt heur lelies en heur rozen;
Ja, Moloch onzes tijds, door 't hartverteedrend kozen
Der wichtjes niet geroerd, dorst naar onschuldig bloed!

III.

„Breng voor den hengst!" 's nachts, naakt op 't wilde ros gebonden,
Begint Mazeppa's schriklijk wee,
't Ontembare ijlt, en aarde en hemel zijn verzwonden:
Zóó rept een bergstroom zich naar zee!
De morgen licht, voort! voort! hoe 't briescht van vreeze en toren,
Verschrikt door nooitgevoelden last;
Des ruiters kermen schijnt een donder in zijne ooren,
't Is noen, de wouden naadren vast;
Voort! voort! 't geblaârt stuift op door 't wuiven van zijn manen,
Het bliksemt zich de takken door,
En scheemring doet den glans van 't purpren Westen tanen,
En wolven volgen 't dwarlend spoor;
Want rood is 't ziedend schuim, dat afgudst van zijn lenden,
Mazeppa wentelt in zijn bloed!
't Afzigtlijk roofgespuis zal rid en wee doen enden....
Neen, voort in onvertraagden spoed.

't Is of hem de aarde ontzinkt, 't geboomte schijnt te dansen,
De hemel één onmeetlijk wiel;
Zijn scheemrende oogen zien een flaauwe flikkring glansen,
En eindlijk scheidt de vlotte ziel! . . . .
Vergeefsche hoop! zijn jeugd braveert 't moorddadig hotsen,
De doodsnacht wijkt van voor zijn oog,
En 't is hem of daar ginds des woudstrooms golven klotsen,
Als rees 't gestarnte aan 's hemels boog.
't Is waarheid, 't wilde ros zwemt door de wilder baren,
En hij ontwaakt in 't ijskoud bad,
Om in hare overzij de vlakten aan te staren,
Die nimmer menschenvoet betrad.
Voort! voort! den vloed gekliefd, — 't is d' oever opgeklaverd,
't Bereikt den ingang der woestijn,
En nu geen hoefslag meer, waarvan het aardrijk davert,
Geen vaart, die 't weêrlicht traag doet zijn!
Maar de Oosterkoningin, voor wie de neevlen rijzen
Van 't eindloos ledige verschiet, —
En wilde rossen, die van hunnen makker ijzen,
Zoodra hun oog Mazeppa ziet, —
Een flaauw gehinnik en de stervende op 't gestorven
In doodsverlangen uitgestrekt,
Maar, eer zijn jongste beê verhooring heeft verworven,
Door krijschend raafgebroed gewekt,
Die, vlammende op hun prooi, allengs hem nader zweven, —
Mazeppa 't stuivend graf gewijd,
Mazeppa, die der wraak haar' woekereisch zal geven,
Als hem de Ukraine volgt ten strijd!
Een beeld van 't echt genie gehoond, bespot, gelasterd,
Eens schittrend zonder wedergâ!
Ondichterlijke kunst, in aard en doel verbasterd,
Hoe bootst gij Byrons schepping na!

IV.

o Slaaf des roems! aanschouw van uit de zalen
In 't geestenrijk veroveraars bedeeld,

Wat duurzame eer ge op aarde u mogt behalen,
En wie er thans uw treurspel overspeelt!
Op wrakke brug braveerdet gij den donder,
Van Lodi vloog uw faam door heel Euroop',
Daar ginds herhaalt een paardenrijder 't wonder,
En aapt u na, u, Frankrijks lust en hoop!
Gij woudt het Oost zijn' schemernacht ontrukken,
De halve maan kromp voor de zon van 't West;
Thans speelt die wulp de schrik der Mammelukken,
Hij trotst als gij de zandzee en de pest!
Ja, 't ideaal, dat al uw deugd verheerde,
Der reuzen lust, de wereldheerschappij,
Blaakt nu dien dwerg, wien honger goochlen leerde,
Zie, hij vermoordt de vrijheid zoo als gij!
Napoleon! ik haat uw keizersglorie,
Uw' diadeem bevlekt met schuldloos bloed,
Uwe aadlaarsvaan, die bode der victorie,
Gelijk de storm alom door angst begroet!
Vloek over u, die Holland aan de baren
Hergeven woudt als 't slib van d'oceaan,
Der burgren graf, die 's werelds meesters waren, —
En toch 't gemeen basse uw gebeent' niet aan!
Wie had als gij den weêrspoed kunnen dragen,
Toen u 't fortuin op Waterloo bedroog,
En de avondstond het leger zag verslagen,
Dat twintig jaar met u ter zege toog?
't Was vrijheidswraak! haar schim zaagt ge om u zweven,
Slechts voor uw' blik verscheen ze uit wolk bij wolk,
En gij hadt moed door haar verneerd te leven,
En om dien moed beschimpt daar ginds u 't volk!
Napoleon! in wien 't een' god aanschouwde,
Toen gij 't uw' zoon, uw' erfgenaam liet zien,
En 't vaderhart hem 't schittrend luchtslot bouwde,
Uit 's Tibers stad het aardrijk te gebiên;
Napoleon! der wijzen held in 't lijden,
Toen, beeld uws strijds! ge op Sint Helena's rots,
Het oud en 't nieuw, twee wereldzeeën strijden,

Verstuiven zaagt in eindeloos gebots;
Verschijn' hier 't volk, de heiligschennis wrekend,
Die lage kunst 't onwetend plegen doet,
En 't stort' nog eens, van killen schrik verbleekend,
Gelijk weleer, uw majesteit te voet!
Verschijn'! — wat beê, den Vorsten dezer aarde,
Hun voegt die taak, 't geldt d' eerbied voor hunn' troon
Wat diadeem der wereld heeft nog waarde,
Wanneer 't gemeen durft spotten met uw kroon?
Driedubble kroon van lauwren, paarlen, doornen,
Des roems, des rijks, des jammers hoofdsieraad!
Het past hun vuist haar bliksem neêr te toornen,
Waar schendig rot naar uw tiara staat!
Voor u, gij zijt, een zon gelijk, verscheiden,
Om strijd door de aard' gezegend of vervloekt,
En kunt de wraak van 't nageslacht verbeiden,
Want Clio heeft uw wonderen geboekt!

V.

In schittrenden dos
Wipt de dartele op 't ros,
Zie, zij buigt zich om hulde te ontvangen,
De geestdrift breekt los,
En een lieflijke blos
Roept het purper der schaamte op haar wangen;
Neen, wilde Amazoon,
Is zij trotsch op de kroon,
Door de juichende menigt' geschonken!
't Betooverendst schoon,
Haar voor immer ontvloôn,
Sinds zij 't gif van den roem heeft gedronken!
Daar tikt zij het paard,
En in tripplende vaart
Boeit zij 't oog van de jeugd door haar schoonheid,
Dat vlammende staart,
Als zij, hangend naar de aard',
Van haar leest al de weelde ten toon spreidt;

Of, dansend op 't dier,
Van 't verterende vier
Der Godes van de Min schijnt te blaken;
Of, schaamteloos fier,
Een' onnaakbren laurier,
In een' dartelen luchtsprong, mag schaken!
Zij wuift en zij groet,
Oogverblindend van spoed,
Met de vliegend veroverde kransen,
En baadt in een' vloed,
Die haar' boezem voldoet,
In den lof, die weêrklinkt van de transen.
Hoe blikt zij hem aan,
Wien de stuivende baan,
Slechts als zij op den klepper stijgt ketent,
Die haar, in zijn' waan,
Voor het outer ziet staan,
Om zijn liefde het renperk vergetend!
Verdoolde! bemin,
Eer de boschkoningin,
In haar vurig paleis onder de aarde;
Vervolg en verwin,
Eer de blanke meermin,
Waar ze een' krans van koraal zich vergaârde;
Dan teêrheid en trouw
Van de onvrouwlijke vrouw
Op het toppunt der glorie te vragen!
Uw foltrend berouw
Zou het huwlijksgebouw
Doen weêrgalmen van jammerend klagen!
Maar zie, hoe zij lacht
Om de teedere klagt,
In uw smachtende blikken te lezen!
Het bed, dat haar wacht,
Schudt de liefde niet zacht,
Maar de droom, hoe vermaard zij zal wezen!

Zie, de oogen vol gloed,
Die ons huiveren doet,
Drilt ze een flikkrende speer in haar vingren, —
Verschopt nu haar voet,
In ontuchtigen moed,
Met het gaas, dat haar borst mogt omslingren,
Den glinstrenden band,
Die haar lokken omspant;
Alle schroom, alle schaamte is vervlogen!
Zij deed in dien stand
Aan haar voedster geen schand',
Al had ze ook een leeuwinne gezogen!

VI.

En nu de onnoozelheid, die u haar mollige armen
Al biddend toesteekt, of uw hart zich wilde ontfermen
Eer haar de slang verslindt;
En nu de onnoozelheid met traantjes op de wangen,
Die, echte paarlen, aan heur valsche rozen hangen,
Heb deernis met het kind!

Ik weet niet, of de Heer uwe echtkoets heeft gezegend,
Of gij met eerbied en met liefde hen bejegent,
Die reiner zijn dan wij;
Maar Jezus heeft ook u hun rang en regt verkondigd:
„Hun is der heemlen rijk — wie zich aan hen bezondigt,
Bezondigt zich aan Mij!"

De vloek der menschheid volgt dien Caesar in alle eeuwen,
Die de eerste Christnen liet verscheuren door zijn leeuwen;
En toch, hun lot was zacht
Bij dat der jonkheid, dus verleiding prijs gegeven:
Zij zagen in den dood Gods englen tot hen zweven; —
Wie spelt u, wat haar wacht?

o Deernis met het kind! uw kunst schende elke glorie,
De harp der Poëzij, de rolle der Historie,
Wreekt die van oord tot oord;
Maar jeugd noch onschuld keert, — eens schreit ge om uw bewondren:
Of hoort ge in 't handgeklap de hel van vreugd niet dondren,
Bij zedelijken moord?

1837.

WINTERTJES-SCHILDEREN [1]).

Al deinsde 't landschap voor een vlugt
Van vlokjes, dwarlende uit de lucht;
Al viel het bosch, al viel het ijs
Der weemling van de jagtsneeuw prijs;
Het schouwspel loeg den schilder aan,
Wiens studie half maar was voltooid,
Toen hij van d' olmtronk op moest staan;
Geen vlugger reijen zag hij ooit!
Verrukt genoot hij 't wild muzijk
Der suiz'ling van den blanken stoet,
Het mogt hem scheem'ren bij den spoed,
Een vaart aan die des lichts gelijk!
't Versleten schetsboek onder d' arm,
Terwijl zijn pijp door 't knoopsgat hing,
Hield hem bewond'ring 't harte warm
Toen dra de storm den dans verving,
Het wolkend wit in 't ronde dreef,
Of arendswiek een kring beschreef,
En eiken, honderd jaren oud,
Zich kromden zoo als kreupelhout.
Hij stapte kloek door 't eenzaam oord
Ter herberg in het dorpje voort,

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: E. J. Potgieter's Verspreide en nagelaten Werken. Poëzy II. Haarlem, Kruseman en Tjeenk Willink. 1876. bl. 206 vlg.

Hij stapte — neen, een kunst'naarsgril
Beving hem — halfweegs stond hij stil:
Langs 't afdak van een wel verrast,
Door 't eenig altijd frisch festoen
Dat aan de kruin des winters past,
Een' breeden krans van klimopgroen,
Scheen 't erf van zwaar geboomte omheind,
Scheen 't aardig huis hem teek'nenswaard:
Wierd der bewoners gastvrije aard
Van veer' door 't eibernest geseind,
't Geen op des hooibergs hoogsten staak
De wind thans wieg'len deed in 't zwerk?
Er lag — een welkom blijk van smaak —
Voor 't vensterraam een bloemenperk;
Er stond — maar hoor, daar peep de klink
Der kleine deur al: „rink, kink, kink,"
En: — „warm u!" — sprak de grijze vrouw,
Wier raadje snorde bij de schouw.

„'t Is buijig," zeî ze en mat meteen
Den vreemden gast van top tot teen,
Die, 't mutsje ligtend, dat hij droeg,
De vlokken langs de tegels joeg:
Iets edels nam voor 't jeugdig hoofd,
Iets koens haar voor zijne oogen in:
Geene ontucht had hun vuur verdoofd,
Hoe wild het haar krulde om zijn kin!
Als was hij t'huis, ontknoopte hij
Den bonten strik der overdas,
En 't zwart fluweel van d' engen jas,
Het plooide breed, het golfde vrij!
Had hem een lachje op 't strak gezigt
't Goedronde van haar aard onthuld?
De koop'ren knijpdoos kwam aan 't licht,
De bruine meerschuim werd gevuld,
En zij, die trots het toezien spon,
Of bij dien draad haar leven won,

Riep 't meisje, keerende uit de schuur,
Te moet: — „Kom, Anne! geef wat vuur!" —

Vergeefs had reeds zijn rappe hand
De tang gegrepen van den wand,
Het staal viel klett'rende op den grond,
Zoodra de lieve voor hem stond! —
Hoe overtrof 't blaauwoogig kind
De schepping van zijn' stoutsten droom! —
Als ge ooit in waarheid hebt bemind,
Dan kent gij wel den teed'ren schroom,
Waarmeê hij — toen het vuur de pijp
Ontbranden deed — door 't wolkje heen,
Het weeld'rig schoone van haar leên
Bespiedde, om ijlings zich 't vergrijp
Te schamen, — ach! een omzien maar! —
Omhuifde, bij zijn' stouter' blik,
Alreeds het gulden wimperpaar
Hare oogjes niet in zoeten schrik?
Verhoogde vast geen warmer toon
Het rozenwaas van ied're koon,
En slaakte niet voor 't eerst haar hart
Een' zucht van lust, een' zucht van smart?
Weg stoof zij, schucht'rer dan een ree,
Tot ze achter de open spinde gleê
En rondtastte in dien schemerhoek,
Als waren kruik en korfje er zoek,
Schoon 't anders bleek; — hij prees 't onthaal,
Al deed hij regt aan bier noch brood:
Wie noodt zoo gul als Gelders taal
Van lippen even frisch als rood?
„Gij wilt geen maal doen, naar ik zie,"
Hernam zij, „— dat ge grootemoê
„Ons teekendet! —" Hij loeg haar toe,
Het schetsboek oop'nende op de knie,
En 't leed niet lang, of even trouw
De vlosheid vierend van het vlas,

Spon op 't papier, ter zij der schouw,
De grijze, deeg'lijk als zij was;
Een wenschenswaardige ouderdom,
Wiens nacht van uchtendluister glom,
Droeg ginds de leez'naar in 't verschiet
Het heilig woord des Heeren niet?

„Hoe sprekend!" — klonk een zoet geluid
't Ivoor van 't liefste mondjen uit,
En 't slofje poosde en 't wiel stond stil:
Onze oude knikte door den bril
Haar beeld toe, waaraan niets ontbrak:
Als had hij zelv' die opgezet,
Viel plooi bij plooi van 't mutsje, en 't jak
Mogt sergie zijn, het kleedde net!
Maar, wee! daar vroeg de schalk zijn loon,
Berouwde de inval Anne nu?
„Een kusje, kind! of 'k schets ook u, —
„Het leste? top! — de lucht woei schoon,
„Ik zie daar hoenders, en de mand
„Met voêr hangt ginder, —" sprak hij snel,
Greep jolijk 't korfje reeds ter hand,
Sprong haar vooruit tot bij de wel,
Wees ijlings waar de zonneschijn
Door klimopschaâuw het schoonst zou zijn,
En zag haar onder 't strooijen aan,
Dat soms zij zuchtte: „Ach! waar 't gedaan!"

't Was ijdel! — 't Levendig tooneel,
Bood stoffe te over aan 't penseel:
Goudlaken stak de haan zijn' kop
De zeven hennen gaêslaande op,
En kraaide schier van gulden eeuw, —
Tot eend bij eend, die uit de bijt
Aanwagg'lend schoven door de sneeuw,
Hem noopten ten vergeefschen strijd!
Al suiz'lend telkens meer gedaald
Vloog een, twee, drie een musschendrom

Op 't half verlaten slagveld om,
En had zijn' buit omhoog gehaald,
Eer 't sterker ruischte door de lucht,
Een wolk van duiven nederstreek,
En 't fraaiste tweetal uit de vlugt
Het liev'lingspaar van Anne bleek,
Gebogen over 's korfjes rand
Het streelen duldde van haar hand,
Tot 's jong'lings warme schoonheidszin
Godes haar groette van de min!

Vergeef hem, zijt ge al jong geweest,
Dat hij zijn' arm sloeg om haar leest,
En kozende een bekent'nis bad,
Of nog haar hart geen liefste had?
Maar prijs haar, zijt ge zelve jong
En schoon, ik eisch het bovendien,
Dat ze ijlings naar heur woning sprong,
Ook zonder eenmaal om te zien!
Hij was, des ondanks, haar op zij',
Toen zij den drempel overschreed:
„Vertoon,—" zeî grootje, „—wat gij deedt,"
Hij wilde 't niet, toch kleurde hij,
Maar antwoordde: „Als ik wederkom.
„Ligt morgen avond, schikt u dat?"
En gluurde naar 't lief meisje om,
Dat met haar werk aan 't venster zat;
En haperde bij 't afscheidswoord —
Ter nood zag ze op, en breide voort —
En ging al mijm'rend dorpwaarts heen
En stond voor d' ezel dra alleen.

Alleen, maar in 't genot der kracht,
Het oord te scheppen, dat hij dacht:
Den tooverstaf der poëzij
Te zwaaijen over 't wintertij!
Schoon 't landschap sliep, een zachte glans
Weêrschitterde als der zonne groet,

Van wolkenlooz' azuren trans
Op d' in kristal verkeerden vloed:
Geen' zweem van rouwe had zijn rust!
Ter weêrzij droegen beemd en bosch
Den vonkelrijm voor blaad'rendos
Langs 't ijsvlak zweefden liefde en lust!
De jeugd des dorps reed dartel schaats,
Het vaandel woei, — de vedel ging, —
De mooiste kreeg de beste plaats, —
Er reide zich om Anne een kring!
En 't was of elk haar handje vroeg,
Hoe bloô zij de oogen nedersloeg,
En 't scheen, dat zij 't schroomvallig gaf
Aan — was 't ontworpen beeld dan af?

Voltooi het zelf — vervul dien droom!
De scheem'ring daal', de schilder koom', —
De klink ga op, — de stoel sta klaar, —
En bij het afscheid fluist're 't paar! —
Wie droomt zoo traag? — Strooi frisch gebloemt',
Eer de oogstzon gloeit voor Anne's deur,
En warm bemind en wijd beroemd
Stell' de echt zijn beden niet te leur!
Laat wichtjes dart'len aan haar kniên,
Vall' goud en glorie hem ten deel, —
Ik wensch voor 't straks geschetst tafreel
Bedaagd — benijd — hem weêr te zien:
O kunst en liefde! O liefde en kunst!
Wat haalt bij 't gadeloos geneugt,
Te streven naar uw dubb'le gunst
In d'eersten opgang van de jeugd?
Weleer had voor den open zin
Des leerlings 't ijs een hemel in;
Weemoedig slaat de meester 't ga:
„— Waar bleeft ge, mijn Arcadia? —"

1843.

FRAGMENT UIT: JACOBA [1]).

(RIJMEN GEVONDEN IN HET KAMP BIJ ZEIST).

II.

OP WEG.

1.

Lief landschap onzer vruchtbre dalen!
Wat schoon mag halen
Bij 't uwe, dat den verren vreemd',
Met blikken die van weelde stralen,
Doet tuigen: 't is een tooverbeemd!
Onz' lust in orde en arbeid melden
D'omheinde velden,
De groene wei', het gouden graan,
En wat hier 't hemelsche mag gelden,
Zie, kerk bij kerkje kondt het aan!
Al mist diens huismans lage woning
De praalvertooning,
Die de oogen trekt naar gindsch kasteel,
Op eigen erf waarachtig koning,
Hoe smaakt hij 't hem bescheiden deel!
De schaâuw des olms dekt drie geslachten,
Die blijd hem wachten,
Den zoon, den vader, d'echtgenoot;
Of kinderen ooit aan 't hof zoo lachten?
Wie flinker wijf in armen sloot?

2.

Wedijvrend nooden frissche kleuren
En zoete geuren
Het slingerpad ten heuveltop,

---

[1]) Deze tekst is genomen uit: „De Gids", 1860 I, bl. 113 vlg.

Waarlangs wij 't woud zijn pracht zien beuren,
In zonnig zoele scheemring op;
En echter boeijen onder 't stijgen
Ons niet de twijgen
Van beukenstam of eikenboom,
Hoe schalk het licht er langs moog zijgen,
Ter regte kronkelt zich de stroom!
O lieflijk spieglen van die baren
Door 't net van blaren,
Of 't rustelooze aan ruste huwt!
Om ginder huivrende op te varen,
Waar 't koeltje witte kruinen stuwt.
Het droomt, het dicht van verre reede
En troont ze mede,
Die bruine boot, dat gele zeil,
Als waren zoeter vreugde en vrede
Dan ons omringen elders veil!

3.

Wat is mij, die van strijdlust blaakte,
Die vurig haakte,
Of 't eindlijk, eindlijk voorwaarts ging,
Dat ik zoo gansch mijn aard verzaakte,
In wonderzoete mijmering?
Een enkle blik op deze streken,
En 'k schaam mij 't smeeken
Om oorlogswolken aan de lucht;
Mogt door dit zwerk hun bliksem breken,
Uit had het paradijsgenucht!
Een leeftijd zwoegens ging verloren,
Wanneer dit koren
Den vuurvloed van 't geschut moest zien;
Of val of zege ons was beschoren,
Voor beide zou de huisman vliên!
Neen, werden zelfs zijn sikkels zwaarden,
Des vijands paarden
Ontzwommen aan die boekweitzee,

De vlam zou opgaan uit de gaarden
En bosch en beemd weêrgalmen wee!

4.

Er licht uit de oude landshistorie
Eene eeuw van glorie,
Onsterflijk straal ze in lied bij lied,
De muze is dochter der memorie,
Toch tarte zij den nabuur niet;
Maar mogt hij, eer en eed vergeten,
In weidsche keten
Ons kostlijk kleinood willen slaan,
Het blijk' dat we ons verleden weten,
Bezielend blaas haar adem aan!
Wie spreek' van achter dam en dijken
Den strijd te ontwijken,
Slechts op verdediging bedacht,
Hij naak' ze niet dan over lijken,
De grenslijn blijv' de diêrste wacht!
Eerst bij zijn trotsch triomfgeschater
Ontvange 't water
Hem wrekend in zijn breeden schoot!
Een schimplied sarde ons in 't geklater,
Wierd vóór den slag het bondgenoot!

EENE REVUE IN HET BOIS DE BOULOGNE, 19 MEI 1864[1]).

I.

o Stad! die dra de kroon van alle steên zult dragen,
Herschapen door Napoleon,

[1]) De tekst is genomen uit: „De Gids" 1864, dl. III, bl. 180 vlg. De afwijkende lezingen zijn uit: „E. J. Potgieter, Poëzy." I. A. C. Kruseman 1868. bl. 185 vlg.

Wat hebt ge een frisschen krans u om het hoofd geslagen,
Hoe schoon zijt ge in deez lentezon!
Zoo ginds ge hulde vroegt voor grootsche erinneringen
Vereeuwigd op uw zegeboog,
Hier stemt gij ons gemoed tot zoeter lofzang zingen:
Boulogne's bosch verrukt ons oog!
Al baaddet ge u sinds lang in de uitgezochtste weelde,
Al vierde om strijd u elke kunst,
Eer u natuurschoon blonk vondt gij u zelv' misdeelde
En preest het hoogst de ontzegde gunst:
Een lusthof wenschtet gij om van het veld te droomen,
Een meir om 't zwerk weêrkaatst te zien,
't Verkwikkend bad der luwt' van lommerrijke boomen,
Verrassing als 't verschiet zou biên!...
Thans rust gij uit op gras, smaragd in verw beschamend',
Thans spelevaart ge op zilvren vloed,
Waar kiesche smaak, het schoonst uit alle lucht verzamend',
U honderd floras geuren doet!
Een kronkeling des wegs, - wie bragt uit verre heemlen
Die pracht van vreemde vooglen hier? -
Een kluis, - treed ze in en 't zal van wondren om u weemlen
Uit vloed en zee, langs rots en wier!
Longchamp begroette nooit in zijn geschoren lanen
Op 's Grooten Konings eersten Mei
Een schare als ons omstuwt op deze slingerbanen:
Wat weidsche drom, wat schalke rei!
Schoon nergens stilte een plek ooit meer aanlokkends leende
Dan wij 't haar dit berceau zien doen,
Waar vaak een groote vrouw bij 't lied der nonnen weende,
Toen de oude abtdij nog school in 't groen!
Wie gaarne in eenzaamheid de wereld weg ziet deinzen,
Hier voert een hooger rijk zij in,
Op zoden even diêr wie fluistren als wie peinzen,
De bank der mijm'ring of der min!

II.

En toch, het dof gedruisch, dat we uit de verte hooren,

Neen, gindsche waterval is 't niet,
Wiens schuim, op 't loof gespat, we als diamant zien gloren,
Waar 't zonlicht op zijn rotsbed schiet.
En toch, die luchte wolk, in 't bloeijend dal aan 't dwalen,
Neen, 't is geen rook, die 't stulpje ontvlood,
Bijwijl' verrast zij ons met flikkering van stralen,
Als draagt zij 't weêrlicht in haar schoot!
Zou 't beêvaart zijn? - Maar komt op 't veld de vroomheid boven,
Als leêgte heerscht voor 't hoog altaar? . . . .
Een dorpsfeest dan? Staar rond op akkers en in hoven,
Er gloeit geen tros, er geelt geen air!
Hoor! 't is het schel geklank van schett'rende trompetten,
Een krijgsmarsch, die een veldslag won;
Zie! wielen zijn 't gewend om oogsten te verpletten,
Verdelging voerende in 't kanon!
Hoe deelt des wapens aard zich wie 't hanteeren mede:
In vunze kruiddamp voegt geen tooi,
En somber staat die stof, en stemmig blijkt haar snede,
Maar straffer dier gezigten plooi!
Er volgt een vlugge draf: de bonte vaantjes wapp'ren,
En als die seinen zelf vol zwiers
Verschijnen, langs die dreef, de slanke en schalke dapp'ren,
De dartle, dansende lansiers!
Ter vlakte voort als zij! - waar tal van heuvelklingen,
Versierd met lentes eersten dos
In gouden regen en in bloeijende seringen,
Haar regterzij begrenst door bosch;
Terwijl haar slinke, die de groote weg omkronkelt,
In honderd groepen blijken geeft
Dat hier, waar aller geest wedijverende vonkelt,
Tot in 't vernuft gelijkheid leeft!
Ter vlakte! 't schouwspel is 't penseel eens schilders waardig:
Wat orde, zonder zweem van rust!
En nu, 't geschut houdt stand, het kleene heir staat vaardig,
Des Caesars naadring zich bewust!

III.

De zoete zang weêrklinkt, de wensch naar oorlogsweelde,
De minnezang nog even frisch
Als toen voor zestig jaar de schoone 't eerst dien speelde,
Hortense's hartsgeheimenis!
O ware 't haar voorspeld, verlaten en vervallen
En in haar kroost het diepst verneêrd,
Hoe in dat lied haar zoon het: leve! toe zou schallen,
Wat had haar al de ellend gedeerd!
Daar rijdt hij, - waarom toch met lijfwacht voor en achter
Wier schittring voor geen sluipmoord hoedt?
Daar rijdt hij, - in zijn geest bedeeld met beter wachter,
De rijen stapvoets langs en groet;
Een luide jubelkreet! waar zich die pluim bewege
Weêrgalmt het daavrend zwerk van 't woord,
In d'aanvang onzer eeuw de bode van de zege
Van West tot Oost, van Zuid tot Noord!
Hij komt! het landschap derft voor onzen blik zijn luister,
Hij komt! het leger zelfs verdween;
Geen prettig praten meer, geen schertsen, geen gefluister -
Wij zien den Keizer, hem alleen!
De balling, die den dood tot driewerf toe trotseerde
Den schimplach wekkend der fortuin, -
De burger, die in schuts der vrijheid wederkeerde
En zich de kroon zette op de kruin: -
Monarch, die wrake nam voor wreede erinneringen
Den franschen trots zoo lang ten grief, -
Der Czaren adelaar den bliksem wist te ontwringen,
Toen dreigend hij in 't Oost dien hief, -
Victoria naar 't graf van Englands vijand leidde,
Dier heldenschim de zoetste zoen, -
Itaalje's eenheid, ach! waarom maar voorbereidde?
Itaalje regt geeft hoop te voên; -
Napoleon, in tucht des weêrspoeds groot getogen
Die elken nood kent van zijn tijd,

Maar, schoon hij 't wit zich weet van aller starende oogen,
Slechts nederblikkend verder rijdt.

IV.

Wanneer hij opwaarts zag, hij zou haar ginds zien zweven,
Langs 't hoog azuur, op gouden wolk,
De vrijheid, vruchteloos zoo wreed door hem verdreven,
Vergeefs vervolgd in iedren tolk!
Hij zou het lezen in de kalmte van haar blikken,
Beschamender dan 't bitterst woord,
Dat zich de dwinglandij verwart in eigen strikken,
Dat Frankrijks toekomst haar behoort!
Hij vreest het, sinds dien nacht wiens gruwel later glorie
Niet uitwischt door zijn stralenvloed:
Er blijven vlekken op de rolle der historie,
Waar staatszucht schreed ten troon in bloed!
Hij vreest het, schoon de stad werd op zijn wenk herschapen
Tot ze overal kasernen heeft;
Er is een opstand, niet te treffen met het wapen
En die het schrootvuur overleeft!
De meester van het spel op 't schaakbord van Europe,
Wiens hand er licht of schaauw op stort,
Zoo zeer beheerscht zijn zet der wereld vreeze en hope,
Schiet in deez' worsteling te kort!
't Genie dat heel een volk weet aan zijn woord te boeijen,
Dat in 't crediet voor weelde en werk
Een stroom van overvloed verblindende doet vloeijen,
Vindt slechts dien wederstand te sterk!
Vergeefs de pers verpligt te gaan in logge keten,
Gaan doet zij toch ondanks die boei,
En wint het meëgevoel van 't openbaar geweten,
Den dag gedenkend van haar bloei!
Wat straffe wet vermag geen dooding der gedachte,
Verminkt getuigen nog haar leên;

137 De strafste wet

't Verwijt verkeere in vraag, de kreet krimpe in tot klagte,
Gij leest die door de letters heen!
De vruchteloosste kamp, die deerenis zou vergen,
Zoo zwaar drukt op partij haar wigt,
Als iemand regt had om den hemel zelf te tergen
Door strijd te voeren tegen 't licht!

V.

Bevallig, bloeijend, fier, verschijnt aan 's Keizers zijde,
Waar 't hoog geboomte schaduw geeft,
De schoone ga', wier keus hem vorst bij vorst benijdde,
Die rozen om zijn schepter weeft!
Hoe vloeit deez' drommen, die den heuvel beurtlings nadren
Om zich des veldheers blik te biên,
Het prikkelbare bloed onstuimiger door d'adren
Zoodra zij de amazone zien!
Bevleugeld schijnt de vaart der dondrende kanonnen,
't Geschut bedienen blijkt genucht; -
De dwarlwind is zijn togt aardschuddende begonnen,
Het bliksemt lansen in de lucht! -
Vervoering gilt het uit! en om ons trillen mede
De grofste snaren bij de schaar! ....
o Heilge eenvoudigheid! of 't keizerrijk de vrede
Of dwinglandij beschaving waar!
De sphinx van onzen tijd, die, in dat zonnig duister,
Daar roerloos zit op 't stampend ros,
En oog noch oor er toont voor lofzang of voor luister,
Al blinkt de vlakte, al dreunt het bosch,
Hij heeft van 't hart zijns volks de plooijen glad gestreken,
Hij zijn geheimen zich verklaard,
Tot vier trawanten hem den troon onmisbaar bleken,
Het spel, - de weelde, - 't kruis, - het zwaard!
Wat vraagt gij wie der vier ten hechtsten steun mag strekken?
Er weemlen spahis om zijn zoon! ....

143 Als 't iemand vrij stond om

Weêr zoekt ge bij dat woord der moeder lieve trekken,
Hoe bloost, hoe bleekt haar blanke koon!
Een borg begroette zij in 't schittren van die klingen,
Een teeken in dien kreet van trouw,
Dat volk en heir aldus haar lievling zal omringen
Als zij verkwijnen zal van rouw;
Tot ze eensklaps, droeve prooi van onheilduchtend droomen,
't Aanvallig hoofdjen nederbuigt:
Uit donk're groeve ziet zij martlaressen komen,
Eens even warm hier toegejuicht!

AANTEEKENINGEN.

I.	6de	regel:	toespeling	op	l'Arc de l'Étoile.
	21—24ste	„	„	„	le Jardin d'Acclimatation.
	33ste	„	„	„	la Marquise de Sévigné.
III.	1—4de	„	„	„	de volkslied geworden romance: Partant pour la Syrie.
V.	26ste	„	de Afrikaansche garde du Prince Impérial.		
	35—36ste	„	Marie-Antoinette en Hélène d'Orléans.		

---

* * *

Zoo vaak door d' aardsche schemeringen
De stralen dringen
Waar 't schoone uit blaakt,
Is 't ons te moede, in 't bad van luister,
Als werd de kluister,
Van 't stof geslaakt:

Gemoed en geest versmaên de weelde
Die kort maar streelde,
Ontbloeid aan 't slijk,
En beuren fluks verbreedde wieken
Naar 't uchtendkrieken
Van hooger rijk.

OUD-HOLLANDSCHE BOUWTRANT[1]).

(FRAGMENT UIT: „ALBERT").

„Maar, BRIELLE! het is zoo gemakkelijk, met den bouwtrant onzer vaderen den spot te drijven; doch juister dan zij den ligchamelijken en zedelijken toestand des volks in huizingen en gestichten aanschouwelijk te maken, beter dan zij het deden het oorspronkelijke met het geriefelijke te vereenigen, zelfs in den dooden steen het karakter van onzen zin uit te drukken, zou dat ook zoo gemakkelijk zijn? Hebt gij ooit beproefd u de harmonie te verklaren, welke er in de stadsgezigten onzer oude meesters tusschen het levende en het levenlooze heerscht?"

„TER VEERE is groot liefhebber — van schilderijen," zeide BRIELLE.

„Het is mogelijk, vriend! maar gij hebt u daar straks zoo ophakkerig aan den Oud-Hollandschen bouwtrant vergrepen, dat ge mij weêrleggen moet, zoo ge kunt, dat er éénheid was tusschen middel en doel, dat het eigenaardige, wat ik der Oud-Hollandsche steden toeken, louter eene schepping mijner fantasie is. Luister. Zoo dikwijls ik vreemdelingen hoor klagen over de moeijelijkheid, om, ten onzent, in *Amsterdam* b.v., den weg te vinden, dewijl de eene gracht zoo zeer op de andere gelijkt, dat zij die ter nood kunnen onderscheiden, dan denk ik onwillekeurig aan de burgerlijke gelijkheid in ons Gemeenebest te huis. Iets algemeeners. Als ik vreemdelingen er zich over zie verbazen, dat de woningen onzer aanzienlijksten schaars, ik had wel mogen zeggen geene koetspoorten hebben, dan is het mij, of men den lof van den eenvoud hunner zeden verkondigt: JAN DE WITT, die slechts één' dienaar had. Weêr iets bijzonder-Amsterdamsch. Wanneer vreemdelingen er op smalen, dat we zoo weinig zin voor gezelligheid hebben, dat soms de fraaiste vertrekken des huizes tot kantoor dienen, dat we er de *suite* door verliezen, dan blijkt de handel *nog* de hoofdzaak, en wordt de sprekendste trek van ons volkskarakter mij door dat gebruik aanschouwelijk."

---

[1]) De tekst is afgedrukt uit: „De Gids" 1841, II. bl. 193 vlg.

„Maar, dat zijn losse opmerkingen, vriendlief! — als ik van den ouden bouwtrant spreek, dan bedoel ik huizen met luifels en luiken, —"

„O! er was uit den gevel van zulk eene Hollandsche woning meer te leeren dan ge gelooft! Is het niet, of die kleine klinkers, zoo netjes gevoegd, zoo rein gewasschen, ons de historie vertellen, hoe de eigenaar zijn' rijkdom allengs vergaârde, hoe hij dien slechts langzaam verwierf, steen voor steen, stuiver bij stuiver? De stoep, een paar treden hoog, waar het moerassige van den grond er niet meerder eischte, duidde hij niet den dubbelen zin des bewoners aan, van het lastige straatgerucht te zijn ontslagen, zich voor de ziekelijke kelderlucht vrij te waren? Bezie de smalle deur, nog in tweeën gedeeld; is zij geen blijk van den eenvoud der zeden, van de heiligheid van den huiselijken haard: „Zoo ligt niet binnen, vreempje!" Vergeet toch den gladgeschuurden klopper niet, waarop de vrouw des huizes zoo trotsch is, dien zij hoort tot in de achterwoning, — haar oog gaat over alles, — die niet omwonden wordt, dan wanneer het blijde moederschap haar voor eene wijl van de zorg der huishouding ontslaat. Wat smaalt gij op den luifel, die het zonnelicht uit het voorhuis weert; hoe genoegelijk, hoe vertrouwelijk is het op den laten achternoen in zijne schaduw een praatje te houden, op de banken ter zijde van de deur! Wij hebben veel lichts gebragt, waar onze voorvaders weinig togts toelieten; maar hoeveel rustiger, hoeveel warmer sliep men op de bovenkamer achter die luiken; zij sluiten alle gedruisch buiten, alle gedruisch behalve het akelig brandgeklep; doch wie zou in de veêren blijven liggen, als zijn buurman, als zijn verre vriend in nood is? En bovendien, hoe zwaar dat luik zij, hoe schril het op zijne hengsels krasse, de dochter des huizes weet het zachtkens op te stooten; het zal vader noch moeder wakker krijschen, als *zij* gist dat *hij* komen zal, als ze *zijne* stem meent te hooren, als zij *hem*, ondanks zijn' plooijenrijken mantel, onderscheidt en herkent, in de schaduw van iep of linde, in den maneschijn, die het water van de gracht verzilvert. —"

„Hoe kon ik zoo dom zijn," borst BRIELLE uit, „er mij over te verbazen, dat ge met onzen ouden bouwtrant ophadt? dát

alleen, dat vensterken, waaronder men zong, was immers genoeg? Als TER VEERE u in dat opzigt de loef had willen afsteken...."

„Scherts als ik gedaan heb, vriend! er was iets nationaals in dien bouwtrant, dat eerbied eischt; hij verzinnelijkte niet, als de ordes der Grieken, hij vergeestelijkte niet als de Gothische; maar de trapsgewijze toeloopende geveltop, in wiens midden een enkele groote steen was gevoegd, waarop eene vrome spreuk prijkte, bewees te gelijk, dat men wist, in welke luchtstreek men bouwde, en dat men het geloof in harmonie had gebragt met het leven. Voeg er de dubbele eigenaardigheid bij van de grachten en het geboomte, die liefde voor het element, waaraan wij alles verschuldigd zijn, dien zin voor de natuur, door handel noch nijverheid verstompt. Het zou mij weinig moeite kosten u ook in het inwendige der woning de overeenstemming tusschen heer en huis aan te toonen; of spreekt de koopman niet uit die liefhebberij voor kelders en zolders, uit die zucht, van alle ruimte partij te trekken? — ik wijs u liever op de hallen en wagen, waarin wij denzelfden bouwtrant weêrvinden, hier door luttel sieraden ietwat verfraaid, dáár rijk aan bewijzen van een' zin voor het fantastische, dien wij niet begrijpen, dewijl allerlei invloed van vreemden zijne ontwikkeling heeft belet. Voor mij, ik vind er niets verbazends in, dat mannen, die zoo wèl wisten te bouwen wat hun paste, toen de welvaart aanwies, tot twee, tot drie, tot viermalen toe *Amsterdam* uitlegden op eene allengs grootscher schaal, dat zij om hun oud stedeken telkens prachtiger gordel sloegen en te gelijk eilanden bebouwden, van welke honderde kielen zouden afloopen, opdat de welvaart in overvloed verkeeren mogt."

„Dat is valsch-doen," riep BRIELLE, „gij hebt over dit onderwerp nagedacht."

„Minder dan ge meent," hernam ALBERT, „want ik beken, dat het mij nog niet duidelijk is geworden, waarom onze voorouders, die er in slaagden iets karakteristieks-Hollandsch te stichten in het Amsterdamsche Stadhuis, te vergeefs beproefden iets karakteristieks-Hervormds te bouwen in eenigen tempel voor onzen eeredienst. Doch waar ik van overtuigd ben, zie dat is, dat wij sedert hunne dagen niet zijn vooruit gegaan; dat er,

niet alleen ten onzent, maar alom een vloek op de hedendaagsche Bouwkunst schijnt te rusten, alsof zij, spijt al haren trots op de kennis van allerlei stijl, bestemd is om niets geschikts te leveren, voor het doel, waartoe men het stichtte, — de eerste eisch, welke die kunst moest bevredigen.

VONDEL IN BURGEMEESTERSKAMER[1]).

(FRAGMENT UIT: EEN PROSPECTUS).

En nu, wat dunkt u, was het wenschenswaard, dat Rembrandt van Rhijn ons van die vier mannen, - den strengen Reynst tegenover den kunstlievenden Vlooswijck, en den hoffelijken Oudshoorn dubbel innemend bij den sluwen Valckenier, - dat hij ons van deze een flinke groep had geleverd, een groep, zoo als er op den 10[den] Aug. 1668 voor zijne hand in burgemeesterskamer op het doek te brengen viel? We vleijen ons, dat uw antwoord toestemmend zal zijn, - ge zoudt ons anders niet zoo verre zijn gevolgd. Maar wij hebben tot nog toe slechts van vier mannen gesproken, en toch was er een vijfde in het vertrek, een vijfde, op wien de schilder misschien het hoogste licht had doen vallen, al stond hij maar van verre, halfweg tusschen de tafel en den drempel, al wachtte hij tot het woord tot hem zou worden gerigt, eer hij, na de zwijgende groete, den mond opdeed. Echter was die man ouder dan een der aanzittende burgemeesteren; - de tachtig reeds voorbij, hadt gij er hem, om regtheid van schouders en vastheid van knieën, bij den eersten blik naauwelijks zeventig toegekend, - een flinke, fraaije type des ouderdoms, als zich de waardigheid, hem door de natuur verleend, daar niet had moeten buigen voor de waardigheden, door de zamenleving aan geboorte en fortuin verknocht.

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst: „De Gids" 1850. I, bl. 634 vlg.

Rembrandt van Rhijn zou hem op den voorgrond hebben gebragt, dewijl zijne gelaatstrekken het in uitdrukking wonnen van die der vier burgemeesteren, dewijl de weinige witte lokken den kalen schedel sierlijker stonden, dan een der grillige hoofdtooisels den getabberden; - wij mogen het eerst later doen; want de voorzitter Reynst heeft in een bundel bescheiden nog het stuk niet ter hand, dat den oude betreft. De oude! - dien viermaal twintig jaren levens niet het eenige goed hebben gewaarborgd, dat op zijn leeftijd nog lust tot leven geeft: - de onafhankelijkheid. Grijsheid heet 's levens kroone, en wie is er, die het wederspreken zal, mits men haar niet in gebogen houding voor menschen hebbe te dragen? - voor God buigt zich tachtigjarige ervaring niet slechts gedwee, maar gewillig!

Er waren onder de tijdgenooten, onder de vrienden diens ouden, wier levensavond benijdbaar heeten mogt; niet slechts mannen van stand en mannen van studie, die met het zesde kruis, kabinet en katheder voor eigen haard of eigen hoeve hadden vaarwel gezegd, maar ook lieden van de beurs, lieden van allerlei bedrijf zelfs, vermogend geworden eer hunne vingeren verstramden - het eerste was hem zoo min gegund als hij in het laatste was geslaagd. De beklagenswaardige! - Hij had rondgewandeld onder hoog geboomte, op het stille land de kruin eens staatsmans voor de zonnestralen schuttend, minder dan de zijne vergrijsd. Hij had dezen welsprekend hooren worden bij de beschrijving der weelde, eindelijk geen anderen doolhof meer te kennen, dan den vrijwillig ingeslagenen des wouds, - waarin de wildzang het wijlen lust maakte, - waaruit de klok der kleine kerk, van verre, op den noen, den weg huiswaarts wees. Hij had hem vergezeld in zijne kweekerij, de gewassen van vier werelddeelen aanbiedende, en het gebloemte aller jaargetijden rijk; en eerst als de gastheer, die, wat hij ook aan het hof mogt hebben achtergelaten, zijn hart in de afzondering had medegebragt, eerst als deze den lof van het landleven besloot met de opmerking, dat de natuur, anders dan de mensch, naauwelijks van teloorstellen weet, eerst dan had onze gast gezucht, diep gezucht, - maar niet van nijd. De belangwekkende, dunkt ons. - Hij had aangezeten in de zaal eens handelaars, die zijn gelijke was geweest,

die zijn meerdere was geworden, aangezeten in een dier vertrekken, wier vorstelijke stoffering niet louter verbaasde door pracht, maar tevens bij het algemeen den zin voor de wonderen van beitel en penseel ontwikkelde, en hij had zich in beide verlustigd, verlustigd met al het vuur van een keurig kenner der kunst. Gezond van gestel, - opgeruimd van aard, - blij van geest, had hij, zonder sombere tegenstelling van zoo veel welvaart met eigenen wederspoed, de geneugten van den overvloedigen disch gesmaakt, tot de heer des huizes zich de feestbokaal brengen liet, tot hij stilte verzocht en verkreeg. „Het welzijn van mijn afwezigen zoon" mogt de vader dan tot zijne gasten zeggen, mogt het zeggen met diep bewogen stem, daar het een zoon gold in den verren vreemde nieuwe bronnen voor hunnen handel opsporende, nieuwe volken cijnsbaar makende aan Holland, - wat deerde onzen oude, dat de beker, tot hem gekomen, beefde in zijne hand, - dat zijn borst van de teug dreigde te stikken? - Voorwaar, beklagenswaardig en belangwekkend tevens. - Hij had den kring van zijn gezellig verkeer zien inkrimpen met de spanne levens, die hem waarschijnlijk nog overschoot, maar waar hem, onder de gegoede burgerij, op bruiloft of doopmaal bestevaêr of bestemoer, waar hem, op zijn dagelijkschen weg langs de straat, ons lager volksleven verraste met een woord of blijk, dat een gelukkigen ouderdom teekende, gelukkig ondanks middelmatigen zegen, gelukkig ondanks gebrek zelf, dewijl liefde aanvulde, liefde schoorde, liefde verdroeg, - daar schoten hem de oogen vol tranen, daar werd hij somber te moê!

Hoe menigh vader lijdt in zijnen zone alleen.

Het was zijn geheim, het was de oorzaak zijner armoede en zijner afhankelijkheid: het kind naar hem genoemd, had hem zijn vermogen gekost, na hem de beste jaren zijns levens te hebben vergald. Leeg van hoofd en los van zinnen beloofde reeds het jongske hem weinig vreugd en was de borst voor zijn bedrijf maar ten halve bekwaam geworden. Nering, handel, wetenschap, wat men zich wijde, zij eischen den geheelen mensch, - de ligtzinnige gelooft, dat eene vlugtige opvatting er toe volstaat. Een vroege echt, - een weduwenaarschap met drie

kinderen, - een tweede huwelijk, dat hem al verder aan 't hollen hielp, welke moest de afloop van zulk een leven zijn? Wat anders dan een verhaaste dood, nadat eerst van den vader het offer zijner fortuin was gevergd geworden, om eene schandelijke bankbreuk te verhoeden, - nadat deze zich, zwaarder strijd nog! - verpligt had gezien den zoon, die al zijne verwachtingen had verijdeld, „maar toch zijn kind bleef," naar de Oost-Indiën te zenden, neen, dit slechts door middel van een bevel des bestuurs, dit niet zonder ingeroepen dwang had kunnen doen. „Hij storf op de reize," - onbeweend? wie het u zegge, geloof hem niet. Er komen oogenblikken, waarin die tachtigjarige zijns gedenkt en zijne ziele Gode beveelt, - al rolt dan ook bij de heugenis van vergeefsche vermaningen, van beden, door geene boete beantwoord, de klagt van zijne lippen:

Wat is de kinderliefde krachtigh
En oudersliefde koud en kil.

Wij keeren terug in burgemeesterskamer, zoo ge wilt, waar onze oude nog altijd tusschen tafel en drempel staat, waar zijn blik, verre van onze vier bekenden te bespiên, langs de historiestukken aan den wand en van Marcus Curius naar Fabricius zwerft.

„Eilieve!" wenkt Reynst den jongsten zijner ambtgenooten, - en onze grijsaard heeft naauwelijks het afbreken der stilte opgemerkt, of het klinkt hem toe:

„Treê nader, Vondel!"

„Als ge het mij gunt, Heer Valckenier!" antwoordde de grootste man, dien Amsterdam binnen zijne muren had, - want het was inderdaad Joost van Vondel, dien wij voor u opvoerden, geroepen in burgemeesterskamer, in meer dan tachtigjarigen ouderdom. Onder het naderen streek de regterhand, die zoo menig meesterstuk schreef, zachtkens de weinige overgebleven haren uit het gezigt; want aandoenlijker dan bij Göthe, golden bij hem de woorden van deze:

Ach! die Scheitel umwallt reichlich die Locke nicht mehr:
Da bedarf man der Kränze, sich selbst und Andre zu täuschen;

Maar welk een krans had Holland voor hem gevlochten? welk

een krans vergunde het hem, dat hij zich zelven om den naakten schedel wond? Suppoost in de Banck van Leeninghe, stond hij daar in eerbiedige houding voor mannen, die zijne zonen hadden kunnen zijn! de dichter van „Lucifer," sedert tien jaren Suppoost in den Lombard, door voorspraak van Anna van Hoorn, Vrouwe van Vlooswyck.

„Vondel!" sprak Reynst, „het deert mij het u te moeten zeggen, maar de vroegere klagten over verzuim in het boeken der panden hebben zich herhaald, - uwe jaren klimmen." -

Eere hebbe het hart des oud-burgemeesters, hij verweet hem, in het gezigt van Fabricius en Marcus Curius door hem in dat vertrek bezongen, ten minste niet, dat hij in de Banck van Leeninghe verzen schreef.

„Vast een en tachtig Heeren!" trilde het.

„En dus hebben burgemeesteren besloten u te ontslaan." -

Reynst hield op, Reynst zag zijne ambtgenooten een oogenblik aan, zij waren als hij, getroffen door de uitdrukking van het gelaat van Vondel bij die woorden; - wat er in het gemoed van dezen omging, wie beschrijft het u? Broodsgebrek in den ouderdom, de dankbaarheid van een gemeenebest! - was het wonder, dat de nog altijd forsche wenkbraauwbogen, dat vooral de hooggewelfde van het regteroog, zich een omzien fronsten, met al de verontwaardiging, die den hekeldichter in zijn krachtigsten tijd had gekenmerkt? Toch was het maar een voorbijgaande wolk, - daar gloeide uit die bruine kijkers het zelfbewustzijn der zege, hem bij het nageslacht gewaarborgd, het bewustzijn der onsterfelijkheid door hem verdiend, als zij die hem brood onthielden, als de Patriciërs voor wie hij al de medegedeelde lofdichten had geschreven, zouden vergeten zijn! Rembrandt van Rhijn! op, van uit uwe tavecrne, op, van achter uwe kanne peuzelaer, wat mart gij ons dien blik te vereeuwigen? Het is te laat: de gloed verflaauwt reeds, - Vondel buigt zich voor het besluit van Burgemeesteren, neen, voor de beschikking Gods! Hij herinnert zich zijne eigene woorden:

Al wie door ootmoed wort herboren
Is van het hemelsche geslacht.

„Het zou kwalijk passen, Heer van Oudshoorn!" zegt hij, den

stoel afwijzende, dien deze, opgesprongen, voor den getroffen grijsaard bijschoof, „maar het aanbod teekent uwe heuschheid." -

„Burgemeesteren ontslaan u, doch met behoud uwer wedde, vader Vondel!" vertroost hem de niet slechts adellijke, maar ook edelaardige man.

„Hebt dank, Heeren! hebt dank!" en onwillekeurig strekte hij de handen naar hen uit, - Gillis Valckenier, die ter zijde ging, gevoelde zich niet waardig ze te drukken, - „hebt dank voor dat ontslag uit mijnen kerker!"

Hij had tien jaren in den Lombard gezeten!

„Spijs overmorgen ten onzent," besloot van Vlooswyck, „ge zult mijner huisvrouw en mij genoegen doen."

En Vondel was voor de laatste maal zijns levens in Burgemeesterskamer geweest.

EEN SCHIP OP STROOM[1]).

(FRAGMENT UIT: „SALMAGUNDI").

Wat meer zegt, zelfs de dichterlijkste schepping van den handel, zelfs een schip op stroom, dat hem anders, hoe honderdmalen gezien, altijd op nieuw verraste en verrukte, altijd weêr anders en toch weêr aangenaam mijmeren deed, boeide hem nu niet. Een schip op stroom, die wondere wedergeboorte van den eik en de hennepstruik, - welke beide, hoe ongelijk overigens, in het hart van Europa wortel sloegen en opwiesen - de eene in eene eeuw, de andere in één enkelen zomer, - welke beide, als de zonneschijn van den middag te heftig werd, uitzagen naar de frissche koelte, die van de Oostzee zou aanwaaijen, naar den regen, door het wolkje aan de kimmen der verre kust beloofd, - een storm voor wie de kruin in de wolken hief, een stortvloed

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: „De Gids" 1851, II bl. 80 vlg.

voor hem, wiens bladerenkroon geslachten in zijne schaduw nam; eenige droppels voor de wiegelende plant, door het zuchtje, dat langs de aarde zweeft, vast verfrischt; - welke beide gevallen zijn in volle rijpheid, vollen bloei - de eene voor de vereenigde krachten van honderde armen, het andere voor een enkelen zwaai van de zeis, - welke beide, schoon gestorven, niet ophouden te leven, slechts wisselende van plaats, van gestaltenisse en van doel! Een schip op stroom, de wondere wedergeboorte van den eik en de hennepstruik, - maar niet langer aan het harte van Europa geboeid, maar niet langer door de laauwe zon van het Westen gestoofd; een schip op stroom, dat uit den nacht van noord- of zuidpool ten onzent weder het licht ziet, of de keerkringhitte nog in zijn binnenste voelt, al dreigt het water, dat het draagt, ten iederen avond om boord te stollen - dat geleefd, gekampt, geleden, overwonnen heeft op andere oceanen, dan die aan onze kusten knagen, in andere orkanen, dan onze hemel kent. Een schip op stroom, eene wereld in het klein, met al haar gebrekkigs en al haar goeds; met wat zij gruwelijks heeft en wat zij groots oplevert, - ontbering, die de manschap verpligt is zich te getroosten, uitspatting, die de overheid toejuichend schijnt aan te zien; - een blijk onzer wetenschap, die de golven in hare dienaressen verkeert en de winden tot hare dienaren maakt; eene beschaming van onzen hoogmoed, als de schipbreukeling ons de gevaren schetst, aan welke hij ter nood ontkwam; - de welkome waarborg, dat geene der behoeften, waarin de weelde onze geneugten heeft verkeerd, vergeefs bevrediging zal eischen; de bode der beschaving aan verre volken, maar die, helaas! niet enkel haar zegen, die ook haar vloek den vreemde brengt; - het onwaardeerbaar middel tot ruil van den wederzijdschen overvloed van werelden, door zee bij zee gescheiden; maar ook het afgrijsselijk middel om het eene menschenras in slavernij van het andere te slepen; maar ook het hartbrekend middel, om, na vaderland en vrienden voor altijd goeden nacht te hebben toegeroepen, elders het stuk brood te zoeken, hier den schamele ontzegd. Een schip op stroom! - eene wereld in het klein, met al hare verborgenheden van leven van den geest, leven van het harte vooral; - door de bewondering des Scheppers,

waarin de eerste zich vermeidt bij ieder nieuw natuurschoon, en in de stilte als in den storm; door het lijden, maar ook door de liefde, die de eenzaamheid gezellig maakt, daar zij der gedachte vleugelen leent voor het tegenwoordige en het toekomende, voor de aarde en voor den hemel! - een schip eindelijk, waarvan het lied Schiller's teregt beroemd meesterstuk *von der Glocke* had kunnen evenaren en overtreffen, indien Bilderdijk voor het onderwerp warm ware geworden, wanneer zijne sympathie voor ons volk, èn in onzen voorspoed èn in onzen val inniger ware geweest.

LOGEEREN IN DE STAD EN BUITEN[1]).

(FRAGMENT UIT: „SALMAGUNDI").

Who e'er has travell'd life's dull round,
What e'er its stages may have been,
May sigh to think that he has found
His warmest welcome at an inn.

Dat valt van geen hôtel, gasthof, logement in eene groote stad te zeggen, al passen twintig knechts er op uwe wenken, al is de *Oberkellner* de voorkomendheid zelve, al buigt de baas van 't spel, bij uwe aankomst en bij uw vertrek, als een knipmes. Dat is eene hulde des harten, die slechts der herberg op het stille land toekomt, waar ge nog gaarne eene wijle aan den gemeenen haard kout, waar ge tot den jongsten dreumis van het gezin van uwen hospes toe leert kennen, waar „de vrouw" vooral, u als een lid van het hare beschouwt. In de stad zijt ge maar nommer zoo veel, die met den trein van tienen kwam, - die vier uren lang eene vigelante had - die eene der vijftig plaatsen aan tafel vulde, - die misschien meê champagne dronk, - die uit is gegaan, men weet niet waarheen, - die weerom

---

1) Afgedrukt naar den tekst in: „De Gids" 1851 II, bl. 232 vlg.

zal komen, men vraagt niet wanneer - nommer zooveel, die morgen voor de boot van zessen moet worden gewekt. Buiten daarentegen, buiten zijt ge enkel voor eene wijle de heer met den witten hoed, of de heer met den witten jas; - zou het aan de lucht liggen, dat gij eensklaps zoo spraakzaam, zoo gezellig zijt geworden? - gij hebt een vriendelijk woord over voor de vlugge deerne, die u dient; - gij knoopt, het landschap ingedoold, om het even werwaarts, als waart gij zeker in elke rigting stof genoeg te zullen vinden om geest en gemoed bezig te houden; gij knoopt er een gesprek aan met ouderdom en met jeugd; - gij verlustigt u onder het geboomte als tusschen de graanvelden, in de warmte der ochtendzon als in de luwte der middagschaûw, langs de heuvelhelling der bruine heide als in het spiegelend vocht van den stroom, die de wereld in koningrijken splitst; - en als gij weêrkeert van uwe eerste wandeling, dan begroet gij van verre, of gij naar oude kennissen gingt, den rook, die opblaauwt uit de linden, waarin het lage maar lieve huis verscholen ligt; - een dag verkeers in de vrije natuur heeft van u een ander, als de beschaving het duldde, zouden wij zeggen, heeft van u weder een mensch gemaakt. Wat gaan u in het logement, dat gij in de stad betrokt, de waard en de waardinne aan? gij kwaamt slechts om met een kwaden debiteur, zoo mogelijk, af te rekenen; - gij kwaamt slechts om, erger nog, bij een professor raad te plegen over eene hopelooze kwaal; - gij kwaamt slechts om, wij toetsten wat donker, als gij een ijdel auteur zijt, eene spreekbeurt te vervullen, met een stuk, dat, dank zij uwe voordragt, eene toejuiching zal verwerven, die de druk het niet bezorgen zou; - gij kwaamt slechts om, niets zeldzaams in onze dagen, eene veiling bij te wonen, waarop de makelaardij den handel voor de honderd en eende maal verschalken zal; - gij kwaamt slechts, om het gevoelen van een beroemden regtsgeleerde te hooren, of gij kans hebt in de loterij der appellen een' prijs te winnen; - gij kwaamt eindelijk slechts om, trekvogels als onze tijd van ons maakt, voor den nacht de wieken neêr te strijken, en morgen verder te vliegen naar Havre, naar Londen, of naar Hamburg; - wat gaan waardinne en waard u aan? Op het land echter, op het land -

Dáár zijt gij gezond of gij wordt; dáár zoekt gij genot en ge vindt het; - als gij raadpleegt, dan is het over eene verrassing; als ge peinst, dan geldt het een vermaak. Het togtje door die bergachtige streek zou voor vrouw en kroost te voet wat verre zijn, en gij neemt den zoowel gullen als gaauwen herbergier in den arm, en hij bezorgt u een ezel of een hit, als kon hij die met een tooverstaf doen opdagen. Ge zijt uit voor plezier, en wat prettig zij, hongerlijden is het niet, en haast hebben evenmin: - het „mogt wat laat worden," zegt het goêlijk wijfje van uw hupschen hospes, en brengt een mandje aan, dat zij onder de bank van het rijtuig in het kistje zet, en moffelt er een paar flesschen in het stroo bij weg; zij is even voorzigtig als vlug. Er heerscht bij uwen afrid iets van de drukte eener karavaan, en waarlijk, zoo als gij daar heentrekt, hebt gij wat aartsvaderlijks; - ge wandelt naast het wagentje, gij stapt het vooruit of gij volgt het, een paar vrienden, die uit stad tot u zijn overgekomen, aan uwe zij, en ge praat en ge kijkt, en ge kijkt en ge praat, en wat het genoegelijkste is van beide, gij weet het, gij vraagt het niet. Hetzij de hit wat driftig valle, hetzij de ezel wat traag blijke, de wagenmenster blijft er even vrolijk om, of zij hebbe in te houden of aan te sporen; - er wordt nog meer gelachen, durven wij beweren, als de vracht bij wijle voor den luijen langoor moet worden verligt, dan wanneer de koppige kortstaart in vollen draf voortstuift, of het berg op of berg af ga. Daar zijt gij het eikenbosch uit: hoe frisch suist dat windje; - daar gaat het den heuvel op; hoe warm is dat zand; - daar staat gij, hooger en hooger gestegen, een oogwenk stil, en ziet eens om: hoe schilderachtig glooit de afgelegde weg door het aan allerlei tinten en toonen zoo rijke landschap heen. Maar ge duldt geen poozen, want boven zal het gezigt nog schooner zijn, en zelfs de vermoeijenis wordt zoet; immers ginder lacht de ruste u aan: onder die beuken is het mos zoo zacht, dat geen dons er bij haalt. En ge zijt er, en uwe verrukking vindt geene woorden, of zij mogt die des dichters leenen, waar hij het paradijs van het morgenland in het golventemmende westen waant weêr te vinden; maar als de eerste verrassing is voorbijgegaan,

dan doen de behoeften, dan doen de gevolgen der frissche lucht, der sterke beweging, dan doet vooral de graagte der jeugd zich gelden, en wie zich beklage, ook in dat opzigt maar mensch te zijn, wij niet: hare bevrediging is ook genot. Gij helpt wie u lief zijn het wagentje uit of het wagentje af; ge bindt ezel of hit, van het tuig bevrijd, niet zoo digt aan den boomstam vast, of het blijft hun vrij te grazen, en ge looft eene versnapering uit voor hem of haar, die het eerste eene wel, die het eerste een mooi zitje opspoort en aanwijst. „Hier!" klinkt het u toe, „hier!" en ge daalt af naar de schaauwrijke plek, en ge legert u met vrienden en verwanten, arcadisch of nomadisch naar het hun lust, in den lommer. Open gaat het mandje, en op gaan de jubelkreten, er komen met het brood blankgebraden hoenders, er komen donkerbruine kersen aan het licht; paf zeggen de kurken, en al zijn er onder het gezelschap die beweren, dat het water het nog van den wijn wint, gij zegent het wijfje van den waard, dat er aan dacht, u de flesschen meê te geven, want de kout zou zoo vrolijk niet zijn, als het vocht het vernuft niet een weinig prikkelde; lach, lust en liefde dartelen er in dat loover door om!

„*Shall I not take mine ease in mine inn?*" zegt gij, aan den avond van zulk een dag met Fallstaff, in de herberg onder de linden teruggekeerd; zegt het, hoe weinig gij overigens op Fallstaff gelijken moogt; zegt het, al gaat gij zelfs, in tegenstelling met Fallstaff, vroeg ter ruste. En ge slaapt als een roos, om als deze den volgenden ochtend tot nieuw genot te ontwaken; is het wonder, dat, wanneer de saizoenen elkaâr hebben vervangen, wanneer het op nieuw lente geweest, weêr zomer geworden is, ons harte naar het zoetste welkom ter wereld hijgt, het welkom uit de herberg onder de linde?

LETTERKUNDIG VERKEER[1]).

(FRAGMENT UIT: „WENSCHEN EN DROOMEN").

Omgang met de meesters in hunne kunst onder hunne tijdgenooten in den vreemde, - invloed op de jongeren van deze, ten gevolge dat de gaven ook den kinderen van ons kleine land bedeeld werden erkend, - een wederkeerige en daardoor allerwerkzaamste, allerweldadigste prikkel, ziedaar een zegen, dien de geschiedrollen der kunst hebben in beeld te brengen, ziedaar een genot, waarvan in de gedenkboeken der letteren schier geen sprake zal zijn. De zangster van Belgen en Bataven moge zich in den kring harer zusteren hebben gehandhaafd zoo lang ook zij de ausonische lier bespeelde; sedert die muzen verbleekten tot schimmen welke zuchtende haren verdwenen Olympus zoeken, sedert de moedertaal de tolk werd van hoofd en van harte, wat geldt het nederlandsch buiten zijne grenzen? Verkneukel er u in dat Martin Opitz onze dichtkunst de moeder noemde der duitsche poëzij, maar vergeet niet er bij op te merken, dat de dankbare dochter ons sedert bejegende als gingen wij nog altijd bij Daniël Heins ter school! Doe er u op te goed, dat Corneille zijne navolging van la Verdad sospechosa, dat hij zijn Menteur met te meer vertrouwen het publiek aanbood, dewijl Constantijn Huyghens zoo hoog met het het spaansche stuk liep; doch laat het u tevens niet ontgaan, dat „ce M. de Zuylichem, qui non-seu„lement est le protecteur des savantes muses dans la Hollande, „mais fait voir encore par son propre exemple que les grâces de „la poésie ne sont pas incompatibles avec les plus hauts emplois „de la politique et les plus nobles fonctions d'un homme d'État;" dat hij den vertolker van den Logenaar lofzong - in een latijnsch vers! - Schaars als ten onzent dergelijke aanraking van inheemsche vernuften met uitheemsche heeten mag, herinnert elk zich de hulde door Voltaire aan Willem van Haren gebragt;

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: „De Gids" 1864 II, bl. 112 vlg.

maar wie is er die gelooft, dat de Franschman den Fries waarderen, dat is, lezen kon? wat mogen den laatste al de vleijende woorden van den eerste hebben gegolden? - Southey - de witte raven vallen van zelve in het oog, - Southey genoot de gastvrijheid van Bilderdijk, doch het britsche publiek nam van den beleefden briefwissel tusschen beide geen notitie; wie waarborgde het, dat de bewierooker den bewierookte begreep? Al wie ten onzent verdient de pen te voeren, ontvangt indrukken van velerlei litteratuur; - uit het hooge Noorden klinkt hem een weêrgalm toe van de harp der Skalden, en gaarne leent hij in het weelderig Zuid het gekweel der minnezangers het oor; - geen wijsgeerige bespiegeling van het zich in de wolken verliezend Germanië, die hier niet ijlings wordt nagedroomd; - Groot-Brittanje is heusch genoeg ons opmerkzaam te maken, dat slechts die naald te vertrouwen valt, welke wijst naar het gezond verstand; - Frankrijk blijkt er op uit, ons, als de gansche wereld, logisch denken en prettig praten te leeren; - maar wie dezer buren, ons om strijd beoordeelend en veroordeelend, doet het ook met maar een beetjen kennis; bij wie van deze verrast u een bewijs dat een enkele hunner vermoedt of vertrouwt, dat ook uit Nazareth iets goeds voortkomen kan? Invloed, werkelijk wenschenswaardigen invloed, waaronder wel niemand ons verdenken zal, het laf genot te verstaan lamzalig te worden nagevolgd; invloed als onze Vlaming [1]) op onzen Genevees [2]) had, de waardige hulde des wedijvers; invloed als toch enkele onzer vernuften verdiend hadden uit te oefenen, waar vindt gij er in den vreemde schijn of schaduw van? In de wereldkunst golden wij wat we waard waren, gelden wij nog wat we zijn; in de wereldlitteratuur vroegen en vragen wij vergeefs gehoor. Schortte het aan ons, die ons vast verheugden als wij, hoe dan ook, werden vertaald; las Staring ons te regt de les, in den raad dus te schrijven, dat men ons onvertaald mogt willen genieten? We blijven het antwoord schuldig, en brengen, liever dan er ons aan te wagen, een enkel blijk van invloed als wij bedoelden bij; het streelt ons, dat de uitzondering onze lievelingsschrijfsters weêrvoer.

---

1) Anthony Van Dyck. 2) Jean Petitot.

Sara Burgerhart zag het licht, Sara Burgerhart was in aller handen en harte, de zoetste zege dien Betje Wolff en Aagje Deken zich wenschten; maar één exemplaar kwam de grenzen over, kwam naar Zwitserland, kwam Isabella van Tuyl van Serooskerken onder de oogen. Volslagen vreemdelinge mogt ons vaderland haar niet noemen, al leefde zij in den vreemde, en toch hadden wij ook geen regt haar meer geheel landgenoote te heeten, zij, die ten onzent schier fransch opgevoed, fransch gevoelde, fransch dacht, zij, die beurtelings Rousseau en Richardson bestudeerde, die Le Sage en Voltaire genoot. En echter, Sara Burgerhart beviel, boeide haar; het was die roman, welke haar opwekte, haar uitlokte de Lettres neuchâteloises te schrijven; en wie honderd jaren later Sainte-Beuve en Sayous over deze hoort, het is hem te moede of het niet altijd nacht ware in de nevelen, uit welke zij dus werd aangeblazen, dus werd bezield!

NATUURPOËZIE[1]).

(UIT: EENE NOVELLE?).

» - denn was ist eine Novelle anders als eine sich ereignete unerhörte Begebenheit."
GÖTHE, volgens Eckermann.

Hoe gelukkig gevoel ik mij geen dichter te zijn. Als ik het was, als ik, wat immers hetzelfde is? als ik verzen schreef, de onverbiddelijke vorm zou mij verpligten met eene overdrijving te beginnen. Idealistisch schilderende viel aan den stijl zijn eisch niet te ontzeggen, en diende ik van u te vergen, dat ge de beide bekoorlijke vrouwen, welke wij op dat grasveld ontmoeten, zweven zaagt. Spriet noch scheutke zou een zweem van druk mogen gevoelen, schoon zij er zich niet langs, schoon zij er

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: „De Gids" 1864. III, bl. 521 vlg.

zich over spoên. Voetjes die, hoe klein ook, wis grooter zijn dan Bilderdijk's „duim," - de regel is te bekend om dien aan te halen -; voetjes, die, al blijken zij de vlugste ter wereld, toch zoo vast staan, ik zou mij gedoemd zien die in veêrtjes te verkeeren; veêrtjes, wat ongeschikte dingen om zoo bloeijende gestalten ten steun te strekken, bij beurtelings statige of sierlijke beweging. Als ik het réalisme niet huldigde, in den zin onzer overeeuwde meesters altoos, weg wierp ik de pen; de wuivende hoed van de oudste der twee lieven, uit italiaansch stroo gevlochten en om den ganschen bol even breed van rand, het mogt aangaan dien in een gedicht plaats te geven, - van het bleeke geel viel tegenover het frissche groen partij te trekken -; maar wat zou er teregt zijn gekomen van het matelotje der jongste? Dat ondeugend ding, ik meen het hoedje, met zijn donkerrood fluweel om het glinsterend gitzwart laksel; die witte panache of pompon, hoe zou de een of de aêr in hollandsche verzen zijn te vermelden? Die coquette, - ik bid u, vul niet te vlug en dus verkeerd aan -, op coquette moet voilette volgen, de woorden mogten rijmen, in deftig dicht bleef het iets ongerijmds. Wat meent men, dat het aan mij had gestaan de zwarigheid te ontwijken, door, ondanks den helderen zonneschijn, van het hoofddeksel niet te reppen, of het slechts even aan te stippen? Het kapsel ware in nog lastiger struikelblok verkeerd; en echter, wie stelt belang in eene schoone als hij niet weet of ze blond of bruin is? Zij, die den weg had gewezen naar deze open plek in het bosch, zij, wier wiegelende hoed het eerst uit den lommer aanlichtte, zij droeg de lange lokken los, en „golvend goud", - ofschoon dikwijls gebruikt -, blijft goed klinken. Doch hare gezellinne, die het donkere haar in een fraai filet de chenille hield gevangen; de logé, die zich buiten tooide of alle bosschen oogen hadden als het Haagsche, zij zou er mij wanhopig door hebben gemaakt. Hoe viel het bij den eersten blik in het oog, dat geen dier vlossige vlokjes, bij den schat er onder verscholen, in kleur of glans halen mogt. Tot tegenstelling met hare gastvrouw ware voorzeker de vonkelnieuwe vergelijking van „een half ontloken rozeknop" aan te brengen; maar en chignon, bezig dat eens in een staanden of slependen regel, en zing, zoo ge durft, van -

een netje. Argeloos, alles bij zijn naam noemend proza, wat hebt ge veel bij uw kiescher, keuriger zuster voor!

„Zie, Louise!" zegt de blondine, terwijl de handschoen van de blanke vingers glijdt en fluks een mesje uit de schede wipt, in poëzij had het „een sikkeltje" geheeten; „zie," en in de slinke hand houdt de schoone maaister eenige grasspprieten, lange stengels, laag bij den grond afgesneden, en biedt die harer vriendin aan.

Uit de donkere oogen van deze straalt verrassing; iets zoo schoons had zij niet geloofd dat aan hare voeten school. Heen en weêr zwierende met iedere beweging der hand, heeft de nog dunne schoof, die echter vast aanwast, iets sierlijks dat haren smaak streelt. „Is dat maar gras?" Gras, gezien heeft zij het genoeg, van kindsbeen af, van verre, de onontbeerlijke stoffaadje van ons inheemsch landschap; maar er acht op geslagen? „Och, neen!" Gras, zij heeft het slechts gewaardeerd als het rijtuig een veld langs reed waarop roken lagen en het windje haar den geur des hoois toewoei. Er van gehoord, dat heeft zij, zoo dikwerf een der stoutste dichterlijke scheppingen, aan wier afschildering geene middelmatigheid zich wagen moest, wegdeinsde tot kleingeestig wordens toe, door bekrompenheid des bliks, die er begrip van zocht te geven; gehoord heeft zij dat Nebucadnezar gras at, tot het eene aardigheid werd voor wie van geene salade houdt! Ware het nog maar bij dat hooren, dat zien gebleven! waarom moest zij er van zingen, er van lezen vooral? Onze oude overzetters hadden vergeefs den waren indruk des oosterschen dichters ontvangen, kort en kernig weêrgevende: „de dagen des menschen zijn als het gras;" de latere psalmberijmers maakten den twijfel aan de waarheid des beelds wakker, toen zij, verder gaande, er „ons leven" bij vergeleken; toen zij, uitbreidende, van ons „kortstondig leven" repten, in tegenstelling met dat gewas van een enkel saizoen. Erger nog, ook Louise had men de lezing durven aanbevelen dier bekende regelen van den ridder Cats, bij zijne afbeelding in rijperen leeftijd vervaardigd, de verzen in welke het gras, louter tot aanvulling van den alexandrijn, „nietig" gescholden wordt. Nietig? de wuivende scheuten en sprieten en halmen en airen behagen haar niet

slechts, maar boeijen haar meer dan bijwijle de schitterendste bloemen het deden; allerlei schakering van groen smelt betooverend zaam.

„Vindt ge dat ik te veel beloofde?" klinkt het van onder den wiegelenden rand des hoeds; en, wat antwoord kan Mathilde welkomer zijn? Louise bukt zich om op haar beurt ook te plukken; Louise is ijverig in de weêr: zij kiest en zij schikt. Vlug moge het nog niet gaan, daar zij verzamelende te veel bewondert, toch steelt zij er, gâslaande en genietende, ons hart door. Zoo de baardige halm als het weg te blazen zweefsel trekken hare opmerkzaamheid, de scherpe speer als de slanke spriet. Hoe zij oog toont te hebben voor eene verscheidenheid, die verbaast tot verbijsterens toe. „Is dat ook gras?" vraagt ze, als alweder een andere vorm haar verrukt, en op het knikje van Mathilde, het struisgras zich voegt bij het zwenkgras; en . . . maar, verstokte realist dat ik ben, durf ik toch den weêrzin niet tarten, dien de vele vreemde namen misschien bij u zouden wekken. Reuk- en beemd- en honig- en parelgras, bij dergelijke klanken liep ik geen gevaar; doch muggepoot en vossenstaart, zouden ze bij u genade vinden, al schilderen zij ook nog zoo juist? Wie weet? tot de leelijk luidende kropaar, tot het nog kwalijker klinkend dravik, alles heeft zijn eigenaardig schoon; maar of ge 't nog niet gemerkt hadt, in den waren zin des woords ben ik even weinig oeconoom als economist!

„Het regent, Louise!" hoort deze zich eensklaps toeroepen; onze beide bukkende dames zijn het wolkje niet gewaar geworden, dat langzaam naderdreef: in de stilte doen enkele droppels zich hooren. „Het zou jammer zijn van uw lief paletotje." Inderdaad zoo keurig een paars, - dames noemen die kleur „lilas" -, duldt geen vocht!

„Waar heb ik in mijn ijver mijn parasol gelaten? Ha, ginds!"

„Kom hier in den lommer; - zoo gij als ik nog een en tout cas hadt, - maar met crinolines is het toch . . . ."

„Peine perdue," lacht Louise, terwijl zij zich bij Mathilde voegt, die, onder een groep bloeijende roode en witte kastanjeboomen voor een breede rij eiken geplaatst, haar de lage zodenbank wijst, waarop men geen hinder van den regen heeft, al is

het wolkje eene wolk geworden, die den glans der zomerzon een oogenblik onderschept!

En in de dubbele schaduw gezeten, ontfermt de gastvrouw zich over de schamele schoof, door hare vriendin zaamgelezen: uit haren overvloed heeft zij voor het kiezen wat dien eersteling ontbreekt. Zie, daar voegt zij er hier en ginds het naar riet zweemende lange spichtige blad aan toe, dat der velerlei halmen zoo aangenaam eene afwisseling waarborgt. En nu regts die dunne stengels, pluimen dragende, welke zich overbuigen en neêrzwieren; en nu links die slechts schijnbaar scherpe speren, zoo ge meent van tal van stekeltjes voorzien. Er komt leven in het bouquet. Louise ziet toe en Louise leert! daar is zij ter hand met wat bruine airen, door Mathilde op het veld niet voorbijgezien; het honderdverwig groen wint er door aan toon en tint. Erger u niet aan het woord dat ik ga bezigen: hoe fraai staan die schier zwarte staarten tusschen dat zilverig grijs en dat wegbleekend goud. „Heerlijk!" roept Louise, nu de vrouw des kasteels de laatste hand aan den ruiker legt, nu zij dien breeden bos eene onbeschrijfelijke bevalligheid geeft, door er de sprietjes tusschen te steken, wier kroontjes kant beschamen, die ijler zijn dan rag, die glinsteren tot in de schemering toe! Enkele roode halmen, spaarzaam aangebragt, wisselen het groen en grijs af, waar de logé te veel eenerlei gras plukte; een draad wordt om de schoof gewonden; maar meent gij het bouquet daarom voltooid? Mathilde plaatst, digt bij den zaamhoudenden strik, wat ik het treurende kind der weide zou willen noemen, een ijl steeltjen, aan den top tal van neêrzijgende sprietjes dragend, in vier of vijf, in zes of zeven, ge zoudt zeggen verdorde halmpjes uitloopend; een bruin voor welks afwisselende tinten in veelheid van glansen geen beeldspraak mij voldoen wil, de vergankelijkheid aan den voet der weelderigste, der welriekendste trofée.

„Mooi!" roept Louise, „mooi!" terwijl Mathilde de pracht heen en weêr laat golven, en mijmerend, in zich zelve, met den psalmdichter zegt: „waar de maaijer zijn hand meê vult en de garvenbinder zijn arm." Het valt Louise niet in, Mathilde te vragen wat ze daar slechts half hoorbaar mompelt; het vrolijk kind is louter oog. En hoe zou de gastvrouw het harer lieve

logé euvel duiden, dat deze, voor zoo verre zij de woorden mogt verstaan, geen belang toont te stellen in dien weêrgalm van oostersche poëzij? een dichtkunst, ondanks al hare verhevenheid, waar zij ook maar gras huldigt, onze westersche beschamend, beurtelings zoo schilderachtig van uitdrukking als diep gevoelig van opvatting? Mathilde moge geene lente zien aanlichten zonder de aanschouwelijkheid te waarderen, meesterlijk teweeggebragt door het klimmende in deze eenvoudige woorden: „als het gras zich openbaart en de grasscheuten gezien worden", wat weet het stadskind van die weelde? Mathilde hebbe in onweder bij onweder uit de vensters harer hooge woning het schoone schouwspel gâgeslagen, dat „den stortregen een waterloop en het weêrlicht een weg werd bedeeld;" Louise treedt naauwelijks de wereld in, en wie las zoo vroeg Job? Mathilde heuge het dat wandeling bij wandeling haar gelegenheid gaf op te merken hoe het had geregend „op het land, daar niemand en was," op de heide, onze „woestijn, daar geen mensch en is," om, - stoute greep met breeden kwast gelukt, - „om het woeste en het verwoeste te verzadigen," om - teedere trek met fijn penseel aangebragt, - „om het uitspruitsel der grasscheutkens te doen wassen;" Louise had langer bij haar moeten logeren dan zij deed, eer Mathilde het zou durven wagen van dergelijke natuurstudiën te reppen.

„Ge zoudt mij vertellen," breekt de schalke jonkvrouw het oogenblik stilte af, - dat geen vierde zoo lang geduurd heeft als mijn tusschenzin; - „ge zoudt mij vertellen als wij zamen gras plukten...."

„Het doel is half bereikt," glimlacht Mathilde, „gij verlustigt u in dat groen des velds: maar het zwaarste moet nog worden beproefd, ik heb uw hart te winnen;" - er is ernst in den toon der laatste woorden, die echter wijkt bij de volgende: „voor mijn heldinnetje, ook maar een veldbloem.

JACOB VAN LENNEP.

JONCKBLOET, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, VI[4] 94—106, 147—161.

DE GEBROEDERS[1]).

ROMANCE.

I.

Zeg, ziet ge dien krijgsdrom in blinkenden dosch,
Die opdaagt, daar ginds, uit het sombere bosch,
En over de vlakte, met standert en vlag,
Zijn luister vertoont aan den helderen dag?

Twee edele Broeders, aan 't hoofd van die rij,
Gaan nevens elkander plechtstatig voorby,
Hun ruiteren volgen met strijdbijl en lans,
En 't oog ziet zich blind op den weemlenden glans.

Twee edele Broeders geleiden den stoet.
Hoe schoon zijn ze beiden, nu 't zonlicht hen groet,
En schittrender vuur in hun opslag verwekt
En 't blond van hun vlechten met goud overdekt

Nooit zag men te voren, op steekspel of feest
Een paar, zoo bevallig van houding en leest.
Hun wapens, hun rusting, zoo zwierig en rijk,
Hun paarden, 't is alles by beiden gelijk.

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: „Proza en Poëzy. Uitgegeven ten voordeele der bewoners van Twenthe. Verzameld door Boudewijn." Bl. 23 vlg. 's Gravenhage bij J. M. Van 't Haaff. 1845. In het register op de „Verspreide Werken van mr. J. van Lennep, bijeenverzameld en chronologisch gerangschikt door P. Knoll (Bibl. Kon. Academie) teekende deze verzamelaar aan: „Later is genoemde bundel nogmaals uitgegeven te Rotterdam bij J. T. K. Schwaebe, 1851, doch zonder vermelding van het doel der uitgave, vermoedelijk overgebleven exemplaren die onder een veranderden titel in den handel zijn gebracht." Het gedicht is, voor zoover mij bekend, nergens weer afgedrukt.

Het oog van Graaf Willem is zachter van gloed,
En klaar als 't kristal van den helderen vloed;
De blik van Graaf Huibert meer vurig en vlug,
Vertoont zich by wijlen beneveld en stug.

Maar echter zijn beiden by maag en by vrind
Als trouw en goedhartig erkend en bemind:
En waar ook Bourgonje zijn edelen roemt,
Daar worden hun namen het eerste genoemd.

II.

Daar rukken de drommen des vijands in 't veld:
Daar wijkt reeds Bourgonje voor 't oorlogsgeweld,
Als, voorwaarts getogen, het Broederenpaar
De krijgskans doet wenden in 't uur van 't gevaar.

Een stortvloed gelijk, door geen dammen gestuit,
Rukt Willem door ruiters en knapen vooruit.
En Huibert rijdt naast hem in toomlooze vaart,
Geen kracht, die de kracht van zijn arm evenaart.

Waarheen zij zich wenden, is 't slagveld bezaaid
Met lijken, als halmen op d' akker gemaaid.
Beroofd van zijn leiders, van schrik overmand,
Is 't leger des vijands verdreven met schand.

III.

De slag was gestreden — de vijand gevlucht;
Gejuich en gejubel vervullen de lucht;
Maar ziet, by de lijken, met bloed overdekt,
Ligt, zielloos, Graaf Willem voorover gestrekt.

Het schot van een bloodaart (zoo werd er verteld)
Had, onder 't vervolgen, den dappre geveld:
In 't midden der zijnen, daar trof hem het lood,
Toen ver uit hun oogen de vijand reeds vlood.

Daar lag hy, de jongling, zoo schoon eens en goed,
Afzichtlijk, onkenbaar, door 't stroomende bloed,
Dat gudste uit de hoofdslaap langs 't golvende hair,
De goudblonde lokken gekleefd aan elkaêr.

Graaf Huibert lag naast hem, geknield in het zand,
En drukte aan de lippen zijn ijskoude hand,
En sloeg zich den mantel om 't hangende hoofd,
En weende om den broeder, zoo vroeg hem ontroofd.

Wie, wie was zijn moorder? — Niet een van die schaar
Die trouw hem naby was in strijd en gevaar:
Niet een van die dappren, wiens ijzeren hart
Schier breekt en zich oplost in tranen van smart.

Niet hy ook, die paadje, gevoed aan zijn hof,
Die schreiende naast hem zich neerwerpt in 't stof,
Wien 't bloed van zijn meester, zoo innig betreurd,
De doodsbleeke wangen met purper herkleurt.

IV.

Zeg, ziet ge dien krijgsdrom in blinkenden dosch,
Die opdaagt, daar ginds, uit het sombere bosch,
En over de vlakte met standert en vlag,
Zijn luister vertoont aan den helderen dag?

Twee edele Broeders, aan 't hoofd van die rij,
Gaan nevens elkander plechtstatig voorbij,
Maar de een op de lijkbaar, 't gelaat naar omhoog,
En de ander verwilderd en somber van oog.

In langzamen optocht bereiken zy 't slot,
Die woonplaats te voren van vreugde en genot:
Waar vroeger het welkom met vrolijk geschal
By 't keeren hun toeklonk van trans en van wal.

Maar heden is 't eenzaam op muurwal en trans,
Geen vrolijk gejubel verwelkomt hen thands.
De weeklacht der moeder van verre in de poort,
't Gejammer der zustren is al wat men hoort.

Daar viert men de lijkdienst met plechtig gebaar,
By 't snikken en schreien der treurende schaar,
En legt men in 't graf by der Vaadren gebeent
Het lijk van den held, zoo bemind en beweend.

V.

Graaf Willem begroef men: Graaf Huibert is heer,
Voor hem buigt de landzaat eerbiedig zich neer.
De Bruid van zijn broeder, de schoonste uit het land,
Legt willig den rouw af en schenkt hem haar hand.

Maar ach, sints het uur van dien heilloozen echt
Bleef vloek van omhoog aan zijn stamhuis gehecht:
Zijn kindren verkwijnden: het gapende graf
Rukte achter elkander die telgjens hem af.

VI.

Een monnik bevindt zich in 't gindsche konvent,
En pijnt en kastijdt zich en bidt zonder end; —
Maar vruchteloos hoopt hy; door tranen noch bloed
Wordt ooit hier beneden zijn misdaad geboet.

Daar weeklaagt in 't klooster des bergdals een non —
Geen troost, die op aard ooit haar smarten verwon —
Verzuchtend en biddend met bevende stem,
Voor zich, voor haar kindren, maar meest nog voor hem.

Die monnik; zoo droevig; die non, zoo bedrukt,
Zijn Huibert en zy, die hem eens had verrukt,
O! laten wy hopen! hoe groot ook hun schuld.
Gods Zoon heeft de boete voor zondaars vervuld.

1843.

HET STERFBED IN DE HUT [1]).

— „Zeg, kindlief! hebt gy hier in 't woud
Mijn jachtgezellen ook aanschouwd
Of hondgebas vernomen?
Ik ben te ver vooruitgereên,
En zie geen kans meer, om alleen
Op 't goede spoor te komen.

„'k Verlang naar huis, mijn paard naar stal:
Dus, zeg my, hoe ik rijden zal,
Om buiten 't park te raken.
Ik vind mijn vrienden toch niet weêr;
'k Ben moede, en heb voor deze keer
Genoeg aan jachtvermaken.

„Wees niet verlegen, lieve meid.
Maar hoe! gy antwoordt niet, en schreit.
Wat hebt gy toch te weenen?
Of zijt gy ook verdwaald, als ik?
Dan kan ik, in dit oogenblik,
U weinig troost verleenen.

„Maar neen, die koontjens, zoo verbleekt,
Dat oog, waar bitter leed in spreekt,
Die tranen, niet te stelpen,
Getuigen van een dieper smart.
Kom, meisjenlief! ontsluit uw hart;
Misschien kan ik u helpen." —

---

1) Deze tekst is naar den eersten druk van dit gedicht, geplaatst in: Nederlandsche Muzen-Almanak. 1844. Amsterdam, J. H. Laarman, bl. 59 vlg. — De hieronder volgende afwijkende lezingen zijn uit den laatsten druk in: Poëtische Werken van Mr. J. Van Lennep, dl. XII, bl. 49 vlg. 's Gravenhage, Leiden, Arnhem, 1867.

9 't Park — 11 dezen keer

Toen hief het kind, voor de eerste maal,
Sints d' aanvang van des ruiters taal,
Tot hem de schreiende oogen;
Want zy was arm: en de armoê hoort
Zoo zelden maar een vriendlijk woord,
Een woord van mededogen.

Die blik, zoo open en zoo goed,
Waarin de oprechtheid van 't gemoed
Zich helder liet aanschouwen,
Dat waas van zachte minzaamheid,
Op heel het wezen uitgespreid,
't Stemde alles tot vertrouwen.

— „Ach!" sprak ze, en wijl zy antwoord gaf,
Zoo wischte zy haar oogen af,
Van traantjens nat bekreten:
„Mijn moeder, ach! mijn goede Heer!
Ligt stervend op haar leger neêr,
Van God en mensch vergeten.

„Geen vriend of buur is haar naby,
Zoo afgelegen wonen wy.
Zy wenschte voor haar sterven
Zoo gaarne een leeraar nog te zien,
Om troost en toespraak haar te biên,
Die zy zoo lang moest derven.

„Ik heb geloopen wat ik mocht:
Ik heb in stad en dorp gezocht;
Maar al vergeefs geloopen.
Hoe ik ook schreide en smeekte en bad,
Geen geestelijke in dorp of stad,
Die op zijn komst deed hopen.

26 Sinds — 38 wiste

„Deez' was van huis, en die verliet
Om vreemden zijn parochie niet:
  Een derde moest uit visschen.
In 't kort: niet een wou met my gaan,
En moeder zal, helaas! vermaan
  En voorbeê moeten missen.

„Heb ik geen reden, zoo ik ween?
Naauw durf ik, ongetroost, alleen,
  Verschijnen voor haar sponde.
Misschien zelfs geeft ze my de schuld,
Indien haar wensch bleef onvervuld: —
  Ik deed toch wat ik konde.

„Foei! dat ik daarom kommer voed,
Dat ik van haar, zoo zacht en goed,
  Verwijtingen zou schroomen!
Heb ik wel eens een moeder meer?
Ach! mooglijk heeft reeds God de Heer
  Haar van ons weggenomen." —

Zoo sprak ze, en snikte by 't verhaal.
De ruiter hoorde naar die taal
  Met innig mededogen.
— „Kind!" roept hy, „ik zal helpen, ik:"
En wendt, terwijl hy spreekt, den blik
  Eerbiedig naar den hoogen.

„Neen kind! wat ge u ontvallen liet
Was zondig: God vergeet u niet:
  Hy heeft my hier gezonden.
Ja! onze ontmoeting was zijn werk:
Een Dienaar van zijn Heil'ge Kerk
  Hebt gy in my gevonden.

65 mijn wensch

„Kom, meisjen! kom by my op 't paard:
Het beest is mak: wees niet vervaard.
Gy zult den weg my wijzen.
Voort, aan uw moeder, die ons wacht,
Vertroosting, bystand aangebracht,
Dat zy Gods naam moog' prijzen." —

Weer stort het kind een tranenvloed;
Maar o! die tranen doen haar goed.
Zy vouwt de handen samen.
— „God!" roept zy dankbaar, „zij geloofd!" —
De vreemdeling ontbloot het hoofd,
En zegt eerbiedig: „amen!" —

Hij tilt het meisjen van den grond,
Hy zet haar voor zich, doet terstond
Den fieren klepper zwenken,
En drijft hem voort in vluggen draf,
En wendt, nu rechts, dan links, zich af,
Gehoorzaam aan haar wenken.

Reeds zijn zy menig lange laan,
En menig pad ten eind gegaan.
De ruiter, altijd goedig,
Doet vraag op vraag, wil, dat zy al
Wat moeder aangaat, melden zal:
En ze antwoordt meer vrijmoedig.

't Verhaal bevatte niets, o neen!
Dat wonder klonk of ongemeen.
't Was — 't noodlot van zoo velen.
Een huwlijk — straks een talrijk kroost —
En armoê — maar verzeld met troost,
Zoolang men 't leed bleef deelen.

De vader had, by dag en nacht,
Getrouw altijd zijn plicht betracht:
  Hy moest het Park bewaken:
En, als hy 't vuurroer met zich nam,
Geen jager in heel Buckingham
  Wist beter 't wild te raken.

Maar och! hy stierf en liet in rouw
Zijn weduw achter — arme vrouw —
  En hulpelooze kinderen.
Nu was het — tobben om het brood:
En daaglijks hooger steeg de nood,
  Daar 't uitzicht bleef verminderen.

En nu, nu trof de tweede slag,
Nu moeder op haar ziekbed lag.
  Geen artseny mocht baten.
En, stierf zy, ach! geen heul of troost
Dan 't weeshuis voor het arme kroost,
  Dat zy moest achterlaten.

In 't eind, daar is de tocht volbracht:
Het paard is, met zijn dubb'le vracht,
  Aan de open plek gekomen,
Waar, diep verborgen in het woud,
De hut der weduw is gebouwd
  In schaâuw der eikeboomen.

Zy stijgen af: de ruiter bindt
Zyn klepper aan de deur: het kind
  Is haastig ingetreden.
—„Hier, moeder!" zegt het, „ben ik weêr:
Hier breng ik u een geestlijk Heer.
  God hoorde mijn gebeden." —

De moeder brengt, met flaauw geluid,
Een woord van blijde erkent'nis uit,
  En staart, met brekende oogen,
Aandachtig op 't eerwaard gelaat
Des vreemdlings, die aan d' ingang staat,
  Door 't schouwspel diep bewogen.

En wie had dit tooneel van smart
Aanschouwd met onverschillig hart?
  De vrouw, op 't stroo gelegen:
Geen hulp van zuster of gebuur,
Om in het uiterst lijdensuur
  De kranke te verplegen:

Die hut, die leêg van huisraad is:
Die kind'ren, die van droefenis,
  Maar meest van honger, weenen.
Ach! zie, met uitgevast gelaat,
Vergaderd op de koude plaat,
  Die saamgehurkte kleenen:

Zie de oudsten by het krankbed staan,
Waar zy de moeder gadeslaan
  En pogen uit haar trekken,
Van 't droevig scheidens-oogenblik,
Zoolang verbeid met doodschen schrik,
  De nadering te ontdekken.

Maar hy treedt toe, de menschenvrind:
Hy geeft een wenk aan 't oudste kind,
  En 't heeft dien naauw vernomen,
Of uit het kastje in gindschen hoek
Zijn Bybel en gebedenboek
  Reeds voor den dag gekomen.

166 scheidingsoogenblik

Hy neemt zijn plaats aan 't ledekant
En vat de zieke by de hand,
  En plechtig zijn zijn vragen:
Of zy haar toestand is bewust,
En met gelaten zin berust
  In Godes welbehagen.

Of ze in Zijn Heilig Woord vertrouwt,
Op Zijn belofte zeker bouwt,
  Of ze is bereid te sterven
In Hem, Wiens dood ons leven is,
Die volle schuldvergiffenis
  Aan zondaars doet verwerven.

En zy belijdt, met zwakke stem,
Maar vast geloof, haar hoop in Hem,
  Die stierf voor onze zonden:
Wien ze aanhing met geheel haar ziel,
Bij wien zy, wat haar ook ontviel,
  Vertroosting heeft gevonden.

— „God," zegt zy, „heeft my welgedaan;
Hy trok zich de arme weduw aan,
  En, roept Hy me uit dit leven,
Hy zal, schoon ik, in droeven staat,
Deez' arme weezen achterlaat,
  De Zijnen niet begeven.

„Ja, gaarne had ik, voor mijn dood,
Naar Zijn bevel, den wijn en 't brood
  Nog tot Zijn eer genoten; —
Maar 'k zie, zoo buiten mijne schuld,
Deez' leste plicht bleef onvervuld,
  My daarom niet verstooten."

De vreemdeling is opgestaan:
„Zij ook de laatste wensch voldaan,
Dien gy op aard mocht slaken.
God, wiens bestel my tot u zond,
Wil, in uw laatste levensstond,
Zijn liefde u kenbaar maken."

Hy spreekt, en neemt de zilv'ren kruik,
Die, naar 't aêloude jachtgebruik,
Hem van den gordel zwierde:
De koorden waren rood fluweel,
Terwijl een kostbaar pronkjuweel
Den gouden knop vercierde.

En kostbaar ook was 't geurig vocht,
Hetgeen die kruik bevatten mocht.
Maar hooger steeg zijn waarde,
Nu, niet in gouden feestbokaal,
Maar in de needrigste aarden schaal,
De vreemdeling 't vergaêrde.

Nu breekt zijn hand het leste brood,
Dat van de jacht hem overschoot.
— „Kom, zuster! 't hart naar boven.
Laat," zegt hy: „laat ons dankbaar zijn.
God schenkt u beide, brood en wijn,
Om Hem nog eens te loven."

En biddend heft zy 't hoofd omhoog.
Van hemelvreugde schijnt het oog
In 't uiterst nog te blinken,
Ze ontfangt de weldaên, haar geboôn,
Looft 's Heeren naam op blijden toon,
En — laat het hoofd weêr zinken.

217 En kostbaar was ook

Nu wenkt de Godsman een voor een
De kind'ren naar het ziekbed heen
Om d' afscheidskus te ontfangen,
En stuurt haar hand, die om zich tast,
Dat zy ze, eer haar de dood verrast,
Haar zegen doe erlangen.

En angstig blijven ze om haar staan,
Terwijl van bitt're traan by traan
Hun oogen overloopen,
En toeven op haar laatste zucht. —
Maar hoe! wat onverwacht gerucht!
Daar springt de voordeur open.

Wat wil die rijke jagerstoet?
— Geen hunner toch verzet een voet.
Als op de plek gebonden,
Blijft elk eerbiedig buiten staan,
En ziet het plechtig schouwspel aan,
En hem, wien zy hervonden.

Op 't rustbed ligt de moeder dood.
't Gekerm der kind'ren, klein en groot,
Vervult de schaam'le woning.
En, by het lijk der arme vrouw,
Wier sterfuur hy verzachten wou,
Bidt, knielend, Englands Koning.

AANTEEKENING.

George de Derde. — Men weet, dat de Koning van Groot-Brittanje aan 't hoofd staat der Anglikaansche Kerk en in die hoedanigheid gerechtigd is, de ceremoniën der Kerk te verrichten.

FRAGMENT UIT DEN VIERDEN ZANG VAN: EDUARD VAN GELRE [1]).

Nog klonk de nagalm van 't gezang:
Nog klapte op frissche maagdenkonen
De kus, aan lieve schoonen
Ontroofd met zoeten dwang:
De feestvreugd was ten top geklommen,
By scherts, gedartel en gewoel.
Wat deed op eenmaal 't blij gejoel
Als voor een donderslag verstommen,
En trof met ijzing 't moedigst hart?
Men stoof dooreen, ontzet, verward:
Het blosjen werd op lieve wangen
Door 't aak'lig bleek der angst vervangen:
En sidd'rend zag het jufferdom,
Teruggedeinsd aan alle kanten,
Naar toevlucht en bescherming om
Van ouders, vrienden, bloedverwanten,
Die, zelf niet min dan zy vervaard,
Alreê met witbestorven kaken
Van scheiden, van vertrekken spraken:

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst uit: „Nederlandsche Legenden in rijm gebracht door mr. J. Van Lennep. Eduard Van Gelre. Te Amsterdam bij P. Meyer Warnars. 1847." De volgende afwijkende lezingen A zijn uit de eerste bewerking van dit gedicht naar het oorspronkelijke handschrift des dichters, die gemerkt B uit de tweede bewerking, beide berustende in de Bibliotheek der Maatschappij van Letterkunde te Leiden; die gemerkt C uit den tweeden druk der: *Nederlandsche Legenden* (4e deel der Poëtische Werken). Rotterdam, 1860.

2 A: klapte aan — 3 A: Wier gillen weerstand ook mocht toonen — 4 A: De kus ontroofd door zoete dwang. — 6 A: By scherts, gejubel en gewoel. — 16 A: Van ouders, minnaars en verwanten — 19 A: Schoon fluistrend nog van heengaan spraken

Wat voorwerp had, zoo vreemd van aart,
Dus onvoorziens de feestvermaken
Geschorst, en, in een oogenblik,
De vreugd verkeert in bangen schrik.

Met wank'lende, ongelijke schreden,
Kwam, langzaam, door de binnendeur,
Een schrikgestalte voortgetreden:
Een haav'loos kleed, door scheur by scheur
Ontvormd, hing raaf'lend om zijn leden;
Maar, stak zijn dosch afzichtlijk af
By al de pracht, die hem omgaf,
o! Zelfs al hadden pronkgewaden
Den ongenooden gast gedekt,
En de uitgezochtste keurcieraden
Helschitt'rend hem ten tooi verstrekt,
Ook dan had elk den blik ontweken
Dier glazige oogen, aak'lig zwart,
Die door de feestzaal, zoo verward,
Zoo onbestemd, in 't ronde keken.
Met ijzing bleef de feestgenoot
Op de uitgebleekte wangen staren,
Vanwaar sints lange en droeve jaren
Gezondheids blos en 't lieflijk rood
Der wakk're jeugd vervlogen waren
Voor 't bleeke marmer van den dood: —
Of op die trekken, eens vol leven
En fierheid, van wier vroeger glans
Alleen, maar diep vervallen thands,
De vorm nog was bewaard gebleven: —
Of op dat neêrgebogen hoofd,
Waarin de geest, die 't eens bewoonde,
Te jammerlijk was uitgedoofd,
Verdrukt door 't leed, dat niets verschoonde:

26 A: binnentreden — 28 A: Ontsierd — 34 A: Tot cieraad hem en tooi — 41 A: Waarvan — 44 A: vale marmer — 48 A: De vorm nog over was

Dat hoofd, zoo rimp'lig nu en kaal,
En slechts van enk'le wilde hairen
Voorzien, die (lijder! voor de jaren
Vergrijsd), verkleurd, afzichtlijk, vaal,
Ter wederzijden zich verlengden,
En, nederfladd'rend op de borst,
Zich met den breeden baard vermengden,
Den baard, van stof en bloed bemorst. —
En fluist'rend kwam van ieders lippen,
Ofschoon men 't naauwlijks uiten dorst,
Het angstverwekkend woord ontglippen:
— „'t Is Willem! 't is de dolle Vorst!" —

Hy was het, ja, hy de onversaagde,
Hy, Hollands wakk're Graaf en Heer
Van 't Beyersch Huis de roem weleer:
Hy, die, toen Staatzucht hem belaagde
En — vreeslijk — door een moederhand
Het schendig twistvuur was ontbrand,
En Britsch geweld zijn erfgrond plaagde,
Met leeuwenmoed te wapen vloog,
Des vyands vlooten tegentoog,
Met schand hem naar zijn havens jaagde,
En zee en stroomen ledig vaagde;
Hy was het, ja, de onzaal'ge Graaf,
Die Willem, die, zoo diep beklaaglijk
Een noodlot torschte, meer ondraaglijk
Dan immer arme Kristenslaaf
Op 's roovers dwanggaleien kende. —
Ontbeering, honger, al de elende,
Die aan verdrukking, aan 't gemis
Van lucht en zorg verbonden is,
Ja, meer nog, felle geesselslagen,
Wanneer somtijds, by woeste vlagen,
De koorts, die hem door d' aad'ren joeg,

70 A: 't Onzalig twistvuur — 73 C: vloten — 81 C: Ontbering, honger, al de ellende — 83 A: Van zorg en hulp — 85 A: in woeste slagen

Tot machtloos woeden oversloeg,
Bespotting, hoon, in kalmer dagen,
Dat al had hy, de Vorst, gedragen
In d'afgelegen kelderkluis,
Door muurgewelf en diepe gangen
Gescheiden van het vorstlijk huis,
En waar, van 't daaglijksch hofgedruisch
Het oor geen weêrgalm op kon vangen.

Maar heden echter drong 't geschal,
Dat opging uit de wapenhal,
En van den grondslag tot de tinnen
Het hof doorklonk, zijn kerker binnen.
De zinnelooze, aan 't kind gelijk,
Bemint de schelle feestmuzijk:
Hoe ver verwijderd ook, die klanken
Verheugden 't droef gemoed des kranken,
't Benevelde verstand ontfing
Den indruk der herinnering
Van lang verloopen vreugdtooneelen:
En spoedig was hem 't brein vervuld
Van brandend, koortsig ongeduld
Om mede in 't feestvermaak te deelen.
Ja, 't was hem, of dat flaauw geluid
Hem toezong, in verstaanb're toonen:
— „Op! op! uw droeven kerker uit!
Hierheen, waar vreugd en wellust wonen." —

Waar lout're drift een brein bestiert,
Dat redes leiding moet ontbeeren,
Daar zijn, gelijk by 't wild gediert',
Verlangen, zielstrek en begeeren
En wensch en blinde wil slechts één;

87 A: machtloos razen — 90 A: kerkerkluis — 99 A: De onzinnige aan het — 105 A en B: Aan lang — 106 A: En ras had brandend ongeduld — 107 A: Hem 't bloed doorwoeld en 't hart vervuld — 114 A: moest ontbeeren — C: ontberen

En zullen dwang noch weêrstand achten.
Zoo hier ook: — met de reuzenkrachten
Die teugellooze drift, vereend
Met dolle razerny, verleent,
Zocht Hollands kranke Graaf naar buiten
D' ontzegden doorgang zich te ontsluiten
En bonsde en stampte op d' eiken deur,
Doorknaagde 't hout met scherpe tanden
En krabde zich aan reet en scheur
De kromme nagels van de handen.
Zijn wachters had het feestvermaak
Ter kwader ure van hun taak
Verwijderd. Niemand, die hem stoorde
Of zelfs zijn woest rammeien hoorde
En 't hol gekraak van deur en post:
In 't end, wat moeite 't had gekost,
De zware grendel was verbroken,
De Graaf van kerkerdwang verlost:
En spoedig had, in vreugd ontstoken,
Hy, langs de gangen, hem bekend,
Zijn schreden naar de zaal gewend.

Zoo heftig voelden, by 't aanschouwen
Van zulk een onverwachten gast,
Zich al de aanwezigen verrast,
Dat niemand schier zijn oog betrouwen,
Veel min een poging wagen dorst
Tot weering van den kranken Vorst.
Alleen de Ruwaard, schoon verlegen
En wreev'lig, trad zijn broeder tegen.
Deez' bleef by Aelbrechts naad'ring staan,
En zag een poos hem twijflend aan.

118 A: En zal verbod noch weerstand achten. — 122 A: arme Graaf — 124 A: en trapte op — 125 A: Sloeg zelfs in 't hout de scherpe tanden — 127 A: De scherpe nagels — 131 A: Zelfs zijn daavrend stampen hoorde — 132 A: En woest geweld op deur en post — 135 A: Graaf uit 's kerkers dwang — 140 A: een ongenooden gast — 144 C: Tot wering

Op eens! de waanzin scheen vervlogen:
  Het was, of redes held're vlam
  Zijn ziel op nieuw verlichten kwam,
Of weder, uit zijn donkere oogen,
  Toen hy zoo plechtig 't zwijgen brak,
  't Gevoel der Vorstenwaarde sprak.

— „Ik moet my over u beklagen
  Mijn broeder! is 't op uw bevel,
Dat Hollands Vorst en Heer zijn dagen
  Moet slijten in een droeve cel
En ongehoorde elend verdragen?
  Terwijl gy zelf, als 't blijkt, uw tijd
  Op 't schitt'rend feest in vreugde slijt:
Een feest!" vervolgde hy en lachte,
Terwijl een vrolijker gedachte
  Op eenmaal hem 't verduurde leed
  Ja, zijn beklag, vergeten deed —
„'k Zie bloemen hier den wand vercieren.
Wier bruiloft is het, die wy vieren?
  Gewis, nu wordt my alles klaar.
  Daar ginds, daar staat het jonge paar.
'k Zag, naar ik weet, hen nooit voor dezen.
  Maar soms" — hier wreef hy zich het hoofd —
  „Is my 't geheugen als verdoofd.
Nochthands — het zoû welvoeglijk wezen,
  Dat ik hen aansprak naar den eisch
  En welkom heette in mijn paleis."

En onder 't uiten van deez' rede
  Trad hy naar de arme Katharijn.
Schoon Eduard haar zij bekleedde
  Om tot haar hulp gereed te zijn,
Zijn neefjen, dat, als hy, bespeurde,
Hoe schrik haar lief gelaat verkleurde,

159 C: ellend — 161: A: Aan 't heerlijk feest — 179 A: Om haar, waar 't nood, tot hulp te zijn — 180 A: Zijn neefjen, die — 181 A: gelaat ontkleurde.

Had even kloek zich allernaast
Het Bruidtjen, tot haar schuts, geplaatst:
En — wie kon 't anders ook verwachten?
Een misverstand, waar' 's Graven geest
Zoo helder als voorheen geweest,
Was hier gewis verschoonbaar te achten —
Hy wendde zich naar 't jonksken om,
En groette hem als Bruidegom.
Elk bleef de stilte in 't rond betrachten
Behalve Naaldwijks Heer alleen,
Die de orde by de plechtigheên
Als Hollands Maarschalk moest bewaren,
En wien het plicht scheen — arme ziel! —
De grove dwaling op te klaren
Waarin zijn Heer verviel.
— „Niet deze," sprak hy; „Graaf! niet deze,"
— Terwijl hy, met dezelfde vreeze
Als vroeger, onder 's Graven oog
Den strammen rug eerbiedig boog —
„'t Is Gelders Hertog, die op heden
Ter hofkapel, voor 't hoog altaar,
Is met uw nicht in d' echt getreden.
Hier ziet gy, Graaf! het edel paar." —
— „Wat mengsel van onzinnigheden!
Riep, met een lach, die wild en luid
De zaal doorklonk, Graaf Willem uit:
„Rampzaal'ge! durft ge uw Vorst misleiden?
Ik weet, men dorst de maar verspreiden,
By velen zelfs als waar geloofd,
'k Was sints een poos niet wel by 't hoofd;
Doch, wat ook schaamtlooze artsen zeiden
Omtrent de reden van mijn kwaal,
'k Weet nog van drieste logentaal

185 A: Een misverstand, al was de geest — 186 A: Des Graven nog zoo vlug geweest — 195 A: De dwaling aanstonds op te klaren — 196 A: Waartoe — 204 A: gij, Vorst! — 212 A: poos wat zwak in 't hoofd — 214 A: Ik kan nog drieste logentaal

De zuivere waarheid te onderscheiden.
Hoe! Gelder zoû met Katharijn
Deez' dag in d' echt getredën zijn,
En ik, de Graaf, daar niets van weten?
Gewis, gy raaskalt, oude man.
En wie is deze Jonker dan?
Hy, wien ik Bruigom had geheeten?" —

De Maarschalk zag verlegen rond;
Doch, eer hy 't antwoord vaardig vond,
Was reeds de knaap vooruit getreden
En antwoordde op bescheiden toon:
— „Gy ziet, Heer Neef! in my den zoon
Van Guliks Hertog, hier op heden
Door Gelder op zijn feest gebeden." —
— „Gy, Guliks zoon? Geef hier uw hand.
Wat vreest gy, bloode knaap! treê nader.
Ik was, voor jaren, met uw vader
Verbonden door den vriendschapsband.
Gy zult hem eenmaal evenaren.
'k Wil, dat mijn milde gunst u blijk'.
Gy moet met Katharina paren,
Gy, in aanvalligheên en jaren
En rang het Bruidtjen zoo gelijk:
En moog' het ook mijn broeder krenken,
Ik ben hier meester, ik alleen.
Gy zult haar man zijn, anders geen,
Wat Gelres Hertog ook moog' denken —
Maar! heb ik wel gezien? Gewis
Men stelt hier, met een nieuwen logen,
Daar toch — of 'k heb my zeer bedrogen —
Slechts Reinout wettig Hertog is,
Zijn jonger broeder my voor oogen. —
Doch ja — daar keert, ofschoon verward

215 A: Van zuivre waarheid onderscheiden — 229 A: Hier geef uw hand — 232 A: Vereenigd door — 244 A: deze regel ontbreekt — 245 A: Daar Reinout Gelders hertog is

De erinn'ring van verloopen tijden —
o Ja! zoo was het: Eduard
Dorst stout zijn rechten Heer bestrijden
En stooten uit het hoog gebied.
Dan — hoort gy allen, eed'le Heeren! —
Nog blijf ik hier als Vorst regeeren,
En 'k schenk mijn nicht — ik wil 't bezweren —
Den schaamteloozen roover niet." —

En fluist'rend liep, by 's Graven woorden,
Een dof gemor de feestzaal rond,
Terwijl by velen, die hem hoorden,
Een bange onzekerheid bestond,
Wat toch, wat logen was of waarheid,
Of hy, die hier, met zooveel klaarheid,
Als Vorst zijn meening uiten kon,
Door zinsverbijstring was bevangen,
Dan of misschien, uit staatsbelangen,
't Bedrog dien laster slechts verzon:
Wijl and'ren, steeds den Vorst genegen,
Die eenmaal ieders hart bezat,
Vast hoopten, dat hy, door Gods zegen,
't Verdoold verstand hervonden had:
Ja enkele Eed'len zelfs, afkeerig
Van Aelbrecht, en sints lang begeerig
Den burgerkrijg ontvlamd te zien,
Die macht of voordeel hun kon biên,
Bestonden reeds, zich af te vragen,
Of niet een wakk're staatsparty
Zich vormen, en de heerschappy
Op nieuw aan Willem op kon dragen,
Om op die wijs weêr misverstand

248 A: De erinring weer van vroeger tijden — 250 A: Dorst onbesuist zijn vorst bestrijden — 251 A: uit zijn rijksgebied — 252 A: Dan, hoort hier allen — 259 A: Alreê de onzekerheid bestond — 260 A: Wat schijn hier wezen zou of waarheid — 264 A: Dan of 't bedrog uit staatsbelangen — 265 A: Den logen listiglijk verzon — 266 A: Wijl andren nog den

En twist te brengen over 't land.

Ook Gelder en zijn vrienden zagen
Ontrust, verbaasd, elkander aan.
De spanning was hun niet ontgaan,
By Hollands Edelliên ontstaan,
Ja zelfs, 't vermoeden opgerezen
Of 's Graven komst en stoute reên
Wellicht tot erger moeilijkheên
De leus en voorboô zouden wezen.
De Ruwaard sloeg, van waar hy stond,
Besluiteloos den blik in 't rond,
En schroomde, thands bevel te geven
Den Graaf te vatten en van 't feest
Te voeren, meer en meer bevreesd,
Men zoû misschien zijn last weêrstreven. —
Terwijl, door achterdocht gedreven,
Elkaêr de gasten onderling
Bespiedden vol mistrouwen, ging
De Graaf, in schijn zoo kalm en wakker
Als immer, door der Eed'len kring,
Herkende wapenvriend en makker,
Sprak, als hy eertijds was gewoon,
Zijn vrienden aan op blijden toon,
En liet in houding noch gesprekken
Een zweem van zinloosheid ontdekken.
Zijn oog stond helder weêr en vlug:
De blos keerde op de wang terug:
Ja — ieder dacht, hy waar genezen,
En 't zoû nu wel de laatste dag
Der Ruwaardy en van 't verdrag
Met Eduard van Gelre wezen,
Toen schrand're Floor zich snel bedacht,
Graaf Willem nadersprong, en zacht
Hem deze woorden blies in de ooren:

283 A: Hollands edelen — 295 A: Zich gast en gastvriend onderling — 302 A: in houding, taal of trekken — 303 A: Geen zweem

— „Uw moeder komt! Gy zijt verloren." —

Wanneer, bestuurd door 's jagers hand,
De scherpgepunte javelijn
Den Leeuw van Barkaas zandwoestijn
Gedreven wordt in 't ingewand,
Dan krimpend van ondraagb're pijn,
Slaakt, woedend om d' ontfangen wond,
Het grimmig dier een kreet, zoo wild,
Zoo zielsdoordringend, dat in 't rond
Wat leven heeft van ijzing trilt. —
Maar zelfs 't ontzettend noodgeschreeuw,
Het brullen van den woesten leeuw,
Door toorn en felle smart gedreven,
Hoe schrikverwekkend, kan slechts flaauw
U van den kreet een denkbeeld geven,
Door Hollands Graaf, zoo schril, zoo raauw,
By 's Hofnars toespraak aangeheven.
't Stoof alles by dien kreet uiteen.
— „Mijn moeder! wee! mijn moeder!" gilde
De zinnelooze en schermde in 't wilde
En sloeg vertwijflend om zich heen:
„Waar is zy? 't Bloed verstijft me in de aad'ren.
Getrouwen op! zy zoekt mijn dood.
Helpt, helpt uw Graaf: hy is in nood.
Getrouwen op! Belet haar 't naad'ren.
Vergeefs! zy komt: zy staart my aan.
Zal dan geen sterv'ling bystand bieden?
Wee! wee! 't Is vruchtloos, haar te ontvlieden.
't Is, voor altijd, met my gedaan." —

Zoo kermde hy, ontsteld, verwilderd,
Terwijl hem beurt'lings op 't gelaat
Schrik, woede, wanhoop, afschuw, haat

318 A: van onlijd'bre pijn — 323 A: moordgeschreeuw — 332 A: De ontstelde kranke en sloeg in 't wilde — 333 A: Vertoornd met de armen om zich heen

En droeve waanzin stond geschilderd.
  Heesch werd zijn stem, en om zijn mond
  Vloog 't spattend schuim in vlokken rond.
Soms rukte, knarsend op de tanden,
Hy 't hair zich uit met beide handen;
  Soms was 't, als keerde hy den slag
  Eens vyands, dien hy voor zich zag,
Gereed, hem dreigend aan te randen.
  Dan 't was gedaan. Zijn kracht verdween.
Op 't woeden, spoorloos en verbolgen,
Kwam machtelooze zwakheid volgen.
  Hy wankte, deinsde en zonk in een.

Daar lag hy, als beroofd van leven:
  Verdwenen was zy, by zijn val,
De korte spanning, die zoo even
  Tot hoop, tot vrees, ja tot wat al,
Der gasten ziel had aangedreven.
  Terstond, als door een tooverslag,
  Hernam de Ruwaard zijn gezach.
Één wenk — niet meer had hy te geven,
  En naar zijn cel werd door de wacht
  De kranke Graaf teruggebracht.

Mengt blij den juichtoon weêr, trompetten!
  Met fluit en cymbelklank dooreen.
Wat korts de feestvreugd kwam verletten,
  Vloog als een yd'le droom daarheen,
Wat zoudt ge nog dien droom herdenken?
  Dat uit uw geest, nu dans en wijn
Op nieuw hun tuimelvreugd u schenken,
  't Naargeestig tusschenspel verdwijn.
De Ruwaard zelf wil 't voorbeeld geven.
Op! op! luidruchtig aangeheven!
  Geniet — het leven is zoo kort —
  't Vermaak, dat hier geboden wordt.

359 A: De vreemde stemming — 373 A: Op nieuw hun wild genot u

Op! op! doet luid den feestzang hooren.
Herwint het uur, der vreugd ontroofd.
Niets kan op nieuw 't genoegen stooren;
Niets? — arme dwazen, die 't gelooft!

Daar, onder 't dartel jubelzingen,
Komt Guliks erfzoon voorwaarts dringen. —
Toen de arme kranke werd vervoerd,
Was ook de knaap, door mededogen
In 't kinderlijk gemoed ontroerd,
Hem stil en heimlijk nagetogen
En in de dompige ondergang
Naby de wapenknechts gebleven
Tot aan den somb'ren kerkerdwang
Graaf Willem was teruggegeven. —
By 't keeren naar de bruiloftzaal
Ontmoette hem in 't voorportaal
Een renboô, die den hofbedienden
Naar Gelres Hertog vroeg. Met schrik
Herkende in hem, by d' eersten blik
De knaap een van zijns vaders vrienden.
Hy sprak, verbaasd, onthutst, hem aan,
En had zijn tijding naauw verstaan,
Of haastte zich, van smart benepen,
Hem met zich naar de zaal te sleepen:
— „Mijn oom van Gelre!" riep hy luid:
„Wee onzer! 'k breng u droeve maren.
Voor my heeft alle feestvreugd uit.
Och! Brabant liet den krijg verklaren
Aan Gulik: 't heeft ons aangerand.
Reeds dreigen talrijke oorlogscharen
Op 't onverwachtst mijns vaders land.
Reeds doet het vuur de velden rooken.

384 A: erfzoon binnendringen — 388 A: stil en haastig — 391 A: droeven kerkerdwang — 393 A: Nu keerend naar de hooge zaal — 399 A: Hy sprak hem vol verbaasdheid aan — 401 A: van smart ontdaan — 403 A: Mijn Neef — 409 A: mijn vaderland

Mijn vader is verrast, geheel
Van vriend en bondgenoot verstoken. —
Gun, gun my, dat ik keere en deel'
In 't noodlot, dat hem staat te wachten.
'k Wil, faal' het ook mijn arm aan krachten
Hem volgen in den strijd. Mijn vuist
Spant reeds den boog. Mijn oog is juist." —

— „Mijns wakk'ren zwagers erf bestreden!"
Riep Gelres Hertog uit, na dat
De Bode 's droeven Jonkers rede
Omstandiger bevestigd had.
„Gewis! 't waar' schande, zoo ik toefde
En, vrolijk, 't bruiloftsfeestgetij
Bleef vieren, wijl een vriend als hy
Zoozeer mijn trouwe hulp behoefde.
Vaarwel! vaarwel dan tooi en krans.
My dekk' helmet en pantser thands.
De alarmkreet koom' de jubelzangen,
Het wapenspel den blijden dans,
Het kamp de bruiloftzaal vervangen.
En gy, neef Willem! wees gerust,"
— Reeds had, met tranen op de wangen,
De dankb're knaap zijn hand gekust. —
„Uw vader zal ik hulp verschaffen
En Brabants overmoed bestraffen,
Terwijl gy zelf, in veiligheid,
Op Rozendaal den uitslag beidt.
Want, sints de krijg uws vaders staten
Bezocht heeft, stel ik zonder nood
Aan de oorlogskans den zoon niet bloot.
— Neen, mor niet: — En u hier te laten,
Waar, tot belooning van mijn trouw,
Gy, schoone Neef! mijn jonge vrouw
My onmeedogend zoudt ontvrijen,
Dit" — liet hy volgen met een lach,

415 A: het nog mijn

Terwijl hy naar zijn Bruidtjen zag —
„Dit zoû voorzichtigheid niet lijen.
En nu, mijn Eed'len! op! te paard.
Hier dient geen verd're tijd verloren. —
Op 't buitenplein byeen vergaêrd! —
Daar zal ik u mijn wensch doen hooren.
Heb dank, mijn Schoonvaêr, voor 't onthaal.
Gewislijk zult gy deze maal
Mijn overhaast vertrek verschonen.
'tBewijze u, hoe ik, als het leed
Mijn vrienden treft, altijd gereed
En vaardig sta, om hulp te toonen
En gy, vaarwel mijn lieve Bruid!
Wil de afscheidsgroet en kus ontfangen,
En schenk my nog, op mijn verlangen,
Den band, die om uw vlechten sluit.
Ras zal hy van mijn helmkam wapp'ren
En kondigt, golvend langs de baan,
Voor Gulik hulp — en Gelres dapp'ren
Den weg tot eer en glorie aan." —

451 A: u mijn wil — 455 C: verschoonen.

FRAGMENT UIT: FERDINAND HUYCK[1]).

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

— „Kom aan! (zoo als de man tegen de naauwe laars zei)" zeide Pulver: „dan zullen wij met de vertelling maar van wal

[1]) Afgedrukt näar den tekst in de eerste uitgave van: „De lotgevallen van Ferdinand Huyck, uitgegeven door mr. J. Van Lennep." Te Amsterdam bij P. Meyer Warnars 1840. dl. I, bl. 324 vlg. De afwijkende lezingen A zijn uit het handschrift van den schrijver en wel uit de tweede bewerking, de lezingen B uit den tweeden druk dl. I bl. 292 vlg. (Rotterdam, M. Wijt en Zonen, 1856), die gemerkt C uit den derden druk in mr. J. Van Lennep's Romantische Werken, dl. I bl. 215 vlg. ('s Gravenh., Leiden, Arnhem, 1867).

steken: 't is nog al een aartigheid voor jonge lui, die nooit den neus buitengaats gestoken hebben, zoo reis te vernemen, hoe het op het groote vaarwater toegaat, en dat het niet altijd meeloopt; maar dat zullen wij weldra hooren, zei doove Tijs. Je moet dan weten, dat het zoo omme ende bij een goeie vijf jaar geleden is, dat ik voor de Compagnie voer op het Brikschip, de Prins te Paard, naar Curacao bestemd. Wij hadden altijd voor de wind en geen rakje in 't zeil gehad, tot dat wij zoo naar mijn beste geheugenis op vijftien graad N. B. waren gekomen. Het woei een bramzeils koelte, genoeg om het schip aan den gang te houden; meer niet: ik was naar kooi gegaan: en pas had ik naar gis een uur geslapen, en droomde dat moeder Pulver, die ik te huis gelaten had in de blije verwachting, met al onze zeven kinderen voor me stond, en dat mijn kleine Maarten, die nu ook al het zeegat uit is, een rateltje in de hand hield en een vervaarlijk leven maakte, zoo dat ik hem een labberdoedas om zijn ooren gaf, en verzocht of hij op wou houen, toen ik een stem boven mijn hoofd hoor: „om laag hou! Schipper! om laag hou!"

„Wat is er?" vroeg ik, met een schrik opspringende: „wie roept daar?" En het was of ik nog altijd dat rateltje boven mijn hoofd hoorde.

„'t Is Sander," zei hij.

„Wat nieuws?" vroeg ik weêr.

„Hoor je 't niet?" vroeg hij: „zwaar weer op handen."

Ik sprong de kooi uit: en nu merkte ik, dat hetgeen ik voor het rateltje van Maarten hield, het kletteren van den regen op het dek was: klik klakkerdeklak! ging het, puur of zij met zakken vol orreten over de planken strooiden.

„Heb je ooit meer zoôn regen gehoord?" vroeg Sander. Sander was mijn tweede Stuurman, een jongen als een vlag, daar ik op rekenen kon als op mijn zelvers, die zijn werk goed verstond; maar ik was toch eerst wat knorrig, omdat hij mij in mijn rust stoorde:

„Wel," zei ik zoo: „al regende het handspaken en ouwe

1 B en C: aardigheid — 2 B en C: ereis — 8 B en C: voor-de-wind — 14 A: zeuven — 27 A: Maarten aanzag — 31 A: as een — 33 A: uit mijn

wijven! benje nou bang voor een beetje regen man?" maar ik schoot mijn duffel toch aan, zette mijn zuidwester op en kwam boven.

„Wel wat zegje van dat weertje, Schipper?" vroeg Sander.

Ik keek eens rond: „wat zal ik zeggen?" zei ik zoo: „'t is mooi donker en ik hou niet van zoo'n hooge zee, zonder dat men wind voelt."

„De zee is de gandsche nacht al hooger geworden," zei Sander: „en het zwerk hangt laag."

Ik keek op mijn klok: het was al vijf uur, en ofschoon de zon al haast moest opkomen, er was nog geen witte streek in het oosten te zien. De regen bleef ondertusschen met geweld vallen, en de lucht was zwart als een inktflesch; maar wat vreemd was, op het water was het helder als de dag.

„Schip in lij!" riep de Uitkijk, terwijl ik met den Stuurman en Sander bij het roer stond.

Ik haalde mijn kat-oog voor den dag, en ja wel: daar zag ik duidelijk een galjoen, kennelijk van Spaansch makelei: ik kon masten en tuigaadje klaar onderscheiden. Maar lang keek ik er niet naar; want ik was niet op mijn gemak met het weer. De regen had opgehouden; maar de wolken zonken al lager en lager en begonnen te wervelen en te draaien, als zwarte rook die naar beneden slaat: en zoo ver als men zien kon, waren in het zuidoosten de golven met wit schuim bedekt, en wij hoorden een dof gerommel onder het water als of er een aardbeving op volgen moest. „Is dat donder?" vroeg Sander: „'k wou dat het waar was," zei ik. Ondertusschen was in de verte de dichte regen loodrecht blijven vallen; maar na een kwartier ongeveer begon de wind er van onderen tusschen te spelen en de stralen van den regen zwaaiden heen en weer, eerst laag, vervolgens hooger op, naar mate de wind klom, tot eindelijk de gandsche watermassa een schuinsche richting kreeg, ik reken zoo van een hoek van dertig graden met den horizon. Ik had onderwijl alle zeilen laten bergen; want ik mistrouwde het weer, zoo als ik zeide: en ik had geen ongelijk als gij hooren zult. De regen viel gedurende eenige minuten dicht als een gordijn naar beneden:

5 B en C: ereis rond — 8 B en C: gansche

toen hij op eens zich verspreidde als of hij weggeblazen werd en in rook verdween. Recht op ons af echter kroop een witte streep over het water als stof op den grooten weg, wanneer het lang droog is geweest. Wij hoorden het doffe geluid al sterker en sterker en mijn schip begon te kraken en te zuchten, of het zijn lot voorzag. Bof! daar kwam de orkaan: een golf als een berg sloeg over het dek en het was mij, of ik met honderd dozijn natte handdoeken in mijn facie geslagen werd: en eer ik nog: „bergje!" roepen kon, daar kwam er een tweede, die mij oplichtte als of ik een stuk kurk ware geweest, zoodat ik met al wat er op het dek was, goedschiks kwaadschiks over boord werd gespoeld: en plof! daar dook ik kopje onder, eer ik den tijd had om een schietgebedje aan onzen Lieven Heer te prevelen. Toen ik weer boven kwam zag ik mijn schip reeds op een goeien afstand: en met recht droeg het zijn naam van: de Prins te Paard; want het huppelde en hobbelde over de golven als een ruin, die de kolder in den kop heeft, en ik zag wel in, dat ze met dat booze weer geen sloep konnen uitzetten om mij op te zoeken — Pulvertje maat! dacht ik bij mij zelven: 't is met je gedaan: bid een onze Vader en daarmee uit. Maar krek als ik zoo dacht, en op het punt stond van weer te zinken, daar voel ik mij op een stevige manier in mijn wammes pakken en achteruit sjorren. Dat's een haai! meende ik zoo, die mij voor zijn ontbijt wil nemen, en ik dorst niet omkijken van schrik, maar jawel! „Hier ouwe!" hoorde ik achter mij zeggen: en wie was het? niemand anders dan Sandertje, die, juist als ik, over boord gedwaald was. Maar hij was gelukkig net te land gekomen...."

— „Gij meent, te water gekomen," viel Susanna in.

— „Juist, als de Juffer recht aanmerkt: net te water gekomen naast het groote varkenshok, dat ook over boord gegaan was, en hij had het handig beet gepakt. Ik moet zeggen, door een bijzondere bestiering Gods, was hij naar mij toegedreven en wel zoo dicht, dat hij mij grijpen kon, zoo dat ik nu ook kon aanklampen. Daar zaten wij nu op onze kist, als twee kikkers op een kluitje, en dreven al verder en verder van ons vaartuig af; maar ik zei: „Sandertje! hou maar goeien moed: Onze lieve

7 A: door honderd — 26 A: net als ik

Heer heeft ons tot dus verre bewaard; Hij zal ons nog wel verder bewaren." „De droes ouwe!" zei Sander, een beetje later: „je kijkt al uit naar den Prins te Paard, als of die naar ons toe kon komen rijen; maar draai liever je hoofd reis om: daar is de Spanjool, die is dichter in de buurt." Ik keek naar den kant uit, waar Sander heen wees; en hij had gelijk ook; daar danste onze logge Don als een bruinvisch op en neer. „Ja!" zei ik: „hij zal mij welkom zijn, (zoo als de spinnekop van de vlieg zei); maar 't is duizend tegen een, dat hij ons te zien krijgt." Ondertusschen, het ergste van de bui was over: en het begon al mooi licht te worden, zoo dat het niet lang duurde, of ik kon de manschap van het vreemde schip onderscheiden: en, wat grooter geluk was, wij naderden het al meer en meer. Zij zouden ons echter nog niet bespeurd hebben; maar daar voel ik, dat er iets op mijn borst drukte; ik tast er naar, en ik merk, dat ik mijn roeper, dien ik aan boord nog gebruikt had, en dien ik tusschen mijn duffel en mijn ondergoed had ingestoken, bij geluk behouden had. Heb ik jou daar! dacht ik, en meteen zette ik hem aan mijn mond en schreeuwde als of er vijfentwintig speenvarkens gekeeld werden, tot dat ik geen aassem meer in mijn longen had. Toen was de beurt aan Sander: en toen weer aan mij, tot dat zij eindelijk aan boord van den Spanjool opmerkzaam werden en den kijker op ons richtten. Zij zagen ons: — het weer was bedaard: er werd een sloep uitgezet, en om kort te gaan, het leed geen half uur of wij stonden op het dek van het galjoen. Ik keek terstond uit, of ik den Prins te Paard ook zag; maar die was schoot gegaan, en ik moest alle gedachten opgeven, om hem vooreerst terug te zien, daar de Spanjool een verschillenden koers hield. Het galjoen kwam van Cadix en was voor Carthagena bestemd, waar het, geloof ik, geld moest brengen. Het was nog al wel gebouwd, voerde twaalf stukken en was redelijk bemand ook. Daar voer ik nu met den Don op genade mede en kon meê poot aan spelen voor de sobere victualie, en in plaats van zelf te commandeeren was het *siveplei* en *besolosmanos*, zonder andere belooning dan vrij licht bij dag en een schoteltje linzen nu en dan, daar Esau geen

35 A: *besoslosmanos*

halvepenning, laat staan zijn eerstgeboorterecht, voor zou gegeven hebben; maar dat was het minste, en ik was blij, dat ik er met fatsoen van afkwam, (zoo als de edelman zei, toen hij tot den strop veroordeeld was en de gratie verkreeg van onthoofd te worden). Wat mij het meeste hinderde, was, dat ik nu zoo uit mijn koers werd gestuurd, en al bij mijn eigen prakkeseerde, hoe ik van Carthagena weer terug zou komen, want gij voelt, naar Carthagena moest ik mee: 't is op zoo'n vaart niet als met de trekschuit, waar men de lieden onderweg uit kan zetten." —

— „Gij hadt echter," zeide ik, „een vaartuig kunnen ontmoeten, hetwelk u overnam en nader tot de plek uwer bestemming bracht." —

— „Ja wel degelijk ontmoetten wij een vaartuig," antwoordde Pulver: „en dat was juist ons ongeluk. Gij moet dan weten, dat zoo ongeveer op 12 graden N. B., zes dagen nadat wij bij den Don aan boord waren, wij een groot vaartuig boven den wind in 't vizier kregen, dat met alle zeilen bijgezet op ons afkwam. Het was een korvet, en zooverre wij konnen oordeelen, sterk en stevig gebouwd, en met een manschap, die haar ambacht goed verstond, aan boord; want het voerde een takelaadje en ging door het water dat het een lust was om te zien. Maar hoe mooi wij het vonden, wij hadden toch niet veel zin in het voorkomen van onzen maat; want hij voerde geen kleuren en had zoo iets over zich, als of hij zeggen wou: „wat doe jelui in mijn vaarwater?" Nu, de Don dacht er ook zoo over: want hij schudde het hoofd en liet van zijn kant alle zeilen bijzetten om uit het gezicht van onzen vriend te geraken. Maar deze scheen al zoo gesteld op ons gezelschap als een beer op een doedelzak, en hij bleef zoo netjes achter ons voortzeilen als een rijknecht achter zijn heer. De Don keek mooi zuinig; hij zag wel, dat hij van die beleefdheid niet verschoond zou blijven en hij keek zijn equipagie eens rond, om te weten of hij staat op hen zou kunnen maken, indien de vreemdeling eens kwade voornemens had. Toen riep hij mij bij hem; want ik slenterde ook al wat heen en weer over boord, en hij vroeg mij, wat ik wel van dat andere schip dacht? — „Wat zal ik zeggen," zei

17 B: konden — 27 A: gezelschap als een dief op een goudbeurs — 31 B: equipage

ik, in zoo goed Spaansch als ik spreken kon: „ik hou niet van die nieuwsgierigen, (zoo als de bakker zei, toen de broodwegers bij hem aan huis kwamen:) ik geloof, dat die korvet daar meer lust heeft om kennis te maken met ons dan wij met haar." — „Zoo denk ik er ook over," zei hij, „en ik wou dat hij zijn eigen weg ging. Maar in allen gevalle zal hij toch aan mijn dubloenen niet komen, zonder er om te bakkeleien," zei Don Ricardo, terwijl hij zijn knevels opzette. „Kan je een stuk bedienen?" vroeg hij. „Dat zou ik hopen," zei ik, „en een handspaak zwaaien ook." — „Best!" zei hij: „dan zal ik reis kijken, of je de kost verdient, die ik je geef." En met liet hij al het volk op het dek komen en klarigheid maken om te vechten. De stukken werden geladen, de musketten opgebracht, handspaken uitgehaald, de kogels bij de mortieren geplaatst en ieder met kortjan in zijn gordel voorzien. Maar terwijl wij nog bezig waren, daar zagen wij op het vreemde schip een vlammetje voor den dag komen, en br...r! daar vloog ons een kogel door het want en viel de heele bramsteng over het dek. „Dat's een onbeleefde vent!" zei ik zoo; „maar hij weet goed te mikken."

„Wij kunnen hem toch niet ontzeilen," zei Don Ricardo: „maar wij zullen hem toonen, dat wij ook wat durven." — Met gaf hij last om zeil te minderen en dat iedereen zich klaar zou houden. Ondertusschen kwam de korvet statig aanzeilen en was weldra zoo dicht bij, dat wij de manschap op het dek konnen zien — en onvriendelijk genoeg zagen zij er uit; want het waren al handspaken en korte pieken en enterbijlen die men blinken zag. „'t Is een vrijbuiter!" zei ik zoo tegen Don Ricardo, terwijl ik met de lont in de hand stond. Hij knikte van ja, en wees met een op een roode lap, die op het roofschip in top werd gehaald. Toen liet hijzelf de vlag van Spanje waaien, en dadelijk bij de wind stekende, vertoonde ons vaartuig de bakboordzij aan den roover. — „Vuur!" zei toen Ricardo: en: pan! pan! daar gingen zes schoten achter elkander af, den vrijbuiter vlak in de boeg, dat de witte splinters uit het zwarte gangboord vlogen. Maar op het zelfde oogenblik loefde het roofschip mee en gaf ons de volle laag. Krak! krak! daar lag onze

24 B: konden — 29 B en C: de Koningsvlag — 34 B en C: gangbord

fokkemast met want en tuigaadje en al in zee. Maar door de plotselinge beweging van het schip, dat niet zoo gaauw stoppen kon, waren wij uit elkander geraakt en wij hadden misschien, daar het nog al hard woei, gelegenheid gehad om te ontsnappen, indien het tijdig genoeg ons gelukt ware een noodmast op te krijgen; maar eer wij daar mee klaar waren, liep de roover ons achterom en herhaalde zijn beleefde groet van daar even, dat de boelijn over de nok kwam en niemand zich kon herkennen; terwijl hij nu zijn zeil geborgen had en de enterhaken bij ons aan boord smeet. Daar zaten wij nu aan elkander vast en in een oogenblik kwamen er uit den rook en damp wel vijftig lieve jongens op ons dek te voorschijn, ook met een ander voornemen als om een pijp met ons te rooken. Nu schaarden wij ons om den Don, en ik moet zeggen, de Spanjolen hielden zich als wakkere kaerels en lieten de beleefdheid niet onbëantwoord: en Sandertje en ik wij toonden ook, dat wij meer konnen doen dan linzen eten, en wij sloegen er op, dat het een aart had. Maar daar sprong in eens de Kapitein van de roovers op ons af: — en een kaerel, die er meer uitzag om bang voor te worden, heb ik nooit ontmoet." —

— „Ja!" zeide Henriëtte: „ik geloof, dat die Heeren er zelden vriendelijk uitzien." —

— „En dan," voegde Susanna er bij, „als men recht benaauwd is voor nommer één, dan lijkt alles nog leelijker." —

— „Leelijk was hij juist niet, Juffertje!" hervatte Pulver: „'t was een groote, schoone vent, met een houding als een Admiraal en oogen als glimmende kolen. „*Caracho!*" zeide hij, dat, geloof ik, in 't Spaansch zooveel wil zeggen als: „geeft u over!" — Nu! hij had niet veel welsprekendheid noodig, om het ons te beduien; want de grootste helft van onze Senhores lag al met Don Ricardo op het dek naar de wolken te kijken: en de andere helft was zoo toegetakeld en zoo in de war, dat zij de maan niet van een Edammerkaas zouden hebben onderscheiden." —

— „En waart gij zelf onbeschadigd?" vroeg ik.

— „Er was een kogel door mijn hoed gekomen," antwoordde

7 B en C: boeilijn — 15 B: konden — 26 B en C: ammiraal

Pulver, „die mij zoo netjens had doen groeten als of er een Schout bij Nacht monstering kwam houen; maar anders, wonden had ik niet.” —

— „Wel dat noem ik zonderling,” zeide Susanna, het dikke lichaam van den Schipper glimlachende aanziende.

— „Je wilt zeggen, Juffertje! mijn buik was nog al een mooi wit geweest om op te mikken? Maar zoo gaat het: er lag een Senhor naast mij, die drie kogels gekregen had en toch maar een vent was niet veel dikker dan mijn linkerarm. Maar ieder kogel heeft zijn opschrift, weetje? Nu, om weer op ons verhaal te komen, (zoo als mijn eerste stuurman plach te zeggen als hij 's ochtends zijn oorlam nam,) de rooverkapitein was op het dek gesprongen en zwaaide een blanken sabel in zijn vuist, die niet van stroo was. Ik dacht bij mijzelven: Pulvertje mijn man! daar is je leste uur geslagen: te meer toen ik zoo rondkeek en zag, dat ik op degenen die nog leefden al zoo veel kon rekenen als op een gekaauwden kabel. Wat zou ik doen? Ik lei mijn handspaak neer, en wachtte af, wat het geven zou. Maar daar was Sandertje, die had maar in 't geheel geen trek om zich over te geven, en net zoo als een van die ongenoode gasten hem bij de lurven wou pakken, daar sprong hij, als een ondernemende durf-al die hij was, recht op den rooverkapitein aan en hieuw naar hem als een dolleman! „Hier weerlichtskind!” zei hij: „hou daar beroerde bl.....” —

— „Nu ja!” zeide ik: „wij behoeven die uitdrukkingen zoo naauwkeurig niet te vernemen.” —

— „Integendeel, Sinjeur!” zeide Pulver: „want zonder die uitdrukkingen zoude het met Sander en mij er slecht hebben uitgezien, gelijk je op zijn tijd zult hooren, (zoo als de dief, die zijn vonnis beet had, tegen zijn maat zei, die het nog krijgen moest.) Sander sloeg dan in 't wilde op den roover; maar daar waren er aanstonds vijf of zes van die lieve jongens bij, die hem in zijn baaitje namen en hem op het dek haalden: en juist was er een, die zijn bijl oplichtte om hem met de complimenten naar zijn grootje te sturen, toen de rooverkapitein in 't Spaansch gelastte, dat zij hem sparen zouden: en ik, die

27 B: zou het — 34 A: en hem — 35 A: grootje zou

ook begreep, dat de jongen beter deed, zich stil te houen, ik riep uit al mijn macht: „Sandertje mijn vriend! Benje mal? Wat wil je toch uitvoeren? En zoo meteen als ik dat zei, keek de kapitein mij aan en, naar mij dacht, iets vriendelijker dan de overigen: en toen fluisterde hij iets in de ooren aan een kameraad van hem. Sandertje en ik werden aan mekaar gebonden, en zoo werden wij, namelijk allen die nog leefden, op het roofschip overgebracht en tusschendeks gesmeten." —

— „Dat was zeker al heel vriendelijk," merkte Susanna aan.

7 A*:* wij allen

Verder heeft B overal: hy, my, wy enz. en Sandertjen, kluitjen, konnen enz.

AANTEEKENINGEN.

In de eerste bewerking van den Ferdinand Huyck, die, evenals de tweede, in handschrift berust in de Bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden, is het eerste gedeelte van Pulvers verhaal alleen aangeduid door enkele soms gedeeltelijk doorgeschrapte zinnen, die in 't onderstaande gecursiveerd staan en een paar kantteekeningen, zooals Van Lennep ook op andere plaatsen wel deed, waar hij later beschrijvingen of korte episoden inlaschte. Hier volgt wat er van staat: „Wel" zeide Pulver, recht in zijn schik van zijn verhaal te kunnen plaatsen dan zullen wij met onze vertelling maar van wal [aan den kant van dezen regel schreef Van Lennep: dat verhaal voegt beter op de wandeling] steken: 't is nog al aartig voor jongelui die nooit den neus buiten gaats gestoken hebben, zoo reis te vernemen hoe het op zee toegaat en dat het allemaal geen ....? is, maar dat zullen we weldra hooren, zei doove Tijs. Je moet dan weten, dat het zoo om en de bij een goeje vijf jaar geleden is dat ik voor *Hans Zevenvoet van Enkhuizen voer*, *die op de Oostzee handelde. Nou*, *daar was ik eens te Rostock binnengekomen waar ik een lading ijzer enz. moest afhalen*, *maar och heer myn tyd*, *daar was avery gros aan boord: lekkaadjes bij de vleet: in de kiel zoo doorgevreten van de wurm dat* de W. I. Comp. voer op het brikschip „de Prins te Paard." Nu luidt eene kantteekening dus: „N.B. Verhaal van storm, op de hoogte van . . . . Pulver en zijn maat worden opgenomen op een Spaansch schip."

De tekst luidt verder: „Daar voer ik nou met den Don en in plaats van bevelen te geven moest ik blij zijn als ik niet gelijk een loop-in-'t lijntje werd naar boven gestuurd: in plaats van grauwe erwten en gort waren het rotte olijven te vreten. N.B. Verhaal van de attaque door roovers enz. Daar sprong de rooverkapitein op het dek, en een kaerel die er meer uitzag om bang voor te worden heb ik nooit ontmoet.

„Ja, zeide Henriëtte, ik geloof dat die er zelden vriendelijk uitzien.”

„En dan voegde Suzanna er bij, „als men recht bang is, lijkt alles nog lelyker.”

„Lelyk was hij juist niet, juffertje” zeide P., „'t was een groote schoone kaerel, maar met een paar oogen als bliksems en een houding als een ammiraal. B.... zeide hij! Dat in 't Spaansch zooveel wil zeggen, als: geeft u over, schelmen! Nu hij had niet veel werk meer om het ons te beduien, want de grootste helft van onze Senores lag al op het dek in de wolken te kijken, en de andere helft was zoo toegetakeld en zoo in de war dat ze de maan niet van een Edammer kaas zouden hebben kunnen onderscheiden.

„En waart gij nog onbeschadigd?” vroeg ik. „Er was een kogel door mijn hoed gekomen” zeide P. „die mij zoo netjes had doen groeten, als ik ooit in mijn leven gedaan heb, maar wonden had ik niet.”

„Wel, dat noem ik geluk,” zeide Suzanna, „zulk een heerlijk wit om op te mikken. Mij dunkt dat moeten al lompe schutters zijn geweest die u niet raakten.”

„Ja, wat zal ik je zeggen, juffertje! 't kwam mij zelf ook vreemd voor toen ik naast mij een senor dood zag liggen, die drie kogels gekregen had en toch een vent was niet dikker dan mijn linkerarm. Maar yder kogel heeft zyn opschrift, weet je. Nu, zoo als ik dan zei, daar was de rooverkapitein op het dek gesprongen en zwaaide een blanken sabel in zyn hand, die niet van stroo was. Ik dacht al bij myn eigen: Pulvertje myn man! daar is je laatste uur geslagen, te meer toen ik in eens nog een tiental muiters en boeven in 't gezicht kreeg, die mij alles behalve vriendelijk aankeken. Wat zou ik doen. Ik lei mijn sabel neer. Maar daar was Sandertje mijn maat, die had er minder genie in om zich over te geven, en net zoo als een van die ongenoode gasten hem by de lurven wou pakken, daar sprong hy als een ondernemende durfal dat hij is recht op den rooverkapitein aan en hieuw naar hem als een dolleman. Hier weerlichtskind zei hij, hou daar... bl...”

„Nu ja” zeide Tante, „wij behoeven nu al de uitdrukkingen niet te vernemen.” — „Integendeel juffrouw” zeide P. „want zonder die uitdrukkingen zoude het er slecht met Sander en mij hebben uitgezien, gelijk je naderhand hooren zult. Sander sloeg dan in 't wilde op den rooverkapitein aan, maar daar waren er aanstonds vijf zes van die lieve jongens die hem omsingelden en op den grond smeten en juist wou een hunner met zyn byl hem met de complimenten naar zijn grootje sturen, toen de rooverkapitein in 't Spaansch zei dat zij hem sparen zouden en ik die ook zag, dat hy wijzer zou doen zich stil te houden, ik riep uit al mijn macht: „Sandertje myn vriend, ben je mal! Wat wil je toch uitvoeren?” En zoo meteen als ik dat zei, keek de kapitein me aan en mij dacht iets vriendelijker dan de anderen en toen iets in de ooren van een kameraad van hem fluisterende liet hij mij en Sander aan elkander binden en zoo werden wij allemaal op het rooverschip overgebracht en in 't scheepshol gesloten.”

ANNA LOUISA GEERTRUIDA BOSBOOM-TOUSSAINT.

JONCKBLOET, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, VI^4 161, 247.

DE HERTOG VAN GELDERLAND.

(FRAGMENT UIT: HET HUIS LAUERNESSE [1]).

Karel van Egmond zat aan zijn middagmaal op zijn' burg, het Valkenhof, te Nijmegen. Wij kunnen niet bewijzen, dat het te dier gelegenheid was, waarbij men hem voor zich alleen een' halven hamel voorzette en vijf hoenders, maar wel, dat hij evenmin nu als toen gevaar liep den hongerdood te sterven; want schoon hij met meerderen aanzat, was daar een voorraad van hamelrumpen geharst of geroost, van vogelen, van spiering en van wermoijs of groenten, die den eetlust van het korps Aldermen, met den Lord-mayor aan het hoofd, had kunnen uittarten, en dat er op zijne tafel eene kostbare verzameling schitterde van al wat de toenmalige weelde als noodzakelijk en overtollig tafelgereedschap had uitgevonden en pronkend ten toon stelde. Eene credenz zoo rijk bezet als de zijne had geen Heer of Hertog van Gelre bezeten vóór hem, die de Fransche verfijning paarde aan de Bourgondische prachtliefde. Hoe zeer hij prijs stelde op kostbaar „drinkgeschier," getuigde die magt van pijpkannen, en flesschen en bekers, met en zonder voetstukken, en kuipjes, en napjes, en tonnekens op sleeën, en koppen met vergulde deksels, en buffelhoornen met zilveren banden, die, meest allen van zilver of verguld, of ten minste met eenig edel metaal omzet, een goed deel van zijnen rijkdom uitmaakten. Als uitnemende bijzonderheid, en waarop hij zelf eenen grooten prijs stelde, noemen wij nog een' overdekten kop van aloë-hout met gulden voet, en een drinkglas van inlandsch kristallijn, ver-

---

[1]) De tekst is genomen uit den eersten druk van dezen roman (G. J. A. Beyerinck, Amsterdam. 1840). De afwijkende lezingen zijn uit den tienden druk. ('s-Gravenhage, Ch. Ewings. 1885).

vaardigd door den Antwerpschen kunstenaar Arndt Oertken, en door hem met vorstelijke mildheid, met eene zucht tot aanmoediging der nijverheid, die hem eere doet, met een ander van echt goud betaald.

Nu hij dáár zat in zijne eigene eetzaal, omringd van geheel zijne dappere ridderschap en fiere edelen, gekleed in het vorstelijk praalgewaad, dat zijne wèlgebouwde gestalte regt deed, was hij wel een geheel ander man, dan die gebogen grijsaard in huismanspij, die in den slottuin van Vreeland met sluwe list een' zoon kwam ontschaken aan des vijands geweld, en die met list, het wapen der zwakheid, rondsloop door Holland, om zijns vijands zwakte te bespieden; hij was nu wel zeker de Hertog van Gelderland, die Bourgondië en Oostenrijk had durven weêrstaan, die Utrecht deed sidderen, die elk zijner geburen vrees aanjoeg, wel zeker de zoon van Katharina van Bourbon, den uitstekenden edelman, van wien een Fransch schrijver, die zijn tijdgenoot was, getuigt: „*Nature ne forme jamais ne meilleur, ne plus adret, ne plus vertueux gentilhomme à tout faire de quoi que ung gentilhomme est proît à faire.*"

De vaalgele tint van zijn gelaat werd te dien tijde geprezen boven die mengeling van blank en rood, die wij *frischheid* noemen; zij paste goed bij die oogen van een flets blaauw, die, in kalme gemoedsstemming en bij een onbeduidend gesprek, weinig uitdrukking hadden, maar welke iedere gewaarwording spreken deed, en waaruit iedere opwelling van hartstogt of geestdrift met zoo dreigende vlammen flikkerde, dat ieder, wie hem kende, de ligtste tinteling van dat oog had geleerd te vreezen, meer dan de felle schimpwoorden of de dreigende daden van anderen, schoon het vertrekken van de wenkbraauwen hunne uitdrukking nooit verhoogde, daar deze, naar Bourgondische mode, door kunst waren weggenomen, gelijk ook het haar en de baard: een bewijs, dat zelfs toen reeds de mode sterker was dan nationaal vooroordeel en persoonlijke vijandschap. Dit zoo beroofde hoofd was bedekt met het meergenoemde kapje, hier een calotje van goud laken, nog ten overvloede gesierd met

10 met eenen sluwen vond — 17 uitstekende edelman — 20 *uur* — 22 dier — 35 vooroordeel

opgelegd ruitwerk van goud koord of borduursel; dit, en de verdere weelde zijner kleeding bewijst, hoe zeer hij afgeweken was van den eenvoud zijns voorvaders Aernold, die zijn prachtgewaad maar tweemaal 's jaars droeg. Hoe zou deze het hoofd hebben geschud bij dat overkleed van karmozijnroode damastzijde, met zilver en goud gebloemte doorweven, bij de wijd uitstaande mouwen, gemakshalve opgebonden met witte linten en met gouden koordjes vastgestrikt, en die smalle geplooide lubben, even sierlijk omzet, als het kraagje, naauw uitstekende boven den prachtigen halsband, en toch nog weder met gouddraadwerk uitgemonsterd; misschien had hij gevonden, dat de pelskraag, met de nederhangende strooken van wolfsvacht, toch geene te warme dragt was voor eene herfstkleeding, daar de dunne overrok, met niets dan zijde gevoerd, luchtig heen hing alleen over een linnen plooihemd; hij droeg geenerlei afhangende keten, maar daarentegen vele kostbare ringen, ieder van welke eenige geheimzinnige kracht werd toegeschreven, ter voorbehoeding van kwalen of ter versterking van eenig zintuig. Even als de meesten zijner tijdgenooten, reukwerk en gebloemte beminnende, was zijn „reucker," (een busje of doosje met reukwerk, gesierd met nagebootste bloemen) die hij somtijds in de hand nam, in bewaring van zijn' eersten kamerling, die achter hem stond en die tegelijk den kostbaren vederhoed droeg van rood fluweel met de rijke gesteenten, welke zijn kostuum voltooiden. Nu wij weten, hoe de Hertog er uitziet, leiden wij ligt de kleeding van zijne edellieden en ridders af naar de zijne; denkt u dezen wat minder prachtig, genen wat meer krijgshaftig; maar onder wie met hem aanzaten, zijn namen, die ik moet noemen, en gestalten, die ik moet aanwijzen. De man met dat belangwekkend krijgshaftig uitzigt, die, der mode ten spijt, zijn' fraaijen donkeren baard heeft durven behouden en die aan 's Hertogs linkerzijde zit, ook weder, volgens Bourgondisch gebruik, de eereplaats, is in waarheid Karels regterhand. zijn zwaard, zijn bliksem, waarmede hij zijne vrienden in ontzag houdt en zijne vijanden verplettert, zijn veldmaarschalk eindelijk, zijn Maarten van Rossum, wiens naam te noemen te dier tijde, en nog lang daarna, genoeg was, om killen schrik en huivering

te brengen over de toehoorders, en in wien wij, met onpartijdiger blik en koeler oog, niets zien dan een' moedig wèlbesloten' krijger, die in buitengewone omstandigheden niet tegen een' buitengewonen aanslag opzag, en die zijns meesters zaak diende met al wat hij achtte die zaak van nut te zijn, met de gewone kleinachting van krijgshelden en veroveraars voor menschenbloed en met de ruwheid van zijn' tijd en landaard. Joachim van Vijgh, Burggraaf van Nijmegen, Sweder van Voorst, de Heer van Keppell, Floris van Mekern, Heer Otto van Wyhe, Herman van Velen, de Landdrost van het Graafschap, een der Heeren van Bronckhorst en meer anderen, zaten naar rang naast elkander neder, totdat wij den kring weêr zien sluiten, aan des Hertogs regterhand, door een jong mensch van een somber mijmerend voorkomen, met iets achterhoudends in het oog en iets zwaarmoedigs in de trekken. Hoewel in even prachtig gewaad, als de vorstelijke meester, is er toch in zijne houding iets achteloos en onverschilligs, en bestendig neemt hij een stroef en lusteloos stilzwijgen in acht, dat evenzeer afsteekt bij de luide tafelvreugde der anderen, als zijne matigheid bij hunne ruime plengingen. Dit laatste vooral had de aandacht, zoo niet de verontwaardiging opgewekt van zijnen vorstelijken buurman, die hem op den schouder sloeg met een:

„Hola! Jonker Karel! wat zit ge dáár en peist als een premonstreit Heer, droogkeels en zonder onzen welbeminden Heeren en Ridders, die ons onder de oogen zijn komen rijden (te gemoet gekomen), met eene hartige teug, goed heil te wenschen. Ik heb u nooit basterd gehouden, toon het u niet door uwe gedraging."

Het was werkelijk Karel, de oudste der beide Karels, zijne natuurlijke zonen, die hij, bij gebrek van wettige kinderen, bij zijn leven in al de voorregten hunner vaderlijke afkomst liet deelen.

„Mijn doorluchtige Heere! ge hebt andere deugden uwer zonen ten exempel, dan — lust — in tafelvreugde," voegde hij er schroomvallig bij.

„Fij toch, Jonker!" klonk van Rossum's zware stem. „In deze misselijke tijden van wapenrust, als een krijgsman zoo noode

2 moedigen, — 23 peinst

zich de handen gebonden ziet, valt er niets beters voor hem te doen, dan te drinken en te minnen. Het laatste valt te zwaar, sinds onze genadige Vrouwe Elizabeth zich met haar' jufferstoet opsluit in het vrouwenvertrek....."

„Het was op ons gebod, Heer van Pouderoijen!" viel Hertog Karel in.

„En met goeder voorzorg," riep op sissenden toon een zwarte dwerg in narrenkleeding, die, naast zijns Heeren zetel neêrgehurkt, van tijd tot tijd beten en teugen opving, hem uit diens eigen hand toegereikt; het was zijn begunstigde nar, zwarte Henrijck, tegelijk de oppasser van zijne diergaarde, eene vorstelijke weelde, waarvoor hij in Frankrijk smaak had leeren krijgen.

„Met goeder voorzorg van onzen Oom Charles! die den Heer maarschalk liever hoven ziet met de nonnekens van het Sticht, dan met de bloemekens van Gelder...."

„Het is in trouwe geen kwale inval in een vet jufferklooster te geraken, als de lieve duiven in het refectorium zamen zijn..." hervatte van Rossum, bij de herinnering glimlagchende; „hoe ze van huiverlijken angst verweerd in de eigen armen vliegen, die ze te ontkomen getracht..."

„Maarschalk! het is de vierde schenkkan, die geledigd wordt in uwen beker," viel weêr de zwarte tergend in.

„Per Deï martyrum! Mooriaan! kal tot uwe leelijke zogge met de gespleten hoeve, dat eene rariteit is als gij zelf, of uwe zwarte hersenpan zal kennis maken met mijne dagge!" riep Marten hevig.

„Pays, mijn Maarschalk wij hebben verboden te zweren bij Gods marteldood!" voegde Hertog Karel hem toe, „het is een schadelijk oevel, en wie zijt gij, om u te vertoornen op een' zot! Vervolg veeleer uw vermaan aan mijn' Karel!"

„Het is blijkelijk, dat ik hier niet aan het hoofd sta van mijne zwarte lammeren!" hernam Heer Marten op morrenden toon, „dáár hindert mij niemand in de rede.... Mijn vermaan tot den Jonker was, om lustig den beker te vatten...."

„En dien te ledigen op het welvaren van Heer Joachim van Vijgh en van zijne goede stede," sprak de ondeugende Henrijck,

24 martyrium

die de kwade verstandhouding tusschen den Maarschalk en den Burggraaf had opgemerkt.

Van Rossum's oogen fonkelden. Hij tastte naar de linkerzijde, de Burggraaf zag tergend naar hem op.

„Fieltige nikker! zult gij discoord zaaijen tusschen mijne getrouwen?" beet Karel zijn' gunsteling toe, en luider vervolgde hij tot de overigen: „Karel van Egmond stelt een' dronk in ter eere van zijn' goeden Maarschalk en lieven neve, den Heere van Pouderoijen, en van zijn' lieven getrouwen Joachim, Burggraaf van deze goede stad Nijmegen. Ten boorde toe, schenkers en knapen! de dronk is het waard. Wie niet instemt keere den kroes," sprak hij, van Rossnm en den Burggraaf scherp aanziende, die nu langzaam den hunnen aanschoven. „En gij, nar! ledig den uwen knielend, zoo u niet gelust naar het water van onzen kerker."

„Water past mij niet, bestevaêr!" antwoordde deze en greep gretig naar zijn napsken. Karel zelf vatte deftig den kostbaren drinkkroes met robijnen omzet, die vóór hem stond, en ook zijn zoon bragt den zijnen aan de lippen. „Den Maarschalk heil! Den Burggraaf heil! Heil Marten van Rossum! klonk het uit alle stemmen gelijktijdig door de ruime zaal.

De Maarschalk glimlachte vergenoegd, zijn naam was het meest en met de meeste geestdrift herhaald geworden.

„Waar de veldheer zoo hoog in eere wordt gehouden, mag wel zijn krijgsmakker welkom zijn," riep nu eene forsche mannenstem, terwijl een persoon in hopmans uitmonstering heendrong tot bij Karel's zetel, ondanks de tegenweer van de kamerlingen en knapen.

En Bertmann knielde neder voor de voeten van zijnen Heer.

„Wat zal dit, Hopman?" vroeg deze.

„Ik breng gevangenen, Heer! en...."

„Gevangenen! Hebben de Stichtschen of Hollanders den onzen overlast gedaan?" riep van Rossum, half vragend, half zegepralend.

„Ik zorge zeer, dat de overlast van deze zijde komt," merkte van Vijgh aan, loensch op Marten ziende.

14 de hunnen

„De mannen hadden gebrek aan leeftogt," antwoordde Bertmann, vooruit de daad ontschuldigende, die hij melden ging.

„Regt zoo! dan is het krijgsmanszaak, op der geburen pot te teren!" bemoedigde van Rossum.

„Geeft dat oorlof de pays van een wapenbestand te breken?" sprak Jonker Karel ernstig.

„Het is te weten, wáár de mannen zijn ingevallen, wij hebben geene pays met Utrecht. En nog daartoe het is aan ons, te regten wat oorbaar is, Heer zoon!" hernam de Hertog. Toen zich tot Bertmann wendende, vroeg hij gestreng:

„Wáár hebt gij buit gemaakt?" —

„Een klein getal van de onzen, door overmagt van Stichtschen bodem verdreven, zocht heul, waar ze best mogten: het trof kwalijk, dat Everdingen juist Hollandsch heette; maar wil vergeven, Heer.... de uitkomst...."

„Bij mijn' patroon! die is niet zwaar te raden bij het humeur van den Oostenrijker!" riep Karel driftig, „en toch het bestand vlijde ons dit maal goed, schoon mij wel de Hollanders beter tot vijanden dienen dan tot vrienden, dubbelhartig als ze zijn!" hervatte hij op eenen toon, die zoo zeer weifelde tusschen gramschap en welgevallen, dat de hopman moed kreeg er bij te voegen: „Daarenboven, Heer! de plaats, waar wij tegen Hollandsche benden streden, was onzijdige grond, en onder de gevangenen, die wij hun hebben ontweldigd...."

„Moet zekerlijk eenig gewigtig personaadje zijn, dat ge de aankondiging van dit feit niet tot gelegener stonde hebt kunnen verspaden!" viel Karel weder in.

„Zoo is het, Doorluchtig Heer!" antwoordde Bertmann, en zachter voegde hij er bij: „Paul...." Een bloedroode blos vloog over des Hertogs voorhoofd bij dien naam; hij schoof verrast dieper in zijn' zetel terug; toch hervatte hij koel, als verzette hij zich tegen eene opwellende aandoening: „Is het geen betere? gij weet, ik heb den halsstarrigen kwant sinds lange verzaakt!... Maar nu ge hem hebt.... wij zullen zien.... Laat hem opsluiten in Egmond's toren [1]) tot voegelijker ure."

[1]) Een der torens van het Valkhof, een tijd lang zoo genoemd.

24 overweldigd — 28 Doorluchtige

„Mijn genadige Heere!" smeekte Bertmann ontmoedigd. „Een woord laatstmaal door u gesproken, deed mij voor hem op blijder welkomst hopen!"

„Het is zoo," hernam de Hertog, nadenkend de bovenlip knagende.... „voormaals hadden wij ontwerpen, die..." onder het spreken liet hij het oog vallen op den jongen Karel, die van hem afgewend met zijnen nar fluisterde: „'t sa! die norsche droomer strekt ons tot kleine vreugd, ligt maakt de ander het beter." Dit alles binnensmonds uitgesproken, was naauw verstaanbaar voor Bertmann, die toch zoo veel moeite deed om te hooren; maar des te beter begreep hij, toen de Hertog luider tot hem zeide: — „Is de gevangene in voegzame kleedij?" — „In eene zulke, die hem past." — „Zoo leid hem hierheen en schielijk, ik heb haast hem te zien."

„Mijn Heere! dat *gij* tot hem zoudt willen gaan, kwam ik smeeken...."

„Bertmann!" riep Karel van Egmond met hoogheid — en toen de dienstman nog weder de lippen opende, riep hij streng: — „Wij hebben bevolen, ga!" — „Zoo het doenlijk is," mompelde de getrouwe en verliet ijlings de feestzaal. Die zamenspraak tusschen den Hertog en zijnen hopman, hoezeer door geene onbescheiden tusschenkomst gestoord, had toch elks nieuwsgierigheid gaande gemaakt. En eene stilte der gespannen verwachting bleef er heerschen, totdat men den gevangene binnen leidde, die tot zulk eene woordenwisseling had aanleiding gegeven: schoon op ieders tong vragen brandden, had niemand ze durven uiten, zelfs de Jonker Karel niet, zelfs de Moorsche nar niet, die anders toch de bescheidenheid niet onder zijne deugden scheen te tellen; zelfs niet Maarten van Rossum, wien het was aan te zien, dat hij den hofdwang verwenschte, die zoo menige zelfverloochening opleidde.

Na eene kleine beproeving van aller geduld (want ook de Hertog scheen in hevige gemoedsbeweging zijnen zetel te eng te vinden, daar hij met ongeregelde stappen heenwandelde door zijne zaal,) trad dan nu de gevangene binnen. Trad? — neen! anderen deden hem voorttreden, gesteund, als hij werd, door

Bertmann en twee soldeniers, in wier armen hij telkens dreigde neêr te zijgen bij het wankelen zijner voeten.

„Bij St. Lazarus van Frankrijk! de knaap is kwalijk," riep Karel van Gelre, die hem onwillekeurig te gemoet ging.

„Lacy! als een stervende," hernam Bertmann op klagenden toon.

„Dan willen wij hem onze zeer sterke genegenheid toonen, of dat hem het leven terug mogte geven," borst nu de Hertog hartstogtelijk uit, en geheel de koele terughouding vergetende, die misschien in zijn plan had gelegen, liep hij op Paul toe, ontrukte hem aan de mannen, die hem leidden, drukte hem met onstuimige drift aan zijne borst en hield hem gansch alleen opgerigt met zijnen krachtvollen arm, terwijl hij tot de omringenden sprak: — „Ridders en vassallen! groet den oudsten zoon van uwen Hertog."

Niet terstond, niet door allen werd dit bevel gehoorzaamd: de uiterste verrassing scheen, wie het hoorde, als door betoovering aan de plaats te boeijen; wel waren zij opgestaan, maar bleven als eene herhaling van het bevel wachten, die het hun duidelijk moest maken. De jonge Karel had zich, tegelijk met hen, werktuigelijk opgeheven van zijne zitplaats, maar een donkere gloed overtoog hem het voorhoofd, zijne lippen trilden; even sloeg hij de hand aan zijn zwaard, daarna boog hij het hoofd met diepe verslagenheid op de borst, als begreep hij het nutteloоze en gevaarlijke van zijnen toorn.

„O zoete troost der vaderlijke liefde! uitnemende weelde der ziele! veel begeerd, en gehoopt zoo weinig als verdiend! Vader! Laat mij nog weder zeggen, Vader! O Heere! mijn God! Gij hebt aan mij wèl gedaan boven bede! Lof zij U en prijze, o God mijner hulpe!" riep Paul met eene verrukking, die zijne zwakheid sterkte, en vlijde zich met innigheid aan de vorstelijke borst.

„Mijn zoon is vroom!" riep Karel van Gelder, welgevallig glimlagchende; „maar, bij de eer van Gelders Leeuw, gij, Heeren! waartoe mart gij, mijn' zoon goed heil te wenschen, en blijde inkomste in zijns vaders stad?"

Die herinnering deed de omstanders, van hunne verrassing bekomen, op den pligt denken, die hen was aanbevolen. Ook gehoorzaamden nu allen, en verdrongen zich met gemeende of

voorgewende drift, met gulle gewilligheid of met schoorvoetenden onwil, rondom den aangewezen' gunsteling.

„Het is schade, dat Wouter de Maler nu niet te hoof is! Hoe dit een overschoon tafereel voor zijne malerij kon zijn!" mompelde de zwarte Henrijck tusschen zijne witte tanden door. „Mijn Heere Hertog in een' Stichtschen zwerveling zijn' zoon herkennende, naar de wijze der legende van den verloren' zoon, waarvan de priesters sermoenen maken."

„Spreek niet roekeloos van de Schrifture, nieuwgedoopte!" voegde hem de jonge Karel ernstig toe, terwijl hij langs hem voorbij ging, om ook Paul zijn' groet te brengen. Langzaam was hij genaderd, en nu de hand uitstrekkende, alsof hij die Paul wilde toereiken, hief hij het oog op tot zijn' vader en vroeg toen met iets onrustigs in de stem: „Mijn Heer en Hertog! is deze jonkman mede een zoon mijner moeder?"

Iets vreeselijks trilde er bij die vraag in Egmonds trekken; iets nog vreeselijkers bliksemde er tegelijk uit zijn oog.

„Vervloeking over u voor de herinnering!" sprak hij met donderende stem, „zijne moeder...." en hij duwde Paul ruw van zich af. „Gods toorn en Egmonds straffe op wie mij aan deze gedenken doet! Vreeze mij, wie verder dat waagt!"

Zwijgend, maar met onbeschrijfbaar smartelijke uitdrukking op het zacht en lijdend gelaat, was Paul inmiddels ter zijde gewankeld. Bertmann was snel te zijner bijstand nevens hem, en met een' duisteren blik op den Hertog leidde hij hem verder af.

„O! ik wist het, zij was eene laaggeborene," riep Jonker Karel zegepralend. „En ik ben de zoon eener edelvrouw!"

„Triomfeer niet te vroeg, Pauls moeder was vorstin!" antwoordde Hertog Karel, dien de toorn over des jongelings vermetelheid heenzette over het smartgevoel der heropende wonde. „Aanhoor tot spijt van uwe verdoemelijke wangunst! ondanks de zware schuld dier vrouwe is haar kind het voorwerp geweest mijner zorge en eerste vaderliefde, en schoon hij lang omdoolde buiten mijn oog, is hij mij welkom en veel gewenscht, nu de goede Heiligen hem tot mij voeren. Ook zal hij van nu aan gerekend worden als mijn wettige eerstgeborene en zal mijn erfgenaam zijn voor zoo ver de wetten van het Landschap het mij vergunnen."

„Uw erfgenaam, Heer! zoo gij niet al eerder rouw moet dragen over hem, uwe norschheid heeft hem gedood!" riep nu Bertmann, vooruit tredende, en de trawanten, aan wier hoofd hij stond, met een' wenk ter zijde drijvende: „Aanschouwt, Hertog van Gelder!" Werkelijk lag Paul bezwijmd neder op de draagbaar, die gestrekt had, om hem tot bij des Hertogs zaal te voeren.

„Zoo weekelijk een knaap zou een slecht heervoerder zijn geweest," mompelde van Rossum tusschen de tanden.

„Gij liegt, hopman! mijn zoon kan niet sterven, zoo haast ik hem weder heb," riep Karel met smartelijke bitterheid, en daarna zich keerende tot een' man in de dragt der geleerden, die niet ver van hem afstond: „Hola! meester Anthonis! uwe konste van goudmakerij zal u niet zoo profijtelijk zijn als onze dankbaarheid, zoo gij mij dezen redt en een arcanum weet ter verlenging zijn levens!"

De Alchimist Anthonis van Vrieswijk naderde nu, en begon den lijder te onderzoeken. „Of het wel de dood ware," sprak hij met de wigtige houding eens wonderdoeners, die zijner krachten bewust is, „hij zal herleven ten dienste van mijn' genadigen Heere! Gun mij slechts eenigen toestel van artsenijën hier te halen. Middelerwijl doet hem eene opaal aan den vinger, zij maakt het gift krachteloos, zoo daar gift zijn mogt," sprak hij zich verwijderend.

De Hertog trok zijn' eigen' ring af en schoof dien aan den vinger des jongelings; „het kan eene boosaardige koorts zijn, deze smaragd zal die weren," ging hij voort, zich mede van dit sieraad ontdoende.

„Zou niet een reliek van betere hulp zijn?" merkte de jonge Karel aan, met iets schampers in den toon.

„Voorwaar! de raad is goed!" antwoordde de Hertog; een zoodanig heilig overblijfsel met een vroom gebaar van tusschen zijn plooihemd te voorschijn halende, drukte hij het op het voorhoofd van den wezenlooze en knielde eerbiedig naast hem neder, met vromen ernst de litanie van den Heilige uitsprekende, wiens gebeente hulp zou moeten brengen.

De Jonker van Gelder wendde het hoofd af met eenen glimlach.

De Alchimist kwam na eene wijle terug, gevolgd van een' dienaar, die velerlei artsenijën droeg, waarvan de meester iets aan Paul begon toe te dienen, onder het uitspreken van geheimzinnige woorden in vreemdluidende taal, die niemand verstond en aan wier kracht bij gevolg ieder geloofde. Deze of wel de deugd des geneesmiddels wekte de levensgeesten op van den jongeling, die terstond het oog vestigde op Karel van Gelder, welke, nog altijd nevens hem geknield, niet ophield hem met belangstelling gade te slaan.

Paul hief smeekend de handen naar hem op, maar zijne stem klonk zacht en aarzelend, sind de overspanning voor matheid had plaats gemaakt: „Mijn vader! een inwendig gevoel doet mij kennen, dat ik niet vele uren met u zijn zal, sta mij eene bede toe aleer wij scheiden .... ik had haar gewaagd aan den Hertog van Gelderland, zelfs al had ik geene liefde mogen vragen van den vader!"

„Spreek, jongsken! ik sta u toe, wat in mijne magt is."

„Juist is zij in uwe magt, Heer! eene vrouw, eene edele Jonkvrouw, die mijne gevangenschap deelt .... zij is Stichtsche, maar zij heeft nooit misdaan tegen u ...."

„Welnu! wat wenscht gij? hare vrijheid?"

„Een vrijgeleide over uwe grenzen ...."

„Wilt gij haar zien?"

Een glimp van genoegen tintelde in Paul's verdoofd oog.

„Bertmann! die gevangene hier," beval de Hertog.

Eene korte poos daarna zag men Ottelijne van Lauernesse binnen leiden in tegenwoordigheid van Gelderlands Hertog, die nu de Heer was geworden van haar leven en van hare vrijheid; en van zijnen zoon, die haar de zedelijke vrijheid had aangebragt en die haar had opgeleid tot de Christelijke vernieuwing des levens. Als eene verschijning sloop ze voort, zacht en met een gebukt hoofd, eene schaduw nog slechts van zich zelve, maar toch nog niet onteigend van die aantrekkelijke bevalligheid en van die zachte waardigheid, die der reine vrouw nog blijven, als de jaren of de smarten den blos hebben geroofd van de wangen en den glans van de oogen en den glimlach van de lippen. Ook perste haar aanblik Karel den uitroep af:

„Voorwaar! eene treffelijke schoone vrouw! zeg nu, mijn zoon! is zij uwe liefste of uwe gemalin?"

„Mijne liefste zuster in Jezus Christus, onzen Heer," antwoordde Paul, de handen naar haar uitstrekkende.

Het was Egmond aan te zien, dat hij het antwoord niet begreep; ook wendde hij zich tot Bertmann met de vraag: „Hoe komen ze zamen?"

„Niet tegelijk vielen zij in onze handen, Heer Hertog! Den Jonker onttrok ik, zooals ik voormaals uwer Genade meldde, aan de magt der Hollanders, die hem gevankelijk wegvoerden; de Jonkvrouw werd later op Geldersch gebied aangehouden door eenigen van ons volk, die zich in het Sticht hadden weten te handhaven, en die, met buit en glorie gezegend, in Gelre met ons zamentroffen. Twee jonge mannen, dezelfde, die haar nu ter zijde staan, waren met haar, men hield ze voor Stichtsche spieën," sprak hij aarzelend, „of.... of het was bloote moedwil, dat men ze greep," voegde hij er haastig bij, toen des Hertogs voorhoofd zich rimpelde. „Daar mijn lieve Jonker kennis aan haar verried en zoo lijdend was van krankte, dat hij wel betere verpleging noodig had, dan die soldeniers hem op eene reize geven konden, stond ik haar toe hem onderweegs nabij te zijn, en het heeft hem tot grooten troost gestrekt als hij veelmalen betuigd heeft."

„Hebben de onzen vrome en kloeke wapenfeiten verrigt in het Stichtsche?" vroeg van Rossum, die het geduld noch de bescheidenheid had, aan zijn' Heer alleen het ondervragen te laten.

„Als waart *gij* met hen geweest, Heer Maarschalk!" antwoordde de Hopman. „Ze hebben de Bisschoppelijken vervolgd tot in het Bildsche kwartier en hen genoopt zich veiligheidswege te bergen in een Heerenhuis! Oef! of het hun vromen mogt! De onzen beklemden hen op het naauwst, maar zij ook droegen zich moedig en hielden stand tot het leste, in zulker voege, dat de onzen gedwongen waren den rooden haan op het dak te steken, tot ze zich moesten overgeven of blakeren! Ze hebben het ergste gewild en het Slot werd tot puin verbrand."

„Hoe heette het Slot?" vroeg een der gevangen jongelingen met sidderende stem.

„Het Huis Lauernesse!” antwoordde Bertmann koel.

Ottelijne, die zacht met Paul had gesproken, was onwillekeurig opmerkzaam geworden op dit tusschengesprek, en bij dat laatste woord ontviel haar de uitroep:

„Huis mijner vaderen! moest dit broze lijf langeren duur hebben, dan uwe hechte muren? Van nu voortaan wordt een schoone naam vergeten in het Sticht; wèl mij! dat ik er de laatste van ben!”

„Wees getroost, vrome Jonkvrouw!” sprak Paul haar toe. „U wacht het huis des Vaders in den Hemel, waar *vele* woningen zijn!”

„O! meen niet, dat ik klage,” hernam zij met een’ moedigen glimlach. „Meen niet, dat nog aardsche ramp mij tot smarte toe zal treffen. Heb ik niet Aernoud’s dood overleefd?”

Met gemeenzame hoffelijkheid nam nu Karel van Gelder Ottelijne’s hand. „Schoone juffer! waart gij de burgvrouw van het gesloopte Huis, zoo pijnt mij die ramp, die ik vergoeden wil, zoo het zijn mag; alleen zeg mij, wat hebt gij gemeens met den Jonker dáár! die mijn zoon is?”

„Hij bragt mij tot de waarachtige kennis der waarheid, die gevonden wordt in de welzalige leer van Luther.”

De Hertog deinsde ontzet terug; hij liet hare hand los met eene haast, als had die hem gebrand of gewond.

Zijn hofstoet staarde in sidderende ontzetting op hem; voor het eerst zagen zij Egmond verbleeken.

„Spreekt zij waarheid?” vroeg hij zacht en angstig, zich heenbukkende over Paul’s draagbaar leger.

„Dat is mijn roem en mijn troost in deze laatste ure, dat zij waarheid spreekt,” riep de jongeling met zoo veel vuur, als zijn verzwakt stemgeluid kon uitdrukken.

„O! mijn zoon, op wien ik mijne hoop stellen wilde, behoort tot den verfoeijelijken aanhang des Ende-Christus!” borst de Hertog klagend uit; „wèl is hij van zijn geslacht, dat hij ergernis over de zijnen brengt tot in de laatste ure. O Aernoud! mijn voorvader! hoe ge gewroken wordt tot in het vierde gelid: wie van Adolf, den vaderbeul, stamt, zal geene vadervreugde smaken in eeuwigheid! O vuile plage, waarmeê mijn huis verpest wordt! was ik niet een ijverig Christen, moedig tegenstaande

de dolinge dezes tijds, tot zelfs geschriften verspreidende door mijn gebied om haar te weren, dat zulk een jammer over mij komt!" Daarop, als in woede op Bertmann toeijlende, wierp hij hem een' blik toe, waarvoor van Rossum zelf zijn oog zou hebben neêrgeslagen, terwijl hij vroeg:

„Hebt gij dat geweten, eer gij hen herwaarts bragt?"

„Wil genadig zijn, Heer! durfde ik het uitspreken," antwoordde deze geknield; „maar nu gij ondervraagt, ja! de vrouw en hare medestanders werden gegrepen, als verdacht tot de Martiniaansklanten te behooren, daar ge zoo strenge wetten tegen gemaakt hebt, en, lacy! de Heer Jonker...."

„Gij hebt hem bekoord tot dit kwaad, vrouwe!" wendde zich Karel nu weder dreigend tot Ottelijne. „O! de vrouw is altijd de slang, die ons ten verderve lokt!"

„Straf mij, als ware dat zoo, Hertog van Gelre!" antwoordde zij rustig; „maar spaar uw bloed deze gramschap op zijn doodbed."

„Mijn vader! wees niet ijdellijk bekommerd over mij; de leere, die ik predikte, is uit den hemel."

„Zoo zij van dáár is, is zij met Lucifer daaruit afgedaald — en gij — gij zoudt met hem varen ter helle. Neen! dat zal niet zijn; neen! mijn zoon zal in mijn huis niet wegsterven als een onreine kettersche hond! Gij moet u bekeeren en den troost der Kerk erlangen."

„Ik heb geen' anderen troost noodig, dan dezen: Christus gestorven voor zondaren en dit zijn woord, dat het mij verzekert," hernam Paul, plotseling zich overeind heffende, en eenen kleinen bijbel nemende, dien Ottelijne hem aanbood, kuste hij dien met vrolijken eerbied. „Vader! uw zegen was mij lief en gewenscht in deze laatste ure. Vader! zoo gaarne had ik u gehoorzaamd in alles! Maar, mijn Vader in den Hemel, die mij meerder is, heeft mij geboden uw bevel in dit niet te achten; en Zijn' wil te volgen, was de lust van mijn leven en mijn gestadig pogen, zoo veel menschen gebrekkelijkheid het vermogt. En Hij heeft mij alles vergoed, wat ik naar anderer oordeel moet hebben ontbeerd; zelfs nu vergoedt Hij mij het niet wederzien van een' gezegenden en veelgeliefden vriend, naar wien mijne ziel gesmacht had, met sterk, zeker te aardsch verlangen,

door het wederzien van een' vader, die mij veel liefde heeft betoond in een' korten stond, en nu gunt Hij mij de aarde te verlaten, waaraan ik niet gehecht ben, om mij op te nemen in Zijne heerlijkheid, om mij de kroon te geven, die mijn lieve Heiland mij heeft verworven. Heere! wat tel ik Uwe weldaden," ging hij daarop biddend voort; „zijn ze niet ontelbaar als ongehouden?"

„Maar gij nu, magtige Heer! die mijn aardsche vader zijt, aanzie mijne ruste en heb ruste! Zoo gaarne wilde ik vredig van u scheiden; zoo gaarne weten, dat ik geenerlei grimmigheid noch smarte achter mij laat. Ik heb altijd naar liefde getracht met allen," zijn brekend oog zag smeekend naar den Hertog op. Deze gebood met een' zwijgenden wenk zijne lieden van hem te gaan. In haast gehoorzaamden allen. Maarten van Rossum ging, zonder een ruw woord; de zwarte dwerg waagde er geen spottend; van Vijgh vergat over zijne grieve te denken. Slechts Jonker Karel, die van het begin van dit tooneel af langzaam den stervende was genaderd, bleef, in vrome aandacht verdiept, nevens de draagbaar staan. Ottelijne meende zich geregtigd tot blijven, en tegen hunnen wil zagen Enriquez en Silvio, zijn makker, Aernoud's page, die zich van Ottelijne niet had willen scheiden, door de trawanten weggeleid.

Nu als alleen, als onder de zijnen, scheen de omzigtige Hertog, in den strijd tusschen godsdienstig vooroordeel en vaderliefde, met minder schroom, aan de zijde der natuur over te hellen, ten minste hij wees Ottelijne op eenigen afstand eene plaats, en koos de hare bij zijn' zoon.

„Het bekeeren is zwaarlijk te doen en vordert met dwang noch met smeeken, onder wie van uwe sekte zijn," sprak hij meer zacht, „daarom pers ik u niet meer in deze uiterste ure; moge God zich erbarmen over uwe ziel!"

„Ik heb mij vertrouwd aan Zijne erbarming! maar gij, mijn Vader! ik dank u voor dit woord, — het is een groot woord van u! nu weet ik ook, dat gij trouwelijk houden zult, wat gij den stervende hebt beloofd .... de vrijheid en veiligheid van deze vrouw en wie met haar zijn .... zij heeft veel gedaan voor mij, doe gij het aan haar terug."

24 veroordeel — 27 de zijne

De Hertog antwoordde niet.

„Het woord der vorsten moet ongeschonden blijven, Heer!" vervolgde Paul: „men zegt.... dat gij het jegens uwe vijanden soms vergeet.... jegens een' doode zult gij dat niet doen, is het niet zoo? Ik zou tegen u moeten getuigen bij God! Tegen een' vader! het zou hard zijn!"

„Gij beweegt mij zonderling, jonkman! ik geef u toe.... sterf daarop rustig.... gij hebt haar eene goede dienst bewezen, ze zou zekerlijk den mutsaard beklommen hebben."

„Weder dank ik u.... En nu uwe hand.... en de hare.... komt nader bij mij, ik onderken u niet regt, het schemert mij.... een digte nevel.... is dit de dood?.... hij is niet bitter! Heere Jezus! ik kom, want Gij wenkt. Zuster! gij hebt meer gestreden dan ik.... uw dood zal nog zoeter zijn.... bij ons ontwaken...." maar die woorden allen gleden fluisterend en gebrekkig van zijne lippen, en toen hij van ontwaken had gesproken, was hij ingeslapen.... in den zaligen doodslaap der vromen! Zijn bijbel was hem langzaam aan de handen ontgleden....

Jonker Karel, die knielend had toegeluisterd, raapte dien op.

„Wat doet gij?" vroeg Hertog Karel, die zijn' gestorven' zoon het voorhoofd had gekust.

„Ik neem tot mij de erfenis van mijn' broeder! om te sterven, zoo als hij!" werd hem geantwoord.

FRAGMENT UIT:
EENE KROON VOOR KAREL DEN STOUTEN[1]).

Sedert het vertrek zijner dochter was KAREL in het midden zijner hovelingen verschenen met een gelaat, waarop te lezen

[1]) De tekst is genomen uit de eerste uitgave van dezen roman in: „De Gids," 1841 II. bl. 373 vlg. De afwijkende lezingen zijn uit den laatsten druk, 's-Gravenhage, Ch. Ewings.

stond: „Ga uit mijn' weg, of ik verpletter u!" en *in zijn' weg komen* beteekende: zie mij niet aan, want ik zal uwen blik houden voor eene uittarting; spreek mij niet toe, ook zelfs niet om een bevel te vragen, want ik zal schuld weten te vinden in uw woord; bewijs mij geene ongeëischte dienst, want ik zal vergrijp zien in uwe beweging. En allen lazen die sombere regels zoo vlug, dat elk, die niet gedwongen was met hem te zijn, hem ontweek en vermijdde; maar zij deden het met behoedzaamheid, want dàt zeker ware nadeelig uitgelegd geworden. Maar ook van de anderen, die blijven moesten, ontging niet één de uitwerksels van zijne kwade luim. Hij twistte met zijne Grooten, ook dàn als ze hem gelijk gaven; hij vitte op alles; hij deed nuttelooze vragen, en nam de voorzigtigste antwoorden in verkeerden zin op; hij herriep bevelen, die men juist had volbragt, en bestrafte gewoonten, die hij zelf had ingesteld; de wijsheid en het geduld van een' engel hadden schipbreuk geleden op de scherpe klip zijner onheuschheid. De eerwaardige Kanselier HUGONET zelf, die hem spreken kwam over de aanspraak bij de krooning, moest bitterheden slikken, waarbij alleen zijne zedelijke meerderheid hem kracht gaf tot dulden, en zoo geen der hooge personen, welke den Hertog omringden, voor de ruwe bitterheden gespaard bleef, hoeveel te meer moesten niet min belangrijke leden der vorstelijke huishouding den last dragen van dien onedelen wrevel! Bij hen liep het zelfs tot persoonlijke mishandelingen, en toch, zij vergaten het zeker eerder, dan wie getroffen waren door een' steek van de scherpe tong. Zoo was het avond geworden, en alle geplaagden telden de trage uren, die nog moesten worden doorgeworsteld, eer ze zich verschuilen konden in de eenzaamheid van hun nachtverblijf; maar het uur der vrijheid scheen later te zullen slaan dan anders; want de Hertog weigerde aan tafel te gaan, en veroordeelde dus allen, die met hem spijzen zouden, tot een gedwongen vasten. Hij liet zich voorlezen, maar hij luisterde niet; hij riep zijne kamerheeren om te spelen, maar hij stond op van het spel, eer het eigenlijk begonnen was; hij

5 bied mij geenen ongevergden dienst — 6 uwe voorkomendheid — 7 met hem samen te — 8 en vermeed — 16 de scherpe klippen — 20 personen, die — van ruwe bitterheid verschoond

eischte van zijnen hofnar, dat hij hem zou doen lagchen, maar LE GLORIEUX antwoordde: „dat hij zelf in een kwaad humeur was,” eene grofheid, waarover geene der omstanders durfde glimlagchen.

Dit alles was een slecht voorteeken voor het aanstaande Koningschap! hoe moest dit gezigt zich verplooijen, eer het bekwaam zou zijn de duizenden te verrukken met „de lachjes van den krooningsdag;” en toch, er lag slechts één enkele nacht tusschen beide. Zoo de gedachte aan de op handen zijnde vervulling van den dierbaarsten wensch dien man niet blijder kon stemmen, niet beter verheffen boven eene verdrietelijkheid van het oogenblik, wat zou het zijn, als de lusteloosheid der *voldane* wenschen volgen zoude? Toch was misschien een onrustig verlangen naar den dag van morgen daarin gemengd, want eene nieuwe herinnering aan de plegtigheid scheen er eindelijk in te slagen hem beter te stemmen. Eene nog uitgeblevene beslissing van den Keizer over een klein verschil in het ceremoniëel werd den Hertog eindelijk geboodschapt, en daarop had hij een weinig zachter gevraagd, of de Koninklijke sieraden naar de kapel waren overgebragt; had den bewaarder der kroonjuweelen heusche woorden toegevoegd; had zich tot het avondmaal gezet; en zoo was het op éénmaal weder helder geworden aan den wisselzieken hofhemel.

Maar in de eenzaamheid van het slaapvertrek overviel den Hertog van *Bourgondië* evenwel de booze geest der onrust, die den slaap weert; en het was diepe nacht geworden, toen hij nog met ongeslotene oogen nederzat op zijn leger; hij had er niet eens aan willen denken het hoofd ter ruste neêr te vlijen, zóó zeker wist hij wat hij heden te kort zou komen bij den geringsten zijner vasallen. Maar welk een wezen ook ware hij geweest, zoo hij had *kunnen* slapen. Welk Vorst heeft geslapen den nacht vóór zijne krooning? Wie kan zich een’ Vorst denken, zoo versuft van hersens, of zoo koel van verbeelding, of zoo gewetenloos zelfs voor de nieuwe pligten, die hij zich gaat opleggen, dat hij slapen zou in eenen nacht als die? „Het zou mij beter zijn als ik aanschouwde, wat mij toch bezig houdt,

10 dien dierbaarsten — 22 den bewolkten hofhemel — 26 diep nacht

terwijl ik het niet zie," sprak hij eindelijk, zich zelven driftig opheffende van zijn vorstelijk ledekant.

Hij deed den Groot-kamerheer wekken, en begeerde van dezen den sleutel der kapel; daarop liet hij zich een wèlgevoerd overkleed omwerpen, beval twee fakkeldragers en een' schildknaap zijner kamer hem te volgen, en begaf zich door eene binnengaanderij naar de kapel van *St. Maximijn*, waar de krooning zou plaats hebben. De schildwacht, die dezen toegang bewaakte, herkende hem bij het fakkellicht en bragt zwijgend de gewone eerbewijzing; de ridder-schildknaap ontsloot de deur en bleef op zijnen wenk terug; alleen de fakkeldragers volgden hem naar binnen. Toen KAREL van *Bourgondië* in het midden van het kerkgebouw was gekomen, vormde zich een glimlach van welgevallen om zijne lippen, kleurde een blos van genoegen zijne wang, en glansde zijn voorhoofd van eene rassche blijdschap. En waarlijk, voor een hart, prachtlievend als het zijne, was er stof tot verrukking; al de glans van zijnen rijkdom schitterde hem hier toe in een kort bestek. De gansche koepel was behangen met kostbaar tapijtwerk, uit de fabrijken van *Utrecht* en *Vlaanderen*. Op de altaren prijkten reliquiën van hooge Heiligen, ingekast in goud, of besloten in vazen en heiligenkistjes van dat zelfde metaal of van zeldzaam hout, met rijke edelgesteenten bezet. Kruisen van allerlei grootte in verschillend metaal, meesterstukken van smeêwerk en beeldhouwkunst dier dagen, waren in zoo groote menigte daar, dat het geduld moede werd ze te tellen. Zes groote kandelaren van nooit meer geziene grootte, waaronder een paar geheel van goud, schitterden ter wederzijden van het hoog-altaar, waskaarsen dragende van ongemeenen omvang, en met bloemfestoenen omkranst, nog niet ontstoken, maar die hun zacht licht het eerst zouden werpen op een' knielenden Koning. Op vier tafels met roodgoudlaken bekleed, stonden kerksieraden van zulk eene waarde en goede keuze, dat de Pauselijke Bisschop van *Rome* zelf die zou benijd hebben: de standbeelden der twaalf Apostelen in verguld zilver; tien andere beeldtenissen van Heiligen in massief goud; een groot

24 dagen, lagen er in zulk eene menigte, dat — 26 Zes kandelaren van zeldzame grootte — 31 met goudlaken

reliek-kastje, geheel met diamanten bedekt, dat geacht werd gewijde overblijfselen te bevatten van de beide Apostelen PETRUS en PAULUS; maar boven alles was het een tabernakel van zuiver goud, dat de aandacht trok, en waarvan het fijne en keurige beeldwerk tweemaal de waarde moest hebben van het metaal zelf. Een kleiner, maar nog meer schitterend voorwerp lag er nevens ten toon gesteld: eene lelie van diamanten, die eene der nagels van het gewijde kruis bevatte, en eenen splinter van dat kruis zelf, gevat in een' vonkelenden edelsteen van verwonderingwekkende grootte. Ook maakte de Hertog eerbiedig het teeken des kruises, toen hij digt langs die gewijde voorwerpen voorbijging; maar waar zijn vurig oog op staarde, dat waren de teekenen der koninklijke waardigheid: de schepter, de kroon, de mantel en de baniere van het nieuwe koningrijk, op eene credenz van ebbenhout ten toon gesteld, vlak nevens den troonzetel, die voor hem stond bereid, dàt was het, dàt vooral, wat hem het harte kloppen deed, en de wangen gloeijen van voldoening. Eene enkele lamp, van het kerkgewelf afhangende, wierp alleen haar flaauw schijnsel over al die heerlijkheid; maar het scheen ditmaal den Hertog licht genoeg te zijn, want hij deed de fakkelhouders tot diep in het schip der kapel teruggaan, en zette zich neder op den ondersten trap van zijnen troon, en bleef in een ernstig gepeins verzonken. Het was of zelf *zijn* moed versaagde bij het denken aan de hoogte, die hij bestijgen ging; alsof zelfs *hem* eene huivering aangreep, nu hij weldra voor altijd den stap zoude doen, die zoo beslissend moest zijn voor hem, en voor die allen, die in zijne hand waren gegeven. Welke overwegingen moesten niet opkomen in zijn hoofd! Zou dat Hertogdom van *Bourgondië*, dat altijd de meerdere geweest was onder zijns gelijken, niet eene kans hebben, om de mindere te worden onder de koningrijken? Zou zijn weelderig *Vlaanderen*, zijn prachtig *Braband*, zijn dapper *Henegouwen*, zijn *Holland*, nog hijgend en bloedend van de veeten, die het hadden vaneengescheurd onder het Beijersche Huis, nog naauw bevredigd met de Bourgondische heerschappij; zou *Gelderland*, dat nog heimelijk de regten eerbiedigde van vroegere Heeren, dat hij overwonnen

23 zelfs *zijn*

had, maar niet voor zich gewonnen; zouden al zijne verdere staten, al die velen, zoo verschillend in belangen, in voorregten, in zeden, als in namen, zich onder één' en dezelfden naam laten samenvatten, en rustig blijven? Zouden de twisten van het binnenland hem den tijd laten en de krachten, om zijn nieuw koningrijk gevreesd te maken en uit te breiden, als hij het voormaals zijn Hertogdom had kunnen doen? Zou hij niet altijd, met de eene hand den schepter laag neêrgebogen houdende over die hoofden, en hen den nek trappende met den geharnasten voet, slechts eene verdeelde magt, een' enkelen arm overhouden, om zijne grootsche ontwerpen daar buiten door te zetten. O! hij voelde het, hij voelde het levendig; men zag het aan het schitteren zijner oogen, bij den blik, dien hij op de koninklijke teekenen wierp, dat alleen KAREL *de Stoute* den moed kon hebben het ontwerp te vatten, en zich der kracht bewust zijn, die het zou uitvoeren. Hij plaatste zich voor de credenz en nam het tweesnijdend zwaard in de handen, het zwaard der geregtigheid en der uitvoerende magt.

„U zal ik het meest noodig hebben," riep hij veelbeteekenend; „gij zult mij helpen uitvoeren wat mijn raad hier heeft besloten," daarbij bragt hij den middelsten vinger aan het voorhoofd. Op nieuw zag hij om naar den troon. Hij scheen nu zijne aarzeling overwonnen te hebben; want het zwaard nemende als staf, beklom hij dien met vasten en snellen tred, en zette zich neder met een' vrolijken en trotschen blik, waardig en fier, of hij daar gezeten was geweest voor het oog van zijn verzameld volk. Hij liet den arm met welbehagen rusten op het purperfluweel van de leuning, en bleef met de andere hand altijd geleund op het kruis van het zwaard.

Hij sloot eenige minuten lang de oogen. Wat al wilde fantasie en wat al reusachtige plannen moeten er toen niet door die gloeijende verbeelding en dat koortsachtig verhitte brein zijn heengewoeld! De laatste glimlach, die er trilde op zijne half geopende lippen, getuigde ten minste van blijde en innerlijke vervoering, van een toegeven aan de behagelijke influisteringen der eerzucht. Eindelijk sloeg hij zijne beide helzwarte oogen

rondom zich heen, fier en vonkelend; maar plotseling verduisterden zij zich, en een somber: „Ha!" siste hem door de tanden. De troonzetel, voor FREDERIK opgerigt, was hem in het oog gevallen.

„Zoo veel hooger dan de mijne!" riep hij met zinkende stem, en hij liet de armen verslagen nedervallen. „Wat zegt mij een troon als toch een ander boven mij zit? Zoo lang niet dáár mijne plaats is, heb ik niets gewonnen; zoo lang niet dáár mijne plaats is, heeft die kroon hare beteekenis verloren, die schepter zijne regten, dat zwaard zijne magt. Koning zijn of niets is hetzelfde, als men geen Keizer is; voor den Keizer zijn Hertog en Koning gelijk, beide moeten zijn' stegelriem kussen, op beiden ziet hij neêr van zijn' hoogen troon als op leenmannen. O! hoe schoon, Keizer te zijn van het Heilige Roomsche Rijk; hoe groot de mensch, die dat bereiken kan; hoe heeft hij al het andere beneden zich onder zijnen voet; hoe geeft en neemt hij de landen der aarde naar welgevallen; hoe kan hij de geschillen der volkeren slechten naar willekeur! En dat is FREDERIK! en dat heeft FREDERIK bereikt, en dat kan FREDERIK! de lage kruipende gierigaaard, dien ik omkoop met wat goud als een' wagenknecht; die beeft als ik het voorhoofd frons; die verbleekt, als ik bij toeval de hand aan mijn zwaard sla; die mij voor geld al de landen van al zijne bondgenooten zou toewijzen, zoo hij durfde; die aan mijne voeten zou knielen uit vreeze en uit eigenbaat, zoo zijn zoon en al zijne keurvorsten hem niet opgerigt hielden. Die FREDERIK, dien ik veracht zoo . . . . als ik LODEWIJK haat! en wat hij verkreeg, daar zou ik niet toe geraken! FREDERIK! uw troon voor mij! Ik wil! ik wil het Keizerschap, hoort gij! ik wil eene andere kroon dan die gij mij geven zult; ik wil de uwe!" en hij stampte met het zwaard en met den voet op de trappen van den troon, dat het los opgeslagen houtwerk, vermomd onder het fluweel, schudde en waggelde als door eenen storm bewogen. Van den doffen toon der ontmoediging, was KAREL'S stem onder het spreken gerezen tot den stemval der verachting, en eindelijk had zij geschetterd in hartstogtelijke vervoering.

„Maar ik moest dáár zijn om hier te komen!" riep hij, in eene vaart wegsnellende van zijnen zetel naar dien van den Keizer.

Toch bleef hij daar met eerbied staan zonder plaats te nemen. „Van hier gezien is de wereld klein, en de magt van wie hier staat groot; zoo klein is de wereld, en zoo groot de magt, dat men haar in de hand kan grijpen, en verkneden tot den vorm, dien men begeert, ten minste als men KAREL van *Bourgondië* heet en niet FREDERIK III. O! voorwaar, eer dit Koningrijk van *Bourgondië* vele jaren ouder is, zal *ik* het zijn, die van deze plaats het lot der volkeren regelt!"

En waarlijk, schitterend en grootsch als hij daar stond, scheen hij wel de man te zijn, die uit zou voeren wat hij voornam. In de beste kracht des levens, in de volste rijpheid des geestes; een man, wiens vastheid van wil alleen te vergelijken was bij zijne ondernemingszucht en wiens ondernemingszucht tot hiertoe altijd gerechtvaardigd was door de uitkomst! en toch, dat onafgebroken geluk zelf kon wel zijn val zijn, want het had hem geleerd op eigene krachten te bouwen, tot overmoed toe; het had hem verwaand gemaakt tot blindheid voor der anderen helderzien voor zijn' eigen' onjuisten blik; het had hem trotsch gemaakt en vermetel, in die mate, waarbij hij anderer regten ontzag noch eerde; het had hem trouweloos gemaakt aan zijn gegeven woord, en niet eerlijk in het nakomen van heilige beloften; want hij, die striktheid wachtte, die trouw wilde van anderen, en meende dat het hem vrij stond van zijn woord eene valsche munt te maken, die hij aan anderen uitgaf, met den eisch, dat zij ze voor echt zouden houden, — hoe kon hij, die zóó handelde, zóó verstoken zijn van oordeel, of, in eigen' hoogmoed verward, zóó laag denken van de menschen, dat hij nog trouw wachten durfde van hen!

In gedachten scheen hij de zitplaatsen voor al de hooge getuigen der plegtigheid te vullen en te rangschikken. Somtijds zelfs wel ontglipte hem een naam, dien hij noemde met de gewaarwordingen, die deze hem inboezemde, — „en dan die dáár met Bourgondische kleuren en een vrouwenschild," sprak hij half vragend. „In trouwe, ja, mijne dochter! Hoe ze toch eene goede vertooning zou gemaakt hebben, uitschitterende boven al de vrouwen en dochters der Keurvorsten, in schoonheid van wezen, in gracie van gestalte, en in pracht, met haar feestkleed

van enkel paarlen en goud! Hoe het mij zoet zou geweest zijn uit haren mond het eerst dat: „Koning!" te hooren; maar het kon niet wezen. Zij moest hier niet zijn. Ik kon haar hier niet houden en verhinderen dat ze den Duitscher zag, en St. JORIS weet, wat die twee kinderen beraadslagen mogten in de zamensprekingen, die ik niet zou kunnen weren. Neemt ze nu alreede niet de partij van den Oostenrijker tegen haren Heer en Vader? Wat zou het zijn, zoo ik hem tijd gunde om haar nog verder om te zetten ter gunste van zijne zaak? MAXIMILIAAN is van die, welke aan fijne abelheid te veel hebben, wat ze aan sterkte missen; nu reeds wil ik er *Vlaanderen* voor verpanden, dat ze liever mijne kroon zag vallen dan zijn hoofd; welhaast, als zij hem tot man had, kon ze zich met hem verstaan tegen mij, om tot mijnen troon te komen; God straffe hem, die mij de gedachte ingeeft van mijn eigen bloed! Mevrouw de Hertogin mengt er ook van het hare onder, ik ben er zeker van, en vrouwe van KLEEF is ook niet zuiver op dit stuk; maar ik vrees geene van haar, noch allen te zamen; alleen ik wil ze niet in de gelegenheid stellen, om te ondervinden, dat ze niets tegen ons vermogen. Ik wil mijn onnoozel kind, dat nu nog rein is van kwaad, niet aan hunne ranken wagen; het mogt haar grooter verdriet geven dan ze nu hebben kan van zijn verlies, en zeker meer, dan heel de Duitsche knaap waard is. Mij zelven, die het kind altijd lief had en nog heb, zou het pijnen ..... Maar hoe zal FREDERIK verbaasd zijn, als hij haar morgen niet ziet; hij moge het danken aan de voorbarige haast van zijn' Heer zoon; mijnentwege denke hij er uit wat hij wil, 't zal dan toch te laat zijn om ons te weigeren wat wij van hem wenschen..."

Eene wijle afgeleid van zijne vorige gedachten, kwam hij toch weder daarop terug, na een kort gepeins; dat was te zien uit de drift, waarmede hij de credenz naderde, de kroon in de hand nam, en met zegepraal beschouwde, terwijl hij uitriep: „Ja, gij zijt schoon, hij *liegt* die u gering acht; gij zijt schoon, maar gij zult eerst volmaakt zijn, als gij prijkt met den aardbol, en om dáártoe te komen, neem ik u morgen — morgen! Zal het heden nooit dagen? Mij dunkt, wij hebben eene gansche nachtwake hier getoefd," en hij zag ongeduldig op naar de

Gothische vensterramen, of nog geen ochtendstraal op hunne kleurige glasschijven neêrschoot. „Morgen!" herhaalde hij met een onuitsprekelijk zielsverlangen, in de spanning van al zijne trekken uitgeduid; „morgen is alles het mijne! Morgen!" en het was of geheel zijn ligchaam sidderde van hartstogt; want zelfs de hand beefde, die de kroon hield. — Neen, magtige Vorst! gij hebt het niet in uwe hand, het vervullen van uwe wenschen; neen! uw lot zult gij niet regelen naar uwen wil; neen! daar is er boven u *Een*, die beschikken zal wat wezen moet; o! het zou u goed geweest zijn, zoo een dichter van uwen tijd u had kunnen toeroepen, wat een dichter van onzen tijd, ook te laat, een' uwer broederen nariep:

„Sire, vous pouvez prendre selon ta fantaisie,
L'Europe à Charlemagne, à Mahomet l'Asie,
Mais tu ne prendras pas demain à l'Eternel!"

en als gij hem dan geloofd hadt, en als gij in dat geloof dan niet enkel gebouwd hadt op eigene krachten, het zou u zeker goed zijn geweest, want . . . . maar KAREL's eenzaamheid werd gestoord; eene menschelijke gestalte vloog met gejaagde haast door het kerkgebouw; een vroeger gerucht aan eene der deuren bewees, dat het haar moeite moest gekost hebben om tot hier door te dringen . . . . Wie was de vermetele, die zulk eene eenzaamheid durfde storen? Het was eene vrouw, ja! maar wie haar zag zweven tusschen de pilaren door van het donkere tempelruim, in het lange witte kleed, naauw geschoeid, met lange loshangende haren, met een gelaat, bleeker dan eene doodswâ, en uitgeteerd als dat van een lijk, zou in verzoeking zijn gekomen, haar voor eene verschijning te houden; de fakkeldragers ten minste kruisten zich en wendden, doodelijk verschrikt, het hoofd af; zoo ze gedurfd hadden, waren zij gevlugt. KAREL zelf zag haar naderen, met eene verbazing, die aan schrik grensde — terwijl hij vroeg:

„Is een van deze dooden uit het graf opgestaan, of komt mijne lieve vrouwe CECILIA die ik voor hooge patronesse houde, zelve tot mij?"

13 Sire, tu peux — 25 ternauwernood geschoeid

„Mijn groote vorst!” riep SÜSCHEN — want geene andere was de gedaante — terwijl zij neêrstortte aan zijne voeten, hetzij door uitputting, hetzij uit eerbied; „ik ben eene sterfelijke ongestorvene; ik ben uwe dienstmaagd, die u komt waarschuwen voor groot verraad, dat aan u gepleegd is — de Keizer —” en haar zenuwachtig hikken maakte de woorden bijna onverstaanbaar, „de Keizer zal u niet kroonen; de Keizer is weggetrokken uit *Trier!*”

KAREL *de Stoute* lachte luid en hartelijk, toch sprak hij toornig:

„Slimme tooverheks! wie u omgekocht heeft tot zulk loos alarm, kan eene schrale voldoening vinden, en alleen u eene slimme zaak maken; wij gelooven niet aan heksen, noch aan hare tijdingen; maar toch, als zij met zulke boodschappen komen, is de scherts te grof, en wij verbranden ze in het gele boetehemd.”

„O! zoo waarachtig er een God boven ons is, zoo zeker als JEZUS moeder leeft, bij mijne zaligheid en bij de uwe, die mij nog liever is, het is waarheid wat ik spreek en, lacy! geen bedrog! Zij hebben den Keizer tegen u opgezet of verbitterd, tot hij besloten heeft, u geenszins tot een' Koning te maken, en uit vreeze voor u, heeft hij zich weggemaakt uit onze stad, met allen, die van zijn huis zijn!”

„Als gij tusschen de nijptangen mijner beulen gevat zijt, zult gij spijt hebben van uwe leugen, duivelsche heks!” riep KAREL in eene soort van woede over eene zoo nuttelooze stoornis.

„Laas! Helaas! Heer! gij noemt mij met gruwzame namen, maar zoo gij gediend zijt met mijne pijniging, met mijnen dood, zoo roep vrij uwe lieden, ik geef volgaarne dit leven voor u op! O! hoe ik wel gewenscht had, u anders en in blijder stond weêr te zien; en hoe ik van de lieve Heiligen bidde, dat alleen de smart mij treffen mogt, want het is door mij — om mij — dat dit over u gekomen is en toch ....”

„Wie laat dan dit wijf tot mij?” riep KAREL, stampvoetende van ongeduld, „was dan ééne vrouw niet genoeg, om mij razend te maken voor den ganschen dag!”

„Gij zelf, Heer en met regt,” hervatte zij, „want ik ben u

10 zulk een loos — 11 eene kwade zaak — 29 van de Heiligen — 32 wie laat dit — 34 maken den ganschen

trouw en toegedaan, boven ieder wie er zijn mag, en ik bid u, wil u herinneren en mij dan gelooven; ik ben dezelfde, die gij menschelijk en barmhartig gehandeld hebt, toen zij uwe bescherming noodig had; het arme Badensche meisje is wel uwe geheugenis ontgaan, maar ziekte noch ellende hebben mij u doen vergeten; zie deze keten!"

„Ha! de kleine Triersche!" riep KAREL, met dat vorstengeheugen, dat alles zoo goed bewaart, wat betrekking heeft op hunnen wèldierbaren persoon. „Van u, kind! geloof ik geen boos opzet; maar gij moet in ijlende koorts zijn of in krankzinnigheid, om te spreken als gij doet. In trouwe, gij ziet er uit als eene gestorvene, waart welligt ziek en komt tot mij in een' dollen wilden droom, wetende, dat het heden mijn vierdag is; maar gij komt veel te vroeg, en uw staat eischt het toezigt van een' geneesmeester, beter dan een feestgewoel ...."

„O! ik wilde zijn, als gij spreekt, Koninklijke Heer! zoo ik daarmeê onwaar kon maken, wat ik boodschap; zelfs ben ik ziek en alleen maar in 't heimelijk weggeslopen uit het huis mijner vrienden, en alevel is waarachtig, wat ik zeide, de Keizer is weg en zal u niet kroonen. En aan dit teeken zult gij onderkennen of het waarheid is. De groote klok der *St. Simeonskerk* zal eene wijle kleppen tegen gewoonte, als de laatste man van zijn volk veilig is ingescheept; dan zullen de burgers onder de wapenen komen, en de lieden van den Keurvorst, want zij vreezen u. Luister!" riep zij plotseling met hartstogtelijke ontzetting, en greep zijne hand, als om hem opmerkzaam te maken.

Bij hare laatste verzekering had KAREL toegehoord met den ernst van wie gelooft, maar zóó onbewogen strak in houding en gelaat, met zóó glasachtig starende oogen, dat hij een standbeeld scheen in was geboetseerd; maar toen zij „luister!" zeide, was het of hij werkelijk zonder adem was en zonder leven; hij liet zijne hand over aan de krampachtige drukking van het meisje — hij luisterde — hij hoorde — ja! waarlijk een klokgeklep! haastige toonen, maar die doordringend waren en schel.

Bij den eersten toon, die zijn oor trof, slaakte KAREL van *Bourgondië* een' gillenden kreet, die niets menschelijks meer

3 behandeld hebt — 4 uw geheugen

had, zoo als alleen een razende wolf dien slaken kan, of een kwaadaardig krankzinnige; een' gil, die de glasschijven deed rinkinken in hunne looden gevatsels, en die schril en akelig werd teruggegeven door de echo's van het holle en ledige gebouw; te gelijk storte hij voorover op den harden zerksteen, de kroon in de regterhand vastgewrongen. In dien bliksemsnellen val werd ook SÜSCHEN neêrgerukt, die geene tegenwoordigheid van geest had gehad om hem los te laten; eene wijle geknield aan zijne zijde, vergat zij zich in uitroepingen van geklag en smart; hij moest dood zijn of krankzinnig, meende zij; en zij wist niet of ze tot God moest bidden om het behoud zijner ziel, of tot de menschen roepen om de redding van zijn ligchaam. Zij waagde eene poging om hem het hoofd op te heffen; zijn voorhoofd was loodkleurig opgezet, bloedig; maar bij de eerste aanraking harer zachte vingeren, koud en stijf van ijzing, hief hij zich schichtig op, en zag haar sprakeloos aan, maar zoo woest en zoo dreigend, dat zij rillend heênvlood; zij durfde niet meer met hem alleen zijn.

„Wachters! Heeren!" riep zij naar de deur der kapel ijlende, „uw Meester de Hertog raakt in waanzin, zoo gij niet te hulp komt! Hierheen, als gij hem trouw zijt, hierheen!"

FRAGMENT UIT:
DE DELFTSCHE WONDERDOKTER[1]).

Goedelijns voelde wel, dat de eigenlijke vreugde verstoord was, en dat, al werd de uiterlijke vrede getroffen, de goede harmonie daarmeê nog niet was hersteld en de aardigheid er nu af zou zijn.

---

1) De tekst is genomen uit den eersten druk (Amsterdam, W. H. Kirberger, 1871. dl. III bl. 74 vlg. De afwijkende lezingen A zijn uit den derden, druk (aldaar, 1883), die gemerkt B uit den vierden druk ('s-Gravenhage, Ch. Ewings, 1886).

1 kon — 2 kwaadaardige

En dat bleek ook wel. Machteld, al had had zij haar best gedaan om Gerrit te bewegen de hand van Guurt Groot aan te nemen, die door Hilda en zijn goêlijk zusje tot verzoenlijkheid was bewogen, Machteld zelve, bleek zóo ontstemd, dat zij het voorwendsel van de gesprongen snaar te baat nam om niet te spelen en te zingen. Jacob Jansz. had even als zij zijne particuliere reden om niet vrolijk te zijn, en deed zelfs geene poging om opgeruimd te schijnen. Goedelijns had er spijt van, dat hij het kwâjongens standje niet had voorkomen, waaraan hij de algemeene ontstemming toeschreef. Gerrit, al zat hij tusschen Machteld en Dieuwertje in, bleef strak en stroef zwijgen, schoon de laatste hare schuchterheid overwon om hem tot een praatje uittelokken. Hij wilde niets aanroeren, bedankte er voor om meê te drinken of te klinken, schoon Guurt Groot, die wel wat ruw en plomp maar niet haatdragend was, een algemeene vrede- en vriendschaps-dronk instelde die overigens nog al werd toegejuicht, en waarbij ieder voor zich dacht, dat men den spelbreker best had kunnen missen; zelfs Machteld, die zich voornam op een anderen keer wijzer, minder toegevend te zijn.

Het baatte echter niets voor 't oogenblik; de gulle vreugd, eens verstoord, liet zich niet meer vatten; men dronk nog even in 't rond zonder liedje; men proefde, op aandrang van vrouw Blommers, van haar eigen gebakken tulband, en Goedelijns hief de gedwongen zitting op; men dankte vrouw Blommers, men duwde den boerenknecht eene fooi in de hand, en men ging scheep, in het vooruitzigt dat het prettige watertogtje alles wel weêr in 't effen zou brengen. Maar de eerste groote teleurstelling die het jeugdige hart van Jacob Jansz. had getroffen, was niet met eene genoeglijke vaart goed te maken. Al had hij ook gemeend, dat hij niet eigenlijk hope had gevat, de zekerheid bewees hem, dat hij ondanks alles op gunstiger uitkomst had gerekend, en al was hij onderworpen, hij was toch niet minder gewond. Hij dwong van Malsem hem de roeiriemen te vertrouwen, en deze, die zijne overwinning op Dieuwertje hoopte te beslissen, liet hem gewillig begaan. Machteld had, ten bewijze dat zij een anderen weg met Gerrit wilde inslaan, dezen niet

A en B: 15 algemeenen

veroorloofd tusschen Bertha en haar plaats te nemen, en, zonderling, hij had vrede gehad met die inschikking, en was naast van Malsem, vlak achter Guurt Groot gaan zitten, die weêr wakker de roeispaan hanteerde, terwijl Jacob Jansz., nu eens met *furia* roeide, zoo als een Italiaan zoude zeggen, en dan weêr de riemen onbewegelijk liet op de pennen, of hij ze in verstrooijng had laten glippen, deze ongelijkmatigheid werd wel door Goedelijns opgemerkt en berispt, maar dat leidde dan slechts tot tijdelijke verbetering.

Overigens ging alles aanvankelijk goed, hoewel niet zoo prettig als men verwacht had. De maan bleef achter de wolken verscholen, en een droeve damp, uit het water opstijgende, hulde alles om hen heen in een digten, vochten nevel, daarbij veranderde de wind en begon wat op te steken; de aardigheid van zoetjes over 't water te glijden was er gansch af, men moest nu maar liever zien wat haastig thuis te komen, men wist niet, wat die zamenpakkende wolken daarboven nog geven konden.

Van Malsem, onder begunstiging van de duisternis fluisterde druk met Dieuwertje; Bertha en Hilda praatten zoo wat onder elkaâr; Machteld hield zwijgend hare luit op den schoot, en tokkelde van tijd tot tijd, als in verstrooijing, de snaren.

Daar hoorde men op eens een doffe gil, die door Guurt Groot werd geslaakt, terwijl hij de riemen losliet en trachtte op te staan, zonder dat het hem gelukte.

„Laaghartige deugniet!" klonk de stem van Jacob Jansz., die mede vergat dat hij zijn post als roeijer niet mogt verlaten, maar die opgestaan was om Guurt Groot te hulp te komen, die van achteren door Gerrit aangevallen, de volle zwaarte van den knaap op zijne schouders voelde drukken, die hem tegelijk met beide handen de keel omwrong. De wraakgierige had dit oogenblik gekozen om zijne revanche te nemen. Wilde hij zijn vijand worgen, of simpellijk onder de verrassing van zijn onverhoedschen aanval, over boord werpen? het was niet uit te maken. Zeker is het, dat het ontzet, door Jacob Jansz. bedoeld, alleen daartoe leidde, dat er drie worstelden, onder schrille kreten en verwijten. De meisjes gilden en stoven op. Goedelijns zelf vergat

22 A en B: doffen gil — 27 A en B: maar opgestaan

de zorg voor zijn roer, om in dien gevaarlijken twist tusschen beiden te komen. Al het wigt van de negen personen, die het vaartuig inhield, was op éen oogenblik zamen getast op een zelfde plek; van Malsem begreep het gevaar, en drong hem naar het roer. Te vergeefs — te laat — het schuitje sloeg om — plof! daar gingen aanvallers en verweerders met elkaâr in de diepte — ter dood! — ten verderve welligt!

Het akelig gegil van de jammerende meisjes — de gesmoorde verwenschingen der jonge lieden — het schril gehuil van Gerrit, die nu eerst het schrikkelijk gevolg van zijn eigen moedwil begreep, zou zeker goede uitwerking hebben gehad om helpers en redders te doen aansnellen, zoo de noodkreten eenig menschelijk oor hadden kunnen treffen. Maar de breede vaart, aan weêrszijden met riet en waterplanten digt bezet, liep langs een pad, dat op dit uur door geen mensch werd betreden. De huislieden waren toen reeds van akkers en weide teruggekeerd, en wie vroeg op moest lag al vast in diepe rust. De enkele hoeve of boerenstulp waren verder op landwaarts in, en het huis van vrouw Blommers lag al veel te ver af, dan dat men daar opmerkzaam had kunnen worden op 'tgeen er met de jongelieden voorviel. Ze konden op niets rekenen tot redding dan op hen zelven, maar — „zij konden immers zwemmen!" had Jacob Jansz. al vooruit gezegd, toen hij in zijn overmoed het gevaar verachtte. Gelukkig herkreeg Goedelijns zijne tegenwoordigheid van geest en herinnerde het hun: „Jongens! vergeet niet, dat we zwemmen kunnen! de armen uitgeslagen, en — de meiskes gered, die vast zinken, als ze niet op hare zijden kleêren drijven."

En zelf gaf hij het voorbeeld, door de eerste juffer de beste te vatten en met haar door riet en bieze naar land te waden. Hij was wel beloond voor zijne kordaatheid — het was Bertha, die hij had gered. Nogmaals den togt beproefd, en hij mogt Guurt Groot helpen om Hilda aan land te brengen. Van Malsem hield Dieuwertje omstrengeld en wist met haar op den oever te raken.

Machteld had in haar zieleangst den naam van Gerrit uitgeroepen, en deze, op de vriendelijke stem afgegaan, had half zinkend hare kleederen gevat, terwijl zij haren arm om hem

4 A en B: drong door — 21 A en B: op zich zelven

heensloeg. De jongelieden, hunne zusters en meisjes gered wetend, waren nu zelf aan land gebleven; maar Goedelijns dacht aan Machteld, wierp de druipende bovenkleeding uit, die zijne rappe leden belemmerden, ging moedig op nieuw te water, de anderen toeroepend: dat zij zich gereed moesten houden hem bijstand te bieden, als het noodig werd. Spoedig had hij Machteld bereikt, die met inspanning van hare laatste krachten Gerrit hield omvat. „Machteld, laat den jongen los, ik kan er geen twee te gelijk houden en de armen roeren, klem u om mij heen en ik red u — de kwâ-jongen, dat's van latere zorg."

Maar Gerrit smeekte om erbarming, en Machteld liet hem niet los.

„Red — hem alleen," bragt ze uit.

De kloeke jonkman beproefde, maar slaagde er niet in den dubbelen last te torschen. Machteld voelde, dat zij alle drie verloren gingen. Zij zelve liet Gerrit, liet Goedelijns los — en verligt, bragt nu de jonkman den knaap aan den oever; zelf was hij echter zoo uitgeput van de overspanning, dat hij nog alleen maar roepen kon: „Helpt Machteld!" en toen bewusteloos neêrzonk.

Van Malsem deed zijn pligt, het was nog niet te laat. Machteld had zich aan het omgekeerde bootje kunnen vastklemmen, en ook zij kwam behouden aan wal. Wat nu te doen? De meisjes, in hare natte kleêren en nog onder den indruk van den schrik zenuwachtig, snikkend of schreijend, waren niet in staat te voet huiswaarts te keeren: de jongelieden, zelven nog lang niet bekomen, zagen er tegen op, al luidt het algemeene voorschrift, dat een ferme marsch het beste recept is om de gevolgen van een ongewenscht stortbad te voorkomen. De boot omkeeren en vlot maken? zij misten moed en lust om het te beproeven, en te meer, daar de meisjes ronduit verklaarden, dat zij er niet weêr in durfden! „Naar de hoeve van vrouw Blommers terugkeeren," opperde van Malsem, „die was digter bij dan de stad; de boerin zou hen gelegenheid geven hunne kleêren te droogen, en er was van haar of van een harer buren wel een wagen te krijgen, waarmeê men zoo haast mogelijk naar de stad

kon rijden." Dat voorstel vond algemeen bijval en zou ten uitvoer worden gelegd, toen men bemerkte, dat Machteld, zachtelijk op het gras neêrgestrekt, buiten kennis was gebleven, en dat zij niet mede kon, tenzij de jongelieden haar opbeurden en voortleidden.

Goedelijns en Guurt, als de sterksten, belastten zich met dit werk der barmhartigheid. Van Malsem leidde zijne zuster en Dieuwertje, Hilda ging naast de jongelieden, en men begreep, dat Gerrit wel van zelf zoude volgen. Deze bleef dan ook niet in gebreke; maar toen hij, wat bekomen, Goedelijns schuchter dankte voor zijne redding, duwde deze hem toe:

„Ja! ware 't niet om Machteld geweest, gij hadt verdiend te verdrinken, want gij zijt oorzaak van alles!"

Intusschen viel de togt langer dan men wachtte, en vooral viel de taak om het bezwijkende meisje meê te voeren haren redders bezwaarlijk.

„Maar eilieve! waarom helpt Jacob Jansz. niet een handje," zeî Guurt Groot.

Jacob Jansz.! voor 't eerst werd er aan hem gedacht en met schrik, maar toch, „die kon zwemmen! daar was geen kwaad bij," troostte men zich.

„Ja! als er niet iets ergers met hem gebeurd is, hij zou met ons zijn als hij zich had weten te redden."

„In elk geval is er op dit pas niets aan te doen; daar ligt Goddank de hoeve voor ons, en er brandt nog licht in het huis!" zeî Goedelijns.

Ja! gelukkig was er licht en trof men de bewoners nog op, door wier bereidvaardigheid alles werd aangewend, om de gevolgen van het onheil te herstellen.

Maar toen reeds de jongelieden zich voor het groote vuur in de keuken stonden te warmen en te droogen, vroeg op eens Lijsbeth: „Waar is Jacob Jansz.?"

En het antwoord luidde: „dat men hem verloren achtte!.... Hij kon zoo goed zwemmen als een van hen, er moest iets ergers met hem zijn gebeurd, anders had hij er toch ook reeds kunnen zijn."

„Het ligt me bij, dat hij onder het omgeslagen schuitje zal

zijn geraakt en in den modder gesmoord," sprak Goedelijns, in doffe moedeloosheid.

„Dan moet er hulp wezen!" riep Lijsbeth, en reeds snelde zij naar den stal om den boerenknecht te wekken.

„'t Is toch te laat!" besliste Goedelijns, hoofdschuddend. Eigen uitputting deed hem twijfelen ook aan het goed gevolg van anderer pogingen, die hij zich niet in staat gevoelde te leiden.

Maar de kloeke Lijsbeth liet zich niet afschrikken; de lantaren in de hand, door den boerenknecht gevolgd, die onderweg nog een paar buren om adsistentie zou vragen, togen zij uit. Guurt Groot voelde zich kras genoeg om meê te gaan en den weg te wijzen.

Vrouw Blommers, die het druk had gehad met voor Machteld te zorgen, welke zij op haar eigen bed had neêrgevleid, en die „in de zoete rust was," zoo als zij zich uitdrukte, kwam nu naar de jongeluî omzien, zich beklagend, dat ze maar als kinderlooze weêuw alleen zat voor alles.

Ja! zij had wel een zoon, een eenig kind, maar die had al vroeg zijne roeping gevolgd om zich van de wereld af te zonderen, en was in een klooster gegaan, „omdat hij te lui was om boerenarbeid te doen," zou Lijsbeth getuigd hebben, als men er haar naar gevraagd had. Zij moest nu alles maar zelve of door vreemden laten doen, en dat was achteruit; Lijsbeth, ja! die was trouw en vroed en daar kon zij op betrouwen, maar het was toch slechts een meiske, en wie weet hoe gauw ....

Terwijl de goedhartige boerin hare monoloog hield, waar eigenlijk niemand naar luisterde, ging zij bedrijvig heen en weêr, takkebossen aanbrengend tot onderhoud van het vuur, den grooten ketel over hangend, kokend water kon te pas komen, een klein kruikje met „brandemoris" voor den dag halend, waarvan Goedelijns bij wijze van geneesmiddel een teugje nam. Daar hoorde men voetstappen het erf opkomen, de deuren van 't huisvertrek werden in angstige verwachting geopend, en de boerenknecht, door een paar arbeiders bijgestaan, droeg Jacob Jansz. naar binnen, op eene berrie liggende!

„Dood!" riepen allen, in ontzetting opgesprongen.

„Neen! neen! er is nog leven in, Gode zij lof en dank!"

3 A en B: Lijsbeth, reeds

antwoordde Lijsbeth, die de lantaren in de eene hand houdende, met de andere zorgelijk het hoofd van den jonkman ondersteunde. „Hij leeft!" herhaalde zij luid en zegevierend, „hij zal wel weêr bij komen ik heb er de zekerheid van."

Het was mogelijk, maar op dit oogenblik lag hij in volstrekte bewusteloosheid en geheel onbewegelijk, levenloos, naar uiterlijken schijn.

Onder de omgeslagen boot geraakt, was hij meêgedreven tot digt bij den oever, waar het water zeer laag stond; zijne vaardigheid in de zwemkunst, zijne spierkracht was hem van geen nut geweest, daar hij in onmagt was geraakt; met het gelaat naar boven gekeerd, was hij gevonden, tusschen slijk en biezen als begraven, en door het kleine vaartuig als ontijdige doodkist overwelfd, hetgeen hem echter behoed had om in de diepe waterkolk te verzinken.

„'t Is een mirakel, dat we hem nog levend vonden," sprak Guurt Groot, terwijl hij, met behulp van den knecht, den bewustelooze zachtkens neêrvleidde voor het vuur, op het dusgenoemde kermisbed, dat vrouw Blommers en hare nicht inmiddels hadden gereed gemaakt. Goedelijns ging intusschen een accoord aan met den buurman, om de jongelieden, zoo velen er kras genoeg toe waren, met een boerenwagen naar de stad te brengen; men zou dus de familiën niet langer in onrust laten dan volstrekt noodig was, en met geneeskundige hulp voor Jacob en Machteld terugkeeren, de eenigen die nog moesten blijven.

Gerrit, die maar al te goed wist dat hij niet onschuldig was aan de catastrophe, had een kreet van smart en ontzetting geslaakt bij het zien van Jacob Jansz., onbewegelijk op de draagbaar liggend, en was verder zóo verslagen, zóo demoedig, dat hij zich niet eens durfde verzetten tegen den maatregel, waarbij hij, zonder Machteld, naar de stad werd terug gevoerd, om zijne ouders gerust te stellen.

Terwijl de jongeluî wegtrokken, nam de boerin, door Lijsbeth geholpen, de hulpmiddelen te baat die volgens hare ondervinding in een toestand als die van Jacob Jansz. moesten worden aangewend.

18 A en B: neervlijde

Hoe eenvoudig ook, ze bleken doeltreffend, en de jonkman gaf welhaast teekenen van leven, die door zijne verpleegsters, door Lijsbeth bovenal, met angstige spanning werden ingewacht, met tranen van blijdschap werden opgemerkt.

„Nog maar weêr de voeten wrijven met heete brandemoris en keukenzout, Lijsbeth," beval de boerin, „dan zal hij welras heelemaal bijkomen."

Maar de patient sprak met eene zwakke doch klare stem: „Dat ik u bidde, Lijsbeth, laat mij verder met rust. Ik ben wel, ik ben zoo wel als iemand het zijn kàn, die door den dood is heengegaan tot het leven."

„Dat zal ijlen zijn," fluisterde vrouw Blommers Lijsbeth in, „hij heeft geen water genoeg opgegeven, dat zal hem nu naar het hoofd stijgen; als we hem eens wat brandemoris met water en zout te drinken gaven, dàt zou werking doen."

„Beter den geneesmeester afwachten, de voeten zijn warm, de handen desgelijks, daar is geen kwaad meer bij; moei, ga gerust naar de juffer zien, ik zal hier waken."

„Als Machteld hier is, laat ze komen, ik heb haar wat te zeggen," sprak weêr de patient; maar de stem klonk schril en zwaar, of zij niet op de gewone wijze werd voortgebragt, iets, als iemand, die in een diepen zwaren droom spreekt, iets, als een somnambule, die in staat van clairvoyance verkeert.

De boerin schrikte en haastte zich weg, om te zien of Machteld in staat was aan zijn verlangen te voldoen. Lijsbeth maakte devotelijk het teeken des kruises en knielde bij het armelijk leger neêr. „Dit wordt sterven," dacht zij, en stamelde haar gebed onder tranen.

Een zachte gloed tintte de bleeke wangen van den jongman; de oogen, die hij gesloten hield, openden zich, en zagen op haar met een blik, waaruit hooge geestverrukking sprak, door diepen ernst getemperd.

„Gij, Lijsbeth! die eene reine van harte zijt, hoor mij aan," sprak hij met eene fluisterende stem, maar die tot in haar binnenste doordrong. „Het is eene hoogheilige geheimenis, die ik

4 waren opgemerkt — 14 A en B: brandemoris met zout — 34 A en B: tot haar binnenste

ga uitspreken. De Heer, de Heer zelf heeft mij gegrepen, en uit den dood tot het leven gebragt; wat ik met het oog der ziele heb aanschouwd, terwijl het ligchaam vlottende lag tusschen behoud en verderf, kan geene menschelijke tong uitspreken."

Daar naderde Machteld, bleek nog, en kennelijk geschokt bij het zien van Jacob die daar nederlag, maar toch reeds genoegzaam uitgerust om tot hem te komen.

Zij ook knielde neêr nevens het rustbed, en sprak met hartstogtelijkheid: „Jacob! Jacob! blijf leven, blijf leven voor mij, ik wil het u niet langer verzwijgen, u heb ik lief — U — en ik zal alles trotseren voor die liefde."

Hij schudde zacht het hoofd en vatte beide hare handen in de zijne.

„Trotseer niets, Machteld, niets voor mij; ieder van ons heeft een anderen weg te gaan; ik — wees er gerust op — ik zal wederkeeren tot datgene, wat men het leven noemt, maar het zal niet zijn om levend dood te wezen, zoo als ik voormaals plagt, en des werelds vreugden en lusten na te jagen; het zal zijn om Gode te leven en Hem te verheerlijken, Zijn werk doende, naar Hij mij dat leeren zal. U beiden, Machteld en Lijsbeth, wil ik liefhebben als trouwe zusters, naar vrouwenliefde vrage ik niet meer, de Heere Christus zelf, die mij onuitsprekelijke dingen heeft te zien gegeven, moet gansch mijn hart vervullen — Hij alleen! En zoo zal het zijn met Zijne hulpe, Amen!" sprak hij, de oogen opgeheven houdende als in 't gebed; en nu hare handen loslatend, liet hij het hoofd weêr neêrvallen, en verzonk oogenschijnlijk in de vroegere roerloosheid.

Machteld en Lijsbeth rezen op, bleven diep getroffen staan en staarden elkander aan, niet wetende wat te denken. De jonge meisjes hadden den dood nog nooit zien aantreden.

Was dit sterven? een afscheid voor het leven? Was dit de uitwerking eener ijlende koortse? Maar die kalmte, maar nu die zachte gloed, die de wangen tintte, maar nu die oogen, die zich zachtkens sloten, en geen spoor van de wilde vlagen, die gewoonlijk met zulken toestand gepaard gaan? Zwijgend in zich

19 A en B: Gode te eeren

zelven gekeerd, bleven zij wacht houden naast het leger; de ademhaling scheen welhaast een rustigen slaap aan te duiden.

Vader Graswinckel, vergezeld van een zijner zonen en den medicijnmeester, dien men in der haast had meêgebragt, verscheen weldra om den lijder af te halen, van wiens toestand de makkers juist geen bemoedigend tafereel hadden opgehangen. De geneeskundige, het was eigenlijk maar een barbier, (men had diens hulp voldoende geacht voor de omstandigheid,) verklaarde dat hij er niets van begreep, hetgeen wel de waarheid zal zijn geweest. Vrouw Blommers vertelde wat zij had gedaan, en hij schudde bedenkelijk het hoofd, hoewel het waarschijnlijk is, dat hij zelf, met meer drukte en meer omhaal, zoo ongeveer hetzelfde zou hebben verrigt.

Nu, zorgvuldig in wollen dekens gehuld, werd Jacob Jansz. met het ligte stroobed op den wagen gelegd. Schepen Meerman was zelf meêgekomen om Machteld af te halen, en Lijsbeth reed meê naar de stad.

Zij kon haren patient niet verlaten, voor zij meer gerustheid had omtrent zijn toestand. Met zijne moeder bleef zij waken aan zijne legerstede, dat niet eigenlijk een ziekbed mogt heeten, want reeds des anderen daags voelde hij zich beter, kon opstaan en zich bewegen zoo als hij wilde, en de chirurgijn-barbier moest, zijns ondanks, verklaren, dat verdere geneeskundige hulp overbodig was. Lijsbeth keerde naar de Delftgauwsche hoeve terug; maar de „reine van harte" had in dien nacht meer dan anderen opgemerkt, en 't geen zij gehoord en gezien had beter begrepen. Zij overdacht en verklaarde het op hare wijze, en vatte een voornemen op, dat zij ten uitvoer legde, zoo haast de omstandigheden daartoe gunstig waren: zij wilde zich afzonderen van de wereld en zich den Heere wijden; en voor een meisje van haren stand — in haar tijd — was er daartoe geen andere weg, dan het klooster.

Gerrit Meerman had vermoedelijk reeds eene ziekte onder de leden, die hem zoo bijzonder prikkelbaar en boosaardig had gemaakt, en welke door de heftige schokken, die hij ondergaan had, tot eene uitbarsting kwam. Hoe dat ook zij, hoewel hij minder dan anderen van het ongewenschte bad had geleden,

werd hij toch door eene hevige zenuwziekte aangetast, die hem werkelijk in gevaar bragt. Terwijl hij daar bewusteloos neêrlag, werd zijne trouwe oppaster van hem weggerukt.

De Rentmeester van Oud-Beijerland kwam Machteld afhalen, op last van den Graaf van Egmond, en was onverbiddelijk voor haren wensch, om de herstelling van haren lieveling te mogen afwachten.

Alles was geschikt tot hare en zijne afreize, die kon niet verzet worden, en daarbij: „de joffer van Egmond Kenenburg was niet geboren om zuster van barmhartigheid te zijn bij eens burgermans zoon," verklaarde de Slotvoogd, ten aanhoore van Schepen Meerman zelf, die, na deze uitspraak, te fier was om de jonkvrouw, die hij als zijne eigene dochter had liefgehad, nog terug te houden. Zij ging, om niet weêr te keeren, om een schitterend, maar zwaar lot tegen te gaan. Jacob Jansz. hield woord, en stond haar kloek en sterkend ter zijde, bij dat schokkend heengaan.

Haar vertrek werd voor Gerrit onder allerlei voorwendsels verborgen, zoolang men dat vermogt. Maar, zonderling! bij zijn herstel berustte hij kalm in haar afzijn, sprak daarna zeer zelden meer van haar, en welhaast scheen het, of hij haar geheel had vergeten, die voormaals het voorwerp was geweest van alle zijne wenschen en gedachten; mogelijk was zijn geheugen wat verzwakt, zeker was de ziekelijke overgevoeligheid weggenomen, die de gezondheid van den knaap ondermijnde, en daarenboven was het, of alles om hem heen zamenzwoer, om de heugenis aan Machteld uit te wisschen. Haar naam werd niet meer genoemd, hare liefde niet meer herdacht in dat huis, waar allen haar toch zoo innig hadden lief gehad. De ruwe wijze waarop zij was ontrukt aan hen, die haar sinds hare kindschheid zoo zorgelijk hadden verpleegd, had aller hart gekrenkt; men zweeg van haar, niet uit onverschilligheid, maar uit diep leedgevoel, en bovenal uit voorzigtigheid, om Gerrits wonden niet open te rijten.

De scheiding had geene scheuring behoeven te zijn; dat zij het was geworden werd aan den trotschen Graaf van Egmond geweten. En toch had deze daaraan minder schuld dan de slotvoogd, die in zijnen naam handelde, door wiens oogen hij

moest zien. Deze had zijne redenen, weêrzijds misnoegen en verdenking te zaaijen, en zijn toeleg slaagde. Toen hij uit Vlaanderen terugkwam, was hij voorzien van eene volmagt des Graven, waarbij het beheer der goederen van diens pupil aan hem werd opgedragen, en aan Schepen Meerman het ambt van Rentmeester ontnomen, dat sinds onheugelijke jaren van vader op zoon was overgegaan en als erfelijk in de familie werd beschouwd. Nu was de scheuring onheelbaar, de vervreemding verzekerd, en er was zoo min sprake van de Jonkvrouw van Egmond in dat huis, als had zij nooit bestaan. Gerrit intusschen ontwikkelde zich tot een kloek en schrander jonkman, die zich vormde op handelsreizen in het buitenland, bij zijne terugkomst de dochter uit eene der rijkste en invloedrijkste geslachten ten huwelijk kreeg, jong nog in de vroedschap raakte, zoo als hij zich altijd had voorgesteld, en zich wist te doen gelden, te doen achten, al was hij juist niet alom bemind en geprezen, hetgeen zijn tegenwoordig ambt dan ook niet meêbragt. De familiën Meerman en Graswinckel bleven vriendschappelijk met elkaâr verkeeren, maar Jacob Jansz. en Gerrit bleven van elkaâr verwijderd. De eerste, in zijn streven om geen wortel van bitterheid in zijn eigen of anderer hart te laten opschieten, die nog was uit te roeijen, had gemeend bij Gerrit den eersten stap te moeten doen, om hem tot vergetelheid van allen toorn en onwil tegen elkaâr op te wekken; maar deze had hem hartelijk uitgelagchen om die gemoedelijkheid, en gezegd, dat het dwaasheid was, als jongelieden nog aan zulke kinderachtigheden te herdenken. Waarheid is, dat hij zelf nooit een *kinderlijk* harte had gehad, zoo als Jacob Jansz. tot in de grijsheid zou behouden. De zelfzucht, die hem vroeg reeds rijpte en verhardde, werd kloekheid van geest, gezond verstand geacht, in zijne, in anderer oogen, en hij was er trotsch op, dat hij nooit meer aan overgevoeligheid leed, noch zoo'n vrome suffer was geworden, als zijn vroegere speelmakker. Dat er toch in de diepte van dat menschenhart nog een vonkje gloorde van zachter en zuiverder gevoel, dat door tijd noch omstandigheden ganschelijk kon gebluscht worden; dat de herinnering aan de vriendin zijner kindschheid, iets in hem opwekte, dat hij sinds lang dood en

begraven achtte, bewijst ons zijn ijver om den zoon van Machteld te sparen, te beschermen, en op dezen iets overtebrengen van de teêre genegenheid, die de moeder hem eenmaal had ingeboezemd.

En nu — Jacob Jansz.?

De zonderlinge woorden, die hij gesproken had in den belangrijksten nacht van zijn leven, ook in het bijzijn zijner moeder, betreffende geestelijke ervaringen en heilige voornemens, werden door deze opgevat, als de uitwerking van een koortsachtigen droom, of het gevolg eener ontstelde verbeelding, onder den indruk van den schrikwekkenden toestand, waarin hij zich had bevonden, hangende tusschen leven en dood, en door de bijna wonderbare uitredding nog versterkt. Zij meende, dat deze wondre zielsverheffing niets was dan ziekelijke overprikkeling die zich later door droefheid en afmatting zou wreken. Zij kende haren lieveling als hoogst ontvankelijk voor indrukken, maar ongestadig van aard; en zij hield het voor zeker, dat met de heugenis van het voorgevallene ook die visioenen zouden wegtrekken, die hem in zoo zonderlinge stemming bragten.

Dan, hij bleef met ongewonen nadruk verzekeren, dat er hier van geene ziekelijke inbeelding, noch ijdele begoocheling sprake kon zijn, dat hij de werkelijkheid had getast en gesmaakt, en dat het wel uit zijn leven zou blijken.

En wel bleek het uit zijn leven, dat hij door iets anders werd geleid en bezield, dan door de spelingen eener overspannen fantasie. Hij volhardde bij zijn aangekondigd voornemen van onthouding, ondanks het tegenstreven der zijnen, ondanks de spotternij van oudere broêrs, ondanks de bitse aanmerkingen, die hij er over hooren moest van alle leden des huisgezins.

Zijne moeder begon te vreezen, dat hij, naar monniken heiligheid strevende, zich welhaast in een klooster zou willen terugtrekken, iets wat haar, die reeds in 't geheim der hervorming was toegedaan, zeer bijzonder smartelijk zou zijn geweest; maar hij stelde haar gerust, door te zeggen, dat hij noch muren, noch geloften noodig had, om zijn leven te wijden aan God, dat hij den Heer wilde dienen in de wereld, niet zich daaruit

28 A: bitse

afzonderen, al scheen dat het ligtste, en veiligste; hij wilde geen Karthuizer worden, al had hij vastelijk voorgenomen, den trouwsten hunner ordebroeders te evenaren in zelfverloochening, in armoede, in reinheid van wandel, in dienende liefde. Tot hiertoe had hij altijd geweifeld, welk beroep hij zou kiezen, nu was hem op eens een licht opgegaan over zijne roeping. Hij moest geneesheer worden, om met de krankten des ligchaams ook tot heeling der zielekwalen van zijne lijdende medemenschen te kunnen medewerken. Hij bleef de school bezoeken, waar de talen werden geleerd, die toenmaals den sleutel gaven tot alle kennis en wetenschap.

Toen zijne ouders, om de hitte der geloofsvervolging uitweken naar Duisburg, vergezelde hij hen, zette aan eene Duitsche hoogeschool zijne studïen voort en verkreeg er vermoedelijk zijn dokters graad. Met hen teruggekeerd, toen Delft vrijgemaakt was van 't Spaansch geweld, ving hij eerst voor goed zijn kluizenaarsleven aan, daar zij de brouwerij de Ruit, hunne vroegere huizing, niet meer betrokken, maar eene grootere, de Boot genaamd, gingen bewonen, waarvan het achterhuis naar zijn verlangen werd ingerigt, dat hij niet weêr verliet, en waar wij hem hebben gadegeslagen.

Dat de jongeling, in dat eerste tijdperk van zijne toekeering naar God, eene buitengewone mate van Christelijken moed, van volharding, van wilskracht moest ontwikkelen, laat ons liever zeggen, door eene ongewone mate van Goddelijke genade werd gesteund en bekrachtigd om bij zijne keuze te blijven; dat hij alle wereldvreugd vliedend, allen wereldzin doodend, zich zelven Gode ten offer bragt in de kleine, stille, dagelijks terugkeerende ontberingen en onthouding, te midden van verwanten, vrienden, schoolmakkers, die in dit buitengewone niets zagen dan onzinnige dweeperij, of eigendunkelijke zelfkwelling; dat er door hem veel leeds geleden moest worden, veel strijds gestreden, veel gebeds gebeden, eer hij van vrede, vollen vrede kon roemen, en, onaangevochten van buiten, zonder beroering van binnen, zijn weg der zelfverloochenende liefde kon volgen; dit kan ieder zich voorstellen, die iets weet van geestelijken strijd tegen vleesch

5 A en B: hij geweifeld

en bloed niet slechts, maar tegen die onbestemde, ontastbare vijandelijke magten buiten ons, boven ons, rondom ons, die Paulus beschrijft als de geestelijke boosheden in de lucht. Zwaar mogt die strijd hem gevallen zijn, maar hij bleef in dat alles overwinnaar, en hij toonde met der daad, zoo als hij gezegd had, dat hij niet door visioenen was betooverd, even ras verdwenen als verrezen; dat hij niet in de angsten des doods geloften had gedaan, die, na 't ontkomen, bij het naar 't verleden wijken van 't gevaar, werden vergeten en verachteloosd; hij toonde met der daad, dat hij van de hoogste realiteit had getuigd, al was het tevens de diepste mysterie, toen hij in allen ootmoed roemde, *dat hij van den Heer was gegrepen.*

En nu, wij schrijven niet de geschiedenis van zijn leven, noch die zijner familie, wij geven hem alleen in een tijdperk van zijn werkzamen levensloop; wij hebben hem zien handelen, zien strijden, worstelend om te vorderen in heiligmaking; geen heilige nòg — wie mag zonder zelfbedrog roemen het reeds te zijn hier op aarde — maar toch, gaande van kracht tot kracht, een toegewijde aan God door Christus; een Christen in éen woord, in wien de belofte werd bewaarheid: „*Wie heeft, dien zal gegeven worden.*"

7 A en B: als gerezen.

JAN JACOB LODEWIJK TEN KATE.

JONCKBLOET, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, VI^{4} 78, 196, 222.

FRAGMENT UIT: DE SCHEPPING[1]).

VIJFDE TAFEREEL.

DE VOGELEN.

I.

CHOOR.

Al wat adem heeft, love den Heer!
Al wat zingen kan, zinge Zijn eer!

Voor den blinkenden Troon
Komen de englen gevloôn
Om den Schepper hun dank te betalen,
Onder vleugelgezuis,
Onder snarengeruisch,
In een stroom van bezielde choralen.

Maar òns lied en hùn stem
Klinkt al 't zelfde voor Hem:
Zingend vedertje' en juichende Aartsengel
Werden beide op één woord,
Maken beide één akkoord
In het groot Hallelujah-gemengel.

---

[1]) De tekst is afgedrukt naar den eersten druk van dit gedicht, Utrecht, Kemink en Zoon. 1866.

2.

LEEUWERIK.

O, hoe zalig, hoe zoet,
Met een vrolijken groet
Naar de wieg van den morgen te stijgen,
's Heeren glimlach te zien,
En Hem 't welkom te biên,
Als alle andere stemmen nog zwijgen!

Wat het schepsel geniet',
Alle licht, alle lied,
Alle veêrkracht tot lieven en loven,
Daalt ter neêr van den Heer, —
Tot den Heer keert het weêr,
Sursum corda! Van Boven, naar Boven!

3.

RAVE.

Een mistroostig geslacht,
In 't livrei van den nacht,
Arme stiefkindren zijn wij der wouden.
Hij, die d' adem ons schonk,
Heeft ons vederenpronk,
Heeft de gave des lieds ons onthouden.

Maar de Almachtige let
Op ons schreiend gebed:
Ook ons ravengekras is een hulde
Aan den God der Natuur,
Wiens aanbidlijk bestuur
Alle nooddruft verwekte en — vervulde!

4.

MUSCH.

Onze vlucht gaat niet hoog:
Maar het Goddelijk oog
Ziet van ver' onze vleugeltjens trillen;
Schoon geen penningsken waard,
Valt geen muschken ter aard',
Of de Heer moet het weten en — willen.

En wat mensch ooit eenmaal
Door de wildernis dwaal',
O, hem zullen 't de muschkens doen weten:
Onze Vader is goed:
Die zijn vogelen voedt,
Zou die immer zijn kindren vergeten?

5.

NACHTEGAAL.

Of de dag ook verga,
Gij, o God! blijft ons na,
Voor Wien immers de nacht niet verdonkert?
Als het graauwt heinde en ver',
Rijst zoo menige ster,
Die ten helderen middag niet flonkert.

O, hoe heerlijk, hoe schoon,
Als geen enkelen toon
Meer weêrgalmt, nòg het speeltuig te dwingen,
En, Gods licht in het hart,
Hoe de nacht zich verzwart',
In den donker het vrolijkst te zingen!

6.

CHOOR.

Al wat ademt heeft, love den Heer!
Al wat zingen kan, zinge Zijne eer!

UIT HET ZEVENDE TAFEREEL.

Gij, tusschen kindren
Ter-neêr-gezeten,
Wie der Profeten
  Komt U nabij?
Heeft ooit de gave
Der Taal getooverd
En 't hart veroverd,
  Wie sprak als Gij?
Hoe heet het Heilge,
Daar wij U hooren?
Een plekje in 't koren,
  Een berg, een dal,
Een dobbrend scheepjen,
Een straat, een drempel:
O Heer, ùw tempel
  Is overal!
Gij hoort de schepping
Orakels spreken,
Die zij in teeken
  En beeld verborg:
U brengt elk muschken
En iedre lelie
Het Evangelie
  Van 's Vaders zorg.
En heerde en herder,
En brood en bronne,

De morgenzonne,
Het groene kruid,
U drukken ze allen
Een Hooger waarheid
Vol diepte en klaarheid
Verzinlijkt uit.
Niet uit de hoogte
Doet Gij vertsagen
Met schrikbre slagen
Uit de onweêrswolk:
Maar wat door liefde
Voor God kan winnen,
Dàt vindt hier binnen
In U zijn tolk!
Gij zijt de Rabbi
Van God gegeven:
Uw leer is leven,
Uw leven, leer!
En wáár we U hooren
Of zien, daar buigen
We in 't stof en juichen:
„Dàt is de Heer!"

NICOLAAS BEETS.

JONCKBLOET, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, VI[4], 78, 149, 185 208, 225—231, 243.

ONS REIZEN [1]).

(FRAGMENT).

„Gij schertst!” zeide ik. „Maar gij weet zeer goed, dat verandering van inspanning des noods voor ontspanning dienen kan. En inderdaad, niets dat den geest meer ververscht dan het zoo goed als geheel laten rusten van sommige functiën, en het te werk stellen van andere. Het gewone af te snijden, in het ongewone u te bewegen; andere tooneelen, andere voorwerpen, andere personen, andere gesprekken, andere belangen, andere zorgen, een andere atmosfeer in iederen zin. De verfrisschende, de opwekkende macht van het nieuwe, het afwisselende, het onvoorziene!”

„Ik wenschte maar,” viel Smelfungus in, „dat wij van dit laatste wat meer hadden in de reizen, die onder ons bereik zijn. Hoe het wezen zou als wij naar Siberië of Mongolye trokken weet ik niet, maar zoolang wij in beschaafde landen komen, in landen die men met spoortreinen bereikt of waar spoortreinen zijn, is het verkeken. *Alles* is voorzien, alles voorzegd, alles voorgekauwd; en al dit voorziene, voorzegde, voorgekauwde, gij moet het alle dagen herkauwen met de lieden, die gij overal ontmoet. Gaf ik het u reeds zoo even niet te kennen met opzicht tot ditzelfde lieve, mooie, beelderige meer van Zurich. Ik ben bij Bazel ingekomen, en over den Jura naar Genève gereisd, en voorts heel Zwitserland door, om te eindigen met Zurich en Schafhausen. Heb ik niet al dien weg over, op alle meren, op

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: „Verscheidenheden op Letterkundig Gebied IV.” Te Haarlem, bij de Erven F. Bohn, 1869.

alle bergen, in alle steden, aan alle tafels, mij hooren vertellen, verzekeren en herhalen, dat het meer van Zurich het *riantste* van al de zwitsersche meren is; het meer van Genève het *grootste*, het meer van Lucern het *stoutste;* maar het meer van Zurich het *riantste.* En nu ligt daar dan dat meer van Zurich voor mij, en ik kan er mijn oogen niet op slaan of ik zie een reusachtig R, I, A, N, T van den eenen tot den anderen oever; en ook weet ik zeker, dat het stéréotype épithète voortaan ook in mijn mond bestorven liggen zal; en dat ik, zoo dikwijls er over meren gesproken wordt, en ik maar een zweem van een Z van de tong zie glijden, een R in mijn keel zal voelen opkomen. — Het onvoorziene! Ach, mijn vriend! ik weet niet, maar het gebeurt mij telkens als ik met groote moeite en kosten ergens gearriveerd ben om iets heel nieuws, heel schoons te aanschouwen, dat het mij is alsof ik het al eens vroeger had gezien; *waar* weet ik niet, *hoe* weet ik niet, maar mij dunkt schooner, treffender. *Pereant, qui ante nos nostra dixerunt!* riep, als ik 't wel heb, DONATUS uit, als hij begon te bemerken dat bij VIRGILIUS reeds te lezen stond, waar hij de menschen op onthaalde. Maar gij moet mij helpen aan een dito anatheem tegen het legio van spelbrekers, dat door mond en pen eens reizigers genoegen van punt tot punt bederft. Zoo menigmaal ik inderdaad verrast ben geworden, zoo menigmaal het mij gebeurd is iets te zien, waarvan ik niets gehoord had, dat mij door niemand was opgehemeld, of waarvan ik weinig verwachting had, heb ik een metterdaad oneindig genot gesmaakt. Maar dat is eene *bonne fortune*, die de negentiende eeuw en ons bereisd publiek en zij die het exploiteeren ons ter nauwernood een enkele maal mogelijk doet blijven. Verleden jaar was het mijn geval in den Harz. Daar mocht ik van geluk spreken. Die den Harz noemt, denkt aan den Bloksberg, *alias* Brocken; en wie durft thuis komen zonder dien te hebben geslikt; hij denkt aan het Ilsenthal en de tintelende ballade van HEINE, aan het Bodenthal en de Rosstrappe, „*das Glanzpunkt des ganzen Harzes.*" Van de Brockenbestijging zag ik af, omdat een dikke wolk zijn betooverende kruin bedekte; het Ilsenthal ontging mij door eene toevalligheid; van Rosstrappe en Bodenthal bleef de verwachting hoog gespannen.

Maar den Ilsenstein beklommen, de Heksenkeuken behoorlijk bezocht en door het dichte woud tot den Plessenberg gewandeld hebbende, waar wij onze hulde hadden te betalen aan den klauw van den laatsten wolf, den 23[sten] Maart 1798 daar ter plaatse geschoten, vonden wij er het rijtuig weder dat ons naar Wernigerode voeren zou. Toen wij een klein eind ver gereden waren, deed onze voerman ons uitstappen, om wederom een eind weegs te voet te gaan en den Steinernen Renne te zien. Van dezen nu had ik bij geluk nergens gehoord of gelezen. Kent gij den Steinernen Renne?"

„Nooit hooren noemen," zeide ik.

„Het is het diepe dal van de Holzëmme, dat zij, kort bij hare bron, met val op val, men zegt grooter dan die van de Ilse, maar in hetzelfde genre, doorloopt. De groote weg, dien wij verlieten, had, van den Plessenberg af, tusschen een wereld van levend hout en daardoor heenschemerenden steen doorgeloopen, die met ieder oogenblik grootscher en stouter werd. Een donker sparren- en dennenwoud, geworteld tusschen, en in, en op (ik weet zelf niet hoe) een woest dooreen geworpen massa van de kolossaalste rotsklompen! Maar nu gaan wij ter linkerhand deze wereld *in*, om in haar midden weldra den oorsprong te vinden van een bergstroom, die zich hier, in zijne jonge kracht een weg door deze wereld moet banen, en het *doet* met eene schielijke opvolging van een reeks van watervallen, die met geen andere, die *ik* gezien heb, te vergelijken zijn. Men ziet dat hier in het langzaam glooiende maar diepe dal, voor jaar en dag, voor duizenden van jaren misschien, eerst een ontzaglijke afstorting van rotsblokken heeft plaats gehad, die sedert onbewegelijk langs hunnen ganschen weg zijn blijven liggen, om over de afdalende lengte van een uur gaans, dag op dag, jaar op jaar, eeuw op eeuw, punt voor punt, den weg aan het water te betwisten dat naar beneden wil, en niet is te stuiten. De indruk der tegenstelling van die schijnbaar zoo ongemakkelijk en toch zoo rustig op en over elkander liggende steenmassa's, waarvan de kleinste, tusschen en onder de grootste ingeklemd, zoo onverplaatsbaar is als de grootste, met het rusteloos werkende, woelende, toornig opvliegende, schuimende,

bruisende, en somtijds brullende water, doet zich lang en diep gevoelen, voor men er zich rekenschap van geeft. En ter wederzijde, en zoo dicht mogelijk op den stroom aangedrongen, staat het dichte, donkergroene woud, met zijn altijd zich vernieuwend leven, met zijn altijd zich verjongende kracht, op den dooden steen, waartusschen het zijne wortelen slaat en waarover het zijne naalden afwerpt, in stille majesteit te triomfeeren. De avond viel; de laatste stralen der zon schemerden dwars door het woud, en deden nog slechts hier en daar steen en schuimvlokken glinsteren. Ik was daar alleen met de mijnen en een enkelen gids. Dat dit alles eeuwen lang volmaakt hetzelfde alzoo was toegegaan, en ook nog volmaakt hetzelfde voortgaan zou, al zag het nimmer iemand dan de God die het alzoo gewild had, was de groote gedachte, die mij met aanbidding vervulde. En een uur lang duurde het zwijgend genot van dit verheven schouwspel, nu op den linker, dan op den rechter oever van den stroom, langs een smal pad, dat niet *gemaakt*, maar *gevonden* was; want hier is niets gearrangeerd en *was* niets te arrangeeren, behalve de kleine primitieve bruggen waarover men, van afstand tot afstand, zes of zeven maal heen en weder gaat, totdat wij bij Hasserode het woud weder uitkwamen, en de Holzëmme, kalm en effen, en al zijn leed en toorn vergeten, in den Zillicherbach vloeien zagen."

„Welnu, mijn vriend!" zeide ik tot den goeden Smelfungus, die toch in den grond een zeer gematigd en goedaardig soort van Smelfungus bleek te zijn: „is zulk een levensuur de reis naar den Harz niet waard? Is het niet een vruchtbare kiem van vele gelukkige levensuren? Geniet gij het niet nog weder, en zult gij het niet nog honderdmaal genieten zoo dikwijls het u gebeurt er van te spreken?"

„Voorzeker," antwoordde mijn vriend met een glimlach. „Ook zeg ik met uwe schotsche schoone: *I like* TO HAVE *travelled.* Maar waar ik van den aanvang af op komen wilde, zoo veel als deze Steinerne Renne mij in zijne verborgenheid te genieten gaf, zoo zeker heb ik de zoo luid verkondigde, zoo hoog opgevijzelde zonsopgang op den Rigi eene déceptie gevonden."

„Zoo! hebt gij het dan ook, als zoo velen, *slecht* getroffen?"

„Integendeel," antwoordde Smelfungus, „waarschijnlijk veel te goed, ten minste naar hetgeen men daar goed noemt. Het was de stilste, klaarste, onbeneveldste morgen, dien men zien kon. Maar op zulk een morgen is het opgaan van de zon, naar mijne ondervinding, in dit heerlijke land, met verlof gezegd, eene insipide zaak. Inderdaad ik heb andere zonsopgangen gezien, dan die men, onder de gunstigste omstandigheden, op den top van den Rigi kan waarnemen, en waarvoor men den dag te voren geen zes uren te klimmen heeft in het zweet zijns aangezichts. En waar dat? vraagt gij. Te huis, mijn lieve beste man! In ons eigen plat en vochtig en even daardoor, voor een schouwspel als dit, zoo verkieslijk vaderland. Eilieve! heb het er eens voor over ook aldaar wat vroeger op te staan dan gewoonlijk, en laat u op een schoonen najaarsmorgen, op het bescheiden klokje van vijven wekken, niet door een melankolieken alpenhoren, maar door een krachtig tikjen aan uw deur. Wandel dan naar buiten; betreed het bedauwde veld! Zie naar het oosten, dat zachtjes aan begint te kleuren, eerst van doffer, straks van helderder, min of meer doorschijnende vegen, strepen, banken van grijs, en groen, en rood, en paars, en oranje, en geel! — Hoog, hoog boven de plaats waar de zon te wachten is, zweven wolkjes van liefelijk rozerood! Zal de zon niet, zal zij nooit komen? Ja, het gloeit aan de kim; en zij meldt zich aan als een reusachtige bloedrobijn in een glinsterend gouden ring! Zij is metterdaad opgegaan, maar haar schijf ziet gij vooreerst nog niet in haar geheel; slechts de blinkende top, en wat lager een paar gouden strepen, maar door breede zwarte balken nog van elkander gescheiden. Nu volgt de strijd, de worsteling met de dikke nevelbanken, waarin zij eindelijk overwint. Eerst dan zet zij haar kroon van stralen op, en de zegepraal, aan de kimmen behaald, breidt zich uit over de geheele ruimte van den hemel, waar nu alles blauw en licht wordt, en over de gansche vlakte der aarde, waar de glinsterende dampen voor haar uitrollen, als op de vlucht geslagene ruiterbenden. Dit is eene gansche geschiedenis; een drama met ontwikkeling en ontknooping, waarin uw hart belang neemt. Gij woont het niet slechts bij; gij doorleeft het met vrees en hoop, leed en vreugde; en, in het

beslissend oogenblik, voelt gij het kloppen van uw hart. Maar op dezen Rigi — als gij het dan *goed* treft, wèl te weten! — is alles het werk van een oogenblik. Gij waakt op met schrik, zoo gij al hebt kunnen slapen in zenuwachtige afwachting van den alpenhoren. Gij kleedt u in koortsachtige spanning; gij begeeft u naar het terrein; gij vindt er een bonte menigte, waarvan de een er al gekker en nuchterder uitziet dan de ander; gij maakt met u honderden als een eenig man front naar het oosten. Alles is grijs en doodsch. De zon is er nog niet; nog niet; immers nog niet boven de bergen, ofschoon reeds een uur boven een ordinaris horizont. — Pof! daar is zij! groot en rond als een reusachtige gele ouwel of saffraan-borstplaat. Waar wacht gij nog op? Het is gedaan. Is dit dan alles? Om u te dienen! Ga gerust weer naar bed. Het is nog vreeslijk vroeg en grimmig koud. De glaciers krijgen rozeroode tinten; maar dit hebt gij gisteren avond bij ondergaande zon ook, en nog mooier gezien. De dalen beginnen langzamerhand te leven. Het, bij het eentonig morgengrauw, zoo doodsche en als verstijfde meer van Lucern begint te spiegelen. Maar dit alles zou veel schooner zijn, indien gij wat lager waart. Zijt gij dan waarlijk uitgeslapen: vraag spoedig uw ontbijt, eet uw brood met honig, grijp uw alpenstok, en daal af."

„Ik ben zeker," zeide ik, „dat de zonsopgang op den Rigi, dien ik overmorgen hoop te genieten, mij meê zal vallen."

„En ik," antwoordde Smelfungus, „dat de Steinerne Renne, zoo gij dien ooit opzoekt, dank zij mijne onbescheidenheid, u tegenvallen zal."

„Wij zullen zien!" hernam ik. „Zie intusschen dezen zonsondergang aan het Zuricher meer."

Terwijl wij op een der veelvuldige zitgelegenheden, op den achtergrond van Baur's tuin, ons débat gevoerd hadden, waren langzamerhand de meeste reizigers, die in het hôtel hun verblijf hielden, zich in onderscheidene grootere of kleinere groepen daar evenzeer komen nederzetten, en in alle deze groepen was het gesprek, na den maaltijd, vrij levendig geweest. Miss Mac-Roy, zooals Smelfungus zich verstout had haar te doopen, en de

hollandsche familie, waarmede hij kennis gemaakt had, merkten wij echter niet op. Maar mijne kwakertjes waren er, en op geen grooten afstand. De jonge amerikaan lag in den gemakkelijksten stoel, dien hij had kunnen opsporen, met de hielen op de balustrade of, wilt gij, *garde-fou*, aan den kant van 't meer, waarover zich vele anderen al koutende heenbogen. Ook de India-man was onder het getal, en verkondigde met luider stem, die door ons allen zocht gehoord te worden, de nieuwigheid, dat men onder de keerkringen geen schemering had, maar op eenmaal van den dag in den nacht viel. Doch hij kreeg geen antwoord. De stilte werd langzamerhand algemeen. Allen schenen iets te gevoelen van hetgeen de dichter genoemd heeft:

A holy concord and a bright regret,
A glorious sympathy with suns that set.

(Een heilge eenstemmigheid, een koninklijke smart,
Een heerlijk meegevoel met ondergaande zonnen.)

Aller oogen waren geboeid aan het westen, waar de zonneschijf in haren vollen glans en schoonheid achter de bergen verdween, en keerden zich daarna even eenparig naar het oosten, waar het, voor het oogenblik, in hemel en op aarde zoo veel lichter scheen te worden als het in het westen duisterder werd. Reeds begon de rechteroever van 't meer zich geheel en al in dikke schaduwen te verschuilen. De alpen in het zuidelijk verschiet werden grauwer en grauwer. Nog bleven hare sneeuwtoppen wit. Maar langzamerhand namen zij, van onderen op, ik weet niet welke zachte schakeering aan van doorschijnend groen, die een oogenblik scheen te aarzelen of zij zich wel tot de hoogste spitsen zou durven uitstrekken, doch eenen moed greep en het deed.

Nu kleurde zich de hooge hemel, eerst met een zacht rood, en daarna met eene mengeling van groen en violet; aandoenlijke tinten, ook door het meer overgenomen en teruggekaatst. Tegen deze tinten begonnen de glaciers weder sneeuwwit af te steken; maar nog slechts voor weinige oogenblikken; want de ure was gekomen dat de avond zijn grijzen sluier gelijkelijk over alles dalen liet. Alleen de witste huizen, hier en daar uitkijkende tusschen het donker geboomte, en de blanke zeilen op het meer

waren nog duidelijk te onderscheiden. Een zacht koeltje streek langs het water, en deed het een weinig meer ruischen en wat hoorbaarder dan tot hiertoe tegen de schoeiïng onder onze voeten, aanslaan. Het spelevaren was gedaan. De laatste booten keerden naar den oever. Een van haar ging dicht onder ons voorbij. Een schoon en ernstig lied kwam op den maatslag der roeispanen tot ons over.

„*A solemn evening this*," zeide de kwakersweduwe zich omkeerende en mij bemerkende, die vlak achter haar stond. En hare lieve meisjes om zich vergaderende maakte zij zich gereed naar huis te gaan. Wat het was, weet ik niet; of het de *woorden* waren; of de zachte, doordringende *toon* waarop zij werden uitgesproken; of wel de lieve uitdrukking van het door en door blijmoedig en vriendelijk gelaat, dat met de woorden gepaard ging, — maar Smelfungus zoowel als ik zagen haar met eerbied na.

„Ik geloof," zeide hij, „dat natuurtooneelen als deze aan een vrouw als deze besteed zijn."

„En ik," was mijn antwoord, „ik geloof dat waar genietingen als deze te smaken zijn, zij er evenmin als ik ooit toe komen zal te zeggen: „*I abominate travelling*."

„Neen!" zeide Smelfungus, „dat zal zij niet. Ook is het geen vrouw om zich ooit zoo heftig uit te drukken. Ik zou niet weten hoe dat woord *abominate* het maken zou met die vriendelijke lippen. Maar evenmin is het een vrouw, die juist behoeft te reizen, die juist meren van Zurich en alpen en glaciers behoeft te zien om genietingen te smaken, als waar haar hart op dit oogenblik vol van schijnt. Voor een gemoed, als ik haar toeschrijf, is Gods wereld overal spoedig schoon genoeg. Zij stichtte *ons* met hare twee, drie woorden, bij dat helder voorhoofd, dat liefderijk gelaat, die goelijke kuilen in haar wangen; Gods schepping sticht *haar* met een enkelen trek van zachte schoonheid, stillen ernst, bekoorlijken eenvoud. Wat is het rechte natuurgenot? Is het juist het genot van het grootste, het verhevenste, het ontzaglijkste tafereel, dat zijne schoone schepping aanbiedt? Neen, maar het is, wat men ook voor oogen hebbe, het kalm genot, het dankbaar genot, met eene aandoening van hooger, eene zielsverheffing tot hooger; tot Hem. En nu wil ik wel ge-

looven, dat deze vrouw een voorraad van gemoedskalmte heeft, die veel grooter is dan de mijne; dat zij, van haar lieve kinderen omringd, er ook een vrij wat kalmer methode van reizen op nahoudt dan waartoe ik in staat ben; en dat haar liefderijke ziel bestand is tegen duizend ergernissen, waarvoor de mijne geregeld bezwijkt; (want had ik den kerel den nek niet kunnen breken, die lustig opvedelde, op het oogenblik dat ik op den Wengeralp den hoek omging, die mij op eenmaal in de tegenwoordigheid van die drie met sneeuw gekroonde majesteiten, de Jungfrau, den Mönch, en den Eiger bracht?); nog blijf ik gelooven dat, gelijk in mij, zoo ook in haar, het hart — versta mij wel! *het hart* meer geniet bij de nederige schoonheden van haar vaderland, die haar in stille rust omringen, dan bij de treffendste tafereelen, die zij in het buitenland gaat opzoeken. Getroffen te worden kan een *aanleiding* tot genieten zijn: op zich zelve is het meer een schrik dan een genot. Verbaasd te staan, wat is het dan een bedwelming? bewonderen, wat dan een bloot genot der zinnen? En verder brengen wij het dikwijls niet, als wij dag op dag, en dikwijls van uur tot uur, van vista tot vista, van panorama tot panorama, van waterval tot waterval, en van den eenen gletscher naar den anderen gevoerd worden, zoo als het op een reis, zoo als het op een reis door Zwitserland gaat. Hoe weinig door de meesten daarbij gevoeld wordt, kunt gij bemerken aan de weinige, de niet dan oppervlakkige indrukken die het nalaat, en aan de *vague* uitdrukkingen, de eentonige exclamatie's, waarmede de meesten zich behelpen als het de vraag is die indrukken eenigszins aan anderen mede te deelen. Hoe weinig dit zinnelijk natuurgenot voor het schoone der natuur *vormt*, blijkt daaruit dat zoo velen, die Zwitserland op deze wijze gezien hebben, terstond zoo goed als gevoelloos zijn, of althans het hart hebben om gevoelloosheid *voor te wenden*, voor de schoonste partijen van den Rijn, en, in éen woord, voor alles wat niet Zwitserland is. Anders is het, *waar het hart genoten heeft;* het hart, dat eerst aan de beurt komt als het oog bevredigd is, als de zinnen tot rust komen, als nu de ziel zelve zich aan het schoone hechten, het geheel omvatten en in zich opnemen gaat; als er orde komt in onze gewaarwordingen,

en zich, uit deze, wezenlijke gedachten ontwikkelen, die, door haren stroom gedragen, weder zoo vele bronnen van nieuwe en steeds klaarder gewaarwordingen zijn. En dit overkomt ons slechts eene *enkele* maal op reis, tegen *honderdmaal* in het vaderland, *waar gij uw hart veel meer bij u hebt dan op reis*, en waar dat hart natuurlijk meer dan ergens elders op den toon der u omringende natuur gestemd is. En zeg toch niet, mijn waarde vriend! met de honderden, die (schoon zij 't zich anders verbeelden) voor natuurschoon, wáar zij 't ook zien, van Noorwegen tot Italië, overal even weinig gevoel hebben, dat ons vaderland arm aan schoonheden is. Wij hebben de heide, wij hebben de duinen, wij hebben de zee; de zee, die voor de menschelijke ziel juist datzelfde heeft, wat deze glaciers hebben, dat zij namelijk, door hunne grootsche eenvoudigheid en eenvoudige grootschheid, altijd weder boeien, altijd weder indruk maken, altijd weder nieuw zijn. Wij hebben onze rijke verscheidenheid van hout, onze belommerde dreven, ons voorjaar met een vogelengezang, zoo als dit prachtig Zwitserland dien niet kent, en een najaar met kleuren en tinten en luchten, als nergens ter wereld elders. Indien er geen natuurschoon in Nederland was, indien het er niet overvloedig was, vanwaar het aantal van onze uitnemende landschapschilders? vanwaar de voortreffelijkheid van hunne meesterstukken? En vanwaar voor u de aantrekkelijkheid hunner altijd zoo eenvoudige tafereelen boven de dikwijls zoo veel prachtiger en verhevener van vreemde meesters? Vanwaar anders, dan omdat in die tafereelen uw hart en het hunne elkander ontmoeten? Uw *hart* en het hunne; o ja! want hun *hart* is in die reproductie's eener natuur, die *zij* niet slechts bestudeerd hebben, maar die *hen gevormd heeft*, die zij *verstaan*, omdat zij haar liefhebben, die zij *kunnen* wedergeven, omdat zij van haar doordrongen zijn, die zij tot elken prijs *willen en moeten* wedergeven, omdat zij verlangen haar te doen bewonderen en beminnen. Waarom gaan zij niet in Zwitserland schilderen? waarom voldeden zij noch zich zelven noch u, indien zij het een enkele maal gedaan hebben? Omdat tusschen deze natuur en hun hart, hun innigste wezen, dat rapport niet bestaat, waarvan het ontbreken ook bij u de oorzaak is dat gij, ondanks

alle uwe verbazingen, verrukkingen, tusschenwerpsels en uitroepingsteekens, toch, van hetgeen ik *genieten* noem, hier naar evenredigheid niet zoo veel meer geniet, als deze schoonheden die van uw vaderland overtreffen. Van schoonheid, mijn beste vriend! zien wij niet hetgeen wij er van verslinden, maar hetgeen wij er van verteren."

„Ik gevoel," zeide ik, „ik gevoel, Smelfungus! dat gij in groote mate gelijk hebt; echter niet genoeg om mij te overreden, dat ik niet meer op reis moet gaan; wel misschien om mij te doen begrijpen, dat gij en ik ons reizen nog een weinigje anders moesten inrichten. Zoo veel is zeker, dat uwe redenen zeer troostrijk zijn voor degenen, die uit eene of andere oorzaak genoodzaakt zijn *thuis te blijven*. Ik wenschte dat deze allen u konden hooren."

„Zij zouden er geen woord van gelooven," antwoordde Smelfungus. „Het behoort tot die dingen, die men ondervinden moet.

HET BOERTJEN VAN HEEMSTEDE[1]).

Daar kwam een Boertjen getogen
  Van Heemsteê naar de Glip;
Zijn hoedtjen stond in zijn oogen,
  En treurig hing zijn lip.

Met een kwam Neeltjen van Gelder,
  Zy ging dat zelfde pad;
Haar kousjens waren zoo helder,
  Haar jakjen zat zoo glad.

„Jan Sijmen! wil jy me niet groeten?
  Of zie je me niet misschien?
Hoe kijk je zoo naar je voeten?
  Wat is daaraan te zien?

---

[1]) Afgedrukt naar den tekst in: „Verstrooide Gedichten" (1863); in den tekst in de „Dichtwerken van Nicolaas Beets", is eene andere spelling gevolgd en staan de opgenomen varianten.

„Heeft Stiefmoeder je bekeven;
  Heeft Stiefbroêr je gekweld,
Of is er niet overgebleven
  Van 't lieve kermisgeld?"

„„Mijn Stiefmoêr is goed van geesten,
  Mijn Stiefbroêr is naar stad;
Ik wou, dat ik zoo veel beesten
  Als dertiendhalven had.""

„Had ik zoo veel dertiendhalven
  Al uit mijn Moêrtjens goed,
Ik mestte mijn eigen kalven,
  Jan Sijmen! wees welgemoed!

„Ik melkte mijn eigen beesten,
  Ik reed mijn eigen zwart,
Maar was niet zoo treurig van geesten,
  Noch kwelde mijn jonge hart."

„„Mijn eigen koetjens te weiden,
  Mooi Neeltjen! dat zou nog gaan;
Maar 'k wou de menschen me zeiden,
  Wie aan de karn zou staan!

„„Mijn eigen zwartjen te bitten,
  Mooi Neeltjen! dat was nog wat;
Maar wie zou achter me zitten,
  Als 'k markten ging in stad?""

Mooi Neeltjen verschoot van verwen,
  Haar hartjen sloeg zoo luid;
Zy dacht wel menigwerven:
  „Och! was ik Jan Sijmens bruid!"

39 dacht al zoo menigwerven: — 40 Jan Symen zen bruid!"

Jan Sijmen keek onder haar hoedtje';
„„Mooi Neeltjen! kijk me reis an?""
„Wel foei, Jan Sijmen! wat moet je?
Gedraag jou als een man!"

„„Moet ik me als een man gedragen,
Mooi Neeltjen! liefste mijn!
Zoo zweer ik jou, al mijn dagen,
Dat jy mijn wijf zult zijn.""

WANNEER DE KINDREN GROOT ZIJN.

Wanneer de kindren groot zijn,
mijn lief, mijn levenslust!
Dan komt er, na een tijd van zorg,
ook weêr een tijd van rust.
Mijn hair zal wel wat grijs zijn,
Uw voorhoofd niet zoo glad,
Maar als het hart nog jong is,
hoe weinig hindert dat!

„Vier dochtren en drie zonen!
Het wil wat zeggen, wijf!
De jongste nog geen twee jaar oud,
en de oudste driemaal vijf.
Dan is om dezen, dan om dien
het moederhart in nood;
Veel werk by dag, veel zorg by nacht —
maar eenmaal ZIJN zy groot!

45 jij er me

„Niets zijt gy voor uw vrienden,
maar alles voor 't gezin.
De huiszorg, ieder weet het wel,
neemt al uw uren in.
't Penseel ligt lang vergeten,
Geen boeken leest gy meer....
Maar als de kindren groot zijn;
dan komt dat alles weêr.

„Ons huwlijksreisjen, liefste!
was kort en gaauw gestuit;
Wy reisden naar de pastory
van Heemsteê: daarmeê uit!
Nog nooit zijn wy te zamen
eens ver van huis gegaan;
Maar als de kindren groot zijn,
dan vangt Ons reizen aan.

„Ik kon maar half genieten,
als 'k in den vreemde toog;
Mijn hart was thuis, het was by u,
en mijn gedachte vloog!
Met haast verslond ik elk genot
en keerde, in 's hemels naam!
Maar als de kindren groot zijn,
genieten wy te zaam.

„Dan wijze ik u de plekjens,
die ik bekoorlijkst vond;
Aan Rhijn en Moezel, Clyde en Theems
leide ik u dankbaar rond;
Winander-meer en Edinburg
zijn wat ik heerlijkst zag;
Daarheen zal ik u voeren
vóór onzen ouden dag!

„Wanneer de kindren groot zijn —
Neen! zie niet dus my aan!
Begin met dezen glimlach niet,
hy eindigt in een traan —
Wanneer de kindren groot zijn,
en dat gaat immers gaauw?
Dan komt er weêr een gulden tijd,
mijn allerliefste vrouw!" —

De kindren werden grooter
en grooter, naar de rij.
Maar eer er één volwassen was,
kwam daar al weêr een by.
„Wees welkom, vierde Zoontjen!
gy komt nog juist by tijds;
Ook gy zult eenmaal groot zijn,
Gods grooten naam ten prijs!

Wees niet bezorgd; uw moeder
neemt u met blijdschap aan;
Zy heeft er zoo veel groot gebracht,
het zal ook ditmaal gaan....
Ai my! Daar breekt op eenmaal
dat dierbaar leven af!....
De kindren WORDEN grooter —
maar op hun Moeders graf.

AANTEEKENING.

Winander-meir. Gewoonlijk *Windermere* genoemd, een der schoonste, en zeker het liefelijkste der meiren van het zoogenaamde *Lake-distrikt*, in het Noordwesten van Engeland.

INHOUD.

